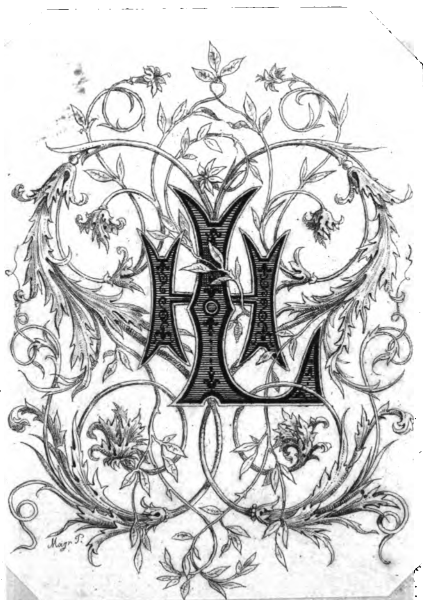

Magn P.

SIGILLUM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV·ANG·
CHRISTO ET ECCLESIÆ
VE RI TAS

Sjælden

Samlinger

til Dansk

Bygnings- og Kunsthistorie,

udgivne af

F. R. Friis.

Kjøbenhavn.

I Commission hos den Gyldendalske Boghandel.

S. Oettingers Bogtrykkeri.

1872—1878.

Forord.

Nærværende Samlinger ere udkomne i otte Hefter, hvoraf de første fire udkom i Aarene 1872—74. Men af Mangel paa Deeltagelse maatte Arbeidet derefter standses. Imidlertid blev der f. A. af Hr. Capitain og Bryggerieier I. C. Jacobsen tilsagt mig en Understøttelse, for at jeg kunde udgive nogle Efterretninger om Frederiksborg og Kronborg, og dermed afslutte Bindet, der saaledes har faaet den Størrelse, som fra først af var paatænkt. Den største Deel af Bogens Indhold er samlet af gamle Regnskaber og andre utrykte Kilder, hvis Benyttelse tager megen Tid, og heri tør jeg vel finde nogen Undskyldning for Arbeidets Mangler. Men at fortsætte Undersøgelserne og bearbeide Stoffet videre, maatte for Tiden opgives, og naar jeg har kaldet dette Arbeide „Samlinger", saa lover Titelen formeentlig ikke mere end hvad der virkelig holdes.

Kjøbenhavn i Oktober 1878.

F. R. Friis.

Indhold.

Bidrag til Rosenborg Slots og Haves Historie.

(Med et Kort over Haven fra 1649.)

Iblandt de mange betydelige Bygninger, som Christian den Fjerde lod opføre, er Rosenborg Slot unægtelig ikke den mindst mærkelige. Men imedens der har været anstillet grundige historiske Undersøgelser angaaende flere af denne Konges Bygninger, har dette dog hidtil ikke været Tilfældet med Hensyn til Rosenborg. Om dette Slots Opførelse og hvad dermed staaer i Forbindelse har der hidtil kun været skrevet overmaade Lidet og dette Lidet er endda ikke ganske paalideligt. Selv de Forfattere, der have kunnet benytte afdøde Dr. G. F. Lassens Samlinger til Rosenborg Slots Historie (Ms. i det kgl. Bibl., ny kgl. Saml. 868 k. 4to.) have ikke kunnet undgaae temmelig væsentlige Feil. Men det maa dog bemærkes, at Lassens Samlinger kun ere at betragte som et paabegyndt Arbeide. De ere af ganske samme Beskaffenhed som hans Samlinger til Kronborg Slots Historie, der, med nogle Tillæg, ere aftrykte i Danske Samlinger V. Bd. De ere for største Delen uddragne af de gamle Rentemesterregnskaber, der findes i Ministeriernes Arkiv; men Uddragene ere i de fleste Tilfælde temmelig ufuldstændige. Jeg har imidlertid selv, saavel med Hensyn til Rosenborg Slots Historie som i andre Øiemed gjennemgaaet en lang Række af de nævnte Regnskaber, og vil saaledes nu kunne meddele en Beretning om Rosenborg Slots Opførelse, der vel ingenlunde er saa fuldstændig som man kunde ønske, men som dog er udførligere end hvad man hidtil har havt. Skjøndt jeg har gjennemgaaet Regnskaberne temmelig omhyggeligt, er det vel ikke umuligt, at jeg kan have overseet enkelte herhenhørende Bidrag, men neppe ret mange. At benytte Regnskaberne er nemlig et meget besværligt Arbeide, da de Oplysninger, de kunne give, maa søges paa mange forskjellige Steder og tidt ere meget utydelige og ufuldstændige, men i Reglen indhyllede i en overordentlig Mængde overflødige Ord. — I Regnskaberne omtales iøvrigt ofte Anskaffelse af Materiale og Udførelse af Arbeider uden at det angives hvor eller hvortil

de vare bestemte, saa at det, der meddeles herom, i Reglen ikke kunde benyttes. Med Undtagelse af Datoerne ere alle Tal i de her benyttede Regnskaber i Reglen skrevne med Romertal og saaledes, at et Bogstav med en Streg igjennem gjælder ½ mindre end ellers. Det maa iøvrigt erindres, at Daleren ingenlunde stedse var af samme Størrelse. Endelig kan det bemærkes, at Regnskaberne indeholde en stor Mængde tydske Benævnelser. — De øvrige benyttede Kilder ere paa sit Sted anførte.

De her meddelte Bidrag ere kun at betragte som en Materialsamling, hvori de forskjellige Oplysninger, som kunde tilveiebringes, ingenlunde altid lode sig forbinde med hinanden. Iblandt det Meddeelte findes vistnok Adskilligt, som er mindre væsentligt, men som jeg dog har anseet det for rigtigt at medtage for Fuldstændigheds Skyld og som vel ogsaa kan have sin Nytte.

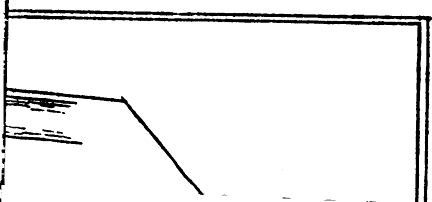

I Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, da Rosenborg Slot blev anlagt, var Kjøbenhavns Omfang langt mindre end nu. Byen strakte sig ikke længer mod Nord end omtrent til den nuværende Gothersgade, og Rosenborg Slot med dets Omgivelser laae saaledes udenfor dens Grændser; men endeel Aar senere blev den udvidet saa betydeligt mod Nord, at Slottet og de dertil hørende Haver kom til at ligge indenfor Voldene.

I Aaret 1606 kjøbte Kong Christian den Fjerde endeel private Haver og Grunde, beliggende tæt udenfor Kjøbenhavns Volde, imellem den daværende Nørre- og Øster-Port, for her at indrette en stor Have med en Sommerbolig, hvor han i skjønne Naturomgivelser kunde nyde Landlivets Ro, uden at fjerne sig for langt fra Hovedstaden. For Kongen maatte det være saameget ønskeligere at erholde en Have udenfor Kjøbenhavn som den, der fandtes i Nærheden af Kjøbenhavns Slot, nemlig imellem det nuværende Viingaardsstræde og Holmens Kirke, efterhaanden vilde behøves til Byggepladser.

Det Areal, som Kongen saaledes erhvervede sig udenfor Byen, indesluttes nu af Volden, Gothersgade, Sølvgade og en Linie, der maa tænkes dragen omtrent midt imellem den nuværende Kronprindsessegade og Adelgaden.

Den største Deel af disse Haver kjøbte Kongen allerede de første Dage i Februar 1606; nogle kjøbte han i Begyndelsen af September s. A., og Betalingen blev erlagt til forskjellige Tider.

Dette sees af nedenstaaende lidt forkortede Uddrag af Rentemester-regnskaberne for 1606—7, der tillige viser af hvem Haverne kjøbtes og hvad der blev givet for dem.

9	Juli 1606	betaltes Mikkel Plattenslager for en Have, ifølge Brev og Forskr. af 14. Febr. 1606	110	Dl.
22	August.	Lambert Hadeller for Haver, som Kongen havde kjøbt af afg. Skipper Bryndell	100	—
26	Septbr.	Morten Kraall for en Have med Huse og Boliger	3000	—
27	—	Niels Rasmussen Kleinsmed for en Have .	500	—
-	—	Maren Olufs, sal. afg. Oluf Mortensens, fordum Borgemester i Kjøbenhavn, hans Efterleverske, for to Haver	870	—
-	—	Mikkel Vibe, Raadmand i Kjøbenhavn, for en Have	800	-
-	—	Jens Muurmester i Kjøbenhavn, for en Have	142	—
-	—	«Mathias Kalkoffuen Apotecker», i Kjøbenhavn, for to Haver	400	—
-	—	Valentin Swerin, «Drabanter Hopmand», for en Have, kjøbt den 8. Febr.	1500	—
28	—	Claus de Wall i Kjøbenhavn, for en Have .	80	—
-	—	Rasmus Islænder, Raadmand i Kjøbenhavn, for en Have	115	—
-	—	Nicolaus Schwabe, K. Majs. Møntmester, for en Have	350	—
-	—	«Franndz Riidemann, Skibs-Trometer«, for en Have	70	—
29	—	Mette, Peder Schonnings i Kjøbenhavn, for en Have	70	—
30	—	Jens Sørensen, Raadmand i Kjøbenhavn, for en Have	70	—
-	—	Doritthe, Lawers Paaskes, for en Have med det paa samme liggende Tømmer, som Kongen bavde kjøbt af for[ne] Lawers Paaske den 2. Septbr. 1606	400	—
-	—	Niels Racklov i Kjøbenhavn, for en Have .	100	—
-	—	Kirstine Jørgens, afg. Jørgen Benndsens, fordum Raadmand i Kjøbenhavn, hans Efterleverske, for en Have kjøbt af hende den 2. Septbr. 1606	1200	—

1 Octbr.	Berendt Schuldt i Kjøbenhavn, for en Have med tilhørende Huse og Bygninger (samt 18 Dl. for 18 Stkr. engelske Faar), ialt . .	618 Dl.
2 —	Jens Aalborg, for en Have	50 —
- —	Hans Dannidtz, boende udi Warthoe, for en Have, kjøbt den 2. Septbr.	90 —
- —	Margrethe Lawers Datter, boendes udi Oxekoppit her udi Kjøbenhavn, for en Have med Huus	400 —
3 —	Hans Simonsen, K. Majs. Skibscapitain, for en Have, kjøbt den 2. Septbr.	200 —
- —	Hans Pipper i Kjøbenhavn, for en Have med derpaa staaende Huus, kjøbt den 2. Septbr.	400 —
- —	Henrik Becker i Kjøbenhavn, for en Have med Huse og Vaaninger, kjøbte den 2 Sept.	700 —
4 —	Søren Lademager i Kjøbenh., for en Have	120 —
6 —	Jørgen Arlett von Saltzburg, K. Majs. Bundtmager, for en Have	250 —
7 —	Mikkel Neb, Skipper i K. Majs. Tjeneste, for en Have, kjøbt den 2. Septbr.	80 —
- —	Bent Pietersen, Bygmester i Kjøbenhavn, for en Have, kjøbt den 2. Septbr.	150 —
10 —	Anders Sørensen i Kjøbenhavn, for en Have, kjøbt den 8. Februar	40 —
13 —	Anders Thiide, Instrumentist, for en Have, kjøbt den 2. Septbr.	170 —
16 —	Dirich Rustmester i Kjøbenh., for en Have	130 —
21 —	Jens Lauridsen i Kjøbenhavn, for en Have, kjøbt den 8. Februar	24 —
25 —	Christen Kleinsmed i Kjøbenhavn, for en Have, kjøbt den 8. Februar	60 —
28 —	Niels Truidsen, Guldsmed i Kbh., for en Have	120 —
3 Novbr.	Niels Jensen Slagter, Formynder paa afg. Poul Kocks Barns Vegne, for en Have, kjøbt den 2. September	150 —
17 —	Peder Andersen Raadmand, paa Borgemester og Raads Vegne, til Borgemester og Raad paa Byens Vegne, »for den Jordskyld, som aarligen pleier at udgives til Byen af de Haver og Eiendomme, liggende her udenfor	

	Byen, imellem Øster og Nørre Porter, som Kongen den 8. Februar næstforleden udi nærv. Aar 1606 af en Part Borgere og Indvaanere her udi Kjøbenhavn kjøbt og sig tilforhandlet haver, efter H. Majs. derpaa udgivne Brev og Forskrivnings Formelding, dateret Kjøbenhavn den 14. Februar udi samme Aar 1606»	200 Dl.
18 Novbr.	Peder Andersen ligeledes for den Jordskyld osv. for Haver, kjøbte den 2. Septbr. . . .	100 —
9 Decbr.	Lave Brun, Skræder i Kjøbenhavn, som K. Maj. til hans Hustru Marine Skræders, afg. Hans Westphalings, forrige Skræders Efterleverske, har tilstaaet for en Have med Bygninger..	180 —
29 April 1607.	Niels Malmø, K. Maj. Tilsynsmand paa Bremerholm, for en Have	100 —
	Summa, givet for de Lysthaver, K. Maj. naadigst har kjøbt af endeel Borgere her udi Kjøbenhavn og andre her uden for Byen liggende, 14,209 Daler [1]).	

Allerede fra det tidlige Foraar 1606 finde vi en Mængde forskjellige Arbeidere beskjæftigede i disse Haver. Arealet skulde indgraves, gamle Bygninger skulde nedrives, Træer ryddes, Alleer og Blomsterbede anlægges osv. I Juni Maaned blev Markus Wiblitz eller Wibelitz ansat som Opsynsmand over Kongens Have, hvilket sees af følgende Skrivelse:

«Markus Wibelitz fik Bestilling at tage Vare paa den nye Have her for Byen.

Christian IV. G. a. v., at vi nu naadigst have antaget og bestillet denne Brevviser Markus Wibelitz udi vor Tjeneste at skulle være og blive udi den nye Have, vi her for Byen lader indkaste, og have flittig Indseende med vor Urtegaardsmand dersammesteds, og at opborge af hannem hvis Pending som for Urter bliver solgt,

---

[1]) Herunder er dog indbefattet de under 1. Octbr. nævnte 18 Dl. for 18 Stkr. engelske Faar. — Kjøbet af den største Del af Haverne omtales ligeledes i Sjæll, Regist. i Geh.-Arkivet, Nr. 15 Fol. 71 fg. og 124 fg.; Fol. 71 anføres det Skjøde, som Morten Kroll udstedte til Kongen, 14. Februar 1606

og derfor gjøre os god Rede og Regnskab baade for Indtægt, og Udgift og ellers udi alle andre Maader være os tro og huld, som vi hannem naadigst tiltroer. For slig hans underdanig tro og villig Tjeneste haver vi naadigst bevilget at ville lade give hannem aarligen til Løn og Besolding et halvt Hundrede Dl., til Kostpenge hver Maaned 7 Dl., og en sædvanlig Hofklædning, hvilken forne Pension, Kostpenge og Hofklædning skal begyndes og angaae fra dette vort Brevs Dato og endes til Aarsdagen der næst efter (etc.). Actum Hafniæ 9. Junii 1606.» (Geh.-Arkivet, Sjæll. Registre Nr. 15, fol. 120 v.)

Kort efter at Kongen havde erhvervet de omtalte Haver lod han ogsaa her paabegynde Opførelsen af forskjellige Bygninger, af hvilke den betydeligste skulde tjene til Bolig for ham selv, naar han af og til ønskede at opholde sig «i Lysthaven». Den sidstnævnte Bygning var imidlertid en ganske anden end det nuværende Rosenborg Slot og laae paa et andet Sted end dette. Kongen havde neppe endnu fattet Planen til Opførelsen af dette Slot, der, som vi nedenfor skulle omtale, først blev grundlagt flere Aar senere, og hvis Fuldførelse medtog en temmelig lang Aarrække.

Det første saakaldte Lysthuus, i hvilket Kongen fandt en midlertidig Bolig, har vistnok ligget ved Enden af «Cavalleergangen», omtrent der, hvor nu Herkulespavillonen findes. Det blev for Størstedelen opført i Aaret 1606, om end nogle af Værelsernes Dekorationer og nogle ydre Forskjønnelser først fuldførtes noget senere. Denne Bygning, der paa et Kort over Haven fra 1649 kaldes «det blaae Huus», og senere fik Navn af Eremitagen, var omtrent 30 Alen lang og 15 Alen høi; den var paa to Etager og dækket med et fladt Tag med Rækværk omkring; men ved hver Ende var en Pavillon eller et Taarn, en Etage høiere end den øvrige Bygning. I Thurahs Hafnia hodierna, der udkom 1748, findes en Afbildning af den, som den dengang saae ud; men dens Ydre maa dog tidligere have undergaaet nogen Forandring, og det samme har formodenlig ogsaa været Tilfældet med dens Indre. I det nævnte Værk S. 79 hedder det om den: «Midt for den saakaldte Billed-Allee sees en Bygning, Eremitagen kaldet. Denne Bygning er endnu fra Kong Christian den Fjerdes Tid og bruges sædvanlig naar det kongelige Herskab her vil spise en Eremitage, til hvilken Ende en kunstig Machine i Huset er indrettet, ved hvis Hjælp Maden og de drikkende Varer føres op til og fra Taffelet. Man finder her, især i de næst Spisesalen værende Cabinetter, endeel skjønne Malerier, mest en mignature, hvis Forestillinger kan i Besynderlighed for-

lyste deres Øine, som dyrke Cupido.» — Væggene skulle iøvrigt have været betrukne med vævede flamske Silketapeter. Christian den Sjette lod dette Lysthuus nedrive 1734, og endeel af Gesimsen, Marmoret osv. blev anvendt ved Eremitagen i Jægersborg Dyrehave, som han lod opføre efter Thurahs Tegning 1736.

At der i Foraaret 1606 og senere er blevet indkjøbt endeel Materialier til det paatænkte Lysthuus, viser følgende Uddrag af Rentemesterregnskaberne:

Den 21. Mai 1606 givet og fornøiet Anders Jensen, boende udi Kragegaard i Jylland, 13 Dl., hans Betaling for 2 Tylter Fyrrebjælker, 16 Alen lange, saa og 6 Dl. for 2 Tylter Fyrretømmer, 16 Alen lange, som ærlig og velbyrdig Mand Breide Rantzov til Rantzovholm[1]), Statholder, paa høibem. Kong. Majs. Vegne af ham til H. Majs. det nye Lysthuses Behov her udenfor Byen kjøbt og bekommet haver, efter hosliggende Frands Christensen, Bygningsskriver her for Kjøbenhavns Slot, hans derpaa overgivne underskrevne Seddel og Bevises Formelding. — Den 20. Juni fik Bendt Andersen af Varbjerg ½ Dl. 7 Sk. for 50 Steenlægter, som skulde bruges til Stilling omkring det nye Lysthuus i Haven udenfor Byen. Den 24. Juli fik «Hermann vonn Deldenn», Borger og Indvaaner i Kjøbenhavn, 49½ Dl. for 3 Tylter Fyrrebjælker, hvert Stykke 18 Alen lang, som Breide Rantzov havde kjøbt til Bjælker i Lysthuset (for hver Bjælke 1 Dl. 1½ Ort). Den 13. August 1606 fik David Krambeck af Lybek 20 Dl. for 2000 Tagsteen, som Breide Rantzov havde kjøbt til Lysthuset. Den 19. Februar 1607 betaltes Pottemager Peter Eriksen i Kjøbenhavn 24 lybsk, = 16 Dl., for 2200 Astrag (Gulvfliser), som Markus Wiblitz, Tilsynsmand i Kongens Lysthave, havde kjøbt af ham, og den 27. Marts betaltes Niels Torbensen i Allefos i Halland for Egetømmer, Fyrretømmer og Lægter, kjøbte til Kjøbenhavns Slot og Lysthuset.

Allerede i Begyndelsen af Marts 1606 finde vi Gravere ifærd med at grave «udi den Grundvold under det nye Lysthuus, som Hans Maj. lader bygge og opsætte her udenfor Byen». Melchior Graver og Hans Mikkelsen Graversvend sees at have arbeidet her fra 9 Marts, den første for 24 ß, den anden for 16 ß danske «før gik», paa egen Kost. Der udbetaltes Penge til dem den 16. og 23. Marts, ved hvilken Tid de maaskee have været færdige med at udgrave Grunden. Fra Slutningen af Marts Maaned udbetaltes der

---

[1]) I Regnskaberne skrives det gjerne «Breide Ranntzow til Ranntzowhollem»

ligeledes jevnligt Dagløn til endeel Gravere og Pligtfolk («Plidtzfolck»), som arbeidede «i den Grøft omkring de Haver, som H. Maj. har kjøbt og lader indgrave her udenfor Byen», samt til Murere, som nedbrøde Huse, og disse Arbeider fortsattes i lang Tid.

Noget tidligere, nemlig i Februar 1606, var der blevet sluttet Akkord med Muurmester Oluf Petersen om for en Sum af 300 Dl. at udføre Muurarbeidet paa det nævnte Lysthuus, og Arbeidet maa kort efter være blevet paabegyndt, da han fik sit første Afdrag, 20 Daler, udbetalt den 10 Marts, og det næste, af samme Størrelse, den 6 April. Selve Akkorden kjendes ikke, men i Rentemesterregnskaberne hedder det, under 12 April 1606:

Erlig og velbyrdig Mand Breide Rantzov til Rantzovholm, Kong. M. Statholder, haver paa H. Ms. Vegne fortinget med Wulff Muurmester her af Kjøbenhavn om et Huus at opbygge i Kong. Majs. Have her udenfor Byen, at han skal opmure samme Huus af Grund, med Skorsteen, Vindeltrappe, «Smøckekammer eller Karnap», saa vel som og alt indvendigt Arbeide der udi kan være fornøden, enten med Skillerum eller andet at mure og forarbeide, alt hvis derpaa behøves, baade uden og inden, efter den Skabelun, hannem er foreviist, og det altsammen at gjøre og fuldkomme paa hans egen Bekostning, dog at Kong. Maj. dertil naadigst vil lade hannem forskaffe Muursteen, Tagsteen, Kampesteen, Kalk, Jernværk udi Vinduer og andet saadent, som dertil behøves; mens hvis hans Svende og Folk belanger, han dertil skal bruge, skal han selv koste og belønne. Og skal hannem for samme Arbeid at fuldgjøre paa Høibem. Kong. Majs. Vegne gives 300 Daler, hvilke hannem her ud af Hans Majs. Rentekammer efter Haanden og Leiligheden skal gives og fornøies, efter den Kontrakts Formelding, som velbemeldte Hr. Statholder med ham derom gjort og indgangen haver, dateret Kjøbenhavn den 26. Februar 1606, hvoraf en Gjenpart herhos findes indlagt, som den Leilighed der ude videre kan forfares.

Samme Dag blev der atter «givet og fornøiet Oluf Pietersen, Muurmester, paa Regnskab af den Sum Penge, som ham er lovet og tilsagt for det nye Lysthuus her udenfor Byen, han haver antagen sig fra Grunden at opmure og forfærdige, efter hans Kontrakts Formelding» osv. 20 Dl. Den 26. April fik han atter 20 Dl., og indtil 16. November 1606 synes han saaledes ialt at have faaet 335 Dl., og desuden Betaling for andet Arbeide i Haven, navnlig paa en Badstue. Af en Afregning med Steenhuggeren, Hans Brockmann

(22. Decbr.), seer man iøvrigt, at Huset var blevet gjort 6 Alen længere og 3 Alen bredere end det først var bestemt.

Denne Steenhugger havde i Marts 1606 paataget sig at levere hugne gullandske Bloksteen «til de Gavle og Lister, som gjøres behov til det nye Lysthuus, Kongen vil lade af Grunden opmure paa den Plads, Hs. Maj. har kjøbt her udenfor Byen, til den nye Ladegaard, som her sammesteds er begreben at anrette.» For dette Steenhuggerarbeide skulde han ialt have 110 Dl., og heraf fik han nu jevnlig Afdrag indtil i Slutningen af December 1606. Følgende Afregning med ham findes i Rentemesterregnskaberne under 22. December 1606:

Givet Hans Brockmann Steenhugger 12½ Dl. 6½ ß, hvormed han nu aldeles er bleven fornøiet og afbetalt 327 Dl. 23 ß lybsk, hans bevilgede og fortjente Betaling og Arbeidsløn, som ham af Kong. Maj. underd. har tilkommet for dette efterskrevne Arbeide, han for H. M. har gjort og forfærdiget, som efterfølger: Først 110 Dl., som erlig og velb. Mand Breide Rantzov til Rantzovholm, Statholder, paa K. Mjs. Vegne ham har bevilget for hvis gullandske Steen, han for H. M. har huggen beredt til H. M. det nye Lysthuus her udenfor Byen, eftersom det første Gang blev begreben og forordnet, saa og 20 Dl., som ham er bevilget over forne hans Fortingning for forne Arbeide, efter at forne Lysthuus siden er blevet funderet 6 Alen længer og 3 Alen bredere end som det første Gang var berammet, efterdi han med forne hans første Fortingning ikke har kunnet tilkomme; dernæst 30 Dl. 10 ß lybsk, som velbemeldte Hr. Statholder ham har bevilget til Arbeidsløn for 400 hvide slethuggen gullandske Steen at hugge, som er kommen til Vindeltrappen for samme Huus, hans Arbeidsløn for hver Steen 5 ß før gik; item 6 Dl. for Kong. Majs. Navn, han haver udhugget udi hvid gullandsk Steen over Døren paa Vindeltrappen; fremdeles 400 Dl. for den Tagliste at hugge af gullandske Steen rundt omkring Taarnet; desligeste 16 Dl. for tvende smaae Gavle at udhugge over de tvende Kjælderhalse paa samme Lysthuus; udi lige Maade 44 Dl. for 4 Skorstene, [ɔ: Kaminer] han haver hugget af gullandske Steen udi forne Lysthuus, som er for Stykket til Arbeidsløn 11 Dl.; sammeledes 5 Dl., hans Arbeidsløn for en gammel Skorsteen, som var sønderbrudt, han paany igjen har udhugget og Listen omkring Skorstenen færdig gjort paa Salen udi samme Lysthuus; saa og 92 Dl. 13 ß nu gaaer, som er tilsammen hans Betaling og Arbeidsløn for 770 ølandske Astrag, han af sine egne Steen haver forbrugt, som Gulvet paa den

store Sal udi forne Lysthuus blev lagt med, beregnet samme hans Betaling for hvert Hundrede af forne Astrag med Arbeidsløn 12 Dl., saa vel som og hans Betaling for forne Astrag, forne Breide Rantzov paa Kongl. Majs. Vegne med ham haver fortinget, hvert særdeles efter som forskrevet staaer, og er hannem tilforn her af Kongl. Majs. Rentekammer fra den 22. Martii Ao. 1606 til den 22. Novbr. dernæst efter udi samme Aar bleven givet og fornøiet paa Regnskab af samme hans Betaling og Arbeidsløn 315 Dl. efter som Udgiften udi vores næstforrige Aars Regnskab derom videre formelder (osv.) Den 22. Decbr. 1606 betaltes endvidere Janus Brockmann 109½ Dl. 13 ß «for 643½ Fod gullandsk Bloksteen, som er bleven forarbeidet i det nye Lysthuus» (for hvert 100 Fod 17 Dl.).

I Efteraaret 1606 var saaledes ialfald den betydeligste Deel af Muurarbeidet og Steenhuggerarbeidet tilende, og der var ialfald begyndt paa Værelsernes indre Dekoration. Ved denne Tid maa Huset saaledes ogsaa have været forsynet med Tag; men dette Tag synes dog intetsteds at være omtalt, undtagen forsaavidt som det i Rentemesterregnskaberne anføres, at der den 16. October 1606 betaltes en Skomager 1 Dl. 1 Ort «for 5 Tønder Haar at skelne Kongl. Majs. Lysthuus med». Dog seer man, at Tømmermand Villum Jansen ialfald har udført endeel Tømmerarbeide paa Bygningen, hvorfor der blev ham udbetalt paa Regnskab den 3. Mai 15 Dl.; den 4. Juni fik han ligeledes 20 Dl. og den 28. Juni fik han «paa Regnskab for den Vindeltrappe med samt des tilbehørende Sparreværk og andet Arbeide, som han skal opsætte ved det nye Lysthuus», 15 Dl.; for dette Arbeide fik han nu efterhaanden forskjellige Afdrag (16. August 12 Dl.; 13. Septbr. 10 Dl.) indtil henimod Slutningen af Aaret, da det vel har været færdigt. — Bygningen var, som vi vide, allerede forsynet med en Vindeltrappe af Steen, og den Trappe, der blev udført af Træ, har maaske været en Tilsætning, som ikke oprindelig var paatænkt. Hertil kan endnu bemærkes, at den 14. September 1606 fik Erik Lauridsen 1½ Dl., «hans bevilgede og fortjente Arbeidsløn for han haver stenet under en Karnap og en Vindeltrappe i K. Mjs. Ladegaard i K. Mjs. Lysthave, efter Hans von Schmalkalls, Slotsfoged her i Kjøbenhavn, og Frands Christensen, Bygningsskriver, deres Seddel og Bevils.» Ligeledes udbetaltes der jevnligt Dagløn til Tømmermænd, som havde arbeidet i Haven, tildeels paa Rækværker og mindre Bygninger.

Snedkerarbeidet blev rimeligviis paabegyndt i October eller November 1606. Den 10. November fik Snedker Linhardt Lølin eller

Lølein i Kjøbenhavn, paa egne og Laugsbrødres Vegne 40 Dl. paa Regnskab af deres Betaling for Arbeide i Lysthuset, «som var endeel Dørgerichter, Lister og mere, som de have gjort efter Statholderens Befaling.» Den 21. November fik han atter 40 Dl. paa Regnskab af de 200 Dl. «for Arbeide, som han og endeel Laugsbrødre haver antaget dem at gjøre og forfærdige under Loftet i to Gemakker i K. Maj. det nye Lysthuus her uden for Byen, efter den Kontrakts Formelding, som Statholderen paa Kongens Vegne har gjort med dem.» For dette Arbeide fik Lølein atter Afdrag den 18. December, samt 22. Januar 1607 og endelig den sidste Rest den 14. Februar, da Arbeidet rimeligviis har været færdigt. Den 13. December 1606 fik Snedker Hans Thallesen sin Betaling for 4 Vindueskarme til Lysthuset, 2½ Dl. for hver. Den 5. Marts 1607 fik Christen Lawerssen 69 Dl. 1 Ort, «hans bevilgede og fortjente Arbeidsløn for endeel store og smaae Vindueskarme til Lysthuset, ligeledes 69 Dl. 1 Ort 5 ß «før gik», som var hans Betaling for to Lofter, han paa egen Bekostning havde lagt i Lysthuset, samt for endeel «fiele windwer och Windwesboffuer, disligest benckhe, Frilsser, Døre, Skiellerom och een part for windtsroem» til Lysthuset, samt for andet Arbeide (ialt 128½ Dl. 2½ ß). Den 29. October 1607 gjøres der Afregning med den ovennævnte Lennert Lølein (her kaldes han Lennert Lolley) angaaende forskjellige Arbeider, som han og hans Medhjælpere havde udført i Lysthuset, nemlig: «60 Dl. for det Panelværk i Lysthuset, baade oven og neden i samme Huus; desligeste for Dørgerichter m. m.; desligeste for de Egeplanker, de af Kong. Majs. Tømmer have forarbeidet i de Vindueskarme baade oven og neden i samme Lysthuus; sammeledes 7 Dl. for 5 store Døre i Kjælderen og for Vindeltrappen i samme Huus, saa og 6 Dl. for en «Skenncke Stoell», de af K. Majs. eget Tømmer have gjort paa den store Sal i forne Lysthuus, hvilket forne Arbeide de have gjort foruden den forbemeldte første Fortingning.» Det anføres, at de den 10. November 1606 have faaet paa Regnskab 40 Dl. Endelig findes i Regnskaberne, under 31. Januar 1608 en Afregning med Gregers Greus, Kongens Hofsnedker, angaaende Dagløn til endeel Billedskjærere («Billedsnidere») og Snedkersvende, der havde arbeidet for Kongen «i Haven» og paa Frederiksborg. (Der anføres i Reglen hvor mange Dage enhver har arbeidet) [1].

---

[1]) Den 28. Februar 1607 fik Spaanmager Frederik Lawersen Betaling for 50 Alen Spaanmatter, som Markus Wiblitz, Tilsynsmand i Haven, havde kjøbt

Endelig blev der i Efteraaret 1606 ligeledes begyndt paa Værelsernes Udsmykning med Malerarbeide. Breide Rantzov havde gjort Akkord med Maleren Markus von Lyneborg i Kjøbenhavn, og tilstaaet ham 60 Dl. «for at male to Gemakker med sin egen Farve og paa sin egen Bekostning», og herpaa fik Maleren Afdrag den 24. October, 14. November, 4. og 12. December, da Arbeidet formodentlig har været fuldført. De øvrige Værelser bleve derimod, da, som det synes, først malede i det paafølgende Foraar. Det er nemlig uden Tvivl om et af Værelserne i dette Lysthuus, at Kongen skriver i sin Almanak under 3. Marts 1607: Gjorde jeg Fortingning med Poul Maler at færdiggjøre med hans eget Guld og Farve et Kammer udi Lysthuset, og skal have for samme Arbeide 100 Dl. (Schlegels Saml. II. 3, S. 34; sml. nyt hist. Tidsskr. IV., S. 229.)

Denne Poul Maler er Poul Romler, som navnlig arbeidede meget for Kongen paa Frederiksborg, og han maa have været færdig med sit Arbeide i det nævnte Værelse i Lysthuset inden den 14. Juli 1607. Under denne Dato anføres det nemlig i Regnskaberne, at han fik udbetalt 20 Dl., «som er Rest af de 100 Dl. for et Loft i Lysthuset, malet og stafferet med eget Guld, Sølv og fiin Oliefarve, efter som Kong. Maj. det saaledes ham har befalet og angivet og efter som Kong. Maj. selv derom med ham naadigst har gjort Fortingning.» Han havde tidligere faaet Afdrag 9. Marts, 9. og 30. April, samt 16. Juni. Endelig synes der ogsaa i Aaret 1607 at være blevet malet paa den store Sal. Den 21. Mai blev der nemlig udbetalt Penge til Guldslager Hans Waldter, «hvormed ham aldeles er blevet fornøiet og afbetalt 320$^1/_2$ Dl. 12 ß 1$^1/_2$ ₰ nu gaaer, hans Betaling for 225 Blade halvslaget Guld, Tusindet beregnet for 50 Dl., item for 25,450 fiinslaget Guld, hvert Tusind beregnet for 12 Dl., dernæst for 525 Blade Tvist Guld, hvert Hundrede for $^1/_2$ Dl., saa og for 450 Blade Sølv, hvert Hundrede for 1 Orts Daler 4 ß nu gaaer, hvilket for^{ne} Guld og Sølv Dirk Moll, Hofmaler, og Niels Haldssen, kongl. Mundkok, paa Kongens Vegne, fra 23. October 1606 til 17. Mai næstforleden i nærværende Aar 1607 har bekommet og udtaget hos ham og blevet forbrugt til at staffere den Sal i det nye Lysthuus og andet Arbeide, som Dirk Moll har under Arbeide, og noget brugt til at staffere «Skouffessener[1]), Posteier, Marsipaner og andre

af ham, Alen til 6 ß dansk, før gik. Den 5. Marts fik Jens Jensen, «Spaanemagger» i Kjøbenhavn, 3$^1/_2$ Dl. 15 ß for 87 Alen Spaanmatter, leverede i Haven, Alen til 3 ß, før gik.

[1]) Formodentlig Skueretter (Schauessen).

Retter ved de to Herrebryllupper, som stod paa Kjøbenhavns Slot den 26. October 1606.» (Den 6. Juni fik Hans Valter 24 Dl. for 2000 Blade fiintslaget Guld, leveret Dirk Moll til Kongens Arbeide. Den 15. Juli, 4. August og 14. November fik han atter Penge for Bladguld, udtaget hos ham til Kongens Arbeide, men uden nærmere Angivelse.)

I Efteraaret 1606 udbetaltes der flere Gange Dagløn til Malersvende og Malerdrenge «som havde arbeidet hos Dirik Moll, Kongens egen bestilte Hofmaler, og anstrøget et Huus i Lysthaven paa deres egen Kost». I November fik de endvidere Betaling «for at have arbeidet paa det Huus i den Have, som Kongen kjøbte af Morten Kraall;» vistnok det samme Huus, hvorom det hedder under 6. October 1606, at Muurmester Adrian Clausen fik 20 Dl. «for en dobbelt Skorsteen, en Vindeltrappe og et Skillerum, han har muret og forfærdiget i den Have, K. M. kjøbte af Morten Kroell.» Den 22. October 1606 fik Muurmester Adrian Bressel 5 Dl. «for at have lagt et Gulv og opmuret nogle Skillerum i Lysthuset.»

Det omtalte Lysthuus har vistnok i ethvert Tilfælde i Foraaret 1607 været i beboelig Stand. Ialfald blev der den 21. Marts betalt Kandestøber Isach Choerts 22 Dl. for endeel forskjellige Rekvisiter af Messing, saasom Kjedler, Lysestager, Fyrfade, Bækkener m. m., hvorom det udtrykkelig hedder i Regnskaberne, at de skulde bruges af Kongen i Lysthaven, og den 26. Mai fik Claus Jakobsen de Vale i Kjøbenhavn Betaling for endeel forskjellige Ting, som vare kjøbte af ham, hvoriblandt 5 Dl. «for to store Speile til det nye Lysthuus.»

Skjøndt Lysthuset vel nu maatte betragtes som færdigt, har der dog endnu af og til været Forandringer og Forbedringer at foretage ved det. Saaledes blev der den 30. September 1608 gjort Afregning med Muurmester Job Henriksen, som fik Penge udbetalt for forskjellige Arbeider, og deriblandt «30 Dl. som ham er lovet og tilsagt for den Hvælving, han har muret i Kjælderen i Kong. Majs. Lysthave her udenfor Byen, som Wolff Peitterssen Bygmester tilforn har opmuret og siden af sig selv nederfaldt», — — «saa og 13 Dl. for den Dør udi Vindeltrappen for Lysthuset i Kong. Majs. Lysthave uden Byen, som for[ne] Mester Wolff havde opsat, han haver nedertaget og igjen muret, efter som Kong. Maj. selv hannem det saaledes naadigst befalet haver.» Under 17. September 1609 omtales Muurarbeide «paa det nye Galleri, som kommer at stande paa begge Enderne af det store Huus udi Lysthaven.»

Ikke længe efter at det første Lysthuus var blevet færdigt, maa der være blevet begyndt saavel paa endnu et Lysthuus som paa flere Bygninger i Haven, hvoriblandt kan nævnes et Badehuus, en Stald og et Ladehuus. I Aarene 1607—8 blev der atter indkjøbt endeel Tømmer til Lysthaven, af hvilket ialfald en betydelig Deel sees at have været bestemt til Bygningstømmer, medens en mindre Deel deraf vistnok blev benyttet til Rækværker odl. Noget af det Tømmer, som nu betaltes, kan dog muligviis allerede have været kjøbt og benyttet tidligere. Den 9. Mai 1607 fik Helle Lawerssen af Frekenne (?) i Norge sin Betaling for 3½ Tylt 10 Alens Egesparrer til Lysthaven, Tylten til 2½ Dl., ialt 8⅓ Dl. 1 Ort. Den 27. Juli fik Anders Olufsen «ved Kongensbach» hans bevilgede Betaling 20 Dl. 15 ß for 3 Tylter 12 Alens Fyrretømmer, Tylten beregnet for 5 slette Markstykker «før gik», 3 Tylter 10 Alens Fyrretømmer, hver Tylt 2⅓ Mark, 500 Steenlægter, hvert 100 for 3 Rd. Den 9. April 1608 fik Oluf Pedersen i Kalslund i Norge hans Betaling for 870 store Lægter til Rækværk omkring Urtebedene i Lysthaven. Den 14. April s. A. fik Lawers Olufsen «af Kongell i Norge» for 8 Tylter 4 Træer Fyrretømmer, 12 Alen lange, hver Tylt 2 Dl., 2 Tylter 10 Alen lange Fyrretømmer, hver Tylt 1 Dl., 1½ Tylt Fyrretømmer, Tylten 12 ß «nu gaaer», kjøbt af Breide Rantzov «til Haven», til Hanebjælker og Stillinger, ialt 19 Dl. 7 ß.

I Aaret 1608 maa der altsaa være blevet opført et nyt Lysthuus, der rimeligviis har været noget mindre end det første, men dog ikke ganske ubetydeligt. Det synes at have været paa to Etager, hvoraf den øverste har indeholdt en stor Sal, men iøvrigt ere Efterretningerne om dette Huus endnu sparsommere end om det ovenfor omtalte. I Mai og Juni 1608 udbetales der jevnligt Dagløn til nogle «Murere, Kalkslagere og Pligtskarle, som have arbeidet paa det nye Huus, Kongen lader af Grunden opmure i Lysthaven», og under 19. Juni hedder det udtrykkelig i Regnskaberne, at det var et Lysthuus. Den 18. Juni 1608 og nogle Gange senere faaer Steenhugger Johan Henriksen Afdrag af Betalingen for Arbeide «til det nye Lysthuus, som Kong. Maj. naadigst har forordnet af Grunden at lade opmure i Hans Majs. Lysthave her udenfor Byen». Hele Sommeren 1608 vare Tømmermænd beskjæftigede med forskjellige Arbeider i Lysthaven, hvoriblandt ogsaa (under 3 Juli) udtrykkelig nævnes «det Lysthuus, som Kongen lader opbygge.» Den 14. Juli faaer Frants Hansen Skifertækker 10 Dl. paa Regnskab af de 35 Dl., der er ham tilsagt «for det Huus, Kong. Maj. lader opsætte i Hans Majs.

Lysthave, han har antaget sig med Skifersteen at skal tække og overklæde.» Den 23. Juli fik han atter heraf 10 Dl., og den 8. August den sidste Rest, 15 Dl.[1]) Den 16. Juni fik Vilhelm Korffer Kalksnider 25 Dl., «hans Arbeidsløn for et af de Gemakker udi det nye Huus, Kong. Maj. selv nu senesten af Grunden har funderet og ladet opmure udi H. Majs. Lysthave her uden Byen, for[ne] Kalksnider for høibem. K. Maj. underdan. har forfærdiget med udskaaret Kalksniderarbeide efter hosliggende Fortegnelses Formelding, som af Kong. Maj. selv med egen Haand er underskreven.» Den 27. Juni fik V. Korffer endvidere 120 Dl. «for alle de Gemakker i det nye Huus, Kongen nu senesten har ladet opmure i Lysthaven», efter Kongens egen Akkord, og endelig fik han samme Dag 6½ Dl. 6 ß, som han havde udlagt for Haar, der skulde anvendes ved det nævnte Arbeide. Det er uden Tvivl Malerarbeidet i dette sidste Lysthuus, hvorom følgende anføres i Statsregnskaberne:

Erlig og velbyrdig Mand Breide Rantzov til Rantzovholm, K. M. Statholder, har paa H. Majs. Vegne gjort Fortingning med Helle Torbensen, Maler og Indvaaner i Kjøbenhavn, at han i høibem. H. M. Kongens Lysthave her uden for Byen, udi det Huus, H. Maj. selv sidst har ladet fundere, skal male — 8 Døre grønne udi Oliefarve, deslige 23 Vindueskarme at male grønne udi Oliefarve, baade uden og inden, 3 Skorstene i graa Oliefarve, Trapperne at anstryge grønne udi Oliefarve og Listerne neden omkring udi den nederste Stue ogsaa grønne udi Oliefarve at male, Nok oven paa Salen Listerne at staffere med Guld og Farve, nok 2 smaae Karnapper udi samme Sal med Listerne udi Guld og Farve at staffere, og det altsammen paa sin egen Bekostning med sit eget Guld, Olie og Farve at staffere og forfærdige; er ham derfor lovet og skal gives af Kongen 40 Dl. Actum den 18. Juli Anno 1609. — Af disse 40 Dl. udbetaltes de 10 den 18. Juli og de øvrige 30 den 9. August, da Arbeidet rimeligviis har været færdigt.

Kongen maa have fundet særdeles Behag i disse smukke og venlige Omgivelser, i hvilke han jevnligt opholdt sig og hvor han ofte

---

[1]) Den 21. Juli 1608 fik Skipper Hans Schult af Danzig, «paa Johan Leidicken af Bremen hans Vegne, 70½ Dl., som for[ne] Johan Leidicken har tilsagt ham for de 47 Læster Skifersteen, han med sit Skib har overført fra Bremen til Kjøbenhavn, beregnet hans Fragt for hver Læst at overføre 1½ Dl., samt 2 Dl. til Fortæring.»

foretog Forbedringer og Udvidelser. Selve Haven forskjønnedes med en stor Mængde inden- og udenlandske Træer og Planter, samt med Billedstøtter, Springvande osv.; her opførtes ogsaa efterhaanden flere Lysthuse, Fuglehuse, Badehuse, Boliger for Gartnere og Hofbetjente, Stalde og Beriderhuse; ja der blev endog i eller dog nærved Haven indrettet en Ladegaard og en Dyrehave. Iblandt Lysthusene var der, som vi vide, et eller to, der vare saa rummelige, at de kunde benyttes af Kongen til midlertidig Bolig; men de vare dog neppe fuldførte førend han besluttede ikke langt derfra at opføre en større og anseeligere Bygning.

I Aaret 1610 blev der gjort Forberedelser til Opførelsen af det nuværende Rosenborg Slot. Men Opførelsen og Værelsernes Udstyring medtog en længere Aarrække og Slottet fik ogsaa først senere, nemlig 1624 eller 1625, Navnet Rosenborg; indtil denne Tid benævntes det stedse: «det store nye Huus i Hans Majestæt Kongens Lysthave her uden for Byen.»

Det Interessante ved Rosenborg Slot forøges i en ikke ringe Grad derved, at Slottet saavel i det Ydre som i endeel af det Indre er blevet nogenlunde bevaret i den oprindelige Skikkelse, trods alle de Omskiftelser, der i Tidens Løb ere foregaaede med dets Omgivelser. Slottet er opført af røde Muursteen og gullandske Sandsteen, hvilken Steenart især er anvendt til Bygningens Udsmykning. Alle Hjørner ere udførte af store, glathugne Sandsteen, der vexelviis danne Løber og Binder til hver sin Side. Sandstenen er ligeledes anvendt til Kanter langs Gavlenes Yderlinier, omkring Blindinger og til Tværbaand, hvorved der bringes Afvexling i de store Flader. Billedstøtter, Spidser og andre Ornamenter af Sandsteen ere anbragte paa de store Gavle ved Bygningens Ender og paa de mindre foran Kvistene. Dørene have simplere, Vinduerne rigere Indfatninger af Sandsteen, og i en Stiil, der i sine Hovedtræk minder om den gamle græske.

Rosenborg Slot har ikke nogen meget betydelig Udstrækning. Selve Slottet indbefatter nemlig kun en eneste Huuslængde og nogle Taarne, som slutte sig hertil. Hovedbygningen, der er paa 3 Etager foruden Kjælderen, ligger i Retningen fra N. til S. eller rettere fra NV. til SO. Den er, foruden Karnapperne, 150 Fod lang og 32 Fod bred, udvendigt Maal; Høiden til Tagryggen er 70 Fod. Paa Østsiden har Slottet to firkantede Taarne paa 5 Etager med Spiir, hvis hele Høide er 125 Fod, og imellem disse et mindre, ottekantet Taarn, der indeholder en Vindeltrappe af Steen og er dækket med

en Kuppel, hvis Spids neppe naaer op over Hovedbygningens Tagryg. Midt paa Vestsiden findes et stort, firkantet Taarn paa 7 Etager; det har tilligemed det anseelige Spir en Høide af 173 Fod. Dette Taarn har to smaae Tilbygninger mod Nord og Syd, af hvilke den mod Syd indeholder en Vindeltrappe af hugne Sandsteen. Lignende smaae Tilbygninger findes paa Nordsiden af de to østlige Taarne. Ved Slottets Gavle findes to Karnapper af Sandsteen; de omfattede oprindeligt kun de to øverste Etager, men bleve senere, vistnok i Christian den Femtes Tid, forlængede heelt ned til Jorden. Slottets Hovedindgange findes ved Siderne af de to firkantede østlige Taarne, ind imod Trappetaarnet. Paa begge Sider af det sidstnævnte Taarn har der tidligere været anbragt to Trapper, som støttede sig til Hovedbygningens Muur og førte op til anden Etage, men de bleve vistnok borttagne i Christian den Femtes Tid, og i den Deel af Muren, som de havde dækket, blev der da anbragt to Fag Vinduer af samme Form som de øvrige. Hovedbygningens oprindelige Skifertag er, uvist naar, blevet ombyttet med et Kobbertag. Taarnene ere tækkede med Kobber og Bly. De Brystbilleder af Bronce, som paa den vestlige Muur ere hensatte under Vinduerne, ere, med Undtagelse af Christian den Fjerdes Buste, kjøbte i Italien af Kong Frederik den Fjerde. De hvile paa Fodstykker, der ere udførte af Smedejern og maaskee ere lige saa gamle som Slottet, men hvilke Prydelser der oprindeligt have været anbragte her, vides ikke.

Ad Hovedindgangene paa Slottets Østside kommer man ind i «Steengangen», der fører til begge Stueetagens Endesale samt til Hovedtrappen i det ottekantede Taarn. Dens Gulv er belagt med Steenfliser; det smukke Gipsloft er tildeels fra Christian den Fjerdes Tid, og Væggene ere behængte med Malerier. Langsmed Bagvæggen findes store Skabe til Opbevaring af Garderobesager. Af Værelserne have tre, i Slottets Stueetage, endnu nogenlunde bevaret deres oprindelige Udseende, nemlig den nordlige Endesal eller, som den i Almindelighed kaldes, Christian den Fjerdes Audientssal, og to mindre Værelser ved Siden af samme, af hvilke det ene har været Kongens Soveværelse og det andet hans Arbeidsværelse.

Audientssalen, der har hele Husets Brede, er paa alle Sider beklædt med Egetræes Panel, der er afdeelt ved 22 rigt udskaarne Søiler, ligeledes af Egetræ. Disse Søiler, der naae heelt op til Loftet og have joniske Kapitæler, hvile paa høie Fodstykker, der ere fantastisk udskaarne som Masker. I Væggenes Fyldinger er der

indsat Oliemalerier med Landskaber, allegoriske og mythologiske Fremstillinger odl. Det flade Loft er ligeledes dannet af Træpanel med Malerier i Fyldingerne. Malerierne i Karnapperne ved begge Sider paa Kaminen ere nyere end de øvrige, da Karnapperne, som alt bemærket, først senere bleve forlængede ned til Jorden. Vinduerne bleve da flyttede ud i Karnappernes Forside, og de Flader, der fremkom ved Siderne, maatte dækkes med Malerier. De øvrige Malerier ere omtrent samtidige med Bygningen og malede af hollandske Kunstnere. Paa et af dem staaer 1613, det tidligste Aarstal i Bygningens Indre. Disse Malerier, hvis Antal beløber sig til 95 foruden Loftmalerierne, have paa faa Undtagelser nær ikke synderligt Kunstværd, men de danne ialfald en smuk og eiendommelig Dekoration og bidrage til at give Salen et livligt og hyggeligt Udseende. Paa den rigt prydede Marmorkamin midt for den nordlige Gavlmuur sees Christian den Fjerdes Navnetræk med Krone og Aarstallet 1615. Salens oprindelige Flisegulv blev tilligemed flere lignende Gulve i Slottet borttaget i Aaret 1722, for at benyttes til Fredensborg Slot, der dengang var under Bygning, og Brædegulvet er i den nyeste Tid blevet malet som Tavler, saa at det i Udseende nærmer sig til det oprindelige. Et Talerør er anbragt fra det ene Vindue i denne Sal til den anden Ende af Slottet, og flere Talerør skulle forhen have været indrettede i Bygningen.

Christian den Fjerdes Sovekammer, i hvilket man kommer ind fra Audientssalen, er i det nordøstlige Taarn. Væggene ere panelede og betrukne med grønt, vatret, guldblommet Mor; i Panelet nedenunder Betrækket er der indsat endeel Fruentimmerportræter samt Billeder af Kongens Yndlingshunde Vildpret og Tyrk, og paa Døren to Prospecter af Venedig. Over Kaminen, der er indfattet med grønt Marmor, sees Christian den Fjerdes Navnetræk med Krone over. I Midten af Loftet, der er prydet med udskaaret og forgyldt Billedskjærerarbeide, er indfattet et Maleri, forestillende Medor og Angelica. Gulvet er belagt med gullandske Steenfliser. I Hjørnet imellem Taarnet og Hovedlængen er en lille Tilbygning, der forhen var aaben heelt igjennem, fra Kjælderen til 3die Etage, og her havde Kongen en Hængestol, hvori han ved Hjælp af Snore og Tridser kunde heise sig selv op og ned. Kjælderen under Sovekammeret var uden Forbindelse med den øvrige Kjælder og blev vistnok af Kongen benyttet til Gjemmested for Penge og Kostbarheder. Stolen blev borttaget af Christian den Sjette og ført til

Frederiksborg, og en Trappe anbragtes i dens Sted[1]. I Sovekammeret endte Christian den Fjerde som bekjendt sine Dage den 28. Februar (eller efter vor Tidsregning den 9. Marts) 1648.

Fra Audientssalen fører ligeledes en Dør, paa samme Væg som Indgangsdøren, til Christian den Fjerdes Arbeidsværelse. Væggenes Egepaneler havde forhen forgyldte Lister, men Rammestykkerne ere senere blevne malede, for at ligne Skildpaddeskal, hvorimod Fyldingerne, som ere grønt lakerede, med kinesiske Tegninger i Guld, have beholdt deres oprindelige Udseende. Det smukke Stukkaturloft er fra Christian den Fjerdes Tid, hvilket sees deraf, at Kongens Navnetræk, omgivet af Gipsornamenter, er anbragt udfor det nordlige Vindue. De tre i Loftet indsatte ottekantede Malerier ere derimod fra en meget senere Tid. Den prægtige Sandsteenskamin er ligeledes fra Christian den Fjerdes Tid; derimod er det oprindelige Flisegulv senere ombyttet med et Brædegulv. — De øvrige Værelser i Slottet have næsten ganske mistet deres oprindelige Udseende.

Ved Siden af Christian den Fjerdes Arbeidsværelse findes en Sal, der næsten er ganske mørk; den ligger nemlig lige for det store Taarn, og faaer derfor kun Lys fra to smalle Vinduer, af hvilke det ene gaaer ud til en Trappe, det andet til en lille Gang. Loftet i denne Sal ligner ganske Loftet i «Steengangen», det samme er Tilfældet med Loftet over det midterste Skab i Gangen, og det er derfor ikke umuligt, at denne Sal oprindelig kan have udgjort en Deel af Gangen. Men i saa Fald er den dog formodenlig allerede i Christian den Fjerdes Tid bleven fraskilt fra Gangen, og det fortælles, at Christine Munk i sin Tid har havt sit Sovekammer her. — Fra den mørke Sal fører en lille Gang til Havesalen, der findes i det store Taarn og paa Sydsiden har Udgangsdør til Haven. Fra den mørke Sal fører endvidere en Dør til Marmorsalen, hvis nuværende Dekoration er udført under Christian den Femte. Væggene ere dannede af Stukmarmor, og Loftet er et meget pragtfuldt dekoreret Stukkaturarbeide. Det indeholder i temmelig høit Relief en Mængde buede og slyngede Ornamenter, hvorimellem sees Genier, som forestilles at holde og støtte de Felter, hvori Oliemalerier ere indsatte. Gulvet er et Mosaik af smaa Marmorfliser og hidrører muligviis fra Christian den Fjerde. — Det følgende Værelse er Rigsraadssalen

[1] Ogier fortæller i sin Reisebeskrivelse, at Kongen fra dette Sovekammer, ved Hjælp af Kjæder og Tridser, kunde optrække og nedlade en af Slottets Vindebroer, hvilken Beretning dog rimeligviis beroer paa en Misforstaaelse.

eller den sydlige Endesal. Loftet, der er bevaret fra Christian den Fjerdes Tid, er panelet med Malerier i Fyldingerne, hvoraf det midterste forestiller en Balkon under aaben Himmel med et Orkester, der musicerer. Kaminen er ligeledes den oprindelige, men ovenpaa den er hensat Christian den Femtes Marmorbuste i en rig Marmorramme. Salens øvrige Dekoration hidrører fra den sidstnævnte Konge, og det samme er Tilfældet med Dekorationen i det tilstødende Taarnværelse.

Paa første Sal har der rimeligviis stedse, ligesom nu, været en større Sal ved den nordlige og to mindre ved den sydlige Ende, og maaskee har der ogsaa været en større Sal i Midten, hvor nu Rosen findes; men her er i Tidernes Løb foretaget saa mange Forandringer, at næsten ethvert Spor af den oprindelige Indretning er forsvundet. — Fra Hovedtrappen kommer man først ind i en stor Sal, som fra den ældre Tid kun har bevaret Navnet Rosen, medens den først under Slottets nuværende Bestyrelse er bleven prydet med Tapeter og andre Gjenstande fra Christian den Femtes og Frederik den Fjerdes Tid. Taarnværelset ved Siden af denne Sal er det saakaldte Speilværelse, der er indrettet af Frederik den Fjerde og i hvilket Loft og Vægge samt en Oval i Gulvet ere beklædte med Speilglas.

Riddersalen indtager nu som oprindeligt hele Slottets øverste Etage med Undtagelse af Taarnene. Dens Længde er omtrent 150 Fod, Breden 28 Fod og Høiden til det hvælvede Loft 19 Fod. Salen blev næsten ganske ombygget af Frederik den Fjerde omtrent 1705, og af sine oprindelige Prydelser har den kun beholdt to Marmorkaminer, der findes ved begge Enderne. Om hvorledes den har seet ud i Christian den Fjerdes Tid, vides kun lidet, dog veed man, at det hvælvede Loft var prydet med Stukkaturarbeide og store Malerier. Væggene vare uden Tvivl beklædte med Guldlæders Tapeter og maaskee tildeels med Malerier; Gulvet har vistnok været belagt med Steenfliser. Over den nordlige Kamin saaes forhen Christian den Fjerdes Brystbillede i Marmor, og over den sydlige hans Navnetræk; men ved Ombygningen blev Busten, der har Aarstallet 1644, henflyttet paa en nyere Consol over den sydlige Kamin, hvis Navnetræk derved skjules, og den nordlige blev ganske dækket af en Thronhimmel. Væggene bleve beklædte med Tapeter, der ere vævede i Kjøge af Brødrene van der Eichen og fremstille Christian den Femtes Seiervindinger i den skaanske Krig 1675—77; de oprindelige Loftmalerier nedtoges og førtes til Frederiksborg, hvor flere

af dem ødelagdes ved Branden 1859, medens dog endeel endnu er i Behold; Riddersalens Loft fik da en ganske ny Dekoration. Langsmed Salens fire Vægge løber en af Charles Bracht marmoreret Stukkaturgesims med allegoriske Figurer, forestillende de 4 Verdensdele Europa, Asien, Afrika og Amerika, og bagved dem de 4 Hovedvinde. I Midten af Loftet sees det danske Rigsvaaben, udført i Relief og malet, og ved Siderne af Vaabenet, henimod Salens Ender, 4 store Malerier af Henrik Krock, forestillende de kongelige Regalier, baarne af allegoriske Figurer. Blandt Dekorationerne paa Loftet udmærke sig især 4 store Relieffer med legemsstore Figurer, der fremstille 4 vigtige Regeringshandlinger under Frederik den Fjerde, nemlig: Vornedskabets Ophævelse, Landmilitsens Oprettelse, Dragonernes Oprettelse og Matrosernes Indrullering. Maaskee har Salen ved samme Tid faaet et Brædegulv, der i den senere Tid er blevet malet som Fliser. — Et af Taarnværelserne ved Siden af Riddersalen er indrettet til Opbevaringssted for Regalierne; i et andet findes den prægtige Glassamling, som Frederik den Fjerde hjembragte fra Venedig, og i det tredie er der i den nyeste Tid blevet opstillet en Samling mærkelige Porcellænsgjenstande.

Rosenborg Slot var oprindelig omgivet med Mure, Volde og Grave; men disse Omgivelser have dog neppe havt stor Betydning som egentlige Fæstningsværker. Den vestlige Deel af Fæstningens Grund var omgivet med Mure, der endnu ere bevarede, medens Graven udenfor samme er opfyldt og udtørret. Pladsen har mod Øst været omgivet med Jordvolde, men disse ere for længe siden sløifede; derimod er endeel af Graven mod Øst og Syd endnu tilbage, og over den fører endnu »den grønne Bro» lige for Slottets sydlige Gavl ud til Haven. Broen var forhen til at heise op, og ved dens ene Ende, ind imod Slottet, har der forhen været en lille Portbygning. En Vindebro, som forhen har været mod Nord, blev borttaget da Gravene fyldtes, og kun nogle Jerntridser paa Portbygningens Nordside minde endnu om den. Selve Portbygningen, der er opført af Sandsteen og prydet med Figurer over begge Gavlene, er omtrent samtidig med Slottet og var forhen forbunden med Fæstningsmurene. De to Endefløie, der nu ere forbundne med den og tjene til Vagtstue samt til Bolig for en af Slottets Embedsmænd, ere opførte af Christian den Femte. Foruden selve Slottet er denne Portbygning den eneste, der er tilbage af de mange større og mindre Bygninger, som Christian den Fjerde opførte i og ved Haven. — Efter denne Oversigt over Slottets nu-

værende Indretninger og de Forandringer, der i Tidens Løb ere foretagne ved det, vende vi os til den egentlige Bygningshistorie, forsaavidt som de sparsomme Kilder tillade at fremstille den.

Hvem der egentlig har gjort Udkast til Bygningen, vides ikke, og naar man tidligere har antaget, at det var Englænderen Inigo Jones, saa maa dette ialfald ansees for urigtigt, uden at man dog kan nævne nogen Anden i hans Sted. (See Høyens Afhandling om Frederiksborg, i Dansk Ugeskrift I. (1826) eller i Høyens Saml. Skr. I.) Man veed ikke engang om der strax ved Arbeidets Begyndelse har været lagt en Plan, som i det Væsentlige er bleven fulgt, eller om der efterhaanden som Arbeidet skred frem er blevet foretaget betydelige Afvigelser fra den første Bestemmelse[1]). Derimod kan der ikke være nogen Tvivl om, at Kongen selv har havt Overtilsynet med Byggeforetagendet. En Mængde specielle Akkorder med Haandværkere og Kunstnere sluttedes af Kongen selv, og endeel sluttedes paa hans Vegne af Statholderen, Breide Rantzov. Det egenlige Muurarbeide blev dog ikke bortakkorderet, men derimod udført af endeel Murere, som arbeidede paa Dagleie under Bygmesteren Bertel eller Bartel Langes Opsyn.

Med denne Bertel Lange blev der den 17. Marts 1610 sluttet en Akkord, hvorom det hedder i Regnskaberne:

Erlig og velbyrdig Mand Breide Rantzov til Rantzovholm, K. Majs. Statholder, haver paa K. Majs. Vegne gjort Fortingning med Bertel Lange, Bygmester og Indvaaner i Kjøbenhavn, at han skal lade bruges sig paa høibem. K. Majs. Bygninger og Arbeide, baade paa den nye Bygning paa Mønten og andensteds, som H. Maj. hans Tjeneste haver fornøden og dermed have flittig Indseende, at der med gaaer rigtig og vel til. For saadan hans Umage ham paa K. Majs. Vegne er lovet at skal gives af K. Majs. Rentekammer, fra Midfaste Søndag til St. Mortensdag førstkommende om Dagen en Rigsdaler. Actum den 17. Marts Anno 1610.

Han faaer fra nu af jevnligt Betaling for sit Arbeide, 1 Rdl.

---

[1]) Paa Rosenborg opbevares, iblandt Gjenstande fra Christian den Fjerdes Tid, en lille Elfenbeens Model af Slottet, men naar og i hvilken Hensigt den er bleven forfærdiget, vides ikke. Den afviger noget fra Slottet som det nu seer ud og er desuden med Hensyn til Maalforholdene temmelig unøiagtig. Paa Modellen sees de to Trapper ved Siderne af det ottekantede Taarn; de to store Gavle ere takkede, og ved hver af dem findes kun een Karnap, der kun omfatter de to øverste Etager.

for hver Søgnedag han har havt Tilsyn med Bygningsarbeidet i Lysthaven og andre Steder, i Tidsrummet fra Midfaste Søndag til Mortensdag. Dog blev Arbeidet i Reglen hvert Aar paabegyndt tidligere og fortsat længere, og der blev derfor ogsaa senere tilstaaet ham en hertil svarende forøget Betaling [1]).

Der var vistnok allerede tidligere blevet sørget for Tilveiebringelsen af endeel Materiale; ialfald seer man, at der i December 1609 udbetales Penge til nogle Kalkslagere, «som have slaget Kalk i Forraad til den Bygning, Hans Maj. vil lade opsætte ved det store Huus i Lysthaven», og at der den 24. Marts 1610 betales for nogle Bøgepæle til Slyngeværk under Fundamentet til det nye Huus, Kongen vil lade opsætte i Lysthaven. Der gjøres ogsaa Akkord med Steenhuggere om at levere kløvet og huggen Kampesteen til Bygningen i Haven; Steenhugger Jakob Meussen leverede ialfald i Aaret 1610 endeel «Feltsteen» til Lysthaven, men som oftest seer man kun, at der leveres Steen og andre Materialier «til Kongens Bygnings Behov», uden nøiere Angivelse.

Udgravningen af Grunden er dog først bleven paabegyndt i Sommeren 1610. Den 30. Mai gjør nemlig Breide Rantzov paa Kongens Vegne Fortingning med Valentin og Melcher Spangenberg om, «paa deres egen Bekostning og med deres eget Folk at grave Fundament til det nye Huus, Kongen vil lade opbygge i den nye Lysthave, eftersom det dem paa K. Maj. Vegne er blevet udviist.

---

[1]) Nemlig 1617, da det oplystes, at:

1610 havde Bertel Lange fra Mortensdag til 15. Decemberført Tilsyn med Arbeidet paa det nye «Geethuss wed Mønndtenn» og i Lysthaven udenfor Byen.

1611—12 havde K. M. ingen synderlig Bygning ladet foretage, uden det store nye Huus paa Ibstrup, som Mester David Nyborg havde fortinget, og blev Bertel Lange imidlertid ingen Dagløn givet.

1613 havde Bertel Lange Indseende med Byggearbeidet udenfor Byen, item paa den Kam og Dæmning ved Østerport, saa og paa det Huus, som gaaer fra det nye Tøihuus til Indløbet udi den nye Havn, hvilket Arbeide angik den 8. Februar 1613. Tilsynet ophørte d. A. den 19. November.

1614 paabegyndtes Arbeidet den 21. Marts og ophørte den 10. December. Tilsynet har, saavidt det kan sees, kun været i Lysthaven.

1615 varede Arbeidet fra 19. Marts (Midfaste Søndag) til 11. December.

1616 varede Arbeidet fra 22. Februar til 23. December.

Den 29. Decbr. 1616 gjenoptoges Arbeidet og fortsattes uafbrudt til Midfaste Søndag (29 Marts) 1617.

Den hele Efterbetaling (1 Rd. for hver Dag), som Bertel Lange fik udbetalt den 8. Mai 1617, beløb sig til 273 Rd.

De skulle for hver Rode — beregnet 8 Alen dyb og 8 Alen bred — have 2 Rdl. som skal betales eftersom Arbeidet skrider frem. Jorden, som opgraves, skulle de lade udføre udenfor Haven, i Leergravene, og ligeledes selv sørge for at bortskaffe Vandet, som kunde være dem til Hinder ved deres Arbeide.» De to nævnte Gravere modtoge nu jevnlig Afdrag paa Betalingen for deres Arbeide, ialfald indtil Slutningen af October, da det vel har været tilende. Indtil denne Tid er der ialt blevet udbetalt dem 790 Rdl. for at udgrave Grunden under den nævnte Bygning; men iøvrigt havde de ogsaa ved samme Tid andet Arbeide for Kongen.

Efter at Grunden var udgravet, er der rimeligviis strax blevet begyndt paa Fundamentet til Bygningen. Men forskjellige Begivenheder, som nu indtraf, havde dog til Følge, at Kongens Byggeforetagender saavel i Lysthaven som andre Steder, kom til at hvile i et Par Aar. I Foraaret 1611 udrød nemlig Krig med Sverrig, den saakaldte Kalmarkrig, og endnu førend denne var tilende, døde Dronning Anna Catharina den 29. Marts 1612. Kongen sluttede imidlertid den 26. Januar 1613 en fordeelagtig Fred med Sverrig, og kort efter blev der atter begyndt paa Arbeidet paa «det store nye Huus».

Den ovennævnte Hans Brockmann leverer stedse, idetmindste indtil Slutningen af 1614, en betydelig Deel huggen Steen til den nye Bygning i Lysthaven. Steenhugger Joachim Perleberg hugger og kløver en Mængde Kampesteen, hvoraf ialfald en betydelig Deel anvendes i Lysthaven, og da Forbruget af det sidstnævnte Materiale vedbliver saalænge, har man maaskee endnu ikke været færdig med hele Fundamentet da der blev begyndt paa Muurarbeidet. Dette vil neppe findes usandsynligt naar man tager Hensyn til, at den Bygning, hvorom her er Tale, har en betydelig Længde, og idetmindste har man bestemte Efterretninger om, at der nogle Aar senere, ved Opførelsen af Børsen, arbeidedes paa Murene ved den ene Ende samtidigt med at der dannedes Fundament ved den anden. Dog er det muligt, at der ogsaa ved denne Tid har været Brug for endeel huggen Steen til forskjellige mindre Bygninger i Haven.

Muurarbeidet paa det store Huus blev paabegyndt i Foraaret 1613, og den ovennævnte Bertel Lange blev atter antaget til at have Opsyn med Kongens Byggearbeide her og andetsteds, og fik som forhen 1 Rdl. om Dagen. Han kvitterede stedse for de Summer, der omtrent hver 14de Dag fra Rentekammeret udbetaltes til Dagløn til Arbeiderne. Tre Muurmestre, der begyndte at arbeide den 31. Marts, fik hver 24 ß om Dagen, to andre fik daglig hver 22 ß,

nogle Kalkslagere, der begyndte at arbeide den 27. Marts, fik hver 11 ß, og Pligtsfolkene hver 10 ß om Dagen. I Løbet af et Par Aar blev nu Muurarbeidet fortsat med Kraft, og standsede kun om Vinteren omtrent fra Midten af December til ind i Februar eller Marts Maaned. Men iøvrigt give Regnskaberne kun yderst sparsomme Oplysninger om, hvor vidt Arbeidet til enhver Tid var skredet frem. Som oftest hedder det kun, at der arbeides «paa den Muur, Kongen lader opbygge til det store Huus i H. Majs. Lysthave« eller blot paa «det store nye Huus, Kongen lader opbygge i Lysthaven.» Under 25. Juni 1615 tales om Muurarbeide «paa det store nye Huus og Taarn» i Lysthaven; den 9. Juli udbetaltes der Penge til «Muurmestre, Kalkslagere, Pligtsfolk og Kvindespersoner, som arbeide «paa det Taarn, K. M. naadigst lader opmure til det store nye Huus i Lysthaven», under 23. Juli omtales Muurarbeide «paa det nye Taarn op til det store Huus», og i endeel senere Regninger tales atter om Muurarbeide paa det store nye Huus i Lysthaven, hvilket vedvarer til ind i Juli 1617.

De Penge, der saaledes udbetaltes i Dagløn til Murere, Kalkslagere osv., udgjorde omtrent følgende Summer for de forskjellige Aar: 1613 700 Rd., 1614 1100 Rd., 1615 1600 Rd., 1616 700 Rd., 1617 150 Rd., eller ialt omtrent 4250 Rd., hvortil dog endnu kommer Betalingen til Bertel Lange.

Skjøndt det ikke kan bestemt afgjøres, maa man dog antage, at «det nye Taarn», paa hvilket Murerne arbeidede 1615, har været det store vestlige Taarn. Det er ialfald meget sandsynligt, at de to østlige fiirkantede Taarne ere opførte omtrent samtidigt, og der er rimeligviis ogsaa temmelig tidligt blevet begyndt paa det ottekantede Trappetaarn. Hertil kan endvidere bemærkes, at den 28. September 1614 fik Oluf Nielsen Dreier 6 Dl. i Arbeidsløn «for 37 store Piller, som skal bruges til det store nye Huus, H. Maj. lader opbygge i Lysthaven her udenfor Byen, for hver Pille at dreie 12 ß», og den 21. October s. A. Betaling «for 53 Piller, som han har dreiet af Kongens eget Træ til det Galleri paa det nye Huus i Lyslhaven», for hver Pille 12 ß. Disse Piller have muligviis været bestemte til Rækværket ved de to Trapper, som skulde anbringes udvendigt, ved begge Sider paa det ottekantede Taarn, og hvis dette er rigtigt, bliver det ogsaa forstaaeligt, at man allerede saa tidligt havde Brug for dem. Af det Anførte og af flere Omstændigheder kan man med Grund formode, at saavel Taarnmurene som Hovedfløiens Ydermure havde naaet deres fulde Høide inden Efteraaret 1615. Omtrent lige

til denne Tid blev der ogsaa stadigt udbetalt Penge for Steenhuggerarbeide, og endeel af dette har rimeligviis været bestemt til Rosenborg, skjøndt man ikke finder nogen Angivelse af, hvortil det skulde bruges.

Længe før denne Tid maa ogsaa endeel Tømmerarbeide have været fornødent til Bygningen, men man finder kun yderst sparsomme Oplysninger om naar og af hvem det er blevet udført. Fra Begyndelsen af Mai 1614 vare endeel Tømmermænd stadigt beskjæftigede i Haven, hvor deres Arbeide fortsattes hele dette og det følgende Aar. Af Regnskaberne seer man nemlig, at der jevnlig udbetaltes Dagløn til dem, men hvori deres Arbeide egentlig bestod, anføres i Reglen ikke. Dog hedder det under 10. December 1615, at «endeel Tømmermænd have arbeidet paa Dagløn hos Rasmus Kolding, Tømmermand udi H. Maj.'s Lysthave, med Plankeværk at opsætte, som var omblæst, desligeste at tilklæde de tvende Taarne paa den østre Side af det store nye Huus i samme Have, som Spiir i Fremtiden skal opsættes paa» [1]). Hovedlængdens Tagværk eller den sidste Deel deraf er vistnok blevet reist i Sommeren 1615, og Tækningen er idetmindste bleven paabegyndt samme Aar.

Af Regnskaberne seer man nemlig, at Skifertækker Baltzer Berner den 21. December 1615 fik udbetalt 200 Rd. paa Regnskab «for det store nye Huus i Kongens Lysthave at overtække med Skifersteen», og den 15. April 1616 fik han atter 100 Rd. for Tækningen paa dette Huus «samt de tvende Taarne dersammesteds.» Men da han havde flere Arbeider for Kongen, og da disse gjerne i Regnskaberne omtales under eet, kan man ikke see naar han begyndte paa at tække det store Huus, hvor længe det varede eller hvor meget han fik derfor. Da der imidlertid allerede i Foraaret 1615 var blevet begyndt paa flere af Værelsernes Dekorationer, kan man heraf slutte, at endeel af Tagværket paa samme Tid maa have været reist og belagt med Skifer.

Som ovenfor bemærket var det allerede tidligere bestemt, at de tre Taarne skulde forsynes med Spiir. I Regnskaberne hedder det nemlig under 26. Februar 1615:

Kongel. Maj. har naadigst gjort Fortingning med Hans Ree-

---

[1]) Ogsaa Vidt Kragen og hans Svende arbeidede «i Lysthaven» saavel i dette som i endeel af de paafølgende Aar, men det synes, at han blot har havt en Tømmerplads her, hvor der huggedes Tømmer, som skulde benyttes paa ganske andre Steder.

mann, Brøndmester og Indvaaner i Helsingør, at han paa egen Bekostning skal hugge og opreise to Spidser paa den ene Side af det store nye Huus i Lysthaven, hvorfor ham er lovet og tilsagt 700 Rd. Sammeledes er gjort Fortingning med ham, at han og udi lige Maade skal hugge og opreise og forfærdige en Spids paa den store Vindeltrappe op [til] samme Huus, hvorfor ham er lovet 480 Rd. efter hans Kontrakts Formelding. Actum 26. Februar 1615.

Den 22. Juli fik Hans Reemann 200 Rd. paa Regnskab for tre Spidser «og den runde Taarn» i Kongens Lysthave. Da det «runde Taarn» nævnes i Forbindelse med de tre Spiir, menes her muligviis Kuppelen over det ottekantede Trappetaarn, men det synes ikke at forekomme oftere, og det anføres kun at det var «i Lysthaven». Derimod nævne Regnskaberne ofte de tre Spiir, der ogsaa kaldes «Spidser» eller «Taarne af Træ», for hvilke Reemann oftere fik Penge paa Regnskab. Den 14. August 1616 blev der gjort Afregning med ham, hvorved han bl. A. erholdt Resten af Betalingen for «de tvende Spidser» han havde hugget og opreist paa det nye Huus i Lysthaven og «for den ene Spids over den store Vindeltrappe op til samme Huus.» Man seer iøvrigt let, at der ved den sidstnævnte «Spids» ikke kan være meent andet end Spiret over det store vestlige Taarn. Den Steenvindeltrappe, som endnu findes i en Udbygning, der slutter sig til Taarnets Sydside, er vistnok den oprindelige, og naar den her kaldes «den store Vindeltrappe», saa kunde dette Udtryk maaskee synes at tyde paa, at den dengang ansaaes for Hovedtrappen; men det er dog mere sandsynligt, at man ved Udtrykket «den store Vindeltrappe» egentlig har villet betegne: det store Taarn, i hvilket en Vindeltrappe findes. Trappen i det fiirkantede Taarn kunde dog ogsaa med Grund kaldes den store, da den omtrent er lige saa stor i Omkreds, men dobbelt saa høi, som Vindeltrappen i det ottekantede Taarn.

I Sommeren 1616 vare altsaa idetmindste de to Spiir reiste, og rimeligviis ogsaa det tredie; men heelt færdigt var det dog endnu ikke. Den 19. April 1617 blev der nemlig gjort Afregning med Guldsmed Corvinianus Sauer, som fik Betaling for adskilligt Arbeide «i Lysthaven», og deriblandt «20 Rd., hans Arbeidsløn for en Kobberfløi og tre Kobberkugler, som kommer til at stande paa det lange Taarn udi samme Lysthave, han har forgyldt med Kongens Guld.» Allerede den 19. Juli 1616 havde han modtaget to Rosenobler «til at forgylde den mellemste af de tre Knapper, som kommer til at sidde paa et af de tre Taarne paa det store Huus i Lysthaven.»

Saaledes har Rosenborg Slot først i Aaret 1617 været fuldført i det Ydre. I Løbet af de sidste Aar var der imidlertid ogsaa blevet arbeidet endeel i det Indre, men her var dog endnu meget tilbage at gjøre, saa at Slottet først adskillige Aar senere kunde siges at være heelt færdigt. Men Kilderne, hvorfra vi skulle hente de herhenhørende Efterretninger, vedblive stedse at flyde temmelig sparsomt, og det er derfor umuligt at give nogen sammenhængende Underretning om, hvorledes Arbeidet skred frem. Meget af det Arbeide, der udførtes paa Slottet, er omtalt i saa almindelige og ubestemte Udtryk, at man ingenlunde altid kan afgjøre til hvilken Etage, og endnu mindre til hvilke Værelser det var bestemt. Dog synes det, at nogle af Værelserne i Slottets Stueetage først ere blevne satte i beboelig Stand, at der derefter især er blevet arbeidet paa første Sal, og noget senere tillige paa den store Sal og Taarnværelserne i øverste Etage.

Snedkerarbeidet er vistnok blevet paabegyndt i Sommeren 1614, og fra Rentekammeret blev der nu jevnlig udbetalt Penge til Dagløn til Snedkere og «Billedsnidere», som arbeidede derpaa under en Mesters, i Reglen en Hofsnedkers Ledelse. Den 3. August 1614 udbetaltes der 51 Dl. 26 ß i Dagløn til endeel Snedkersvende, som fra 14. August havde arbeidet hos Gregers Greus paa Kjøbenhavns Slot «paa det Arbeide, Hans Maj. der lader gjøre til det nye Huus i H. Maj.'s Lysthave», og senere udbetaltes Daglønnen i Reglen en Gang om Maaneden. Hofsnedker Gregers Greus vedblev nu stadigt med sine Snedkersvende og Billedskjærere at arbeide paa det nye Huus i Lysthaven indtil Slutningen af October 1616; men han maa være død omtrent ved denne Tid, da Snedkerarbeidet nu gik over til Hofsnedker Villum Mohr. Den 13. October 1616 blev der nemlig udbetalt Penge til «nogle Snedkersvende, som fra 22. September vare blevne antagne i Kongens Tjeneste at skulle arbeide hos Villum Mohr, som noget tilforn var antagen udi H. M.'s Tjeneste for Hofsnedker.» Der arbeides hos ham stadigt paa «et Paneelværk», og undertiden tillige paa «andet Arbeide», og dette vedvarer som det synes indtil 29. September 1618, men noget efter denne Tid maa Villum Mohr være død, uden at være bleven færdig med hvad han havde paataget sig. Hvor vidt han imidlertid var kommen dermed, vides ikke, men det synes, at Snedkerarbeidet under hans Ledelse har været fuldført i Stueetagen og paabegyndt paa første Sal.

Flere af de indre Rum bleve prydede med Stukkaturarbeide

eller som det benævntes Kalksniderarbeide, og herpaa blev der begyndt i Foraaret 1615 [1]). Den 14. Marts fik Kalksnider Valentin Dresler von Smalkall 100 Dl., og den 8. April 50 Dl. paa Regnskab af sin Arbeidsløn «for hvis Kalksniderarbeide han skal gjøre og staffere i det store nye Huus i Lysthaven.» Det Arbeide, hvorom der var gjort Akkord med ham, maa have været færdigt inden den 18de August 1615, da han erholdt Resten af Betalingen; han havde nu ialt faaet 410 Rd. «for 5 Gemakker og en Forgang i det store Huus i Lysthaven og udi Badstuen, samt for tre Hvælvinger i det blaae Huus udi forn• Lysthave, han har dønniket og udskaaret i Kalksniderarbeide». Her er vistnok Tale om Steengangen og nogle Værelser i Slottets Stueetage, og til disse hørte formodentlig Kongens Arbeidsværelse. Det «blaae Huus», som oftere nævnes, er rimeligviis det forhen omtalte Lysthuus som Kongen tidligere havde ladet opføre i Haven.

Det var vistnok Loftet i et af de nævnte 5 Værelser, der blev malet af Samuel Clausen i Foraaret 1615. Den 6. April gjorde Breide Rantzov Akkord med ham om, for 150 Rdl. og med sit eget Guld og Farve at male og staffere «et Dække udi Kalksniderarbeide under Loftet udi et Gemak udi det store nye Huus» i Lysthaven. Af Betalingen fik han Afdrag den 6. og 22. April samt 10. Mai, og den sidste Rest den 24. Mai, da Loftet maa have været færdigt. Senere malede han flere Værelser paa Slottet. Den 24. Juli fik han 50 Rd. paa Regnskab af de 100 Rd. han skulde have «for Snedkerværket og en Skorsteen, han har antaget sig at skulle staffere og forfærdige med eget Guld og Farve» i et Værelse paa Slottet, og Resten fik han den 22. November, da ogsaa dette Værelse var færdigt. Derefter blev der den 19. December 1615 og 22. Februar 1616 udbetalt ham ialt 40 Rd. «for at male og staffere Kongens Sengkammer.» Endelig den 7. Marts 1617 fik han 80 Rd. for at have malet og stafferet «et Skriverkammer med Tækket under Loftet, og Pernillet, udi det store nye Huus i Lysthaven.»

Skjøndt man ikke bestemt kan paavise alle de Værelser, der

---

[1]) Den 7. Novbr. 1614 fik Christoffer Gøye Brev om at sende 5 Læster Kalk til Kjøbenhavn og lade dem aflevere til Kongens Tjener Markus i Kongens Have udenfor Byen. S. D. fik Christian Friis Brev om at lade hugge 3—4000 Elle- eller Hesselstager, saa lange som Baandstager, til Dønnikemesterens Behov. De skulde ligeledes afleveres til Markus i Haven (Sjæll. Tegn. Nr. XXI.). — Af Feldberedere kjøbes der jevnlig Kalkuld til Dønnikemesterens Brug i Lysthaven.

hidtil vare malede, synes det dog, at de alle have været i Slottets Stueetage, der saaledes maa have været omtrent fuldført i Sommeren 1616. Den Sal, hvis Stukkaturloft Samuel Clausen havde malet i April og Mai 1615, har maaskee været der, hvor nu Marmorsalen findes, hvis den iøvrigt er at søge i Stueetagen; den følgende, i hvilken han malede «Snedkerværket og en Skorsteen» for 100 Rd., er uden Tvivl den store Audientssal, paa hvis smukke Marmorkamin netop sees Aarstallet 1615; «Sengkammeret», der maledes 1616, er uden Tvivl det nordlige Taarnværelse, om hvilket man med Vished veed, at det ialfald senere tjente Kongen til Soveværelse, og ved «Skriverkammeret», der blev sat i Stand Aaret efter, maa rimeligviis forstaaes det samme Værelse, som endnu kaldes Christian den Fjerdes Arbeidsværelse.

I Aarene 1615—17 kvitterede Markus Wiblitz jevnlig for Penge, som fra Rentekammeret udbetaltes til Dagløn til Malere, som arbeidede paa Slottet, og han førte vistnok ogsaa Tilsyn med Arbeidet. I Aarene 1616—17 blev der bl. A. malet paa «den gamle Sal i det store nye Huus» i Lysthaven.

Den 27. Marts 1617 gjorde Breide Rantzov paa Kongens Vegne Fortingning med Snedker Jørgen Bovmand om, paa egen Bekostning at forfærdige «en Vindeltrappe i det store nye Huus i K. Majs. Lysthave» for 150 Rd. Af denne Sum blev der udbetalt Snedkeren forskjellige Afdrag ialfald indtil den 13. November; men han maa være død inden 13. Januar 1619, da hans Enke Susanne fik Betaling for noget Arbeide, han havde udført, navnlig to Postamenter til at sætte Gipsbilleder paa. Trappen synes endnu ikke at have været færdig, og det vides ikke naar eller af hvem den er bleven fuldført, lige saa lidt som hvor den har været anbragt.

Den 5. April 1617 fik Billedsnider Stads (?) Otto Betaling «for 4 Engle, som bliver opsat paa en Seng i K. Maj's. Lysthave»; i August 1618 betaltes Penge for Kul, kjøbte «til Kongens Ildebrændsels Behov i det store Huus i Lysthaven», og den 14. Mai 1619 betaltes 100 Dl. «for to store Speile, kjøbte af Martin Gailliart i Amsterdam og leverede i K. Majs. eget Kammer i Lysthaven.»

Den 11. November 1617 fik Frants Cleyn eller som han stedse benævnes i Regnskaberne Frantz Klein, 350 Rd., som Kongen havde bevilget ham «for nogle Historier og ellers endeel adskilligt Arbeide, han har malet og stafferet i det store nye Huus i Lysthaven, saavelsom og i et Kammer over Porten dersammesteds.» Den 25. Januar 1618 fik Samuel Clausen 7 Dl. 16 ß «for 9 Rammer, han med

egen Farve har stafferet, som kommer til det Panelværk i Lysthaven.»

Værelserne i Slottets Stueetage have rimeligviis været omtrent fuldendte i Sommeren 1617, og derefter er der vistnok især blevet arbeidet paa første Sal. Snedkerarbeidet her er vistnok blevet paabegyndt af den ovennævnte Villum Mohr, men han maa være død inden 26. Juni 1619, da der blev betalt Hans Jørgen Dill 20 Rd. paa Regnskab af de 300 Rd. han skulde have «for hvad der fattedes paa de Dækkener og Panel, som Villum Mohr havde begyndt udi det store nye Huus i Lysthaven, som han efter ham har antaget sig at skulle forfærdige.» Den 20. August udbetaltes der Dill 32 Rd., «som han skal udgive til Oluf Dreier og ham er bevilget til adskilligt Dreierarbeide, han skal gjøre til et Dække, som Jørgen Dill har paataget sig at fuldende, som Villum Mohr, forrige Hofsnedker, havde begyndt, under Loftet i den vestre Ende af det store nye Huus i Lysthaven.» Den 28. August fik Dill 100 Rd. paa Regnskab af de ovennævnte 300 Rd., den 26. September fik han atter heraf 50 Rd. for Arbeide paa Panelet i den ene Ende af det store Huus, den 16. November fik han 50 Rd., den 9. Februar 1620 atter 50 Rd. og den 22. Marts 20 Rd. for Panelet, som Mohr havde paabegyndt. Endelig fik han den 10. Juli 1620 den sidste Rest for at have fuldført det af Mohr paabegyndte Arbeide «i en Sal» i det store nye Huus.

Blandt det Arbeide, som Dill havde paataget sig at fuldføre efter Villum Mohr, nævnes Panel og Loft «i en Sal i den vestre Ende af det store Huus», og da Slottet ligger med Enderne i Nordvest og Sydost, maa her være meent et Værelse i den nordvestlige Ende, og altsaa vistnok Salen lige over Audientssalen. Det er vistnok ogsaa denne Sal, der omtales i Christian den Fjerdes Almanak for 1619, hvor Kongen skriver under 19. November: «Blev med Peder Isak handlet, at han skulde male den Stue i Haven over Vinterstuen for 1600 Dl., hvorpaa han haver bekommet 1200 Dl.» (Nyerup, Reiseiagtt. IV, 474. — Der tilføies under samme Dag: Gav jeg Peder Isak 202 Dl. og ½ Dl. for noget Lærred.)

Den 13. November 1620 blev der betalt Laurids Thommesen 60 Rd. Courant «for et Kammer i det store nye Huus i Lysthaven, han med sit eget Tømmer har panelet.»

Den 20. December 1620 faaer Muurmester Herman Tønnesen 50 Rd. paa Regnskab «for trende Skorstene, han skal opsætte i det nye Huus», og den 23. Juni 1621 erholdt han Resten af Be-

talingen «for 4 store Skorstene i det store Huus i Lysthaven, efter Hans von Steenvinkels, Bygmesters, Beviis.» Det nævnes her, at han havde faaet Afdrag den 20. December 1620, saa at her maa være Tale om de ovennævnte tre Skorstene og endnu en fjerde.

Den 19. Februar 1621 fik Jørgen Eiler, Skifertækker, 25 Dl. Cour. i Dagløn til sig selv og to Svende, som havde opbaaret Rulle-bly paa det store Huus, og til 4 Svende, der havde «klædet Pillerne under Galleriet paa det store nye Huus i Lysthaven, item arbeidet paa en Vindeltrappe, saa og beklædt det Lysthuus paa Hjørnet med Bly, hvor fornødent gjordes, efter Markus Wiblitz, Tilsynsmand, hans Beviis.»

Den 24. Juli 1621 fik Grovsmed Jens Thommesen 4½ Dl. 28 ß i Arbeidsløn for: «15 Ankere, 2 Stænger, 56 Dobber, 28 Klammer og 4 smaae Kugler, veiede tilsammen 1 Sk℔ 3 L℔, han har gjort til Kong. Maj. Bygnings Behov i det store nye Huus i Lysthaven, af 1 S℔ 6 L℔ svensk Jern, ham til des Behov fra 27. October 1620 til 7. Juni næstforleden i nærv. Aar 1621 er blevet leveret, hans Betaling for hvert L℔ af dette Jerngods 20 ß, Resten af Jernet beregnet til Afbrænding.»

Endeel Snedkere og Billedskjærere arbeidede omtrent hele Sommeren 1621 paa Dagløn hos Hofsnedker Anton Meiding «i Lysthaven udenfor Byen.» (Anton Meiding var fra Augsburg.)

Den 25. November 1620 fik Samuel Clausen 150 Rd. «for et Gemak i den ene Ende af det store nye Huus i Lysthaven, han har formalet med eget Guld og Farve.» Han maa imidlertid være død imellem 3. og 14. Marts 1621, og Malerarbeidet paa Slottet fortsattes derefter af Peter de Meier, til hvem følgende Summer udbetaltes herfor: den 31. Mai, 27. Juli og 25. August 1621, hver Gang 100 Rd., den 3. Mai 1622 30 Rd. og den 14. Mai s. A. 20 Rd. I de to første af de 5 Regninger tales om «et Gemak i den ene Ende» af Huset, i den tredie om «et lidet Gemak næst op til den store Sal», og i de to sidste blot om «et lidet Gemak» i Huset. I de 4 første Regninger hedder det, at Maleren faaer Penge «paa Regnskab», og i den sidste (Afregningen) nævnes saavel de foregaaende 4 Udbetalinger som den hele Summa 350 Rd. Alt det Arbeide, der er blevet udført for denne Sum, er saaledes her omtalt under eet; men saavel af Summens Størrelse som af de forskjellige Benævnelser maa man dog slutte, at her er Tale om i det mindste to forskjellige Værelser. Af disse har vistnok det ene, ligesom det ovennævnte, der var malet af Samuel Clausen 1620,

været i Slottets mellemste Etage, og et af dem har rimeligviis været et Taarnværelse ved Siden af Riddersalen.

Den 30. Juni 1622 udbetaltes 27 Rd. 10 ß i Dagløn til Murere og Kalkslagere, som havde «lagt et Gulv af polerede Fliser her udenfor Byen, ifølge Markus Wiblitzes Beviis.» Den 31. Juli s. A. udbetaltes der 13 Dl. 44 ß i Dagløn til Murere og Kalkslagere, som fra 25. Juni til 12. Juli havde arbeidet paa «et Gulv at lægge i den ene Ende af det store nye Huus i Lysthaven, efter Markus Wiblitz Tilsynsmand i forn• Have, hans forseglede Bevises Formelding» [1]).

Den 6. Juni 1622 fik Maler Laurids Hansen Penge paa Regnskab «for endeel Kammerser og Gemakker, han skal anstryge og staffere med hans egen Oliefarve» i Lysthaven.

Den 31. October 1622 fik Rasmus Ellerdsen 13 Rd. 32 ß «for en Karnap over Sølvkammeret udi det store nye Huus i Lysthaven, han har dønniket og forfærdiget under Loftet med Kalksniderarbeide, efter Markus Wiblitzes Beviis.»

Riddersalen i Slottets øverste Etage hører vistnok til de Lokaler, der sidst bleve fuldførte, og hermed synes det at være gaaet meget langsomt, da Salen var 7 til 8 Aar under Arbeide.

Snedkerarbeidet i Riddersalen blev ialfald tildeels udført af den ovennævnte Hans Jørgen Dill. Den 30. Juni 1620 fik han nemlig udbetalt 174 Dl. Courant i Arbeidsløn «for 29 store Rammer, som komme under Loftet paa den store Sal i det store nye Huus i Lysthaven, hvorudi formalede Stykker komme til at sidde», og dette er det eneste Snedkerarbeide, hvorom det i Regnskaberne udtrykkelig anføres, at det henhørte til den store Sal. Den 12. November fik Dill endvidere 26 Dl. Courant i Arbeidsløn for 8 store nye Rammer «til Kongens Behov i K. Majs. Lysthave.»

Den ovennævnte Kalksnider Valentin Dresler havde paataget sig at udføre Dønnikearbeidet paa Salen for 1200 Rd., paa hvilken Sum han fik Afdrag den 29. Mai 1618 og derefter flere Gange saa længe han levede. Han døde imidlertid det følgende Aar, uden at have faaet Arbeidet paa den store Sal færdigt, og dette gik nu over til Rasmus Ellerdsen. Den 11. September 1619 fik nemlig

[1]) Til S. 30 kunde tilføies: Den 19. Mai 1617 betaltes Herman Rollfink for 964 ølandske Fliser, slethugne, skurede og polerede, brugte til Gulve udi det store nye Huus i Lysthaven og til det nye Huus paa det nye Torv, for hver Fod i Fiirkant Arbeidsløn 4 ß, ialt 48 Dl. 16 ß.

«Rasmus Ellerdsen og Hans Heesse, Kalksnidersvende, og Hans Røglin, Kalkslager, som har arbeidet paa den store Sal i det nye Huus i Lysthaven, 74 Dl. paa Regnskab af deres Maanedspenge, dem har restet hos deres Mester Valentin Dresler, som igjen skal kortes udi de 1200 Dl., forne Valentin Dresler er lovet for den store Sal.» Den 6. April 1620 fik Rasmus Ellerdsen, Dønnikemester i Kjøbenhavn, 50 Dl. «paa Regnskab af de 350 Dl., Kongen har lovet ham for hvis Arbeide endnu fattes i den store Sal i det nye Huus (osv.) han har antaget sig næst efter afgangne Valentin Dresler, forrige Dønnikemester, at skal dønnike og udskjære i Kalksniderarbeide, efter hans Kontrakts Formelding.» Paa de 350 Dl. fik han nu jevnligt Afdrag indtil den 4. Januar 1621, da den sidste Rest udbetaltes ham. Paa Regningen for den sidstnævnte Dag staaer, at det var for Kalksniderarbeide «paa Loftet» i Salen. Den samme Dag afbetaltes ham 56 Dl. «for 4 smaae Gemakker i det store Huus i Kongens Lystgaard udenfor Byen.»

Den 26. Juli 1621 fik Lydermand von Gandersen, Kalksnider, udbetalt i Arbeidsløn «for 29 Fag udi Rammerne, som komme til at sidde udi Hvælvingen i den store Sal i det nye Huus, han har dønniket og forfærdiget», efter Markus Wiblitz, Tilsynsmands, Formelding, for hvert Fag 9 ℔, ialt 43½ Dl.

I Aaret 1622 synes der ikke at være blevet arbeidet paa den store Sal, medmindre det var her, at der blev lagt et Gulv af polerede Fliser som er omtalt ovenfor (S. 33).

Det følgende Aar blev der derimod udført endeel Malerarbeide i Salen. Peter de Meier fik 200 Dl. for at male «Dønnikeværket» i Salen, og af denne Sum fik han forskjellige Afdrag fra 31. Januar til 20. August 1623, da den sidste Rest udbetaltes ham. Den 19. Mai s. A. fik han endvidere Penge paa Regnskab «for endeel Rammer, han skal forgylde og male med eget Guld og Farve, som kommer at stande paa Salen i Lysthaven»; den 29. Mai fik han et nyt Afdrag, og endelig den 20. August den sidste Rest af de 156 Dl., han skulde have «for 26 Rammer paa Salen i Lysthaven, han har forgyldt og lakeret med eget Guld og Farve.» Paa denne Tid maa han altsaa have været færdig saavel med disse Rammer som med det ovennævnte «Dønnikeværk.» Endvidere fik han den 14. October bl. A. 8 Sletdaler for endnu 3 Rammer til Salen, som han havde malet og stafferet med eget Guld og Farve. Den 19. Novbr. 1623 fik «Paulus Jerma, Contrafeier, for 3 store Rammer, han har foryldt og lakeret med eget Guld og Farve paa Salen i Lysthaven, saa og

grundet 4 andre Rammer dersammesteds», ialt 28 Dl., og den 8. Mai 1623 fik Anders Nielsen Maler 5 Dl. 32 ß «for 63 smaae Tavler under Loftet paa Salen i Lysthaven, han har malet og stafferet.»

Den 24. Mai 1624 fik Frederik Hosian 20 Dl., og den 14. Juni 16 Dl. paa Regnskab for «den store Sal i det nye Huus i Lysthuset at overlægge med Gips»; men det synes ikke at være anført i Regnskaberne naar han blev færdig dermed. Det er iøvrigt ikke let at indsee hvortil denne Gipsbelægning behøvedes, da Loftet var prydet med Kalksniderarbeide og Gulvet rimeligviis belagt med Fliser; dog kan det bemærkes, at i Regnskaberne anføres det under 13. September 1623, at Fr. Hosian ogsaa arbeidede paa Kjøbenhavns Slot, hvor han overlagde nogle Gulve med Gips. Den 28. Juli 1623 havde han faaet Penge paa Regnskab for at støbe Gips til «Bygningen i Lysthaven» og den nye Ladegaard.

Som allerede anført maa Væggene i den store Sal forhen have været beklædte med Guldlæders Tapeter. I Christian den Fjerdes Almanak for 1619 hedder det nemlig under 4. December: «Gav jeg en Kjøbmand 687 Dl. for noget forgyldt Læder, som kom i Haven til Salen» (Nyerup, Magazin for Reise-Iagttagelser IV, 477), og ifølge Rentemesterregnskaberne fik Thomas Thommesen den 15. October 1624 Betaling for 3 Kakkelovne, han havde anstrøget med sin egen Isenfarve og desuden «anstrøget neden i Salen under det forgyldte Læder med Guldfarve, saa og anstrøget 4 Døre paa den nye Sal sammesteds.» Den 18. August 1624 afbetaltes Herman Tønnesen bl. A. «for den store Sal og to Gemakker dersammesteds [nemlig i Lysthaven], han har udhvidtet.» De forgyldte Lædertapeter ere da rimeligviis først blevne anbragte i Salen i Aaret 1624, kort efter at den var «udhvidtet.»

Af de ovenfor omtalte Rammer til Salen synes de 29 at have været prydede med Stukkaturarbeide og derefter malede og forgyldte, medens 7 andre derimod kun omtales som malede og forgyldte. De første have formodentlig været anbragte under det hvælvede Loft og de sidste paa Væggene, og de have rimeligviis alle været bestemte til at optage Malerier.

De til Salen bestemte Malerier bleve udførte omtrent i Aarene 1619—24, af Malerne Frants Cleyn, eller, som han kaldes i Regnskaberne Frants Klein eller Kleinne, Reinholdt Thim, Morten Stenvinkel, Peter Isacz (i Regnskaberne Peter Isachsen) og maaskee andre. Vi ville her anføre de Oplysninger, som Regnskaskaberne give om disse Malerier.

1619, den 15. Mai fik «Frantz Kleinne Contrafeier og Indvaaner i Kjøbenhavn, «hans Betaling for to store Stykker udi et Fyrværks Historie og Børneleg, han har fuldfærdiget til Kong. Maj. i det store nye Huus i Lysthaven; desligeste for H. Maj.'s eget og den unge Herres og Prindses Contrafei, og for 14 Figurer, tegnede paa graat Papir, alt leveret i Lysthaven og paa Kjøbenhavns Slot,» ialt 452 Dl.

1619, den 23. December fik han 203 Dl., «hans Arbeidsløn for 1 stort malet Stykke til 200 Dl., saa og 6 Figurer paa graat Papir, derfor 3 Dl., hvilket Stykke og Figurer er leveret i Lysthaven, efter Kongens Beviis.»

1620, den 17. November fik han «for et stort oliefarvet Stykke, leveret i K. Maj.'s Lysthave og kommer at sidde udi en Ramme under Loftet paa den store nye Sal», 200 Dl. Courant.

1621, den 12. Juli fik han 83 Dl. 32 ß (à 96 ß pr. Dl.) «paa Regnskab af Betalingen for et stort Malværk til Loftet i den store Sal.» — Den 28. September fik han 83 Dl. 32 ß, «Rest for et stort malet Stykke, som kommer at sidde under Hvælvingen i den store Sal i det nye Huus i Lysthaven.» Det anføres i Regningen, at han den 12. Juli havde faaet 100 Dl. Courant.

1622, den 15. April fik han paa Regnskab «for et Kunststykke», 83 Dl. 32 ß (à 96 ß pr. Dl.). Den 9. April 1623 fik han 100 Dl. «som er Rest paa de 200 Dl. Courant for et stort oliefarvet Stykke, 5 Alen langt og 4 Alen bredt.» Hvortil det var bestemt, anføres ikke; men der bemærkes, at den 15. April 1622 havde han faaet paa Regnskab herfor 100 Dl. Courant.

1624, den 4. September «givet Frantz Kleine Contrafeier, for tvende Stykker, hvorpaa han har malet Kjøbenhavns By paa tvende Sider for H. Maj.», 150 enkelte Dl. Hvortil disse to Stykker vare bestemte, anføres ikke [1]).

1619, den 14. December fik Reinholdt Thim 400 Dl. (à 80 ß pr. Dl.) «hvormed han aldeles er bleven fornøiet og afbetalt 600 Dl.,

---

[1]) Den 5. November 1625 fik «Frandzs Klein, Contrafeier og Indvaaner i Kjøbenhavn 100 Rd. (à 96 ß), hans bevilgede Betaling «for een Patron till ett Skiffue tecke» [ɔ: et tegnet eller malet Mønster til et Bordtæppe] «han har gjort og forfærdiget for Kongen, ifølge et af Kongen selv underskrevet Beviis.» Frants Cleyn var født i Rostok, uddannede sig ved et fleeraarigt Ophold i Italien og reiste senere til England, hvor han døde omtrent 1658. (See om ham bl. A. Horace Walpole, Anecdotes of painting in England, Vol. II (1762) P. 127 fg.

hans Betaling for 3 store, malede Stykker, han efter Kongens Befaling har leveret paa Kjøbenhavns Slot, som siden komme at sidde i Fyldinger under Loftet paa den store Sal i det nye Huus i Lysthaven.» Det anføres, at han den 7. Juli 1618 havde faaet af Rentekammeret 200 Dl.

1620, den 7. December fik han 200 Dl. Courant «for et stort malet Stykke, som er blevet leveret paa Kjøbenhavns Slot» (hvortil det var bestemt, anføres ikke).

1621, den 25. August fik «Reinholdt Thim, Contrafeier, som ham er bevilget for et stort Maleri, som kommer at sidde under Loftet i den store Sal i H. Maj.'s Lysthave», 166½ Dl. 16 ß.

1622, den 20. November fik han atter «for et stort malet Stykke» til Loftet i den store Sal, 166½ Dl. 16 ß.

1623, den 26. April fik han 200 Dl. Courant for et stort malet Stykke til Salen.

1624, den 26. Februar fik han «for et stort, malet Stykke, han har gjort for K. Maj. og er opsat ved Skorstenen i Lysthaven, saa og for H. Maj.'s eget Contrafei,» 70 Dl. [1])

1622, den 29. October betaltes «Hans van Stenwinkel, K. Maj.s Bygmester, paa Broderen Morten van Stenwinkel Contrafeiers Vegne, 100 Dl. for et stort malet Stykke, som kommer til at sidde paa den store Sal i det store nye Huus i Lysthaven.»

1622, den 13. November fik «Peter Isachsen for et stort, malet Stykke» til den store Sal 200 Dl.

1623, den 5. November fik han 166½ Dl. «paa Regnskab for to store malede Stykker» til Salen i Lysthaven. Naar de bleve afbetalte, vides ikke.

1624, den 13. Februar fik han 500 Dl. (hele Betalingen) «for 3 store malede Stykker, leverede K. Maj.'s Lysthave» [2]).

---

[1]) Den 16. November 1621 fik «Reinholdt Thim, Contrafeier, hans Arbeidsløn 38 Rd. 32 ß for 9 Billeder [hos Peter Italien], han med sin egen Farve har anstrøgen og formalet, hvilke Billeder Peiter Gravile, K. Maj.'s Posserer, har gjort.» (Ordene «hos Peter Italien», ere overstregede.) — Reinholdt Thim blev i November 1623 ansat som Tegnelærer ved Sorø Akademi, og maa være død 1638 eller 1639.

[2]) I Regnskaberne nævnes endnu nogle flere Arbeider af denne Kunstner. Saaledes fik han den 8. September 1615 Betaling for «de 4 Aarstider, to andre Stykker og 6 Landskaber», leverede til Kongen. Den 2. Juni 1617 betaltes 500 Dl. «for 17 Stykker Malværk med adskillige Historier, kjøbte af Peter Isachsen og indkomne paa Kjøbenhavns Slot.» Den 9. Juni 1619 fik han 400 Dl. (à 84 ß) «for 6 Stk. Malværk og to store Billeder.» Den 30.

Hvad Malerierne forestillede, angives i Regnskaberne kun for 2 af dem, og i andre gamle Beretninger omtales de ligeledes kun meget ufuldstændigt. Charles Ogier, der var Sekretær hos den franske Afsending Grev d'Avaux, som 1634 kom til Danmark i Anledning af Thronfølgeren Prinds Christians Bryllup med Prindsesse Magdalene Sibylla af Sachsen, omtaler i sin Dagbog ogsaa Riddersalen paa Rosenborg og siger, at der i den store hvælvede Sal var mange udmærkede Malerier, som fremstillede de forskjellige Menneskealderes Glæder og Sysler [1]). Af de Malerier, der forhen prydede Riddersalen paa Rosenborg, troer man at kunne nævne følgende:

Af Frants Cleyn: En Ammestue. Det er dog ikke afgjort, at dette Stykke er af Cleyn.

— «Den vanartige Ungdom, som ugjerne vil bestige Ærens Trappe.» Betegnet F. Cleyn.

— En Daab. Omtales i Spenglers Fortegnelse over den kgl. Malerisamling paa Christiansborg 1827. S. 494.

— En Brudevielse. Betegnet med Navn, og omtales i Spenglers Fortegnelse S. 495.

— Fyrværkeri paa Engelsborg i Rom.

— Skakspillere i et fyrsteligt Telt, udenfor en beleiret Stad. Brændte paa Frederiksborg 1859.

Af Reinhold Thim: Ungdommen; Brydekamp paa en Bro, gjennem hvis Bue man seer nogle Bygninger. Betegnet R 1622. I Spenglers Fortegnelse S. 161—62 omtales det som: Kampen i Pisa paa Marmorbroen over Arno, af Th. Rombout (feilagtig Læsning af Monogrammet).

— En Pigeskole, hvor der syes, haspes og kniples.

— Større og mindre Drenge, der undervises af en ældre og en yngre Lærer, i en Kirke.

— En Turnering; en Ridder i romersk Dragt stikker til Ringen.

— Billedhuggerens Værksted.

— Døden, der overrasker en rig Olding, som beiler til en ung Skjønhed. Brændte paa Frederiksborg 1859.

August 1621 fik han 370 Rd. «som er Resten af de 970 Rd. han skulde have for Malerier.» Den 7. August havde han faaet de 600 Rd. paa Regnskab.

[1]) Caroli Ogeri Ephemerides sive iter Danicum, Suecicum (etc.). Paris. 1656. 8vo. P. 47. (Den Deel af Bogen, som omhandler Opholdet i Danmark, er oversat paa Tydsk i Schlegels Saml. zur dän. Gesch. 2. Bd.)

— Kadmos kæmper mod en trehovedet Drage, som bider Hovedet af en Mand, medens en anden ligger haardt saaret.

Af Isak Isacz: Et fyrsteligt Gjæstebud. Betegnet med Navn og 1622. Er nu i den kgl. Malerisamling paa Christiansborg. I Spenglers Fortegnelse under Nr. 228 anføres feilagtigt Isaac Fries 1624.

— Allegorisk Fremstilling af Fastlandets og Havets Forening ved Søfart og Handel. I Baggrunden sees Kronborg. Betegnet med Navn. Er nu i den kgl. Malerisamling paa Christiansborg. I Spenglers Fortegnelse under det rette Navn, Nr. 801: Allegori paa Øresund.

— En Konge, som modtager en fremmed Stats Sendebud. Brændte paa Frederiksborg 1859.

Af Peter Isacz antages at være: En Høiskole (ogsaa kaldet den filosofiske Skole). Docenten læser fra Kathedret, og igjennem et rundbuet Vindue er Udsigt til et Landskab.

— En Badstue.

— Badning ved en orientalsk Havn.

— En Bygmester, som foreviser en Sultan sit Udkast. Brændte paa Frederiksborg.

— Viin, Sang og Musik (et Bacchanal). Brændte paa Frederiksborg.

— Alderdommen; ældre Mænd og Kvinder varme sig ved Kaminilden; til Høire sees en Olding, fordybet i Granskning, midt i Billedet Tiden med sit Timeglas.

Af Morten Stenvinkel antages at være: Et Carneval [1]).

Slottet har saaledes først i Aaret 1625 været fuldført, og omtrent paa samme Tid fik det Navnet **Rosenborg**, et Navn der saavidt vides forekommer første Gang i et Brev fra Christian den Fjerde, dateret Rosenborg den 5. Marts 1624 [2]), men som dog først senere blev almindeligt. Der foretoges vel endnu af og til flere Forandringer og Forbedringer ved Slottet, men om disse maa det her være nok at anføre et Par Optegnelser efter Rentemesterregnskaberne.

I Aaret 1624 og tidligere blev der flere Gange lagt Fliser i

---

[1]) Disse Malerier omtales af Ph. Weilbach i hans »Konst og Æsthetik« S. 160 fg. Her nævnes endnu af Lantzon eller en spansk Maler: Esther knæler for Ahasverus, men om dette Billede har hørt til Salen paa Rosenborg, vides ikke.

[2]) Christian IV's Breve, ved Molbech, I, 152.

Gangene i Haven, ogsaa i «den lille Lysthave», vistnok imellem Gravene og den vestlige Side af Slottet. Den 15. September 1624 betales Herman Rolfink 9 Dl. 16 ß «for endeel Fliser, hans Svende har kantet, er nedlagt omkring det nye Huus i Lysthaven.»

1625, den 23. Juni betaltes 39 Par Hængsler og Kroge til 39 Tagvinduer paa det store nye Huus i Lysthaven.

1625, den 31. August fik Morten Paaske, Maler, 9 Rd. 32 ß «for en stor Port, Panelet i Gangen ved K. Majs. Gemak i Lysthaven, malet med egen Farve, og Listerne med sort Farve, saavelsom 8 Fielevinduer, malede graa, i Taarnet med Stykkerne udi, for Lysthaven.»

I Sommeren 1613, altsaa kort efter at der var blevet begyndt paa Opførelsen af Slottet, blev der allerede gravet en stor Grav udenom dette. Under 4. Juni hedder det nemlig i Regnskaberne, at Breide Rantzov «har gjort Fortingning med Serfoes Berendz, Graver og Indvaaner i Kjøbenhavn, at han paa egen Bekostning skal grave Graven omkring det store Huus i høibem. K. Majs. Lysthave her udenfor Byen, og er ham paa H. Majs. Vegne lovet og tilsagt for hver Rode 2 Rd.» Den 10. Juni fik han 78 Rd. paa Regnskab for dette Arbeide, ifølge Markus Wiblitzes Beviis; den 30. August fik han atter 20 Rd. paa Regnskab, men vistnok for en anden Grav. Den 8. September fik han nemlig 28 Rd., «Resten paa de 48 Dl., han tilkom for 24 Roder, han har gravet i Graven omkring det store nye Lysthuus, hver Rode en Sjællandsk Alen dyb», og det er bemærket, at han den 30. August havde faaet 20 Dl. I Aaret 1614 udbetaltes der fra 2. Juli til 22. October ialt omtrent 700 Dl. til Jost Melchersen Spangenberge og Anders Nielsen, Gravere, for Graverarbeide omkring det store Huus i Lysthaven. Ligeledes omtales Dagleiere, som arbeidede her.

Den 31. August 1614 sluttes Akkord med Voldmester Cornelius Corneliussen om, «at han skal opsætte og forfærdige et Stykke Vold paa den ene Side hos det store nye Huus i H. Majs. Lysthave her udenfor Byen, som er i Længden 38½ Rode og i Høiden 5 Sjællandske Alen», hvorfor der tilstaaes ham 200 Dl., af hvilken Sum han nu jevnligt faaer Afdrag.

Den 8. Mai 1615 akkorderer Breide Rantzov paa Kongens Vegne med Voldmester Jørgen Drycker om, «paa egen Bekostning at grave, lægge, opsætte og forfærdige tvende Runddele og Fjerdeparten af Volden omkring det store nye Huus i H. Majs. Lysthave», for 2000

Dl. Han faaer nu flere Gange Afdrag, og der nævnes da gjerne «to Runddele og Volden derimellem.»

Den 30. April 1618 fik Jørgen Drycker 100 Dl. «for et Stykke Jord, han har udført af Kongens Lysthave.» I Aarene 1618—19 gravede han en Grav fra Sortedammen ind i Lysthaven, og i disse og de følgende Aar forbrugtes der en stor Mængde Tørv saavel til Voldene som til «den lange dybe Grøft i Lysthaven.»

Ved Voldene blev der jevnligt foretaget betydelige Forandringer. Den 15. November 1623 fik saaledes Voldmester Thomas Hansen Betaling «for Brystværket i Lysthaven, paa den søndre Side Huset, han skal nedtage og Jorden igjen opføre udi et Bjerg dersammesteds, saa og den østre Runddeel ved samme Huus at nedtage og igjen opsætte.» Den 3. Mai 1624 fik han «paa Regnskab for Volden paa den søndre Side af det store nye Huus i K. Maj.'s Lysthave, han skal nedertage, saa og for den østre Runddeel, han i lige Maade skal nedtage», 30 Dl., den 19. Juni fik han atter paa Regnskab 30 Dl. «for en Runddeel og Volden, han skal nedtage, og siden Jorden at udføre, saa og Runddelen at sætte med Tørv»; den 26. Juni og 24. Juli fik han atter hver Gang 30 Dl. for dette Arbeide, der rimeligviis nu har været tilende.

De nedtagne Volde bleve erstattede med store Grundmure, hvorpaa Muurmester Herman Tønnesen arbeidede omtrent hele Aaret 1624. Den 24. Juli afbetaltes der ham en Rest af 365 Dl. 34 ß «for en stor Brandmuur, han har opmuret paa den søndre Side omkring det store nye Huus i Lysthaven» og det anføres i Regningen, at han har faaet Penge herfor fra 16. Januar til 10. Juli forleden. Den 21. August og 6. September fik han atter Penge paa Regnskab for en Muur ved den søndre Side af Huset, og denne afbetaltes ham den 11. December.

I Aarene 1620 og 1621 betaltes Bertel Sweidt «for at mure en Hvælving af Graven ind i H. Maj's. Lysthave, ved Distilleerhuset, som Peter Paynk haver sin Værelse i.» Den afbetaltes den 13. Juni 1621.

I Forbindelse med Gravene omtales ogsaa adskillige Broer. I September 1615 males «Vindebroen, som gaaer over Graven til det blaae Huus» i Lysthaven. Den 11. Marts og 16. August 1617 betales Steenhuggerarbeide til «den yderste Vindebro», maaskee den ved Slottets Nordende. — Den 28. Juli 1626 betales Herman Tønnesen «for 3¼ Pille, han har opmuret under den Bro, som ganger fra Rosenborg, i K. Maj.'s Lysthave», 21½ Dl. 16 ß. Den 19. Sep-

tember s. A. faaer han 22½ Dl. »for en Hvælving han har nedbrudt og igjen opmuret i K. Maj.'s Lysthave, saa og for en huggen Steenbue, han har opmuret.« — Den 2. September 1626 betales Søren Nielsen, Tømmermand, for en »Thougbrow« (formodentlig en Vindebro, Zugbrücke), fra Rosenborg over Graven til Lysthaven. Det er maaske den samme Bro, der omtales under 26. September 1626, da Peter de Meier faaer 4 Dl. 16 ß »for en Bro bag Huset i K. Maj.'s Lysthave, han har anstrøgen med rød Oliefarve.

Portbygninger nævnes ligeledes i Regnskaberne. Det er ovenfor anført, at Frants Cleyn i Aaret 1617 malede et Kammer over Porten. — 1618 nedbrødes et Porthuus og et Vaskerhuus og opførtes paa et andet Sted. — I September og October 1622 nedbrødes Portnerens Huus og opførtes paa et andet Sted.

Den 10. April 1610 betaltes Murere for to Skorstene, opmurede »i det nye Huus udenfor H. Maj.'s det store Huus, som Drabanterne skal holde Vagt i.« — 1624 arbeidedes paa et Vagthuus ved en af Broerne.

En stor Deel mindre Porte, navnlig af Steen, opsattes til forskjellige Tider i Lysthaven. I Aaret 1607 fik Hans Brockmann flere Gange Betaling for endeel Porte af huggen Steen til Lysthaven. Den 31. Mai 1609 fik Christoffer Caspersen 8 Dl. 16 ß for 5 Porte, opsatte i Lysthaven, og i Juni og October s. A. betaltes Rasmus Jensen for 12 Steenporte. Den 27. Juni 1610 faaer Billedsnider Frederik Kormanns Enke af Helsingør 50 Dl. for en »Erenport«, som hendes Mand havde opsat i Lysthaven. Den 15. August 1611 fik Johan Henriksen Penge paa Regnskab »for endeel Porte, han har at hugge af gullandsk Bloksteen, som skal opsættes i Lysthaven.« Den 2. October 1613 fik Johan Henriksens Enke, Janeke Jansdatter, Penge for endeel Porte, som hendes Mand havde hugget, men som ikke alle vare fuldførte, og den 1. Februar 1614 afbetaltes hende bl. A. 10½ Dl. før hver af de 17 Porte af gullandsk Bloksteen, som vare færdige og opsatte i Lysthaven, samt 10 Dl. for nogle Steenporte, der ikke vare fuldførte. — Den 20. April 1618 fik Samuel Clausen Resten af sin Betaling »for 18 Steenporte indenfor Voldene og til det store Huus, for hver Port at male og staffere 2 Dl.« Den 2. Mai s. A. fik han 26 Dl. for at have malet 13 Steenporte i Lysthaven. S. A. betaltes Steenhuggerne Herman Rollfink, Simon Simonsen og Jakob Fick for endeel Porte af gullandsk Bloksteen til Lysthaven. 1619 males nogle Porte, à 3 ¥.

Foruden de allerede omtalte større Lysthuse har der endnu været nogle mindre, men om disse maa vi indskrænke os til følgende korte Angivelser.

1610 blev et ottekantet Lysthuus malet med Oliefarve. 1619 fik Anders Busk 22 Dl. 32 ß «for 14 Vindueskarme, indsatte i det lidet trinde Lysthuus indenfor Volden ved det store nye Huus i Lysthaven.» Den 13. August s. A. fik Dønnikemester Rasmus Ellerdsen 40 Dl. «for det lille blaa Huus inden Volden ved det store nye Huus i Lysthaven, han har stafferet og fuldfærdiget.» Den 19. Mai 1621 faaer Snedker Jørgen Dill Resten af sin Betaling «for et nyt Lysthuus med en Seng udi, han har panelet», og for en Vindeltrappe, opsat i Lysthaven, begge Dele af Kongens Tømmer. Den 11. October s. A. fik han 60 Dl. paa Regnskab af Betalingen for et andet Lysthuus i Haven.

Et Fuglehuus indrettedes 1606—7. Den 29. October 1606 fik Erik Lawesen 6 Dl. «for et Fuglehuus, han har stenet i Haven.» I November 1606, samt i Mai og Juni 1607, arbeidede Tømmermænd paa Dagleie paa Fuglehuset, og i Februar 1607 blev en Kakkelovn opsat her.

En Badstue, der vistnok dannede en særskilt lille Bindingsværks Bygning, sees at være bleven paabegyndt ikke længe efter det først omtalte Lysthuus. Den 23. November 1606 udbetaltes der Dagløn til nogle Tømmermænd, som havde arbeidet paa Badstuen i Haven, og ligeledes i Marts, April og Mai 1607, samt i November s. A. Den 18. April 1607 betaltes 6 Dl. til Billedskjærer Hans Rosenbroch, der «paa egen Kost har udskaaret endeel Bjælker under Loftet paa den nye Badstue i Lysthaven», efter Statholderens Anviisning. Den 25. April 1607 fik Oluf eller Wulf Peitersen 15 Dl. «paa Regnskab af de 35 Dl. som Breide Rantzov paa Kongens Vegne havde lovet og tilsagt ham for den Badstue i Kong. Majs. Lysthave udenfor Byen, han imellem Stolperne skal opmure.» Den 9. Mai fik han atter 10 Dl. herfor, men han maa være død inden 17. Juli, da Margrethe Olufs fik udbetalt 10 Dl. «paa hendes Husbonds Oluf Petersens Vegne, hvormed han er afbetalt de 35 Dl. for at opmure Badstuen imellem Stolperne.» Den 15. November 1607 fik Helle Torbensen, Maler, 10 Dl. «paa Regnskab af de 40 Dl. han skulde have for den Badstue i Lysthaven, han skal anstryge med «Watterfarffue och fernisse», og den 1. December fik han de øvrige 30 Dl. for Arbeide paa «Gemakkerne i Badstuen.» Den 15. December betaltes Lyder Staes, Pottemager, bl. A. for nogle «trinde Jernovne, han med des

tilbehørende Kakelpotter har opsat udi H. Majs. Sommerstue i Kjælderen udi H. Majs. Lysthave her udenfor Byen og i Dronningens Gemak der sammesteds, saa og i Badstuen i samme Lysthave.» I Foraaret 1608 arbeidede Helle Torbensen atter saavel paa Badstuen som paa et Par mindre Bygninger i Haven, og herfor fik han ialt 100 Dl. I den sidste Regning, for 14. Juli, hedder det, at «han har malet Badstuen udenpaa Stolperne og Træværket med grøn Oliefarve, saa og det Huus, som staaer paa Volden i Haven, han har malet med graa Oliefarve udenpaa, udi «Steenckwerch», sammeledes for Vinduerne og Dørene i det trinde murede Huus i forne Have, han har anstrøget med grøn Oliefarve.» Den 9. October 1608 betales nogle Murere bl. A. for at have lagt et Gulv i Kongens eget Kammer i Badstuen, samt for Arbeide paa den nye Brønd. Fra 4. October 1606 til hen i Foraaret 1607 betales Jørgen Werendorf flere Gange for Kandestøberarbeide til den nye Badstue og Brønden i Haven m. m.

Det er uden Tvivl den samme Badstue, der omtales under 13. December 1612, da Michel Mortensen faaer Betaling «for Badstuen i Lysthaven, han har anstrøgen med hans egen Oliefarve uden og inden»; men senere tales der flere Gange om Badstuen, uden at det altid kan sees om der menes den ovennævnte eller en anden, som maa være bleven indrettet paa selve Slottet. Den 2. October 1613 faaer Johan Henriksens Enke Janeke Jansdatter Betaling for endeel Arbeide, som hendes Mand havde udført, hvoriblandt en Vandsteen til Badstuen. I Mai 1615 har Kalksnider Valentin Dresler bl. A. dønniket i Badstuen. Den 22. October betales Guldsmed Corvinianus Sauer for at have forfærdiget et Sølvbeslag til en Kobberhane i Kongens Badstue. Den 30. Marts 1616 betales Hans Ridder, Kandestøber, for Arbeide «i den Badstue i det nye Huus i K. Majs. Lysthave.» Den 19. April 1617 fik Corv. Sauer 150 Dl. «for det Kobber Springelværk, som stander i nye Badstue i Lysthaven, udenfor den Jernovn i samme Badstue, han haver forgyldt med Kong. Majs. eget Guld», og «for en Messinghane, som er kommen udi forne Badstue.» Den 28. September betales for Maling paa «de tre nye Vinduer paa Badstuen.» Den 25. November betales Jørgen Markussen, Kandestøber, «for en Kom [ɔ: Kumme] og en Stol i den nye Badstue i det store Huus i Lysthaven.»

En Gartnerbolig indrettedes i Haven i Aaret 1608. I Juni og Juli arbeidede nogle Tømmermænd «paa et Huus, som Urtegaards-

mand Hans Kønning skal have sin Værelse[1]) og Bolig i.» I April og Mai fik Muurmester Jop Henriksen Penge paa Regnskab af de 120 Dl., Breide Rantzov havde lovet ham «for det Huus, Kongen vil have flyttet fra Slottet[2]) og opsat i den nye Lysthave, som han skal mure imellem Stolperne, og en Kjælder derunder, hvori Urtegaardsmanden skal have sin Værelse. I en Afregning for 30. September hedder det bl. A. at Jop Henriksen skulde have 120 Dl. «for det Huus ved K. Maj. den nye Have her uden Byen, som Havemanden skal boe udi, han haver af Grunden opmuret og forfærdiget, med en Kjælder og en dobbelt Skorsteen opsat i forne Huus.» Dette Huus har da rimeligviis havt et grundmuret Fundament med Kjælder (Urtekjælder), men iøvrigt bestaaet af Bindingsværk. Den 1. October fik den nævnte Murer 6 Dl. for 3 Gulve i Huset; den 24. September fik Hans Tollesen 4 Dl. 12 ß «for 18 nye Vindueskarme til det nye Huus i Lysthaven, som Havemanden skal have sin Værelse og Bolig i, for hver Karm 16 ß før gik», og under 10. December omtales «Leerklikkere», der havde «spækket Væggene» m. m. i dette Huus. Den 29. Marts 1609 betales 400 Tagsteen til det nye Huus i Lysthaven, «som Urtegaardsmand Hans Konig skal have sin Værelse i.» 1617 arbeidede Murere paa et Gartnerhuus. Disse forskjellige Angivelser angaae dog maaskee to forskjellige Huse.

Den 29. April 1609 faaer Muurmester Christoffer Caspersen Penge paa Regnskab af Betalingen «for endeel Tavler, han skal tilmure for H. Maj. i det nye Bryggers, K. Maj. har ladet opsætte ved Havemandens Vaaning hos H. Majs. Lysthave her uden Byen.»

Den 13. Mai 1606 fik Erik Lawesen 9 Dl. «for at have stenet det nye Ladehuus under Fodstykkerne, som K. Maj. lader opsætte i Lysthaven», og fra 8. Juni 1606 omtales ofte Tømmermænd, som arbeidede paa dette Ladehuus.

Den 21. August 1606 faaer Joep Henriksen 30 Dl. «for den nye Kostald, han paa egen Bekostning og med egne Folk har muret mellem Stolperne i den nye Have her udenfor Byen.» I November

---

[1]) Ordet Værelse bruges her i Betydning af Væren (Nærværelse). — Gartneren kaldes ogsaa «Hans Konning, Gardenner.» — Den 3. Juni 1606 fik Hans Rider, Kandestøber, 4 gamle Dl. «for en Tin Distilleer-Kolbe og Hjelm, han for K. Maj. har gjort og forfærdiget, som Hans Koning Urtegaardsmand her for Kjøbenhavns Slot har bekommet til at brænde Vand i til Dronningens Behov.»

[2]) Ved Slottet forstaaes Kjøbenhavns Slot.

og December 1610 og i Foraaret 1611 arbeidede endeel Tømmermænd paa Dagløn paa en Beriderstald i Lysthaven. Denne Stald omtales senere af og til, og undertiden kaldes den «den lange Beriderstald.»

I Aaret 1609 opførtes et Huus, hvori Distillereren, og et andet, hvori Apothekeren skulde boe [1]).

Den 29. September 1617 udbetaltes Penge for Muurarbeide i Lysthaven, «paa Huse, som Peter Payngk Distillerer, og Melcher Rubbert, Urtegaardsmand, skal have deres Værelse i.» Den 22. Dcb. betales Snedker Hans Wegener 6 Dl. 18 ß «som er hans Arbeidsløn for 18 Vindueskarme og Bouer, han har gjort i Lysthaven, i Beriderhuset, Distilleer og Apothekerhuset, saa og to nye Døre i samme Huse, beregnet for hver Vindueskarm Arbeidsløn 25 ß, hver Dør 24 ß, efter Markus Wiblitzes forseglede Beviis.» Den 12. Februar 1618 betaltes Hans Wegener 4½ Dl. 24 ß, hans Arbeidsløn for et stort nyt Skab til Kongens Behov i Distilleerhuset i Lysthaven. Den 3. August 1618 betales Hans Wegener 38 Dl. for et stort nyt Skab med 72 Skuffeleddiker, udi Apothekerens Losement, og den 27. November s. A. betales 33 Dl. til Peiter de Meier, «der har anstrøget og stafferet med eget Guld og Farve et stort Skab med 72 Lediker og 2 store Døre i K. Majs. Lysthave, som Peiter Gagelmand, Apotheker, haver at bruge, til K. Majs. Behov.» Den 28. August 1618 betales Lorentz Stenvinkel 32 Dl. for to Mortere, den ene af «Thudtz» [2]), den anden af Marmorsteen, og en «Gødtsteen» (?) af gullandsk Steen, til Brug for Peter Gagelmand i Lysthaven.

Den 6. August 1621 udbetaltes 16½ Dl. 16 ß til Niels Christensen Vindelbou for et Fiskerhuus, 10 Bindinger langt, han havde hugget og opreist «ved Vandkunsten udi K. Maj.'s Lysthave her for

---

[1]) Den 27. April 1610 betaltes «Peitter Painckh, Distillerer i K. Majs. Lysthave, 2 Dl., som han skal udgive for 2 Pund Fioler, han behøver til den Sirup, han for K. Maj. skal gjøre og forfærdige, efter som det ham saaledes af H. Maj. naadigst er blevet befalet og angivet.»

[2]) Ved Tutzsteen menes rimeligviis Porfyr; sml.: Tyge Brahe, en historisk Fremstilling etc. af F. R. Friis, S. 357, Anm. 32. — I et Brev fra Christian IV til Kansler Christian Friis, dat. 2. Juli 1623, hedder det bl. A.: «Hansz Stenuynkell skall aff Tudtsten, Eller anden Marmell, laade hugge thuende Ostekaar Paa den Størrelsse indenvdi Som et lempelig Sølffad. Laagit dertil Skall gøris fliitig och Riiffues ind, saatted kan uerre teedt.» Christian IVs Breve, udg. af Molbech, I, 133.

Byen.» Samme Dag fik Bertel Christensen ligeledes 16½ Dl. 16 ß «for et Fiskerhuus, 10 Bindinger langt, han har opsat og fuldfærdiget ved den Hvælving, som er muret i Graven næst op til Distilleerhuset i K. Majs. Lysthave, hans Arbeidsløn for hver Binding Huus at hugge og opsætte 10 slette Mark.» Kongen havde gjort Akkord med begge de nævnte Tømmermænd, til hvem Pengene udbetaltes «ifølge Markus Wiblitz Tilsynsmands Beviis», og her er vistnok Tale om to forskjellige Fiskerhuse. — Den 22. August faaer Hans Bertelsen 15½ Dl. 14 ß «for 28 Tavl, opmuret mellem Stolperne, deslige 9 Fag Huus, skelnet og understrøget, en Skorsteen opmuret, 6 Dl.», altsammen i et Fiskerhuus, ophugget næst op til Distilleerhuset i Lysthaven.

I Aaret 1622 blev der gravet en Fiskepark ved Lysthaven. Den 29. Juni fik nemlig Claus Karstensen Penge paa Regnskab af hans Arbeidsløn for «en Fiskepark, han haver antagen sig at skal grave og forfærdige for K. Maj. i Dyrehaven udenfor K. Maj.'s Lysthave»; den 30. Juli fik han et nyt Afdrag, og den 30. August faae han den sidste Rest, «hvormed han nu aldeles er bleven fornøiet og afbetalt 252 Dl. Courant, hans bevilgede Betaling og fortjente Arbeidsløn for 366 Skock Jord, han med sine Folk haver udgravet af en Fiskepark, han haver gjort i Dyrehaven for K. Maj. ved den nye Vandkunst her udenfor Byen, beregnet for hver Skock Jord at udgrave 3 Rigs$\mathfrak{K}$, hver Mark til 20 ß danske beregnet, efter hosliggende Abraham der Lahei, K. Maj.'s bestilte Ingenieur, hans derpaa udgivne underskrevne Bevises Formelding.»

I Haven indrettedes flere Gange en ny Brønd, en Vandkunst osv. I Efteraaret 1606 og i Foraaret 1607 leverede Hans Brockmann Steenhuggerarbeide til en Brønd i Lysthaven, formodentlig den samme, hvortil Hans Werendorf paa samme Tid leverede Kandestøberarbeide. Den 24 Juli 1607 betales Evert Simensen bl. A. for at have lagt Rør ind til en «Watterkonnst» i Kongens Lysthave. I September og October 1608 arbeidede Murere paa dèn nye Brønd. — I Sommeren 1615 betaltes Rørmester Mikkel Nielsen for at bore og nedlægge nogle Tusind Render fra Emdrup Sø ind i Lysthaven.

I Aaret 1617 blev der gjort Akkord med Lorentz Stenvinkel om at forfærdige en ny Brønd, hvorom det hedder i Regnskaberne:

Kong. Maj. har naadigst gjort Fortingning med Lorentz von Stenvinkel, Steenhugger og Indvaaner i Kjøbenhavn, om en Brønd

udi H. M. Lysthave her udenfor Byen, som han paa hans egen Omkostning skal gjøre, efter den Skabelon, H. M. naadigst har ham leveret, og skal han den med allersomstørste Flid forfærdige, som han for H. M. vil være bestandig, saa vidt Steenhuggerarbeidet vedkommer; Fundamentet skal han ogsaa opsætte, men Jorden vil H. M. lade opkaste og bekoste [bortført], for hvilket forne Arbeide høibem. K. M. naadigst ham har lovet og tilsagt 5 Hundrede Rigsdaler, hvilke ham her af Kongens Rentekammer skal erlægges efterhaanden som Arbeidet fanger Fremgang til. Actum den 28. Junii 1617.»

Den 5. Juli fik Stenvinkel 30 Dl. «paa Regnskab af de 500 Dl., ham er tilsagt for en Brønd af gullandske Bloksteen, som siden skal opsættes udi Lysthaven ved det store nye Huus.» Han fik nu Afdrag til forskjellige Tider, og bl. A. den 8. Januar 1619, et paa 150 Dl. Stenvinkel havde ogsaa endeel andet Arbeide for Kongen, især til Børsen og Vesterport, men han døde i Efteraaret 1619, og den 9. December blev der gjort «Afregning med Hans Stenvinkel, Steenhugger for Kronborg, paa han afgangne Broder Laurids Stenvinkel, hans Hustru, Børn og Arvinger, deres Vegne», som nu fik den Rest, der var tilbage af Betalingen paa det leverede Arbeide. Dette Arbeide, hvoriblandt nævnes Brønden, som skulde koste 500 Dl., er maaskee blevet fuldført af Hans Stenvinkel[1]).

Den 23. Marts 1621 faaer Kandestøber Jørgen Markussen 93 Dl. «for endeel store og smaae Rør af Bly, han havde nedlagt i Lysthaven til den nye Brønd, ligeledes for to store Knæ af Bly, nedlagt til den Rende, som løber igjennem Volden ved Lønporten i H. Majs. Lysthave.»

Den 29. Juli 1621 faaer Bertel Zürett 20 Dl. 24 ß «for 162 Alen Muur, opmuret under den nye Vandkunst, som bliver opsat udi Dyrehaven ved K. Majs. Lysthave her udenfor Byen.»

I Efteraaret 1621 fik Tømmermand Jeronymus Brun 250 Rd. for en «Vandkunst», som han skulde hugge og opreise i Lysthaven. I September s. A. betaltes nogle Murere for at skelne Taget over denne Vandkunst, og i October muredes paa to Vandkummer i Vandkunsten. — Den 29. Juni 1622 fik Muurmester Herman Thommesen Penge paa Regnskab «for en Vandkom, han har antaget sig at skulle opmure og forfærdige omkring den nye Vandkunst i H. Majs. Lysthave», og den 31. Juli fik han Resten af de 100 Dl. han skulde have «for en Camb omkring Vandkunsten ved det store Huus

[1]) Sml. G. F. Lassen, Bidrag til Børsens Historie, S. 7.

i K. Majs. Lysthave, han har opmuret og forfærdiget af Klinker og Sement, saa høit til underste Delen af Galleriet, desligest lagt et Gulv udi Hvælvingen saavelsom og uddønniket forne Hvælving.» Det anføres, at han havde faaet Afdrag den 29. Juni 1622. Den 31. October fik Laurids Thommesen Krøger 43½ Dl. 16 ß i Arbeidsløn «for et Antal Vindueskarme, Døre og Dørkarme, gjort og forfærdiget udi Vandkunsten i Dyrehaven og i Fiskerhuset udi Lysthaven» m. m. Den 27. October 1622 betales nogle Murere, som bl. A. havde «opsat et Galleri omkring den Brønd ved det store Huus i Lysthaven, brudt Hul paa den «Camb» ved Nørreport saavelsom og ved Lønporten og igjen tilmuret med Klinker og Sement». I September og October 1623 fik Peter de Meier ialt 40 Dl. for at male «to Gallerier ved det store Huus i Lysthaven», og den 21. Juni 1623 fik Oluf Grønningen, Dreier, Betaling for 130 Piller til «Galleriet i Lysthaven», men hvor disse Gallerier have været anbragte, vides ikke.

Den 19. Mai 1623 betales Christoffer Fleck for en liden Brønd at opmure ved Lønporten for Lysthaven.

Den 21. Mai 1623 betales Knud Markussen, Brøndmester, for en ny Rende at bore og nedlægge fra Emdrup Sø ind i Lysthaven.

Den 18. August 1624 afbetaltes Herman Tønnesen 120½ Dl. 2 ß for Brønden i Lysthaven, han har opmuret, saa og for den store Sal og to Gemakker dersammsteds, han har udhvidtet. Det bemærkes, at han forhen havde faaet Betaling den 24. Juli. (I Juli og August 1624 blev der muret et Vandhjul udi «Kobberbrønden», men hvor denne fandtes, vides ikke.)

Den 16. November 1621 afbetaltes Kleinsmed «Charsten Siwerdtz» for endel forskjelligt Arbeide, hvoriblandt Skinner, Bolte, Ankere, Tapper, Ringe, Kramper og andre «Instrumenter», han har gjort «til den Kunstmølle, K. Maj. lader gjøre i Lysthaven», ialt 6 Sk℔, 3 L℔, 4 «Schalpund», af Kongens Jern.

Blandt de mange Billedstøtter, hvormed Christian den Fjerde prydede Rosenborg Have, maa vi først omtale det smukke Broncebillede, som forestiller Løvens Kamp med Hesten. Man har tidligere troet, at dette Billede skulde have Hentydning til Hertug Georg af Lüneborg, der i Trediveaarskrigen forlod sin Allierede Christian den Fjerde og gik over til Keiserens Parti 1626, hvilket Aar (17. August) Kongen tabte Slaget mod Tilly ved Lutter am Barenberg. Dette er imidlertid ikke blot usandsynligt, men beviislig urigtigt. Billedet blev nemlig støbt allerede 1618 eller 1619, og

altsaa længe før den Begivenhed indtraf, hvortil det skulde have Hentydning; det er iøvrigt støbt i Kjøbenhavn, og ikke i Glükstadt, som man tidligere har troet. Den ovennævnte Begivenhed, der indtraf 1626, gav derimod Anledning til en Medaille, paa hvis ene Side ligeledes er fremstillet en Kamp imellem en Løve og en Hest, og Forholdet imellem denne Medaille og Broncegruppen er rimeligviis saaledes, at man ved Forfærdigelsen af Gruppen kun har tænkt paa at frembringe et Kunstværk, og at Billedet senere har givet Ideen til Medaillen[1]).

Om dette Billede hedder det i Rentemesterregnskaberne, under 28. April 1617.

«Kongen har gjort Fortingning med Peter Husum, at han paa hans egen Bekostning og med allersomstørste Flid skal forfærdige en Hest af Metal, som strider med en Løve, og har H. Maj. naadigst befalet, at hannem til des Behov skal forskaffes 15 L℔ Vox, et Sk℔ Jern, 1 L℔ Staaltraad, 16 Favne Ved, 50 Tønder Kul, saa og en Træ Røst, hvorpaa samme Værk skal gjøres, og hvorfor K. M. har lovet og tilsagt ham 1000 Dl.».

Peter Husum, der gjerne kaldes «Indvaaner i Kjøbenhavn», faaer fra denne Tid af jevnligt Penge for dette Arbeide; men Kongen maa have syntes, at det gik for langsomt dermed, da det uden Tvivl er hertil, han sigter i et Brev til Christian Friis, dateret Haderslev den 5. October 1618, hvor det hedder: «Den Mester, som gjorde den Hest og Løve af Metal, skal tilholdes at fuldfærdige samme Arbeide, eller og true ham med Fængsel, saafremt han ikke kan sætte Borgen»[2]). Peter Husum vedblev dog fremdeles at arbeide paa Billedet, og fik oftere Afdrag paa Betalingen, indtil den 21. August 1619; men han maa være død ikke længe efter denne Tid. Førend han døde, var Billedet dog blevet støbt, og Ciceleringen har muligviis været paabegyndt, men den blev først tilendebragt flere Aar senere, af Jørgen Wulff, der ofte fik Afdrag paa sin Betaling herfor, og om hvem det endelig hedder i Regnskaberne under 29. December 1624: «Givet Jørgen Wulff «Roetgeter» $56^1/_2$ Dl. 16 ß (til 96 ß paa Daleren), hvormed han nu er afbetalt 300 Dl. for en Løve og en Hest, som afgangne Peter Husum, forrige Kobberstøber haver støbt for Kong. Maj. og han nu haver udfilet og færdig gjort,

---

[1]) Denne Mening er allerede fremsat af I. H. Schlegel i hans Saml. zur dän. Gesch. II. Bd. 2. St. S. 102; saml. hans Overs. af Slange, II, 280—81.

[2]) Christian IV's Breve, udg. af Molbech, I, 61.

og er hannem tilforn givet her af Rentekammeret paa Regnskab fra den 21. Martii 1620 og til den 24. Novembris Anno 1623 292 Dl. Courant».

Foruden denne anseelige og smukke Gruppe blev der endnu opstillet endeel flere Billeder i Haven, hvorom Regnskaberne indeholde følgende korte Angivelser:

Den 13. December 1615 betales 12½ Dl. 23 ß til 4 Murere, nogle Kalkslagere og Pligtsfolk, som fra 26. November havde opsat nogle Billeder i Lysthaven.

1617 faaer Samuel Clausen Betaling for at anstryge nogle Billeder ved det store nye Huus i Lysthaven.

Den 30. September 1620 fik Henrik Lageman, Billedsnider, Betaling for 6 Brystbilleder, forbrugte i Lysthaven.

Den 17. Marts 1623 fik «Giert Lambertsen van Køllenberge, Billedhugger i Helsingør, 50 Dl. Courant for to store Billeder af H. Majs. egen Steen, som kommer til at staae i Lysthaven, for hvert Billede 25 Dl. at hugge, ligeledes 15 Dl. Courant for 2 Patroner af Træ, han har udskaaret, hvorefter forne tvende Billeder er bleven huggen, og er forne Patroner bleven leverede paa Kjøbenhans Slot; endvidere 3½ Dl., udlagt for Deler og Søm til disse Billeder.»

Den 28. Mai 1624 faaer Morten Paaske, Maler, 50 Dl. «for en Stald i Lysthaven, han to Gange har overstrøgen med hans egen Olie og Farve, desligeste anstrøgen et Rigs Ebell neden i Haven, saa og tvende Billeder ved Navn Kain og Abel».

Den 14. Juni 1624 betales Herman Tønnesen for at have forhøiet og opsat to Billeder ved det store Huus.

Endelig maa vi tilføie nogle Efterretninger om Træer og Planter, som indkjøbtes til Haven.

1606, den 1. Mai fik Jakob Jostsen, Sementmager, 74 Dl. ½ Ort for 251 Sk. Æble-, Pære-, Valnød- og Kvædetræer, Viinranker og Figentræer. Heraf kom den største Deel til den nye Have udenfor Byen, og en mindre til Urtehaven ved Kjøbenhavns Slot. Samme Dag betaltes 45½ Dl. 14½ ß for Urtefrø, kjøbt af Morten Flige i Rostok, til Kongens Behov. Den 20. Juni s. A. fik Sebastian Lochhammer, «Urtegaardsmand i den nye Have udenfor Kjøbenhavn, 5 Dl. 8 ß nu gaaer, han har udlagt for endeel Urtefrø», endvidere for 2 Vandkrukker og 2 Spande til at vande Urter med, og 8 Kurve «til at lade dem bære til Torvet i, at sælge Kong. Maj. tilbedste».

1607, den 10. Marts betaltes 10 Dl. «for Romiske Lavendel», kjøbt i Kjøbenhavn, til Lysthaven. Den 1. April betaltes Cornelius Jansen, Styrmand, 6 Dl. 2 ß, for 50 Rosmarintræer, kjøbte af ham, efter Urtegaardsmand Hans Kønigs Beviis. Den 15. April betaltes Johan Green, af Gaaffue udi Holland, «for 40 unge Viinranker, Stykket 12 ß, 100 dobbelte «Nilckenn Buske,» Stykket 4 ß, saa og 20 «Cipris» Træer, Stk. 6 ß danske før gik, som skal bruges i Lysthaven, efter Hans Kønig, Urtegaardsmand her for Kjøbenhavns Slot, hans Beviis, ialt 15 Dl. 6 ß. Den 25. April betaltes Jakob Joestsen, Sementmager, for 4 Morbærtræer, Stk. 2½ Dl., et Figentræ 1 Dl., 3 «Pierschenn Træer», 3 spanske «Kierssbeer» Træer og 3 Mandeltræer, Stk. ½ Dl., hvilke Træer Breide Rantzov havde kjøbt til Lysthaven, ialt 15½ Dl.

1608, den 1. April fik Hans Konning 90 Dl. 14 ß, som han havde udlagt til Frø til at saae i Lysthaven og Haven ved Kjøbenhavns Slot. Den 25. April betaltes Jakob Joestsen von der Gow, udenfor Østerport, 87½ Dl. for 350 unge Æble- og Pæretræer, for Stk. 1 Orts Dl.

1609, den 16. Marts betaltes 52 Dl. for unge Træer; den 21. Marts betaltes 500 unge Træer; den 12. April betaltes 62½ Dl. for 1250 unge Frugttræer «af adskillig Slags», altsammen til Lysthaven. Den 15. April gaves 86½ Dl. 9½ ß for Urtefrø til Lysthaven og Haven ved Kjøbenhavns Slot. Den 29. April kjøbtes i Stralsund 7 Kurve Lavendel, som indkom i Haven, og den 30. April betaltes 104 Dl. 1 Ort for Æbletræer, Pæretræer og Viinranker til Haven.

1610, den 14. April fik Hans Koning 81½ Dl. 26 ß for Urtefrø, som skulde saaes i Lysthaven; den 8. Novb. kjøbtes til Haven 1300 unge Træer af forskjellig Slags, for 150 Dl., og 200 Viinranker for 20 Dl.

1611, den 7. April fik Hans Køning 70 Dl. 36 ß til Urtefrø til Lysthaven.

1612, den 9. April gaves 58 Dl. 28 ß for Urtefrø til Haven.

1614 havde Hermand v. Delden efter Kongens Befaling ladet kjøbe endeel forskjellige unge Frugttræer i Kjøbenhavn. Disse kostede ialt 328½ Dl. 12 ß 4 ₰, hvoraf de 300 Dl. bleve betalte den 22. Februar, og Resten den 15. Juni. Træerne kom til Lysthaven udenfor Kjøbenhavn og til Frederiksborg.

1615, den 7. Mai betaltes 4 Lod Melonfrø og 1 Lod Agurkefrø; den 30. September kjøbtes endeel unge hollandske Træer til

Lysthaven og til Haven ved Frederiksborg, og kostede med Transport 662 Dl.

1615, den 18. Novb. fik Oluf Enkelmann af Buchdorf ved Nürnberg 30 Dl. for 400 Æble- og Pæretræer, leverede i Haven.

1616, den 13. Mai betaltes Hans Kønig 50 Dl. 12 ß for Urtefrø til Lysthaven; den 18. Novb. fik Oluf Enkelmann af Buchdorf 44 Dl. for 209 Træer, som ere blevne ved Magt af de 400 Træer, og for 18 Morbærtræer, som ere blevne ved Magt af de 20, der vare leverede 1615.

1617, den 12. Marts fik Melchior Rubbert, Urtegaardsmand i Lysthaven, 38 Dl. 32 ß til at kjøbe Urtefrø for, som skulde saaes i Haven. Den 10. April betaltes for en stor Deel unge Frugttræer af forskjellig Slags, som Thomas Jansen i Amsterdam havde kjøbt til Kongen og vare leverede deels i Lysthaven og deels paa Frederiksborg, 853½ Rd. 18 ß, og 28 Rd. i Fragt. Den 1. Mai gaves 7 Dl. 16 ß for Lavendel til Lysthaven.

1618, den 31. Marts fik Sander Hansen i Kjøbenhavn Betaling for 400 Rosentræer til Lysthaven. Den 18. April gaves 12 Dl. for 60 Rosmarintræer fra Holland. I August fik en Enke 22 Dl. for 22 Morbærtræer, som bleve ved Magt af de Træer, hendes Mand havde leveret til Lysthaven, hvortil kom Betaling for Liggedage over den bestemte Tid, Drikkepenge til Søfolkene osv.

1619, den 5. Mai betaltes Hermand von Delden i Kjøbenhavn for 98 Frugttræer à ½ Dl., 2 Morbærtræer á 2½ Dl. og for 3 andre Træer 5 Dl., alle plantede i Lysthaven. Den 4. December fik Urtegaardsmand Hans Kønig, boende udenfor Kjøbenhavn, 162½ Dl. for Frugtræer og Urtefrø, til Lysthaven og Haverne ved Frederiksborg og Kronborg.

1620, den 9. April kjøbtes Lavendel til Lysthaven, af Jakob Sauer fra Stralsund. Den 23. September betaltes Math. Gertsen af Amsterdam 26½ Dl. 4 ß for Blomster til Lysthaven.

1627, den 28. April betaltes 20 Viinstokke til Lysthaven, à 3 ℔.[1])

---

[1]) I Sjæll. Tegnelser Nr. XXIII fol. 68 hedder det: »Rentemesteren fik Brev at lade give det fransøske Bud, som førte hid ind de Pommerants Træer, firsindstyve Specie Daler, som hans fyrstelige Naade Prindsen hannem forærede for samme Present. Sorø den 17. Juni 1625.« — Den 12. Juli 1633 fik Tolderne i Helsingør Brev om at forskrive fra Holland 1000 hvide Rosentræer og 100 af de røde »Provantze Rosentræer«, item 100 Rosmarintræer og 100 dobbelte »Nelichen«. Men om disse Træer og de ovennævnte Pommerantstræer vare bestemte til Rosenborg Have, angives ikke.

I Regnskaberne tales tidt om Tømmer-, Snedker- og Malerarbeide paa Stakitter, Rækværker o. l. omkring Urtebedene, eller, som det undertiden hedder, om «Krudtbedene».

Det er ovenfor omtalt, at endeel af Havens Produkter skulde sælges til Fordeel for Kongen. Men at der ogsaa paa anden Maade blev sørget for at skaffe Indtægter til Havens Vedligeholdelse, sees bl. A. af en Skrivelse til Kay Rantzov, daderet den 20. December 1617, hvorved Kongen befaler, at en Tiende, som er ledig i Ballerup «efter afgangne Valentin Hopmandt», skal lægges til Lysthaven. (Sjæll. Tegn. XXI, fol. 273).

Vi kunne her anføre et Par Skrivelser, der nærmest angaae Opsynet paa Slottet og i Haven m. m.

Knud Hansøns Ed udi Haven.

Eftersom Kong. May[tt] naadigst haver betroet mig Knud Hansøn at være udi hans May[ts] Have her for Kjøbenhavn, og derud inden med alting have Indseende, da lover og sværger jeg at være hans Kong. May[tt] huld og tro, hans Kong. May[ts] Bedste vide og ramme, og Skade afvende; dernæst skal jeg af alt hvis mig Regnskab og Tilsyn betroes, være sig «Husgeradt», Drik, Kogt, Specerie, Fiskerie, hvad udi Haven voxer, det ringeste ikke bortlaane, bortgive eller udi andre Maader lade forkomme, meden meget mere alting vel forvare, og muligste Flid holde til raade og Døre og Laase vel tillukte og forvarede. I lige Maade skal jeg ingen hans May[ts] Sedler, Breve eller saadant, som paa Bordet kan blive liggendes, besee eller Nogen besee lade, eller Nogen som ikke bør, tilstede paa saadanne Steder og Gemakker at komme; jeg vil og skal og have flittig Indseende med Alle, som i Haven have at forrette og bestille, saa vidt hans Kong. May[tt] mig naadigst befalendes vorder, og i alle Maade troligen og flitteligen hvis mig befalet er og bliver, vare; saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord ved Jesum Christum, Amen. Hafniæ den 1. Septembris Anno 1623. (Sjæll. Regist. Nr. 17 fol. 377.)

Knud Hansøns «Bestilling» i Haven ved Kjøbenhavn.

C 4. G. a. v., at vi naadigst have antaget og tilbetroet, saa og med dette vort aabne Brev antage og tilbetroe Knud Hansøn at skulle tage vare udi vores Have her uden for vor Kjøbstad Kjøbenhavn, hvor han skal have flittig Agt paa Huset og at intet af den

Deel derudinden er, bliver forrykket, han skal og have Agt paa, at Urtegaardsmanden med hans Selskab gjøre den Deel de bør at gjøre og at intet kommer paa de Steder, som det ikke bør, i lige Maade naar der efter vores naadigste Befaling noget skal bygges, skal for[ne] Knud Hansøn ogsaa give Agt paa, at Kalk, Steen og Tømmer anvendes dertil, det bliver forordnet. Han skal og aldeles intet lade komme ud af Dammene, Stadsgravene, saa og hosliggende Søer, uden han derpaa bekommer vores naadigste Befaling. Han maa og ingen stede Gang udi Haven, som derudinden ikke haver at bestille, og naar Nogen udi voris naadigste Fraværelse udi Haven skal indlades, skal han derom først bespørge sig hos os elskl. H. Christian Friis til Kragerup, Ridder, vor tro Mand, Raad, Kansler og Embedsmand paa vort Slot Kjøbenhavn. Desligeste skal forsk[ne] Knud Hansøn ikke tilstede Urtegaardsmanden, Apothekeren eller Distillereren at holde nogen Laug eller Samkvem i deres Losemente, eller Nogen om Natte Tide at herberge, eller tilstede dennem Nogen i Haven at indføre. Sit Losemente eller «Wohning» skal han have der som Markus Wibenitz (sic) for hannem boede og holdt Huus, hvor han i lige Maade aldeles ingen Herberge eller nogen Gjesterie, Ølsalg eller andet sligt maa holde. Forsk[ne] Knud Hansøn skal aarligen holde Regnskab med Urtegaardsmændene, hvor mange unge Træer de have sat og podet i forsk[ne] vor Have om Aaret, saa og hvor mange Rosentræer og andet sligt de have i Forraad, som udi andre Haver kan bruges og forsættes. Hvis Frugt og andet, som af forsk[ne] Have sælges, derfor skal han gjøre os Rede og Regnskab. I lige Maade skal han aarligen levere Fortegnelse fra sig paa hvis suur og grøn Kaal, Agurker og andet sligt af Haven udi Forraad kunde være. Endeligen skal han Agt paa give, at de Folk, som efter Tidsens Leilighed til Havens Røgt bliver forordnet, ikke skulle til andet Arbeid blive brugt, og ellers i alle andre Maader vide at søge og ramme vores Gavn og Bedste, som det sig en tro og flittig Tjener egner og bør. Og have vi naadigst bevilget forsk[ne] Knud Hansøn for samme sin Tjeneste aarligen udaf vort Rentekammer at skulle gives 30 Daler Courant til sin Aarsløn og 5 Daler Courant til Kostpenge om Maaneden, hvilken for[ne] Aarsløn og Kostpenge skal angaae fra dette vort Brevs Dato og endes Aarsdagen dernæst efter, Forbydendes alle og enhver forsk[ne] Knud Hansøn herimod eftersom forsk[r.] staaer at hindre eller i nogen Maade Forfang at giøre under vor Hyldest og Naade. Hafniæ den 1. Septembris Anno 1623. (Sjæll. Regist. Nr. 17. fol. 377.)

I Begyndelsen af Mai Maaned 1625 begav Kongen sig paa en Reise til Tydskland, og den 17. Mai udstedte den udvalgte Thronfølger nogle Befalinger om, hvorledes der i Kongens Fraværelse skulde forholdes med de kongelige Slotte og Haver m. m. Angaaende Haven ved Rosenborg findes heri følgende:

1. I Haven skal Folkene afskaffes saa nær som Mesteren og en Svend i Urtehaven og en Svend i Kjøkkenhaven; naar noget udi Kjøkkenhaven skal luges og flyes, skal det skee ved Holmens Folk, som altid brugeligt haver været, eller og med Folk af Birket.
2. Den Vogn, Knud haver i Haven, skal afskaffes.
3. Naar Urtegaardsmanden skal have Jorden pløiet til Kaal, Rødder og andet sligt, da skal Lensmanden dertil forskaffe ham Plove.
15. Efterdi der er ingen Heste udi Haven, og den lamme Smed intet haver at gjøre, da skal hannem befales at tage Vare paa de Heste, som bruges til Slottet, og derimod en anden afskaffes.

(Sjæll. Tegn. XXIII, fol. 58 v.; jvf. Christian IV's Breve, udg. af Molbech, I, 217.)

1632, den 10. October blev Henrik Poulsen ansat som Gartner i Kjøkkenhaven ved Rosenborg. Hvad der af Havens Produkter ikke behøvedes til Hofholdningen, skulde han sælge og Forvalteren paa Rosenborg ugentlig indbetale Pengene. Han skulde have aarligt til Løn og Huusly 35 Sletdaler, til Kostpenge maanedlig 10 slette Mark, og saa megen Brændeved, som M. David Kønig, Gartner udi Lysthaven bekommer. (Sjæll. Regist. 19, fol. 53 v.)

1633, den 12. Juli fik Lensmændene i Sjælland Befaling i deres Len at lade opfange saa mange unge Svaner som muligt og sende dem til Rosenborg. (Sjæll. Tegn. XXV, fol. 181.)

1635, den 17. Februar fik Rentemesteren Brev om at ansætte Mikkel Witz som Portner i Lønporten ud til Lysthaven Rosenborg. (Sjæll. Tegn. XXV, fol. 379 v.)

1639, den 16. Juni blev Johan Funck Opsynsmand i Kongens Have. Han skulde boe hvor Formanden havde boet, og hans «Bestilling» var i det Hele omtrent ligelydende med den ovenfor anførte for Knud Hansen. Dog hedder det, at Johan Funck skal have 100 Courant Dl. til sin Arbeidsløn, og 11 Courant Dl. til Kostpenge om Maaneden paa sig selvanden, saa og Foder til en Hest, hvilke forne Aarspenge skal begyndes og angaae fra den 27. Marts sidst forleden og endes Aarsdagen dernæst. (Sjæll. Regist. Nr. 20, fol. 140.)

1645, den 5. Juni blev Esaias Andersen Foged i Kongens Have. Hans «Bestilling» er atter omtrent eenslydende med Formandens. Naar Nogen i Kongens Fraværelse skulde indlades i Haven, skulde Fogden først giøre Forespørgsel hos Chr. Thomson til Stougaard, Kantsler og Befalingsmand udi St. Knuds Kloster. Hans Løn var som Formandens, og skulde regnes fra hvert Aars 5. Juni. (Sjæll. Regist. Nr. 20, fol. 370.) Samme Dag fik den nysnævnte Johan Funcke «Fiskemesters Bestilling» i Kjøbenhavns og Frederiksborg Len. (Sjæll. Reg.)

1646, den 14. April blev M. David Kønig ansat som Gartner i Lysthaven, med Forpligtelse til at sætte den i Stand, da den var meget forfalden, og derefter vedligeholde den forsvarligt. Hans aarlige Løn var 700 Rd. hvoraf han fik de 400 strax og skulde have 300 til førstkommende Michaelis. (Sjæll. Regist. 21, fol. 467 v.) I Mai Maaned 1646 fik M. David, Urtegaardsmand, Skjøde paa en Plads ved Kongens Have. Den kaldes «en Plads udenfor Nørre Port, for vor Kjøbstad Kjøbenhavn liggende, i den gamle Dyrehave, udenfor de to første Bolværker, som ligge næst ind til Vaskerhuset.» (Sjæll. Reg. 21, fol. 481 v.)

1646, den 22. November blev Hans Hansen ansat som Foged i Kongens Have, paa samme Vilkaar som Formanden. (Sjæll. Regist. Nr. 21, fol. 556.)

1648, den 23. Juli fik Bertel Jensen Befaling at tage Vare paa Rosenborg og Haven, paa samme Vilkaar som Formanden. (Sjæll. Regist. Nr. 22, fol. 6.)

1649, den 15. Marts blev Niels Jensen Holst ansat som Distillerer i Kongens Laboratorium (Sjæll. Reg. 22, fol. 154). Han havde allerede den 17. Juni 1645 og 12. Febr. 1647 (Sj. R. 21, fol. 372 og 596) faaet «Bestilling at være i Laboratoriet.» (I Sjæll. Reg. 21, fol. 247 findes et Skjøde for ham paa en Grund i den gamle Dyrehave ved Lysthaven udenfor Kjøbenhavn.)

1649, den 16. Marts blev Casper Ublacher ansat som Gartner i Rosenborg Have, med aarlig Løn 60 Rd., Kostpenge 50 Rd., «Genandt» 6 Tdr. Rug, 8 Tdr. Malt og 2 L℔ Lys. (Sjæll. Regist. Nr. 22, fol. 154 v.)

1650, den 20. Mai fik Hans Rostgaard «Bestilling at være Foged i Haven». Han skulde boe hvor Formanden havde boet, og Vilkaarene vare atter de samme som dennes; kun omtales her ikke Indladelse af Fremmede i Kongens Fraværelse. (Sjæll. Regist. Nr. 22, fol. 355 v.; jvf. Danske Magazin 3 R. 1 Bd. S. 258—59.) — Det

var denne Rostgaard, der senere deeltog i det mislykkede Forsøg paa at vinde Kronborg tilbage fra Svenskerne.

Inden vi for denne Gang afslutte Bidragene til Rosenborg Slots Historie maa vi endnu tilføie nogle Tillæg og Rettelser til den S. 16 fg. anførte Beskrivelse. Disse skyldes især Dhr. Etatsraad Worsaaes og Kammeraad Læssøes Velvillie.

Kaminen i Audientsværelset (S. 18) er ikke af Marmor, men af Sandsteen. Den er malet med forskjellige Farver, og enkelte Dele af den ere malede som Marmor.

Kongens Soveværelse (S. 18). Portræterne i Panelet skulle forestille, idet man begynder ved Vinduet mod Syd: Kirsten Madsdatter, Karen Andersdatter, Vibeke Kruse og Kirstine Munk. Herefter følge 3 kvindelige Portræter, som ikke ere bekjendte. I Panelet findes endvidere Portræter af en alvorlig og en lystig Hofnar, samt af Hundene Vildbrat og Tyrk.

I Christian den Fjerdes Arbeidsværelse (S. 19) have Dørene forhen havt forsølvede Lister, og under Malingen findes endnu Spor af den gamle Forsølvning. Det antages, at Panelfyldingerne ere de oprindelige, men det vides ikke med fuldkommen Sikkerhed. Det er heller ikke aldeles afgjort, at Loftmalerierne ere nyere.

Hvad der S. 19, Lin. 20 er benævnt en lille Gang, er egentlig et lille Aftrædelsesværelse. Paa Loftet og Bjælkerne findes Stukkaturarbeide; Gulvet er belagt med Fliser, og Væggene ere beklædte med smaa firkantede, malede og glasserede hollandske Steen.

Malerierne i Marmorsalens Loft ere neppe Oliemalerier, men synes snarere at være malede paa Kalk- eller Gipsgrund. De to store Malerier, der danne Loftets Hovedparti, forestille Regalierne, som bæres af svævende Genier med Blomsterkrandse; udenom disse sees 12 mindre, hjerteformede Felter, i hvilke de danske Provindsvaabener ere malede. Paa Døren ind til det mørke Værelse sees Christian den Femtes, og paa Døren ind til Rigsraadssalen Charlotte Amalies Navnetræk.

Marmorrammen over Kaminen i Rigsraadssalen (S. 20) omfatter et oliemalet Brystbillede af Christian den Femte. Det tilstødende Værelse i det sydlige Taarn har først i dette Aarhundrede, medens Oberst Sommer var Commandant paa Rosenborg, faaet sit nuværende Udseende. Væggene ere betrukne med figureret guulgrønt kinesisk Plyds paa Guldgrund. Loftet er inddeelt i eensformige firkantede Casetter og malet. Gulvet er indlagt med forskjellige Træsorter, men simpelt.

Rosen har nu kun et fladt gipset Loft. Den oprindelige Loftdekoration maa for lang Tid siden være bleven ødelagt. Før Salens sidste Istandsættelse havde den kun kalkede Vægge og perlemalede Døre og Panel. Ved Istandsættelsen blev der taget et Fag fra Nordsiden af denne Sal og lagt ind til det tilstødende Værelse og til den nordlige Gang; herved blev der bragt Lys ind i denne Gang, der før denne Tid var uden Vinduer. Rosen har nu atter den Størrelse, som er angivet paa Grundtegningen i Thurahs danske Vitruvius. — I Rosen foregik Tallotteriets aarlige Trækninger i Aarene 1791—1832, og paa samme Tid benyttedes det nordlige Taarnværelse i samme Etage til Opbevaring af Lykkehjulene.

Det sidstnævnte Værelse kaldes ogsaa det kinesiske Værelse. Panelet, Loftet og Dørene ere rødmalede, og Fyldingerne ere dekorerede med svagtophøiede Figurer, der ere forfærdigede af en bruunagtig Masse og forestille Blomster og Fugle m. m. I Væggene har der endog været indfattet Turkiser og andre kostbare Stene, hvoraf endnu flere sees paa enkelte Steder, hvor den i Frederik den Sjettes Tid paasmurte sorte Oliemaling er skallet af. Loftet er dekoreret paa samme Maade som Væggene; Gulvet er almindeligt Brædegulv. — Døren, der fører fra Gangen ind til dette Værelse, er saagodtsom den eneste siirligt udarbeidede Dør, der er tilbage paa Slottet fra Christian den Fjerdes Tid. Paa den Side, der vender mod Gangen, har den endnu ganske sit oprindelige Udseende, med sine kunstigt udarbeidede Hængsler, Egetræes Rammestykker og Indlæg med mørkt Træ, formodentlig Ibenholdt. Den Side, der vender ind imod Værelset, er dekoreret paa samme Maade som dette.

Ved en af de mange Forandringer, som Slottet tidligere har været underkastet, vare Vinduerne blevne flyttede ud til Yderkanten af Karmene, i Stedet for, at de oprindeligt havde siddet ved Indersiden, og kun nogle Vinduer i et øverste Taarnværelser vare blevne siddende urørte. Men ved Slottets Istandsættelse for faa Aar siden bleve Vinduerne atter anbragte paa deres oprindelige Plads.

(Det medfølgende Kort over Haven fra 1649 er Kopi i halv Maalestok efter et gammelt Kort, som findes i det kgl. Bibl., Ms. nye kgl. Sml. Nr. 371 c fol.)

Nogle Dokumenter angaaende de Haver, som Kongen kjøbte udenfor Byen, ere trykte i Kjøbenhavns Diplomatarium, ved O. Nielsen, I, 563—67.

Kjøbenhavns Slots Inventarium 1638.

Som et Bidrag til den temmelig ufuldstændige Kundskab man har om det gamle, minderige Kjøbenhavns Slot vil den nedenfor aftrykte Fortegnelse neppe være uden Interesse. Det originale Manuskript gjemmes vistnok i et af Arkiverne, men det har ikke været muligt at finde det, og her er derfor benyttet afdøde Fuldmægtig A. Petersens Afskrift (Ms. i det kgl. Bibl., nye kgl. Saml. Nr. 675 b 4to). Denne Afskrift er rimeligviis temmelig nøiagtig, men A. Petersen har Intet tilføiet om Originalens Beskaffenhed. De Noter, der af Slotsforvalteren efterhaanden maa være tilføiede, ere her satte som Anmærkninger under Texten. Jochim Waltpurgers Haand har rimeligviis været utydelig, og paa et Par Steder ulæselig. Han blev formodentlig ansat som Foged ved Kjøbenhavns Slot i Januar 1638, og maa være forbleven i denne Stilling idetmindste indtil 1659.

Inventariumsz Register des Schloszes Copenhagen Anno 1638.

Auff Ihrer Königl. Maytt. Meines allergnedigsten Königs vnd Herrn gnedigsten befehl, Ist nachgeschriebenes Inventarium, des königlichen Schlosses Kopenhagen, sampt deme, wasz nach des vorigen Sehligen Schloszvogts Hans v. Schmalkalden Tödtlichen abfall, darin an Mobilien vndt eigenthumb befunden, durch die beiden Renttereyschreibern, Jurgen Regelssen vnd Andreas Larssen, wie auch Jens Ballmeistern, mir zu Endegenanten wiederumb überantworttet worden. Im Jahre 1638 den 2. Januarij.

Vndt nachdem wir alle sterblich sein, als habe Ich desswegen dasselbige Inventarium, meiner lieber Hauszfrawen Anna Waltpurgerin, zur nachricht, in diesses buch vff Teutsch absetzen lassen,

auch daneben alle beweiss, wasz daruon ab, und wohin es gekommen, darbey gelegt, auff das also von allem gutte richtigkeit zu finden sein soll.

Jochim Waltpurger.
Schlosz fohgt Mein Eghgen hanndt.

In Nachgeschriebene Gemächer vnd Kammern ist befunden, als folgt.

1. In der Königin Gemach.

Ein aussziehendt Tisch oder Scheibe, darauff eine gewirckte seiden decke.

Ein aussziehendt Eychen Tisch, der fuhss mit Schwartz Ebenholtz eingelegt, darauff eine gemeine Rothe decke von Laken.

Zwey kleine Schenckdische von feurenholtz, mitt zwey decken von Roth vnd grüne Laken darauff.

Ein gross Lehnstuel mit flamsch überzogen, darauff ein klein alt blaw Küssen, mit Danmarcks waffn darauff.[1])

Dreyzehen kleine Stüle mit grün vndt Roth Laken vberzogen.

Ein gross Eysen Kackeloffen, mit 4 Messings fühsse daruntter.

Ein Messings Licht Crone mit 16 Armen.

Zwey andere Lichter armen.

Zwey Rothe Kistenbencke, Jede mit dem dobbelten Raumb.

Drey vnd zwantzig Vntterscheitliche Taffeln, Jede von seiner Historien vnd Contrafey.[2])

Zwene Ihrer Königl. Maytt. eigene Contrafeiten das eine[3]) in ein glass, vnd dass ander ohne Rahmen.[4])

Frewlein Christinen ausz Schweden Contrafeit.[5])

Ein Klein Roth Schapff mit Vntterscheitliche fachen, ohne schlosz, steht an der wandt.[6])

---

[1]) Das hahbe ich lassen midt schwartzen sampdt bekleydden vnd liehget auf ihr kong. may. grossen stull in sommer gemachg — zur nachrichtung.

[2]) die seindt zertteyllet in die gemacher.

[3]) das midt den glass das hahben ihr kong. May. graff Pentztzen fohrehrret zur nachrichtiung.

[4]) das ander hadt herr Doctor Casper bekomen fon ihr kong. May. wehgenn zur naehrichtiung — herr Ulrig Cristian hadts im myssen brüngen.

[5]) das hahbe ich lassen in ein ramme fassen vnd stehet auf den sommer gemach — zuhr nachrichtiung.

[6]) da hahbe ich lassen ein Schlosz dar führ machenn lassen — zuhr nachrichtiung.

Zwey Messings Zirkeln.[1])
Ein klein schwartze Lade von Ebenholtze.[2])
Ein Schiewerstein Schreibtaffell im Rahmen.
Ein Eysern Schauffell.
Eine feur forcke.
Ein blaw Taffls Gardein Vnttergefuttert an dasz eine fenster.
Zwey kleine kupfferne Stücke.[3])
Dasz gantze Gemach mit vergult Leder vberzogen.

2. Darneben in der Schlaff Cammer.

Ein klein aussziehent Tisch, eine Rothe Laken decke darauff.
Ein grosz Eychen Schapff mit 2 thüren daran.
Ein Korbbette.
Ein Alt Stuel mit Rothem Sammit vberzogen.
Vier kleine Stüle mit Roth vnd grün Laken vber zogen.
Sex Contrafeiten von den Jungen Herrn, Printzen, vnd Königs in Behmen.
Vier Schildereyen.
Eine Forke.
Ein Feur schauffell.
Die Cammer ist mit Roth vergülten Leder vberzogen.[4])

3. Im gewelbe vber der Pfortten.

Ein grosser Spiegel von Schwartz Ebenholtz.
Ein Korbbette.
Zwey Gardienen an 2 fenstern von blau wullenzeuch.
Ein grün feuren Tisch.
Drey Stüle mit Leder vberzogen.
Ein Stuel mit Roth Laken vberzogen.
Ein Feur Schauffell.
Eine Forke.
Die wende mit grünem Laken vberzogen.

---

[1]) die liehgen auf ihr kong. Maij. ttysche — zuhr nachrichtung.
[2]) die stehett in grynnen schapp in sommer gemach zuhr nachrichtung — vm beschlagen.
[3]) die hadt Ulrig Cristian bekommen auf ihr kong. May. wehgen Cristofel Schwengke hadt lassen die ladden dar zu machen zuhr nachrichtiung.
[4]) das ledder hahben ihr kong. May. derr liehben pryntztzessin fohrehrret nach Nyhköppenn zuhr nachrichtiung.

4. Eine kleine Cammer darbey.[1])

Ein klein feuren Tisch.[2])
Die wende mit grünem Laken vberzogen.

5.*)

Ihre königl. Maytt. eigen Conterfey ohne rahmb.[3])
Ein Hirsch mit gewichtern übern Schornstein.
Ein Eysern Röst im Schornstein.
Acht vermahlte Stücke von vntterscheitliche belagerungen.
Dass Gemach ist bekleidet mit grün vergültem Leder.

6. Inn dem Langen Gange, so von Glückstatt gekommen.

Vier Packen mit Gutt, darin 5 Ladeckens, gross und klein.[4])

---

[1]) »Att Slotsfougden Paa kiøbenhaffnslot hidforschaffer disse Epfterschreffne Conterfeyer som hen hører i Souffuekammerit som følger.
j keyserinde Maria Conterfey.
j Ferdinandus, Ertzhertzogh aff Østeriigh.
j Ernestus Ertzhertzogh aff Østeriig.
j Elisabeth Dronning aff Franckriig.
j Albertus Ertz hertzug aff Østeriig.
j Carolus Ertz hertzo aff Østerriig.
j Phillippus, konge vdi hispannia.
j Maximiliani Ertz hertzogh aff Østeriigh.
Noch j Phillippus, konge vdi hispannia.
j Anna Dronning vdi hispannien.
j Mathias, Ertz hertzogh vdi Østeriig.
Noch j Brøst Conterfey, som Ingen Naffn findes hoes.
Actum Frederichsborigh den 20. Martii Anno 1642.
Christian R.«

Wegen überstehende 12 Contrafeiten Fürstlicher Persohnen, seint nach Friedrichsburgh geschicket worden, auff Ihrer königl. Maytt gnedigsten befehl, laut dero hierbey gefasten eigenen Handt.

[Dette har formodentlig været skrevet paa et løst Blad, og hører muligviis til Nr. 3. *F.*]

[2]) die stehen über den schorsteynn.

[3]) da habbe ich lassen einne ramme dar zu machen vndt stehett bey die drey jung herren in der frauwen kammer — zuhr nachrichtiung.

[4]) das einne hadt herr Hanns-Lienddennauw bekommen denn es wahr seynne ehr hadt fohr seine liebest gekauffet.
Zwey hadt frauw Wihbige bekomen auf ihr May: wehgen.

*) Her mangler vistnok en Overskrift. *F.*

Ein Packfutter mit J. K. Maytt Cron brennenwerck, darin 2 kleine eysene winden, wein dar mit aufzusetzen.[1])
Zwey kleine feuren Tissche.
Ein Roth suhirm bredt.
Ein Staub quast.
Ein Nacht stuel.[2])

7. Im Gewelbe vntter dem Langen gang.

Ein grosz beschlagen flaschen futter mit flasschen.
Ein Alter kasten darin ein Reisebette.
Zwene Schwärtze beschlagene Lahden.
Zwene beschlagene flasschen futter.
Eine eyserne Lahde.[3]).
Eine grosse beschlagen kasten mit Leder überzogen.
Zwene Messing Bade Kessel.
Ein kupffern Kessell.
Zwei kleine Packfutter, darin Ertz.
Eine Tunne mit Gibs, gestossen von Alabaster.
Ein langer feuren Tisch.
Drey Brieffe Pressen.[4]).
Ein Eysern Reise stuel.[5])
Zwene Kupfferne Potten zum Mühlen Rade.[6])
Ein lang feuren gefach darin vntterscheidtliche Schildereyen. 4.[7])
Eine Messing Instrument zu Geschytz.[8])
Ein kleine beslagene Lade, darin dreyer zeuch.[9])

---

[1]) die liehgen auf den bodden in carrnahppdt — zur nachrichtiung.
[2]) der stehet in ihr koljn. May. schlaff kammer: zur nachrichtung.
[3]) die hadt frauw wyhbygke bekommen auf ihr May. befehl — zuhr nachrichtung.
[4]) die stehen auf den bodden in karnapdt.
[5]) der stehet auch auf den bodden in carnab.
[6]) die seindt auch auf denn bodden in carnabs.
[7]) die Schyllerreysung die stehett drey grosse stigke iber ihr konig. May. sommer gemach das fyherde das stehet in ir pryntz. durch. gemach,
ich hahbe lassen rammen dar zu machen eins ein pferdt auf ein dracge vnd eins fon den sattern (?) vndt eins fonn den sommer Notternn (?) — zuhr nachrichtiung.
[8]) das instrumendt zu den stigken ist auf den boden in carnabdt.
[9]) das leddingen ist auch auf den bodden in carnabdt.

8. In dem Drabantten Sahle.

Zwey grosse Messings Licht Cronen, die eine von 16 die ander von 12 Armen.
Ein gross aussziehendt Eichen Tisch.
Zwene feuren Tissche.[1]
Vier Bencke.
Ein dobbelt höltzen Leder zu die Licht Cronen.
Ein gross Brand Eysen im Schornstein.
Dass Gemach mit Rothem Laken bekleidet, vnd an etlichen orttern abgeschnitten.

9. Der Sahl über der Königin Gemach.

Ein gross aussziehent Eichen Tisch.
Ein Steinern Tisch mitt einen grünen Fuhss.
Ein feuren Tisch.
Drey grüne Kistenbencke mit dubbelt Raum.
Zwene Andere gröne Bencke.[2]
Ein Lang feuren Tisch.
Drey Lange Küchen Tissche.[3]
Dass Gemach mitt gelb Laken bekleidet.

10. Dabey in einer Kammer.

Ein alter Stuel mit Rothem Sammit überzogen.[4]
Ein Stuel mit flamsch überzogen.
Ein kleiner stuel mit roth Laken bezogen.
Ein Lang feuren Tisch.[5]
Zwey Lange Bencke.[6]
Ein Brand Eysen im Schornstein.[7]
Ein Korb Schirmbredt.
Die kammer mit blaw Laken bekleidet.

11. Im Gewelbe.

Einn grosser Eyserne Kasten.
Bekleidet mit grün Laken.

---

[1]) die stehen in gemachernn.
[2]) die stehen raussen fohrr.
[3]) die sein auf den grossen Sall.
[4]) den hadt frauw Wijhbigke alezeytt gebraucht ehr ist gants endtzwey.
[5]) der ist auf den grossen sahll.
[6]) die seindt auch auf den grossen sahll.
[7]) das ist in der kirchen kammer das schirm bredt fonn rotten geflochten.

12. Im Rundel über Ihr Königl. Maytt. Gemach.

Ein grün Bettstell mit dem Himmel.[1])
Ein grün feuren Tisch, ein blau laken Decke darauff.
Ein stuel mit grün Laken überzogen.
Ein klein Stuel mit roth Laken bezogen.
Bekleidet mit blaw Laken.

13. In zwey ander Cammer vnd ein Gemach seint bekleidet mitt blaw und grün Laken.

Ein aussziehent Eichen Tisch.
Ein New Eichen Bettstell.[2])
Ein grün Bettstell mit den Himmell.[3])
Zwene grüne vnd ein weisser feuren Tisch.[4])
Eine Lange feuren Banck.
Achte Stüle mit grün vnd roth laken bezogen.
Drey kleine stüle mit Rothem Laken bezogen.
Zwene Brand Eysen im Schornstein.

14. In der Königinn Küchen.

Ein feuren Tisch.
Ein Brand Eysen im Schornstein.

15. In die 2 Jungfrawen Cammern.

Ein grün Bettstell mit dem Himmell.[5])
Zwey andere Bettstellen mit himmeln.[6])
Vier feuren Tissche mit 9 blau laken decken darauff.[7])
Sieben kleine Stüle mit Roth Laken bezogen.
Ein Brand Eysen im Schornstein.
Beide Cammern mit blawem Tuch bekleidet.

16. In des Printzen Gemach.

Ein braun Sammitten Himmel mit einem langen rückenstück.
Ein aussziehent Eichen Tisch.

---

[1]) die ist in den rundell da die jungfrauwen meddigen [ɔ: Mädchen?] vnd köchen schlaffett in der kammer.
[2]) die steh in rundehll die jungfrawen schlaffen darinnen.
[3]) die ist auch in der meddigens kamer.
[4]) der eine stehett auf den grossen sahll.
[5]) die stehet oben in der kamer.
[6]) die stehen in rundtell die jungfrauen liehgen drijnne.
[7]) die seindt zertteyllett in die gemacher.

Zwey grüne Tissche.
Ein langen feuren Tisch zur Küchen.
Sechs Lange feuren Bencke.[1]
Ein kleiner Stuel mit grün Tuch bezogen.
Drey lange wullen Banckpfüle.[2]
Sex gelbe vnd eine Blauwe kleine Tafeldecken.[3]
Ein Conterfey.[4]
Vierzehen Schildereyen mit Rahmen.
Ein Brand Eysen.
Ein Eysen Schauffell.
Dass Gemach mit gelben Laken bekleidet.

17. Darbey im Rundel.

Ein aussziehent Eichen Tisch.
Zwey feuren Tissche, daruon einer grün.
Zwene Stüle mit flamsch überzogen.
Drei kleine Stüle mit grün Laken bezogen.
Sieben Conterfeyen Fürstl. Persohnen.
Siebentzehen Schildereyen.
Ein Brand Eysen, Schauffel vnd Forcke.
Ein Reheboks Haubt mit Zacken im Crucifix.
Bekleidet mit grön Laken.

18. In der Printzessin Gemach.

Ein Eichen Bettstell mit dem Himmell ettwas verguldt.[5]
Zwey grüne feuren Tissche.
Zwey kleine Conterfeyen.
Neun stuck Schildereyen.
Dass Gemach mit gelbem Laken bekleidet.

19. In die beiden Cammern darbey.

Ein grün bettstell mit dem Himmell.
Zwey feuren Tissche.

---

[1]) die seyndt auf den grossen sahll.
[2]) die liehgen auf den bengken in gemachern.
[3]) die seindt gantz zerrijssen.
[4]) das stehet bey der grossen ttaffel da der hijmmel ist, es ist ein frauwen contterfeh.
[5]) die stehett oben in den drey kammern.

Zwey stüle mit flamsch bezogen.[1])
Zwei kleine stüle mit roth laken bezogen.
Ein Lange Tahfel.[2])
Ein Brand Eysen, Schauffel vnd Forck.

20. In der Jungen Herrn Rust Cammer.

Ein grüne bettstell mit dem Himmell.
Ein feuren Tisch.
Ein Korbbette.
Drey kleine stüle mit Roth Laken bezogen.[3])
Ein Brand Eysen, vnd Forcke.

21. In der Schlaff Cammer darbey, dar Hertzog Friedrich gewesen.

Ein neuwe Eichen bettstell, eingelegt mit braunnem Holtze.
Zwei kleine stüle mit roth Laken bezogen.[4])
Ein grüner Tisch.
Bekleidet mit Roth Laken.

22. Im andern Gemack.

Ein aussziehent Eichen Tisch.
Ein Alt bettstell.
Drey feuren Tissche, der eine ist Alt.[5])
Eine Kisten banck mit 2 Raum.
Zwey Andere bencke.

---

[1]) die stehen in gemachern.

[2]) die stehet auf den grossen sahll.

[3]) (Paa en vedheftet Seddel:)

»At Slodtssfogeden paa Kiøbenhaffns Slodt sender her ud di tre gamle blaa sledt fleylss bortecken och om hand haffer dem icke at hand wilde fodre dem aff Sølffuer poppen.

Datum Glucksborg den 4. Septembris 1643.

Wibeke Krusen.»

die seindt nicht wiederkommen — zuhr nachrichtiung.

Jochim Schlossfohgt Ehandt.

[4]) (Paa en vedheftet Seddel:)

»At Jochum Slotzfoged wilde lade were følgagtig till Vldrich Christian till Sorøe, to Smucke Stole af ded slag den war ieg fick sistegang.

Datum Rossenborg den 31. May Anno 1642.

Wibeke Krusen.»

[5]) die stehen in gemacher fohr setzett.

Ein Brand Eysen.
Die Cammer mit Roth Laken bekleidet.

23. Das Engelschen Gesanten Gemach.

Ein fornisset bett mit dem Himmell.
Zwex feuren Tissche.
Ein Korbbett.
Zwey stüle mit Roth Laken bezogen.
Zwey kleine stüle mit roth Laken vnd
Ein mit grün Laken überzogen.

24. In drey Cammern darneben, dauon eine kammer mit roth Laken bekleidet.

Ein new fernisset Eichen bettstell, auch etwas mit Schwartzenn holtz eingelegt.
Ein Bett mit dem Himmell.
Drey feuren Tissche.[1])
Sechszehen feuren Bencke.[2])
Zwey Lange feuren Tissche.[3])
Sex kleine stüle, mit roth Laken bezogen.
Zwey grosse Alte Schildereyen mit rahmen.[4])

25. Des Spannischen Gesanten Gemach Im Rundelen.

Ein feuren Tisch.
Zwey kleine Stüle mit Roth Laken bezogen.
Ein Korbbette.[5])

26. In drey Cammern darbey.

Ein New fernisset vnd mit Schwartz eingelegt Eichen bettstell.
Ein ausszieheut Tisch.
Vier feuren Tissche, 2 seint grün.
Sexzehen kleine stüle mit roth Laken bezogen.
Ein feuren Banck.
Die Cammeren mit blaw Lacken bekleidet.

---

[1]) die sein in den Kammer fohr setzett.
[2]) die seindt auf den grossen sahll.
[3]) die seindt auch auf den grossen sahll.
[4]) die stehen iber ihr konij Maij schlaffkamer.
[5]) das ist gantz zerbrochen.

27. Des Cammerdieners Cammer.

Ein feuren bettstell mit dem Himmell.
Zwey feuren Tissche.
Zwey Schlacht Swerdt.[1]
Zwey kleine stüle mit roth Laken bezogen.
Ein ander stuel.
Noch ein Stuel.
Noch ein klein stuel mit grün Lahken bezogen.

28. Hertzog Philips Gemach.

Drey feuren Tissche.
Ein grün Bettstell mit dem Himmell.
Ein alt Eichen bettstell mit dem Himmell.
Zwey Bencke.
Ein langer Tisch.
Zwey kleine stüle mit roth Laken bezogen.

29. Im obern Theil, über die Gemecher.

Drey grosse fulkombne Contrafeyen.
Zwey und funfzig Schildereyen gross vnd klein, vnd 2 stücke in Ebenholtz.[2]
Drey vnd Viertzig Halbe Contrafeyen von Alte Kayser.[3]
Zwey grosse vnd ein kleiner feuren kasten.[4]
Ein Alter runder Tisch ohn fuhss.[5]
Zwey feuren Tissche.[6]
Ein Korb bett.[7]
Ein feuren Banck.
Ein Rahmen von Ebenholtz.[8]
Vier grosse vnd ein klein Rahmen.[9]

---

1) die seindt in der kirchen kammer.
2) die habbe ich alle ein getteyllett in alle gemacher nahc ihr konij maij befehll
3) die seindt auch alle ein getteyllett in die gemacher denn es wahrren gahr keynne in gemachern sihe wahrren alle runtter genommen im beylahger fohnn wehgen der ttappetten die wahrren auff gespannett dar nach kommen die ttapetten wehg so setztzett ich die schilreyiung vnd Cäntterfehh wieder auff.
4) auf den bodden.
5) auf den bodden.
6) die sten auf den grossen sahll.
7) das ist zerbrochen.
8) die ist auf den bodden.
9) die seindt auch auf den bodden

Zwey kleine stüle mit grün Laken bezogen.
Königin Sophien Tragestuel von Eysen.[1])

30. Im Alten Sahl.

Vier Lange Küchen Tissche.
Zwey Bencke.

31. In der Cammer darbey.

Ein lang aussziehent Tisch.
Zwey feuren Tissche.[2])
Ein langer Tisch.
Achtzehen stüle mit roth laken bezogen.
Ein stuel mit flamsch.
Zwölff Alte Küssen von Güldentuch.[3])
Ein Roth lakens Tisch decke.
Funffzehen fulkomne stücke vnd Contrafeyen.
Zwölff halbe Contrafeyen, fürstl. Persohnen.
Drey grosse vnd drey kleine Schildereyen.
Ein grün Saiden gardien vors eine fenster.
Ein roth feuren bettstell mit dem himmell.[4])
Ein alt feuren Banck.
Die Cammer mit roth Laken bekleidet.

32. H. Vlrichs Gemach.

Zwey feuren Tissche.
Vier Bencke.
Ein kleiner stuel mit roth Laken bezogen.

33. Zwey Cammern darbey.

Ein grün Bettstell mit dem Himmel.
Ein grüner, vnd ein ander Tisch.
Ein Korb bette.
Eine Banck.

---

[1]) den hahben ihr konij maij lassen machen zu eynen ttrag stull fonn rotten ledder vndt hahben den pryntztzen fohrehrret.

[2]) die stehett in gemach bey der kirchen.

[3]) ettelich seindt gantz zerrijssen vnd etteliche seind noch darr.

[4]) die stett auch bey der kirchen in der kammer da drey kammer seindt.

34. In Ihrer Königl. Maytt. Alten stuel in der Kirchen.

Drey stüle mit rothem Laken bezogen.
Fünff grüne gardienen von Tafft.
Eine Banck.
Ein rother stuel vngefüttert.

35. Schlossvogts Cammer.

Ein gross Schapff.
Zwei kleine feuren Tissche.
Drey stüle mit roth Laken bezogen.
Ein Eysern Kachelohfen.
Ein bettstell mit dem Himmell.
Ein Eichen Tisch.

36. In der Cammer über dem Frantzösischen Gemach.

Zwey vergüldete Bettstelln ohne Himmell.[1]
Vier alte Contrafeyen.[2]
Zwey Silbern Herr paucken.[3]
Ein beslagen Nachthauss.[4]
Din vnbeschlagen Nachthauss.[5]
Zwey vergulte Rahmen.[6]
Drey Alte Rahmen.
Eine Alte beslagene Lade mit fachen, wie ein Schapff, vnd 2 hengent düren dafür.
Ein klein Schwartz Schreibtafel im Ramen.
Ein kleiner Schwartzer stein.
Ein alte feuren kiste, darin alte Handtschen.[7]
Ein Roth felt bettstell.
Ein roth Alt Elephanten Haudt.
Ein Alt Eisern Papagoyen buhr.
Ein klein Eysen Ohfen.
Ein gross Höltzen Callender, daran 2 thüren mit Ihre konigl Maytt waffn vermahlt.

---

[1]) die stehen auf den bodten.
[2]) die stehe in franschössinge gemach.
[3]) die seindt in der Kirchen kamer.
[4]) das brauch frauw Wihbigk.
[5]) das stette auf den bodenn.
[6]) die seindt auf den bodden.
[7]) die sachen alle zu mahll seindt auf den bodden die werre ihr herren alle fijndden die auf den blatte stehen.

Eine grosse Eysern Panne mit 3 füsse.
Ein sprenge wind von Eysen.
Ein gross Jägerhorn aussgeschnitten.[1])
Viertzig Hirschgewichter.[2])
Vier kleine feuren Tissche.[3])
Eine lange feuren Banck.
Drey grosse alte Contrafeyen.[4])
Zwey Alte Engeköpffe von Holtz vergult.[5])
Ein verzint beslagene Lade, ohne Schloss, mit dem Leder überzoge. (Die hadt Ernst kammer diener bekommen Ihr königl. May Sachen nein zu lehgen).[6])
Zehen alte Contrafeyen.[7])
Zwölff Alte trompeten fahnen von blauwem Damasch, C 4 darauff, mit 12 von blau vnd weisser Seiden schnüre darumb gebunden.[8]
Ein klein Nachtstuel mit roth Laken im gesess.[9])
Ein gross verhoben feuren kasten mit Altem Pferdezeuch.[10])
Ein Messingsstange zur Licht Cron.[11])
Zwey Alte Hellebartten.[12])
Ein Morgenstiern.[13])
Ein gross Spiegell, mit Ebenholtz eingelegt.[14])
Ein klein schwartz pollirt steinern Tisch mit dem fuss darunter.[15])

---

1) auf den bodden in der kammer.
2) auf den bodden.
3) in die gemacher zertteyhlett.
4) die stehen auf den ttrappen sahll.
5) die seind in den kammer fohr setztzett wo der schlossfochgt ist.
6) die stehett auf den bodden.
die hadt Ernst kammerdienner bekommen den 24 Augustii zu ihr konij May behofft auf die raysche 1633.
7) die stehen auf denn drabantten sahll.
8) die hengen in der kirchen kammer.
9) der stehet auf den bodden.
10) die stehet auch auf den bodden.
11) dar fom sol ein kleyne kronne gemachet werden fohr Hanns pafen.
in ihr printzl. durglauchtigkeytten gemach odder Licht armmen zu die gemachern bey Hann papo rödgyss.*)
[*) En «Hans Poppe Rotgitter» ɔ: Giørtler, nævnes i Nyerups Karakteristik af Christian den Fjerde, S. 12. *F.*]
12) die stehen auf den bodden in carnahs.
13) auf den bodden.
14) den hahben ihr konij Maij wehgeschengkett ich glaube der pryntztzessin oder Wijhbigen (hadt innen bekommen).
15) der stehet in ihr könij May ehgen gemach bey den spihgel.

Sex Eiserne wagen Pfeiler.[1])
Etliche stücke vergult Leder.[2])
Ein schwartz Pollirt Steinern Tisch bladt.[3])
Drey kupffern Instrumenten zu Stücken.[4])
Eine kleine Lade, darin ein kopf von stein.[5])
Zwei grosse Alte Spiegel glass.[6])
Ein schwartz beslagen Kasten.[7])
Zwei kleine futteral mit gläsen fenster daran.[8])
Ein gross verhoben kasten mit Øsels- vnd Anderm Alten Zeuch.[9])
Ein kasten mit vntterscheitliche alte kleider von Sammit, Seiden vnd ander Zeuch, ist alt vnd vngebrauchlich.[10])
Ein kasten mit vntterscheitliche Historienbücher vnd Rechnungen.[11])
Ein Schwartz feuren Kasten, darin ein vergulter wiegen von Eichenholtz.[12])
Acht Alte vngebrauchliche Siehlen, vnd die stricke darin.[13])
Vier Heubt gestell.[14])
Zwey Pahr strengen.[15])

37. Zin vndt Messing.

Zinnern Schüsselln	20.
Zinnern Täller	36.
Zinnern Kanden	2.
Zinnern Leuchter	2.
Messing Leuchter gross v. klein	22.
Feurfässer	2.
Messings Becken	4.

Anno 1650 denn 24. Julii hadt die Konijhgen fontztzen Stigke Schijller Reijsung In Ihrren gartten geschigket*) welchg In mein Inffenttarium ge horren zühr Nach Richttiung.

---

[1]) die seindt auf den bodden.
[2]) das hahbe ich in frau Wihgbigen schlaffkammer auf geschlagen den das ney leder hadt ihr konij Maij der printzessin fohrehrrett.
[3]) der liegett auf den bodden.
[4]) die liegen auf den bodden.
[5]) die stehet auf den bodden.
[6]) die hadt frauw Wygbygke bekommen.
[7]) die ist auf denn bodden.
[8]) die stehen in karnabd auf den bodden.
[9—14]) auch auf denn bodden.
[15]) auch auf denn bodden bey denn karnahbb.
*) [Meningen er formodentlig, at Dronningen har sendt 15 Skilderier til Rosenborg. *F.*]

In Ihr Konij Maij Cammer dienners stehen auch 24 Stigke Schiler Reijsung vndt Ettelichge sein halbe brost bijlder zuhr Nach Richtung die In mein Inffenttarijum gehorren.

Auf Ibsdorff seindt 36 Stigke gross vndt kleine Schijllereyung Nauf ge kommen auf befehll des Konigs der Konijhgen vndt seindt auch alle dranssen . . . des Konijhgs die Andern gehorren Im mein Inffenttarijum mein folg waijss gahr wol dar fonn.

Nach Friderigborgk habben Ihr Konij. Maij. auch fenf Stijgke Schilereij hin geschijgkett, Als Erstelich

Ein Stigke fonn harr feijhuss (?) der Alle ttyche bey Sich hatt.

Ein paghkett Stigke da stehett Ein glass in den pangkett Stigke midt rottem weyen.

Ein nagks frauwen bildt.

Ein fra (?) gartten frytten (?)

Ein klein Schillereijung.

Auf alle die posten habbe Ich keine Qijttung.

Jochim Schloss fochgt Ehandt.

Summa Summarum Aller per zehlen, so im vorgeschriebenen Inventario enthalten, Alss

Contrafeyen gross vnd klein	135.	Schapffe	4.
Schildereyen	155.	Kasten	12.
Taffts Fenster gardinen, zusahmen mit denen so in der kirchen sein	7.	Lahden	5.
Wullenzeuchs fenster gardinen	2.	Ebenholtz lahden	6.
Braun Sammiten Himmel	1.	Messings Licht Cronen	4.
Seiden Tischdecken	2.	Messings Armen	4.
Laken Tischdecken	19.	Eysen Kachelohfen	4.
Stuelküssen von Güldentuch	16.	Eysen Schauffeln	6.
Stuelküssen von flamsch	1.	Eysen forcken	6.
Wüllen bank pfülen	3.	Eysern Röst im Schornstein	1.
Tissche gross vnd klein	94.	Brand Eysen	11.
Steinern Tissche	3.	Messings Zirkeln	2.
Bencke	48.	Schiwerstein Schreibtafeln	2.
Stüle	146.	Grosse Spiegel	2.
Bettstellen	24.	Spiegel glass	2.
Korbbetten	7.	Holtzen kieser mit silber beslagen	1.
Kistenbencke	8.	Staubquast	1.
		Schirmbreter	2.
		Höltzen Leder zu Licht Cronen	1.

Brieffe Pressen	3.
Holtzen Callender	1.
Kleine Geschütz von Kupffer	2.
Hirsch mit gewichtern . . .	1.
Eysen winden	2.
Messing vnd Kupffern Instrumenten zu Geschütz . . .	4.
Hirschgewichter	40.
Rehebocks Haubt mit Zacken im Crucifix	1.
Nachtstüle	4.
Reise oder Feltbetten	2
Flaschenfutter	3.
Messings Badekessell	2.
Kupffern Kessell	1.
Eysern Reisestuel	1.
Eysen Kasten	1.
Eysen Laden.	1.
Eysen Pfanne	1.
Sprengewind	1.
Kupffern Potten zum Mühlenrade	2.
Messings Stange zur Licht Crone	1.
Schlacht Schwertter	2.
Hellebarten	2.
Morgenstiern	1.
Jägerhorn	1.
Ebenholtz Rammen	1.
Ander Ramen	10.
Mit Ertz Packenfutter	2.
Gestossen Gibs	1 ton.
Eine Lade mit Dreyerzeuch.	
Ein lang feuren gefach, darin vntterscheitliche Schildereyen.	
Etliche stück vergult Leder.	
Silbern Herpauken	2.
Elephanten Haudt	1.
Papagøien buhr	1.
Vergulte Engelköpffe	2.
Vergulte Kinderwiege	1.
Trumpeten fahnen	12.
Steinern kopf	1.
Schwartzer stein	1.
futterale mit gläsen fensten	2.
Öselsch Zeuch in einer kasten.	
Alte vngebreuchliche Seiden Kleider in einer Kasten.	
Etliche Historien bücher vnd Alte Rechnungen in einer Kasten.	
In einer Kasten alt Pferdezeuch.	
Eysern Wagen Pfeiler	6.
Alter vohrsielen	8.
Haubt gestell	4.
Strengen	2 Pahr.
Zinnern Schüsseln	20.
Zinnern Täller	36.
Zinnern Kanden	2.
Zinnern Leuchter	2.
Messings Leuchter gross vnd klein	22.
Feurfässer	2.
Messings becken	4.

Anno 1653 den 16. Julii habbe ich auf des herren hoffmarsch sehalken h hennrig pentztz befehll fohnn ihr konij Maij h cammerschreijhber endtpfanhgen wihe folgett — erstlich
acht hunderdt vnd sex undt siehbentzigk zijnn fass vndt
thaussendt vndt siehben hundder vndt ein vndt funntztzigk zijnn tteller.

dafonn seindt strax nach Nyhkoppen gekommen achtzigk zynn fass vndt hunderdt zijnn tteller nach des herren hoffmarschalgks h. penntz befell denn 29. Julii 1653 jahrs ich hahbe keinne zettel dar rauf be kommen zuhr nachrichtung gleich wie ihr konij Maij seindt hinn kommen.

Jochim Schlossfochgt Eh.

fijber fass vndt drey ttall seindt zu Ibsdorff aussen geblijben wihe ihr könij May. seindt dar gewessen zur nachrichttung die liehger fohrlorren haben

Jochim Schlossfochgt Eh.

noch seindt auch auf hijrrsshollm vndt auch auf Ihbsdorff gekommen auf jiden ordt hunderdt fass zwey hunderdt ttall ist zusammen zwey hunder fass vnd fier hunderdt tteller — noch laudt der qijttir zettell die dar seindt auf den bladte angestegkett zuhr nachrichtung.

Jochim Schloss fochgt Eghdt.

Das silbern schlysselrings seindt zettel,
darann die schlüssel seindt zu koppenhafgens schlosspfordt die der schlosspfordttener zu fohrwahrren hadt des ttahgs was er wihgett ehr ist fon Warbergk hier gekommen — zuhr nachrichttung das ist der zett (?) darfonn 1649.

Jochim Schlossfochgt Ehanndt.

(Paa en løs Seddel:)

Anno 1645 den 4. October haffuer Jochim Slodsfogit ladet weige her wdj Kon. Ma. Mønt paa Kjøbenhaffns Slott en Stor Sølffring wog thiuffge halfftridie Lod: Bekiender ieg med egen hoendt: Haffnie vt supra.

Jørgen Hannssen.

Ehr Ist zu den Koppenhahgens Schlosspfordt Schlyssel gebrauchett worden vndt gettann worden. Nach des herren Reichs hoffemeysters befehll denn 12. Januarius 1646.

Jochim Schlossfohgt Ehanndt.
den hadt der pforttener an sich genommen
Niels Hanssen.

Auf Ibssdorff seindt aus gekommen fonn meijnnen inffenttarijum
erstelich ettelich mohbijllen nehmmelich
drey vndt fortzigk rotte ttuchenne lann stylle noch
zwolff style fonn rodt vndt silberrn ledder.
sex styll fonn forgoldt ledder.
sex lannge ttysse midt fyssen.

siehben kleynne ttysche midt fyssen.
zwey gronne hijmmelbettestellen.
zwey lanng kochgen blatte.
zenn Benngke kleynn vndt grosse.
Actztzigk gemaltte stigke grosse vndt kleynne.
edtliche brostbildder fon alltt keysser.
dar rauf hahbe ich nijhmalls keijnne qijttirung bekommen wihe auch die herrschaff selber besser weyss zuhe nachrichtungk welch auch werdden zu findden seindt 1652.

Jochim Waltpuhrger Schlossfochgt Ehandt.

Anno 1654 denn 6. Septtember hahbe ich auf befehll des herren reichshoffmeijsters herren herren Jochim fon Gerstorf seynner ordder die ehr an mihr hadt gettann welchge auch hier rynnen zuhr stette ist das ich diessen gutten mann midt nammen Jentz ttuhrssen fohnn Blegken (?) sol das kirchgen inffenttarijum iber andtwortten vnd dar bey als schrijfftelich auf zeychgen was ehr endtpfanchgen hadt fonn mihr als der andder selige mann gehahbet hadt vndt ehr auch das selbihge bekrefftigett midt seynner ehgen hanndt stygk fohr stügke wie folgett

erstelich

1. ein schwartz damaschkens altterttuchg ein messarg darbey.
2. ein braunh goldenness stigk altterttuch ein messarg darbey.
3. ein weyss altterttuch midt spytztz darauf genehhett.
4. ein weyssen messe sargk.
5. ein sölbernen fohr goltten kelchg midt einen tteller darbey ein salfett (?)*) darrauf.
6. ein sölbernen kelchg midt ein degkel darbey.
7. ein zynner kelgh midt ein degkel darbey.
8. ein kleyne silbernes pyp kannigen.
9. ein goldt gestigktten klinhgel beyttel midt einner kleynnen silbernne glogken.
10. ein byhbell gahr kleinn vndt midt kleyner schrijfft.
11. holtztzner boxe darijnnen das abbladt liehgett.
12. zwey altter bühger noch.
13. sex bo salben bichger gross vndt kleynne.
14. einne gradvae.

[*) Maaskee en Serviet.]

15. einne deysch neyhes besalben buchg.
16. zwey grosse messing lichstahgke midt wappen.
17. nehbens achtt kleynne schlüssel zu die kirchgen stühlle.
18. ein gammel ehgenne kijste darijnnen ehr als das kirchgen zeuchg hadt liehgen.

Das bekraffte ich mit meijnner ehgen hanndt des ehr das infenttarium fonn mihr endtpfanhgen hadt vnd auch seynne ehgen handt darbey gesetztzett zuhr fohrsichring dar nach mann sich richten . . . . . .

Schloss kirchge den 6. September 1654.

Jochim Waltpurger
Schloss fochgt Eghandt.

Dette bekiender jeg med min egen handt paa høj øffrigheds benaadning (?) aff hans kongl. M. Slotzfoged Jochim Walepurg at hafue annammet. Anno et die ut supra.

Jens Thuresøn.

Anno 1655 den 9. Ogttobris hadt meijster Andress ihr konij Maij Leijfs schnijder der so fühl kleyder abgenommen von ihr konij Maij. kammer da Cristofel phrof hadt sein lossemendt gehahbett wie ihr konij Maij sehlbewijssen die sein seligen schwijhger fatter gemachtett hadt fohr die drabantten wihe fohlgett

erstelich

ein vndt dreyssigk kleydder als hossen vndt . . . .
ein vndt dreyssig manttel der beyh vndt
eiñ ttrompetter oder gutze rohgs.

zuhr nachrichtung

Jochim Schlossfochgt Ehainndt.

Frederiksberg Slot.

Endskjøndt Frederiksberg Slot ikke er ældre end fra Begyndelsen af Frederik den Fjerdes Regering, ere de Efterretninger, man har om dets Opførelse, dog kun meget ufuldstændige, og staae endog langt tilbage for hvad man veed om mange langt ældre Bygninger. De Efterretninger, man hidtil har havt om Slottets første Anlæg, indskrænke sig omtrent til følgende korte Bemærkninger i «Antegnelser til Kong Frederik den Fjerdes Historie», af Etatsraad og Politimester i Kjøbenhavn E. Torm, i Suhms «nye Samlinger til den danske Historie» II Bd., hvor man læser: «I Efteraaret 1699 blev Friederichsbergs Slots Anlæggelse begyndt.» «Anno 1701 og 1702 Friederichsberg Slot, Haven og Alleen til Vesterport anlagt.» Af trykte Skrifter, hvori Slottet og Haven omtales, kunne, foruden Thuras danske Vitruvius T. II (1749) og Pontoppidans danske Atlas, T. II, (1764) endnu bl. A. følgende nævnes: Relation d'un Voyage en Danemarc à la suite de l'Envoyé d'Angleterre (Vernon) 2. Ed. 1707, hvor Stedet beskrives S. 128—29 som det var 1702; E. Pontoppidan, Memoria Hafniæ oder kurzgefaszte Beschreibung von Kopenhagen Schleswig 1729, 4to, og 2. Aufl. Glückstadt 1738, 4to; samme Forfatters Theatrum Daniæ veteris et modernæ oder Schaubühne des alten und jetzigen Dänemarks, Bremen 1740, 4to. (Fra disse to Skrifter er Beskrivelsen noget forandret gaaet over i danske Atlas); Bendix Dietrichson, Friderich den Fjerdes udødelige Navn, stadfæstet i det opbygte Kongelige Slot Friderichs- Berg. 1705, 4to. (Denne Beskrivelse, paa Vers, har været Pontoppidans fornemste Kilde.) I. I. H. von Honegge, Das um den Rang wegen der Schönheit und des Vorzugs streitende, Friedensburg, Friedrichsberg, Friedrichsburg und Rosenburg. 1726, med et Kort over den nordøstl. Deel af Sjælland; Borger-Vennen, 34. Aarg. Nr. 26, hvor flere Skrifter om Haven nævnes. See ogsaa Traps Beskr. af Danmark 2. Udg. I, 151—52. Dietrichsens rimede Beskrivelse giver med al sin trættende Vidtløftighed kun et meget utydeligt Begreb om Værelsernes pragtfulde Udsmykning. Paa en ganske anden Maade har Oehlenschlæger skildret Slottet i sit Digt: «Frederiksberg», og i sine «Erindringer». (Af begge Værker findes Uddrag i «Gamle Minder fra Frederiksberg og Vesterbro, af Petersen, Fuldmægtig. 1866.)

De nedenfor aftrykte Efterretninger om Frederiksberg Slot ere næsten alle uddragne af nogle med Opførelsen samtidige Bygningsregnskaber, som opbevares i Geheimearkivet (D. S. 253—54, 257—63). Disse Regnskaber ere affattede paa Tydsk; men gaae kun fra 1700 til 1706. (Rigsdaleren er her stedse regnet til 3 ℔). Tilsvarende Regnskaber have rimeligviis været affattede for de følgende Aar, men de ere neppe i Behold. I en af Regnskabsbøgerne (Nr. 261, for 1705) findes et særeget Regnskab for «Gaarden og Haven paa Amager»; men Sammenhængen viser, at ogsaa dette angaaer Frederiksberg, der forhen kaldtes «Vester Amager». I Regnskabet for 1700 omtales Indretningen af et Teglværk «paa Amager», og her menes rimeligviis ogsaa Vester Amager eller Frederiksberg.

Omtrent det samme Areal, som nu udgjør Frederiksberg Sogn, hørte i ældre Tider deels til Landsbyen Solbjerg og deels til en saakaldet Avlsgaard, der maaskee har ligget paa samme Sted som nu Ladegaarden. Da Kjøbenhavn 1416 blev inddraget under Kronen, fulgte Solbjerg med, og af Byen Nyby, der egentlig var en Deel af Solbjerg, blev der senere oprettet en Ladegaard til Kjøbenhavns Slot. Solbjerg By, der tilsidst kun bestod af 8 Gaarde, brændte 1620. I Begyndelsen af det følgende Aar kjøbte Christian den Fjerde den ovennævnte Avlsgaard, der kaldtes «St. Jørgen», og dens Mark, samt nogle flere omliggende Jorder, og af disse og Solbjerg Mark oprettede han en ny «Ladegaard», hvortil der opførtes nye Bygninger i Skikkelse af en Herregaard. Den ovennævnte Nyby Ladegaard blev rimeligviis nu nedbrudt. Den 2. Juni 1651 overlod Frederik den Tredie hele Ladegaardens Mark mod en aarlig Afgift af 700 Rd. til 20 Hollændere fra Amager, der forpligtede sig til her at bygge en By paa 20 Gaarde. De fik de samme Privilegier som Hollænderne paa Amager, og deres By, der laae paa samme Sted som det nuværende Frederiksbergs Alleegade, kaldtes Ny Hollænderby eller Ny Amager, ogsaa Vester Amager; senere synes den endog blot at have været benævnt «Amager». Til Forskjel herfra blev Øen Amager kaldet «Gammel Amager», (saaledes i Nye Danske Magazin III, 110, hvor der ved Aar 1700 tales om Vigtigheden af at beskytte gammel Amager mod fjendtlig Langang). Allerede som Kronprinds besad Frederik den Fjerde én lille Lystgaard, der laae omtrent paa det Sted, hvor nu Indgangen er til Frederiksberg Have, og formodentlig var den samme som den Kong Frederik den Tredie havde bygget her til sine Døttre. Da den nævnte Gaard

blev kaldet **Prindsens Gaard**, gav dette Anledning til, at den nærliggende By blev kaldet **Prindsens Amager**, men da Frederiksberg Slot blev bygget kort efter, antog Byen snart ligeledes Navnet Frederiksberg, og den herværende Hollænderkoloni forsvandt efterhaanden.

Frederik den Fjerde havde allerede som Kronprinds i Aaret 1692 foretaget en Reise til Italien. Herved var hans Interesse for den italienske Bygningskunst bleven vakt, og det fortælles, at Frederiksberg Slot, som blev opført kort efter hans Thronbestigelse, var en Efterligning af Slottet i Frascati. Da han vilde bygge sig et Slot i Nærheden af Hovedstaden, maatte den høie Valby Bakke, der iøvrigt tidligere skal have heddet Tulleshøi, egne sig særdeles godt hertil.

Frederiksberg Slot er opført i nyere italiensk Stiil; men det blev dog flere Gange forandret og udvidet, saavel af Frederik den Fjerde, som af hans Efterkommere, inden det fik sin nuværende Skikkelse. Hovedbygningen, der vender mod Nord, er paa 3 Etager foruden Kjælderen, men den øverste Etage er dog med Undtagelse af den midterste Deel, hvori den store Sal «Rosen» findes, kun at betragte som en Mezaninetage. Frederik den Fjerde byggede først den midterste og største Deel af Hovedbygningen, og omtrent samtidigt dermed et Porthuus. Nogle Aar senere blev Hovedbygningen udvidet med to Sidefløie, saa at dens Grundrids omtrent blev som et latinsk H. Fra de sydlige Ender af Hovedbygningens Sidefløie udgaae nu to lange, med Buegange forsynede men noget lavere Sidebygninger, der mod Syd bøie sig ind imod hinanden og ende ved Portbygningen, igjennem hvilken man fra Landeveien kommer ind i Slotsgaarden. Disse Sidebygninger bleve opførte af Christian den Sjette, der beboede Frederiksberg Slot medens Christiansborg Slot blev bygget. Midt i Slotsgaarden har forhen været et Springvand. Det sees paa Kobberne i Danske Atlas II Bd. fra 1764 og i Thurahs Danske Vitruvius II fra 1749, men er nu for længe siden borttaget. Ved Foden af den Bakke, paa hvilken Slottet er opført, ligge nogle mindre hertil hørende Bygninger, saasom Stalde, Kjøkken m. m. Fra Kjøkkenet fører en underjordisk og med en muret Hvælving dækket Gang op til selve Slottet.

Om Haven hedder det i de ovennævnte Beskrivelser af Pontoppidan: «Fra Slottet stiger man ned af Bjerget ad to meget brede og høie italienske Trapper af Kvadersteen og kommer da i den store og smukke Have, der er prydet med mange Erimitager, Laby-

rinther, Grotter, Fontæner, Cascader og Lysthuse, samt Pavillons og andre Figurer. Paa den ene Side er det kongelige Menageri, opfyldt med mange vilde og tamme Dyr, men især med Fugle, hvori Kongen finder særdeles Behag». — Menageriet laae lidt syd for den nuværende Indgang fra Runddelen ved Alleen. Haven var oprindelig anlagt i den franske Stiil, med snorlige Alleer og Gange, klippede Træer og Hækker. Her fandtes Lysthuse, Drivhuse, et kunstigt Vandfald m. m.

Fra Slottets Værelser og især fra Altanen over den store Sal haves en meget viid Udsigt over Omegnen, den store Slotshave, Kjøbenhavn, Amager og Sundet; mod Vest seer man hen over Marker og Landsbyer, og skimter i Baggrunden Roskilde Domkirkes Taarne.

Man er ikke i Stand til at angive hvem der egentlig har udarbeidet Planerne til Slottet, eller hvilken Deel Kongen selv har havt heri; men det maa dog ansees for afgjort, at Overbygnings-Inspecteur Wilhelm Frederik v. Platen har ført Overtilsynet med Bygningens Opførelse. Derimod vides det, at Muurarbeidet m. m. blev udført af Entrepreneuren Ernst Brandenburger, der ogsaa leverede endeel Materialier og maaskee i det Hele har forestaaet Indkjøbet af Materialier.

Den Akkord, der maa være bleven sluttet med Ernst Brandenburger, kjendes ikke, men derimod haves et Tillæg til den, som formodentlig er fra 1703 eller 1704, og som vi her ville meddele.

Specification

Der jenigen Pöste so auf Ihr Königl. May^{t}. expressen allergnädigsten Befehl verfertiget und in dem ersten von Ernst Brandenburger gemachtem Aufsatze nicht aufgeführet worden alss:

Maurarbeit.

1. An stat dass nur ordinaire Lübeckische Tachsteine im Anschlag angeführet, sind Hollandische glasürte Tachpfannen zum Dache des Hauses Friedrichsberg genommen worden.
2. An stat den gantze Keller nur mit einem Boden von dreyfachen Brettern gemachet werden sollen, ist derselbe durchgehens mit einem Gewölbe überzogen worden; wie dan auch alle Scheyde Wände im besagten Keller, welche nach dem Aufsatz mit Taffelwerck ordiniret waren, von Brandmauren aufgeführet.
3. Die Wände und Böden längst und über die Treppen sind von oben bis unten mit Gypss beworffen.

4. Ausswendig am Hause an der obersten Estage sind an allen beeden Seiten Pilastern angeleget.
5. Die auswendige Leiste am Hause, so nach dem Aufsatz nur hätte von Holtz seyn sollen, ist von gebrandten Steinen gemachet worden.
6. Der Boden im Vorsahl ist so wohl alss die vier Gallerien mit ihren Wänden und Boden mit Gypss beworffen worden.
7. Das gantze Haus ist durchgehens rund umb auf eine Elle verhöhet, und alle vier Seyten auf einen halben Stein dicker gemachet worden.
8. Ist ein Brunnen im Keller von Sement aufgeführet, und eine Renne von 100 und etliche Ellen lang, wodurch das Wasser in ermelten Brunnen geleitet wird, unter der Erden gemauert worden, desgleichen auch eine Ablaufs Renne von 110 Ellen under der Erden verfertiget, und beede mit einem Gewölbe beschlagen.
9. Die Maurarbeit beym Pforthause.
10. In vielen Logimentern der ersten Etage wie auch auf den grossen Saale ist Gypssarbeit gemachet worden.
11. Die Maur in dem Garten gegen den Berg an allen drey seyten aufgeführet.
12. Ein gantz neuer Ziegelofen ist aufgeführet worden.

Stein- und Bildhauer Arbeit.

1. An stat dass nur die Treppe von dem Hause von Graustein und mit einem eysern Gelenter an den beeden seyten gemachet werden sollen, sind sie nachgehens nebenst der Repose vergrössert, mit Docken umbgeben worden.
2. Die beede offene Gallerien so nur mit Holtzern Seulen item mit einem eysernen Gitterwerck ordinirt gewesen, sind nachgehends von gehauenen Steinen gemacht und mit Marmor Fliesen beleget worden.
3. In den meisten Logimentern sind die Schorsteine von Marmor gemachet.
4. Das Fussgesims Capitele und Architrave der Pilasters sind von Gothlandischen Steinen verfertiget.
5. Alle Sechss Giebel sind mit Bildhauer Arbeit ausgezieret.
6. Der Abschnitt von unten und oben von Gothlandischen Steinen verfertiget.
7. Der Keller ist mit Fliesen so zwar von Rosenburg gekommen

beleget, es muss aber dennoch das Kanten, der Kalck worinnen si geleget und die Legungs Kosten in consideration kommen.
8. Ingleichen der Fussboden im Wohnhause mit Fliesen beleget.
9. Die Leisten auf den Schorsteinen sind von Gottlandischen Stein gemachet worden.
10. Es sind vier Statüen, so an beeden seyten der Tühren ordiniret waren, bestellet, wovon doch nur eine verfertiget.
11. Die Steinhauer Arbeit am Pforthause.
12. An stat nur eine reihe gehauene Kampsteine im project ordiniret gewesen, sind 3 Reihen am grossen Hause gesetzet.

Zimmer Arbeit.

1. Das Stacketwerck von dem Schloss Platz bis an den Garten mit den grossen Pforten.
2. Die Arbeit bey dem Lusthause nebenst seinen Brücken.
3. Die Arbeit am Pforthause.

Tischer Arbeit.

1. Alle Keller Tühren verendert, nach dem resolviret geworden, dass der Keller solte gewölbet werden.
2. Meist alle Logimenter sind mit Rahmen und Leisten zu den Platsfonds versehen worden.
3. Oben unterm Dache ist die gantze Längde des Hauses mit einem Fussboden beleget und überall mit Logimentern abgetheilet, auch an allen vier Seiten mit Brettern bekleidet, und auf den Hahnbalcken über ermelte Logimenter ist gleichfalss ein Bóden verfertiget.
4. In allen Logimentern sind Fussgesims und Cornichen gemachet, auch nachgehens ein theil von den Fussgesimsen nach den Tapeten verendert geworden.
5. Die Vorstube ist mit Pilastern, Capitelen und Pedestallen auch gemahlten Statuen aussgeziert worden.
6. Die beede unterste Gallerien sind mit Brettern bekleidet und der Gipss abgehauen worden.
7. Von dem Keller an bis an die Dachfenstern sind aller Ohrten Fensterladen gemachet worden.
8. Die Arbeit am Pforthause.

Schmiede Arbeit.

1. Für alle Keller Fenstern sind 6 Eyserne Stangen eingesetzet worden.

2. Der Beschlag von allen Fenster Laden.
3. Anstat dass nur in beeden Estagen 42 Tühren von Paneelwerck mit platten Hollandischen Schlossern mit verzinneten Platen und Stichhengen, nach dem ersten aufsatz gemachet werden sollen, sind nachgehends alle Tühren im gantzen Hause solchergestalt conditioniret verfertiget worden.
4. Nagel und Beschlag zu aller der Tischer Arbeit, so über den ersten project verfertiget.
5. Alle Arbeit zum Pforthause.

Bleydecker Arbeit.

1. Alle Schoss Rennen zwischen den Tächern sind nach dem ersten Aufsatz von Bley ordiniret gewesen worzu doch hernach Kupfer gebrauchet worden.
2. Das Tach über die Altanen und die Tächer über die Tachfenster sind mit Kupfer beleget, es ist zwar zu diesem und vorigen Posten der Kupfer grösten Theilss von Rosenburg gekommen, aber es hat dennoch selbiges umbgemachet, ausser dem das Auflegen bezahlet werden mussen.
3. Die Leisten von den Frontespices, an stat sie dem ersten Project nach, nur mit Brettern hatten bekleidet werden sollen, sind anitzo mit Bley beleget worden.
4. Das Bley, so zum Reservoir des Pfortenhauses emploiret worden.

Gläser Arbeit.

1. Ein Theil von den Fenster Karmen und Rahmen sind verendert und an stat der ordinairen Rauten mit Spiegelglass versehen; Es sind zwar für diese Spiegelgläser andere kleinere so auf Rosenburg gewesen, gegeben worden, selbige aber haben nicht zureichen mögen.
2. Die Fenstern sind zeit wehrenden Baw zu unterschiedenen mahlen repariret worden.
3. Eine Tühre von Glass bey der Treppe nach dem Garten.
4. Die Fenstern am Pforthause.

Mahler Arbeit.

1. Das gantze Hauss auswendig ist mit öhlfarbe angestrichen, wie ebenfalss durch das gantze hauss alle treppen Separationes, Tühren, Fussgesims Corniches, Rahmen zu den Platsfonds, theils verguldet und angestrichet worden.

Schilder Arbeit.

1. Die alten Schildereyen, so von Glückstadt gekommen, sind repariret, mit neuen Leinwand unterzogen und in der obersten Etage zu den Platfonds gebrauchet.
2. In dem untersten Apartement sind neue Schildereyen zu den Platsfonds so wohl alss über die Tühren verfertiget worden.

Meublen.

1. Alle die jenige Meublen, alss Tapeten, Seyden und Wollene Stoffen, item Bett und Stühle, so in der bis den 11. Junij [1703] geschlossenen Friedrichsbergischen Baurechnung sich berechnet befinden.
2. Ferner wass die Feuer Machine, wodurch das Wasser soll getrieben werden, bishero gekostet.

Materialier og Arbeide.

Grundsteen. De til «Huset Frederiksberg» og Porthuset fornødne Grundsteen bleve for en stor Deel hidførte af dertil udkommanderet Mandskab. Bekostningen herved udgjorde fra 30. Marts 1700 til 22. November 1702 ialt 656 Rd.

Muursteen og Formsteen. Endeel «Maur- und Leistensteine leveredes fra et Teglværk, som i Aaret 1700 blev indrettet «paa Amager» (formodentlig paa Vester Amager). Endeel Muursteen (til Porthuset og «der Vormaur») blev 1701—2 kjøbt af Kjøbmænd og Skippere. I Aaret 1702 blev der hidført 535,000 Steen fra Amsterdam og 104,000 fra Flensborg. Det følgende Aar fik man endeel Muursteen fra Strandgaard, Nisøer og Vedbek, og maaskee nogle fra Udlandet. Der var saaledes hidtil kjøbt henved 2,000,000 Muursteen, som tilsammen kostede omtrent 7,000 Rd.

Glasserede Tagsteen hentedes fra Amsterdam. I Mai 1700 fik man 14,000 Stk., som kostede, Fragten iberegnet, 273½ Rd. I Juni 1703 betaltes endvidere 42 Rd. i Fragt for 14,000 glasserede Tagstene fra Amsterdam.

Kalk. Fra 29. Juni 1699 til 15. Mai 1703 leverede Kjøbmændene 1459 Læster gotlandsk Kalk for 4228⅓ Rd. — Af «Nordisk Kalk» blev der 1701—3 kjøbt henved 300 Læster for 477 Rd. — Segeberger- og ulædsket Kalk «zum Gypswerk und Pilaster» leveredes tildeels af Ernst Brandenburger. Heraf blev der fra 13. Mai 1700 til 22. August 1702 kjøbt 29 Tdr., som kostede 33 Rd. 2 ℔. — 1703 betaltes endvidere for 23 Læster Kalk 69 Rd.

For 6 Tdr. Cement til Muring af Brønden blev der den 25. Juni 1701 betalt 30 Rd.

For 13 Tdr. Gips betaltes den 7. Juli 1701 43 Rd. 1 ℔.

Af Muursand blev der fra 18. August 1700 til i Januar 1706 forbrugt for omtrent 420 Rd. (hver «Böthe kostede 1 Rd.).

Fra August 1700 til i December 1704 blev der kjøbt 34 Tdr. Hammerskjæl, som tilsammen kostede 24 Rd. 1 ℔ 10 ß.

I August 1700 blev der kjøbt 2 Tdr. Svinehaar for 1 Rd., og i Mai—October s. A. blev der kjøbt Kjønrøg for 1 Rd. 2 ℔.

For 1028 Stk. Marmorfliser, som bleve anskaffede 1701, betaltes, Fragten medregnet, 1051 Rd. 1 ℔ 13 ß.

Fra 15. October 1701 til 22. Februar 1702 blev der for 1883 Stk. Gotlandske- og Bremer Fliser betalt omtrent 200 Rd.

Af Steenplader anskaffedes fra 19. Marts 1700 til 23. April 1703 ialt 184⅞ Tylt for omtrent 100 Rd.

Marmor Skorstene (Kaminer). For 3 Stk. af disse fik Reinhold Johan Sperling 1700 den 3. December 48 Rd. Den 14. Decb. s. A. fik han for en gammel hvid Marmor Skorsteen «zu recht zu machen» 12 Rd. Den 15. Februar 1701 fik han for 2 nye Skorstene 32 Rd., og den 20. August fik Andreas Niemeyer ligeledes 32 Rd. for 2 Skorstene. De 8 Marmor Skorstene kostede saaledes 124 Rd.

For 6 Stk. Skorstene af Bremer Graasteen blev der den 20. August 1701 betalt 48 Rd.

Tømmer, Planker og Bræder. Af Bjælkerne vare nogle 24 Alen lange, 11″ brede og 10″ tykke, og nogle 20, 16, 12 eller 9 Alen lange. Desuden nævnes Egeplanker, forbrugte til Vindueskarme m. m., Trappeplanker, hvoraf Ernst Brandenburger leverede for omtrent 100 Rd., samt Tømmer og Bræder, kjøbte hos Kjøbmændene. Fra Slutningen af Aaret 1699 indtil i November 1706 sees der at være kjøbt Fyrre- og Egetømmer, Planker og Bræder for lidt over 4500 Rd.

Kobberplader bleve kjøbte af Kobbersmed Jakob Zitzke. For 538 Plader «Deck Kupfer», der veiede 5622 ℔, skulde han have 1756 Rd. 42 ß, hvoraf endeel betaltes med gammelt Kobber. I Slutningen af Aaret 1704 fik han endvidere i Betaling for 441 Plader, der veiede omtrent 13 Sk℔, 1385 Rd. 4 ß.

Bly. Fra Amsterdam fik man 25 Ruller Tagbly, der veiede 17886 ℔, og herfor betaltes i Marts 1701, Fragten iberegnet, 712 Rd. og nogle Sk. I Aaret 1702 blev der endvidere af en Blytækker kjøbt lidt over 4800 ℔ Klumpebly for 166 Rd.

Af alle Slags Søm blev der fra Mai 1700 til i October 1705 indkjøbt for omtrent 1040 Rd.

For Staaltraad til Gipsarbeide blev der i Novbr. 1703 betalt 28 Rd. 10 ß.

Af Spaanmatter (Holtzmatten) til Væggebeklædning blev der fra Februar til Juni 1702 leveret 862 Alen for 145 Rd. 2 ß.

Indtil i November 1706 var der ialt indkjøbt Materialier for omtrent 25,200 Rd., og heraf var allerede den største Deel (for henved 22,000 Rd.) kjøbt indtil 11. Juni 1703.

Muurarbeidet. Entrepreneuren Ernst Brandenburger havde paataget sig at udføre Muurarbeidet, men den Akkord, der herom maa være sluttet med ham, er dog som bemærket, ikke bekjendt.

Den 31. Juli 1700 fik Ernst Brandenburger for at mure den Brønd, som var gravet i Kjælderen, 40 Rd. — Den 11. Marts 1700 fik han, for Muurarbeide ved Huset Frederiksberg, ifølge Akkord og efter Bygmesterens specielle Undersøgelse 3051 Rd. 2 ℔. Den 2. Marts 1702 fik han for Muurarbeide paa Porthuset, samt for nogle Forandringer og mindre Arbeider ialt 641 Rd. 1 ℔. — Den 30. April 1703 fik han for Muurarbeide («an der Vormaur») 1738 Rd. 35½ ß., for at lægge samtlige Fliser, samt for Hvælvinger og 2 Steentrapper i Porthuset m. m. 266 Rd., og for en Afløbsrende under Jorden, 111 Alen lang, 50 Rd. Hermed maa den betydeligste Deel af Muurarbeide have været udført, da der derefter kun tales om Reparationer og mindre Arbeider, som vedvarede indtil i Begyndelsen af Aaret 1706. — I Juli 1704 fik to Murere 624 Rd. 13½ ß for at opføre 3329 Kubikalen Muur «ved Bjerget for Huset Frederiksberg». — Den 11. Juli 1705 fik Ernst Brandenburger for Udbedring af den Skade, som Stormen havde foraarsaget paa Taget og andetsteds, samt for nogle Forandringer ved Altanen og Porthuset 115 Rd. — Den 15. s. M. fik han «für Aufführung der Mauren an den Casquade, nebst 94 Stepfen zu mauren», samt for nogle Forandringer ved Kjælderen og Porthuset 240 Rd. — Den 7. November fik han for Reparationer paa Taget, Forandringer i Kjælderen, samt for at lægge Fliser i Lysthuset m. m. 468 Rd., og endelig den 16. Januar 1706 for at reparere Slottets Mure udvendigt, samt i Betaling for Muursteen hertil 13 Rd. 1 ℔. Indtil denne Tid sees der saaledes at være betalt for Muurarbeide 7248 Rd. 16½ ß.

Blytækkerarbeide. I Aarene 1700 og 1701 betaltes, for at støbe og forarbeide Rullebly, samt for leveret Rullebly m. m. ialt 534 Rd.

Steenhuggerarbeide. I Aaret 1700 fik Ernst Brandenburger 174 Rd. 8 ß for Steenhuggerarbeide, nemlig: Kvadrat Stene, Gullandske Steen, Capitæler, «Schaffgesimsen», Arkitraver og 2 hugne «rundgeschliffene Pillen». — Den 21. Januar 1701 fik Andreas Niemeyer for «Gesimswerck» paa de 4 Hjørner af Huset og for 4 Skorstene, samt for Fliserne «i de underste Logimenter» at hugge tilrette, 101 Rd. 2 ℔. Den 24. September s. A. fik han for 2 Gallerier 600 Rd. og den 11. November fik han for Steenhuggerarbeide, «als den Altan Architrave» m. m. 198 Rd. Det øvrige Steenhuggerarbeide, der udførtes før og efter denne Tid, bestod især i at slibe og tilhugge Marmor- og Sandsteensfliser. — Indtil 28. November 1705 var der udført Steenhuggerarbeide for henved 1600 Rd.

For Tømmerarbeide paa og ved Slottet betaltes fra 5. December 1700 til 22. Mai 1706 ialt 1538 Rd.

Snedkerarbeidet udførtes i Tidsrummet fra 3. Februar 1700 til 30. Januar 1706.

Den 3. Februar 1700 fik Ernst Brandenburger for en panelet Dør, der skulde tjene som Model, hvorefter de andre Døre skulde gjøres, 2 Rd. 40 ß. — Den 12. August s. A. fik han i Arbeidsløn for 50 store Vindueskarme og 32 Kjælder-Vindueskarme 100 Rd. 1 ℔. Flere Vindueskarme bleve senere leverede. — I December betaltes Snedkere for at gjøre 2 italienske Trapper og 68 Døre, samt for at lægge endeel Gulve. — Den 10. Februar 1701 udbetaltes omtr. 231 Rd. for Paneler og 26 Vindueskarme. — Den 26. April 1701 fik tre Snedkere for at beklæde Indgangen til Huset med Panel 150 Rd. — Den 21. April 1702 fik Ernst Brandenburger for Vindueskarme og Panelværk til Porthuset 61 Rd. — Den 17. Juli s. A. betaltes nogle Snedkere, for Paneler, Gesimser, Friser, Arkitraver og Blendrammer omtr. 950 Rd. Den 30. September fik Jørgen Meynen «for en Model til Vandkunsten ved Huset Frederiksberg» 36 Rd., og Abraham Lange bl. A. for Modellen til Porthuset 12 Rd. — 1703 betaltes bl. A. for Borde, Døre, Skilderirammer, 8 Søiler med Tilbehør, samt en ny Port i Porthuset 341 Rd. — Den 30. April 1703 fik Ernst Brandenburger for to Modeller af «Huset Frederiksberg» og Porthuset 52 Rd. Den følgende Udbetaling til Snedkere skete den 9. October 1703, da der «for Paneler og Gesimser i Gallerierne», samt for nogle Rammer betaltes 154 Rd. — Den 30. Juni 1704 betaltes for Snedkerarbeide i Lysthuset ved Frederiksberg 258 Rd., og den 11. Juni 1705 for Snedkerarbeide i det store Huus, Porthuset og Lysthuset 250 Rd. S. D. betaltes for

et Par Skabe og nogle Forandringer, samt for nogle Skilderirammer af Pæretræ 42 Rd. 40 ß, og endelig den 30. Januar 1706 betaltes for paa ny at indpasse alle Døre og Vinduer i Huset, for at gjøre Lister over alle Vinduer i Huset og i Eremitagen, for Vinduesrammer i Kongens Kabinet, for nogle Reparationer og Forandringer der og i Galleriet, samt for Borde, Skabe og Sengesteder i Betjentenes Logimenter m. m. 157 Rd. For Snedkerarbeids var der saaledes nu udbetalt 3684 Rd. 21 ß.

Billedhuggerarbeide. 1700, den 12. August fik Andr. Niemeyer for 3 «Fistonen», ifølge Akkord 48 Rd. — Den 15. September s. A. fik 2 hollandske Billedhuggere ligeledes for 3 Festons 72 Rd. — 1701, den 24. September fik Andr. Niemeyer for en Portal, ifølge Akkord 350 Rd. — Den 27. Mai fik Andreas Rost for 26 Kapitæler 39 Rd. — Den 29. November fik de to hollandske Billehuggere for 2 Portaler 212 Rd. — 1702, den 11. April fik Andreas Gercken for en Portal og en Trappe, efter Akkord 350 Rd. — Den 13. December fik Leonhard Schwabe for at have forfærdiget en Statue samt 4 Plinter 68 Rd. — 1703, den 9. Mai fik han for 32 joniske Kapitæler af Egetræ 68 Rd. Det følgende Aar fik han atter 68 Rd. for 32 joniske Kapitæler, og desuden for 8 Kapitæler med tilhørende Billedhuggerbeide — til Lysthuset, 25 Rd. 1 ℔.

For Smedearbeide blev der fra Februar 1700 til i Mai 1706 betalt omtrent 2200 Rd. Endvidere blev der i Aaret 1706 betalt Ulrik Graab for et Jerngitterværk 400 Rd.

Glarmesterarbeidet, hvoraf den betydeligste Deel blev udført fra December 1700 til Februar Maaned 1703, kostede omtrent 640 Rd. — Den 14. November 1706 blev der for 64 Skiver Speilglas til Vinduer i Kongens «Gemak» betalt 69 Rd. 1 ℔.

Gipsarbeide. 1701, den 25. April fik Joano Brenta, Gipsbeider, for Gipsarbeide paa Galleriet udbetalt 50 Rd. — Den 2. September betaltes Josef Rigas for Gipsarbeide paa Trappen 28 Rd. — Den 9. November udbetaltes til Anthon Parini, «welche zwei Althanen gedünchet», 65 Rd. — Den 28. December betaltes til Joan Petro Bellasio for Loftet paa den store Sal 370 Rd. — 1702, den 4. Januar betaltes Skildrer Ribolt for Tegning af det kongelige Vaaben, «um die Gypsarbeit darnach zu machen», 10 Rd. — Den 17. Januar fik Jean Petro Bellasio for Gipsarbeide i begge Sovekamrene og paa Trappen 270 Rd. — Den 8. Mai fik han for Gipsarbeide i begge Forgemakker 250 Rd., samt for Reparation af Gipsarbeide

paa 2 Trapper 10 Rd. — Gipsarbeidet har saaledes indtil denne Tid kostet 1053 Rd.

Malerarbeide. 1701, den 20. Juli fik Maler Masius for at male Ornamenter i Indgangen 98 Rd. 24 ß. — I December betaltes for at male Huset udvendig, samt Gesimser, Trapper, Vinduеskarme og Rammer med Oliefarve 525 Rd. 43 ß, og for at male Panel i Forgemakket 50 Rd. — 1702, i April betaltes for at «garnere» 12 Lofter, hvoraf idetmindste de 6 vare i øverste Etage, 350 Rd. — Den 16. Mai fik Frederik Holm for at male og staffere Vaabenet paa «Gesimsværket» og Gipsarbeidet paa den store Sal, samt for at forgylde 6 Ordenskjæder m. m. 110 Rd. — I Juli og August s. A. blev der ligeledes betalt endeel Maler- og Forgylderarbeide. Den 21. August fik Frederik Holm for Hovedgesimsen i begge Gallerierne og Vindueskarme og Rammer at male hvide og Listerne at forgylde, samt for at male Gulvet i den store Sal som hvidt Marmor, og for at forgylde 6 store Skilderirammer, 209 Rd. — Derefter betaltes bl. A. den 8. November for at anstryge Panelerne i 5 Logimenter, samt for at forgylde Listerne og male Gulvene som Marmor, 353 Rd. — S. A. blev Panelet i Forgemakket malet, Listerne forgyldte og to Gemakker lakerede, hvilket tilsammen kostede 135 Rd. — 1703, den 29. Januar betaltes for at anstryge et Kabinet med grøn Oliefarve 11 Rd. — Den 27. Marts betaltes en Maler, som havde forgyldt Listerne paa de to underste Gallerier og malet Paneler, Døre og Vinduesrammer som Perlefarve, 67 Rd. — Den 2. April fik Skildrer Jakob Koning 48 Rd. 1 ℔ for at forgylde 20 Skilderirammer. I April og Mai fik en anden Maler for at forgylde 31 Skilderirammer omtrent 80 Rd. — 1703, den 21. November fik Maler Didrik Wessel for 2 Skiver med Chiffre og Aarstal at male og forgylde 28 Rd. — 1705, den 10. October betaltes for at male et Lysthuus og Kobbertaget grønt 300 Rd., og den 21. November for at male Kongens Kabinet og 4 Logimenter i Galleriet, samt for Forgyldning paa 14 Døre, Maling paa Skilderirammer m. m. 155 Rd. — 1706, den 16. Januar fik Ernst Brandenburger for Blytaget over Porthuset at anstryge grønt, og paa det store Huus at forgylde Kongens Krone og Chiffer, 26 Rd. — Den 4. December fik Frederik Holm for at forgylde 6 Knapper paa Husets Gavle (Giebeln), samt et Par Rammer, og for at male Loftet i det nye Kabinet med Ornamenter i Gummifarve 55 Rd. — For de nævnte og nogle mindre Malerarbeider sees der at være betalt 4104 Rd. 2 ℔. — 1706 udførte Diderik Wessel en betydelig Deel Malerarbeide paa den store Sal.

Tapeter, Tapetmagerarbeide m. m.

1701, den 15. September fik Brødrene Lastroppe for 5 Stk. Tapeter, paa ialt $148\frac{7}{16}$ □ Alen, «berechnet zu $1191\frac{1}{2}$ Rd. in specie, welche à 12 pro Cent betragen Courant» 1334 Rd. 1 ℳ 8 ß.

S. A. den 28. October fik Agent de Hertoghen for nogle Tapeter, kjøbte af en Jøde 1670 Rd. 2 ℳ 8 ß.

1702, den 3. Juli fik Kjøbmand Johan von Meurs for 212 Blade Guldlæder à 42 ß, 185 Rd. 1 ℳ 8 ß.

S. A. den 11. Juli fik Henrik Hoogland for 200 Blade Guldlæder à $1\frac{1}{6}$ Rd. 233 Rd. 1 ℳ.

1702, den 23. November fik Anthon Werner og Abraham Lampe for «seidene und wollene Stoffen», nemlig for $342\frac{1}{4}$ Alen Silketøi og 984 Alen rødt og grønt «Mackey», til Betrækning af de 10 øverste Logimenter, 543 Rd. 1 ℳ.

1703, den 2. April fik Werner og Lampe for $175\frac{1}{2}$ Alen Silkestof til Beklædning af de to øverste Sovekammere 131 Rd. 1 ℳ 14 ß.

S. A. den 23. April fik Agent de Hertoghen for $1391\frac{1}{4}$ Alen alle Slags Silke Mohr, kjøbt af Lastrope og Tecklenburg i Hamborg, 1864 Rd. 38 ß. (Herfor blev desuden betalt i Fragt 24 Rd. 2 ℳ 6 ß.)

1704, den 12. August betaltes for «Stoffer og Silketøi» til Betræk paa Vægge, Møbler, m. m. (deriblandt 261 Rd. for et Fløiels Bordtæppe med Guldgarniture), ialt 605 Rd. 42 ß.

1706, den 30. Januar betaltes for «Stoffen und Crepinen» ialt 196 Rd. 40 ß. Manufakturisterne Werner og Lampe fik nemlig for $550\frac{3}{4}$ Alen Carmoisin og blaa «Maquay» til Beklædning af nogle Kammere, 165 Rd. 40 ß, og Johan Wilckens fik for 20 Alen «grosse gelbseidene Crepinen», forbrugte i Kongens Kabinet, 31 Rd.

S. A. den 28. August fik Werner og Lampe for 15 Alen «grau Lacken» til Beklædning af en Væg 10 Rd. 1 ℳ.

Allerede i Marts 1702 bleve nogle af Tapeterne opslaaede.

Møbler og Speile.

De vigtigste Udgiftsposter hertil ere følgende:

1702, den 7. September fik Jean la Font for 200 Speilglas, forbrugt til Møblering af Kongens Sovekammer, 150 Rd.

S. A. den 18. August betaltes Obrister la Cherese for en karmoisinrød Damaskes Seng og Tapetseri i Kongens Sovekammer, samt Gardiner og 10 Nødetræes Stole m. m. 2300 Rd.

1703, den 14. Februar gaves for 190 Stole 267 Rd. 2 ℳ.

S. A. den 20. Juni fik la Font for Speilglas og Reperation af Speile 33 Rd.

Et mekanisk Bord blev indrettet i Aarene 1703—4. For Snedkerarbeide hertil fik Claus Harder 50 Rd.; Kleinsmed Isak Kieldsen fik for Jernbeslag hertil 100 Rd. Guldsmed Norman fik for at belægge dette Bord med 1720¾ Lod Sølv 1206 Rd. 44 ß. For 2 Vægte og Snore hertil var der i Februar 1703 givet 13 Rd. 2 ℔. Endvidere blev der den 30. Juli 1704 betalt Fontænemester Grim for Tilbehør til dette Bord 54 Rd. 1 ℔ 12 ß. Dette Bord havde saaledes kostet 1425 Rd. 8 ß.

1706, den 16. Mai fik Billedhugger Trouchon «für eine grosse vergüldte Taffel von Bildhauerarbeit» 74 Rd. 2 ℔.

Malerier til Frederiksberg.

1701, den 3. October fik d'Agar[1]) for Lærred og Farve «til de Skilderier, han har under Hænder til Huset Frederiksberg» 40 Rd.

S. A., den 30. December fik Skildrerne Ribold, Villard og Masius for at reparere 44 store og 24 smaae Skilderier, som vare komne fra Glückstad 336 Rd.

Samme Dag fik Masius for 12 Skilderier 66 Rd.

1702, den 31. Marts fik Henrik Krock for et Skilderi af de fire Elementer 400 Rd.

S. A. den 9. August fik Skildrer Coffre «für 3 Plafonds und 4 Cabinetten zu schildern» 1400 Rd.

S. A. den 12. October fik Hans Møller for at sammensye Lærred til Skilderier, samt for at spænde det paa Rammer og grunde det 19 Rd.

S. A. den 14. September fik Henrik Krock for et Plafond i Forgemakket paa Frederiksberg 500 Rd.

S. A., den 6. November fik Magnus Berg for 196 Alen Lærred og 6 Blendrammer, samt for at grunde 60 Alen Lærred og for Farve 101 Rd. 44 ß.

1703, den 11. Januar fik Skildrer Frederik Vilhelm Bøhme for 4 Landskaber over Dørene 100 Rd.

S. A. den 23. Mai fik Skildrer Ribold for at reparere 19 gamle Skilderier 100 Rd.

---

[1]) Jaques d'Agar var født i Paris 1642 og døde i Kjøbenhavn 1715 (Dansk Minerva III, 66). Den 7. Februar 1685 udnævntes J. d'Agar «Obercontrafeier» til at være General-Deputeret for de Reformerte ved den nye Kirke paa Christianshavn (J. Møller, nyt theol. Bibl. XVI, 191).

S. A. den 6. September fik Wilcken Ribold for at reparere 2 gamle Skilderier til Huset Frederiksberg 8 Rd.

S. A., den 15. September fik Skildrer Jakob Konig for 2 Skilderier «als die Situation von Sponwigen in Norwegen und den Wasserfall zu Sarp», 42 Rd.

S. A. den 23. October fik Skildrer Coffre for Skilderier, som han havde i Arbeide 100 Rd. Han havde den 11. Juni 1703 faaet 582 Rd. 38 ß.

1704, den 30. Juni betaltes Skildrer Magnus Jørgensen for et Skilderi «von der hisigen Müntze» 40 Rd.

S. D. fik Skildrer Bøhme for et Jagtstykke med Kongen til Hest, 40 Rd.

S. A. den 28. Juli fik Skildrer Coffre for 10 Ovidianske Historier, samt to Portræter af Kongen «im königl. Habit», og andet Skildrerarbeide, 1000 Rd.[1])

1705, den 16. Januar fik Skildrer Wilcken Ribold for at renorere 124 Skilderier 20 Rd.

S. A. den 11. Juli fik Jakob Koning for 3 Skilderier, nemlig Situationen ved Frederiksstad, Frederikshald og Moss i Norge 120 Rd.

S. D. fik Magnus Jørgensen for 3 Portræter, nemlig af Kongerne Frederik den Tredie, Christian den Femte og Frederik den Fjerde, alle til Hest, 60 Rd.

S. A. den 10. October, Skildrer Coffre «für 2 Plafonts, welche aber annoch zur volligen perfection zu bringen, vermoge des H. von Platten assignation» betalt 600 Rd.

1706, den 30. Januar fik d'Agar for et Portræt samt nogle Stykker til Plafond i Kongens Antichambre, 200 Rd.

Disse Udgifter til Malerier beløbe sig til 5875 Rd. 2 ℔. 2 ß.

Det skal tidligere (ifølge danske Magazin I, 231 have været bestemt, at Magnus Berg skulde udføre endeel Loftmalerier til Frede-

---

[1]) Paa Frederiksberg Slot findes, i den store Sal, et stort Loftmaleri, forestillende en Maskeradescene. Man har forhen troet, at det var en Fremstilling af Maskeraden paa Koldinghuus Slot 1711, hvor Kongen blev bekjendt med Anna Sofie Reventlow, som han senere ophøiede til Dronning, og at Frederik IV skulde være Storviziren der, og Anna Sofie den sorte Maske, som demaskerer sig for Storviziren. Men denne Antagelse er urigtig. Da Maleriet 1858 var nedtaget fra Loftet for at blive restaureret, saae man nemlig, at det er signeret «B. Coffer 1704». — Coffer skal allerede have været her inden Christian V's Død (See Brasch, Vemmetoftes Hist. II, 109).

riksberg; men denne Bestemmelse maa senere være bleven tilbagekaldt. Forøvrigt har Slottet vistnok allerede i Frederik den Fjerdes Tid indeholdt endeel flere Malerier af Krock og Andre end de her nævnte. I Danske Magazin III, 142 fg. 163 fg. findes nogle Efterretninger om Krock og hans Malerier; det hedder her (S. 155), at der paa Frederiksberg var et Loftmaleri «udi hvert andet af det Høie Kongelige Herskabs Gemakker». Blandt disse Malerier nævnes et, som forestillede Tiden, der opdager Sandheden, og et andet, forestillende Fliden.

Slotskirken gik igjennem to Etager, nemlig endeel af Kjælderetagen og af Stueetagen i Slottets østlige Sidefløie. Den var vistnok indrettet af Frederik den Fjerde, men senere end 1706. Den var prydet med 2 Malerier af Krock nemlig et Loftmaleri, forestillende Johannes Aabenbaring og en Altertavle, forestillende Nadveren. Alteret var anbragt midt for den bageste Sidevæg, og Gulvet var udenom dette belagt med Marmorfliser, medens der ved begge Ender af Kirken og langs med Ydermuren fandtes lukkede Stolestader.

Tæt ved Kirken, i Kjælderetagen i det nordøstlige Hjørne af Slottet, findes et Marmorbad.

I en af de foran omtalte Regnskabsbøger (Nr. 261, S. 72) hedder det under 20. August 1705. «Dem Entrepreneur Ernst Brandenburger ist das Haus auf Amack eine Etage høher zu bauen für 1616 Rd. an verdungen, worauf vermöge des H. Elats Raths v. Platen assignation demselben ²/₃ des bedungenen quanti bezahlet worden, alss — 1074 Rd.» — I Regnskabet for 1706 hedder det under 26. November: «Ernst Brandenburger soll vermöge angelegten attestirten Contrakts, das unterhauss an beeden seiten des Saals eine Etage hoher zu bauen und zu repariren haben 1616 Rd.» Her bemærkes nu, at han ifølge Regnskabet for 1705, S. 72 havde faaet 1074 Rd. i Forskud, og at han desuden havde faaet Materialier for 153 Rd. 13 ß, saa at der endnu tilkom ham 388 Rd. 2 ℔ 3 ß.

1704, den 3. December fik Klokkestøber Holtzman for 2 Klokker, som veiede 2 Sk℔ 1 L℔, 186 Rd. 2 ℔ 14 ß. — 1705, den 11. Juli fik Uhrmager Johan Mercki for det store Uhrværk i Porthuset 330 Rd., samt for Strikker 2 Rd. 32 ß. Som Forskud havde han tidligere faaet 280 Rd. De 2 S. 92 nævnte Skiver med Tal hørte formodentlig herhen.[1])

---

[1]) Den 26. November 1800 betaltes Kleinsmed Jensens Regning for den nye Jernporrt ved Frederiksberg Slot med 970 Rd.

En særegen Bygning til Kjøkken blev opført nedenfor Slotsbakken i Aarene 1705—6. Entrepreneuren Ernst Brandenburger havde paataget sig at bygge Kjøkkenet med Tilbehør for 2121 Rd. Den sidste Rest af denne Sum fik han udbetalt den 16. Januar 1706, og desuden fik han for Materiale til Borde, Døre m. m. 156 Rd.

I Aarene 1703—6 blev der ved Frederiksberg indrettet et kunstigt Vandværk. Blandt Udgiftsposterne hertil forekomme følgende:

1703, i Januar fik Fontænemester Grim i Arbeidsløn m. m. 21 Rd. 26 ß. Den 1. Februar fik Casper Bauman for en Model af Blik til en Vandkunst til Frederiksberg 8 Rd. 10 ß. For Bly og Messing til en «Feuer-Maschine» betaltes kort efter 67 Rd. 42 ß. — Under 4. September 1703 hedder det: Johan Julius Kramer haben Ihro Königl. May. für eine inventirte Maschine zum Wasserwerck auf Friedrichsberg bezahlen lassen», 100 Rd. Som anvendt ved denne Maskine nævnes endnu Skruer, Smedearbeide, Kjedler og Rør af Kobber m. m. Bekostningen til Vandværket udgjorde 720 Rd. Hertil kommer dog endnu noget Muurarbeide og Snedkerarbeide (see S. 89, 90).

I Aaret 1706 byggedes endvidere et Menagerihuus[1], forskjellige Væxthuse, et Orangerihuus m. m. ved Frederiksberg.

Endvidere bemærkes, at der i Regnskabet for 1706 findes opført følgende Udgifter til Træer og Planter:

Den 22. Mai fik Skipper Peter Bartelsen Rooss for 224 Stk. forskjellige Frugttræer, 9 Myrtetræer, 100 Fyrretræer og 8 indianske Væxter, 66 Rd. 24 ß. — Den 24. Juli fik Gartner Peter Schneckelt for 285 Lindetræer, 40 Kirsebærtræer og 8 Jesminer 21½ Rd. — Den 9. October fik Skipper P. B. Rooss for 42 Lauriertræer, 4 Orangetræer og 1507 Blomstersvibler 300 Rd. 21 ß. Den 23. October fik Gartner Hans Hinrich Bruhn for 10,000 Hybenbuske, forskrevne fra Lybek, 81 Rd. Denne Gartner Bruhn var vistnok ansat ved Frederiksberg, hvor han bl. A. synes at have forestaaet Opførelsen af 2 Portaler ved Glashuset[2]).

---

[1]) I Holsteinische Corresp. 1724 Nr. 175 (28. Octb.) fortælles, at Geh. Raad, Statholder Wiebe havde ladet 9 store Elsdyr føre fra Norge til Kjøbenhavn, hvor han præsenterede H. Maj. dem. De bleve bragte til Menageriet paa Frederiksberg.

[2]) Fasangaarden, der ligger i en Udkant af Haven og tidligere var Fasanmesterens Bolig, blev ombygget 1827 for Kabinetssekretær Jessen. Den var i flere Aar Oehlenschlægers Bolig, og senere bestemt for H. C. Ørsted, der dog døde kort førend han skulde have tiltraadt denne Bolig.

Samtlige Udgifter til Frederiksberg Slot med Tilbehør udgjorde:

indtil 11. Juni 1703	55,452	Rd.	» ℔	½	ß,
fra 12. Juni 1703 til 2. Febr. 1704	3,303	—	2 -	10	-,
fra 3. Febr. 1704 til 14. Febr. 1705 . . .	6,368	—	» -	11½	-,
fra 15. Februar 1705 til 30. Januar 1706 .	12,589	—	2 -	8	-,
fra 1. Febr. til 31. Decbr. 1706	5,233	—	1 -	5	-.
Tilsammen . . .	82,947	Rd.	1 ℔	3	ß.

I Frederik den Fjerdes Dagsregister, af Bussæus, S. 61 læser man: «1703. Blev Friderichsbergs Slotsbygning færdig, som var begyndt 1699«. Dette er, som vi vide, mindre rigtigt; men derimod har Slottet i al Fald i Efteraaret 1704 været i beboelig Stand. I »Nye Tidender» for September 1704 læses nemlig: »Den 25. behagede det H. M. at tage sin Residents paa sit Lyst-Slot Frederiksberg her for Staden». — Den 10. October bleve flere kongelige Forordninger udstedte fra Frederiksberg, og den 6. November s. A. flyttede Kongen og Hoffet fra Frederiksberg til Kjøbenhavn. Senere beboedes Frederiksberg jevnligt af Frederik den Fjerde og efter ham af de følgende Konger. Christian den Sjette boede her i Aarene 1731—40, medens Christiansborg Slot var under Opførelse. Frederiksberg Slot benyttedes som Sommerresidents af Kongerne Frederik den Femte, Christian den Syvende og Frederik den Sjette. (Ved Havens Indgang blev den 10. September 1858 opreist en Broncestatue af Kong Frederik den Sjette, af Bissen). Kong Frederik den Syvende benyttede endeel af Værelserne i Beletagen som Frimurerloge. I Krigsaarene 1848—50 og 1864 benyttedes Slottet som Lazareth. Senere var det paatænkt at indrette et Invalidehotel her, men denne Plan maatte opgives. Endeel af Slottet blev nu i nogen Tid udleiet. Efter den nye Hærplan blev det 1868—69 indrettet til Officeers- og Elevskole. Dog blev det bestemt, at enkelte af de mærkeligste Værelser skulde forblive uforandrede. Indtil Slottet blev indrettet efter denne nye Bestemmelse var dets Indre for den største Deel blevet bevaret saaledes som Frederik den Sjette havde beboet det og for en stor Deel saaledes som Frederik den Fjerde havde efterladt det. Her saaes Marmorgulve, Parketgulve, prægtige Stukkaturlofter, Loftmalerier, Marmorkaminer osv. Enkelte af Værelserne, hvoriblandt en stor Sal i Stueetagen til Høire for Indgangen fra Gaarden, vare betrukne med smukke forgyldte Lædertapeter. I Efteraaret 1868 bleve disse Tapeter, nogle Loftmalerier, som maatte borttages paa Grund af de Forandringer, der skulde foretages, nogle

Parketgulve samt Marmoret fra Alteret og Gulvet i Slotskirken m. m. førte til Rosenborg[1]). Flere Loftmalerier, hvoriblandt det i Kirken, forbleve derimod paa deres Plads. Til Fredensborg afgaves nogle Loftmalerier, Tapeter, Kaminindfatninger af Marmor m. m.[2]) De øvrige Malerier kom til Christiansborg (see nedenfor). I Slotskirken fandtes et Orgel, som var kommet fra Frederiksborg, og som nu atter blev afgivet dertil[3]). — Til Slutning meddeles følgende

Fortegnelse over Malerier og Kobberstik,
som i September Maaned 1868 bleve førte fra Frederiksberg Slot til Christiansborg[4]).

1. Portræt af Frederik den Sjette. Kobberstik.
2. — af Dronning Marie Sofie Frederikke. Kobberstik.
3. E. Paulsen, Krogkleven i Norge.
4. E. Mejer. Parti af Frederiksværk.
5. E. Paulsen. Aftenlandskab, ved Gjentofte.
6. Abildgaard (?). Hamlet hos sin Moder.
7. E. Paulsen. Landskab med en Indsø.
8. — Parti af Tistedalen i Norge.
9. J. C. Dahl. Parti af Frederiksborg Slot i Maaneskin. Nu ophængt i Billedgalleriet.
10. Cramer. En Bondekone giver sin Datter at spise.
11. En Moder lærer sin Datter at læse.
12. Cramer. En Bonde giver sin Søn at drikke.

---

1) Til den kronologiske Samling paa Rosenborg afgaves: 3 Parketgulve af Egetræ, 2 Marmorgulve (det ene fra Kirken og det andet fra et Værelse i Stueetagen), 1 Marmortrin og Bord (fra Kirken), 5 Loftmalerier, 14 Dørstykker, nogle Tapeter af Guldlæder, Silke og malet Lærred, 5 Ovnskjærme af Blik, 12 Kaminfliser af Marmor. Nogle Fyrretræespaneler.

2) Til Fredensborg afgaves: 4 Kaminindfatninger af Marmor, 3 Kamingittere af Blik med Marmorplader, 2 Blikgittere, indfattede i Panelværk, 9 Speile i forgyldte og malede Rammer, 4 malede Dørstykker, 3 Loftmalerier, 1 Væggedekoration med Paneler og Lister, 1 Silketapet, nogle Silkedrapperier, noget forgyldt Panelværk og Døre, endel dekoreret Tapetlærred og nogle forgyldte Lister.

3) Ifølge en kgl. Resolution af 8. Januar 1794 blev et fra Frederiksberg Slotskirke nedtaget Orgelværk skjænket til Seminariet paa Blaagaard. — Den 30. September 1803 bevilgedes til Frederiksberg Slotskirkes Istandsættelse 317 Rd. 52 β.

4) De her nævnte Dameportræter, malede af A. Møller (f. 1684, d. 1762) ere de saa ofte omtalte «italienske Skjønheder». De ere nu alle ophængte i Kongeetagen. — I den danske Oversættelse af Haubers Beskrivelse af Kjøbenhavn, der udkom 1783, findes en Fortegnelse over Malerier, som dengang fandtes paa Frederiksberg.

13. Lorentzen. Udfaldet paa Amager 1658. Malet 1791.
14—15. Af Paulsen.
16. — Bernstorfs Ærestøtte ved Gjentofte.
17. Mandelberg. Bataille mellem Tyrker og Østerrigere.
18. E. Paulsen. Frederiksberg Slot, seet fra St. Jørgens Sø.
19. Lorentzen. Wismars Beleiring.
20. E. Paulsen. Sarpsfossen.
21. — Bagsted i Norge.
22. A. Møller. Dameportræt.
23. — do.
24. Klippeparti.
25. Blomsterstykke.
26. Skudt Fuglevildt.
27. Stranover (f. i Siebenbürgen i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede). En Viindrueklase.
28. John Boht du Boisson. Trøfler og Padehatte.
29. Jaques d'Agar. To kvindelige Brystbilleder.
30. Blomsterstykke. Sidestykke til Nr. 25.
31. Skudt Fuglevildt. Sidestykke til Nr. 26.
32. Stranover. Vindrueklaser. Sidestykke til Nr. 27.
33. Bartolo Nazzari (f. i Bergamo 1699, død i Milano 1758). Kvindeligt Hoved med Straahat.
34. — Kvindeligt Hoved.
35. Landskab med Fugle.
36. John Boht du Boisson. Kjøkkenurter med en Kurv.
37. Portræt af en Dame med Flor paa Hatten.
38. B. Nazzari. En ung Dame med blaa Kaabe.
39. Kvindeligt Brystbillede.
40. Acravelly. Landskab med Fugle.
41. Dameportræt. Brystbillede.
42. d'Agar. En Martyrinde, bunden af en Kriger.
43. Kvindeligt Brystbillede.
44. A. Møller. Bondepigen fra Bjergene. Roma 1823.
45. d'Agar. En Satyr ved en sovende Kvinde.
46. A. Møller. En maskeret Venetianerinde.
47. — En Dame med Slør.
48. — Romersk Bondepige.
49. — Florentinsk Bondepige.
50. — Romersk Bondepige.
51. — En Dame. Betegnet Vienne.

52. Franz Werner Tamm (f. i Hamborg 1658, d. i Wien 1724). Blomster, Fugle og Vildt.
53. Blomster i en Vase.
54. Ryde. En Rytterfægtning.
55. Hollandsk Kunstner. En Vase med Blomster.
56. En Vase med Blomster.
57. Tamm. Frugt og skudt Fuglevildt.
58. Portræt af Gustav Adolf. Overmalet.
59. d'Agar. Lucretia.
60. Copi efter Rubens. Landskab.
61. Hollandsk Kunstner. Huuslig Scene af Bondelivet.
62. — Lazari Opvækkelse.
63. (Betegnet HD 1636). Fægtning mellem Ryttere og Fodfolk.
64. Ryde. Frederiksborg Slot, seet fra Jægerbakken.
65. Venetiansk Kunstner. Den lille St. Markusplads.
66. — Den store St. Markusplads.
67. Parti i Venedig.
68. Kirken Maria della Salute.
69. Venetiansk Kunstner. En Olding.
70. — En Olding med hvidt Skjæg.
71. Lorentzen. Norsk Landskab.
72. Ryde. Udsigt over en Sø til en bakket Egn.
73. F. W. Bøhme. Et Dødningehoved, mathematiske Instrumenter og andre livløse Gjenstande.
74. Copi efter Rubens. Christus og Kvinden.
75. Lorentzen. Drammen i Norge.
76. Ryde. Sjællandsk Landskab.
77—79. Tre store Aquareller.
80. Aquareltegning. Vestatemplet.
81. Kobberstik af Haas, efter Lorentzen. Svinesund.
82. — — efter Paulsen. Hof Fossen. Norge.
83. 20 Kobberstik.
84. Kobberstik efter Livrens.
85. Affaire ved Tripoli. Aquarel.
86—87. Tegnede Prospecter af Frederiksberg Have.
88. Pilo. Frederik den Femte til Hest. Nu paa Fredensborg.
88. Krock. Altertavlen fra Kirken. (See S. 96).

Fortsatte Efterretninger om Rosenborg Slot og Have.

Efter at de i Begyndelsen af nærværende Samling meddeelte Efterretninger om Rosenborg Slot og Have vare trykte, er der forefundet endeel flere, og skjøndt det ikke er umuligt, at der senere kan findes endnu flere, vil det dog maaskee være rigtigst, nu at meddele hvad der hidtil er samlet. Hvad her meddeles fra Frederik den Fjerdes Tid er for den største Deel uddraget af et Par Regnskabsbøger i Geheimearkivet (D. S. Nr. 255 og 256, af den S. 81 omtalte Samling). De øvrige Kilder, hvoraf flere utrykte findes i Ministeriernes Arkiv, ere i Reglen hver paa sit Sted anførte.

Vi have seet, at Rosenborg Slot var blevet fuldført omtrent ved Aar 1625. Men i dette Aar begyndte Christian den Fjerdes Deeltagelse i Trediveaarskrigen, hvorfra han maatte trække sig tilbage 1629, og saaledes havde han i dette Tidsrum hverken Leilighed eller Anledning til at pynte paa sine Pragtbygninger. Om Rosenborg erfarer man nu ikke synderligt før ved Aar 1634, da Kongen gjorde sin Søns, Prinds Christians, Bryllup med den sachsiske Prindsesse Magdalene Sibylla (see S. 38). Det er bekjendt, hvor omhyggeligt Kongen sørgede for de fornødne Forberedelser, saa at Riget og især Hovedstaden kunde vise sig med behørig Glands, og man kan let forestille sig, at heller ikke Rosenborg, hvor endeel af Festlighederne holdtes, er blevet forsømt. Det var rimeligviis ved denne Leilighed, at Riddersalen paa Rosenborg blev forsynet med en Trompeterstol, hvorom følgende Antegnelse findes i Rentemesterregnskaberne, un- 22. October 1636:

«Givet Hans Jensen, paa Bertel Møller, Snedker, hans Vegne, som er hans Betaling og fortjente Arbeidsløn for en «Trompetter

Stoel» udi den lange Sal paa Rosenborg, med en «parnell» til Trappen, og en indfattet Dør med Karmen af Egetømmer, som de gaaer ind fra Trompeterstolen i Runddelen; paa samme Runddeel gjort 3 Vindueskarme af Eg, samt ellers mere adskilligt Snedkerarbeide paa forskjellige Tider der sammesteds gjort og forbedret for Kgl. Maj., fra Anno 1633 og til den 1. November Anno 1634» — ialt 163 enkelte Rd. 4 ß.

I samme Regnskabsbog omtales endnu mere Arbeide paa Rosenborg; men det angives kun meget ufuldstændigt hvori det har bestaaet og naar det er blevet udført. Kun følgende Antegnelser ere nogenlunde udførlige:

Den 3. Mai (1636) «givet Hans Jørgen Rittell, Dønnikemester, paa sin egen saavelsom og paa Valentin Jeger, hans Vegne, deres bevilgede og fortjente Arbeidsløn for K. Majs. det store Gemak i Lysthaven, paa Rosenborg, de under Loftet sammesteds uddønniket og forfærdiget haver», 100 enkelte Dl. — Den 9. Juni betales Søren Nielsen, Tømmermand, for 10 nye Rundbuer over den Gang i den lille Have, desligeste for at have «opschruet og forbedret den Gang, som gaaer fra Huset og ud over Lønporten», samt for mere Arbeide paa og ved Rosenborg, 55 Rd. 32 ß. (Den 8. December fik han 42 Rd. 1½ Ort for en ny Bro over Graven, som gaaer fra Rosenborg til Peblingesøen). — «Den 30. Juni givet Effuerdt Thiell, Steenhugger, hans fortjente Arbeidsløn for 33 Vindueskarme, han har hugget Huller udi, som Spunding, Stabeler og Kroger er bleven indstøbt udi, paa Rosenborg», 82½ Rd. — 17. September, givet Hans Pildzs, Tømmermand, hans fortjente Arbeidsløn for det ganske Loft udi K. M. det underste Gemak paa Rosenborg, han haver nedertaget og igjen lagt et nyt Loft af 20 Alens Tømmer, Bjælke hos Bjælke», 78 Rd. — (Det er formodentlig dette Loft, der omtales ovenfor, under 3. Mai, da Arbeidet ikke altid blev betalt strax efter at det var udført). — Den 17. December, «givet Thønnis Mønstri, Steenhugger, som er hans fortjente Arbeidsløn for 456½ Alen Fliser, han haver blankpoleret for K. Maj., som er lagt udi Gulv i Hans Majs. Gemak og udi det forgyldte Gemak paa Rosenborg, for hver Alen 12 ß, desligeste for han haver hjulpen Muurmesteren den Tid den store Allebast Skorsteen blev neder tagen og igjen opsat paa forne Rosenborg«, ialt 61 Rd. S. D. betaltes en Pottemager bl. A. for at have opsat Kakkelovne paa Rosenborg. (Det følgende Aar fik Anders Koch, Tømmermand, Betaling for at hugge en Bro ved Rosenborg).

Det er foran omtalt, at Charles Ogier var her i Danmark 1634 som Sekretær hos den franske Gesandt Grev d'Avaux, og vi ville her (i Oversættelse) anføre de to Steder af hans Dagbog, hvor han omtaler Rosenborg:

«Den 1. September blev Gesandten af Corfitz Ulfeld og Jens Bille ført til den kongelige Have, hvor Kongen har opført et prægtigt Huus. Her findes en stor hvælvet Sal, og i den ere mange smukke Malerier, der forestille Menneskenes Fornøielser og Sysler i de forskjellige Aldere; de fleste ere af udmærket Arbeide. Der er ogsaa et Værelse med Marmorfliser, hvor Kongens Familie og Slægtninge ere malede. Der er desuden smukke Bade, og Alt er her bekvemt og prægtigt indrettet. Det mærkeligste er, at Kongen fra sit Sovekammer ved Hjælp af nogle Kjæder og Vinder kan opheise og nedlade en Vindebro i temmelig stor Afstand. Haven er omtrent lige saa stor som den kongelige Have ved Tuillerierne i Paris; men den har ikke saa brede og prægtige Alleer, og denne danske synes mere at tjene til en fornuftig Huusfaders Nytte og Bekvemmelighed end til at vise kongelig, det er overflødig Pragt».

»Den 7. September lod Kongen ved Ulfeld vor Gesandt vide, at han efter Middagstaffelet vilde være at træffe i Haven, hvis Gesandten vilde forføie sig derhen. Denne begav sig altsaa Kl. 2 med fire af os til Haven, hvor Kongens Sønner Christian og Ulrik modtoge ham. Kongen spadserede alene og gik lige hen til Gesandten, der gjorde et dybt Buk og paa hvem han hilste paa samme Maade. Kongen satte Hatten paa, og det samme gjorde Gesandten; paa os hilste Kongen ligeledes med Hatten, da han saae os komme. Gesandten begyndte at tale Italiensk og sagde, at det var en glad og lykkelig Dag for ham, paa hvilken han havde erholdt en saa længe ønsket Leilighed til at tale med Hans Majestæt. Kongen svarede paa Latin, og Samtalen blev nu fortsat paa dette Sprog. Vi trak os tilbage, og Kongen førte Gesandten ind i et lille Lysthuus, som havde Vinduer rundt om, hvor der stod nogle Confiturer paa et Steenbord, som Kongen satte for ham. Derefter førte han ham ind i en firkantet med Skilderier prydet Sal, under hvilken Kongen pleiede at opstille sin Hofmusik. Da vi kom, hilste han atter naadigt paa os og blev tilligemed Gesandten staaende midt i Salen. Paa engang lod sig en fuldkommen saavel Instrumental- som Vokalmusik høre. Lyden kom igjennem forskjellige Lufthuller til vore Øren og syntes snart at være nær ved og snart langt borte. Gesandten roste med Glæde denne smukke Opfindelse, som var Kon-

gens egen, og vi søgte ligeledes, ved Miner at tilkjendegive Kongen, som undertiden saae paa os, vort Bifald. Naar Musiken af og til hørte op, gik Kongen og Gesandten op og ned i Salen og samtalede paa Latin som om dette Sprog havde været begges Modersmaal. De begyndte med ligegyldige Ting eller Spøg og kom derefter til de alvorlige og vigtige Sager, som havde foranlediget det nærværende Gesandtskab. Kongen sagde bl. A., som Gesandten senere fortalte mig, at han i høi Grad misbilligede det Forhold, som Hertugen af Orleans havde viist mod Kongen af Frankrig, enten fordi han virkelig meente det, eller fordi gode Fyrster i det Hele for Exemplets Skyld ikke finde Behag i fremmede Undersaatters Oprør. Han sagde tillige, at han vidste hvor meget Godt den allerchristeligste Konge havde gjort sin Broder, og for at understøtte sin Mening ved egen Erfaring tilføiede han, at han ikke blot af alle nulevende Konger havde regeret længst, men at han ogsaa næsten i ethvert Kongerige og Fyrstendømme havde seet 3 regerende Herrer fremstaae efter hinanden, hvilke han selv opregnede. Da Gesandten i to Timer havde underholdt sig med Kongen, yttrede han Frygt for, at en saa lang Samtale skulde falde Hans Majestæt besværlig, men Kongen forsikkrede ham gjentagne Gange om det Modsatte og tilføiede ved Afskeden, at Gesandten maatte henvende sig til ham selv, naar Ministrene gjorde Vanskeligheder. Med disse Ord fulgte han Gesandten til Salens Dør og gav ham Haanden. Da vi gik bort og stege i Vognen, underholdtes vi endnu i nogen Tid, vistnok paa Kongens Befaling, af den ovenfor omtalte underjordiske og usynlige, men særdeles behagelige Musik».

Frederik den Tredie boede af og til paa Rosenborg og foretog adskillige Forandringer i Værelserne. Saaledes hidrører Dekorationen i det Værelse, der forhen benyttedes som Havestue (i det store Taarn) vistnok for den største Deel fra hans Tid. Gesimsen, der er af Gips og meget rigt dekoreret, viser tydeligt Begyndelsen af Renaissancens Overgang til Rokokostilen, hvilken Stiil især fremtraadte under den følgende Konge. I Loftet er dog anbragt et nyere af Coffre[1]) udført Maleri, forestillende en Priapusherme, omgiven

---

[1]) Til hvad der i Anm. S. 95 er sagt om Coffre kan nu bemærkes følgende: Paa Herregaarden Egeskov findes et Portræt af Niels Juel, hvorpaa staaer: «B. Coffre 1696». Sammesteds findes et Portræt af Niels Juels Hustru Margrethe Ulfeld, der rimeligviis ogsaa er malet af Coffre. Paa Christiansborg findes for Tiden et stort Loftmaleri, som forestiller Apollo og Muserne og er signeret: «B. Coffre 1721».

af Nymfer og Fauner. Det nordlige Taarnværelse, det saakaldte »kinesiske Værelse«, skal ligeledes være indrettet af Frederik den Tredie. Dette angives i al Fald i et Inventarium fra 1731, hvor det dog bemærkes, at der allerede dengang savnedes nogle af de kostbare Stene og Perlemoderet, hvormed Væggene havde været prydede. Om den sidstnævnte Konge har foretaget flere Forandringer paa Rosenborg, vides ikke. Derimod kunne vi her anføre nogle Efterretninger, som vise, at han jevnligt opholdt sig paa Rosenborg, og at han her havde samlet endeel Sjeldenheder.

I Juni 1657 bleve Generalstaternes Ambassadeurer af Kongen i hans Have under aaben Himmel og i det Grønne regalerede med et prægtigt Maaltid, under meget cordiale Yttringer af Hengivenhed til den nederlandske Stat (Beckers Saml. til Fr. III. Hist. I, 375).

1658 sad den svenske Gesandt Steen Bjelke fængslet paa Rosenborg, og den 17. August fik Steen Hondorf og Holger Vind Befaling at opvarte ham. (Sjæll. Tegn. XXXIV, fol. 677).

I September 1664 havde den engelske Gesandt Sir Gilbert Talbot en privat Audients hos Kongen i hans Havehuus. (Beckers Saml. II, 342).

Den 6. September 1665 havde den moskovitiske Gesandt Marsilius Afskedsaudients hos Kongen i Haven, uden Ceremonier. (Beckers Saml. II, 98).

Natten mellem den 28. og 29. Juni 1666 var her et meget stærkt Tordenveir, hvorved Lynet slog ned paa 3 forskjellige Steder; i Kongens Huus i Haven slog det ned i Rustkammeret og nedkastede endeel Geværer. (Beckers Saml. II, 149).

En Dag i Slutningen af Mai 1668 blev den hollandske Ambassadeur de Groot hentet til Audients i Kongens Have. (Becker, II. 227).

I December 1669 havde en tartarisk Gesandt Audients hos Kongen i Haven. Omtrent i de samme Dage var ogsaa den hollandske Gesandt le Maire i Haven. Kongen førte ham da selv omkring paa Rosenborg og lod ham see alle de Rariteter, som H. M. der havde samlet. (Beckers Saml. II, 229).

Christian den Femte havde paa sin Udenlandsreise som Kronprinds (1662—63) ogsaa været i Paris og var saaledes bleven bekjendt med Ludvig den Fjortendes prægtige Hof. Det var herfra at Rokokostilen udbredte sig, og dennes Indflydelse har ogsaa gjort sig gjældende paa Rosenborg. Christian den Femte har her givet 2 af Værelserne i Stueetagen deres nuværende Udseende, nemlig

Marmorsalen og Rigsraadssalen (see S. 19 og 58). Den sidstnævnte Sal fik i hans Tid ogsaa Navn af »den røde Sal«, da den blev betrukken med Hautelissetapeter af en livlig rød Grundfarve. Disse endnu vel vedligeholdte Tapeter ere vævede i Kjøge, rimeligviis efter Tegninger af Maleren Bendix Grotschilling den yngre (f. 1655, død 1707 som Kunstkammerforvalter). At Karnapperne i Christian den Femtes Tid bleve forlængede helt ned til Jorden og at hans Portræt er anbragt over Kaminen, er forhen omtalt (S. 17, 58).

I Christian den Femtes Tid benyttedes Rosenborg Slot jevnligt til Festligheder. Saaledes blev i October 1671 Dannebrogsordenen første Gang i Riddersalen paa Rosenborg høitidelig tildeelt 19 Herrer, blandt hvilke Griffenfeldt og Cort Adeler. — Den 5. (15.) Mai 1684 bleve ved en prægtig Solennitet paa Rosenborg 29 høitstaaende Embedsmænd udnævnte til Riddere af Dannebrogen (Bircherods Dagb. ved Molbech, S. 230). — Den 27. April (7. Mai) 1696 afholdtes paa Rosenborg en magnifique Banket for Dronningen, Prindserne og Andre af Hoffet i Anledning af Dronningens Fødselsdag (Bircherods Dagb. S. 318). I Aarene 1690, 1691 og 1696 brugte Kongen jevnligt Bade paa Rosenborg (Nyt hist. Tidsskr. I, 517—19, II, 209, 211—13, 567—69), og ligeledes 1698, efter den uheldige Jagt i Dyrehaven (T. A. Beckers Kvartalskrift Orion I, 47 og fl. St.). — 1698 holdt Kongen adskillige Gange Taffel paa Rosenborg. Saaledes var han der den 18. Mai tilligemed de øvrige kongelige Herskaber og spiste til Middag i Dronningens Gemak; og om Eftermiddagen besaae Kongen de der ophængte Tapeter[1].

Disse Tapeter vare formodentlig de samme som endnu pryde Riddersalen og som ere vævede i Kjøge af Brødrene van der Eicken fra Holland, efter de endnu paa Rosenborg opbevarede Tegninger af Maleren Peder Andersen. Tapeterne i Riddersalen, der ere 12 i Tallet, have alle en Høide af 6 Alen, medens Breden er forskjellig, fra 5 til 11 Alen. De fremstille flere af Slagene tilsøes og tillands fra den skaanske Krig. Søslagene ere bedst udførte, og Tapeterne give bl. A. vigtige Bidrag til Kundskab om Datidens Skibe, Vaaben, Dragter osv. Flere af de fremstillede Personer ere virkelige Portræter. De fremstillede Begivenheder ere: I. paa den østre Væg, fra Nord til Syd: 1, Wismars Erobring den 13. December 1675,

[1]) T. A. Beckers Kvartalskrift Orion I, 37. Andre Taffeler og korte Ophold paa Rosenborg nævnes s. St. 28, 34—35, 39, 41, 42, 45, 47, 48, 66. Her nævnes flere Gange »det hollandske Kjøkken«.

2, Erobringen af Landskrones Kastel den 4. August 1676. 3, Niels Juels Seir paa Kolbergerheid den 1. Juni 1677; det svenske Linieskib »Calmar Castell» paa 74 Kanoner er ifærd med at synke. 4, Fæstningen Marstrands Erobring den 23. Juli 1677. 5, Landgangen paa Skaane (i Nærheden af Helsingborg) den 29. Juni 1676. 6, Søslaget ved Øland den 1. Juni 1676. Det svenske Linieskib «Stora Cronan», paa 126 Kanoner, ført af Admiral Creutz, er kæntret og ifærd med at synke; af Besætningen frelstes kun 40 Mand. II. Paa den vestlige Væg, fra Syd til Nord: 1, Helsingborgs Erobring den 3. Juli 1676. 2, Christiansstads Erobring den 15. August 1676. 3, Landgangen paa Rügen den 17. September 1677. 4, Erobringen af Damgarten i Pommern den 6. October 1675. 5, Slaget i Kjøge Bugt den 1. Juli 1677. 6, Landskrones Erobring den 11. Juli 1676. — Under hvert Tapet er indvævet et fireliniet tydsk Vers med Angivelse af Billedets Indhold.

Frederik den Fjerde foretog allerede i sine første Regeringsaar endeel Forandringer ved Rosenborg Slot og Have. Men nogen sammenhængende Fremstilling af, hvori disse have bestaaet, er det umuligt at give; kun er saameget vist, at der især i Aarene 1705—6 blev gjort store Forandringer i Riddersalen. Om det, han lod udføre i Aarene 1703—5 kan kun meddeles nogle korte Optegnelser, som vi ville anføre.

1703, den 16. November faaer Billedhugger Leonhard Schwabe for Arbeide paa Rosenborg, 30 Rd.

I Aaret 1704 (egentlig fra 3. Feb. 1704 til 14. Feb. 1705) kjøbes Materialier for henved 100 Rd., nemlig 65 Stk. Tømmer paa 10—20 Alen, 27½ Tylt Bræder, 2½ Tylt Lægter, 9000 Søm og 28¾ Tdr. Hammerskjæl.

Af Muurarbeide, Tømmerarbeide, Smede-, Blytækker- og Malerarbeide omtales kun Reparationer paa Slottet og de tilhørende Bygninger. Af Snedkerarbeide nævnes kun Reparationer paa Slottet, i Rustkammeret, Pommerantshuset og Gartnerhuset. — For en stor, dreiet Søile med Tilbehør betales 7 Rd. — Gipsarbeider Frederik Ebisch faaer 76 Rd. for at reparere 26 smaa og en stor Statue i Alleen i Haven. Noget Glarmesterarbeide (Reparation) udføres paa Slottet og i et Glas- og Pommerantshuus. — Om Blikkenslager Casper Bauman hedder det, at han er «auf des H. Etats Raths von Platen Assignation in Abschlag der Arbeit, die Maur umb den Rosenburger Schloss mit Blechplatten zu bedecken bezahlet worden», 300 Rd. Den 3. October fik han som Rest af Betalingen for dette

Arbeide 126 Rd. 31 ß. I Begyndelsen af Aaret udbetaltes mindre Summer til Slotsforvalteren Jørgen Nummesen, og ligeledes den 16. Januar 1706. (Under sidstn. Dato kaldes han Jürgen Nomsen). — Samtlige Udgifter til Arbeider ved Rosenborg Slot og Have udgjorde fra 3. Februar 1704 til 14. Februar 1705 omtrent 1922 Rd., foruden Udgifterne ved en Fontæne, hvorom nedenfor.

I Aaret 1705 udførtes betydeligt større Byggearbeider paa Slottet. Af Materialier kjøbtes for omtrent 428 Rd., nemlig: 6 Læster Kalk, 4 Tdr. Gips, 81 Egeplanker, endeel Fyrretømmer, Bræder og Lægter, en stor Deel Søm, Staaltraad og Muursand.

Ernst Brandenburger udførte endeel Reparationsarbeide paa selve Slottet, paa Muren omkring samme og paa de mindre Bygninger. Den 11. Juli 1705 fik han i Arbeidsløn «für Abbrechung der Treppe, Schorsteine, Wände, Fussböden und dergleichen, wo am Schloss einige Verenderung gemacht worden», 58 Rd. 8 ß. Den 16. Januar 1706 fik han for Reparationer m. m. 510 Rd.

En Steenhugger betales for at tilhugge og indpasse Marmor- og andre Fliser i forskjellige Gemakker, for at opsætte 3 Skorstene, for «die Schorstein Leisten ausserhalb Tachs nebst einigen Fussgesims zu machen und die Maur an der Bencken mit Graustein zu bedecken», for Reparation paa Vinduesposter og Marmorskorstene.

Den 14. November 1705 fik Andreas Niemeyer for at gjøre en Marmorskorsteen 15 Rd., og tillige Betaling for 63 Alen Stevns Steen til Lister omkring Fontænen.

Den 16. Januar 1706 fik Andreas Gercken Betaling «für 4 Pedestallen zuversetzen», samt for Alabast og Bremersteen til en Statue. Den 30. Januar fik Steenhugger Andreas Neumeyer Betaling for at lægge Gulv i Kongens Gemak paa Slottet og i Lysthuset i Haven.

Af Tømmerarbeide nævnes kun mindre Reparationer. Af Snedkerarbeide nævnes Reparationer og Forandringer i flere af Værelserne og i de mindre Bygninger. Den 28. November 1705 betales en Dreier 13 Rd. 8 ß for 10 Piller med Kapitæler og Tilbehør, samt for «2 Knopfen unterm Boden alsz Rosen geschnitten».

Af Smedearbeide nævnes bl. A. Laase, Dør- og Vinduesbeslag, vistnok nyt Arbeide. En Glarmester betales ligeledes bl. A. for nye Vinduer. — Af Blytækkerarbeide nævnes bl. A. under 31. October 1705 Reparation paa Slottets Skifertag. I Januar 1706 betales for at reparere Taget paa det store Kjøkken. (Dette var i en Bygning, som blev nedreven i Mai 1859). Til Skorstenen var der kort i Forveien bleven leveret 18½ Alen Kampesteen og nogle Jernankere.

Billedhuggerarbeide. Den 10. September 1705 fik Leonhard Schwabe «für verschiedenen Seulen, Capitälen und Ornamenten von Graustein zu schneiden», 72 Rd. [Ved »Graustein« skal muligviis forstaaes graa Sandsteen]. — Den 13. October fik Christian Nerger for 4 Steenbilleder med tilhørende Postamenter 80 Rd. — Den 21. November fik Fr. Ebisch for at reparere de store Statuer i Haven 82 Rd.

Malerarbeide m. m. Den 10. October 1705 fik Maler Johan Monckenbeck »für vier Logimenter unter den Boden mit Zierathen zu mahlen, auch die Fenster Carmen und Zubehör anzustreichen, 68 Rd. S. D. fik han for at anstryge 67 store og smaa Billeder og Statuer i Haven med hvid Farve, 28 Rd. Den 30. Januar 1706 fik han »für alle Logimenter des Schlosses mit Mahlwerck, wo die Tischer Arbeit gemacht worden, theils zu repariren theils neu zu machen, wie auch das Lusthauss zwischen den Orange-Häusern im Garten mit Perlfarbe anzustreichen«, ialt 312 Rd. I Januar 1706 fik Ernst Brandenburger omtrent 1100 Rd. for at reparere Slottets Mure og overstryge dem udvendigt med Oliefarve.

Den 30. Januar 1706 fik Fred. Vilh. Bøhme «für ein Logiment mit Perspectiven und andern Ziraten zu mahlen», 200 Rd.

S. D. fik Skildrer Coffre »für einige Schildereyen und Plafonds nebst zubehörigeu Zierathen und Vergüldungen zu verfertigen«, 375 Rd.

I November 1705 betaltes omtrent 36 Rd. for 137 Alen Spaanmatter (Holzmatten) til Beklædning af Væggene i 7 Logimenter. I Januar 1706 fik Manufakturisterne Werner og Lampe 165 Rd. 26 ß for 607½ Alen Carmoisin, grøn og blaa »Mackay«. Ved samme Tid fik en Tapetserer 311 Rd. 24 ß for at opslaae, forbedre og reparere Tapeter, samt for leverede Crepiner, Silke og Uldgarn, og for en blaa Damaskes Seng med Tilbehør betaltes omtrent 274 Rd.

Den 7. November 1705 fik Blikkenslager Caspar Bauman »für ein geliefertes Sprachrohr von 65 Ellen lang, nebst zubehörigen Knien», 16 Rd. (Hvor dette har været anbragt, vides ikke, med mindre det skulde være det, som man 1858 fandt afskaaret bag et Skab i Forgemakket, nærmest Gangdøren.

Udgifterne ved alle disse Arbeider paa Slottet og i Haven udgjorde for det sidste Aar (1705) 7428 Rd. 35 ß, eller henved fire Gange saa meget som for det foregaaende Aar.

Vi komme nu til Aaret 1706, i hvilket Aar der atter forandredes endeel paa og ved Slottet.

Af Materialier anskaffedes Tømmer, Bræder og Lægter for omtrent 55 Rd., Muursand for 60 Rd., Søm for næsten 100 Rd., og Staaltraad for 11 Rd. 12 ß.

Den 6. Marts 1706 fik Ernst Brandenburger »für den Abtritt bey des Königs Schlaf Cammer und in den Fenstern derselben mit holländischen gemahlten Steinen aufzusetzen, auch andern kleinere Veränderungen«, 179 Rd.

Omtrent ved samme Tid tales om at lægge Fliser i Kjøkkenet og andre Steder. 7 November betales en Snedker for at gjøre Paneler, Døre, Møbler m. m.

Den 22. Mai fik Billedhugger Abraham Breusigem for 8 smaa Statuer af gullandsk Steen 80 Rd. Den 25. December fik han for 8 Børnebilleder af Steen ligeledes 80 Rd. Den 25. December betaltes til Frederik Ebisch i «Gesellen Lohn und Unkosten wegen des Hercules, item 8 kleine Bilder von Bley und 2 grossen Statuen bey der Holländischen Küche» 35 Rd. 34 ß.

Meget betydeligt var det Stukkaturarbeide, som i Aaret 1706 udførtes paa Rosenborg, og dette henhørte vistnok, om ikke altsammen saa dog for den største Deel, til Riddersalen.

Billedhugger Frederik Ebisch eller ialfald hans Svende havde allerede det foregaaende Aar udført endeel Gipsarbeide paa Slottet, og hermed fortsattes omtrent hele Aaret 1706. I Juni og October fik Leonhard Schwabe for et Stykke Stukkaturarbeide ialt 150 Rd. Den 12. Juli betaltes Gipsarbeiderne Antonio Auzone, Mathias Scheidlinger og Christian Knebel «für ein Stück Gypsarbeit untern Boden des langen Sahls zu verfertigen» 57 Rd. 24 ß. Den 23. October fik Gipsarbeiderne Frants Biener og Gotfried Jöch «für 3 Stück Stuccatur Arbeit aufn grossen Saal zu machen« 340 Rd. S. D. fik Biener i Reisepenge (fra Berlin) 20 Rd., og Jöch 16 Rd. (Hvorfra den sidstnævnte kom, anføres ikke). S. D. fik Carlo Maria Pozzi[1]) for 2 Stykker Stukkaturarbeide 250 Rd.

For Gipsarbeide blev der i dette Aar i det Hele betalt 1175 Rd. 10½ ß. Ebisch's Svende arbeidede herpaa til Aarets Slutning, og den største Deel af Stukkaturarbeidet i Salen har maaskee været færdigt ved denne Tid. Allerede i Aaret 1705 havde Geheimearkivar Frederik Rostgaard faaet Befaling at skrive nogle Vers over opgivne Emner, som skulde anbringes i Platfonder i den store Sal paa Ro-

---

[1]) Efter Tegninger af ham har J. A. Corvinus stukket: Artis sculptoriæ, vulgo Stuccatoriæ Paradigmata. 1708.

senborg, men som vistnok aldrig bleve benyttede. (De ere trykte i C. Andersens Skrift: Rosenborg, Kbh. 1867. S. 85).

Salen maa endnu have havt Flisegulv, da der først endeel Aar senere blev Tale om dettes Borttagelse. Tapeterne ere omtalte foran (S. 20 og 107—8).

De fire af Henrik Krock udførte Malerier til Loftet i Riddersalen omtales i Korthed i Danske Magazin III, 152, men ikke i de ovennævnte Regnskabsbøger, og maa altsaa være udførte senere end 1706. Derimod seer man af Regnskaberne, at den 11. Juli 1706 fik Skildrer Coffre for de Malerier, han havde udført i den store Sal og i Kongens Kabinet, 380 Rd.

Af andet Maler- og «Skildrer»-Arbeide fra samme Aar anføres endnu følgende: Den 17. Juli fik Skildrer Vilken Ribold for Reparation af nogle Skilderier og Plafonds og for to nye Stykker, 105 Rd., og desuden s. D. for at reparere 4 Skilderier paa Kobberplader, 16 Rd. — S. D. fik Lakerer Johannes von Bracht for at reparere nogle Skilderier, for nogle nye, lakerede Skilderirammer og for at fernissere nogle engelske Stole ialt 123 Rd.

I Juli 1706 betaltes endeel Tapetmagerarbeide, hvoriblandt Reparationer og Forandring af Tapeter i Kongens Gemak, Sovekammer og Kabinet; endvidere for Gardiner, Tepper, grønt Fløil til Betræk paa nogle engelske Stole, Damask, Lærred, Silke m. m. til en Seng osv. (For et Gitter omkring Kongens Seng fik Billedhugger Trouchoy i April 1706 32 Rd.). — Gjørtler Johan Bøhme leverede 4 forgyldte Messing Lysekroner for 120 Rd., og i November fik Casper Bauman »für 4 vergüldete Licht-Cronen ins Königs Gemach, so mit Christall Perlen garniret» m. m. 110 Rd. For andet Tilbehør til Lysekronerne betaltes endnu 10 Rd.

Alle disse Udgifter til Rosenborg Slot og Have i Aaret 1706 udgjorde 6011 Rd. 2 ß.

Men hertil kommer dog endnu nogle betydelige Udgifter til Orangerihusene og til en Fontæne i Haven. Ifølge en af de ovennævnte Regnskabsbøger (D. S. 255): Baurechnung über die Orangerihäuser im Rosenburger Garten vom 20. Augusti Ao. 1701 bis den 23. Junnj Ao. 1703, kostede Orangerihusenes Indretning i det nævnte Tidsrum ialt 11,294 Rd. 1 ℔ 13½ ß. Heraf var 3415 Rd. 11 ß betalt for Arbeidsløn, Resten for Materialier, hvoriblandt nævnes hollandske Mopper og en stor Deel Tæggekobber. Endeel af Muurarbeidet udførtes af Ernst Brandenburger, der tillige opsatte nogle Vindovne. Steenhugger Andr. Niemeyer huggede to Gesimser

omkring to Fontæner i Orangerihusene. — I tre andre Regnskabsbøger (D. S. 256, 257, 259) omtales en Fontæne, der vel har været forskjellig fra de ovennævnte; men man faaer ikke synderlig anden Underretning om den, end at den i Aarene 1702—4 kostede i det Hele 2398 Rd. 10 ß.

I Aaret 1702 opholdt de la Vrigny sig i Kjøbenhavn tilligemed den engelske Minister Vernon, og i sin i Aaret 1706 udgivne Relation d'un Voyage fait en Danemarc beskriver han Haven saaledes: Rosenborg Have er et Spadserested, som kan ansees for meget skjønt, og man vil kun finde faa Byer, der have en lignende indenfor deres Volde. Den er meget stor og indeholder nogle Dages Pløieland. Deri finder man adskillige Alleer, besatte med ret smukke Træer, nogle Blomsterkvarterer og mange Billedstøtter. Man seer bl. A. paa en Piedestal Striden mellem en Løve og en Hest. Hesten maa bukke under, idet Løven sønderriver dens Sider med sine Tænder og Kløer. Disse to Figurer ere i naturlig Størrelse og af forgyldt Bronce. Der er i Rosenborg Have en meget lang Allee[1]) — thi den udgjør Havens hele Brede — besat med Billedstøtter af Smaabørn i allehaande Stillinger, som vilde være en temmelig behagelig Gjenstand for Øiet, hvis de havde været vel udførte. De ere af Bly eller Gips, og meget plumpe, og de fleste ere sønderrevne eller lemlæstede, da Haven har været meget forsømt i nogle Aar. Men den nu regerende Konge, som elsker Orden, vil sætte den i bedre Stand igjen. Man begynder at arbeide derpaa og at indrette Springvand. Der er et Vildnis i den, i hvis Midte staaer en Glassalon, og man har plantet et nyt, som om en halv Snees Aar vil blive meget smukt. Desuden finder man adskillige smaa Lysthuse og to andre Salons, samt en Art af Grotte, hvori jeg har lagt Mærke til nogle Krandse og andre meget vel gjorte Prydelser af Muslingeskaller; der ovenover er et Fuglehuus. Et meget skjønt Orangeri har et Dække, som man forsikkrede mig, har kostet over 60,000 Rdl., da det bestaaer aldeles af røde Kobberplader, der efter Behag tages af og skydes ind igjen. Dette Orangeri har en meget stor Udstrækning og er bygget mod Nordvest ved Siden af Volden. Nordostgrændsen dannes af en Kanal, saa lang som Haven, temmelig bred og besat paa Havesiden med en Allee af Træer, afbrudt ved en Teglsteensbygning[2]), hvis Forside vender mod en af Skraa-Alleerne.

[1]) Senere kaldet Cavalleergangen.
[2]) Vistnok der, hvor nu Herkules Pavillonen er.

En halv Snees Aar senere trængte Rosenborg Slot atter til Reparationer. I en Opgjørelse af 15. Juni 1717, af Bygningsinspecteur J. C. Ernst over de nødvendige Udgifter til Bygningsarbeider anføres nemlig for Rosenborg Slots Vedkommende:

1.	«Om Couppolen paa det mellemste Slots Trappe Taarn, hvoraf et Stykke er nedfalden, endeligen at ville gjøres», beregnet	885 Rd.	2 ℔	» ß.
2.	Til Reparation paa Slottets Mure og Tag (allerede paabegyndt)	277 -	2 -	8 -
3.	Til et Stykke Bolværk i Gaarden	53 -	1 -	» -
4.	Bolværket i Haven (paabegyndt)	135 -	5 -	» -
		1351 Rd.	4 ℔	8 ß.

I en Skrivelse fra Ernst, dat. 4. August 1717 (ligesom ovenst. iblandt Breve til Mil. Etatens Compt.), bemærkes, at Rosenborg hørte under Particulær Kammeret.

Under 3. October 1722 skrives fra Kjøbenhavn til et tydsk Blad (Holstein. Corresp. Nr. 161): »Verwichenen Donnerstag sind durch 8 Mànn die auf dem Schlosse Rosenburg stehend gewesene Ritter-Conterfayen auf Königl. Ordre nach Friedrichsburg gebracht worden».

Frederik den Fjerde boede af og til paa Rosenborg. Saaledes læses i Bircherods Dagbøger (udg. ved Molbech, S. 487): 1706, d. 7. Mai »begav Kongen med sin Hofstat sig hen paa Rosenborg, hvor H. M. propter amoenum vernantis horti intuitum fremdeles i 11 Dage forblev».

Det kongelige Geheimearkiv havde i nogle Aar Plads i Kjælderen under Rosenborg, indtil den for Arkivet bestemte Bygning, som Frederik den Fjerde lod opføre ved det kongelige Bibliothek, blev færdig, og hvortil Arkivet blev flyttet fra Rosenborg Slot i Mai Maaned 1720 (Fr. Rostgaards Levnet ved Chr. Bruun, S. 82, 129—30, 218—20).

I Christian den Sjettes Tid synes der ikke at være blevet forandret meget paa selve Slottet, hvorimod nogle Forandringer foretoges ved de mindre Bygninger. I et Inventarium fra 1731 med senere tilføiede Bemærkninger nævnes følgende Bygninger i Haven:

Maskinhuset ved den lange Park, hvilket bortsolgtes ved Auction den 28. August 1734. I Huset var en Maskine med et Hjul, samt to Gondoler, hvilke to Gondoler eller Pagæer med Omgangshjul afleveredes til Bremerholm den 31. Mai 1734.

Lysthuset med de tre Porte, hvilket tilligemed de to fast-

naglede Skjænkeborde bortsolgtes ved Auction den 29. November 1741.

Det røde Lysthuus eller Eremitagen, hvori Kongens Kabinet, Kongens Spisegemak, Kabinettet med Kongens Stol, samt det hollandske Kjøkken. Værelserne vare betrukne med Silketapeter og prydede med en Mængde Malerier. I Kjøkkenet var en Opgangsstol med sine Hjul, Liner og Lodder. I Maskinen var en Sølvplade med en Krands om, forestillende tre Palmegrene, og herpaa sattes Maden, som »Postillonen« opførte. Under Eremitagen, i den ene Bue, var et Bordblad af »Østerssteen«, liggende paa en muret Fod. — Hjulet til den ovennævnte Maskine bortsolgtes ved Auctionen den 28. August 1734. Stolen og Linerne vare forraadnede.

Det røde Lysthuus i Krumspringet; udenom samme 8 Brystbilleder af Bly. Disse afleveredes den 15. December 1749 til Gartner Bruun.

Det grønne Lysthuus, efter kgl. Ordre af 21. Februar 1735 afleveret til Landbygmester Krieger til Nedbrydning.

Lysthuset ved Volden, med de 4 forgyldte Knapper.

I Aarene 1738—39 blev der anvendt omtrent 14,000 Rd. til Opførelse af Hestestalde og Vognremiser ved Rosenborg. En Staldbygning, som var opført 1738, blev nedbrudt 1776, og i dens Sted opført en Plankeværk ud mod Gaden.

Om Laurbærhuset forekommer følgende i Thurahs Hafnia hodierna, der udkom 1748:

»Façaden af Laurbærhuset, som er beliggende paa den Side af Haven, der vender ud til Volden, er af K. Christian den Sjette ganske af ny opbygget. Da Laurbærtræerne, som ere af en i disse Lande usædvanlig stor Høide og Tykkelse, alle staae fri i Jorden og ikke som ellers brugeligt er, i Ballier, følgelig ikke kan flyttes fra deres Plads, og dog om Sommeren saa lidet maae savne Solens Varme og Virkning, som de om Vinteren maae fattes den fornødne Varme af Ild, er Taget af Bygningen saaledes indrettet, at det stykkeviis paa Ruller kan skydes fra og over, til hvilken Ende, langs bag Bygningen imod Volden, ere store stærke murede Piller opførte, hvorpaa Taget hviler, naar det om Sommeren skydes fra Huset«.

Her omtales ogsaa Orangeriet, der var forsynet med et kunstigt Varmeapparat, samt et lille grundmuret Lysthuus, som man stedse bestræbte sig for at holde vedlige, fordi Christian den Fjerde selv skulde have muret paa det, da det blev opført.

I Thurahs danske Vitruvius 1. Deel berettes, at Kong Christian den Sjette havde ladet opføre en Muur for Haven langs med Gothersgade og Rigensgade, i Stedet for, at der forhen havde været Plankeværker. I Muren ved Gothersgade var der, lige for Hovedgangene, anbragt store Aabninger, som vare lukkede med kunstigt udarbeidede Jernværk. Forøvrigt var Haven aaben for Spadserende.

Det er foran bemærket (S. 18), at der i den lille Tilbygning imellem det nordlige Taarn og Hovedbygningen forhen har været en Stol, som kunde heises op og ned. Om denne Stol hedder det i Inventariet fra 1731: »Ved Christian IVs Sovekammer var anbragt en Tridsestol, hvorved et «Aftrit» med et Bredt over. Anno 1735 in Junio blev denne Machine-Stol efter K. Majs Befaling nedtaget og Aftrittet bortbrækket, og i dens Sted anbragt en Trappe op til det kinesiske lakerede Kabinet. 1737, den 10. Juli blev Stolen med Tilbehør afleveret og udsendt til Frederiksborg. NB. Den 13 Februar 1759 udgik af Inventariet en Model til en Machine Stol, at fare op og ned med».

Endeel Malerier, som fandtes i Laurierhusets Pavillon i Rosenborg Have, bleve i Aaret 1751 skjænkede til Geheimeraad og Overhofmarskal Grev A. G. Moltke. Da disse Malerier hidtil havde staaet under Gartner F. L. Bruuns Varetægt, blev der den 7. October afgivet en Resolution om, at denne maatte føre dem til Afgang i sit Inventarium, og han fik derefter en Skrivelse herom med følgende Fortegnelse over Malerierne:

Inventarium
Over de Skilderier og Platfonds, som befinder sig udi de Rosenborger Pafilions ved Laurier Huuset.

Litr. A.

Nr. 1. 1. Stort Skilderi med Frugter og et Mar Sviin.
2. 1. Stort Landskab med eet Kors paa.
3. 1. hvor paa een Afgud, giort af een Indianer. Carl Christ. Gottlob[1]).
4. 2. Det stille Levnet kaldet.
5. 2. Om Frederiksborg Slot.
6. 1. Stort med Svaner paa.
7. 1. Stort Landskab.
8. 4. Ital. Perspectiv Støcker, der af de toe med Landskab.

---

[1]) Formodentlig Carl Christian Gotlieb, der ifølge Spenglers Kunsthistorie S. 29 reiste udenlands 1702.

9. 12. Landskaber, mesten lige store.
10. 5. mindre dito.
11. 1. høy og smal Støcke med Musicanter.
12. 1. Stort Støcke med Bachus og Bachanalier.
13. 1. dito med C 5[tt] Portræt, og Pietate og Justitia, af Peter Rubolt[1]).

Summa 33 Skilderier,
1 8te kantet stort Platfond,
4 mindre dito.

Litrà B.

Nr. 1. 4. Støcker, de toe Apostler og toe Philosopher.
2. 2. Ital. Hoveder. María og Magdalena.
3. 4. store Landskaber og
5. mindre dito.
4. 7. mindre dito.
5. 8. Bataille Støcker, der af de toe paa Træ.
6. 1. Perspectiv Storm Støcke, bedervet.
7. 1. Adonis og Venus.
8. 1. Om Kierligheden.
9. 2. Frederichsborg Støcker.
10. 1. Om Comercien.
11. 2. Søe Støcker.
12. 12. Mignatur Støcker med Glas og Ramme.
13. 36. Smaae Søe Støcker, deraf 28 paa Kobberplader.

Summa 86. Støcker,
1. Stort Oval Platfond.

Sub Litr. A. 33 Støcker.
B. 86 —

Summa Summarum 119 Skilderier
6 Platfonds.

(Hertil er føiet en Bemærkning af Carl Gust. Pilo om, at disse Stykker vare blevne ham overleverede. Af Weinwichs Kunsthistorie seer man, at Pilo gav sig af med at restaurere Malerier. — Fortegnelsen osv. findes iblandt Rosenborg Haves Inventarie-Regnskaber i Ministeriernes Arkiv).

[1]) Formodentlig Peter Rublagh, eller muligen Villiam Vilken Ribolt.

De Konger, der hidtil havde boet paa Rosenborg, havde saaledes foretaget mange Forandringer ved Slottet og dets Omgivelser, og herved er vistnok meget gaaet til Grunde, som havde fortjent en bedre Skjæbne. Hvorvidt Frederik den Femte har forandret Noget her, vides ikke; men under den følgende Regering blev der i al Fald kun viist liden Agtelse for hvad der var levnet fra Fortiden. Allerede i Begyndelsen af Aaret 1767 blev det besluttet, at endeel af Haven skulde afgives til en Exerceerplads (see nedenfor); men det varede ikke længe inden man gik endnu langt videre. Dette sees af en kongelig Resolution, som er dateret den 2. Juni 1767, og som vi her ville meddele fuldstændigt, skjøndt den ikke udelukkende angaaer Rosenborg. Den er føiet til Finantsdeputationens Forestilling, og lyder saaledes:

I Anledning af forestaaende allerunderdanigste Forestilling og den der efter imellem Vores General-Feltmarskal Greve af Saint Germain og Vores General-Admirallieutenant Greve Danneskjold-Samsø sluttede og herved følgende Forening accordere Vi allernaadigst:

1mo, at Giethuset med alt hvad dertil henhører maa overlades til Søetaten, saasnart den der under Arbeide værende Kgl. Statue Equestre er bleven færdig. Og som Overinspecteur Marmillot er forundt fri Værelser udi den Giethuset tilhørende liden Vaaning ud til Comoediehuset, saa have Vore Deputerede for Finantserne at afhandle det med Vores General-Feltmarskal, hvorledes han paa anden Maade med fri Huus kan blive forsynet, for derved at forskaane Vores Particulære Kasse fra at betale hannem Huusleie.

2do, skjænke vi allernaadigst til Landetaten det nuværende gamle Kadet-Akademi med dets øvrige Bygninger og Inventarium, saavelsom Pladsen og alt hvad der under henhører, ligesom Vi og allernaadigst ville

3^tio^, at Slottet Rosenborg i sig selv og dets Nebenbygninger samt det for Slotsforvalteren for faa Aar siden opførte nye Vaaningshuus skal afgives til et Akademi for Landkadetterne, de Bygninger alene undtagne, som til Gartnerens Brug og Haven samt Staldene og Vaskerhuset henhører. Derimod

4to, betaler Landetaten til Søetaten 6000 Rigsdaler; og enhver for sig af begge Etater skal være forbunden til at bekoste de paa hvert Sted for dennem behøvende Indretninger og samme

for Fremtiden at holde vedlige uden nogen Udgift for Vores Rentekammer.

5to, ville Vi allernaadigst, at de paa Rosenborg værende Kgl. Regalier skal til Christiansborg henflyttes og der forvares, samt hvad andet af Rariteter, Skilderier eller deslige, som paa bemeldte Rosenborg befindes, at skal afleveres til Kunstkammeret, og Møbelsagerne afgives til de andre kgl. Slotte; Og endelig

6to, accordere Vi allernaadigst, at de ved Rosenborg værende Betjente, naar de Kgl. Regalia og Slottets Inventarium er vorden afleveret og derfor gjort tilbørlig Rede og Rigtighed, maa for deres Livstid beholde den dennem allernaadigst forundte Gage, som en Pension, samt anvises Huus udi en under Partikulærkammeret hørende Bygning, eller og at godtgjøres nødvendig Huusleie.

Hvilken Vores allern. Resol. (etc.).

(Kgl. Resol. fra Kb. Compt. Nr. 1061).

Den Bestemmelse, ifølge hvilken Rosenborg Slot skulde have været forstyrret for at omdannes til en Militæranstalt, blev dog kort efter taget tilbage; men hvem der foranledigede det, vides ikke. Den 8. August 1767 udgik nemlig en Kongelig Resolution om, at det Brockdorffske Palais (paa Amalienborg) skulde overlades Landetaten til et Kadetakademi i Stedet for Rosenborg. Saaledes var Rosenborg Slot i al Fald reddet fra fuldstændig Ødelæggelse; men det maa nu have trængt til en gjennemgribende Restauration, og denne kunde let være bleven høist uheldig, hvis ikke den fortjente C. F. Harsdorff var bleven raadspurgt. Dette sees af følgende Skrivelse fra ham til Bygningsdirectionen (B. D. indk. S. 264):

»Imod hosføiede af Hr. Hofbygmester Anthon til Billighed modererede Overslage til Reparationen paa det Kgl. Slot Rosenborg er intet at erindre. Men hvad angaaer efter Tegningen Ltr. A at nedbryde Taarnet og derimod paasætte ovenpaa 6te Etage et Gelænder eller Balustrade, vilde samme efter mine Tanker være Slottet til megen Vansiir, thi Slottet uden samme [Spiir] ei vilde beholde nogen Skik, ei heller nogen Siirlighed. Det er overhovedet meget svært i de gothiske og gamle Bygninger at sætte noget til eller tage noget fra deres Decorationer, uden at vansire det Hele, da de den fleste Tid ere irregulære og altsaa participere af irregulær Skjønhed, uden at tale om den Høiagtelse, man har for disse gamle Bygninger, deres Stiftere etc. —, hvilket da allermindst vilde passe sig

paa Rosenborg som et Sted, der allerede er bekjendt i Verden, og hvis indre Dele indeholde saa venerable Skatte. Desaarsag var mine uforgribelige Tanker at lade Slottet i sin gamle *lustre*, og at det var bedst at istandsætte dette Taarn, som i sit Slags uden det i og for sig selv betragtet udgjør Hoved-Skjønheden af hele Slottet.

Hvad ellers Æstrichen[1]) paa Riddersalen anbelanger, da siden samme allerede stærkt er beskadiget og desuden unægtelig tynger og trykker stærkt paa Bjælkerne, som desuden allerede er af Ælde [medtagne], vilde det være bedst at lade den borttage, i hvis Sted efterfølgende Slags Gulve kunde lægges, hvilke til Directionens nærmere Godtbefindende henstilles, derudi at vælge, saasom:

1. Af tynde norske Marmor Platter eller Fliser.
2. Af et simpelt Fyrre Gulv, hvilket siden kunde anstryges og males med Oliefarve i en *gout*, der var overeensstemmende med Decorationen i Salen.
3. Af et Parket Gulv af Fyrretræ, bruunt indbeidset og afbonet.
4. Et flammered indbeidset og afbonet Gulv.
5. Af det, som af Hofbygmesteren anføres.

Kjøbenhavn den 27. Mai 1772.

Harsdorff».

Under 18. Juni 1772 fremsender Harsdorff en Tegning, hvorefter Hovedtaarnet kunde repareres og istandsættes samt fremhæver «hvorledes Forbindingen i samme paa anden Maade kunde forlægges og anderledes indbindes til Taarnets desto bedre Styrke og Varighed». Endvidere medfølger et modereret Overslag. Harsdorff fremstiller yderligere, at Reparationen maatte foretages i indeværende Sommer, da Slottet var megen Fare underkastet, om Taarnet saaledes længere henstod, hvad enten hans eller Hofbygmester Anthons Forslag blev fulgt. «Saa følger og hermed efter Sammes (Bygn. Direct.) Ordre et modereret Overslag Æstrichen paa Riddersalen angaaende, og som det er at befrygte, at Bjælkerne under samme ved Enderne ere raadne, som jeg og [har] forefundet ved et Par Stykker, hvor jeg [har] ladet eftersøge, saa har jeg desaarsag og anført nye Bjælkers Indlægning udi og under Salen». (Bygn. Adm. indk. Sager Nr. 265).

1773 den 22. Marts tilstodes Major Chr. Carl Pogrell den ansøgte Exspectance paa Rosenborg Slots Commandantskab, med 700 Rd. i Gage, naar Tjenesten blev vakant, dog mod at lønne den for-

---

[1]) Æstrich er vistnok det samme som Astrag, Flisegulv.

nødne Fuldmægtig uden Godtgjørelse af den kgl. Kasse, ligesom alle personlige Deputater bortfalde, naar undtages de med den frie Bolig forbundne Agrements. — Major Pogrell's Bestalling blev underskrevet den 26. April 1773. (Kgl. Resol. fra Kb. Compt. Nr. 29).

I en Promemoria fra Harsdorff til Bygningsdirectionen, dateret den 3. April 1773 hedder det: «Men ved Rosenborg Slots Reparation skulde jeg hermed tage mig den Frihed at erindre Overbygnings-Directionen, og især Hr. Oberstlieutenant v. Wegener om ikke efterfølgende Poster i dette Overslag kunde indbefattes, nemlig: Thronkammerets Istandsættelse, alle Værelsernes Dækker i den anden Etage, som ved nye Bjælkers Indlægning udi Riddersalen og nogle andre Dækker, som formedelst Taarnets Reparation vil blive tildeels at reparere, men for Største Delen maae af ny forfærdiges af Gips, siden de gamle, som var ikkun malet paa Træ og Lærred, ere saa skrøbelige og forfaldne af Ælde, at de ikke igjen kan bruges. Saa ere og Tapeterne i denne Etage saa slette og gamle, at de ikke mere ere værd at opslaae, hvilke igjen kunde betrækkes med andre gammeldags Tapeter fra Møbelkammerne af andre Slotte, som især vilde skikke sig til dette Sted (etc. B. D. indk. D. 1773, Nr. 141).

1778, den 20. Januar erholdt Geheimeconferentsraad og Overhofmarskal Grev Holstein 300 Rd. for nogle Portræter af den kongelige Familie, hvilke vare bestemte til Rosenborg. (Partik. Kassens Regnskab). — I et Inventarium fra 1781 bemærkes at paa Slotsmuren var anbragt 12 Keiserbilleder af Metal, samt et Cupidobillede af hvidt Marmor; i et andet, fra 1793 staaer, at de 12 Keiserbilleder vare flyttede til Riddersalen, hvorimod Cupidobilledet endnu var anbragt paa Slotsmuren.

At den aarlige Trækning af Tallotteriet, der af Struensee var indført i Danmark ved Forordning af 12. Januar 1771, i en lang Aarrække foregik paa Rosenborg, er foran bemærket (S. 59). Hertil kan bemærkes, at den 12. Januar 1791 bestemtes det, at Trækningen skulde foregaae paa Rosenborg, og at der til de fornødne Indretninger hertil den 9. Februar samme Aar bevilgedes 119 Rd. 30 ß.

Den kongelige Mønt- og Medaillesamling havde fra 1781 til 1865 sin Plads paa Rosenborg, hvor den indtog alle de Værelser i den mellemste Etage, der ligge syd for Rosen. Efter Hjelmstjernes Død blev det nemlig bestemt, at Møntsamlingen skulde adskilles fra Kunstkammeret og for Fremtiden bevares som en egen Sam-

ling paa Rosenborg. Approbationen paa Medaillekabinettets Indretning her er dateret den 18. December 1780. Billedhugger Wiedewelt gjorde Tegning til Møbler og Dekorationer i de Værelser paa Rosenborg, som bestemtes til Samlingen. — Den 5. April 1784 bevilgedes, at der for Indretningerne til Mønt- og Medaillekabinettet paa Rosenborg maatte udbetales 5,900 Rd. 15½ ß (Kgl. Res. fra Kbhavns. Compt. Nr. 45).

Under 7. Januar 1793 melder Hofmarskal, Grev Ahlefeldt, at da der paa Christiansborg Slot ingen Leilighed gives, hvor de paa Rosenborg Slot værende Kostbarheder med Sikkerhed og Anstændighed kunne placeres, saa maa han i Henseende til Kammerets P. M. om Hof- og Stadsrettens Indflytning paa Rosenborg referere sig til hvad Generalmajor Wegener i den Anledning har yttret. — Rentek. Resol. udsættes. (Rentek. Journal Ltr. C).

1806 blev Rosenborg Slot opmalet udvendigt. Omtrent samtidigt nedbrødes endeel af Havemuren, hvor et nyt Bevaringshuus skulde opføres (Kbh. Skilderi 1806 Nr. 81). — 1807, den 6. Februar bevilgedes 600 Rd. «til Sikkerhedsanstalter mod videre Indbrud paa Rosenborg».

I Tidsrummet fra 1795 til 1829 blev Festen ved Høiesterets høitidelige Aabning holdt i Riddersalen paa Rosenborg hvert Aar den første Torsdag i Marts Maaned. (De sædvanlige Møder holdtes derimod fra 1794, da Christiansborg Slot var afbrændt, indtil 1852 paa Prindsens Palais. I Aarene fra 1830 til 1849 holdtes den aarlige Fest, hvormed Kongen aabnede Høiesteret, paa Christiansborg Slot; men denne Skik er ophævet ifølge Bekjendtgjørelse af 21. Februar 1850). Den 4. Marts 1795 bevilgedes Bekostningen for Høiesterets Indretning paa Rosenborg. Den 22. December 1808 bestemtes, at der til Riddersalen skulde indrettes en særskilt Opgang, og den 24. December s. A. bestemtes, at der skulde indrettes en lukket Gang fra Haven over den grønne Bro til Riddersalen paa Rosenborg. — Nu optages alle Slottets Værelser som bekjendt af de danske Kongers kronologiske Samling.

Om Rosenborg Have læses følgende i Kjøbenhavns Adressekontoirs Efterretninger for 1767, Nr. 4: «H. K. M. har allernaadigst befalet, at det saakaldte Parterre eller Blomsterkvarteret i Rosenborg Have skal skilles fra Haven, planeres og indrettes til en Exerceer- og Paradeplads, hvormed allerede er gjort Begyndelsen». Men det maa dog for denne Gang være blevet ved Begyndelsen, og den tagne

Bestemmelse maa være bleven forandret, da der den 15. Mai 1768 bevilgedes «til Parterrets videre Istandsættelse efter den af H. M. approberede Tegning» en Sum af 4062 Rd., nemlig: til det commanderede Mandskab 1400 Rd., til det store Bassin og Rørene til Fontænen 1266 Rd., og til Statuernes Istandsættelse 1396 Rd. — Den 13. Marts 1768 bevilgedes til Afledning af Vandet mellem Slottet og Volden ved 2 Render og 1 Rendesteenskiste 360 Rd. Den 30. Marts s. A. tillodes, at 968 Rd. 68 ß maatte betales Fontænemester Becker for Arbeide, der i det forløbne Aar var udført ved Vandrenderne og Pumperne.

I Aaret 1771 blev Rosenborg Have, der forhen havde været lukket, aabnet for Publikum, og her oprettedes en Faraobank, som begyndte sin Virksomhed den 27. Juni s. A. (Kbhvns politiske Veiviser for 1772, S. 259). — For Tilladelse til at spille Hazard her maatte erlægges en Afgift til den af Struensee (1771) oprettede Stiftelse for Hittebørn. Herom sagde man bittert, at Struensee ved Spillesygen søgte at nære Løsagtigheden og ved en Mængde Forlystelser stræbte at bedøve Folkets sædelige Følelse og afdrage dets Opmærksomhed fra de politiske Forandringer, som imidlertid foregik. — 1771 begyndtes der ligeledes paa at opføre Musik i Rosenborg Have hver Søndag Aften (Kbh. polit. Veiv. 1772 S. 260).

Den 30. Mai 1772 anmodede Bygningsdirectionen Wiedewelt om, i Forening med Professor Harsdorff at eftersee de i Rosenborg Have værende Figurer, for at afgjøre hvilke der burde forblive staaende og hvilke der burde borttages, samt hvad de gode, men beskadigede Figurers Istandsættelse kunde koste. Wiedewelts Svar (trykt i Kbhavns Skilderi 1829 Nr. 60 S. 949 fg.) er følgende:

«Efter Overbygnings-Directionens Anmodning til mig af 30. Mai har jeg, med Professor Harsdorff, undersøgt og beseet de udi Rosenborg Have sig forefindende Figurer, og da af mig forlanges at vide, hvilke deriblandt uden Vansir kunne blive staaende i en kongelig Have og paa en offentlig Spadsereplads, saa maa jeg med Sandhed og Oprigtighed hermed berette, at iblandt det hele Antal findes ikkun faa, som ere af den Værdi at burde være placerede der. De alene, som lønne nogen Opmærksomhed og særdeles Tilsyn, ere:

1. Herkules, som kæmper med Løven; en Marmorfigur af en god Florentinsk Mester[1]), men ikke placeret til sin Fordeel, da

[1]) Nemlig Giovanni Baratta (see nedenfor). I Kjøbenhavns Skilderi 1803 S. 13 staaer, at denne Statue har kostet 36,000 Rd. (!) Paalideligere er vistnok

saavel Composition som Execution udi Arbeidet er af den Beskaffenhed, at den burde anbringes enten i en Niche, eller og imod en Bygning eller en Hæk, af den Aarsag, at Compositionen i samme er alene efter tre Hoved-Øiepunkter angiven, og har saadan Emplacements Maade ufeilbarlig været Autors Hensigt; men af Ukyndighed deri er den bleven placeret fristaaende i Centro af en Plads, hvilket er ganske dens Composition modstridende. Figuren er et mere anstændigt Postament værd.

2. En Gruppe af Bronce, som forestiller en Hest, der fældes af en Løve; dette er en Idee tagen af en antik Gruppe, som findes udi Campitoglio i Rom. Det er en meget god Støbning, og er med Møie efterarbeidet. Postamentet er ikke rummeligt nok og har hverken Karakteer eller Proportion overeensstemmende med Sujettet; og da man ikke gjerne finder i Marmor arbeidede, eller metalstøbte Figurer anbragte paa Sandsteens Postamenter, saa vilde det være rigtigt og anstændigt, at samme blev gjort af Marmor, allerhelst da der haves overflødig Forraad af den norske; i øvrigt er denne Gruppe placeret rigtigt, fristaaende, som den bør være.

3. En Fægter af Bly. Det er en Copi af den grækiske Fægter, som findes i Villa Borghesa i Nærheden af Rom. Denne Figur har i Begyndelsen været god, men er for nærværende Tid saaledes sammensunken, og de meste Dele derpaa forbøiede og udsvoldne, at den ikke kan istandsættes til ringeste Anstand. Denne er samme Skjæbne underkastet, som alt Bly-Arbeide af samme Natur.

4. Et lidet Billede af en siddende Venus, forestillet at komme af Badet; det er i Stilen efter Jean de Bologna, og kan conserveres.

5. En liden ung Bacchus, kan formedelst sin naturlige Simplicitet udi Actionen iligemaade conserveres.

6. Paa Hjørnerne i en af Hoved-Alleerne findes tvende Figurer af Sandsteen, forestillende Minerva og Mars, og ved Enden udi en anden Allee Pluto, Proserpina, og udi Parterret Venus, Diana, Saturnus. Disse syv Figurer burde placeres paa et Sted og i en Distance saaledes at de aldrig blive seete i Nærheden, da de ikkun kan tjene til en *point de vue* paa en vis Distance. Flora, som fin-

---

følgende Antegnelse af Frederik den Fjerde, i hans Almanak for 1709 (April): »Annoch habe in Florents gekauft 4 Statuen. Erstlich den Hercules über Lebens grösze sehr Wohlgemacht, hernach die Diana und die Venus meistens Lebens grösze und ein klein Kind, so ein Lam unter den Arm hat, sehr Wohl gemacht. selbe 4 Pieces vohr 1000 Piastre gekauft und bezahlt» etc. Weinwichs Kunsthistorie (1811) S. 108—9 Anm.

des i Parterret, er den eneste iblandt Steenfigurerne, som nogenledes kan soutenere sin Plads.

Om det hele Antal af de smaae Steen- og Bly-Børn tilfælles (fire Stykker af italiensk Marmor og kararisk Arbeide undtagen), samt tvende Figurer udi Busquetterne, hvoraf de sidste skal betyde, den ene en Apollo, den anden en Diana, kan jeg ikke sige andet, end at de for største Delen ikkun ere Misfostre af Kunsten, og Vanskabninger, som ikke kan fornøie nogen skjønsom Spectator, og nøiere Kjendere ansee saadant ikkun med Væmmelse. Nogle smaae simple Vaser udi en god Smag, ja og naturlige Blomster, behage Øiet mere end en stor Hob saaledes samlede mislingede og unaturlige Efterabninger, som ikkun kan fornøie Nyboders Ungdom.

De tvende Løver udi Parterret, som ere af Kobber, drevet Arbeide, kan vel decorere et Hjørne, men maa ikke examineres i Nærheden.

De tvende Kampesteens Søiler ere udi sit Slags noget af det værdigste iblandt Havens Decorationer.

Den Fontaine, som forestiller en Dreng, legende med en Svane, burde eftersees, da den udi sin Art er et godt Stykke Arbeide. De deromkring staaende Steenbørn ere af ringeste Klasse.

Endeel Buster eller Brystbilleder af Bly, som ere Copier efter nogle af de romerske Keiseres Billeder, som findes omkring i Italien, kan conserveres, da Stilen derudi er god, endskjøndt Støbningerne ere meget plumpe.

Altsaa sees af forestaaende, at iblandt de udi Rosenborg Have sig forefindende Figurer ikke med Føie eller paa god Grund nogen synderlig Reparation kan værdiges andre end:

1. Herkules af Marmor. 2. Gruppen af Bronce, som forestiller Hesten, som fældes af Løven. 3. den liden siddende Venus. 4. den liden unge Bacchus. 5. Fontainen med Svanen, og at de øvrige samtlige saa kaldte Figurer for nærværende Tid, saaledes som de findes, kan forblive, indtil de paa saadanne Steder kan blive anbragte, hvorpaa de nogenledes kan vises mere convenabelt henstillede, end just udi Centro af den eneste kongelige og publike Spadsereplads her udi Staden, hvor de ikkun vansire og vanære Stedet. I øvrigt hvad Bekostningerne paa disse 5 Stykkers Istandsættelse vil beløbe, kan ikke nøie bestemmes, førend det er afgjort, om de saaledes skal blive staaende, som de for nærværende Tid forefindes, eller om de paa andre Postamenter skal anbringes, hvilket dog tilhobe ikke kan udgjøre nogen betydelig Sum; desuden haves her

Forraad af norsk Marmor, som gjør Bekostningen nu lettere. Kbhavn d. 5. Juni 1772».

Denne Erklæring havde til Følge, at det efter adskillige Forhandlinger blev Harsdorff overdraget at indrette den saakaldte Herkulesloge, samt at de bedre Figurer bleve istandsatte og endeel af de maadelige bortfjernede. I Anledning af Bygningsdirectionens Indstilling angaaende Statuerne og Dekorationerne i Haven afgaves den 8. Juli 1772 følgende kongelige Resolution:

»Wir wollen auch allergnädigst, dass von Unser Oberbaudirection ein Plan über eine bessere Einrichtung der Rosenburger Garten formiret und von Unserm Hofintendant zur Approbation Uns allerunterthänigst vorgelegt werde, bisz dahin die Reparation der Bilder und Figuren auszusetzen ist».

Ifølge et Overslag af Bygmester Anthon vilde Istandsættelsen af den gamle Eremitagebygning koste 1155 Rd. Men den 1. Juli 1772 skrev Harsdorff til Bygningsdirectionen: »om ikke de for Eremitagen i Rosenborg Have ansatte 1155 Rd. kunde anvendes til en Decoration i dens Sted, der kunde være til nogen Brug, [da den gamle Bygning ei var til nogen] Nytte og ei heller for nogen Antikvitets Skyld værd at vedligeholde». Paa Bygningsdirectionens Indstilling befalede Kongen imidlertid, at Bygningen skulde nedbrydes og Materialierne bortsælges eller paa anden Maade anvendes (Bygn. Adm. indk. Sager 1772 Nr. 264 og 330. — Den gamle Bygning var vistnok flere Gange bleven forandret). — Kort efter indgav Harsdorff følgende Skrivelse:

Da til Rosenborg Slotshave udi Overbygnings-Directionen for nogen Tid siden blev besluttet, at en Forbedringsplan til bemeldte Slotshave af mig skulde forfærdiges, saa kan bemeldte Eremitage ei borttages, formedelst Udsigtens Determinations Skyld i Alleen, forinden den Dekoration, som i dets Sted igjen henkommer, allernaadigst er bleven approberet.

Kjøbenhavn den 28. August 1772.

Harsdorff.

Den 15. Mai 1773 skrev Over-Bygnings-Directionen til Hofintendant Wegener:

«Herved have vi den Ære at tilsende Deres Velbaarenhed den her i Directionen til Bedømmelse og Betænkning afgivne Plan og Forslag, hvorledes Professor Harsdorff mener, at den i Rosenborg Have værende saakaldte Eremitage kunde forandres til en Dekoration og der at anbringe den i en Afkrog af Haven staaende Afbild-

ning af Samson og Løven i hvid italiensk Marmor, i Stedet for at lade denne Bygning ifølge Kgl. allernaadigst Resol. af 8. Juni a. p. afbryde og igjen for Enden af Hovedalleen at opføre en ny Dekoration efter den Plan, som blev befalet at skulle forfattes og som vi med det første til Rosenborg Haves Forbedring tænke at indgive» (etc.). Forandringen ansloges til 962 Rd. (Bygn. Dir. Copibog Nr. 73).

Det var saaledes uden Tvivl i Aaret 1773 at Harsdorff omdannede den ældre Bygning til den nuværende Herkulesloge[1]). Denne Bygning er aftegnet og beskrevet i «Architektoniske Værker af C. F. Harsdorff», udgivne af Selskabet for nordisk Konst (1871). Af Texten tillade vi os at anføre et Par Uddrag: Denne lille Bygning blev egentlig den første, som vakte Opmærksomhed for Harsdorffs eiendommelige Stiilretning i hans tidligere Periode. A. Hennings omtaler den i sin: Essai historique sur les arts et sur leurs progrès en Danemarc (Copenhague 1778) som et af de yderst faa udmærkede Arkitekturværker i Kjøbenhavn. Den vidner, siger han, om en frugtbar Aand hos Kunstneren, som var nødt til at bygge over en Pavillon af en meget uheldig Form, hvis fremspringende Hjørner syntes at umuliggjøre skjønne Forhold. Kunstneren har overvundet disse Vanskeligheder uden at efterlade Spor af den Møie, som hans Triumf har kostet ham. — Midt for Bygningen staaer den ovennævnte Herkulesfigur, som Frederik den Fjerde havde kjøbt i Italien. Paa Klippestykket under Herkules's høire Fod læses: JOHAN. BARATTA FAC. FLORENTIÆ 1709. Ved Wiedewelts Bedømmelse af Figuren maa det ikke oversees, at han her fremhæver den som den relativt bedste af Havens Skulpturer. En ret træffende men mindre anerkjendende Bedømmelse af den giver Ramdohr (Reise nach Dänemark, Hamburg 1792, S. 150). Ramdohr kalder den iøvrigt Samson, en Benævnelse som endnu den Dag idag baade paa Tryk og i daglig Tale er den almindelige, omendskjøndt Herkules uden Tvivl er den rigtige. Helten har kort Haar, og Køllen ligger ved hans Fod. At han fælder Løven ved at rive Gabet op paa den, saaledes som der staaer om Samson, at han »sønderrev» den, er en Opfattelse af Antiken, som er ganske i Berninis Skoles Aand. De to smaae Marmorfigurer i Nicherne ved Siden forestille Apollo

[1]) I Rosenborg Slots Inventarium 1781 bemærkes at Herkuleslogen er, saavidt den gamle Muur staaer, beklædt med Kobber, derimod langs den nye Façade kun med Blik.

og Flora. Den første bærer Mærket G. B. (Giovanni Baratta?). Reliefferne over Nicherne, de hvilende Figurer af Herkules og Omphale, ere udførte til Harsdorffs Bygning og sandsynligviis modellerede af Wiedewelt.

1775, den 24. Juli melder Anthon og Dajon i en Skrivelse til Bygn. Direct., at Sandsteenspillerne ved Rosenborg Haves almindelige Indgang fra Gothersgaden vare udvegne og Stablerne udfaldne, saa at Porten ikke kunde lukkes, hvorfor man havde opsat en Interimsport, for at kunne lukke for Haven om Natten (B. D. indk. S. 1775 Nr. 370). — 1776 betaltes 177 Rd. 48 ß for Istandsættelse af Indgangen til Haven, samt for at opsætte de af Kaadhed nedstyrtede Marmorkugler (B. D. indk. S. 1776 Nr. 93).

Gartner Bruun indberettede 1776, at Statuerne og Børnebillederne i Haven vare meget ødelagte, hvorfor han ønskede en Synsforretning. (B. D. indk. S. 1776 Nr. 522). — 1777 indkom adskillige Forslag til Udvidelse af Gartnerboligen og Forandringer og Reparationer ved Driverierne (B. D. indk. S. 1777 Nr. 92, 127, 137, 148, 149, 176, 179, 251, 494 og 495). S. A. den 8. August underretter Hjorthøy den kgl. Bygn. Direct. om, at en af Statuerne i Rosenborg Have, forestillende en Gladiator, var saa beskadiget, at den hang ned over Piedestalen. I den Anledning afgave J. Wiedewelt og Harsdorff den 21. August s. A. en Erklæring om, at den nævnte Figur var saa beskadiget, at den ikke var værd at istandsætte, især da den ikke engang lignede Skyggen af den Borghesiske Original (B. D. indk. S. 1777 Nr. 321). — Den 21. August 1777 afgaves ligeledes følgende Resolution:

«Indbemeldte Kammerets Foranstaltning bliver i Betragtning af Omstændighederne herved allernaadigst approberet; og kan den ved Rosenborg Slotshave beskikkede Gartner Dørschel herefter af vores Kasse udbetales den ham tilsagte Summa 2000 Rd. til dermed at bestride Gartnervaaningens Istandsættelse sammesteds og at lade opføre det fornødne nye Stokværk — ligesom ham og efter foregaaende Taxation maa til denne Bygning overlades af de fra Christiansborg Slot og dets søndre Løngang nedtagne Bjælker og Sparrer saa mange som dertil eragtes tjenlige og fra Slottets Reparation kunne undværes; hvorimod benævnte Gartner Dørschel bliver pligtig at besørge Reparationsarbeidet saaledes fuldført, at det ved derved tagende Besigtigelse og Taxationsforretning i alle Maader kan ansees forsvarligt» (etc. Kgl. Resol. fra Kb. Compt. Nr. 193).

Da Bolværket omkring Graven ved Rosenborg var stærkt for-

raadnet, foreslog Anthon og Dajon 1778 foreløbig paa det Stykke, der laae lige for Commandantboligen og som senere blev opfyldt at lade opføre et Kampesteensbolværk. Forslaget er bilagt med en Tegning af Rosenberg og Overslaget androg 4,434 Rd. — Rosenberg havde dog ikke været at formaae til at underskrive hverken Tegning eller Overslag, og han havde ligeledes vægret sig ved at overtage den directe Bestyrelse af dette Arbeide (B. D. indk. S. 1778 Nr. 92).

1779, den 31. Marts sprang Krudttaarnet ved Østerport, hvorved nogen Skade anrettedes paa Rosenborg Havebygninger, hvis Istandsættelse kostede 310 Rd. 4 ß. (B. D. indk. Sager 1780 Nr. 24).

Om Orangerihuset hedder det i en kgl. Resol., dat. 31. Januar 1780: «Ombygningen i den afvigte Sommer af den største Fløi af Orangerihuset under Gartner Dørschels Opsigt og Bestyrelse approberes, og kan Beløbet anvises med 10,238 Rd. 60 ß». De tiloversblevne Materialiers Værdi udgjorde 471 Rd. 36 ß. (Kgl. Resol. for Kb. Compt. Nr. 14. Tegningen er vedlagt). Under 21. Februar s. A. tilstodes Gartner Dørschel en Godtgjørelse af 1000 Rd. (Anf. St. Nr. 22).

Om Slotsgraven skrives under 18. October 1781:

«Vi approbere efter de herudi forestillede Omstændigheder allernaadigst denne vort Rentekammers med alle Vedkommende overlagte Foranstaltning, hvorefter en Strækning af Slotsgraven omkring Rosenborg Slot langs Commandantens Vaaningsgrund og de saakaldte Domestikbygninger, i Stedet for at opføre det sammesteds forfaldne Bolværk enten af Kampesteen for den hele Strækning eller af nyt Tømmer for det meest forfaldne Stykke deraf, nu ganske tilkastes og med Jord, Gruus og Gaderenovation (!) af dem, som saadant derhen ville tilføre, saa og tildeels med Jord af den ved Slotsgraven liggende unyttige Bakke opfyldes, saaledes at Bekostningen paa denne Opfyldning, sammes Planering, 2de smaae Dæmninger, enten af Jord eller af de hugne Kampesteen, som fra Grundpillerne under Broen kunne erholdes, for begge Ender af de aaben blivende Sidegrave, saa og den for Vandledningen ved slig Forandring fornødne Indretning m. v. altsammen bliver at bestride med den efter foregaaende Undersøgning foreslagne Bekostning af 4 til 500 Rd.

Og paaagtes tillige under Arbeidet om under den førommeldte Bakke, der anvendes til Opfyldning, skulde findes nogen saadan Skat, som Rygtet efter Commandantens Beretning skal ville sige».

Ifølge et ovenfor omtalt Overslag vilde en Steensætning langs

Graven udenfor Commandantens Bolig og Domestikhuset koste 4,434 Rd., og hertil kom, at Bygn. Direct. fandt, at en græsbevoxet Indkjørsel til Slottet var mere passende end en Grav med mudret og urent Vand. (B. Dir. P. M. til Rentek. 28. Febr. 1778). Graven havde (ifølge B. Dir. Skr. til Kammeret, 28. Juli 1781), kun Tilløb af Spildevandet fra Fontænen i Haven og Afløb til Graven mellem Kjøkken- og Lysthaven. — Bakken, som skulde bruges til Fyld, var en Bastion ud imod Exerceerpladsen; men hvorvidt her blev fundet en Skat, melder Historien ikke.

Om den lille Slotshave skrives under 26. November 1781:

»I Betragtning af de herudi foredragne Omstændigheder tillade vi allernaadigst, at Commandanten og Slotsforvalteren ved Rosenborg Slot, Vores Major Wilster, maa for sin Betjeningstid bruge den udenfor Rosenborg Slotsgrav beliggende saakaldte liden Slotshave, samt i Stedet for de udi bemeldte Have værende gamle og tildeels unyttige Træer plante unge og nyttige Frugttræer og ellers forbedre den paa egen Bekostning».

Kgl. Resol. fra Kbh. Compt. Nr. 177.

Da Prinds Frederik Wilhelm af Würtemberg Stutgard, som ventedes at ankomme i Begyndelsen af Novb. 1781, skulde indlogeres paa Rosenborg, nødsagedes man at istandsætte Broen, der var saa slet, at man ikke kunde kjøre over den. Istandsættelsen kostede 493 Rd. 66 ß. (Kgl. Resol. fra Kb. Compt. 1782. Nr. 1).

Den 20. Februar 1782 skrev Commandant Wilster til Bygn. Dir. for at paaskynde Slotsgravens Opfyldning og Skandsens Sløifning (B. D. indk. S. 1782 Nr. 38); men den 7. Marts s. A. udtaltes følgende Ønske i modsat Retning (anf. St. Nr. 50):

»Da Hans Durchl. Prindsen af Würtemberg har udladt sig med, at han ikke kunde logere paa Rosenborg Slot formedelst den Stank, som Slotsgravens Opfyldning forvolder: Saa haver jeg tjenstligst skuldet udbede mig den kgl. Bygnings Directions behageligst førende Foranstaltning, at med bemeldte Opfyldning saa strax standses og dermed indeholdes, saalænge høibemeldte Hans Durchl. sig her opholder.

Schack».

Følgende Resol. af 25. Marts 1782 tyder ikke paa, at det fremsatte Ønske blev opfyldt:

»Vi tillade allernaadigst, at i Slotsgraven ved Rosenborg maa, efter indbemeldte Forslag, opsættes 4 Pumper for derfra, naar Springvandet undertiden bliver borte, at kunne henlede Vandet hvor det

for Slottets Skyld eller til Vedkommendes Nytte behøves, dog saaledes, at derved ingen Hinder skeer udi den ved Vores Resol. af 18. Oktober f. A. befalede Opfyldning af en vis Strækning af bemeldte Slotsgrav, og kan Bekostningen, der ikke maa overstige det attesterede Overslags Beløb 261 Rd. 28 ß, i sin Tid — — godtgjøres». (Kgl. Resol. fra Kb. Compt. Nr. 39).

1783, den 6. Januar blev den adjungerede Slotsforvalter og Gartner ved Charlottenlund, Carl Æmilius Døllner, antaget som Gartner ved Rosenborg Slotshave fra den 1ste s. M. at regne (Kgl. Resol. fra Kb. Compt. Nr. 3). Den 21de October s. A. meddeeltes (ifølge et Inventarie Regnskab) Gartner Døllner Tilladelse til at føre nogle ved Auction bortsolgte Inventariesager til Afgang i Regnskab. Herunder var indbefattet 15 Stk. Portaler.

I den danske Oversættelse af Haubers Beskrivelse af Kjøbenhavn, som udkom 1783, nævnes de bekjendte Statuer, samt et Merkurbillede af Kobber, forgyldt, de to Støtter af Granit osv., og der tilføies: »En Allee er besat med store Kugler af italiensk Marmor. Orangerihuset falder smukt i Øinene og er 400 Alen langt, fuldt af store, i fri Jord staaende, Laurbær- og Figentræer, med Springvande. Taget bliver om Sommeren taget af«. Ligeledes bemærkes at »ved Siden af Slottet er et saakaldet Parterre, og i Midten et Springvand«. Men dette Parterre lykkedes det endelig nogen Tid senere at faae forstyrret. Ved en kongelig Resolution af 6te October 1784 bevilges nemlig:

»at den paa det medfulgte Kort betegnede Strækning af Rosenborg Slotshave skal til en Kasernes Opførelse udlægges. Og bliver denne Plads at afgive til vort Ingenieurcorps saafremt samme af vores Statsminister, General Huth, forlanges. Men førend de øvrige udi vores Overhofmarschals allerunderdanigste Forestilling ommeldte Indretninger og Forandringer i Rosenborg og Frederiksberg Haver og i den saakaldte Søndermark og brune Dyrehave foranstaltes, tillade Vi allernaadigst, at Vort Rentekammer først maa indhente de i den Anledning fornødne Oplysninger med videre«. (Kgl Resol. fra Kb. Compt. 1784, Nr. 130, paa Rentek. Forest. af 28. Sept. s. A.).

Man maa dog endnu denne Gang have faaet Skrupler, saa at den sidstnævnte Bestemmelse led nogen Indskrænkning, nemlig ved en ny Resolution, af 19. Januar 1785, som bestemmer:

»at den Strækning af Rosenborg Slotshave, som ved vores Resol. af 6. October f. A. var bestemt til derpaa at opføre en Kaserne,

ei skal, for saa meget som muligt at skaane den Publikum i bemeldte Have allernaadigst forundte Promenade, til berørte Brug udlægges. Men derimod bliver ikkun Laurierhuset tilligemed det dertil stødende Parterre lige overfor Rosenborg Slot, at udlægge til en Kasernes Opførelse og Exerceerplads». (Kgl. Res. fra Kb. C. Nr. 8, paa Rentek. Forest. af 18. Januar 1785).

Under 27. April 1785 skrives:

«Vi stadfæste allernaadigst indbemeldte mundtlige Befaling, og ville vi saaledes, at den til Exerceerpladsen i Rosenborg Have grændsende Slotsgrav maa af vort Ingenieurkorps besørges opfyldt til bemeldte Exerceerpladses Udvidelse, hvorimod Vort Generalitets og Commissariats Collegium lader udstille det i den Anledning til Rosenborg Slots Sikkerhed for Fremtiden fornødne Antal Skildvagter, ligesom vi og tillade, at i bemeldte Slots Kjældere maa, om behøves, anlægges Render og Pumpe til at afføre Fugtigheden.

Iøvrigt forbeholdes vort Rentekammer de hugne og andre Steen, som befindes udi det paa forbemeldte Exerceerplads værende Bassin, til strax igjen at anvendes i en af Vore Slotshaver. Endelig er det ligeledes vores allernaadigste Villie, at indbemeldte Domestikbygning ved Rosenborg skal afgives til militært Brug».

Mod Gravens Opfyldning udtalte Hofmarschal Numsen sig, da det foranledigede Usikkerhed for Regalierne og de mange andre Kostbarheder paa Slottet, hvortil endvidere kom den Fugtighed, som Tilkastningen vilde foranledige i Slottet, hvilket den 3 Aar tidligere skete Opfyldning af den ene Side af Graven alt havde viist. — Domestikhuset var bestemt til Invalidehuus. (Kg. Res. fra Kb. Compt. Nr. 54).

S. A. (28. Sept.) befaledes, at nogle af Laurbærtræerne i Ballier og nogle Orangeritræer, som der ikke var Plads til i Orangerihuset, skulde bortsælges ved Auction.

1785, den 16. November bevilgedes Bassinets Forandring i Rosenborg Slotshave, samt Løvernes og Statuernes Flytning.

1787, den 16. Mai afgaves følgende Bestemmelse:

«Det er saaledes som indbemeldt Vores allernaadigste Villie, at til Byggeplads for et Exerceerhuus skal udlægges af den Allee i Rosenborg Have, som løber langs med Muren til Gothersgaden, det Stykke fra Exerceerpladsen indtil den 3die Allee, kaldet Damegangen, hvilken Strækning paa hosfølgende Kort er med Blyant betegnet AB, og skal gives ialt 50 Fods Brede. Thi haver vort Rentekammer at

foranstalte det Fornødne til denne Stræknings Afgivelse». (Kg. Res. for Kb. Compt. 1787. Nr. 43)[1]).

1793 blev Christian den Fjerdes ottekantede Lysthuus eller det saakaldte røde Lysthuus solgt til Nedbrydelse. I et Inventarium fra 1781 bemærkes (S. 621), at Huset havde 7 Fag Vinduer og 1 Dør, at Opgangen til Døren var en Steentrappe med Jernrækværk, og at der rundt om Muren var 4 Steentrin.

1795, den 11. September bestemtes, at et Stykke af Rosenborg Have skulde afgives til en ny Gades Anlæg. — 1799, den 20. Marts fastsattes Conditionerne til Auctionen over det Stykke af Rosenborg Have, der skulde udlægges til Gade. — I Juni 1803 bestemtes, at der for Rosenborg Have skulde opføres et Jerngitterværk. I Kbhvns Skilderi for 1805 S. 1403 omtales de to nye Jernporte, hvoraf den ene midt i Prindsessegade, som næsten færdige. Ved Indgangen til Haven begyndte man 1803 at indrette Boutiker, og den første af disse blev først 1805 udleiet til en Conditor (Kbh. Skild. 1803 S. 15 og 1805 S. 908). Ogsaa med Udleiningen af de øvrige Boutiker gik det langsomt. (Boutikerne og Indgangen fra Kronprindsessegaden skulle være opførte efter Tegninger af Professor Meyn). — Ifølge en Indberetning til Kancelliet have de fra Rosenborg Have bortsolgte Grunde ialt indbragt 85,889 Rd. 73 ß (Kbh. Skild. 1806 S. 1016). I Aarene 1821—23 blev Haven smukt omlagt i den engelske Landskabsstiil, dog saaledes at et Par af de gamle Lindealleer bevaredes, nemlig Cavalleergangen imod N. og Damegangen imod S. I Aaret 1837 blev den nuværende Springvandsfigur i det runde Bassin opsat; den er støbt af Dahlhof efter Billedhugger H. E. Freunds Model, og forestiller, ligesom den tidligere, der var af Sandsteen, en Dreng, der rider paa en Svane og forundret betragter den høie Straale, der springer ud af Svanens Næb. — 1828 (3. Sept.) bevilgedes til Havemurens Istandsættelse omtrent 1300 Rd. 1831, 5. Mai bevilgedes atter hertil og til Gravens Oprensning omtrent 500 Rd.

I et kgl. Reskript til Finantsministeren, dat. 20. December 1859, hedder det bl. A.:

«Ligesom Vi allerede tidligere under 17. Februar d. A. have rescriberet Vor Minister for Kirke- og Underviisningsvæsenet at drage

---

[1]) I Morgenposten for 1787 Nr. 48, findes et Stykke med Overskrift: «Rosenborg Have». Her udtales i stærke Yttringer det Beklagelige i, at Haven skulde miste Orangerihuuspladsen. Dette foranledigede en Tilretteviisning af den politiske Journal s. A. (6. Sp. 87). Herefter fulgte atter et Svar i Morgenposten (i Juli 1787).

Omsorg for, at Møntkabinettet, der hidtil har afbenyttet flere Værelser paa Rosenborg, det snareste skee kan, bortflyttes, baade for at erhverve den høist fornødne Plads til Vor kronologiske Samlings Forøgelse og tillige for aldeles at forhindre Brugen af Ild og Lys paa Slottet, saaledes ville Vi, at Du for Slottets yderligere Sikkerheds Skyld i Forening med Vor Krigsminister træffer Foranstaltninger, at det kan komme til at ligge saa frit som muligt, navnlig ud ad mod Gardens Kaserne, hvor flere mindre Bygninger og Plankeværker, tildeels af Træ, i Tilfælde af Ildsvaade kunne afstedkomme Fare for Slottet. Og ville Vi derhos, at Du efter foregaaende Correspondance med Vor Krigsminister fremkommer med nærmere allerunderdanigst Forestilling om, hvorledes den nuværende Exerceerplads, som oprindelig udgjorde Hovedpartiet af Rosenborg Have, atter til Rosenborgs og Vor Hovedstads Forskjønnelse kunde blive inddraget i samme«.

Som Følge af denne Befaling ere foreløbigt to mindre Pladser blevne indlemmede i Slottets Territorium, nemlig Pladsen imellem Slottet og Kasernen (langs med Indgangen fra Volden til Slottet), samt den Strækning, der ligger imellem Fæstningsmuren og Exerceerpladsen og som i Aaret 1785 var bleven dannet ved at opfylde endeel af Slotsgraven (see S. 132). Den førstnævnte Plads, der blev ryddet og planeret, indlemmedes i Slottets Terrain i Februar 1860, og den sidstnævnte i Juli s. A.

I den nyere Tid er Rosenborg Have flere Gange bleven benyttet ved festlige Leiligheder. Saaledes afholdtes her en Mindefest i Efteraaret 1850. (Indtægten tilfaldt de i Krigen Faldnes Efterladte. — See »Album til Erindring om Festen i Rosenborg Have d. 30., 31. Aug. og 1. Sept. 1850»). — Endvidere nævnes Kjøbenhavns Communes Fest i Rosenborg Have den 11. August 1869, i Anledning af Kronprinds Frederiks og Prindsesse Louises Formæling.

En Statue af Christian den Fjerde, støbt i Bronce efter Thorvaldsens Model, blev i Aaret 1863 opstillet i Rosenborg Slotsgaard. Den skulde efter den oprindelige Bestemmelse have været anbragt i den nævnte Konges Gravkapel ved Roskilde Domkirke, hvorfor ogsaa Kongen staaer med Hatten i Haanden. Men da Statuen fandtes at være temmelig lille til den første Bestemmelse, og da den ikke passede i den nye Plan for Kapellets Dekoration, blev den endelig opstillet ved Rosenborg.

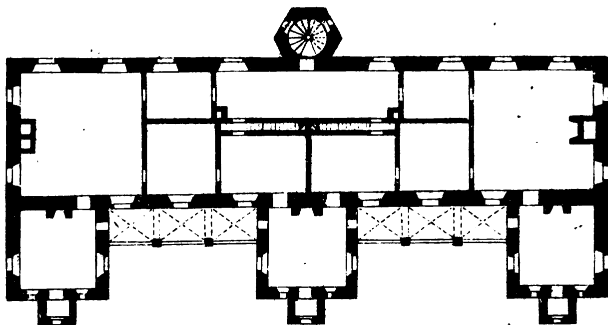
Ibstrup, nu Jægersborg.

Ibstrup skal forhen have været en Herregaard, som i Slutningen af det sextende Aarhundrede tilhørte Familien Ulfeld, der solgte den til Kong Christian den Fjerde (Danske Atlas II, 226). Navnet Ibstrup blev i Christian den Femtes Tid forandret til Jægersborg. Stedet ligger som bekjendt ved den sydlige Udkant af den store Jægersborg Dyrehave, omtrent en Miil nord for Kjøbenhavn. Naar Christian den Fjerde kjøbte Ibstrup, vides ikke, men det maa vistnok være skeet før 1602. Kongen opførte her 1609 og de nærmest paafølgende Aar en anseelig Hovedbygning, samt nogle Stalde og Ladehuse m. m.

Hovedbygningen paa Ibstrup var, ligesom Kongens øvrige Bygninger, opført i den paa hans Tid sædvanlige Renaissancestiil, af Muursteen med Sandsteens Ornamenter. Den havde i sit Ydre en betydelig Lighed med den af Frederik den Anden opførte Badstuebygning ved Frederiksborg, men den havde omtrent dobbelt saa stor Udstrækning i enhver Retning som hiin Bygning. Den bestod, ligesom Badstuen, kun af een Fløi med 3 Fremspring eller Karnapper ved Forsiden, og havde midt for den bageste Side et sexkantet Trappetaarn med Spiir. Foran paa hver af de tre store Karnapper var anbragt en mindre[1]). Bygningen var paa 4 Etager, af hvilke den nederste (en Kjælder eller lav Stueetage) vistnok overalt har havt Hvælvinger og været benyttet til Kjøkken med Tilbehør. Hovedlængen var 74 Alen lang og $18^1/_2$ Alen bred, og hver af de 3

[1]) Paa den ældste bekjendte Tegning af Ibstrup (see nedenfor) findes de 3 smaae Karnapper angivne; men paa Tegningerne i Thurahs danske Vitrurius T. II kun den midterste. Paa Grundtegningen af Badstuen er i samme Værk kun angivet 2 af de smaae Karnapper, men at der har været en tredie, er høist sandsynligt.

store Karnapper 11 Alen lang og $12^1/_2$ Alen bred (efter Tegningerne hos Thurah). Imellem Karnapperne var der anbragt aabne Gallerier, 2 Etager høie og $4^1/_2$ Alen brede, omtrent som «Spadseregangen» ved den midterste Fløi paa Frederiksborg, men vistnok med langt færre og simplere Dekorationer end denne. Fra først af skulde Gallerierne, som det synes, kun have været paa een Etage, men senere blev det bestemt, at de skulde være paa 2 Etager, og at der tillige skulde anbringes et Galleri eller en aaben Altan paa den midterste Karnap, «saa at man kunde gaae fra den store Sal ud paa Taget paa samme Huus«. Den store Sal har uden Tvivl her som i andre Bygninger fra samme Tid været indrettet i Husets øverste Etage. Den midterste Karnap fik dog senere et Tag, ligesom de to andre, men vedblev dog at være noget lavere end disse.

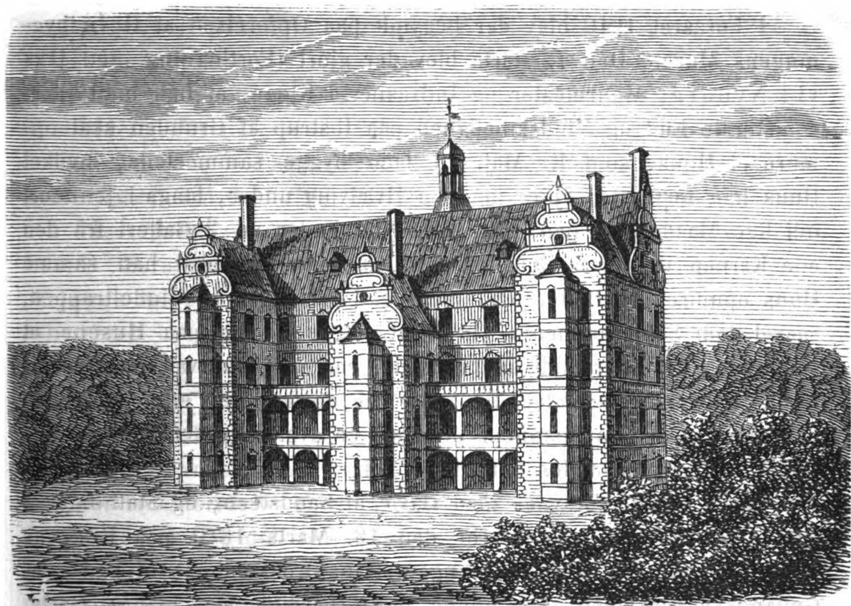

Grundtegning af Ibstrup eller Jægersborg (efter Thurah).

Den ældste Tegning af Ibstrup eller Jægersborg, som nu kjendes, er fra Christian den Femtes Regeringstid, og findes i Resens haandskrevne danske Atlas (Ms. Uldall Nr. 186. fol.). Den har til Underskrift: «Ipstrup, nu Jægersborg». I den tilsvarende Text staaer ikke synderlig andet om Stedet, end at det nylig af den nu regerende Kong Christian den Femte har faaet Navnet Jægersborg. Tegningen er kun lille, og mindre vel udført, men man seer dog, at Huset, da den blev optaget, endnu nogenlunde maa have havt sit oprindelige Udseende. Den her vedføiede Afbildning er udført efter den nævnte gamle Tegning, sammenholdt med Grundtegningerne i Thurahs danske Vitruvius T. II. Da dette Værk udkom, havde Bygningen kun 3 Etager, da den fjerde var bleven afbrudt nogle Aar tidligere. — Et lille Prospect af Bygningen, nærmest efter Thurah, findes i Traps Beskrivelse af Danmark, 2. Udg. I Bd. S. 167. En

Tegning fra en noget nyere Tid, da Bygningen atter var bleven noget forandret, findes i Illustreret Tidende, 1. Aargang, S. 151.

I Foraaret 1609 grundlagdes det «store nye Huus paa Ibstrup». Steenhugger Jakob Meussen, boende i Lyngby, faaer (12. Mai) Betaling for at hugge «graa Feltsteen» til Ibstrup. I Juli faaer Muurmester Christoffer Caspersen Betaling »for Grundvolden at lægge under det nye Huus paa Ibstrup Ladegaard». Den 28. Juli gjøres Fortingning med Jens Bruun, Steensætter, »at han skal lægge en Grundvold under den Hvælving, som skal gaae fra det store Huus paa Ibstrup og ned til Graven». Herfor betaltes ham (12. og 19.

Ibstrup paa Christian den Fjerdes Tid.

August) i Alt 20 Rd. Den 6. August gjøres Fortingning med Christoffer Caspersen, Muurmester, «om 3 Hvælvinger paa Ibstrup, han skal opmure, hvilke skal gaae fra de 3 »Prouitter», som skal være til det store nye Huus, K. M. vil lade bygge, og ind udi Graven». For disse Hvælvinger tilsagdes ham 100 Rd., hvoraf den sidste Rest blev ham betalt den 28. October.

Hovedbygningen paa Ibstrup har maaskee været omgiven med ældre Mure og Grave. Den 3. October 1609 blev der gjort Fortingning med Jens Bruun, Steensætter, «at han skal sætte Grunden af Kampesteen omkring Skandsen paa Ibstrup Ladegaard». Denne

Grund skulde være 4 Alen høi, og for hver Rode tilsagdes ham 2 Rd. For dette Arbeide fik han nu efterhaanden 160 Rd., hvoraf det sidste Atdrag betaltes ham den 21. April 1610; men han er maaskee død kort efter, da Arbeidet fortsattes af Christen Jensen, Leerklikker. Med denne gjøres Fortingning den 23. Mai, «at han skal opsætte den øvrige Part af Grunden omkring Skandsen paa Ibstrup Ladegaard, med Kampesteen, 4 Alen høi, som Jens Bruun, Steensætter tilforn havde fortinget og begyndt at opsætte». Han skulde ligeledes have 2 Rd. for hver Rode, og han sees at have faaet 55 Rd. i forskjellige Afdrag, hvoraf det sidste den 29. Juli 1610, da han formodentlig har været færdig.

I Foraaret 1610 blev der begyndt paa Opførelsen af Hovedbygningens Mure. Den 7. Marts blev der gjort «Fortingning med David Nyborg, Muurmester og Indvaaner i Kjøge, at han med allersomstørste Flid og Vindskibelighed paa Ibstrup af Grunden skal opmure et Huus, som K. Maj. vil lade bygge sammesteds, hvilket Huus han først skal gjøre med en Hvælving under, langs igjennem; udi lige Maade skal han gjøre Hvælving under de 2 Galleri fra den ene Karnap til den anden. Og siden fremdeles skal han samme Huus opmure fire Lofter høi, med de 3 Karnappe og Vindeltrappen, saavel som Skillerummene, Gulve at lægge, Taget paa Husene at skjelne og det ellers udi andre Maader saa vidt Muurværket angaaer, baade indvendig og udvendig gjøre og forfærdige, efter som den Skabelun og Afrids, hannem der paa er overantvordet, videre udviser». Herfor tilsagdes ham 1800 Rd.

Huset skulde forsynes med Gavle af Sandsteen, og Statholderen Breide Rantzov sluttede derfor den 16. Marts 1610 paa Kongens Vegne Fortingning med Steenhugger Hans Brockmann, «at han udaf Gullandske Bloksteen skal hugge og forfærdige saa mange Gavle, baade store og smaae, som ere forordnet at skal gjøres paa det store nye Huus, K. Maj. naadigst vil lade bygge paa Ibstrup, og er hannem paa K. Maj. Vegne lovet for samme Gavle paa hans egen Bekostning at forfærdige: for hver af de store skal ham gives 30 Dl. og for hver af de smaae Gavle 20 Dl., og skal ham forskaffes af K. Maj. egen Steen saa mange han til Arbeidet haver fornøden». Han fik nu jevnligt Penge paa Regnskab for dette Arbeide, og i Slutningen af Aaret 1611 havde han i Alt faaet henved 600 Rdl. for Gavlene og vistnok tillige for andet Steenhuggerarbeide til Ibstrup. Der blev desuden af flere Steenhuggere til forskjellige Tider leveret endeel Arbeide til Ibstrup.

Tømmerarbeidet udførtes af Tømmermand Vigert Jansen. Den 20. August 1610 blev der gjort Fortingning med ham, «at han med alsomstørste Flid og Vindskibelighed skal ophugge og forfærdige det nye Huus, som K. Maj. naadigst vil lade bygge paa Ibstrup Ladegaard, med Bjælker at hugge til Maade og dennem lade slethøvle, saa og siden indlægge, med Lofter at lægge, Spiren paa Vindeltrappen at forfærdige, Spirværket at hugge og Huset at lægte med alt andet mere, saa vidt Tømmerværket til samme Huus udkræver, fuldkommeligen gjøre og forfærdige». Herfor tilsagdes ham 400 Rd., hvoraf han nu jevnligt fik Penge paa Regnskab, indtil i Sommeren 1611, da hans Arbeide formodentlig har været færdigt.

Angaaende Husets Tækning, der varede indtil Foraaret 1612, haves følgende Akkord:

«Ao. 1611 den 19. October er paa K. Majs. Vegne gjort denne Kontrakt og Forening med Baltzer Berner, Blytækker og Indvaaner udi Kjøbenhavn, at han selver, med sit eget Folk og paa hans egen Bekostning, skal tække det nye Huus, høibemeldte K. M. af Grunden haver ladet opmure paa Ibstrup Ladegaard, som efterskrevet staaer. Først skal han tække for^ne^ Huus med Skifersteen overalt og lægge Kobber og Blyrender hvorsomhelst behøves, dernæst med Skifersteen overtrække de 3 Karnapper paa samme Huus, saavelsom og lægge Kobber, Blyrender, saa mange dertil fornøden gjøres, og skal han selver paa sin egen Bekostning tilhugge og forfærdige saa mange Skifersteen, som til for^ne^ Tag kan forbruges, og sig derfor ingen anden Arbeidsløn hos K. Maj. at anmode. Dog skal H. M. naadigst lade forskaffe hannem Skifersteen og Søm saa mange som dertil opgaaer, og det med Vogne did til Ibstrup at lade »heiden» føre. For hvilket alt for^ne^ Arbeide hannem er lovet og tilsagt at maa gives her af K. Majs. Rentekammer 300 Dl. og hannem dennem fornøie efter som samme Arbeide fanger Fremgang til, og skal han med største Flid have Tilsyn og Opseende, at forbemeldte Arbeide med det allerførste vorder ustraffeligen gjort og forfærdiget, som han selver det vil forsvare og der fore stande H. M. til Rette«.

Ifølge den Akkord, som den 7. Marts 1610 sluttedes med David Nyborg, skulde der kun være Gallerier ved Husets nederste Etage; men kort efter maa det være blevet bestemt, at Gallerierne skulde være 2 Etager høie, og at der skulde indrettes en Altan eller et aabent Galleri paa den midterste af de 3 Karnapper. Den 30. October 1610 blev der nemlig sluttet «Fortingning med David Nyborg, Indvaaner i Kjøge og Bygmester paa Ibstrup, at han af gul-

landske Bloksteen skal hugge og forfærdige 2 Gallerier imellem de 2 Karnapper paa det Huus, som han underdanigst haver fortinget at opmure paa forne Ibstrup; desligeste et Galleri midt paa det mellemste Karnap med Lister og Piller, saa at man kan gaae ud af den store Sal over paa Taget paa samme Huus, og det altsammen paa sin egen Omkostning, dog af H. Majs. egen Steen, med allerstørste Flid og Vindskibelighed hugge og fuld færdiggjøre efter den Afrids og Skabelon, hannem derpaa er overantvordet». Herfor tilsagdes ham 400 Dl., hvoraf der betaltes ham forskjellige Afdrag indtil i Slutningen af Aaret 1612, da Arbeidet formodentlig har været fuldført. — I en Afregning med Steenhugger Jakob Meussen (12. Mai 1617) nævnes bl. A. 8 store Piller af graa Kampesteen til Ibstrup. Disse Piller hørte formodentlig til Gallerierne (see Afbildningen S. 137).

Den 11. Marts 1611 blev der gjort Fortingning med Lambrecht Styrmand, Steenhugger, «at han med det allerførste skal hugge og forfærdige en Skorsteen af gullandsk Bloksteen, som siden skal opsættes paa Ibstrup, efter det Mønster og den Skabelon, hannem derpaa er overantvordet». Herfor tilsagdes ham 24 Dl. Men desuden huggede han Trin til en ny Vindeltrappe til Ibstrup, og den 2. Juli 1611, da der blev gjort Afregning med ham, havde han, foruden Skorstenen, leveret 67 Trappetrin, hvorfor han skulde have 83½ Dl. 1 Ort (for hvert Trin 1 Dl. 1 Ort).

David Nyborg leverede ligeledes Trappetrin til den store Vindeltrappe, hvorfor han den 6. October 1612 fik 45 Dl. paa Regnskab. I Foraaret 1612 havde han leveret Taglister af gullandsk Bloksteen til Ibstrup, og den 18. April s. A. havde han faaet 72 Dl. «hans Arbeidsløn for 3 Skorsteen, han har hugget af gullandsk Bloksteen og ere blevne opsatte paa Ibstrup».

Steenhugger Johan Henriksen leverede ligeledes fra September 1611 til 16. Januar 1612 endeel Steenhuggerarbeide til Ibstrup, og fik herfor i Arbeidsløn i Alt 188 Dl. 6½ ß.

Nogle Aar senere leverede Steenhugger Henrik Nyborg endeel Arbeide til Ibstrup. Den 29. September 1616 fik han 50 Dl. paa Regnskab «for Steenhuggerarbeide til Ibstrup». Den 13. October s. A. fik han 40 Dl. for Steenhuggerarbeide udi det mellemste Karnap paa Ibstrup», og senere fik han Betaling for 3 Skorstene til Ibstrup, der synes at være blevne færdige i Foraaret 1618.

I Aarene 1613—14 synes der ikke at være blevet arbeidet synderligt paa Ibstrup. Dog forekommer følgende i en Afregning, da-

teret den 3. Marts 1615: »Givet Lauerths Thommesen Krøger, Snedker og Indvaaner i Kjøbenhavn, — 20½ Dl. 15 ß — hvormed han nu er bleven fornøiet og afbetalt 210½ Dl. 15 ß danske, hans fortjente Arbeidsløn for 40½ Tylter Fyrredeler, han har høvlet paa den ene Side og lagt paa det nederste Loft udi det nye Huus paa Ibstrup, item for 20 Tylter Deler, han i lige Maade har høvlet og lagt paa det øverste Loft udi samme Huus, beregnet hans Arbeidsløn for hver Tylt af forne Deler at høvle og lægge, 3 Ort; sammeledes for 40½ Tylter Deler, han har høvlet paa begge Sider og lagt paa den lange Sal og tvende Kammerse, for Tylten 1 Rdl. Desligeste for 67 Vindueskarme med 4 Buer udi, Stykket 1 Dl., 40 Vindueskarme med 2 Buer i, Stykket ½ Dl., 33 Vindueskarme med een Bue udi hver, 1 Ort, hvilket alt forskrevne Arbeide han har gjort og forfærdiget i det nye Huus paa Ibstrup. (Desuden havde han leveret til det store Huus i Lysthaven (Rosenborg) efter Markus Wiblitzes Beviis: 28 Vindueskarme à 1 Rd., 2 halve Vinduesbuer à 1 Ort, 10 Buer à 8 ß. Fra 29. Mai 1613 til 3. Januar 1614 havde han faaet paa Regnskab 190 Rd.).

Snedker Hans Wegener leverede senere, i Aarene 1615—18 endeel Arbeide til Ibstrup. Den 25. September 1615 gjorde Breide Rantzov Fortingning med ham, »at han skal gjøre saa mange Døre med Døgerichter, samt Vindueskarme og Friser, som fornødent gjøres udi det nye Huus paa Ibstrup». For hver Dør med Døgericht og Karme skulde han have 2 Dl. og for hver Alen Friser ½ Dl. Den sidste Rest af Betalingen »for et Antal Friser, Døre, Porte og andet Arbeide til Ibstrup» fik han den 29. Marts 1618, da han havde leveret Arbeide for 265 Rd. 20 ß. — Den 27. Februar 1617 fik Henrik Krammer, Mestersvend paa Slottet (i Kjøbenhavn) 1½ Dl. 1 Ort, som er hans Arbeidsløn for 7 store Rammer, han har gjort ved Hellig Aften[1]), til K. Maj.s Behov paa Ibstrup».

Glarmesterarbeide, vistnok til de sidstnævnte Vinduer, leveredes af Bertel Johansen. Breide Rantzov gjorde den 24. September 1615 Fortingning med ham, »at han skulde forfærdige endeel Vinduer af K. Maj.s eget Glas og Bly i det store nye Huus paa Ibstsup. For hver 4 Vinduer i en heel Karm skulde han have 1 Rdl., og for hver halve Karm med 2 Vinduer ½ Rd. Den 25. September s. A. og 17. Marts 1616 fik han hver Gang paa Regnskab 40 Rd.

Værelserne skulde dekoreres med Stukkaturarbeide. Den 12.

---

[1]) Der har først staaet »Füraffteun».

September 1615 gjorde Statholder Breide Rantzov paa Kongens Vegne Fortingning med Kalksnider Valentin Dresler, »at han paa egen Bekostning og med egne Folk skulde dønnike og staffere udi Kalksniderarbeide 20 Gemakker udi det store nye Huus paa Ibstrup og den store Sal sammesteds, efter den Afrids, hannem derpaa er overantvordet». Herfor tilsagdes ham 1400 Rd. og han fik efterhaanden endeel Afdrag paa denne Sum, saa at den største Deel deraf var betalt i Sommeren 1617. Der blev af og til kjøbt endeel Sk℔ Haar og Kalkuld til «Dønnikearbeidet».

Omtrent ved samme Tid begyndte man at anvende Gips i Værelserne; men det sees dog ikke tydeligt hvorledes den egentlig anvendtes. I Sommeren 1616 (23. Juni eller senere) gjorde Breide Rantzov «Fortingning med Dirick Reindorff og Tommis Auenthussen,. Gipsgetere, at de paa deres egen Bekostning skulde overlægge med Gips de trende Lofter i det store nye Huus paa Ibstrup, hvorfor dem er lovet og tilsagt 300 Dl.» Fra August til October s. A. fik de i forskjellige Afdrag 200 Rd., men naar de bleve færdige med Arbeidet, vides ikke. I nogle af Regningerne nævnes «Lofter», og i andre «Gulve paa de trende Løfter» (jvf. S. 35). «Gipsgetere» omtales derefter i Regnskaberne først under 8. October 1618. Denne Dag fik Frederik Haasse fra Brunsvig 20 Dl. «paa Regnskab af hans Arbeidsløn for Gulvet i den store Sal paa Ibstrup, han har antagen sig at skal overlægge og forfærdige for K. Maj. med Gips. Den 11. November s. A. fik han 105 Dl., «hvormed han nu er aldeles bleven fornøiet og afbetalt 125 Dl., K. M. naadigst har lovet og tilsagt ham for Gulvene i den store Sal og tre andre Gemakker, han og hans Medtjener Jørgen Geercken haver overlagt og stafferet med Gips udi det store nye Huus paa Ibstrup, og er ham den 8. October 1618 bleven givet og fornøiet 20 Dl.» (Denne Fr. Haasse er maaskee den samme som den S. 35 nævnte Fr. Hosian). — I December 1623 betaltes Tømmermændene, som havde «nedtaget et Tække over Galleriet paa Ibstrup».

Der er vistnok blevet udført endeel Malerarbeide paa Ibstrup, skjøndt det næsten slet ikke er fundet omtalt i de benyttede Regnskaber. Allerede 1618 maledes Døre m. m. 1624 fik Laurids Hansen Betaling for at male 2 Skorstene samt Væggene i Kongens eget Gemak paa Ibstrup.

Paa Ladegaarden Ibstrup opførtes nogle Stalde og Ladehuse m. m. i Aarene 1608—11. — Den 9. Juli 1617 blev gjort Fortingning med Galde Trolle Tømmermand, «at han paa egen Bekostning og

med eget Folk skal hugge i Tønsberg Len i Norge en Beriderstald, 24 Bindinger lang og 6 (sic) Alen bred, med Tagvinduer paa og aldeles ingen Skillerum eller Loft inden udi, og skal han selv lade samme Stald opreise ved Ibstrup». For hver Binding tilsagdes ham 3 Dl., eller ialt 72 Dl. — Den 29. Juli 1617 blev gjort Fortingning med Galde Trolle, «at han paa egen Bekostning og med eget Folk skal hugge i Tønsberg Len et Boldhuus med Tilbehør». Det skulde være 27 Bindinger langt, 14 sjællandske Alen bredt og 10 Alen høit. Han skulde opreise det ved Ibstrup, og der tilsagdes ham for hver Binding 3 Dl. Men Tømmeret, som behøvedes hertil, skulde Gunde Lange forskaffe ham.

Christian den Fjerde og flere af de følgende Konger opholdt sig af og til paa Ibstrup, men vistnok i Reglen kun kort Tid ad Gangen. — I Aarene 1640—43 opholdt den svenske Enkedronning Maria Eleonora sig paa Ibstrup, efter at hun var flygtet fra Sverrig. — Frederik den Tredie opholdt sig ligeledes af og til paa Ibstrup, og man har endnu en Beskrivelse af en storartet Hoffest, som holdtes her 1655 og som endte med et glimrende Bal i den store Sal (Nyerups Efterretninger om Frederik den Tredie). — Under Krigen 1658 opholdt Carl Gustav sig en kort Tid (i September) paa Ibstrup (Historisk Tidsskrift 3. R. 3 Bd. S. 578 fg., i Ove Juels Dagbog). — 1663 forundte Kongen sin Kammertjener Jakob Petersen og hans Arvinger den lille Dyrehave ved Ibstrup, med Tilladelse til der at lade indrette et «Wirtzhuus» samt allehaande Spil, saasom: Pirkentafel, Klodsbane, Pailemaile, Skydebane odl. (Nyerups Efterretninger om Fr. III S. 407—8).

Den 1. November 1673 afsluttede Lambert v. Haven, Generalbygmester og Inspecteur over alle K. Majs. Kunstnere og Haandværkere, en Kontrakt med Steenhugger Johannes Franck om Forfærdigelsen af en Fontæne til Jægersborg. Den skulde være 64 Alen i Omkreds og 1 Al. 2 Tom. dyb; ovenpaa skulde være en Karnis, 3 Kvarteer 2 Tom. bred og 13 Tommer dyb, af gullandsk Steen. Gulvet skulde lægges med «Eylandtsteen». For dette Arbeide skulde Franck have 550 Rd. (Kgl. Res. fra Kbh. Civil Etats Cont. 1687 Nr. 119).

Christian den Femte var en ivrig Jæger, og det var især under ham, at Parforcejagten ret kom i Mode. Han forandrede, som alt bemærket, Navnet Ibstrup til Jægersborg. Han kom ofte her ud, for at fornøie sig ved Jagten, og ikke sjeldent blev en Hjort for-

fulgt den ene Dag efter den anden indtil det endelig lykkedes at fange eller dræbe den. — Den 19. October 1698, netop St. Huberts Dag, den til Jagthelgenen indviede Fest, begav Kongen sig ud i Jægersborg Dyrehave, for at jage der og saaledes slutte Jagten for dette Aar; men denne Gang viste St. Hubert sig meget ugunstig mod en af sine ivrigste Dyrkere. Jagten begyndte noget sildigt, og da Hjorten løb længe, kjørte Kongen til Eremitagen[1]) for at holde Taffel. Mod Slutningen af Taffelet kom Jagten i Nærheden, og man meldte Kongen, at Hjorten stod for Hundene, ikke langt fra Huset. Kongen reiste sig da strax fra Bordet, »og begav sig til Jagten«. Han gav Hjorten Fangsten eller Stødet, men dette maa ikke have truffet rigtigt, da den efter Faldet strax reiste sig med Bagkroppen, men den faldt strax igjen, og det saaledes, at den slog Kongen til Jorden, idet den ramte hans venstre, daarlige Hofte. Dette foregik saa nær ved et Træ, at Kongen ikke kunde undvige hurtigt nok. En af Hoffolkene hjalp ham strax op, men Hjorten, der atter reiste sig, ramte ham dog endnu meget haardt paa det venstre Been. Man troede først, at Benet var slaaet itu, hvilket dog ikke var Tilfældet. Kongen kom sig dog efter lang Tids Forløb saa vidt, at han atter kunde bevæge sig i det Frie; men Uheldet har dog maaskee bidraget til at fremskynde hans Død, der indtraf den 25. August 1699. (T. A. Beckers Kvartalskrift Orion I, 66 fg. — Takkerne af den omtalte Hjort findes endnu paa Rosenborg).

Frederik den Fjerde opholdt sig i sine første Regeringsaar jevnligt paa Jægersborg, hvorimod Christian den Sjette aldrig har boet her (ifølge Thurah).

I Aaret 1732 optoges et Inventarium over Gjenstandene paa Jægersborg. (Det findes i Ministeriernes Arkiv, i Kbhvns Regiments Ryttergodses Distrikts Regnskab, 1746 Lit. NNNN). Heri nævnes endeel Værelser (hvoriblandt et, som kaldes det mørke Værelse), og disse vare næsten alle beklædte med gamle forgyldte Lædertapeter med forskjellig Grundfarve. I Taarnet var et Taarnuhr og 2 Klokker, en til Fuldslag og en til Kvarteerslag; tillige nævnes et gammelt Tapet »med Jægersborg Figur paa«. Foruden endeel Møbler

---

[1]) Den gamle Eremitage var en lille, uanseelig Bygning, som stod paa en opkastet Høi tæt ved det Sted, hvor den nuværende Eremitage senere blev opført. Den var bygget af Christian den Femte, og under Loftet i det kgl. Spiseværelse var et fortrinligt Maleri af Coffre, som senere blev anbragt under Loftet i den øverste Sal i den nye Eremitage (Thurahs danske Vitruvius T. II).

m. m. i Værelserne forefandtes i en af Etagerne, maaskee den øverste, endeel »Skilderier», formodentlig især Malerier, der næsten alle vare gamle og i sorte Rammer. De vare følgende:

1. Den gamle Gyldenløve, medens han var ung, »med en Fachne paa den høire Axel».
2. Hertug Ulrik, med en Kanon foran sig, et kort Gevær i den høire og Hatten i den venstre Haand.
3. Samme, med en «Fyhr-Mysser« for sig, en Musket i den venstre og Hatten i den høire Haand.
4. En Karl til Hest, som strider med Losser og Løver (itu).
5. Herkules, som holder en Hjort ved «Gevehren«.
6. Tre Ulve paa en Hest, som er nedkastet til Jorden (itu).
7. Christianus Qvartus, holder den høire Haand i Siden, og hans Hjelm staaer hos.
8. Elias og Bjørnen, som river Børnene.
9. St. Paulus, lægger sine Arme paa en Bog og har en Pen i Haanden.
10. Fredericus Tertius, imens han var ung, fuld Corpus og i en hvid, blommet, sølvstukken Klædning, holder den høire Haand i Siden; paa Hatten en hvid og rød «Plomas«.
11. Et lille Barn (en Frøken), som lægger Haanden paa et Bord.
12. Grev Valdemar imens han var ung, i rød Klædning, har den venstre Haand i Siden og en Stok i den høire, med et Bord bagved sig.
13. En Herre i en bruun Klædning, med Sølv Kniplinger og gule Støvler, holder en Kjep i den høire Haand og den venstre i Siden.
14. Kongen af Polen, i halv Corpus, med Kronen staaende paa et Bord hos sig.
15. Kong Jakob af England (paa Træ og itu).
16. Marie med Barnet og Josef.
17. En Fyrste af Holsteen.
18. Dronning Christine, med Krone paa.

19-20. To smaae Børns Skilderier, paa det ene Markatte, og paa det andet en Papegøie.

21-22. Kongen af Spanien og hans Dronning.

23. En norsk Dreng med en Ugle, en Morian og en Hund.
24. Sex Stykker paa Træ, overtrukket med Papir, hvorpaa Fortifikationer ere afridsede.

Alle disse Sager bleve i Slutningen af 1732 af Slotsforvalter Gotlieb Christian overleverede til Carl Christian von Gram, Hof-Jægermester over den kgl Parforcejagt paa Jægersborg.

Thurah beretter, at han havde udarbeidet en Plan til Jægergaardens Indretning, som dog ikke aldeles blev udført, og at Christian den Sjette lod den øverste Etage af Hovedbygningen nedbryde, »da Murene havde begyndt at revne«. Dette er formodentlig skeet 1746. I de nysnævnte Regnskaber findes nemlig en kort Skrivelse (Lit. 0000) af L. de Thurah, dateret d. 18. October 1746, hvori det bl. A. hedder: »Hvad Betræk, som i Jægersborg Slots Gemakker, førend den sidste Forandring i denne Efterhøst paa Slottet skeede, befandtes, ere alle paa Stedet forblevne og efter Forandringen i alle Værelser emploieret«.

Den 18. November 1760 havde Kong Frederik den Femte det Uheld paa Jægersborg at brække Benet. De nærmere Omstændigheder herved fortælles i et af Charlotte Dorothea Biehls Breve (i Historisk Tidsskrift, 3 R. 4 Bd. S. 273). Dette Uheld har maaskee været en medvirkende Aarsag til, at Slottet det følgende Aar blev nedbrudt. I 2det Bind af Danske Atlas, der udkom 1764, siges dog (S. 226—27), at Jægersborg for et Par Aar siden befandtes saa brøstfældigt, at det maatte afbrydes, og at der nu paa Stedet findes endeel Bygninger, som beboes af Hs. Excellence Overjægermester Gram og endeel Jagtbetjente.

Det er ovenfor (S. 135) anført, efter Danske Atlas, at Christian den Fjerde skal have kjøbt Ibstrup af Familien Ulfeld; men dette er vistnok urigtigt, da flere Efterretninger tyde paa, at Ibstrup har tilhørt Kong Frederik den Anden. Saaledes skreves fra Skanderborg den 10. Marts 1573 til Peder Oxe til Gisselfeldt, om en af Kongens Svoger, Kurfyrsten af Sachsen, sendt »Veidemand«, som ved Tøbberup og Ibstrup skulde indrette en «Fogelherdt« (Geh. Ark. D. S.) — I Peder Oxes Levnet af Ryge nævnes S. 39 en kongelig Ordre, dateret Ibstrup den 24de Juli 1579. — (Laurids Knudsen i Ibstrup, Herredsfoged i Sokkelunds Herred, fik aarlig 1 Skp. Korn af hver, som sidder for Gaard, ifølge Bef. dat. Frederiksborg den 25. Juli 1579. (Geh. Ark. D. S.) — Af Frederik den Andens Kalenderoptegnelser for Aarene 1583, 1584 og 1587, trykte i Historisk Tidsskrift 4 R. 3 B. S 538 fg. sees, at Kongen jevnligt kom til Ibstrup.

(Tegningen i Ill. Tid. I, 151 forestiller ikke Jægersborg, men Badstuen ved Frederiksborg.)

Abraham Wuchters.

Nedenstaaende Efterretninger om Wuchters ere samlede fra endeel forskjellige Kilder, der i Reglen ere anførte i Anmærkningerne. Til Kilderne hører endvidere: Nagler, Die Monogrammisten I. Bd. 1858, hvor man S. 660 finder følgende:

AW.fe. *Abraham Wuchters*, auch Wugters und Wogter genannt, wahrscheinlich ein Holländer von Abkunft, stand 1664 bereits 25 Jahre in Diensten des Königs von Dänemark, und malte während dieser Zeit eine grosse Anzahl von Bildnissen. A. Haelweg, L. Salm, H. Schatten, Th. Matham, L. Vorsterman und Andere haben deren gestochen. Auf mehreren Bildern findet man das Monogramm des Künstlers, wie auf jenem des Königs Christian IV von Dänemark in der k. k. Gallerie zu Wien, welches A. Haelweg gestochen hat. Im Künstler-Lexicon XXII S. 122 haben wir ausführlicher über diesen Meister gehandelt, und auch Radirungen desselben verzeichnet. Er starb um 1680.

Hvad der i Naglers Künstler-Lexicon anføres om Wuchters, er kun høist ubetydeligt. Blandt de af ham malede Portræter nævnes her den bekjendte Gustav Wrangel og Baron Wassenaer. (Samme Sted nævnes D. Wuchters, en nederlandsk Maler, der levede omtrent 1510—1600, og af hvem der findes et lille Billede i det k. Galleri i Berlin, malet graat i graat og forestillende Kong Salomon, der modtager Dronningen af Saba; det er betegnet D. W.).

Abraham Wuchters er født i Holland; men i Aaret 1638 blev han af Kong Christian den Fjerde indkaldt til Danmark. Allerede det følgende Aar finde vi ham ansat som Tegnelærer ved Sorø Akademi, og det er saaledes ikke usandsynligt, at han netop er bleven indkaldt for at overtage denne Plads, som var bleven ledig ved Reinholt Thims Død. Den 27. Februar 1639 blev der nemlig skrevet

til Hofmesteren ved Sorø Akademi, Hr. Just Høeg, »at nærværende Contrafeier Abraham N. maa antages for Contrafeier udi afgangne Reinholt Thims Sted paa Soer, og paa samme Vilkaar som Thim havde havt«[1]) Men den egentlige Ansættelse skete dog, som det synes, først ved følgende Brev:

Abraham Wuchter Contrafeier fik Bestillings Brev at være paa Soer.

C. 4. G. A. v., at vi naadigst have antaget og bestillet, saa og hermed antage og bestille nærværende Abraham Contrafeier at skulle udi det kongelige adelige Akademi i Soer informere og lære Ungdommen der sammesteds, som der til Lyst kunde have, udi Ridtzen, Tegnen og Arkitektur, og skal han samme sin Bestilling med høieste Flid og Vindskibelighed forestaae, undervisendes og lærendes Ungdommen udi samme Kunster, 6 Timer om Dagen, 3 Formiddag og 3 Eftermiddag, saa han hver Dag det fleste muligt kan undervise, og selv de 3 Timer dennem, som derudinden *progressum* og Fremgang gjøre, og de andre 3 Timer ved en dygtig og flittig Svend dennem, som først begynder, dog at han selv [med] dennem dagligen haver flittigen Indseende, der udi at corrigere hvis Behov gjøres; for hvilken hans Umage og flittig Forhold vi naad. have bevilget hannem og forordnet aarligen til rette Tider at lade give 300 Courant Dl. og 10 Læs Ved. Nok skal hannem undes fri Græsgang til 2 Køer, og skal hannem udvises nogle Bønder, som til ingen anden maa deres Ved afhænde, førend han af dennem saa meget Ved, som han over de forskr. 10 Læs aarligen kan behøve, og han sin Nødtørft, som de have at afhænde, for en billig Betaling til Kjøbs bekommendes vorder; og skal denne hans Bestilling begynde og angaae fra den Dag, han sig til forskr. Soer, der strax continne[nter] at blive, indstillendes vorder, og siden Aar efter Aar forfølge meden og al den Stund, han udi samme Bestilling forbliver. Haf. 24. October 1639.[2])

At Wuchters blev indkaldt til Danmark, har maaskee været en Følge af hans Forbindelse med Kunstnerfamilien van Mander, med

[1]) Brevet findes i Sjællandske Tegnelser XXVI, 412. — Om Reinholt Thim, der i November 1623 blev ansat som Contrafeier ved Sorø Akademi, see nærv. Skr. S. 36—39. (Et Maleri af ham, der forhen var i Bedekammeret paa Frederiksborg og forestillede Christian den Fjerdes Syn paa Rodenburg, omtales i N. L. Høyens Skrifter, I, 205, 233.)

[2]) Sjæll. Regist. Nr. 20, fol. 168.

hvilken han i al Fald senere blev beslægtet. Den ældre Carl van Mander eiede i Delft en stor Fabrik for vævede Tapeter, og udførte her de berømte Tapeter, som Christian den Fjerde havde bestilt hos ham til Frederiksborg Slot. Ikke længe efter at disse Tapeter vare fuldførte, døde Carl van Mander i Delft, nemlig 1623, og i det samme Aar begav hans Enke, Cornelia von Roswyke (eller som Hollænderne skrive, Cornelia van Rijswijke) sig tilligemed sin Broder og Familie til Kjøbenhavn.[1]) Kong Christian skyldte nemlig endnu 8145 Gylden for Tapeter, og en af van Manders Kreditorer, en Hollænder ved Navn N. Snoeckart, havde lagt Beslag paa denne Sum, hvilket havde foranlediget en vidtløftig Sag, som først endte 1628. Cornelia medbragte en Søn, den senere her berømte Maler Carl van Mander, der døde 1672, og en Datter, der senere blev gift med Abraham Wuchters.[2])

I Begyndelsen har Wuchters formodentlig været mindre tilfreds med Opholdet i Sorø. Han fik nemlig i Mai 1640 Tilladelse til at reise bort paa nogen Tid, hvilket sees af følgende Brev:

Hr. Just Høeg fik Brev Contrafeieren i Sorø anlangende.

Christian IV. Vor synderlig Gunst tilforn. Vider, at vi naadigst have forløvet Abraham Wuchters, Contrafeier paa Sorø, at maa paa en Tid lang begive sig ud af Landet, og paa andre Steder sig at forsøge, dog skal han strax paa sin egen Bekostning forskaffe en dygtig Person, som udi hans Sted samme Bestilling kan forestaae imidlertid han er ude, hvorefter I Eder kan vide at rette. Hafn. d. 13. Mai 1640.[3])

Hvis Abraham Wuchters er reist bort, saa maa han hurtigt være kommen tilbage, men han har neppe benyttet Tilladelsen.

Under Opholdet her i Landet malede han en stor Mængde Portræter, især af kongelige og adelige Personer. Han har flere Gange malet Kong Christian den Fjerde og de to følgende Konger. Saaledes blev der den 10. Juni 1640 betalt en Hans Skrøder paa Abrahams Wuchters Vegne 50 Rd. for kgl. Maj.s Contrafei.[4]) Samme Aar skal Wuchters have faaet et kgl. Privilegium paa at lade det

---

1) Broderen var formodentlig Engel Roswick, der nævnes i Rentemest. Regnsk.

2) Dr. J. G. Burman Beckers Afhandling om Carl van Mander, i H. Hertz's Ugentlige Blade Nr. 20.

3) E. G. Taubers Udsigt over Sorø Akademies Forfatning 1623—65, Bilag 33.

4) Kjøbenhavns Skilderi 1830, S. 1224.

af ham malede Portræt af Kongen stikke i Kobber.[1]) Den 7. November 1646 fik han Privilegium paa at lade Portræter af Kongens Søn Hertug Frederik og dennes Gemalinde stikke i Kobber til Forhandling.[2]) Den 3. Januar 1655 blev der skrevet til Rentemestrene, at Wuchters maatte bekomme 300 Tønder Korn af Provianthuset i Kjøbenhavn, for Contrafeier, som han havde udført efter kongelig Befaling.[3])

I Aaret 1661, da Wuchters opholdt sig i Sverig, udbad Dronning Christine sig Kong Frederik den Tredies Tilladelse til, endnu i nogen Tid at beholde ham hos sig. Hendes Brev herom er følgende:

Stoormächtigste Konungh
Högtähradhe Käre Brodher.

Jagh kan Eders Kongl. Mayt. hermedh Kärligen ey oförmällt låtha, Migh hafwa widh Min Afreesa ifrån Stockhollm, tillika dedhan från medh Migh hit tagit Eders Kongl. Mayt.s tiänare och *Contrefajere* Abraham Wuchters, hersammastedhes några nödige Saaker för Migh att förfärdiga. Såsom Jagh nu wäl widh Migh Sielf tänckia kan, sådant icke bööra skee, uthan Eders Kongl. Mayt.s wettskap og *permission*, hwilcken hoos Eders Kongl. Mayt. att förwerfwa, Han Wuchters sielf Migh också ödmiukeligen ombedit hafwer, Så har Eders Kongl. Mayt. Jagh sådant icke allenast optåckia, uthan jämbwäl Kärligen begära welat, deth Eders Kongl. Mayt. att förunna behagade, deth han Wuchters her hos Migh må förblifwa, så länge Jagh hans tiänst nödigen hafwer, Såsom och sedhan, hoos Änckie Drottningen, Drottningh *Hedewigh Eleonora* &c. uthi några Månar, effter Hennes Mayt. widh Min Afresa från Stockhollm i lika matto begära måndhe, deth å dhes wegnar, Jagh Eders Kongl. Mayt.s *Consens* jämbwäl *procurera* wille. Jagh är fördhenskuldh uthi dhen Kärlige förhoppningh, deth Eders Kongl. Mayt. Min begäran i detta fallet willfahrer, effter Jagh gerna igen Migh skall wederredho finna låtha, till allt deth, som Eders Kongl. Mayt. och dhes Höge Angehörige, må till Åhra och all behageligh wenskap lända. Befallandes i deth öfrige Eders Kongl. Mayt. sampt dhes Kongl. Huuss, dhen

---

[1]) Webers Anmærkning i Fortegnelsen over Hjelmstjernes Medaille og Mønt samt Skilderi og Kobber-Samling (1786) S. 389.

[2]) Sjæll. Regist. Nr. 21 fol. 547. Privilegiet af 1640 har jeg derimod ikke fundet i Sjæll. Regist.

[3]) Sjæll. Tegn. XXX, 199.

Allrehögstes Krafftige Beskydd, till all sielfbegärligh Kongl. *prosperitet* och wälgångh, jämpte deth Jagh stedse är och förblifwer

Norköping den 20 Februarij 1661.

Eders Kongl. Mayt.s affectionerade syster och Wän
Christina Alexandra.

Joachim Stropp.

(Udskrift.) Den Stoormächtigste höghborne Fürste och Herre, Her Friederich den Tredie, Danmarcks, Noriges, Wendes och Gottes Konungh, Hertigh uthi Slesvig, Hollstein, Stormarn och Ditmarschen, Grefve till Oldenburg och Dellmenhorst, Min högtährade Käre brodher.

(Paategning.) Droning Cristinas skriffuelse till Ko. Ma. anl. Abraham Wachter(!) — Norrkiöbing 20. feb. 1661.

Originalen findes i Geheime-Arkivet iblandt svenske Acta. Underskriften (fra »affectionerade«), er egenhændig af Dronningen.

Svaret af 1. Marts 1661, der indeholder den forlangte Tilladelse, er trykt i Danske Magazin 4 R. 2 Bd. S. 206.

I Aaret 1664 blev der foruden Abraham Wuchters ansat endnu en Contrafeier i Sorø, nemlig Michel von Haven; men Wuchters blev utilfreds hermed og skrev til Kongen og beklagede sig herover, da han selv i 25 Aar havde forestaaet denne Tjeneste.[1]) Det synes dog, at han ikke havde nogen Grund til Klage, men snarere til at paaskjønne den Gunstbeviisning, der i Aarenes Løb var bleven ham tildeel. Han havde nemlig ikke alene med Kongens Tilladelse opholdt sig i længere Tid i Sverig, men som vi snart skulle see, var han i al Fald i Aarene 1653—'67 meget ofte og meget lang Tid ad Gangen i Kjøbenhavn, hvilket vistnok heller ikke kunde skee uden Tilladelse. Han var her ikke blot flere Uger, men ofte flere Maaneder ad Gangen, hvilket neppe stemmede med Akademiets Tarv,

[1]) N. H. Weinwich, Maler-, Billedhugger- (etc.) Kunstens Historie (1811) S. 86. — Michael von Haven blev den 28. Januar 1644 ansat som Contrafeier i Sorø. Han skulde undervise Ungdommen i »Ritzning« og Tilbehør 6 Timer daglig. Sjæll. Regist. Nr. 25 fol. 478. — I Nye Danske Magazin IV, 230 anføres i et Regnskab, formodentlig fra Slutningen af 1644, over hvad Professorer og Exercitie-Mestre ved Sorø Akademi havde tilgode af deres Løn: Contrafeier Abraham Wouchter 692 Rd. 5 Mk. 10 Sk.; Contrafeier Michael von Hagen 86 Rd. 2 Mk. 2 Sk.

selv om man antager, at han under sin Fraværelse stedse har maattet lønne en Anden i sit Sted. Men med Hensyn til hans private Virksomhed som Kunstner har Kjøbenhavn vistnok været at foretrække for Sorø. I Kjøbenhavn boede han gjerne (i al Fald i Aarene 1653—67) hos Kobberstikkeren Albert Halveg, med hvem han var besvogret, idet hans Hustru Maren eller Marie Hansdatter var en Søster til Albert Halvegs Hustru Inger Hansdatter. Maren Hansdatter, der rimeligviis var Wuchters anden Hustru, maa dog være død mellem 22. December 1664 og 11. Januar 1665.

Dette Slægtskabsforhold m. m. oplyses af en Retssag, som i Aaret 1670 paadømtes af Konsistoriet, og som nærmest angik Betalingen for nogle Kobberplader, som Halveg havde paataget sig at stikke for Wuchters efter dennes Malerier.[1]) Skjøndt Wuchters meente, at han havde betalt Halveg endog mere end hvad Pladerne skulde koste, vilde denne dog ikke udlevere dem, men paastod, at hvad han havde faaet, tildels var Afdrag paa et andet Mellemværende. Den 18. Marts 1670 lod Abraham Wuchters, «Kgl. Maj.s Contrafeier« indstævne Albert Halveg, «Kgl. Maj.s og Universitetets Kobberstikker», at møde til Kjøbenhavns Konsistorium for Rector magnificus og samtlige Professorer om Morgenen den 19. Marts i en Sag om Stikningen af 2 Kobberplader, hvorfor Betalingen skulde være erlagt, og der om endelig Dom at lide.

Halveg, der havde lovligt Forfald, lod en Anden møde for sig. Paa Wuchters Vegne fremstod Peder Jørgensen Bager og lod læse sin Principals «skriftlige Forsæt», hvoraf Meningen var følgende: Wuchters havde lovet at levere nogle adelige Personer deres Portræter i Kobberstik, han havde overdraget Stikningen til sin Svoger Halveg og leveret denne Modellerne, samt af og til givet ham Penge og Varer som Forskud paa Betalingen. Saaledes havde Halveg faaet Penge og Penges Værdi til et Beløb af mere end 280 Rd., som han skulde have for Pladerne, men desuagtet havde han nægtet at udlevere dem. Derfor havde Wuchter ikke hidtil kunnet levere de bestilte Portræter, og nogle Bøger, som alt vare trykte, kunde ikke gjøres færdige, fordi hertil hørte Portræter, saa som velb. Oberst Arn-

[1]) See: Consistoriets Kjendelse i en Sag mellem Maleren Abraham Wuchters og Kobberstikkeren Albert Haelweg. Meddeelt af A. Petersen, i Danske Samlinger 1 Bd. S. 289 fg.

storphs.[1]) Da Wuchters meente at have betalt Pladerne og mere, hvilket et medfølgende Regnskab skulde vise, og »som ingen efter Loven kan eller maa pante sig selv,» sætter han i Rette om ikke Halveg er pligtig at udlevere de Plader der ere færdige og inden en vis Tid at fuldføre og levere hvad der manglede.

Regnskabet, som blev fremlagt, over hvad Wuchters havde leveret Halveg, var dateret den 19. Marts 1670, og lød paa 361 Rd. Blandt det, som Wuchters havde leveret eller som var bestilt hos ham, nævnes her: 3 Portræter, af Rentemester Steen Hundrup med hans Frue og Datter, hvert til 20 Rd., nogle andre Portræter à 20 Rd., 2 Kopier, af Kong Frederik og Dronningen, à 10 Rd.

Den 26. Marts havde Wuchters atter ladet Halveg indstævne. Denne mødte nu selv og lod læse sit skriftlige Svar, hvori han siger, at naar Wuchters »udi sit Indlæg foregiver, at jeg mig selv vil pante, da ere slige Ord af ingen Fundament; thi Pladerne har jeg selv betalt, og hvis Arbeide der paa siden er gjort, har jeg selv gjort, saa Pladerne ere mine, indtil min Svoger mig dennem nøiagtig betaler. Hvorfor de uforhindret mod Betaling ham skal blive tilstillet.« Den Opskrift paa 361 Rd., som Wuchters havde ladet fremlægge i Retten, maatte Halveg, hvor nødigt han end vilde, erklære for urigtig, især da den langtfra stemmede med en ganske anden Opskrift, som Wuchters tidligere (11. Febr. 1670) havde leveret Halveg og som denne nu fremlagte tilligemed Bemærkninger om hvori Uovereensstemmelsen bestod.[2])

---

[1]) Her menes uden Tvivl et Portræt af Christenze Lykke, der i Aaret 1661 blev gift anden Gang med Oberst Frederik Arnstorff til Overgaard. Hun døde 1667, og Michael Henriksens Ligprædiken over hende udkom 1668. Hendes Portræt med Ahnevaabner m. m., omtales i A. Strunks Catalog over Portræter af Danske, Norske og Holstenere (1865) S. 369.

[2]) I Wuchters's Regnskab af 11. Febr. 1670 anfører han som Debet:

Mein Schwager, Albret Halveg, hat von mir Zue foderen wie folget:

Ein Plate vor Frow Birgite Brahe Sl. bey mir bestellt durch die vol- Edle Fraw Birgite Rossenkrantz, da vor . . .	Rd. 80	»	»
Noch ein vor Sl. Manderop Brahes Fraw	- 100	»	»
Des Herrn Obristen Arnstorphs Sehligen Frauens Leichpredig, da für	- 100	»	»
Sum:	- 280	»	»

Det sidstnævnto Portræt er allerede omtalt. Ved de to førstnævnte skal vistnok forstaaes to forskjellige Portræter af Manderup Brahe, der døde 1666,

Dernæst fremlagde Halveg et Regnskab over sit Mellemværende med Wuchters. Da denne og hans Familie og Tjenere ofte havde opholdt sig i længere Tid ad Gangen i Halvegs Huus, og da Halveg og hans Hustru desuden havde gjort nogle Udlæg for Wuchters, var sidstnævnte kommet til at skylde Svogeren 1070 Rd. 4 Mk. 2 Sk. Derimod havde Halveg og hans Hustru af Wuchters modtaget Penge, Portræter og andre Ting til et Beløb af 563 Rd. 4 Mk. 4 Sk., og Resultatet blev altsaa, at Wuchters skyldte sin Svoger 506 Rd. 5 Mk. 14 Sk.

Endelig fremlagde Halveg en kort Skrivelse til Abraham Wuchters, dateret den 8. Marts 1670, hvori han, for at faae Sagen afgjort i Mindelighed, foreslaaer at hver af Modparterne vælger to Mænd til at gjennemgaae begges Regnskaber, og tilbyder at udlevere Pladerne, saasnart Betalingen for dem bliver erlagt, samt udbeder sig Wuchters Svar «her paa skrevet.» Paa denne Skrivelse fandtes Wuchters Svar om, at naar han maatte faae Pladerne udleverede uden videre Proces, saa var han villig til at erlægge hvad der manglede i Betalingen — hvis der ellers manglede noget.

Nu fremstod Wuchters for Retten og lod læse et »skriftligt Afkald«, som dog kun angik en Sag, der allerede i Begyndelsen af Aaret 1665 var bleven afgjort ved mindelig Overeenskomst. Hovedindholdet er følgende:

Da Wuchters' Hustru Marie Hansdatter var død i Slutningen af 1664 eller i Januar 1665, uden at efterlade sig Livsarvinger,[1]) vare hendes to Søstre, Inger, gift med Sognepræst August Hansen i Skjelskør, og Anna, gift med Albert Halveg, samt hendes Broder, Iver Hansen, berettigede til Arv efter hende; det var da blevet bestemt, at Wuchters, som Arv skulde udbetale en vis Pengesum til hver af dem, og de erklære nu i det nævnte Afkald, at de ganske rigtigt have faaet hvad der tilkom dem.

Derefter forlangte begge Parter endelig Dom, som ogsaa blev afsagt, og gik ud paa følgende:

---

bestilte af eller for Enken Birgitte Trolle († 1689). Disse to Portræter ere formodentlig aldrig blevne fuldførte, i al Fald kjendes de nu ikke; men derimod har man et andet Portræt af Manderup Brahe, paa hvilket staaer nederst til Venstre, indenfor Stikranden: Ab. Wuchters pin. et ex.

[1]) Af de ovennævnte Regnskaber seer man dog, at Wuchters har havt en Søn, om hvem ellers Intet vides.

Da Wuchters ikke klart nok kunde bevise, at det, som Halveg til forskjellige Tider havde erholdt af ham, var at ansee som Afdrag paa Betalingen fer Pladerne, og da Halveg paastod, at det var Afdrag paa et andet her i Retten fremlagt Regnskab, saa kunde Halveg ikke tilpligtes at udlevere Pladerne, førend han fik sin Betaling for dem. Da der desuden fra begge Parter var blevet fremlagt adskillige Regnskaber, udnævnte Retten 5 Mænd til at gjennemgaae disse Regnskaber og derefter at indgive deres Erklæring.

Hvorledes disse Mænds Erklæring kom til at lyde, vides ikke. Men Gjennemsynet af Regnskaberne har vistnok ikke været let, da begges Regnskaber, især Wuchters', synes at have været temmelig uordentligt førte. Saaledes som Regnskaberne forefindes i Konsistoriets Dom-Kopibog, er de i al Fald temmelig feilagtige, uden at man dog kan afgjøre om Feilene hidrøre fra de i Retten fremlagte Regnskaber eller fra unøiagtig Afskrivning i Kopibogen. Der kunde saaledes let opstaae Meningsforskjellighed imellem de to Kunstnere, uden at den ene af Parterne har havt til Hensigt at forurette den anden. Man veed heller ikke om de senere bleve gode Venner, og dette bliver saa meget vanskeligere at afgjøre som Halveg døde et Par Aar efter denne Strid, vistnok 1673 (see nedenfor).

Af det Regnskab, som Halveg fremlagde, seer man, at Wuchters og hans Familie og Tjenere havde opholdt sig hos ham i Kjøbenhavn til følgende Tider: 1653. 12. Juli til 21. Octb., W. med Hustru, Søn og Tjener; 21. Oct. til 22. Dec., W. med Tjener. — 1655. 4. Juni til 6. Juli, W. og hans Tjener; 6. Juli til 18. August, W. med Hustru, Søn og Tjener. — 1656. 18. Feb. til 19. Marts, W's Hustru, Søn, Skolemester, Stadsmø og Tjenestepige; 12. Juni til 9. Aug. W. med Tjener. — 1657. 18. Juni til 19. Juli, W. med Tjener; (fra 20. Juli boede W. og hans Hustru i 15 Uger et andet Sted i Byen, men W. havde imidlertid Halvegs store Sal at skildre paa). — 1660. 19. Juni til 11. Sept., W. med Hustru og Søn, samt liden Caspar Brandt Skolemesteren og »Drengen«. — 1661. 5. Januar til 1. Marts, samt 9. Juli til 22. Sept., W.s Hustru og Søn. — 1662. 12. Marts til 10. Mai, W.s Hustru. Imidlertid kom W. fra Sverig og forblev ligeledes indtil 10. Mai (4 Uger) med sin Tjener hos Halveg. — 1663. 30. Marts til 28. April, W. alene; 18. Juni til 2. Sept. W. med Tjener. — 1664. 12. Januar til 4. Marts, W. med Tjener; den 4. Marts kom Hustruen ligeledes og forblev der med Manden og Tjeneren til 22. Decbr. — 1665. Efter at W.s Hustru var død og begraven, maaskee i Kjøbenhavn, boede han hos

Svogeren 21. Juni til 16. Novbr. — 1666. 6. Febr. til 8. Marts; 13. til 17. April; 15. Mai til 23. Juni; 27. Juni til 9. Septbr., 2. Nov. til 21. Marts 1667, W. alene; endelig kom han 1667, den 18. Juni og forblev i 35 Uger. — Halveg boede i Kongensgade.[1])

Hvor længe Wuchters forblev i Sorø, vides ikke bestemt; men ved et aabent Brev af 22. October 1669 tillader Kongen, »at Abraham Wucter maa udi vore Kongeriger og Fyrstendømmer sig nedersætte og boe paa hvad Sted hannem selv bedst lyster, hvor det ogsaa skal være hannem tilladt sin Profession og Skilderi-Kunst fri og ubehindret at bruge, og udi alle Maader nyde de samme Friheder og Privilegier, som vores kgl. Betjente med benaadet ere.»[2]) Hans Efterfølger har vistnok været Michel von Haven, der den 30. Mai 1671 fik Confirmation paa sit tidligere Brev af 28. Januar 1664 om at være Contrafeier i Sorø.[3])

Den 6. September 1670 fik Wuchters følgende Befaling om at taxere nogle Portræter: »Eftersom Michel von Hagen skal efter en vores Høieste Rets Dom være tilfunden at lade levere til Frederik Stipper nogle Contrafeier imod Betaling efter uvillige og i den Kunst erfarne Mænds Taxering; thi er vores allernaad. Villie og Befaling, at du tillige med den, som bemeldte Michel von Hagen eller hans Hustru paa hans Vegne udnævnendes vorder, samme Contrafeier besigtiger og dennem efter som de for rede Penge sælges kan, tilbørligen taxerer.»[4])

Ved et aabent Brev af 17. November 1671 fik Wuchters Eneret til at lade sine Portræter stikke i Kobber til Forhandling.[5]) Som alt bemærket havde han i October 1669 faaet Tilladelse til at ned-

---

[1]) I Grundtaxten 1661 nævnes i Kongensgade: »Albert Kobberstiekers ½ grundmurit huus.» O. Nielsen, Kbhvn.s Diplomatarium I, 729. — I Stevningen af 18. Marts 1670 kaldes Halveg: Kobberstikker paa Kongensgade.

[2]) Sjæll. Regist. Nr. 27 fol. 550 v.

[3]) Sjæll. Regist. Nr. 28 fol. 455. Her staaer dog, at han fik Conf. (om at være Contrafeier i Sorø) paa et Brev, som findes iblandt Sjællands aabne Breve, Nr 15, dat. 28. Januar 1671; men man seer, at der menes Br. Nr. 15, dat. 28. Januar 1664. — I Geh. Arkivet, Top. Saml. Sorø findes en Concept til et aabent Brev, dateret 20. Febr. 1671, hvorved Abraham Wuchters ansættes som Contrafeier i Sorø, som Michel von Havens Efterfølger; men Concepten er kasseret, og Brevet findes ikke indført i Sjæll. Regist.

[4]) Sjæll. Tegn. XXXIX, 195.

[5]) Sjæll. Regist. Nr. 28, fol. 554.

sætte sig hvor han ønskede, og ikke længe efter denne Tid er han rimeligviis flyttet til Kjøbenhavn, hvor han endog opnaaede at blive Grundeier. Den 5. Mai 1670 fik han nemlig af Kongen Skjøde paa »et Stykke Jord til en Byggeplads, liggende her inden Fæstningen, bag Slotsholm udi det nye anlagte Værk» ved «Stormstrædet.«[1]) Om Flytningen af hans Gods udgik følgende Brev:

Niels Hansen Overberg anl. Vogne til Abraham Wuchters Gods fra Sorø og hid.

C. 5. Viid, at vi allernaad. have bevilget, at Abraham Wuchter denne ene Gang maa bekomme saa mange Bøndervogne og tilhørige Heste, som han fornøden haver, efterhaanden til sit Gods fra Sorø med at lade hidføre, naar det Bønderne bedst og beleiligst falde kan. Derefter (etc.) Hafn. den 22. October 1672.[2])

Den 11. Marts 1673 fik Vincentz Joachim Hahn Befaling at lade Wuchters bekomme 3 Eger udi Sorø Skove, som til Bygningstømmer tjenlige ere, og at lade dem udvise paa de Steder, hvor det Vildbanen og Skoven mindst til Skade skee kan.[3]

Det blev ovenfor (S. 155) bemærket, at Albert Halveg maa være død 1673,[4]) og paa Grund af dette Dødsfald udgik samme Aar følgende Brev til Kammer-Kollegiet:

C. 5. V. s. G. t. Viider, at vi allernaad. have forundt Abraham Wuchter hvis Len og Benaadning som afgangne Albert Halveg, forrige Kobberstikker, nydt og havt haver; hvorimod han skal forpligtet være at holde til vores Tjeneste en færdig og dygtig Kobberstikker, som reenligen, fiin, net og kunstligen udi Kobber kan stikke, uden videre Arbeidsløn at begjere for hvis Arbeid, han for os gjør, hvorom I al fornøden Anordning paa behørige Steder haver at gjøre. Dermed (etc.) Hafn. den 10. December 1673.[5])

I Aaret 1675 lod Wuchters i Kjøbenhavn trykke en Bog (i Kvartformat), hvis fuldstændige Titel er: »Den Christelige Hustrue, udi Hollandske Vers beskreffven Aff Dend Høy- Ædele Ridder Herr

---

[1]) Sjæll. Regist. Nr. 28, fol. 44 v.

[2]) Sjæll. Tegn. XL, 254 v.

[3]) Sjæll. Tegn. XL, 381.

[4]) I Sjæll. Regist. Nr. 29, fol. 185 nævnes under 4. September 1673: Aabent Brev anlangende afg. Albret Halvegs Lig at begraves om Aftenen. — (Jvf. Nyerups Universitets-Annaler S. 209) — Halveg skal være begraven i St. Petri Kirke i Kjøbenhavn.

[5]) Sjæll. Tegn. XL, 632 v.

Jacob Catz, Oc Fordansket Aff Severin Terckelsen, Fordum Toller udi Glyckstadt. Forzieret med Kaaber-Plader. Cum Privilegio Sac. Reg. Majest. — Forlagt oc til Trycken befordret aff Abraham Wüchters Oc findis hos hannem til kiøbs. — Kiøbenhaffn, Tryckt hos Nicolaum Müller, Aar 1675.»[1]) — Efter Ole Borchs Censura, dat. Hafniæ 29. Martii Anno 1675, følger Kongens Privilegium paa 20 Aar, hvori Udgiveren kaldes: «Voris Contrafeier os elskel. Abraham Wugters.« Herefter følger denne Tilskrift til Griffenfeld:

Den Høi- og Velbaarne Herre, Hr. Peter Greve til Griffenfeld, Herre til Samsø, Brattingsborg og Visborg, Ridder, Kgl. Majt.s Riges Kansler, Geheimeraad, Præsident udi Collegio Status og Kancelliet etc. og Befalingsmand over Tønsberg Amt etc.

Eders Høigrevel. Excell. bekjendte høie Meriter vil jeg denne Gang heller med ærbødig Taushed forbigaae, end dennem ikke skikkelig nok fremstille. Dette alene kan jeg at berømme ikke undlade, at hos Ed. Høigr. Excell. jeg altid et velbevaagen »Aasiun», ønskelig Bønhøring og dens gavnlige Virkning haver nydt, hvilket mig ogsaa har opmuntret, denne liden Bog, som jeg af Estime for den lovlige Danske Nation og dens rige Tungemaal haver ladet udsætte og paa min egen Bekostning til Trykken forfærdige, Eders Høigrevel. Excell. ydmygst at tilegne, med hørsomste Begjering, Eders Høigrevel. Excell. samme Materie med høigunstige Øien vilde ansee, og mig her efter udi sin Protection og høiskatterlige Velbevaagenhed lade forblive, saa som jeg mig høiforpligtet befinder at leve.

Eders Høigrevel. Excell.
Tjenstforbundne hørsomste
Tjener
Abraham Wüchters.

Derefter kommer følgende Eortale:

Velyndende Læser.

Som jeg nu næsten 37 Aar, og saaledes min meste Livs Tid i dette høilovlige Kongerige udi trende stormægtigste Kongers aller-

[1]) Bogen omtales udførligt i Den danske Digtekunsts Historie af Nyernp og Rahbek, III, 36—38 og 54—58. Kobberne (Raderinger) der ere indtrykte i Texten, og det første paa Titelbladet, ere uden Paaskrift (I Kbhvn.s Skilderi 1830, S. 1224 siges, at de ere af Mathias Petri Goldsmith i Husum, hvilket neppe er afgjort, da de Kobbere af ham, der omtales i Digtek. Hist. III, 62, henhøre til et ganske andet Skrift).

underdanigste Tjeneste henbragt, og af mange høie og andre Stands Personer mangfoldige Naade, Befordring, Gunst og Venskab nydt haver; saa haver jeg, min skyldigste Taknemmelighed nogenlunde at aflægge og af Affection til det danske Sprog og hosføiede Kunst-Digt af den Velb. Ridders Hr. Jacob Catzis etc. priisværdige Skrifter, ikke med ringe Udgifter ladet fordanske, bekoste og ved Trykken komme til Lyset, i den visse Forhaabning, at samme Arbeide ikke aleneste som sind- og lærerigt, men og nyttigst og »anmodigt« af enhver, besynderlig retsindige Ægtefolk, hvis tilbørlige Pligt der udi artigen forestilles, med Begjerlighed vorder optagen og igjennemlæst, hvilket videre mig kan tilskynde, de andre dertil hørende Parter, saa som: Barnet, Datteren, den mandvoxne Mø, Bruden, Moderen og Enken, det første muligt, i samme danske Prydelse at fremstille. Imidlertid ville den gunstige Læser med dette sig forlyste og mig med bestandig Gunst bevaagen forblive.[1])

Kong Christian den Femtes Salving, der fandt Sted i Frederiksborg Slotskirke den 7. Juli 1671, foranledigede en udførlig Beskrivelse af Biskop Vandal (Kbhvn. 1671. Folio). Dette Værk blev forsynet med Kobbere, hvorom følgende Befaling nogle Aar senere udgik til »Abraham Wugter«:

Vores allernaadigste Villie og Befaling er, at du strax til os elskel. Anna Cathrina, afgangne D. Johan Wandals Efterleverske, saa mange Kobberstykker lader indlevere, som til vores i Trykken udgangne Salvings Beskrivelse udfordres. Dermed (etc.) Hafn., den 22. Mai Ao. 1676.[2])

I Begyndelsen af Aaret 1679 blev Wuchters gift med Elisabeth Rømer, der maa have været hans tredie Hustru. Den 8. Februar

---

[1]) Exemplaret i Hjelmstjernes Samling (Nr. 1088 4to.) mangler de to Blade med Privilegiet og Dedikationen til Griffenfeld, og i Universitetsbibliothekets Exemplar staaer Kobbernes Pladser ledige. — Wuchters lod dog, saavidt vides, ikke flere af den ædle Ridder Jakob Catzes Skrifter oversætte paa Dansk.

[2]) I denne Bog findes to store Kobbere, nemlig Kongens og Dronningens Portræter. Kongen sidder i Kroningsdragt paa Thronen med de 3 Løver foran sig. Ved Billedets nederste Rand staaer: L. van Hagen pinxit. A. Wuchters exc. cum privil. W. van der Laegh sculpsit Copenhage 1674. — Dronningen sidder ligledes paa en Thronstol, og ved Billedets nederste Rand staaer: Abr. Wuchters pinxit et exc. cum priv: Sac: Reg: Mai. Danie. et Norw. Hub. Schaten sculpsit. — Befalingen findes i Sjæll. Tegn. XLI, 285 v.

1679 udgik nemlig et aabent Brev om, at «Abraham Wougter og Elisabeth Rømer» maatte vies hjemme i Huset, uden foregaaende Trolovelse og Lysning, for saa vidt som ellers Intet maatte være til Hinder for Ægteskabet.[1]) Samme Aar søgte han Confirmation paa det mellem ham og hans Kone, Elisabeth Rømer, Carl van Mander den Yngres Enke, oprettede Testamente.[2])

Ved et andet aabent Brev, dat. Hafn. 29. Mai 1680, tillader Kongen, »at Abraham Wucter, Indvaaner her i vores Residentsstad Kjøbenhavn, maa være sin Stifdatters, Anna Marie von Manders, Formynder, dog under Magistatens her i Byen deres tilbørlige Indseende, hvorfor han skal pligtig være, dennem saadan Caution at stille, som de kan formene sig med at kunne være fornøiet, saafremt de ei i Fremtiden, om den Umyndige noget derover skulde komme tilkort, selv dertil ville svare.»[3])

I Aaret 1681 havde Wuchters en Sag for Høiesteret, men hvorom den dreiede sig, vides ikke. I Høiesterets Stevningsbog 1681, Nr. 70 anføres nemlig: Abr. Wuchter, Contrafeier, contra Claus Møller og Niels Hansen, Skippere, 27. Marts 1681,[4]) og i Extraordinære maanedlige Relationer for October 1681 nævnes i en Fortegnelse over Sager, der i denne Maaned ere forhørte for Høiesteret: «Løverdagen den 15. October, Abraham Wugter, Contrafeier, angaaende en Sag mellem Claus Møller og Niels Hansen.» — 1682 fik Rentemester Brandt Ordre at betale Wuchters, hvad denne havde tilgode for Arbeide, som han havde udført efter kongelig Befaling.[5])

Wuchters har rimeligviis boet stadigt i Kjøbenhavn omtrent fra 1669 til sin Død, der maa være indtruffen i Foraaret 1682. Han er uden Tvivl begravet i Sorø Kirke, da han her havde udvalgt sig et Hvilested, som følgende Dokument viser:

Bevilling anl. afg. Abraham Wuchters Lig at maa henføres til Sorø og der om Aftenen begraves.

Vi have allernaadigst bevilget, at afgangne Abraham Wuchter, vores forrige Contrafeier, hans Lig maa fra vores kongl. Residentsstad Kjøbenhavn til Sorø, udi vor Land Sjælland, henføres og udi

---

1) Sjæll. Regist. Nr. 31, fol. 56 v.
2) Webers Notits i Hjelmstjernes Skilderisamling, S. 389.
3) Sjæll. Regist. 31 fol. 474 v.
4) Ifølge Langebeks Excerxter Fasc. 158.
5) Webers Notits i Hjelmstjernes Skilderisamling.

hans Begravelse der i Kirken, uden nogen Ceremoni, om Aftenen hensættes. Skrevet (etc.) Itzehoe den 23. Mai 1682.[1])

Som hans Efterladte nævnes Hustruen Elisabeth Rømer og en Datter, der formodentlig var den ovennævnte Steddatter. Blandt Klagepunkter over de Svenskes mangelfulde Opfyldelse af Traktaten af 1660 (i en Fortegnelse af 13. Januar 1685 i Geh. Arkivet) forekommer nemlig som Nr. 16: »Sel. Abraham Wuchters Fraw und Tochter haben an Ebbe Uhlefeldt in Schweden zwo Foderungen, so sich zusammen auf 4224 Rthr. Capital belauffen, wesshalben auch bishero die Hülfe Rechtens vergeblich gesucht worden.« — I et Brev uden Dato (sammesteds i samme Fasc.) fra en Pedersen til den kgl. Kommissorialret anføres, at den fordums Rigsraad, nu Sal. Hr. Ebbe Uhlefeldt befindes »efter rigtig Obligation af 31. Mai 1664 at være skyldig til Sal. Carell von Mandens (!) Stervbo i Kjøbenhavn, Kapital 3000 Rd., hver til 96 Sk. dansk beregnet, hvilken Kapital arveligen paa Skifte er tilfalden bemeldte Sal. Carel von Mandens Sønne-Datter, som Sigr. Albrect Wachter (!) Kongl. Majt. af Danmarks Contrafeier, er Formynder for. Iligemaade befindes det Hans Excell. Hr. Rigsraad Sl. Ebbe Ulfeldt efter en anden Obligation af Dato 18. November 1673 at være skyldig til bemeldte Albregt Wochters Hustru Liessebet Rømmerss 1224 Rd.« Brevskriveren ansøger derfor paa bemeldte Kreditorers Vegne, som samme Kapitaler tilkomme, om at Sal. Ebbe Ulfeldts Arvinger eller disses Fuldmægtige maa blive indkaldte af Kommissorialretten og tilpligtede at betale Gjælden.[2])

Elisabeth Rømer flyttede nogen Tid efter Mandens Død til Holland. I Aaret 1685 skrev nemlig Kongen til de Herrer Stater i Holland, om at lade en Martin von Niega faae Udlæg efter en Høiesteretsdom i Wuchters' Enkes Boskab, som hun havde ført til Holland.[3])

---

[1]) Sjæll. Regist. 32, fol. 569 v.

[2]) Ebbe Ulfeldt Christoffersen til Ovesholm, der ikke maa forvexles med Ebbe Ulfeldt til Egeskov, var født 1616. Han var i nogen Tid Lensmand paa Øsel og senere paa Bornholm; men paa Grund af Forfølgelsen mod Familien Ulfeldt gik han i svensk Tjeneste, hvor han blev Generallieutenant, Overjægermester osv. Under den skaanske Krig kæmpede han mod sit Fædreland. Han døde i Stokholm 1682. Han var gift med Christian den Fjerdes og Kirstine Munks Datter Hedevig, der døde 1678.

[3]) Webers Notits i Hjelmstjernes Skilderisamling S. 389.

Det berømte Alterbillede, »Nadverens Indstiftelse«, i Sorø Kirke ansees for et af Wuchters' betydeligste Arbeider. Formodentlig er Altertavlen bekostet af Akademiets Hofmester, Jørgen Rosenkrands, da hans Vaaben og Aarstallet 1656 findes paa den. Ovenover det store Alterbillede findes et mindre Maleri, men af hvem dette er udført, vides ikke.[1]) Der har forøvrigt været fremsat forskjellige Meninger om hvorvidt det store Alterbillede er af Wuchters eller af hans Samtidige, Carl van Mander, og Sagen vil neppe kunne afgjøres af Dokumenter, da Sorø Akademies Arkiv ødelagdes i Ildebranden 1813 tilligemed Akademiet. Vanskeligheden forøgedes derved at Wuchters malede i en kraftig Maneer, der meget lignede Carl van Manders. Men har man end ikke noget Beviis, saa har man dog i al Fald en bestemt udtalt Angivelse om, at Altermaleriet i Sorø er af Wuchters, nemlig i M. Johann Dauws wohlunterrichteter und kunsterfahrner Schilderer und Maler; zweite (vermehrte) Auflage, herausgegeben von Carl Bertram, Kopenhagen und Leipzig 1755. Her læser man S. 461: »In der schönen Kirche auf Soröe hat der vortrefliche Mahler, Abraham Wochter, eine Altartafel gemahlet, worauf alle Personen (ausgenommen des Heilands) nach dem Leben geschildert, wozu zwölf Bauern, als vorbesagtes Klosters Diener, in einem nahe daran gelegenen Dorfe wohnend, ihre Gesichter haben darleihen müssen. Oben über sind einige Engel gemahlet, die aber nach des damals daselbst residirenden Herrn Oberhofmeisters, des Hoch- und Wohlgebohrnen Herrn Jürgen Rosenkrantzens, Söhnen gemahlet worden.«[2])

Men naar Sagnet desuagtet har tillagt Carl van Mander dette

---

[1]) Beskrivelse af Mindesmærker i Sorø Akademies Kirke ved F. F. Wendelboe, udgiven med en historisk Indledning om den gamle Klosterkirke af Dr. H. F. I. Estrup, 1836 (Progr.) S. 23 (i Indledningen):

»Under det øverste allegoriske Maleri findes følgende Indskrift:

Vincla, alapas, flagrum, ludibria, vulnera, mortem
Hæc ego non mihi sum, sed tibi passus homo!
Contortum nostro quod stillat sanguine prælum
Adversum æternam dat tibi pocla sitim.

Maleriet udtrykker fuldkommen Betydningen af disse Ord, som lægges den lidende Forløser i Munden.«

[2]) Samme Sted omtales et Maleri i Wittenberg, paa hvilket de theologiske Professorer ved Universitetet (Luther og hans Samtidige) vare fremstillede som Arbeidere i Herrens Viingaard. Jvf. et Sagn, som nedenfor bliver anført, om Altertavlen i Sorø.

Arbeide, saa er dette maaske blot begrundet i, at Navnet von Mander stedse har været mere almindeligt bekjendt end Navnet Wuchters. Den Mening, at Maleriet rettest bør tillægges Wuchters, er ogsaa udtalt af Dr. Estrup.[1])

Sagnet om denne Altertavle har, som man veed, antaget forskjellige Skikkelser. Vi ville her meddele det efter I. M. Thieles danske Folkesagn (I. Saml. S. 64).

»Altertavlen i Sorø Kirke forestiller den hellige Nadvere. Det var først bestemt, at de tolv Apostler paa samme Malerie skulde males efter de tolv Professorer ved Sorø Akademi, men da de ikke kunde blive enige om, hvo der skulde være Judas, bleve tolv Bønder hentede fra Byen Haverup (strax ved Sorø), efter hvilke Apostlerne bleve malede. Blandt disse tilbød Skomager Andreas sig villigen til at være Judas; men siden forfaldt han ogsaa til alskens Ugudelighed, og det gik ham saare ilde.«[2])

Af de mange Portræter, som Wuchters havde malet, eiede Klevenfeldt i sin Tid endeel, og efter dennes Død kom endeel af dem i Hjelmstjernes Eie. Adskillige af dem haves endnu i offentlige og private Samlinger.

---

[1]) I det nævnte Program, anf. Sted omtales det saaledes:

»Altertavlens nederste Maleri er den bekjendte Nadvere, om hvilket det Sagn fortælles, at Kunstneren har taget Motiverne til Apostlernes Ansigtstræk af Bønder i Sorøes Omegn. Under dette Maleri læses følgende:

Coelestes epulas instravit cælicus hospes
Apponens animæ fercla beata suæ.
Qui cupit huic dignus conviva accumbere mensæ,
Et vili sursum corda levabit humo.
Corpus adest pani, sociatur sanguine vinum;
Hæc miro pingit foedere sancta fides.

Et Sagn tillægger den yngre Carl von Mandern dette Arbeide. Saalænge ingen sikkrere Auctoritet nævner Mesteren, er der Grund til snarere at tillægge Abraham Wugter eller, som Christian den 4de skrev Navnet, Wuthters Arbeidet.«

Maleriet omtales udførligt i Molbechs Ungdomsvandringer I, 11 fg. — I en Anmærkning S. 19 omtaler han et mærkeligt gammelt Christusbillede, som forhen har været i Kirken. Det var fortræffeligt malet med Vandfarve paa Lærred og temmelig vel bevaret. Efter et gammelt Sagn skulde en bodfærdig Munk have bragt det fra Rom til Sorø. (Jvf. Estrup, anf. Skr. S. 16). Dette Christusbillede brændte med Akademiet 1813.

[2]) Et enkelt Træk af Sagnet har Ingemann med den størst mulige digteriske Frihed benyttet i sin Fortælling: Altertavlen i Sorø.

I Billedgalleriet paa Christiansborg findes et Portræt af Christian den Fjerdes Søn, Valdemar Christian, staaende i rød Silkedragt, legemsstor Figur. En lille hvid Hund sidder ved hans Fødder. I det nederste Hjørne til Høire staaer: A. Wuchters. Forhen har det maaskee ogsaa staaet et Aarstal, som dog nu ikke kan sees. — Endvidere findes i Galleriet et Brystbillede (paa Træ), som maaskee er af Wuchters. Det beskrives i Hjelmstjernes Skilderi-Samling (S. 389) og i Spenglers Catalog over det kgl. Billedgalleri som: Kunstnerens eget Portræt. Paa Billedet staaer nemlig: Abraham Wuchter ipse pinxit. Men der næres Tvivl om hvorvidt denne Paaskrift er ægte, og Billedet siges nu at forestille Rigshofmester J. Gersdorf.

I den kronologiske Samling paa Rosenborg findes følgende Portræter, malede af Wuchters:[1])

Christian Bjelke, dræbt 1642.

2 Portræter af Frederik den Tredies Dronning Sofie Amalie.

2 Portræter af Prindsesse Vilhelmine Ernestine.

Adam Olearius, f. 1599, † 1671.

Henrik Bjelke, født 1615, † 1683.

Griffenfeldt. Dette smukke Portræt blev reddet ved Frederiksborg Slots Brand 1859.

Muligviis ere dog endnu flere af de paa Rosenborg opbevarede Portræter malede af Wuchters.

I Kjøbenhavns Slots Inventarium 1673 nævnes et Par Portræter af Chrstian den Fjerde, malede af Wuchters.

Portrætsamlingen paa Frederiksborg indeholdt endeel Arbeider af ham, hvoriblandt Sofie Amalie, som ung Dronning, staaende i en glandsfuld rød Silkekjole; den stærktbyggede Hans Ulrik Gyldenløve med det livslede Aasyn (1615); en gammel Enke af Familien Lindenov; disse tre Malerier fra hans bedste Tid hørte til det Fortrinligste af hvad han har malet.[2])

Paa Herregaarden Ravnholt findes af ham et Portræt af Ove Juel til Villestrup.

I en Fortegnelse over det danske Selskabs Skilderier nævnes: Hertug Johan Frederik af Brunsvig Lüneborg, Dronning Sofie

---

[1]) Efter P. Brocks Beskrivelse af Samlingen. — Portrætet af Óluf Rosenkrands er neppe malet af Wuchters.

[2]) N. H. Høyens Skrifter I, 246. — Samlingen paa Frederiksborg indeholdt 12 Billeder af Wuchters.

Amalies Broder, malet af Abraham Wuchters. Foræret af J. L. (ↄ: Langebek).[1])

Paa Sanderumgaard skal have været et Landskab, malet af Wuchters.[2])

I den kongelige Kobberstiksamling findes et Par Tegninger og nogle faa men smukt malede Skizzer af Wuchters. De sidstnævnte ere malede graat i graat og formodentligt nærmest bestemte til at stikke i Kobber efter. Disse Skizzer og Tegninger ere:

En ganske ung Dame, malet graat i graat. Hun bærer en med Fjer prydet Baret, der næsten har Form af en Hjelm.

En ældre Herre, med Overskjæg, Fipskjæg og langt Haar; malet graat i graat.

Endeel forskjellige Udkast til Medailler med Christian den Femtes Portræt, nogle kun paabegyndte og alle malede graat i graat.

Flugten til Ægypten, Pennetegning.

Maleren Schnellinx. Copi efter v. Dyck. Tegning.

Christian den Femte, siddende paa sin Throne. 2 Udkast med Pen og Tusch; det ene en face, med to allegoriske Figurer ved Siderne.

Et graat i graat malet Billede efter sidstnævnte Tegning; kraftigt, men dog meget detailleret og sirligt udført. Det er i Kvartformat, og Hubert Schaten har stukket det i Kobber.

Som allerede anført, bleve mange af de Portræter, som Wuchters havde malet, stukne i Kobber af Albert Halveg og Andre, og enkelte bleve stukne og raderede af ham selv eller under hans specielle Tilsyn.[3]) Saaledes anseer Rumohr især et Portræt af Ove Juel til Villestrup (1615—1686) for at være udført udelukkende af Wuchters selv.[4])

---

[1]) Det kgl. danske Selskab Begyndelse og Tilvæxt (1748) S. 343.

[2]) C. Molbechs Ungdomsvandringer II, 91.

[3]) Endeel af hans Portræter omtales i Sandvigs Collectanea til et dansk Kunstner-Lexicon (i Suhms nye Samlinger til den danske Historie, IV Bd. 1795), — i Hjelmstjernes Skilderisamling, i Geschichte der königl. Kupferstichsammlung zu Kopenhagen, von Rumohr und Thiele (Leipzig 1835) og fl. St. Men med Hensyn til Portræter af danske adelige og borgerlige Personer maa især henvises til A. Strunks Catalog.

[4]) Rumohr und Thiele, S. 79. — De fleste Exemplarer af dette Portræt have nogle eiendommelige Pletter, som hidrører fra, at en Kobbersmed havde begyndt at bearbeide den graverede Plade, for at omdanne den til en Kjedel. (Mere herom i Strunks Catalog S. 198).

I F. A. Müllers Pinakothek i det kgl. Bibliothek findes i Afdelingen: Danske Kunstneres Arbeider, 2det Bd. 4 Blade efter Wuchters, nemlig:

Dronning Christine af Sverig. Brystbillede en face til Høire, med Omgivelser af Kornax og Løvværk, og øverst en Krone. Paa en Consol staaer: Christina Regina, og under Stikranden: Ab^r. Wuchters advivam depinxit. — Alb. Haelweg. Reg^s. Maj^tis. Dan. et Norveg. Sculptor priv. A°. 1661. — Billedet er 17¹/₈ Tomme høit og 12¹/₂ T. bredt, men Bladet er beskaaret.

Carl Gustav, Brystbillede en face til Høire, i en Oval i en firkantet Indfatning. Paa Ovalen staaer: In Jehova sors mea, ipse faciat. — Nedenunder læses Kongens Navn og Titler, og ved Stikranden: Ab^r. Wuchters (etc., ganske som paa det foregaaende, kun at her intet Aarstal anføres). Billedet er (til Stikranden) 11⁶/₄ Tom. høit og 10⁵/₈ T. bredt.

Carl XI af Sverig. Brystbillede en face til Høire, i en Oval i en firkantet Indfatning (10³/₄ T. h. og 11³/₈ T. br.). Under Billedet anføres Navnet og Titlerne omtrent som paa Carl Gustavs Billede, og derefter Kunstnernes Navne osv., ganske som paa det sidstnævnte Billede.

Et Brystbillede (12¹/₈ T. h. og 9¹/₄ T. b. til Stikranden), med Underskrift: Dominus Edouardus Mountagu — Præfectus Classis Reipublicæ Angliæ. — Ab^r. Wuchters pinxit. Alb. Haelwegh Sculp. et exeu. Cum priv. R. D.

I det saakaldte »Helden Kammer« i det gamle Kunstkammer fandtes 1737 følgende Portræter af Wuchters: Storkantsler F. v. Ahlefeldt; Feldtmarskal Hans Schack; Generallieutenant Carl v. Arnstorff; Erkebiskop Svane. De tre førstnævnte vare Brystbilleder i Legemsstørrelse.

En Beskrivelse af Slottet Krogen. 1559.

Det gamle Krogen Slot har staaet paa samme Sted som det nuværende Kronborg; men om dets Udseende vides saa godt som intet, og nedenstaaende Beskrivelse vil derfor neppe være uden Interesse. Originalen findes i Geheimearkivet. Forfatteren er den i sin Tid anseete Ingenieur Hans von Diskov, der rimeligviis er død omtrent 1560. I Rentemesterregnskaberne for 1558 kaldes han »den Meisner Bygmester Hans von Diskov». Angaaende Beskrivelsen udgik følgende Befaling til Statholder Magnus Gyldenstjerne:[1])

Frederik den Anden etc.

Vor synderlig Gunst tilforn. Vider, at vi nu have affærdiget os elskelige Hans von Diskou, at skulle give sig herfra og til vort Slot Krogen, det at besee og al Leiligheden der at forfare. Thi bede vi Eder og begjere, at I med hannem give Eder did til Slottet og der lade hannem besee og forfare al samme Slots Leilighed og Befæstning, saa at han siden derom kan undervise og sige os al Besked. Dermed (etc.) Skrevet paa vort Slot Nyborg den 17. December, Aar 1559. Under vort Signet.

Frederik.

Das Hauss Kracka Inn Selandt auff bevhelich koninglicher Maitt. zu Dennemarck, vnnd Norwegenn etc. ist durch Hannsz vonn Diskaw besichtiget, vnnd gemeszenn wordenn, vnnd inn der Virung die alte maur vff Ider seittenn 36 ellnn, 21 ellenn hoch befunden wordenn, Solches ist auff vorbesserung konnig. Maitt. Inn die Zimmer eingeteilet, vff vier heuser, wie volgett.

[1]) Geh. Ark. D. K. Hist. Fasc. 39; Tegn. o. a. L. VI, fol. 189 v. Jvf. G. F. Lassen, Dokumenter og Aktstykker til Kbhvns Befæstn. Historie S. 97—98.

Das erste Haus nach der Stat Helsingør, Ist die Porten gelegett, 5 ellenn weit, 6 ellenn hoch, zwischenn dem gewelb 8 ellenn weit, 18 ellenn lanngk.

Vff der rechtenn hanndt einn Brauhausz 32 ellen lang, 18 ellenn weit, 7 ellenn hoch, hirinnen ein Brunnenn, hirunder einn Keller 32 ellenn lanngk, 18 ellen weit. Darinnenn der Brauer das Bihr vorgehrenn soll lassenn, negst darbey einn Keller 18 ellenn Inns geuierdt, welcher auch hirtzu zugebrauchenn ist.

Vff die lenncke hannd konnig. Maitt. Kuchenn, 44 ellnn lanngk, 18 ellenn weit, 7 ellenn hoch, mit sampt einem Brunnenn, hirnebenn einn kuchenn gewelb, 7 eln hoch, 18 ellenn Inns gevierdt, hirunder einn fleisch Keller 44 ellen lanng, 18 ellenn weit, 5 ellen hoch, Darnebenn auch einn fleischkeller, 18 ellenn weit vnnd lanngk vnnd 5 ellenn hoch.

Vber dem thor einn Säelichenn, 8 ellenn weit, 18 ellenn lanngk, vff die rechte hannd vber dem brauhauss eine stub vor den hauptmhann des schlosses, 8 ellenn breitt, 18 ellenn lanngk, 9 ellenn hoch, Darnebenn eine kammer 8 ellenn breit, 18 ellenn lanngk, 9 eln hoch, Darnebenn eine kammer zu seinenn Priuilegienn vnnd Registern, 8 ellenn weit, 9 elln lanngk vnd hoch.

Mehr einne kammer, vber dem Brauhauss, 13 ellenn weit 18 ellenn lanng, 9 ellenn hoch, welche kammer zu des Reiches Rath stubenn soll gebraucht werdenn.

Vff die linnck hand vber die kuechenn eine stubenn 9 ellenn weit, 18 ellenn lanng, 9 eln hoch, Darneben eine kammer 8 ellen weit, 18 ellen lang, 9 ellen hoch, Darnebenn eine kammer zu Priuilegienn vnnd Register, welche der Ambtschreiber Frantz gebrauchen magk.

Hirnebenn eine kammer, 17 ellen weit, 18 ellen lang, 9 ellenn hoch, welch zum furstenn Zimmer soll gebraucht werdenn.

Vff der Rechtenn hanndt, Einn Koniglicher speisskeller 86 ellenn langk, 18 ellenn weit, 5 ellenn hoch.

Hirnebenn ein keller vnnter deme Zeughauss 18 ellenn lanng vnnd 18 elln weit, 5 ellen hoch. Vber deme speisskeller eine hoff- oder Burgstubenn, 86 ellen lang, 18 ellen weit, 9 ellenn hoch.

Im Sahl vff der rechtenn hannd eine stuben 18 ellenn lanng, 18 ellenn weit, 9 ellen hoch, welche fur den Reichsrath, oder einn fursten Zimmer mag gebraucht werdenn.

Kegenn derselbenn vber Ist konnig. Maitt. Esz oder Raths stuebenn, 18 ellenn lang, 18 ellen weit, 9 ellen hoch.

Vff der linckenn hand konnig. Maitt. weinnkeller 86 ellen lanck, 18 ellenn weit, 5 ellenn hoch.

Darnebenn einn keller vnnter der kirchenn, 18 ellen lanng vnnd weit, vnnd 5 ellen hoch, Vber dem keller nebenn der kuchen die Silber kammer, 18 ellenn lanngk 8 ellenn weit, 7 eln hoch.

Darnebenn eine kammer 8 elnn weit, 18 ellenn lang, 7 ellenn hoch, für alle kleider vnnd kleinodt zu gebrauchenn, Mehr einn Sälchenn 8 ellenn weitt, 18 ellenn lanng, 7 ellen hoch. Darnebenn eine stubenn vor den Renthmeister, 8 ellenn weit, 18 eln lanng, 7 ellen hoch, Auff der anndern seitten des Sälichenn eine Zimmer, welches der Rennthmeister zur schatzkammer gebrauchen mag.

Darnach einne Capellen 46 ellen lang, 18 ellen weit, mit sampt einer Bohrkirchenn, vnnd Winndelstein.

Vber diesenn vorgeschriebenenn Zimmernn folgenn:

Erstlich einn Sälchenn 18 ellenn lang vnnd weit, 9 ellenn hoch, Vber dem kuchenngewelb einn furstenngemach, 18 ellen lanng vnd weit, 7 elln hoch.

Darkegenn einn kammer, für die Kammer-Junckern, 18 ellen weit, 18 ellenn lanng, 9 ellenn hoch.

Nachmahls am windelsteinn ein kleiner sahl 18 eln lanng, 18 ellen weit, 9 ellenn hoch, vff der einenn seittenn ein stuebenn vor den Cantzler, 18 ellen lanng, 18 ellenn weit, vnnd 9 ellenn hoch.

Nachmals die Capellenn, wie vorgemeltt, welche 46 ellenn, mit diesem Zimmer, 16 ellen hoch vorzeichnet.

Kegenn der Portenn vber, Erstlich ein Keller, 86 ellenn lanngk, 18 ellenn weit, 5 ellenn hoch, vber deme keller, nebenn der Kirchenn, ein geweib 26 ellen lang, 18 ellenn weit, 7 ellenn hoch, welches vor einn profiannt hauss mag gebraucht werdenn.

Darnebenn eine Badtstubenn vnnd Wildbadtt, 16 ellen lanngk, 8 ellenn weitt, 7 ellenn hoch, Darnebenn einne stubenn 12 ellen lanng, 10 elln weit, Darinnenn sich Ihre Konnig: Maitt. ausz vnd antzihenn.

Darnebenn ein Zeughausz 63 ellenn lanngk, 18 ellen weit vnnd 7 ellenn hoch.

Nebenn Konnig. Maitt. Esz oder Rathsstubenn, Konnig. Maitt. schlaffkammer, 13 ellenn lang, 18 ellenn weit, 9 ellenn hoch, Nachmals einn Drehezimmer oder wunderkammer 9 elln lang, 9

ellen weit, 9 ellenn hoch, hirnebenn einn Zimmer vor die Kammer Jungkern oder Kammer Jungen, 8 eln lanng vnnd breitt, 9 elnn hoch.

Mehr kegenn dem windelstein ein sälchenn 8 ellen weit, 18 ellnn lanng, 9 ellenn hoch, hirnebenn ein stuebichenn Jns gevirdt, fur Konnig. Maitt. zue Zeit gemhall, oder kammer diener, Darnebenn eine schlaffkammer fur dieselbigenn 8 elnn lanng vnnd breitt.

Kegenn vber eine stueben 18 ellenn weit, 18 eln lanngk, 9 ellen hoch, welche für ein fürsten oder frawen Zimmer mag gebraucht werdenn, Hirnebenn ein Kammer 11 elln weit, 25 ellenn lanng vnnd 9 ellenn hoch.

Die Zimmer vnter dem Dach sind hir nicht vormelt konnenn, aber konnig Mait. Zimlicher stuben 8 vnnd Zimlicher Zimmer 16 zur notturfft gebenn.

Der Platz Im Schlosz ist 87 ellenn lanng, vnnd 86 ellenn breit, vnnd ahn jederm hausz ann der mitten ein windelsteinn 8 ellenn Inns genierd Auszwendigk. Innwenndig die stuffenn dritthalb elln weitt Vnnd Im schlosz vonn einem windelsteinn Zum andern soll einn vmbganng auff pfeiler gewelbet werden 6 schue im lichtenn, Das mhann vonn einem Zimmer inns annder Druckenn gehenn kahnn.

Die Pasteienn kegenn der Sehe oder Helsinnborigk ist vonn Centrum oder Punct 16 eln, die Streich wehrenn 9 ellen weit, die vordachung 9 eln lanngk. Der orth ann der verdachung 12 ellen, einn blath 55 ellen lang, das Anlauffen vonn 6 ellen eine, Die höhe der Pasteienn 13 ellen das Anlauffenn, 7 ellenn die Brustwehr, Die Dick der maurenn 3 ellenn ahm anlauffenn, 2 ellenn die Speranen, 5 ellenn vonn einander, 8 ellenn die Brust wehre dick, vom Orth des Hauses bisz ann die spitzen der pasteienn im grund 44 eln, der platz auff der pastein zum geschutz 22 ellenn inns geuierd, die auffarth 4 ellenn weitt.

Die pasteienn kegenn der stadt vom Centrum oder punct 20 ellen, 12 elen die streichwehren, 12 ellen die vordachung, 16 ellenn die Orther, 71 ellenn ein Jeder blat Jm grunde, Dass anlauffenn ahn 6 ellenn eine, 13 ellenn dass anlauffen, 8 ellenn Die Brusthwehr, die dick der maurenn 3 ellenn ahm Anlauffen, 2 eln die speranen, 28 ellenn der platz, 6 ellenn der Auflauf.

Die Zwinger Maur aus seine grabenn, 9 eln zum Anlauffen, 3 ellenn zue Brustwehr, 6 eln dick vonn erdenn geschutt, 4 ellenn der stand darhinder, 7 ellenn der platz, 3 ellenn die maur ausz dem wasser, 2 eln die speranenn, 6 eln vonn einannder, vonn beidenn seitenn zur Sehe wartz hinunder ahn die Absetz.

Die streichwehrenn Im Absatz 8 eln, 8 eln die vordeckung, 4 ellen dick, Einn blatt 30 ellen, dass annder 36 eln, das Anlauffenn 13 ellenn, die Brustwehr 7 ellenn hoch, der stannd 8 ellenn breit 20 ellnn lanng.

Der Annder Absatz ist gleicher form vnd gestalt wie gemelt.

Belanngende den wasser grabenn vmb das hauss kegenn dem feldwartz im grund von der vordachung der pasteienn vnnd Absetzen, vnnd soll 3 ellen tieff wasser haltenn.

Die futtermaur ahn der vordachung, 10 ellen zum Anlauffenn, 3 ellenn dick die speranen, 6 ellenn vonn einander, 5 ellenn lanng, vber derselbigenn maurenn einn Auszfall, Dritthalb ellenn hoch, 3 eln weit, 10 ellenn gleichenn bodenn, Nachmalls ahn 10 ellnn eine Abfals.

Die Zwu schutzmauren vor die sehe, Im graben 6 ellenn im grund, vnnd 13 ellen hoch, sollenn ahn beyde Absetz ann die spitz verordnet werdenn.

Solcher Alles sthet auff Konnig: Maitt, oder derselben rath, ennderung vnnd vorbesserungk.

Kjøbenhavns Slot.

Naar Kjøbenhavns Slot først blev anlagt, vides ikke, men Krønikerne omtale i al Fald dets Tilværelse i Slutningen af det 12te Aarhundrede. I Aaret 1186 blev det af Kongen skjænket til den roskildske Bispestol, og i en lang Aarrække blev det nu jevnligt benyttet som Bispesæde, indtil det i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede tilligemed Kjøbenhavn blev inddraget under Kronen. Vi maa dog her forbigaae Slottets Historie i dets første Aarhundreder, da de Efterretninger, der ere opbevarede om Bygningernes Udseende og Indretning, ikke gaae saa langt tilbage i Tiden. — Med Hensyn til Navnet bemærkes, at Slottet i ældre Tider vistnok blot har været kaldet »Hafn«, »Hafns Slot« eller «Kjøbenhavns Slot», men ikke »Axelhuus«, »Axelvold» eller »Stegleborg«, hvilke Navne aldrig tillægges det i gamle Dokumenter.[1])

I ældre Tider var Slotsholmen langt mindre end den nu er, men en stor Deel af den optoges dog af Haver og private Bygninger.[2]) Den var desuden forsynet med Fæstningsværker, der udgjorde en Deel af selve Kjøbenhavns Befæstning. Slottets Vold omtales oftere, saaledes udgik 1529 en Befaling fra Frederik den Første til Henrik Gøie, Befalingsmand paa Vordingborg, at alle Kronens Bønder og Tjenere i hans Len skulde præstere 2 Dages Arbeide «for vort Slot Kjøbenhavn at fuldkomme og færdiggjøre den Vold, som vi

---

[1]) I Boths Topografi af Kjøbenhavn yttres den Formodning, at en af de smaae Holme, som fandtes i Nærheden af Slottet, kan have heddet Steileholm, fordi Fiskerne pleiede der at »steile» deres Garn (ophænge Garnene paa Stænger), og at heraf senere kan være opstaaet den Mening, at Slottet har heddet Stegleholm. (Jvf. J. Lauritsen Wolfs Encomion Regni Daniæ, 155.)

[2]) Endeel Dokumenter herom findes i Kjøbenhavns Diplomatarium, udg. af O. Nielsen.

have ladet begynde her», eller og give 4 Sk. dansk til at lønne de Folk, der maatte leies i deres Sted. Ligeledes findes i Anders Billes Regnskab for 1529 opført, som Landhjælp fra Møen, et Beløb af 62 Mark i Graverpenge af alle Kronens Tjenere, 4 Sk. af hver Mand, »til den Vold og Grav for Kjøbenhavns Slot».[1]) — Christian den Tredie lod foretage meget betydelige Forbedringer ved Byens og Slottets Fæstningsværker, saavelsom ved selve Slottet. I August 1539 blev der skrevet til Joakim Beck og Peder Godske, at Peder Rud er udnævnt til at være Tilsynsmand ved de forestaaende Arbeider, og at der i den Anledning er givet ham en Intrux og flere Breve angaaende Rekvisitioner osv. Denne Instrux viser, at Kongen selv har givet Borgemestrene Underetning om, hvorledes alt skulde være, og at disse igjen have underrettet Voldmesteren, som under deres daglige Opsyn besørgede Arbeidet udført. I November 1543 skrev Kongen til Eske Bille, Joakim Beck og Peder Godske, for at paaskynde Arbeidet paa Befæstningen imellem Østerport og Bremerholm og ved Slottet. Ligeledes omtales Slottets Befæstning i et Brev fra Kongen til Magnus Gyldenstjerne, dat. 26. Juli 1558.[2]) — Selve Slottet var desuden omgivet af en Slotsgrav, der ved alle Sider gik næsten heelt ind til Murene.

Forbindelsen mellem Slotsholmen og den øvrige Deel af Byen dannedes ved et Par Broer, og senere tillige ved den saakaldte Løngang, der førte fra Slotsholmen og over det brede Vand henimod det nuværende Løngangsstræde.[3])

Af de gamle Prospecter af Slottet, i Braunii Theatrum urbium, Resenii Atlas og fl. St., og af de her meddeelte Grundtegninger (hvorom nedenfor) seer man, at Slottet var meget uregelmæssigt. Slotsgaardens Form nærmede sig til en uregelmæssig Femkant, og de forskjellige Fløie eller Huuslænger, der omgave den, vare efter

---

[1]) G. F. Lassen, Dokumenter og Aktstykker til Kjøbenhavns Befæstnings Historie S. 9. — 1549, 14. Octbr. fik Borgemestre og Raadmænd i Kjøbenhavn Tilladelse til at indrette et Ladested og en Bradebænk paa den Holm norden op til Slotsvolden. Krag, Christian den Tredies Historie, dansk Oversættelse, II, 424—25.

[2]) Lassen, anf. Skr. S. 11, 13, 15 og fl. St.

[3]) I J. L. Wolfs Encom. Reg. Dan. (1654) S. 115 nævnes: »den murede Løngang, som rækker fra Slottens Veirmølle over Stranden, ind udi Byen, til Valkemøllen, som er under det meget høie, murede Krudttaarn, hvilken Løngang eller Age-Vei H. K. Maj. med Dronningen sig have alene forbeholden, naar de ud- eller indreise ville, til eller fra Slottet.»

ældre Tiders Skik forsynede med Taarne, Karnapper og andre Udbygninger, men de vare i den Grad uregelmæssige, at et og samme Huus i Reglen ikke var lige bredt ved begge Ender. Denne store Uregelmæssighed var vistnok en Følge af den Maade, hvorpaa Slottet var blevet til, da man maa antage, at det oprindeligt har bestaaet af enkelte særskilte Bygninger, der efterhaanden ere blevne udvidede og sammenbyggede. Trods de mange og tildeels betydelige Omdannelser, som Slottet i Tidens Løb underkastedes, vedblev det dog stedse at være temmelig uregelmæssigt, lige indtil det i Begyndelsen af Christian den Sjettes Regering blev nedbrudt for at give Plads for det pragtfulde Christiansborg.

Ved Slottets Østside førte en stor Bro over Graven til Porten, der var anbragt ved Siden af det store firkantede saakaldte »Blaataarn.« (Ved den sydlige Side førte et Par mindre Broer eller bedækkede Gange, byggede paa Pæle, men i forskjellig Høide, over Graven, fra Slottet til Staldene). Slottets vestlige Fløi indeholdt i sin øverste Etage den store Riddersal, der ogsaa kaldtes Kong Hans's Sal. En særegen Opgang førte fra Slotsgaarden op til den, og ved denne Opgang stode de to i Steen udhuggede Billeder af Kong Hans og Dronning Christine, som nu ere indmurede i Væggen ved Opgangen til det kongl. Bibliothek. Den korte og brede Fløi mod Øst, til Venstre for Porten, indeholdt de kongelige Værelser, nemlig Kongens ud mod Slotspladsen og Dronningens ind mod Gaarden. Den var vistnok opført af Kong Christian den Tredie. Kirken var i den sydlige Fløi, i det uregelmæssige Rum ved det mindre af de to ottekantede Taarne. Den gik igjennem to Etager, og under den var et hvælvet Rum, der endog synes at have været benyttet som Begravelse, da man i Frederik den Fjerdes Tid fandt et Par Ligkister her. Imellem Kirken og de kongelige Værelser var Drabantsalen, der havde Hvælvinger og fritstaaende Piller. Ved den modsatte Ende paa Kirken, eller imellem denne og Riddersalen, var uden Tvivl det gamle Stegers, som oftere nævnes. — Ifølge gamle Tegninger af Slottet vare paa nogle Steder de øverste Etager af Bindingsværk og forsynede med sveifede Tage, hvilket ogsaa stemmer med Efterretninger, som senere skulle anføres.

---

[1]) Skjøndt man ikke finder nogen Underretning derom, er det dog høist sandsynligt, at Slottet allerede fra sin Begyndelse af har havt et Slotskapel. See iøvrigt om Slotskapellet: H. F. Rørdam, Kjøbenhavns Kirker og Klostere i Middelalderen, 267 fg.

I en Reisebeskrivelse fra Aar 1600, af Herman von Zesterflet fra Lübek, findes nogle Bemærkninger om Kjøbenhavns Slot, som vi her ville anføre i dansk Oversættelse:[1])

»Ved denne Ende af Byen (den østlige) er ogsaa Slottet beliggende, der ikke er omringet af nogen Muur eller nogen Slags Forskandsning, men blot befæstet med Grave og Havet og adskilles fra Byen ved tvende Broer. Den yderste af disse Broer har Enhver Lov at gaae over, men gaae over den inderste Bro og komme ind paa Slottet, maa man ikke uden given Tilladelse. Den Deel af Slottet, der vender udad mod Byen, seer ikke meget prægtig ud, den ligner snarere en lille Fyrstes end en stor Konges Bolig. Hvoraf dette kommer, maa Andre afgjøre. De andre Sider derimod have mere Anseelse og ere kostbarere, have 4 à 5 Etager og prægtige Værelser, og ere helt igennem tækkede med Kobber, da Taget mod Byen til derimod kun bestaaer af brændte Steen. Slotsgaarden er fiirkantet, men ikke stor; i det ene Hjørne stod en Ulv i Lænke.«

En kort og utydelig Beskrivelse af Slottet findes i Jens Lauritsen Wolfs Encomion Regni Daniæ (1654) S. 145—50. Noget tydeligere, men iøvrigt ikke meget forskjellig herfra, er en Beskrivelse, som findes i et Haandskrift, der er et Brudstykke af Resens Atlas.[2]) Resen anfører først nogle Efterretninger om Slottet, efter Hvitfeld, Svaning, Pontanus og J. L. Wolf, og fortsætter derpaa saaledes:

»Kong Christian den Første lod bygge den store Ridder- eller Dandsesal, hvor paa Gavlene ud til Staden staaer Hans kgl. Majt.s Navn med en Krone over, imellem de andre Vaabener, paa hver sin Side. Denne Sal er 86 Trin lang og 40 bred, og var Aar 1654 omdraget med spansk forgyldt trykt Læder paa en blaa Bund, udi

---

[1]) Efter Suhms nye Samlinger III, 98—99. — I Suhms gl. Samlinger II, 2, S. 115 anføres efter en anonym Beskrivelse fra 1591: Distat adhuc alia insula parvula plane regia ab hac civitate 45 passibus, jungiturque duobus pontibus civitati: visuntur in hac quoque armamentarium regium, quæstura domus et arx rotunda regia, mirabili ædificio in altum ædificata, in qua plerumque Reges conventus agunt, crassissimis muris, altissimis tectis et pinnaculis adeo in sublime elata fastigiataque, ut per mare multis milliaribus se conspicuam reddat. Hanc præternavigantes more vetusto sublimiora vela in Regis honorandi significationem de longinquo demittere solent. (Om denne Beskrivelse i Haandskr. see: Rørdam, Historieskrivningen (etc.) S. 141.)

[2]) Dette Haandskrift (paa Dansk) tilhører Hr. Justitsraad F. S. Bang, som velvilligen har tilladt mig at gjøre Uddrag deraf.

Engle, Dyr, Fugle og Løvværk, fra Gulvet til Loftet, og Loftet udi Panelværk og Tavl gjort, som det nu er.»

»Til denne Sal er en bred Trappe, hvor foran er opreist to Stene, en paa hver Side, og paa den ene seer man en kronet Konge siddende, med dette Aarstal over 1503, og paa den anden i lige Maade en Dronning (med dette Aarstal under 1503), hvis Figurer sees paa Kjøbenhavns Slots Aftryk (i Resens Atlas), som er den Trappe, der gaaer op til Høieste Ret. Og slutter man af Aarstallet at det skal være Kong Hans og hans Dronning, udi hvis Tid disse to Stene skal være opreiste og det udi Aar 1503.« (Resen antager, at Kongen har ladet denne Trappe gjøre til Erindring om Dronningens Hjemkomst fra det svenske Fangenskab, og fortsætter senere:

»Aar 1554 lod Kong Christian den Tredie imellem Havnen paa den ene Side og Stranden paa den anden Side det anseelige grundmurede Slot, mange Lofter højt, fra Porten og til Kjøkkenet, bygge og med Kobber bedække, med Grave omkring, hvorudi er Hans K. Maj.s og Dronningens Gemakker og andre flere, Kirken, Borgestuen, hvalte store og lange Viinkjældere og mange Over-Gemakker; før denne Tid og indtil denne Slotskirke blev færdig, lod Hans K. Maj. holde for sig og Dronningen Prædiken i vor Frue Kirke, hvortil, som berettes, H. K. M. forordnede Tolvprædiken, og tog han derhen med Hofjunkerne, og Dronningen med sine Jomfruer, og naar det var lystigt Veir red Kongen, Dronningen og alle de Andre paa Gangere, men Slotsherren og andre Slotsfolk og Tjenere ginge ned til St. Nikolai Kirke at høre Prædiken, hvor der engang blev taget Vare paa Slotsherren Hr. Johan Urne, at overfalde ham paa Gaden, naar han gik til eller fra Kirken. Over Døren til Trappen paa dette Slot staaer Kong Christian den Tredies Vaaben, og paa Muren imellem den Trappe og Kirken, ud til Gaarden, hans Dronnings Vaaben.»

»Fangehuset paa Slottet er et firkantet, mørkt, grundmuret Taarn (uden Tvivl hertil bygget af Bisp Absalon), blev Aar 1596 med et Taarn eller Spir siret og Kobber bedækket, (hvorfor det kaldes det blaa Taarn), og med tre Kroner med fint halvslaget Guld forgyldt, en over den anden, beprydet.

»Imellem Riddersalen og Slotsporten er et stort, grundmuret Huus, hvorudi var i fordum Tid Raadstuen, hvor Rigens Hovmester eller Statholder og Rigens Raad forsamledes. Siden, da Raadstuen blev uden for Slottet, blev det H. K. Maj.s Apothek og *Confectyr*

Stue. Men nu er der Kongens Kammer Sekretærers og Zahlmesters Værelser, saa og Skatkammer, ovenpaa; paa dette Huus var tilforn det danske og tydske Kancelli, indtil at det blev udflyttet uden for Slottet, da blev der oppe holdt Herredag, hvor den endnu holdes.»

»Imellem det blaa Taarn og Kirken ere Kongens, Dronningens og Prindsernes Gemakker. Der er først, naar man kommer op af Trappen, Drabanters og Livgarders Sal, som er imellem Kongens Gemakker og Kirken. Derhos er det første kongelige Gemak, som kaldes den grønne Sal. Paa denne Sal slog Kong Christian den Fjerde Aar 1632 den 2. Juli disse efterskrevne til Riddere: Hr. Jørgen Urne, Rigens Marsk, Hr. Claus Daa Rigens Amiral, Mogens Kaas, Tage Thott, Christoffer Ulfeld, hvilke vare udi Raadet; nok Knud Gyldenstjerne, Tage Thott Andersen, Frederik Reedtz, Henrik Hvitfeld, Palle Rosenkrands og Jørgen Brahe. Aar 1634 den 4. October blevne efterskrevne slagne til Riddere: Christian Thomsen [Sehested] Rigens Kansler og Raad, Otto Skeel, Rigens Raad, Jost Høeg, Rigens Raad og Hofmester paa Sorø; Christoffer Urne, Rigens Raad og Statholder i Norge, Kay Ahlefeldt, Caspar v. Buchwald, Christian Pentz, alle tre holstenske Raad, Diderik von Ahlefeldt, Provst til Ytersen, Oluf Parsberg, Axel Arenfeld. Disse sidste Riddere bleve slagne paa den samme Dag som Hertug Christian, den udvalgte Prinds til Danmark og Norge, hans prindselige Bilager med høibaarne Frøken Magdalene Sibylle, Hr. Johan Georg, Kurfyrste udaf Sachsens Datter, udi hendes 17de Aar. Dog dette skeete førend Vielsen angik.»

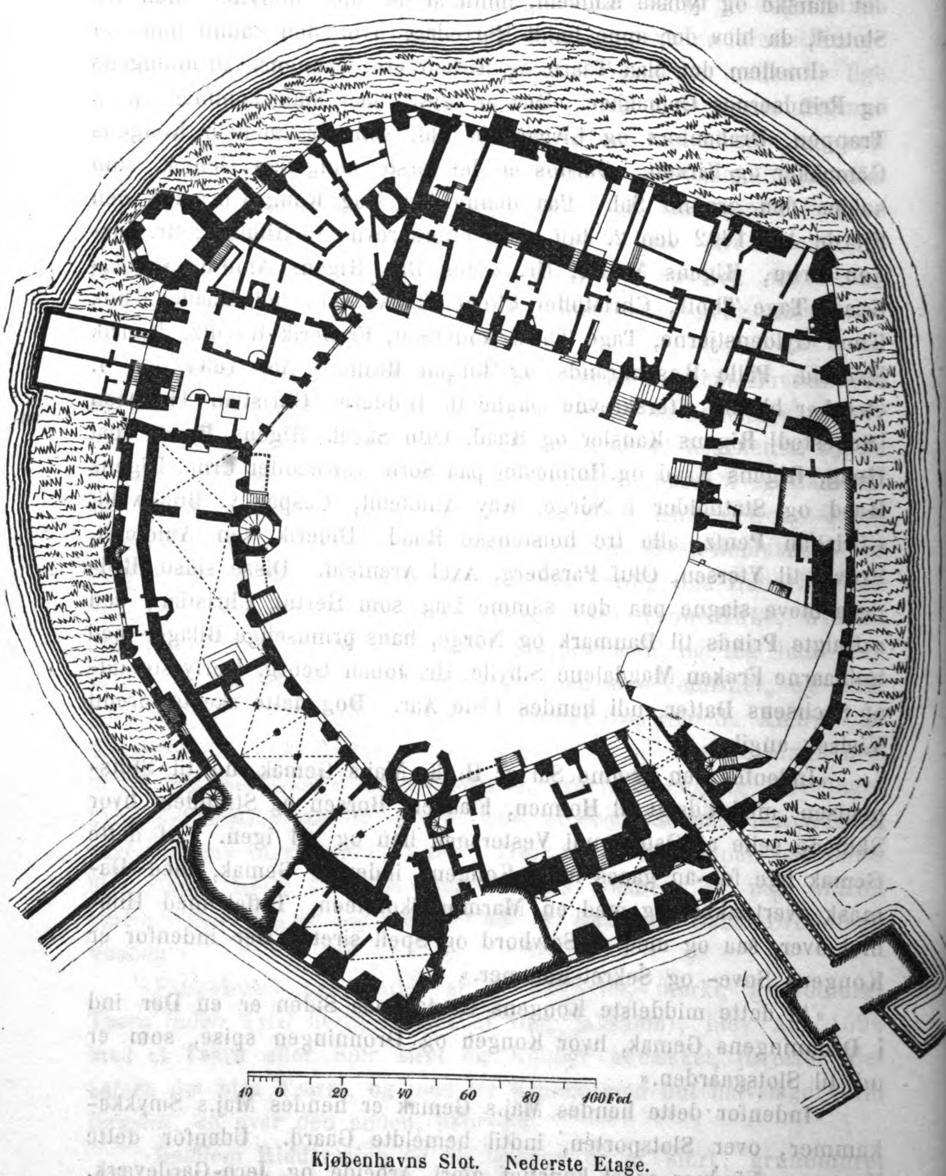
»Indenfor den grønne Sal er H. K. Maj.s Gemak ud til Stotspladsen, med Udsigt til Holmen, Flaaden, Børsen og Stranden, hvor Skibene seile af Øster- udi Vestersøen hen og ud igen. Af dette Gemak lige for an gaaes ind i Kongens inderste Gemak, med Damask overtrækket og med en Marmor-Skorsteen, Taffel med Himmel over, saa og med et Sølvbord og Speil siret. Der indenfor er Kongens Sove- og Sekret-Kammer.»

»Af dette middelste Kongens Gemak paa Siden er en Dør ind i Dronningens Gemak, hvor Kongen og Dronningen spise, som er ud til Slotsgaarden.«

»Indenfor dette hendes Maj.s Gemak er hendes Maj.s Smykkekammer, over Slotsporten, indtil bemeldte Gaard. Udenfor dette Kammers Vinduer er et kunstigt gjort Arbeide og Jern-Gardeværk, som med det fineste halvslaget Guld er forgyldt.»

12

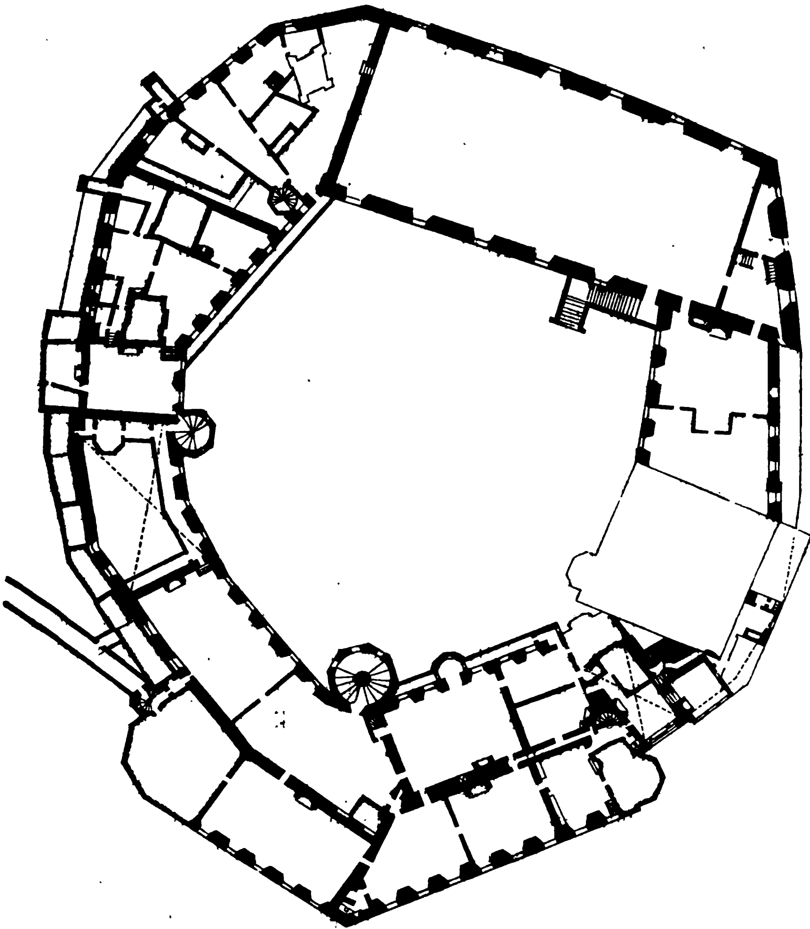
Ovenover disse Kongens og Dronningens Gemakker ere Prindsernes Gemakker.«

Kjøbenhavns Slot. Nederste Etage.

Endelig nævnes hos Resen (ligesom i Wolfs Encom. Reg. Dan. 334—35) dem, der paa Kjøbenhavns Slot bleve slagne til Riddere den 25. Novbr. 1648, Dagen efter Frederik den Tredies Kroning.

Hertil kan endnu føies et Par Uddrag af J. L. Wolfs Encom. Reg. Dan. Saaledes beskriver han S. 147—48 forskjellige Gemakker, og deriblandt først det, der var ovenover Apotheket, og i hvilket Herredagen holdtes.

Kjøbenhavns Slot. Etagen med de kongelige Værelser.

»Dette Gemak er med fiint rødt Engelsk omdraget og omkring sat med Contrafeier og andre Kunststykker og Historier, hvor man og seer en Himmel over Bordet, af rød og gul blommet Damask, og et Rygstykke af lige det samme Slags nedhængt bag Hans Maj.s Stol, som han sidder udi ved Bordet, hvor Rigens Raad hver sidder

udi sin Stol, naar Herredag holdes; samme deres Stole ere og med blommet Damask betrukne, og Bordet med lige Slags over bredt.«

«Uden for Hans Maj.s og Dronningens Gemakker og imellem [disse og] Kirken er en anden skjøn stor Sal, med rødt Engelsk omdraget, udi hvilken er at see med stor Forundring mange Kurfyrsters, Fyrsters og Herrers Efterlignelser med deres Gemaler, udi fordums Tids underlige Skik og Klædedragt, efter den gamle Viis og Enfoldighed (imod den, som nu føres), der opsat og beprydet.«

«Ved Siden af denne Sal er et andet lidet Gemak, som fra Gulvet op er med forgyldt Læder, trykt paa en rød Bund, ganske omdraget, og med kunstige Stykker og Historier omkring sat og beprydet.»

Wolf fortæller nu om Ridderslaget 1632, som han siger foregik »paa denne Sal«, hvormed uden Tvivl menes den nysnævnte Sal mellem de kongelige Værelser og Kirken. Efter en kort Beretning om den udvalgte Prinds Christians Bryllup og Ridderslaget 1634, siger han (S. 149), at »indenfor den forbemeldte Sal ere Kongens og Dronningens Gemakker, prydede med trykt spansk forgyldt Læder, Contrafeier og Kunststykker,» og tilføier: »Over disse forbemeldte meget skjønne Gemakker er endnu skjønne Gemakker vel stafferede og med adskillige farvet Engelsk omdraget, paa hvilke fremmede Fyrster, Potentater og Gesandter indlogeres.»

Om Raadstuen og Kancelliet bemærkes S. 150:

»Strax udenfor Slottet er Raadhuset, hvor Rigens høivise Raad forsamles, førend de paa Slottet indgaae, naar Herredag holdes eller naar de ere til andet at forsamles om, forskrevne.»

»Der er og det danske og tydske Kancelli, og der oven over er Renteriet, hvor Rentemestrene hver sit Kontoir have, og de øverste Renteskrivere have deres, foruden de andre, som ellers efter en hver sin særdeles Bestilling, som de forvalte, have og deres forordnede Sted. Hvilket skjønne af Grunden opmurede Huus er med Bly og Skifersteen betækket.«

Den gamle Kancellibygning laae paa Slotsholmen, tæt ved Kanalen, imellem Høibro og Holmensbro.[1]) Denne Bygning var 50 Alen lang, 17 Alen bred, 2 Etager høi, og grundmuret, med hvæl-

[1]) See bl. A. Grundtegningerne fra 1590 og 1658 og Prospectet fra 1618 i Pontoppidans Origines Hafnienses (Kbh. 1760) Pl. 7, 11 og 13. — En Bygning, som stod paa dette Sted, har ifølge Or. Hafn. 84, tjent som Toldbod omtrent indtil 1560.

vet Kjælder. Den blev nedbrudt ifølge Resolution af 31. December 1721, efter at den nuværende Kancellibygning var bleven opført.[1])

Om Bygningen paa Slottet i Kong Hans's Tid kunde maaskee nogle faa Efterretninger samles;[2]) men vi ville dog her ikke gaae længere tilbage i Tiden end til Kong Christian den Tredie. Denne Konge byggede endeel paa Slottet, og ligesom han selv gav Anviisning med Hensyn til Kjøbenhavns Befæstning, saaledes synes han ogsaa selv at have ledet Byggearbeidet ved Slottet. Han udstedte især i Aarene 1552—56 en stor Deel meget specielle Befalinger desangaaende til Lensmanden Peder Godske, som førte Opsynet med Bygmesteren. Den sidstnævnte kaldes stedse Mester Jakob, og det er rimeligviis denne, der nævnes i Nye Danske Magazin VI, 158 Anm. som antagen 1553 og 1556, men om ham vides iøvrigt ikke synderligt. Derimod kunne vi meddele nogle Efterretninger om Peder Godske, som havde en saa væsentlig Deel i det nævnte Arbeide.

Peder Godske til Lidemark nedstammede fra en sjællandsk Adelsslægt, der (ifølge Dansk Adelslexikon) brugte et Vaaben med to blaa Bjælker i Sølvfelt, og paa Hjelmen to Arme, holdende et Speil. Under Grevens Feide havde han i Foraaret 1535 med Mod og Udholdenhed forsvaret det Roskilde Stift tilhørende Slot Hjortholm ved Fuursø, indtil det fjendtlige Skyts saaledes havde ødelagt det, at det ikke længer kunde holdes. I Kong Christian den Tredies Tid stod han i stor Anseelse for sin Iver og Troskab og erholdt i 1540 den vigtige Post som Høvedsmand paa Kjøbenhavn. Da Lensmanden paa Abrahamstrup, Oluf Rosenkrands til Vallø, var

---

1) J. Grundtvig, Meddelelser fra Rentekammerarkivet, 1871, S. XII, XXIII. Der var dog allerede ifølge Resolution af 22. Dcbr. 1707 bleven opført et særeget »nyt Arkivhuus«, der maa have staaet omtrent hvor nu Slotskirken staaer. I Rentek. Forestilling til en kgl. Resolution af 4. October 1736, angaaende Nedbrydelsen af denne Bygning, hedder det nemlig, at »til det under Bygning værende Residentsslot skal i indeværende Aar anlægges en Løngang fra den Side, som vender ud til Høibro. Anf. St. XIV, XXIV.

2) I en af Kong Hans's Regnskabsbøger, for 1493, læses: »Peer hermannsen i kødmangerstredet 1 fad jern tiil vinduger i thet ny huss paa slottet.« Molbech, Nordisk Tidsskrift I, 445, hvor det tillige bemærkes: Til denne Slotsbygning forekomme mange Udleveringer; Kalksteen brødes paa Saltholm og i Stevnsherred af Bønder, som fik Kost; meget Bly forbrugtes, formodentlig til Taget.

død den 9. November 1545, blev Abrahamstrup Len maaske ogsaa strax bestemt Peder Godske, men Lensbrevet selv haves ikke; og først halvandet Aar senere synes han at have tiltraadt dette Len. Først den 17. April 1545 modtog han Følgebrev til Bønderne paa Abrahamstrup Len. Dermed fulgte ogsaa Overbestyrelsen af det kongelige Stuteri paa Abrahamstrup og Hesselø; men herfor nød Lensmanden en særlig Indtægt, idet Kongen den 20. October 1550 tillagde ham Halvdelen af de Føl, der i de to sidstforløbne Aar vare faldne og fremdeles maatte falde paa begge Steder, saalænge han havde Kjøbenhavns Slot.[1]) 1546, Tirsdagen efter Exaudi, fik han Følgebrev til «Valore og Holme Len og Leire og Udleire Gods, som Hr. Oluf Nielsen (Rosenkrands) i Pant havde, at svare til Kjøbenhavns Slot her efter paa Regnskab.»[2]) — 1547 skrives: «Skal Peder Godske have Forlening paa »Renebecks holm gard oc leen,» som Axel Urne sidst i Forlening og Værge havde, uden nogen Afgift, dog skal han gjøre der af tilbørlig Tjeneste.»[3]) I Sommeren 1553 fik han atter Følgebrev til nogle Bønder under Kjøbenhavn, Forlening paa Rønnebeksholm og Tilladelse at indløse noget Kronens Gods hos Iver Lunge paa Selsø. Den 9. October 1555 blev han forlenet med Ørekrog.[4]) Kjøbenhavn var naturligviis hans vigtigste Forlening og den, der især gjorde Fordring paa hans Virksomhed, saasom med Hensyn til Slotsbygningen, Krigsskibes Bygning og Udrustning og meget mere. 1550 (22. Marts) fik han Brev om at opføre et Tøihuus for Slottet i Kjøbenhavn. Den Vold, som stod mellem Graven ved Stegerset og Stranden, skulde derfor sløifes, og forsaavidt som Pladsen var bekvem, skulde Tøihuset opføres her.[5]) — 1552 eller 1553 afskaffede Peder Godske de katholske Fastelavnsskikke, der i længere Tid havde forarget de strænge Lutheranere.[6]) — Den 30. April 1554 blev der skrevet til ham, «at Peder Oxe har faaet Brev om at begive sig til vort Slot Kjøbenhavn, og der en Tidlang blive liggende og med Alting have Opseende.»[7]) — Efter Ori-

---

[1]) C. F. Wegener, Historiske Efterretninger om Abrahamstrup, I. (i Annaler for nordisk Oldkyndighed, 1855) S. 63 fg., og flere der anførte Kilder.

[2]) Danske Magazin 4 R., I Bd., S. 202.

[3]) Anf. St. 324, jf. 323.

[4]) Wegener, anf. St. 65.

[5]) Pontopp. Or. Hafn. 332.

[6]) Wegener, anf. St. efter Harboes Fortale til Zwergii Sjællandske Cleresie.

[7]) Tegn. o. a. L. IV, 400. Et Brev af s. Dato, til Peder Oxe, om at være i Kjøbenhavn i Kongens Fraværelse, er trykt i Ryges Peder Oxes Levnet S. 81—82.

ginalerne i det kongelige Bibliothek ere 3 Breve fra Peder Godske meddeelte (af N. Jacobsen) i Bruuns Danske Samlinger, III Bd. Disse Breve, hvoraf det ene er til Kongen og de to andre til den kongelige Sekretær Corfitz Ulfeld til Koxbølle, angaae tildeels Slotsbygningen, men ogsaa meget andet, som Peder Godskes Stilling gav Anledning til, saasom Flaaden og Havnen, der var nærved Slottet, Pesten i Kjøbenhavn 1553,[1]) Sagen mod Johan a Lasco og hans Følge osv. (Af disse Breve og af endnu et fra P. Godske meddeles nedenfor nogle Uddrag.) — Peder Godske var en fortrolig Ven af Biskop Peder Palladius, der i Aaret 1555 dedicerede ham sin Historie af Forklarelsen paa Tabor,[2]) og det følgende Aar i sin Oversættelse af Musculi Formaning priste hans Nidkjærhed for den rene Lære. Henimod Slutningen af sin Levetid havde Peder Godske og Herluf Skave paa Selsø en Strid med Provsten i Roskilde, Anders Barby, om Provsteholm ved Krogstrup, som denne paastod at ligge til St. Laurentii Kapel i Roskilde. Peder Godske døde den 23. Februar 1556 og blev begravet den 26. Februar i Frue Kirke.[3])

Allerede i Aaret 1547 (16 Septbr.) blev der skrevet til Peder Hansen i Bergen om at sende endeel Tømmer »til et Porthuus her paa Kjøbenhavn« samt til Møllen. I October s. A. fik han Brev om til Foraaret at sende endeel Tømmer til Kjøbenhavn.[4]) Arbeidet er

---

[1]) Jvf. herom Mansa's Bidrag til Folkesygdommenes Historie i Danmark (1873) S. 156 fg.

[2]) Denne Bog omtales i Bruuns Danske Samlinger I, 395.

[3]) Wegener, anf. St. S. 65—66. Peder Godskes Gravskrift anføres i Resenii Inscriptiones Hafnienses p. 85, men med urigtigt Aarstal og Dato. — Den 6. Februar 1557 fik Mogens Godske Kvittants paa Broderens Vegne. I denne siges, at ærlig og velb. Magnus Godske til Hørby har nu ved Lauritz Hansen, Slotsskriver paa Kjøbenhavn, gjort Rede og Regnskab for al Indtægt og Udgift, som hans salige Broder Peder Godske havde oppebaaret og igjen udgivet paa vort Slot Kjøbenhavn, paa vor Gaard i Abrumstrup, desligeste for Kongeskatter (etc.), som han havde oppebaaret og igjen udgivet fra Paaske 1549, der han sidst fik vor endelige Kvittants og til Paaske næst forleden 1556, som er sex Aar, og er han os der af Intet bleven skyldig (etc.). Reg. o. a. L. Nr. 6 fol. 109 v.

[4]) Danske Magazin 4 R., I Bd., 321, 334. Paa sidstnævnte Sted anføres: »til Salen her paa Kjøbenhavn: Item paa det nederste Loft 80 Bjælker, 15 Alen lange og 5 Kvarteer paa Kanten brede, item paa det øverste Loft 60 Bjælker, 30 Alen lange, 5 Kvarteer brede, item skal der være 4 Karnapper, og skal til dennem 60 Bjælker, 20 Alen lange, 1 Fod brede; item til Spæret 80 Sparrer, 19 Alen lange.

dog maaskee indtil videre blevet opsat; men i Begyndelsen af Aaret 1552 blev der atter anskaffet endeel Materiale. Den 4. Januar blev der nemlig fra Dronningborg skrevet til Peder Godske, om at der strax paa Foraaret skulde foretages nogen Bygning paa Kjøbenhavns Slot, og da Kongen havde endeel huggen Steen liggende paa forskjellige Steder i Lund, medfulgte et Brev, som skulde sendes til den derværende Befalingsmand Stig Pors, om at lade disse Steen opsøge og føre til Kjøbenhavn. I Brevet til Peder Godske hedder det bl. A.: »Sammeledes ville vi og med det første skikke dig en Skabelun, hvorledes vi ville have »de hiemelighett« gjort, som kunde hænge over Graven, at Vandet kan staae der under, at du da kan vide dig derefter at rette, med Fundament at lade borttage» ... »Og dersom Mester Lydke er der udi Byen, at du strax ufortøvet forskikker ham hid til Slottet.»[1]) — Den 27. Januar 1552 blev der som Svar paa en Forespørgsel, skrevet til Peder Godske, at alle Orlogsskibene skulde udrustes, og at de, der ikke behøvedes eller ikke vare skikkede til Orlogstjeneste, skulde benyttes til at hente Tømmer og Steen til Slottet.[2]) Den 12. September s. A. blev der skrevet til flere Lensmænd og Andre om at lade brænde en stor Mængde Muursteen til Slottet, nemlig til Herluf Trolle paa Krogen, Byfogden i Helsingborg, Abbeden i Esrom Kloster, Byfogden i Malmø og Stig Pors (paa Lundegaard). De to sidstnævnte skulde desuden lade brænde hver 100 Læster Kalk. Samme Dag blev der skrevet til Claus Bille (i Bahus) om at bestille endeel Tømmer til Slotsbygningen. Kongen vilde dog selv sende en Tømmermand op, for at hugge det. Der forlangtes endeel Bjælker, 8—18 Alen lange og 2½ Kvarteer tykke, endeel »Savblokke», hvoraf nogle skulde være 13 Alen lange, og krogede, og alle saa tykke som de kunde faaes, m. m. Til Taarnet forlangtes 3 Tylter Egebjælker, 16 Alen lange og 2½ Kvarteer paa Kanten (i Alt 34½ Tylt Egetømmer). Til Otto Rud blev der skrevet om ialt 112 Fyrrebjælker, 16—22 Alen lange og 1 Alen paa Kanten.[3]) — Den 24. Marts 1553 blev der (fra Nyborg) skrevet til Peder Godske, om at lade hente Tømmer, i hvilken Anledning der ogsaa var skrevet til Hr. Claus Bille, Embedsmand paa Bahus. I Brevet til Peder Godske hedder det endvidere: »Sammeledes som du og lader gives os tilkjende, at du paa det næste ha-

---

[1]) Tegn. o. a. L. IV, fol. 1 v.—2.
[2]) Anf. St. 34 v.
[3]) Anf. St. 130—32.

ver ladet opøse af Graven, hvor Vandet der udi var, og Mester Jakob, vor Bygmester haver beseet Grundvolden til det nye Huus og siger at samme Grundvold er for steil og vil den videre udlægge, da bede vi dig og ville, at du forslaar om Du ikke kan lade lægge en Dæmning udi Graven ved hver Ende, saavidt som det nye Huus skal strække sig, paa det at man dermed kan »dømme« (ↄ: dæmme) Vandet fra Grundvolden og alligevel [det] staaer andetsteds udi Graven; dersom Vandet skal aldeles være af Graven, da vil der blive megen ond Lugt der hos Slottet, at du derfor vil herudinden optænke de bedste Raad med Mester Jakob, hvor det dermed kunde bedst tilgaae.» Da ikke alle de Muurmestre, som Mester Jakob havde fortinget, havde indfundet sig, lovede Kongen at forskaffe nogle, saa at Antallet ialt kunde blive 24. I et Tillæg til Brevet paalægges det Peder Godske at sørge for, «at der er Vand udi Graven imod vor Tilkomst, ellers maaskee at der skal blive ond Stank og Lugt, og du vil have Tilsyn med, saa Huset ikke kommer for meget udi Graven, meden finde en »fadzoenn«, saa det bliver lige som det stod udi en »buckt« og ikke bliver med Hjørner ud fra den gamle Muur, og du vil skrive os til, om det kan saa blive bestillet, at det kan falde sig saa eller ei.«[1]) — Den 30. Marts blev der fra Nyborg udsendt aabne Breve til Stevns, Bjeverskov, Ramsø, Thune, Smørum og Sokkelunds Herreder, »At hver Mand skulde give dem til Kjøbenhavns Slot med deres Heste og Vogne, Skovle og Spader, og der udi to samfulde Dage at arbeide udi Graven paa deres egen Kost og Tæring, naar Peder Godske eller hans Fuldmægtig dennem derom tilsigendes vorder, og skal ingen være kvit for samme Ægt og Arbeide, uden Adelens egne Arve-Tjenere.« Disse Breve bleve sendte til Peder Godske, for at han kunde sende dem til Bønderne. Han havde selv ladet Vandet pumpe ud af Graven og selv foreslaaet at lade Rensningen foretage af den omboende Almue, men det blev ham dog paalagt at sørge for, at Arbeidet ikke faldt Bønderne for meget til Besvær. Paa samme Tid skulde der atter udsendes Skibe efter Tømmer og Deler.[2])

I et Register paa det, som skal bestilles til Bygningen paa Kjøbenhavns Slot (dat. Abrahamstrup den 8. Septbr. 1553) nævnes følgende Breve: til Borgemester og Raad i Kjøbenhavn om at laane K.

---

[1]) Anf. St. 241 v. fg.
[2]) Anf. St. 245 v. fg.

Maj. deres Tegllade i dette tilkommende Aar, som Peder Godske skal bruge; til Borgemester og Raad i Malmø, at de laane Kgl. Maj. deres Teglgaard, som Byfogden sammesteds skal bruge; til sidstnævnte Byfoged, at han strax lader grave Leer og lader brænde en Mængde Muursteen og 100 Læster Kalk; til Stig Pors om at forskaffe ham, hvad han behøvede til samme Teglgaards Brug; til samme om, foruden hvad der tidligere var forlangt, men endnu ikke fremkommet, at lade brænde 100 Tus. Muursteen og 100 Læster Kalk; til Christiern Pedersen, Borgemester og Peder Villum, Byfoged i Helsingør, at de unde K. Maj. al hvis Muursteen, som de mest kunde brænde i dette tilkommende Aar, ligerviis som de undte hans K. Maj. den samme Naade i dette Aar; til Herluf Trolle og til Abbeden i Esrom om at lade brænde saa mange Muursteen som muligt; til Hr. Peder Skram om 100 huggen Steen at lade hugge, som skal til Trapper, udaf den allerbedste Grund, som man hugger Møllestene af, og at han lader dem hugge store og lange, efter den Underviisning og Maal, som Brevviseren har med sig; til Mester Hans paa Jernhytten[1]) om 100 Muurankere efter samme Maal som de forhen sendte; til Abbeden i Sorø Kloster, om kroget Tømmer at lade hugge førend Mester Jakob kommer til Kjøbenhavn igjen.[2])

Det første af de ovennævnte 3 Breve fra Peder Godske[3]) er skrevet Torsdagen næst for Martini Anno 1553 (9. Novbr.), paa »Høringsholm», hvor Peder Godske dengang opholdt sig paa Grund af Pesten, som herskede i Kjøbenhavn. Han takker for 2 Tønder Hamborgerøl, som Konge havde sendt ham og haaber snart at komme til sin Forlighed igjen (nemlig efter et Beenbrud), skjøndt Saaret endnu ikke var lægt. Han sender Register over, hvormange der vare bortdøde i Pesten,[4]) omtaler en gammel «fyrblasse», som var ladet med »sthiwedt» (ɔ: Brænde), giver Underretning om Skibsbygningen osv. Med Hensyn til Slotsbygningen meddeler han, at 8 Tømmermænd, 12 Kalkslagere, som støbte Kalk i Forraad, 7 Snedkere og 3 Steenhuggere for Tiden vare i Virksomhed. En stor Mængde Muursteen var bleven samlet, og Mester Niels, Kongens Muurmester, havde været sendt til Skaane, til Niels Skram, i Anled-

---

[1]) Hans Navn var Hans Breetsche. D. Saml. i Geh. Ark.
[2]) Tegn. o. a. L. IV, 271 v.
[3]) Trykt i Danske Samlinger III, 72 fg.
[4]) Jvf. Mansa, Folkesygdommenes Hist. i Danmark, S. 156—57.

ning af, at sidstnævnte havde faaet Befaling til at lade hugge Steen til en Vindeltrappe. Mester Niels havde funden brugbar Steen i Kullen, »paa det Sted, som K. Maj. selv lod opsøge.« Men Peder Skram vilde først lade Stenene hugge i Foraaret, og Mester Niels, som meente at dette vilde blive for seent, ønskede derfor, at Kongen vilde give Befaling til at lade Stenene hugge om Vinteren. Der tilføjes at «Mester Jakob, Bygmester kan sige Kgl. Maj. hvor mange der skal hugges, at det kunde sættes udi det Brev til Hr. Peder Skram.

Kongens Svar paa dette Brev blev skrevet den 18. November 1553, og hermed fulgte bl. A. et Brev til Peder Skram, »at han uden Forsømmelse skal lade hugge i denne Vinter 100 Steen saa lange og store som Mester Niels har angivet.« Mester Jakob [Bygmester], der for Tiden var hos Kongen, skulde til Foraaret komme til Kjøbenhavn, og der skulde da tages alvorligt fat paa Byggearbeidet. Et Brev medfulgte til en Tømmermand, som skulde drage til Sorø Skove, for der at hugge kroget Tømmer.[1])

I et andet Brev fra Peder Godske til Corfitz Ulfeld,[2]) skrevet paa »Høringsholm« anden Torsdag i Advent 1553 (7. Decbr.), omtales atter Slotsbygningen. Mester Niels havde paany været sendt til Helsingborg, nemlig for at overbringe et Brev fra Kongen til Peder Skram, angaaende Steen til Vindeltrappen; men han var strax kommen tilbage med Peder Skrams Undskyldning og med et Brev til Corfitz Ulfeld, som nu medfølger. Kongen ønskede at vide hvad der til Foraaret vilde behøves til Bygningen, og Peder Godske svarer nu: »Saa veed jeg paa denne Tid intet synderlig dertil fattes, uden Vogenskud, Glas og Bly, og Kgl. Maj. sagde til mig, at det var bestilt med Sander Leiel;[3]) derfor skrev jeg hannem til nogle faa Dage siden derom, da fik jeg hans Skrivelse tilbage igjen, at «bestyrre» 1000 Vognskud, deraf havde han ladet levere paa Kjøbenhavn et halvt Tusind, det andet halve Tusind skulde komme med det første paa Foraaret, og skrev der hos videre, at han ingen Be-

[1]) Tegn. o. a. L. IV, 319. I samme Brev omtales Johan a Lasco og hans Følge, der havde været hos Kongen; kun hvis nogle af dem vilde antage den Lutherske Lære, maatte de forblive her i Landet, hvorimod de øvrige skulde sendes til Tydskland.

[2]) Trykt i »Danske Samlinger« III, 74 fg.

[3]) Tolder i Helsingør.

faling havde faaet, hverken om Glas eller Bly. Kjære Corfitz, saa vilde det nu være høi Tid at bestille samme Glas og Bly, hvis det ikke er bestilt tilforn; thi at paa Slottet er intet Glas, og ikke uden 10 eller 12 Skippund Bly, og det kan ikke »diertt forslaae«, og om saa er, at Mester Jakob Bygmesteren tykkes, at der ikke er Vognskud nok i det Tusind, som er bestilt, da vilde de og bestilles ved Tide, saa man ikke skulde fattes naar man bedst behøvede. Kjære Corfitz, jeg haver efter Kgl. Maj. skriftlige Befaling forskikket Mester Jakob Tømmermand til Soer Kloster, at lade hugge de krogede Træ til Bygningen, efter Kgl. Maj.s Brev, som han fik med sig til Abbeden, at du vilde derfor gjøre vel og flye Mester Jakob Bygmesteren Breve med sig, saa at samme Tømmer maa bliveført til Kjøbenhavn.» (etc.)

Noget senere maa Peder Godske have sendt Kongen et Brev, som nu ikke kjendes, og som Svar herpaa blev der i Slutningen af Februar 1554 bl. A. skrevet til ham: »Desligeste som du og est begjerendes at Mester Jakob, vor Bygmester, maatte komme did til Slottet for Bygningens Skyld, da have vi nu afførdiget Mester Jakob til dig og have befalet og underviist ham hvorledes han skal lade lægge den Grundvold ved Porten til den Vindelsteen. Sammeledes have vi og befalet ham at skulle lade nedertage alt Taget og Spærrene paa det Huus paa vort Slot Kjøbenhavn, som Jomfrukammer er, og indtil Stegerset, og siden der opmure saa højt paa Muren som Stegerset er; og dersom der er nogen Bjælker forraadnet udi Spærer, da maa du tage af de Fyrrebjælker, om du ikke veed Raad til Egebjælker. Og skal Mester Jakob undervise dig al Leiligheden hvorledes vi det have ville, og skal der være »lige flygtt ett speer och tagh paa igien,» som der nu er.»[1])

Til Sander Leiel, Tolder i Helsingør, havde der tidligere været sendt Befaling at kjøbe Tin og Bly til Slottet, og han fik nu et Brev, dateret 20. Marts, hvorved Kongen bifalder hans Forslag om at bestille dette »fade Blie och thenn« i England.[2])

I Løbet af Sommeren 1554 er der vistnok blevet opført Mure til et stort Huus. Angaaende Vinduernes Form havde Peder Godske gjort en Forespørgsel hos Kongen, og herpaa svaredes den 6. September, at Mester Jakob maatte gjøre dem som han selv syntes.[3])

---

[1]) Tegn. o. a. L. IV, 377.
[2]) Anf. St. 387.
[3]) Anf. St. 420

— Den 19. October skreves atter til Peder Godske angaaende Bygningen. Peder Godske havde skrevet, at han agtede til Foraaret at afskedige nogle af Arbeiderne, hvilket Kongen bifalder. Skifertækkerne havde hugne Steen til at tække Huset med, men havde dog ønsket at vide, om Kongen vilde have det tækket med Steen eller ikke, og Kongen lod derfor skrive til Peder Godske, «at han skal tale med Sander Leiel og med forstandige Kjøbmænd og med dem forhøre hvor hans Kgl. Maj. kunde bekomme saameget Kobber for et temmeligt Værd, som samme Huus kunde tækkes med, og dersom H. Maj. for en redelig Bekostning kunde bekomme Kobber, da saae H. K. M. gjerne, at Huset dermed blev tækket.» Ligeledes skulde Peder Godske sørge for en Glarmester og have Tilsyn med, at Blyet bliver vel indsat, at der ikke trænger Vand imellem Glasset og Blyet. — I en til Brevet hørende Seddel anføres, at der sendtes Penge til Peder Godske, og tilføies: »Og at K. Maj. vil, at Peder Godske skal lade gjøre det nye Huus hvidt uden paa, som de andre Huse der paa Slottet, og at han med det første skriver K. Maj. Besked til hvad han forfarer om det Kobber, som Kgl. Maj. skriver ham til om.»[1])

I et Brev fra Peder Godske til Kongen, skrevet paa Kjøbenhavns Slot den 17. October 1554 (anden Onsdag efter St. Dionysii Dag) forekommer følgende om Slotsbygningen: «Aller naadigste Herre, efterdi at jeg tilforn haver fanget Eders Kgl. Maj.s Skrivelse, at Eders Naade vil have det Spær afbrudt over Jomfrukammeret og over »Cappelenn», fra det nye Huus, som nu er opsat og indtil den nye Kjøkkengavl, og at Eders Naade agter samme Bygning at forhøie og anderledes at foretage end tilforn, hvortil det vil Behov gjøres at bestille i Tide, hvor man des til Behov kan bekomme, Muursteen og Kalk i Forraad, det meste muligt er; thi at her er nu ganske ringe Muursteen tilovers af al den »møgle«, jeg havde i Forraad og andetsteds ladet hentet hid, desligeste selv ladet brænde i Aar. Dersom at E. K. Maj. visselig vil, at samme Bygning skal gaae for sig, da haver jeg paa Eders Naades egen gode Tykke og Velbehag ladet optegne et Register, som jeg sender E. N. her indelukket, om Muursteen og Kalk, om E. K. Maj. vil det saaledes eller anderledes bestilt have, og jeg ganske ydmygelig er begjerende E. K. Maj.s skriftlige Svar tilbage med det første, og Breve til dem,

---

1) Anf. St. 457.

som det bestille skal, paa det at hver kunde vide sig der efter at rette, og udi god Forraad lade age Ved til Teglgaardene og lade grave Leer og bestille der til andet, hvis man nødtørfteligen behøver til saadant Arbeide.[1])

Der blev nu atter den 22. October skrevet til Peder Godske. I det nye Huus skulde Arbeidet i Vinterens Løb fortsættes saa vidt muligt, og der skulde bestilles Tømmermænd og Murere og sammles Materiale, saa at det øvrige Arbeide kunde fortsættes strax i Foraaret. Da der behøvedes en stor Mængde Muursteen og Kalk (især naar «det Huus, som Jomfru-Kammeret er paa, lige! ved det nye Stegerhuus« skulde forhøies), blev der i Overeensstemmelse med Peder Godskes Forslag og Register sendt ham endeel Breve til forskjellige, nemlig: til Stig Pors paa Lundegaard, til Abbeden i Esrom, til Borgemester Christen Pedersen i Helsingør, til Byfoged Peder Villomsen sammesteds, og til Niels Parsberg paa Krogen, om at lade brænde endeel Muursten; til Borgemestre og Raadmænd i Kjøbenhavn, med Anmodning om, at de endnu vilde laane Kongen deres Teglovn, for at Peder Godske kunde bruge den i den tilkommende Sommer; til »fallenthynn kolner», Byfoged i Malmø, om, i den tilkommende Sommer at lade brænde 500 Læster Kalk.[2])

Fra Nyborg skreves den 11. November 1554 til Peder Godske: »Og som du lader give os tilkjende, at du strax paa Foraaret agter at lade bygge paa det andet Huus der paa Slottet, næst det nye Huus, at mure og forhøie, da bede vi dig og ville, at du først lader færdig gjøre den Muur om vor Urtehave og den Runddeel derhos, som det skal være, og deslige Vindeltrapperne til det nye Huus, og at du saa for tager det Huus imellem Kapellet og det nye Huus og lader med Flid forfare om den gamle Muur kan taale at bære den Muur, som derpaa forhøies skal, og dersom du formærker, at den ikke kan forhøies uden der skal afbrydes af den gamle Muur, da maa du lade Muren betemme og lade lægge udi Huset nye Bjælker og besee Spærret og Taget, om der findes nogen Brøst paa, og det lade flie paa det bedste du kan, og lade tilflie som Jomfrukammeret skal være. Dersom det muligt og nogenlunde kan skee, da saae vi gjerne at det maatte blive forhøiet og færdig gjort fra det nye Huus

---

[1]) Originalbrevet findes i Danske Samlinger i Geheimearkivet. I Seglet staaer et Vaaben og Bogstaverne P. G.

[2]) Tegn. o. a. L. IV. 459 v.

til Kjøkkenet udi denne tilkommende Sommer, at du herudinden vil med Mester Jakob, vor Bygmester dig beraadslaae og med det første skrive os til din Betænkende om samme Bygning. »Og eftersom forne Mester Jakob lader begjere, at vi ville give ham tilkjende hvad vi ville have udskaaret paa det »pannele werck« uden paa Karnappet paa det nye Huus, da efterdi at der er 12 Tavler paa samme Karnap, 6 paa det øverste og 6 paa det nederste, som skal udskæres, da er vi tilfreds, at han der paa lader udskære de 12 Tider om Aaret, efter som de Malninger ere malede, som hængte paa vort Kammer der paa Slottet.« Dersom der var kommet Steen eller andet i Graven af den Bygning, der har været, da skulde Graven oprenses. — Til Sander Leiel medfulgte et Brev om at kjøbe Kobber til at tække det nye Huus med.[1])

Angaaende Vinduerne til Huset skrev Peder Godske den 16. November, i et Tillæg tit et Brev til Kongen:

Aller naadigste Herre og Konge, giver jeg Eders Naade ydmygeligen tilkjende, at jeg med Slotsskriveren og Mester Jakob Bygmester samtligen haver handlet med en Glarmester ved Navn Jehann (er en Hollænder), som lang Tid haver boet her udi Byen, saa han vil tage sig det Arbeide over til denne nye Bygning, og siger sig at ville gjøre godt flittigt Arbeide, efter Eders Naades Villie, saa haver han nu gjort tvende smaa »sckablun« paa E. K. Maj.s eget Velbehag, hvilken af dem E. N. vil have, eller og E. K. M. vilde lade gjøre en ret «sckablunn«, hvorledes E. N. det have vil, og E. N. Kgl. Maj. vilde værdes til at lade skrive mig til Eders Naades Villie og gunstige gode Svar her om tilbage igjen etc. Datum ut in literis.[2])

Af Kongens Svar af 11. December sees at de to Skabeloner ikke vandt hans Bifald, men at han derimod sende »tvende Muster paa Papir udkast.« Efter disse skulde Vinduerne gjøres, »og en Part med Ruder,« og der skulde sørges for, «at der kommer gode Tværjern paa forne Vinduer og 3 Jern paa hvert, at de komme at sidde inden paa Vinduerne.«[3]) — Den 2. Februar 1555 skrives fra

---

[1]) Anf. St. 463 v.

[2]) Originalbrevet med tilhørende »Seddel« findes i Geheimearkivet (D. S. Nr. 343, ved et Register paa hvad Peder Godske har skikket af Kjøbenhavns Slot med Jakob van Mayborigh til Nyborg, 1554).

[3]) Tegn. o. a. L. IV, 472 v.

Nyborg til Peder Godske, at han paa Kongens Vegne skulde handle med Hans Kleinsmed om Forfærdigelsen af Laase, Dørjern og Vinduesjern til det nye Huus, og tilstaae ham enten en vis Betaling for hvert Stykke eller en Sum for det Hele.[1])

Den 11. Februar skrives fra Nyborg til Peder Godske: «Viid, at som du dig vel fortænker, at vi tilforn have dig tilskrevet om det Huus der paa Slottet, imellem det nye Huus og Kjøkkenet, som vi ville have forhøiet, da bede vi dig og ville, at du lader det forhøie paa Muren saa meget at det kan blive en Vaaning høiere end det nu er, og at du lader sætte der paa saadant et Spær som paa det nye Huus, dog at du tilforn dig derom beraadslaaer med Mester Jakob, vor Bygmester, om det vil skikke sig, saa det maatte blive skikkeligt og vel ordineret med Kapellet og andet paa samme Huus, og hvis I tileens vorder om samme Spær, at du det med det første skriver os til, og ville vi ikke at samme Huus skal blive saa høit som det nye Huus er, og at du nu tiltænker at have udi Forraad Steen, Kalk og Tømmer og alt hvis andet der til Behov gjøres, saa at naar du det lader foretage, at det da med det første maatte blive færdig gjort. Desligeste at du med al Flid lader «ferde» paa det nye Huus, at de Kammer og Værelse der paa maatte blive færdig gjort det første muligt er.«[2]) — Den 6. Marts skrives (fra Nyborg) bl. A. til Peder Godske: »Desligeste skikke vi nu Hans Maler ind til Slottet igjen, at han strax efter din Skrivelse kan foretage at male paa det nye Huus, paa det intet derfor skal forsømmes, og skal han male det Karnap ind til Gaarden med allehaande Farve, efter som Behov gjøres; men hvis der mere skal formales paa samme Huus paa den Side ud til Graven og den Side ind til Gaarden, enten »Ercker« eller andet, det maa han male med »Stein» Farve, efter som vi hannem selv ydermere haver underviist. Og som vi sidste Sinde have ladet give dig tilkjende ved Christoffer Trundsen, at vi ville have det Huus, som du nu skal færdig gjøre, saa meget forhøiet paa Muren som til en Vaaning, og at der skulde være to Vaaninger udi Taget, da have vi os siden anderledes betænkt, og synes for godt, at du det lader forhøie paa Muren saa meget, som til en Vaaning vil Behov gjøres, og ikke lader gjøre udi Taget mere end een Vaaning, paa det at samme Huus ikke skal blive høiere end Stegerset.« — I et Tillæg til sidstnævnte Brev

---

[1]) Tegn. o. a. L. IV, 484.

[2]) Anf. St. 487.

paalagdes det dog atter Peder Godske, i Forening med Jakob Bygmester at undersøge om Huset, der skulde forhøies, og som strakte sig fra det nye Huus til Kjøkkengavlen, havde saa stærke Mure, at det kunde taale at forhøies paa Spær og Muur. I modsat Fald skulde det forblive som det var, men kun hvor det var nødvendigt, forsynes med nye Bjælker „og et Spær derpaa, efter den ‚Fadzoen' som det nye Huus, og saa høit, at vi kunne lade derudi forordinere ‚nogle Førstekammer'"[1]). — Samme Dag blev der skrevet til Sander Leiel om at kjøbe Farve til Slottet, efter et medfølgende Register og Overslag, som lød paa lidt over 66 Dl.[2]) — Peder Godske fik atter Brev fra Nyborg den 9. Marts, „at K. Maj. har forfaret, at der vil gjøres noget slaget Guld behov til at formale paa det Karnap ind til Gaarden der paa det nye Huus, at han derfor lader overslaae hvormeget Guld der vil til paa det allerringeste, og [det] kjøber hvor han det kan bekomme for skjelligt Værd"[3]).

I et Brev til Kongen, skrevet paa Kjøbenhavns Slot den 13. Marts 1555[4]), meddeler Peder Godske, at da han ifølge Befaling havde ladet Jakob Bygmester og Niels Muurmester undersøge hvorvidt den gamle Muur var saa stærk, at den kunde taale at forhøies, „da sige de, at den er fast nok indtil Salen, ogsaa siger Mester Jakob, at dersom samme Huus skal forhøies, da vil den gamle Muur afbrydes indtil Gulvet i Salen, fordi at den er meget forhugget med Vinduer, og er der af for svag at bygge paa, og han siger, at man da kunde skyde nogle stærke Bjælker ind under Salen og dem med stærke Muurankere forbinde i Muren, at man siden maa tryggeligen forhøie samme Muur, og paa det at samme Bygning maa blive [i] Alting skikket efter som Eders K. Maj. det have vil, og Eders Naade kan des bedre og videre forfare al Leiligheden om Bygningen, da er Mester Jakob og jeg saa tileens vorden, at han skal drage heraf paa Mandag og idelig reise, saa han kan være paa Tirsdag ad Aften hos Eders K. M.

---

[1]) Anf. St. 508 fg. [2]) Anf. St. 511.

[3]) Anf. St. 517. – Iver Krabbe og Jesper Brochmand skreve fra Kjøbenhavns Slot Onsdagen før Paaske Dag 1538, at de Karnapper, der nu bygges, først blive færdige om 4 Uger; de ønske derfor at vide om der skal bygges endnu et Karnap, og tilføie, at den Steen, som Kongen skrev om, er ikke at faae her, og Mester Morten Steenhugger siger, at den Steen findes paa Gottorp (Danske Magazin VI. 35).

[4]) Danske Samlinger III, 81 fg.

til Nyborg, om Vinden vil føie ham over Belt, at han da personlig kan ydermere berette Eders Naade al Leiligheden og annamme Eders kgl. Maj.s Villie tilbage med sig, hvorledes Eders Naade det dermed have vil, (etc.). Arbeidet skulde dog ikke hvile medens Bygmesteren var borte.

Den i Brevet nævnte Tirsdag Aften, da Bygmesteren ventedes at være i Nyborg, var den 19. Marts 1555, og et Par Dage efter, nemlig den 22. Marts, skreves et Brev til Peder Godske, hvilket Mester Jakob rimeligviis bragte med sig tilbage til Kjøbenhavn. Om Slotsbygningen siges i dette Brev: „Viid, at os elskel. Mester Jakob, vor Bygmester, har været her hos os og givet tilkjende al Leiligheden om den Bygning, som vi paa vort Slot Kjøbenhavn have ladet foretage, og ville vi, at du lader fulddrive og færdig gjøre det Huus, som nu er foretaget at skulle forbygges, fra det nye Huus og til Kjøkkenet, og skal samme Huus intet forhøies paa Muren ydermere end som det nu er, uden det kan være paa en Steen eller to, og strax paa samme Muur skal sættes et „stender uerck“ saa høit som Muren paa det nye Huus, og saa der paa Spæret, saa at der bliver en Vaaning udi forskrevne „stenderuerck“ og en Vaaning udi Spæret og ikke mere, efter som vi forskrevne Mester Jakob ydermere mundtligen befalet haver, og han dig paa vore Vegne videre veed at berette (etc.)[1].)

Dette Brev var, saavidt vides, det sidste der blev skrevet til Peder Godske angaaende Slotsbygningen, som dog endnu langtfra var fuldført. (Derimod finder man endnu nogle Breve fra Kongen til ham i andre Anledninger, indtil henimod Slutningen af Aaret 1555.) Han døde nemlig, som allerede omtalt, i Begyndelsen af Aaret 1556. Men førend vi forlade ham, ville vi endnu i Korthed omtale et ikke ubetydeligt Værk, som Kongen lod udføre under hans Tilsyn, nemlig et kunstigt og i sin Tid meget berømt Uhr, som bl. A. viste Planeternes Bevægelser, og som fik Plads paa Kjøbenhavns Slot.

Uhret blev forfærdiget af Johan Sibe og Steffen Brenner, eller, som de i Reglen kaldes, Johan Guldsmed og Steffen Seiermager.[2]) Af disse to Mænd var den førstnævnte Mester for Ar-

---

[1]) Tegn. o. a. L. IV, 523 v.

[2]) Sibe nævnes i Resenii Inscript. Hafn. p. 121, hvor han kaldes: Johannes Sybenius aurifaber, geographus ac mechanicus astronomicus Chr. III et Frid. II, og man seer her, at hans Datter Catharina Sybenia havde været gift med Peder Frandsen (Plum), der i nogen Tid var

beidet, og den anden hans Medhjælper; men forøvrigt veed man kun lidt om dem. Uhret er rimeligviis blevet paabegyndt i Aaret 1553. Dette Aars 28. November blev der nemlig fra Koldinghuus skrevet til Peder Godske, at paa Grund af den farlige Tid (Pesten) skulde han sørge for, at Johan Guldsmed og Steffen Brenner, der arbeidede paa Seierværket, kunde fortsætte deres Arbeide i en af Landsbyerne i Kjøbenhavns Omegn, og hertil skulde han forskaffe dem hvad de behøvede. Peder Godske skrev den 7. Decb. et Svar herpaa til Kongens Sekretær Corfits Ulfeld, (trykt i D. Saml. III, 77). Han skriver, at han havde faaet Kongens Befaling om at forskaffe Johan Guldsmed et Opholdssted noget nær hos Seiermageren, som er i Farum, og han havde derfor havt Bud efter disse to Mænd og talt med dem. Johan Guldsmed havde sagt, at han ikke ret vel kunde forlade Byen, „for de Armes Skyld i Helliggeistshuus, fordi at Peder Jensen, Borgemester, som er med ham i den Befaling, ikke er hjemme"; men han havde strax givet Steffen saa megen Underretning, at denne nu havde Arbeide nok en Maaneds Tid; desuden vilde Johan Guldsmed være tilstede hos Steffen saa ofte det behøvedes, og begge havde lovet at gjøre Uhret færdigt saa hurtigt som muligt. Peder Godske havde leveret Johan Guldsmed de 4 Lod Guld og 2 Mark Sølv fra Kongen, tillige med et lille Seierværk, som skulde istandsættes. Den 19. Oktober 1554 blev der fra Nyborg skrevet til Johan Guldsmed, „at K. Maj. havde nogen Instrument, Sonnezaiger og andet, som han skulde besee, og dersom det ikke for meget var ham til Skade og Forsømmelse, at han da strax vilde give sig til K. M., tagende med sig hvis Redskab, som han til sligt Arbeide behøvede". Der tilføiedes, at dersom der var nogen Kompasse i Træ fattet tilfal udi Kjøbenhavn, som ret gode vare, at han da vilde kjøbe 2 eller 3 deraf til Kongen og tage dem hid med sig. Med det samme blev der sendt et „Pasbord" (Pas) til ham og Hans

---

Byfoged i Kjøbenhavn og siden kongelig Herold. (I Tyge Brahes meteorologiske Dagbog anføres under 10. Oktober 1592: Peder Frandsens Bud med Uhrværk.) — Christian IIIs Besøg hos Sibenius omtales i Dedikationen til Er. Læti respubl. Norimbergensium 1574 Bl. *** 2 v. — Stykket findes paa Dansk i Oversættelsen af Chr. IIIs Historie af Krag og Stephanius (Fortalen S. 159) og i Universitetets Historie af Rørdam, I, 295. I Registret til det nævnte Skrift af Lætus kaldes Uhrmageren: Johannes Siben, Belga, aurifaber in aula regis Daniæ.

Franck, Maler, der ligeledes skulde komme til Kongen[1]). — Ved Kongens Brev af 10. Novb. 1557 fik Johan Sibe, Guldsmed, „for Troskab og villig Tjeneste, som han med sit Arbeide havde beviist Kongen, synderlig for det store Seierværk, som han havde gjort,“ Forleningsbrev paa nogle Gaarde i Sjælland, nemlig: Kapelgaarden, der gav aarlig 12 Pund Byg og 9 Mark Penge; en Gaard kaldet Udsolte, der gav aarlig 5 Pund Rug, 5 Pund Byg og 7½ Mark Gjæsteri; en Gaard kaldet Passebek, der gav aarlig 2 Pund Korn og 18 ß Gjæsteri. Disse Gaarde skulde han beholde sin Livstid, og Bønderne, der beboede dem, skulde af Kronens Skove have fri Olden til deres egne hjemmefødte Sviin. Hermed skulde Johan Sibe aldeles være betalt og tilfredsstillet for det nævnte Seierværk og alt andet Arbeide og Tjeneste, han hidtil havde gjort for Kongen[2]). Johan Sibe er formodentlig død i Foraaret 1564[3]).

Naar Uhret blev færdigt, vides ikke, men maaske er det med Hensyn til dette Uhr, at der i Rentemesterregnskaberne anføres under 16. Decb. 1557: „Givet Steffen Seiermager for et Seierværk,

---

[1]) Tegn. o. a. L. IV, 457 v. Samme Dag blev der skrevet til Hans Maler i Kjøbenhavn, at han skulde begive sig til Kongen og medtage allehaande Farve, da Kongen havde Arbeide til ham i 3 eller 4 Uger. Den 22. Januar 1555 blev der skrevet til Peder Godske om at fornøie Johan Guldsmed i Kjøbenhavn 1 Par Øxne og 1 Td. Smør paa Kongens Vegne (anf. Sted 479). Den 17. Juni 1557 underskrev Kongen i Kjøbenhavn en Befaling om, „at Johan Sibe, Guldsmed, vor Tjener, maa aarligen fange her af vort Slot Kjøbenhavn en Læst Byg og en Læst Rug, til saa længe vi kunne forsørge ham med et Vikarie eller anden geistlig Rente, som kan rente aarligen saa meget som to Læster Korn (Originalbrev i Geh. Arkivets Danske Samlinger).

[2]) R. o. a. L. 6, 141. Kapelgaarden i Thune Herred, Kildebrønde Sogn, havde Jakob Ridesmaasvend faaet i Forlening 1540 (R. o. a. L. 4, 156), og fra ham havde Kongen nu indløst den.

[3]) Sml. O. Nielsen, Kjøbenhavns Diplomatarium II, 325. — D. 12. Marts 1564 blev Fru Birgitte Gøje, Herluf Trolles Hustru, indtil videre forlenet med Kappelgaarden, „som Johan Guldsmed sidst i Være havde“ (Reg. o. a. L. 7, 325 v.). Fra hende blev den indløst 30. Juni 1571. — Den 18. August 1577 fik Hofskræder Claus Plum en Anbefalingsskrivelse fra Kong Frederik II til Grev Erhard af Ostfriesland. Plum havde nemlig givet tilkjende „wie ihme und seinem Schwagern Samuel Johanson zu Embden etwan etzlich Gutt von seines Weibes Vattern wegen, weilandt Johañ Sieben, erblich angefallen sein solle,“ og agtede i den Anledning at reise til Holland. Formodentlig var Katharina Sibenia først gift med Hofskræder Claus Plum og efter hans Død med Peder Frandsen.

som han havde gjort for K. Maj. 300 Dl.“ [1]). Den 17. Janr. 1563 fik han Gavebrev paa en Bod paa Østergade[2]). Samme Dag fik han Brev om at være Kongens Seiermager. Han skulde holde Kongens Seierværker ved Lige, men have særskilt Betaling for nyt Arbeide. Han fik i aarlig Løn 30 Dl. og en Hofklædning, og blev fritaget for borgerlig Tynge og Besværing[3]). I begge Brevene anføres som Betingelse, at han skal sin Livstid forblive her i Danmark. Samme Dag fik han endelig Brev paa sin Hustru Karine Clausdatters Vegne, om at hvis hun overlevede ham, skulde hun være fri for borgerlig Tynge saalænge hun forblev ugift[4]). Den 18. Juni 1567 bevilges, at Steffen Brenner, „vor Seygermacher“, maa aarlig kjøbe og toldfrit indføre 24 Tønder Tydskøl. Den 23. Januar 1569 forlenes „Stephann Brener, wor Seigermager“ med Kronens Gaard Borupgaard i Værløse Sogn, Ølstykke Herred. Den 10. Febr. 1580 gjør Kongen vitterligt, at da Seiermager Steffen Brender har afstaaet Borupgaard i Værløsemagle Sogn, med hvilken Gaard han var forlenet for Livstid, maa han i Stedet derfor aarlig, saa længe han lever, bekomme af Kjøbenhavns Slot 3 Pund Rug, 3 Pund Byg, 8 Td. Havre og ½ Td. Smør. Den 13. Aug. 1583 tillod Kongen, at Staffen Brender maatte for Livstid beholde den ham tillagte Genant, Pension og Hofklædning. (Den 10. December 1586 fik Jørgen Brenner Bestilling som Kongens Seiermager).

Kong Christian den Tredie har uden Tvivl været vel tilfreds med Uhret, men han døde den 1. Januar 1559, og den 16. Feb. s. A. skrev Frederik den Anden til Magnus Gyldenstjerne i Kjøbenhavn om at sende Uhret til Kolding[5]). Herfra er det maaske kort efter blevet sendt til Rusland som en Foræring til Storfyrsten. Der fortælles nemlig, at Storfyrst Ivan II Vasilievitsch i Aaret 1550 havde anmodet Kong Christian den Tredie om at sende sig nogle Haandværksfolk, og især Nogen, der forstod at anlægge og drive et Bogtrykkeri, hvortil Kongen svarede, at ingen af hans

[1]) Sammesteds anføres under 27. Juni 1557: „Givet Mester Michels Efterleverske for en Gaard med Huus og Jord, liggende udi Kannikestræde udi Kjøbenhavn, hvori Steffen Seiermager nu boer, 200 Dl., hvilken Gaard Kongen gav til Mester Poul Prædikant. (Der menes vistnok Poul Noviomagus, jvf. O. Nielsen, Kbhavns Dipl. II, 276, 312.)

[2]) O. Nielsen, Kbhavns Dipl. II, 316.

[3]) R. o. a. L. 8, 285. [4]) R. o. a. L. 8, 285 v.

[5]) Originalbrev i Geheimearkivet, Danske Kongers Historie.

Undersaatter turde indlade sig paa, at drage til et saa fremmed og ubekjendt Land som Rusland, men at han dog haabede, senere at kunne formaae Nogen dertil. For imidlertid at vise hvad menneskelig Kunst formaaede, sendte han et meget kunstigt og kostbart Seierværk som en Foræring til Storfyrsten; men denne uvidende Fyrste, der ikke forstod, at et saadant Værk kunde være til nogen Nytte, lod det sende tilbage. Dette fortælles i Krags Christian den Tredies Historie, ved Aar 1550. En kort Beretning herom findes ogsaa hos Hvitfeld, (II, S .1546), der tilføier, at Storfyrsten ikke vilde beholde Uhret „fordi der var noget Levende indeni det, som han ikke forstod at omgaaes med“[1]). Skjøndt Beretningen vistnok er unøiagtig, er den dog neppe uden Grund, da en dansk Mand virkelig begav sig til Rusland, for der at anlægge et Bogtrykkeri[2]). Christian den Tredie vilde neppe have bortsendt det omtalte Kunstværk, og i Aaret 1550 var det endnu ikke i Stand. Hvis det omtalte Uhr virkelig blev sendt til Rusland, er det rimeligviis skeet 1559[3]). Senere havde Uhret Plads paa Frederiksborg Slot indtil 1608, da Joachim Bylov (11. Mai) fik Brev om at lade „det Automation eller store Seierværk paa Frederiksborg Slot“, som Kongen havde skjænket til Universitetet, være Professorerne følgagtigt. Det blev da opstillet paa Universitetet[4]). I nogen Tid synes der at være sørget omhyggeligt for dets

---

[1]) En lignende Beretning findes i Petri Rami Scholarum mathematicarum, libri unus et triginta, Francofurti 1599 p. 66: Christianus rex Daniæ, a Cæsare Moscovitarum pacem pro Livonia impetrare cupiens, misit argenteum αὐτόματον cælestium motuum affabre atque artificiose factum cum aliis muneribus: cætera quidem munera Moscovita accepit: αὐτόματον vero cum didicisset cælestium motuum organum esse, contumeliose derisum Dano remisit, inquiens ipsum de cælo stulte solicitum esse, cum de terra inter ipsos armis certaretur.

[2]) Nemlig Hans Bogbinder, dog ikke 1550 men 1552; Historisk Tidsskrift III, 624; Nyt hist. Tidsskr. V, 338.

[3]) I Resenii Inscript. Hafn. p. 243 siges, efter Cort Axelsens Chronologi, at Uhret blev sendt til Rusland 1550, da Niels Hemmingsen var Rector; men Hemmingsen var Universitetets Rector baade 1550 og 1559, og Resen tilføier i Inscript. p. 431: Hoc automatum fabricatum est Anno 1556. Inventore et fabricatore Joanne Dyven Astrologo insigni, cujus effigiem artificiose depictam possidet pictor celebris Abrahamus Wochter. — Det er vel herefter, at Holberg i Danm. Beskr. S. 164 kalder Uhrmageren Johan Dyven i Stedet for Johan Sibe.

[4]) Werlauff, Kjøbenhavns Universitets Bygnings-Historie S. 15. Jvf. Schlegel, Geschichte Chr. IV, 1. Th. S. 406; Rørdam, Kbh. Universitets Historie IV. S. 595, 626.

Vedligeholdelse; men allerede før Ildebranden 1728, i hvilken det ødelagdes, var det ved Vanrøgt blevet næsten ubrugeligt.

Om Jakob Bygmester kan tilføies, at ved et aabent Brev, dat. Koldinghuus St. Martini Episcopi Dag 1553, gjør Christian den Tredie vitterligt, at da Mester Jakob har lovet at tjene ham for en Bygmester, „og sammeledes skal have til sin Ægtehustru høibaarne Fyrstindes Frøken Dorotheæ vor kjære Datters Amme, ved Navn Kirstine“, da tillades at han som aarlig Løn sin Livstid maa faae af Kongens Gaard i Aarhus: først 40 Gylden Mønt, regnet hver til 2½ Mark danske, 8 Pund Malt, 4 Pund Rug, 1 Td. Smør, 4 Sviin, 5 Faar, 1 Oxe, og fri Bolig i Aarhus eller Randers. Hvis ovennævnte Kirstine overlevede Mester Jakob, da maatte hun aarlig, saa længe hun var ugift, erholde den nævnte Fetaille og frit Huusrum, men ikke de 40 Gylden[1]). I Kjøbenhavn udstedtes Onsdagen efter Jubilate 1555 Kongens Gavebrev til Jakob Bygmester paa en Gaard i Randers, der før havde tilhørt Essenbek Kloster[2]).

1556, Pindse Aften, fik Mester Hans Maler Betaling for 570 Blade Guld, „som var kommen paa den Fortun, som stander paa det blaa Taarn“, for hvrt Hundrede 5 Mark danske[3]).

Det er ovenfor omtalt, at Peder Godske døde 1556. Den følgende Befalingsmand paa Kjøbenhavns Slot var Poul Hvitfeld, der tillige var forlenet med Krogen Slot og Abrahamstrup. Han fik et Brev fra Kong Christian den Tredie, dat. Rødby den 20. August 1556, og heri siges om Slottet: „Og som du est begjerendes at maatte fange vor Villie at vide, om du skal lade udskjære nogen Vaaben paa de Stole, som nu er for Hænder og gjøres til Kapellet der paa Slottet, da maa du lade udskjære vort Vaaben paa den ene Side og høibemeldte Fyrstindes, vor kjære Hustrues, Vaaben paa den anden Side for paa den øverste Stol, og paa de andre Stole der nedenfor maa du lade skjære Løvværk og andet, det des snarere kan gaae fra Haanden. Desligeste synes os godt at være, at du lader nedertage den Træ-Vindeltrappe i det Hjørne paa Enden paa det store nye Huus, og lader opdrage en Muur i Stedet igjen“. I samme Brev omtales, at Sander Leiel havde faaet Ordre at forskaffe Kobber til at tække Huset med, men

---

[1]) R. o. a. L. 6, 304 v. [2]) R. o. a. L. 6, 354 v.

[3]) Rentemesterregnskaberne. — Et andet Taarn (eller en brandfri Hvælving) paa Slottet kaldtes „Himmerige“ (Nye Danske Magazin II, 212; Wegener, Efterretninger om A. S. Vedel, 2. Udg. S. 290).

hvis det ikke kunde faaes inden Vinteren, skulde der anvendes Bly eller andet Materiale. (Den 5. Februar 1557 blev der skrevet til Sander Leiel, at der havde været bestilt en Funt udenlands, men at der nu skulde gjøres Undskyldning, da Kongen lod en anden gjøre her hjemme. Hvor den skulde anvendes, omtales ikke). I Decb. 1557 blev der skrevet til flere Lensmænd om at forskaffe en stor Deel Tømmer til Bygningen paa Kjøbenhavns Slot. Den 20. Juni 1558 skreves bl. A. til Poul Hvitfeld: „Viid, at vi forfare, at vor Bygmester har foretaget den Hvælving at gjøre over Kjøkkenet, da bede vi dig og ville, at efterdi det nu er Tørreveir, at du strax lader begynde paa vor Urtegaard og den lader gjøre færdig, og den „Vatterkunst" med den Brønd, som dertil skal, og ville vi, at du og vor Bygmester strax handler med Cornelius Steenhugger, som skal gjøre samme Brønd, at han gjør den paa sin egen Bekostning, og I blive tileens med ham om hvad vi skulle lade give ham for samme Brønd, og at den maatte blive gjort paa det skjønneste". Vindeltrappen til Haven skulde gjøres strax, og senere Hvælvingen. Paa en Seddel, der hørte til Brevet, stod: „Sammeledes bede vi dig og ville, at dersom fornævnte Cornelius Steenhugger ikke vil tage sig over, selv tredie paa sin egen Kost at færdiggjøre samme Brønd, for en foresagt Penning, da maa du lade vor egen Bygmester Cornelius tage samme Brønd fore, og han tager til sig Hans Mortensen Steenhugger, og at de gjøre den som de bedst kunne."

Efter at Christian den Tredie var død 1559, er Byggearbeidet vistnok foreløbig ophørt. At Slottets Bygninger endnu paa nogle Steder vare i en maadelig Tilstand, kan man slutte af et Brev fra Frederik den Anden til Magnus Gyldenstjerne, af 18. Februar 1559[1]). I Brevet omtales nogle Forberedelser til Kroningen, der fandt Sted den 20. August 1559. Da den store Sal var brøstfældig paa Tag, Spær og Loft, skulde Magnus Gyldenstjerne og Herkules Bygmester afgjøre hvorledes den bedst kunde sættes i Stand, og de skulde desuden eftersee „om Stegerset kunde hjælpes med Pæle eller paa anden Maade". Saa længe Kroningsfesten varede, maatte Slottets Værelser efter Datidens Skik være rigt prydede med vævede Tapeter. Derfor blev der den 2. April 1559 skrevet til nogle adelige Fruer om at „drage" Salen og Fyrstekamrene paa Slottet i Anledning af Kroningen. De maatte selv medtage

---

[1]) Pontoppidan, Origines Hafnienses p. 262. Herkules von Oberger blev 17. Juli 1557 ansat som kongelig Bygmester.

de fornødne Tapeter m. m. En saadan Dragning fandt oftere Sted, saaledes 1572 til Kongens Bryllup, og 1577 til Prinds Christians Daab. Ved sidstnævnte Leilighed fik Slotskirken, som det synes, et nyt Orgel, forfærdiget af Orgelmager Hans Brebus.

I Christian den Fjerdes Tid blev der ofte bygget paa og ved Kjøbenhavns Slot, men det er ikke altid muligt at afgjøre om der tales om selve Slottet eller om en anden Bygning i Nærheden. I Aarene 1595—96 blev det blaa Taarn forhøiet, uden Tvivl i Anledning af den forestaaende Kroningshøitidelighed. Den 15. Septb. 1595 fik Befalingsmanden Carl Bryske Kongens Brev om at skulle lade forhøie Muren paa det blaa Taarn paa Kjøbenhavns Slot sex Alen i Høiden, indtil der som Spiren skal paasættes, og at have flittig Indseende, at det i Tide og med første Leilighed maa blive fuldkommet. I Decb. s. A. fik Carl Bryske Brev om, at han skulde forskaffe Bygmesteren Touge, Ballier og andre Redskaber. Tillige fik han Befaling at lade forfare hvor meget Kobber, Bly og Skifersteen der vilde behøves til Bygningen paa Blaataarn, og derefter bestille det hos Tolderen i Helsingør, der ligeledes fik Brev herom. Senere fik Tolderen Befaling at kjøbe 50 Skpd. Tækkekobber, og i Mai 1596 fik han atter Brev om, snarest muligt at forskaffe det fra Lybek eller andetsteds. I Febr. 1596 blev der skrevet til Carl Bryske om at forskaffe en Mængde Muursteen, og Jakob Seefeld, Embedsmand paa Mariager Kloster, fik Befaling at forskaffe 100 Læster Kalk til Bygningen paa Blaataarn. Den 8. Juni 1596 fik Rentemesteren Befaling „at lade give Guldslageren, som skal forgylde den Krone, som kommer her paa det blaa Taarn, 100 Dl., desligeste Laurits Seiermager, som Seierværket her sammesteds paa Slottet skal forfærdige“, 20 Dl. paa Haanden[1]). Til Johan Barnekov blev der skrevet den

[1]) Lauritz Skjørsak eller Skjøtsak von Göttingen fik den 2. August 1579 Brev om „at skulle vare det Seierværk, som stander paa vort Slot Kjøbenhavn“, og fik derfor aarlig 10 Dl. og en halv Klædning (ɔ: en Klædning hvert andet Aar) samt 4 Dl. maanedlig til Kostpenge (Sjæll. Regist. 12, 48). Den 7. Marts 1595 fik han Kongens aabne Brev om, at eftersom han for nogen Tid siden er ansat til at vare paa det Seierværk, som staaer ved Dreierkammeret her paa Kjøbenhavns Slot, at det ikke ruster eller fordærves, da har Kongen nu ligeledes befalet ham at tage Vare paa det store Seierværk paa det blaa Taarn her sammesteds, som slaaer Kvarteer og Stunder, og holde det altid færdigt. Herfor fik han aarlig 8 Dl. — I Aaret 1601 gjorde han et Uhr til Nykjøbing Slot i Falster.

16. Mai 1596 om at sende Billedhugger Oluf Krog til Kjøbenhavn, hvor han af Carl Bryske vilde faae Besked om hvad han skulde udrette. Den 10. Juli s. A. blev der skrevet til 4 Lensmænd om at sende hver en Skifertækker til Kjøbenhavns Slot.

Muurarbeidet forestodes af Hans von Antwerpen. Der var lovet ham 500 Dl. for det, og den 8. Juli 1596 blev der skrevet til Rentemesteren om at betale ham Restbeløbet heraf.

Tømmerarbeidet paa Spiret udførtes af Vilhelm Paaske. Han fik desuden i Decb. 1596 Penge paa Regnskab af de 30 Dl., han skulde have „for den nye Karnap, han af Tømmer skal hugge og forfærdige paa Vindeltrappen paa det blaa Taarn“ paa Slottet.

Forgyldningen paa Spiret m. m. udførtes af Guldslager Hans Walter. Med ham gjordes følgende Afregning den 30. Juli 1598: „Først for Spiren paa Blaataarn. Først forgyldt den store Krone paa Spiren, som var 32 Stk., som med ham var fortinget for 80 Dl., item forgyldt en stor Frise til samme Krone, som var 8 store Stykker, saa og 16 Stk., de 8 ovenfor og de andre 8 nedenfor fornævnte Frise, tilhobe fortinget for 144 Dl.; item forgyldt og malet 8 K. Majs. og Danmarks Riges Vaabener, som bleve indsatte udi de 8 runde Skiver paa Spiren, hvert Vaaben 8 Dl., er 64 Dl.; end forgyldt 8 Stk. med Aarstal og Datum, for hvert Stk. 4 Dl., er 32 Dl. Den anden Krone paa Spiren forgyldt med sin Tilbehøring med halvslaget Guld, fortinget for 150 Dl., den store Stang ovenpaa Spiren, den største Knap, den tredie Krone, saa og end en Knap og en Fløi med anden Sirat, altsammen tilhobe forgyldt med halvslaget Guld for 200 Dl.; item 2 „Seyerschiffuer“ paa det blaa Taarn, den ene ind til Borgegaarden og den anden uden til Slottet, forgyldt med samme Guld, for 130 Dl.; sammeledes forgyldt 12 store Knapper og Fløie med halvslaget Guld, hver Knap og Fløi for 8 Dl., er 96 Dl.; item 12 andre Fløie og Knapper forgyldt med halvslaget Guld, hver Knap og Fløi for 5 Dl., er 60 Dl. Nok en Krone forgyldt inden og uden med halvslaget Guld, som blev ophængt over Turnerbanen paa Amagertorv, derpaa fortjent 8 Dl. Sammeledes forgyldt en stor Knap, 3 smaa Knapper, 4 Stænger med Lilier, og anden Sirat, som er kommen paa den nye Karnap, der blev opsat paa „Wenndelstenen“, der gaaer op til det blaa Taarn inden i Borgegaarden paa Kjøbenhavns Slot. For dette forbemeldte sidste Arbeide tilsammen 28 Dl. Beløber al foreskrevne hans Arbeidsløn tilsammen udi en Summa beregnet, efter hosliggende Villum von Paasken, Bygmesters, underskrevne Sedler 992 Dl.“

I Anledning af Kroningen blev der i Mai 1596 skrevet til nogle og tyve adelige Fruer om at komme, for at „drage“, naar de fik nærmere Tilsigelse, og selv at medbringe det allerbedste Tapetseri, flamske Sengklæder, Omhæng til Senge, med Tilbehør. (I Rentemesterregnskaberne anføres under 19. Oktb. 1596. Givet Diderik Moll, Maler, Indvaaner til Lybek, 300 Dl., som K. Maj. ham naadigst har bevilget og samtykt for hvis Handel og Gelegenhed, som sig er tildragen og forefalden udi høibemeldte K. Majs. lovlig Kroning udi nærværende Aar 1596, baade med Ringrenden, Turnering og ellers sligt andet mere, som udi Hans Majs. Kroningsdage er forhandlet og udrettet, hvilket han skal male og med Farve, Guld og Sølv illuminere paa Papir, efter som H. Maj. ham selv det naadigst har angivet og befalet).

Men Byggearbeidet var endnu langtfra fuldført. I Aarene 1599 og 1600 blev der atter samlet endeel Materialier. I Januar 1599 fik Bønderne i Sømme, Ramsø, Tune, Smørum, Lille og Sokkelunds Herreder Befaling at kjøre hver 10 Læs Steen om Sommeren og 10 Læs om Vinteren, saa længe Byggearbeidet paa Slottet varede. Et lignende Arbeide blev paalagt Universitetets Bønder, efter at Professorerne hertil havde givet deres Samtykke (Rørdam, Universitetets Historie IV, 449, 468). Den 17. Juli 1601 blev der skrevet til forskjellige Lensmænd om at bestille Muurmestre i Kjøbstæderne. Ribe skulde sende 10, Aarhus 8, Randers 8, Haderslev 8, Odense 6, Nyborg 4. Den 11. Mai 1601 fik Peter de Meier Penge for Malerarbeide paa den nye Hvælving under Dreierkammeret paa Kjøbenhavs Slot. 1598—1602 malede Johan von Wick „Historier“ paa Kjøbenhavns Slot. Den 17. August 1601 fik Lambrecht Meier 48½ Dl. i Arbeidsløn for gullandske Steen omkring en Skorsteen i det Kammer over den øverste Port, og for en Skorsteen i den nye Hvælving under Dreierkammet paa Kjøbenhavns Slot. En Mængde større og mindre Forandringer og Reparationer udførtes i endeel af de følgende Aar.

Om Indretningen af Værksted og Bolig for en Møntmester haves følgende Brev fra Kongen til Corfits Ulfeld (trykt i Origines Hafnienses S. 267):

Efterdi jeg endelig maa have en Møntmester, han komme og fra hvor han vil, da vil der i Tide tænkes paa Logementer til ham, som ingensteds snarere og med mindre Bekostning kan skee, end paa Kjøbenhavns Slot, i de Hvælvinger, som Apothekeren og Sølverpoppen nu en Tid lang har havt deres Kvarterer udi, saa at Smelteovnen kommer i Sølvkammeret, op til den Gavl,

som skiller den store Sal og Raadstuen, som Ret holdes udi, og vil Skorstenen ganske tages neder, saa at Smelteovnen kan faae neden til sin Videlse, og den anden Skorsteen der oven for kan føres ind i den samme. Den Gavl falder dog neder, førend man varer sig derfor, men med den Skorsteen kan Gavlen støttes. Værkstedet og Møntmesterens Værelser kan komme i de andre Hvælvinger. Assens den 5. Januar 1644. Christian.

Endnu 1651 eller længere var Henrik Køhler Møntmester paa Kjøbenhavns Slot; men senere blev Mønten flyttet ned i Byen, og dens forrige Plads paa Slottet anvendtes paa anden Maade. Her havde den bekjendte Kasper Herbach, („Kunstkasper") i nogen Tid sit Værksted, hvilket sees af følgende Brev fra Frederik den Tredie til Rentemestrene:

V. G. t. Eftersom vi naadigst have anbefalet os elskelig Caspar Herpach noget Arbeide paa forrige Mønt paa vort Slot Kjøbenhavn at lade forfærdige, da bede vi eder og naadigst ville, at I efterhaanden afbetaler hvis fornødne Arbeidsfolk, være sig Muurmestre, Snedkere, Smede, Kobbersmede, Pottemagere, Plattenslagere eller andre, som samme Arbeid forfærdige, efter som bemeldte Caspar Herpach med dem derom akkorderendes vorder. Flensborg den 25. Marts 1655.

Samme Dag befalede Kongen fremdeles: Caspar Herpach har tillige med vor Bygmester Albertus Mathisøn at have Indseende med de Vandrender, som naadigst er anbefalet at lægges fra Emdrup Sø ind i Slotspladsen for vort Slot Kjøbenhavn[1]).

I Aarene 1721—27 blev det gamle Slot næsten heelt ombygget af Kong Frederik den Fjerde. Det synes at han fra først af kun har villet foretage nogle betydelige Udvidelser og Reparationer, men senere har fundet det nødvendigt at ombygge hele Slottet. Dette er formodentlig ogsaa Grunden til, at den gamle uregelmæssige Grundplan blev bibeholdt[2]). De nedenfor med-

---

[1]) Sj. Tegn. XXXIII fol. 251 v. og 252 v. — I Rentemest. Regnsk. anføres under 4. Mai 1655: Givet M. Casper Herbach 100 enk. Dl. til hvis Arbeidsløn og Bekostning, han skal anvende paa nogle Smelteværker, som opsættes paa Kjøbenhavns Slot paa det Sted, Mønten tilforn var, som med Regnskab videre skal forklares. — Efterretninger om Casper Herbach, af F. R. Friis, findes i Kjøbenhavns Amts Avis 1877 Nr. 40, 42.

[2]) Originalerne til de S. 178 og 179 aftrykte Grundtegninger findes i det kgl. Bibliotheks Manuskriptsamling (ny k. S. 386 c. Fol.). Flere Tegninger af Slottet findes i Ms. g. k. S. 728 Fol., deriblandt et Prospekt af Slottet, seet fra Høibro, 1698. (Det vil blive gjengivet i „Ude og Hjemme").

deelte Efterretninger om Ombygningen ere for den største Deel uddragne af nogle Korrespondance Artikler, sendte fra Kjøbenhavn til Bladet „Holsteinische Correspondenz".

I Juli Maaned 1721 arbeidedes med stor Kraft paa Istandsættelsen af Kongens Værelser, og saasnart de vare færdige, vilde Kongefamilien komme tilbage. Den følgende Maaned blev Rosenborg Slot møbleret og sat i Stand, for at Kongen kunde boe der indtil Kjøbenhavns Slot var færdigt. Kronprinds Christian vilde imidlertid boe paa Frederiksberg Slot. Dronningens Beboelsesleilighed blev ligeledes nedbrudt og ombygget. Arbeidet maatte udføres saa hurtigt som muligt, da Kongen havde befalet Bygmesteren at skaffe Slottet færdigt til September Maaneds Udgang 1721. I September Maaned s. A. blev ligeledes endeel af Kronprindsens Leilighed nedbrudt, da den skulde udvides. Den 25. Octbr. 1721 skrives, at Kongen, Dronningen og Kronprindsen havde beseet Slottet og valgt Tapeter til Gemakkerne, samt at Kongen og Kronprindsen, ledsagede af Storkantsler Grev Holst havde beseet den nye Cancellibygning og samtlige derværende Contoirer. Omtrent midt i November Maaned 1721 var Slottet færdigt, og de nye indrettede Lokaler bleve stærkt opvarmede, da man ønskede at faae dem saa betids udtørrede, at Kronprindsen kunde holde sit høitidelige Indtog paa Slottet den 28. s. M. I Begyndelsen af Aaret 1722 blev den gamle Rentekammerbygning nedbrudt, hvorved Slottet fik et mere anseeligt Udseende. Omtrent ved denne Tid fandt man i et af de gamle Taarne (formodentlig Blaataarn) et meget dybt muret Fængsel. I Rummet fandtes Intet, men paa Muren havde nogle Fanger, som havde siddet her, skrevet deres Navne og Aarstallet 1580. I Februar og Marts 1722 blev der bygget en hvælvet Port igjennem det store Taarn, og som Følge heraf maatte en ny Bro lægges over Slotsgraven. I de følgende Maaneder blev Vandet bortskaffet af Slotsgraven, for at man kunde komme til at lægge Grund til den nye Bro, og dette Arbeide udførtes tildeels af Slaverne fra Bremerholm. I Graven fandtes nogle Exemplarar af de ved Jubelfesten (formodentlig 1717) udkastede Medailler, samt forskjellige andre gamle Mønter. I Efteraaret 1722 blev en ny Vagtbygning opført, og den gamle nedbrødes tilligemed den gamle Bro. Slottet var nu atter færdigt, og den 30. October kom Kongefamilien til Kjøbenhavn og kjørte ind paa Slottet over den nye Bro. Hidtil havde man maattet stige af ved Løngangen. I November Maaned s. A. blev Høiesteretssalen forsynet med nye Vinduer,

nye Guldlæders Tapeter, samt et nyt Loftmaleri, malet af Cancelliraad Krock[1]).

Natten mellem 17. og 18. Decb. 1723 opstod Brand paa Slottet, men uden at anrette synderlig Skade.

Men en stor Deel af Slottet trængte endnu til at ombygges. I Aaret 1723 blev der ikke foretaget synderlig andet Byggearbeide ved Slottet, end at man tømte Vandet ud af Graven, for at borttage Fundamentet af den gamle Bro. Men i Foraaret 1724 begyndtes paa Nedrivningen af Kirken med Prindsessens Bolig og Kjøkkenbygningen. Man antog at Kirken var den ældste Deel af Slottet og at den hidrørte fra Biskop Absalons Tid. Det var meget besværligt at nedbryde de gamle Mure, da Kalken var bleven saa haard som Steen. I Kjælderen under den gamle Kirke fandt man i August Maaned 1724 en Hvælving, som ikke forhen var bleven bemærket, og i denne to Ligkister, nemlig en stor og en ganske lille. Disse Kister bleve en Søndag Morgen udtagne og nedsatte i Holmens Kirke. — I Mai Maaned 1725 nedbrødes „det øvrige Stykke af den nye Kirke, indtil Hovedbygningen". I Juni Maaned s. A. var den nye Slotskirke under Arbeide, og man haabede at faae den færdig endnu samme Sommer. Ved at nedbryde en gammel Hvælving fandt man bl. A. to Kufferter med meget gamle, men temmelig vel bevarede Skrifter; men hvor disse bleve af, vides ikke.

Bygmesteren var Justitsraad Johan Conrad Ernst.

---

[1]) Krocks Malerier paa det gamle Kjøbenhavns Slot omtales i Danske Magazin III, 150 fg.

Bidrag til Frederiksborg Slots Historie.

Der er vist ikke mange Steder i Danmark, der ere beskrevne saa ofte som Frederiksborg Slot. Men i Bibliothekerne og Arkiverne finder man dog endnu adskillige mærkelige Bidrag til dets Historie, der ikke forhen have været fremdragne. Slottet er udførligt beskrevet i Traps Beskrivelse af Danmark, 2. Udg. III, 68—84, hvor ogsaa de vigtigste Kildeskrifter til dets Historie anføres. Endvidere kan nævnes: Frederiksborg Slots Inventarium 1650, trykt i Danske Samlinger, udg. af Bruun, Nielsen og Petersen, II; Frederiksborg Slot i det 17de Aarhundrede, af F. R. Friis; Thurah, Den danske Vitruvius, II; Høyens samlede Skrifter III; Christian IV's Breve, udg. af Molbech, Christian IV's Almanakantegnelser, trykte i forskjellige Samlinger. (De „ordnede“ Uddrag i Nyt Hist. Tidsskrift IV ere ikke ganske nøiagtige.) En af de vigtigste utrykte Kilder til Slottets Historie er de gamle Rentemesterregnskaber, der findes i Ministeriernes Arkiv. Sammesteds findes nogle Levninger af Frederiksborg Lensregnskaber og nogle Levninger af de hertil hørende Bilag. Nogle faa af Bilagene 1621—22 findes i det kgl. Bibliotheks Manuskriptsamling (ny k. S. 181 f, 8vo). Vigtige Bidrag findes ogsaa i „Registre“ og „Tegnelser“ og flere Samlinger i Geheimearkivet.

Det er ofte vanskeligt eller umuligt at afgjøre naar de Arbeider, der omtales i Aktstykkerne, bleve paabegyndte eller fuldførte. Et Arbeide har vistnok i mange Tilfælde været paabegyndt længe før den paagjældende Kontrakt blev underskreven, og en Deel af Arbeidet blev vistnok tidt udført som Prøve. Der findes ogsaa Exempler paa, at en eller anden Kontrakt egentlig er en Fornyelse af en tidligere Kontrakt, som herved er bleven ophævet. I Rentemesterregnskaberne (Concepterne) findes enkelte saadanne Kontrakter, der ere

overstregede, fordi de senere ere bleven ophævede eller forandrede. Naar et Arbeide var blevet fuldført, kunde det endnu vare noget inden der blev gjort „Afregning“ med Vedkommende, der da fik det „afbetalt“, som det kaldtes, naar han erholdt den sidste Rest af Betalingen.

Frederiksborg Slot ligger i Lynge-Frederiksborg Herred og i en af Nordsjællands smukkeste Egne. Det er bygget paa tre Holme i den Sø, der efter dette kaldes Slotssøen. Paa disse Holme, eller maaske kun paa den ene af dem, laa i ældre Tider en lille Herregaard, der kaldtes Hillerødsholm. Den nævnes allerede 1275, og tilhørte vistnok dengang en Fru Cecilie, Jon Regmothsøns Datter, som skjænkede noget Gods til Esrom Kloster, hvilken Gave hendes Værge Anders Pedersen Væder bekræftede paa Hildesruthholm. 1354 nævnes en Adelsmand ved Navn Jens Pedersen til Hildrisholm, og 1407—16 tilhørte Stedet Jens Olufsøn, der førte Familien Hvitfeldts Vaaben. (1315 og 1320 nævnes Ridderne Peder Nielsen af Hillerud og Niels Holgersøn af Hyllerød; men derved menes ganske andre Steder, maaske liggende i Skaane.) I det 15. Aarhundrede eiede den rige Familie Brock til Clausholm i Jylland meget Gods i Nordsjælland, hvoriblandt Hillerødsholm. Med Fru Pernille Brocks Datter Mette Bydelsbak kom dette og meget andet Gods til den ansete og fra Reformationshistorien saa bekjendte Rigshofmester Hr. Mogens Gøje til Krenkerup og Clausholm, Ridder og Rigens Raad. Ved hans Død 1544 tilfaldt dette Gods og den lille Hovedgaard Gressith eller Græsiegaard ved Frederikssund hans berømte Datter Birgitte Gøje, der samme Aar blev gift med Herluf Trolle, dengang Befalingsmand paa Krogen, siden Ridder, Rigens Raad og Amiral[1]).

Kong Frederik den Anden ønskede ved Kjøb eller Mageskifte at blive Eier af Hillerødsholm, der laa saa smukt og saa bekvemt imellem hans øvrige Besiddelser i denne Egn, og Herluf Trolle gik ind paa hans Ønske. Den 1. Juli 1560 sluttedes det mærkelige Mageskifte, hvorved Kongen tilbyttede sig Hillerødsholm

---

[1]) T. A. Becker, Prospecter af Kongelige Slotte, gamle og nye, 1ste (eneste) Hefte, Frederiksborg Slot, S. 1—2. Knudsen, Danmark i Middelalderen, 39 fg.

for Skovkloster ved Nestved[1]). Herom minder endnu den bekjendte Indskrift over en Port i den mellemste Slotsgaard. — Det gamle Navn Hillerødsholm blev allerede i Aaret 1560 ombyttet med Navnet Frederiksborg, og Stedet blev uden Tvivl samme Aar henlagt under Krogens Len, som Herluf Trolle havde i Forlening. Hvorledes Hillerødsholm saae ud, vides ikke, og lige saa lidt veed man om Kong Frederik den Anden blot har udvidet og forbedret de gamle Bygninger, eller om han aldeles har ombygget dem; men vist er det i al Fald, at han stedse lod foretage betydelige Bygningsarbeider her saa længe han levede.

Det gamle Dronningholm Slot, der laa i Vinderød Sogn, skal være blevet nedbrudt for at kunne afgive Materialier til Opførelsen af Frederiksborg, (D. Atlas VI, 56), og Ebbelholt Kloster, Asserbo Slot og flere gamle Bygninger i Nordsjælland have maaske havt en lignende Skjæbne. Men den største Deel af Materialet maatte dog anskaffes af nyt, og for det meste hentes fra temmelig fjerne Steder. Hvad der heraf blev ført fra andre Steder til Sjælland, blev gjerne udlosset ved Sundby Færge (ved det nuværende Frederikssund) eller ved Dageløkke Slette, omtrent midt imellem Humlebæk og Nivaa, og undertiden ved Helsingør, og Bønderne maatte da i Reglen kjøre det til Frederiksborg. Det samme var Tilfældet i Christian den Fjerdes Tid og senere, og Slotsbygningen var saaledes i en lang Aarrække til stort Besvær for den sjællandske Bondestand.

Allerede i Aaret 1560 vare flere Malere i Arbeide paa Frederiksborg Slot. I et kgl. Brev af 7. Marts 1561 omtales Husene paa Faurholm, om hvis Opsættelse paa Frederiksborg Børge Trolle havde faaet Besked. I et Brev fra Herluf Trolle til Kongen, dat. Kjøbenhavn den 19. Novb. 1561, siges, at det nye Huus, som Kongen lader bygge paa Frederiksborg, er nu under Tag, og at Tømmermanden Hans Lyckow nu arbeider paa det underste Loft, hvormed han dog ikke vil blive færdig i de første 14 Dage. Tillige omtales et Stegers med en Skorsteen, hvortil Grunden er lagt. Fra Frederiksborg skrev Herluf Trolle den 28. Novb. s. A. til Kongen, at der arbeides med største Flid paa Bygningen og at Graven og Broen forhaabentlig ville blive færdig til Jul. Han bemærker, at det er et større Arbeide end man havde troet, og at der stedse har været gravet siden Kon-

[1]) Herluf Trolles Mageskiftebrev, smukt skrevet paa Pergament, med Underskrifter og hængende Segl, og vel bevaret, findes i Geheimearkivet.

gen drog derfra. Det følgende Aar opførtes uden Tvil de to bekjendte runde Taarne, der endnu sees paa den forreste Slotsholm, da man paa disse læser Aarstallet 1562 og Kongens Valgsprog: MEIN HOFFNUNG ZU GOTT ALLEIN.

I Foraaret 1562 fik Lensmanden paa Mariager Kloster, Jørgen Lykke, Befaling at kjøbe 500 Læster Kalk til Brug paa Frederiksborg, og den 13. April s. A. blev der udsendt Breve til Hobro, Randers og Aalborg om at disse Byers Borgere skulde bringe Skuder tilveie til at føre denne Kalk fra Mariager til Sundby. Fragten skulde blive betalt ved Ankomsten til Sundby. Lensmanden paa Nyborg Slot, Eskil Gøje, maatte det følgende Aar forskaffe nogle Tusind Tagsteen til Frederiksborg Slots Ladegaard og sende dem til Daugelykke Slette. 1562 kjøbtes i Lybek en Jernkakkelovn, som senere blev opsat paa Frederiksborg. (Jernkakkelovne vare dengang meget sjeldne; jvf. Geh. A. Aarsberetn. I,93). 1570 kjøbtes 82 Alen grønt Engelst (engelsk Klæde) til at „drage“ med, og i August s. A. 20 Alen grønt Fløiel, „som kom til et Omhæng og en Himmel over et Bord paa Frederiksborg“. 1572 kjøbtes 55 Alen lysegrønt Damask og 2 ℔ 22 Lod lysegul venetiansk Silke og noget gult Possement til Omhæng om Dronningens Seng. S. A. 6. Oktb. fik Tolderen Henrik Mogensen i Helsingør Befaling at forskaffe 5—6 Sk℔ Bly til Frederiksborg. 1573, 5. Decb. fik Peder Oxe Befaling om, til Bygningen paa Frederiksborg at forskrive fra Ystad 4—500 Læster Kalk, som skulde bringes til Daugelykke Slette. Fra Mariager skulde sendes 200 Læster Kalk. 1575 kjøbtes atter noget Engelst, som Lensmanden paa Frederiksborg skulde levere til Tømmermanden Hans Lyckow (Nye danske Magasin I,12). Den 13. December 1575 skrev Kongen til Jørgen Munk, at naar Panelet paa Salen var færdigt, skulde han lade det rødt anstryge og fernisere. Den 5. Januar 1582 fik Christoffer Valkendorf Befaling at sende snarest muligt til Frederiksborg 16½ Sk℔ Tækkekobber, saafremt det kunde faaes i Kjøbenhavn. (Endeel Breve til Universitetet om at lade dets Bønder arbeide og kjøre Materialier til Frederiksborg Slot nævnes i Universitets Historie af Rørdam, II, 192 Anm).

Kirken maa efter Tegningen i Resens Atlas have ligget paa den mellemste Slotsholm, ligeoverfor Cancelliet, og den blev vistnok indrettet eller sat i Stand i Aarene 1562—63; men det, man kan meddele herom, er kun ubetydeligt.

Den 13. Decbr. 1562 blev der skrevet til Kapitlet i Roskilde

om at sende 4 Alterklæder og 4 Messehagler af de skjønneste, til Frederiksborg Slotskirke[1]). I Januar 1563 fik Anders Orgelmager Betaling for et Orgel til Frederiksborg Kirke. — Den 6. Januar 1562 blev der fra Frederiksborg skrevet til Eskil Gøje om at han i Odense skulde bestille Kongen et Seierværk med en Viser; men Kongen vilde selv forskaffe en Klokke dertil, til at slaae paa[2]).

Af Vigtighed var det at sørge for Slottets Vandforsyning, og selve Slotssøen trængte til at forsynes fra andre Steder. I Forbindelse hermed stod Indretningen af et Springvand, eller, som man kaldte det, en Vandkunst, men ogsaa herom ere Efterretningerne sparsomme. 1564, 18. Mai fik Geert Bøssestøber Betaling for nogle Piber, han havde støbt til den nye Vandkunst til Frederiksborg (9½ Dl. for 9½ Lpd.). Der var skrevet til Steen Bille, Lensmand paa Herresvad Kloster i Skaane, om at sende nogle Egeplanker til en Vandkunst paa Frederiksborg. Men den 17. Oktober 1571 blev der skrevet til ham, at hvis disse Planker ikke vare skaarne, skulde de ufortøvet skjæres; vare de derimod, hvilket Kongen ikke erindrer, brugte andetsteds, skulde der strax fældes Træer og skjæres Planker. Der forlangtes 100 Planker og 20 store Stykker Tømmer. Den 10. Januar 1575 blev der skrevet til Lensmanden om at lade det Arbeide med at indlede i Frederiksborg Sø endeel Kilder og Vandspring fra Strø, som Vandkunstneren Mester Mikkel havde angivet, udføre ved Graveren Jakob von Mannsfeld[3]). S. A. 20. Aug. blev der skrevet til Christen Munk paa Visborg om at sende 200

---

[1]) Danske Selskabs Tilvæxt S. 263. — Den Altertavle, som nu staaer i Roskilde Domkirke, skal forhen have staaet i Frederiksborg Slotskirke (s. Schierns nyere historiske Studier I, 23 fg.). Et Brev fra Kongen til Peder Oxe, dat. Frederiksborg den 21. Marts 1568 (Tegn. o. a. L IX) tyder paa, at nogle Messeklæder m. m. bleve afgivne fra Antvorskov Klosterkirke til Frederiksborg Kirke.

[2]) Tegn. o. a. L. VII fol. 7. — Matz Seygermester, Borger i Odense, som havde lovet hvert Aar at begive sig til Frederiksborg Slot og til Ladegaarden Fawerholm, for at fly Kongens Seygerwercke, fritoges ved Brev af 29 Juni 1569 for Skat og borgerlig Tynge. (Udkast i Geheimearkivet, D. Saml.). — Den 8. August 1567 udgik Kongens Brev om, at efterdi Hr. Severin Olsen er bleven kaldet til Sognepræst til Frederiksborg Slot, har Kongen undt ham Kronens Gaard Fielkindstrup for en fri Præstegaard (etc.). Concept i Geh. A.

[3]) Jakob von Mannsfeld blev 1. Sept. 1577 ansat som Graver ved Frederiksborg. Han skulde vedligeholde Damme og Grøfter osv. Han

Render til Vandkunsten og nogle hundrede Tylter Savdeler; de skulde udlosset ved Dageløkke Slette. S. A. 13. Decbr. fik Jørgen Munk Befaling at lade Vandkunstneren Mester Hans besee Leiligheden om Grib Sø kunde indledes i de nye Forelle Damme. Hvis Vandkunstneren vilde paatage sig det, skulde Graveren og Bønderne begynde paa Arbeidet. 1583, 28. Juni fik Christoffer Valkendorf Brev om til Posten paa Frederiksborg at forskaffe nogle Hundrede Render fra Gulland snarest muligt. Fra samme Sted og til samme Brug maatte han ifølge Brev af 22. Mai 1584 forskaffe endnu 1000 Render.

Men da den gamle Brønd paa Frederiksborg var meget forfalden, gjorde Kongen den 1. August 1584 Akkord med Herman Steenhugger i Helsingør om at hugge en ny. Steenhuggeren skulde paa sin egen Bekostning lade de hertil fornødne Steen bryde paa Gotland og selv lade Brønden hugge indvendig og udvendig „og med gjennemseende Galleri paa Brønden,“ og med en Kumme, som Vandet kunde løbe i. Brønden skulde være ottekantet, „efter den Form og Skik, som den Brønd er der paa Kronborg; dog ikke med Trapper inden udi Brønden, som den er; men udenom den Brønd skal han gjøre en Trappe af huggen Steen tre Trin op til Galleriet, saa at Brønden bliver forhøiet paa Borggaarden, at Vandet kan derudi støbes og ydermere løbe udi Kjøkkenet og Bryggerset der sammesteds“. Herfor skulde han i Alt have 700 gamle Daler; Kongen vilde selv lade Stenene hente fra Gulland til Kronborg, og naar Brønden var færdig hugget, vilde han lade den bringe derfra til Frederiksborg, hvor Lensmanden Joachim Leist skulde forskaffe det fornødne Bly, Jern og Sement, samt Murere, der kunde opsætte Fundamentet under Brønden. (Akkorden er trykt i Nye D. Mag. VI. 157.)

Da Joachim Leist havde indberettet, at Frederiksborg Slot og Broerne m. m. vare meget forfaldne, fik han den 9. Juni 1587 Tilladelse til at lade de fornødne Reparationer foretage. Men Kong Frederik den Anden døde paa Antvorskov Slot den 4. April 1588, og efter den Tid blev der vistnok ikke bygget synderligt paa Frederiksborg før henimod Aarhundredets Slutning, da Christian den Fjerde begyndte paa at ombygge Slottet.

---

skulde have i aarlig Løn 12 Dl. og en Hofklædning, og i Kostpenge 4 Dl. om Maaneden. Han skulde have Hjælp af Bønderne ved Arbeidet. (Sj. Regist).

Det er saaledes kun faa og usammenhængende Efterretninger, vi kunne meddele om Frederik den Andens Byggeforetagender paa Frederiksborg Slot. Det vides heller ikke med Vished hvilken Bygmester der har havt den væsenligste Deel i Arbeidet. Kun bemærkes det, at den 2. Januar 1575 fik Jørgen Munk Befaling at give Bygmesteren Hans von Andorf 100 Dl. paa Regnskab[1]).

Om Frederiksborg Slots Udseende i Slutningen af det 16. Aarhundrede veed man ikke synderlig andet end hvad man kan slutte sig til af de lokale Forhold og af to gamle Prospekter, der begge vise Slottet fra den sydlige Side. Det ene af disse Prospekter findes i Resens Atlas og er formodentlig kun en unøiagtig Kopi af en eller anden gammel Tegning. Hovedbygningen synes herefter at have ligget omtrent paa samme Sted som den nuværende og at have bestaaet af to med den ene Side sammenbyggede Huuslænger (ligesom f. Ex. Gaarden Egeskov i Fyen). Ved Indgangen sees to høie Taarne med Spir. Paa den midterste Slotsholm laae Cancelliet mod Øst og Kirken mod Vest. Paa den forreste Slotsholm sees bl. A. de to endnu bevarede runde Taarne fra 1562, og længst til Venstre en Vindebro. Det andet Prospekt findes paa et gammelt vævet Tapet, som nu hænger i Museet for nordiske Oldsager og er en Rest af de Tapeter, der i Aarene 1581—84 bleve udførte af Hans Knieper som Prydelse for den store Sal paa Kronborg[2]). Hovedbygningen har her omtrent det samme Udseende som paa det ovennævnte Prospekt; dog er den her rigeligere forsynet med smaae Taarne og Karnapper, og Gavlene have her en sirligere Form. Ved Hovedbygningen sees to lave, runde Taarne af omtrent den samme Form som de to bekjendte Taarne fra 1562[3]).

---

[1]) Hans von Andorf fik den 11. Juni 1570 Tilladelse at bosætte sig i Kjøbenhavn og bruge sin Handel og Vandel og være fri for Skat og Vagthold i et Aar. Han var maaske den samme som den Hans von Andorf, der d. 1. August 1595 blev ansat som Bygmester paa Kronborg, og som den Muurmester Hans von Antwerpen, der var død inden 24. Mai 1600, da Jesper Steenhugger udnævntes til hans Eftermand.

[2]) Nye Danske Magazin II, 99.

[3]) Begge disse Prospekter ere gjengivne i „Prospekter af kongelige Slotte, gamle og nye, udgivne af T. A. Becher og F. Richardt, 1ste Hefte, Frederiksborg Slot. — I Frederiksborg Slots Inventarium af 1650 nævnes: „1 Stykke, som viser gammel Frederiksborgs Form og Bygning“. (D. Saml. II. 139). I Novb. 1629 betaltes en Snedker, som havde gjort „en Blindramme, som det gamle Frederiksborg var malet paa“.

Et Inventarium for Frederiksborg Slot blev optaget den 2. Januar 1597, i Anledning af, at Peder Mundt til Serritslevgaard modtog Forleningen efter Jakob Trolle[1]). Forteguelsen nævner endeel Bygninger og Lokaliteter; men heraf faaer man kun lidt at vide om Slottets Udseende. Først nævnes „det store Huus" og derefter Kirken, hvor bl. A. fandtes: „1 Sølff Aulasbudikh med ett Crucifex, 1 liden Sølv forgyldt Compas, 1 liden grøn Bodickh thill afflad". Bagved Alteret var en Stol, som Skolemesteren stod i; men Alteret omtales ikke videre. I Taarnet fandtes et Seierværk med Tilbehør, samt to store Klokker, og to mindre i Spiret. I Apotheket var rundt omkring anbragt Hylder til at sætte Krukker og Budiker paa. Desuden fandtes her 4 Tin-Distillerkolber med Tinhjelme, og nogle Kjedler med Kobberrør, som Apothekeren brugte. Paa Cancelliet fandtes bl. A. 19 store og smaa „formalede Tavler". Endvidere nævnes Skolen, og Kammere for Kleinsmeden, Snedkeren og Glarmesteren. I Ladegaarden Faurholm havde Kongen ogsaa et Kammer, hvori bl. A. fandtes 28 „formalede Tavler med adskillige Historier, smaa og store".

Af de mindre Bygninger, som Frederik den Anden opførte ved Frederiksborg, maa især nævnes Badstuen og Sparepenge[2]). En Badstue var i ældre Tider saa godt som uundværlig, og naar den nye Badstue ved Frederiksborg nævnes den 22. Februar 1571, saa tyder ogsaa dette paa, at der har været en ældre. Men kort efter blev den erstattet af en ny Bygning. I et Brev af 6. August 1574 siges nemlig, at den gamle Badstue, der er nedtaget, skal igjen opsættes hos Beriderbanen (ved Jægergaarden) til en Stald. Et nyt Badstuehuus blev vistnok opført 1580, hvilket Aars 25. Decbr. der blev skrevet til Johan Taube om at lade den Indbygning i Badestuehuset og Kamrene udføre, saale-

---

[1]) Originalen findes i Ministeriernes Arkiv, ved Lensregnskaberne for 1604. Afdøde Fuldmægtig A. Petersens Afskrift findes paa det store kgl. Bibl. (Ms. af den nye kgl. Samling Nr. 693 e b. 4to). Den Fortegnelse, der blev optaget da Slottet var bestemt til Nedbrydelse, findes ved Kronborg Lensregnskaber for 1604, men den giver endnu ringere Oplysning. Den nævner ingen Lokaliteter og ingen af de Gjenstande, der havde været i Kirken.

[2]) 1572 indrettedes en Kro, og 1573 et Fasanhuus ved Frederiksborg. (1575 forærede Peder Oxe Kongen 5 à 6 Fasaner, see Nye danske Magazin I, 11).

des som det var Bygmesteren Floris angivet. Den 15. Februar 1581 forespurgte Kongen om Badstuehuset var fuldkomment, inden og uden. Her tales vistnok om den smukke Badstuebygning, som endnu staaer i Indelukket ved Frederiksborg. Denne Bygning er paa to Etager, med takkede Gavle og et ottekantet Trappetaarn med Spir. I nederste Etage fandtes Badekammeret, hvis Vægge, Loft og Gulv vare beklædte med engelsk Krontin, og her fandtes ligeledes Badekar af Tin. Den 2. Decbr. 1609 fik Kandestøber Henrik Brokmand 45 Dl. „for Badestuen paa Frederiksborg, han paany igjen skal flye og polere indeni." Hermed var han færdig i Mai 1610. Tinkarret omtales i flere af Christian den Fjerdes Breve. (Nyerup, Karakteristik af K. Chr. IV S. XII, XIII). Den 22. Februar 1637 skrev Christian den Fjerde bl. A. til Lensmanden Frederik Urne: „Der staaer en stor Kobberkjedel i Badstuen paa Frederiksborg, hvilken du skal sende henad Kobbermøllen, at der sættes en Hane paa Bunden til at tappe Vandet reent af, saafremt der ikke allerede er en Hane udi, som mig er gangen af Glemme."

Badstuedammen omtales i et Brev fra Christian IV til Kansleren Chr. Friis, dat. 24. Februar 1621. Kongen havde for faa Aar siden gjort Akkord med en Muurmester i Kjøge om „en muret Dam, som til Vandværket, som løber til Frederiksborg Badstue, skulde fornyes." Saavidt Kongen husker, skulde Muurmesteren have 400 Dl. for sit Arbeide, men paa mange Steder holdt Muurværket ikke, fordi Fundamentet ikke var lagt dybt nok. Muurmesteren skulde derfor tilholdes at udbedre Muren, saa den kunde holde Vand, og hvis han trykkede sig derved, da skulde han sætte Borgen eller borge for sig selv. (Chr. IV's Breve, udg. af Molbech, S. 88). Den 27. Oktb. 1633 skrev Kongen til Fr. Urne, at Steensætteren, som havde sat Badstuedammen omkring med Steen, skulde sætte den op igjen der, hvor den var nedfalden. Den 10. Novb. 1635 skrev Kongen i sin Almanak: „Leverede jeg Johan Bøgvad til den Graver, som gjør den Dam ved Badstuen, 70 Rdl."

Kong Christian den Femte boede ofte paa Badstuen i Aaret 1698 (Beckers Kvatalskrift Orion I, 35, 40, 49, 50, 51—55). Maaske har han ogsaa boet der tidligere.

En Tegning, som antages at være af Glauber, og som vistnok forestiller Badstuen ved Frederiksborg, findes i den kgl. Kobberstiksamling. Tegningen er gjengivet i Illustreret Tidende I, 151, men naar der i den tilføiede Text siges, at Tegningen forestiller

Jægersborg Slot, saa er dette sikkert en Feiltagelse, som hidrører fra, at det for længe siden nedbrudte Jægersborg Slot, eller, som det oprindelig hed, Ibstrup, havde en betydelig Lighed med Badstuebygningen ved Frederiksborg[1]). Badstuen har vistnok ogsaa tjent som Forbillede for Ibstrup. Paa den Tid, da Tegningen optoges, havde Badstuen omtrent det samme Udseende som nu; dog havde den faaet et Par mindre smukke Tilsætninger, hvoriblandt en Altan, der hvilede paa Tagryggen og paa nogle tynde Stolper. Men Christian den Sjette lod foretage langt større Forandringer ved Bygningen. Spiret blev afbrudt og Værelserne i øverste Etage bleve moderniserede. Men den nederste Etage forblev urørt, og her fandtes endnu længe efter hans Tid et Badekammer, hvis Vægge, Loft og Gulv vare beklædte med Tin. Men i Aaret 1794 blev den hele Tinbeklædning aftaget og tillige med tre tilhørende Badekar bortsolgt ved Auktion. Christian den Ottende og Frederik den Syvende lode Badstuen restaurere i den oprindelige Stil, saavel indvendig som udvendig, og den staaer nu som et smukt Minde om sin første Bygherre.

Et Huus, der kaldtes Sparepenge, fandtes allerede ved Frederiksborg i Frederik den Andens Tid. I et Brev fra Kongen til Johan Taube, dateret den 8. Februar 1583, siges bl. A. at Brønden paa Gaarden paa Slottet Frederiksborg skal gjøres færdig med første Leilighed og at Stalden paa Sparepenge skal forlænges saa vidt ud mod Brønden som til 6 Heste[2]).

Men det gamle Sparepenge blev vistnok nedbrudt da Christian den Fjerde i Aaret 1599 lod opføre et stort, nyt Lysthuus og flere Bygninger ved Jægergaarden. Den 31. Januar 1599 sluttede Kongen Akkord med Jørgen von Friberg, eller Friborg, boende i Kjøbstaden Slangerup, om at opføre nogle Bygninger paa Frederiksborg Slot, nemlig:

1, et Lysthuus af Grundmuur, 50 Alen langt og 15 Alen bredt indvendig, med to Hvælvinger, den ene over den anden, og med Piller midt i, og en Vindeltrappe midt op i samme Huus;

2, en Stald, 244 Alen lang og 11 Alen bred indvendig, med

---

[1]) See nærværende Skrift S. 135.

[2]) Oprindelsen til Navnet Sparepenge er ubekjendt. Et Sparepenge ved Haderslevhuus nævnes i K. Frederik IIs Kalenderoptegnelser for Aarene 1583 og 1587 (Historisk Tidsskrift 4 R. 3 B.), og ved Antvorskov fandtes et Sparepenge 1609 eller tidligere (F. R. Friis, Bidrag til Antvorskovs Historie S. 30—31).

en lille Vindeltrappe op i, og en lille Tværbygning og en Smedie op til samme Huus;

3, en Beriderstald, 30 Alen lang og 15 Alen bred indvendig;

4, en Muur med en Port paa, fra Beriderstalden og til den lange Stald;

5, en anden Muur med en Port paa, fra den lange Stald og til det andet Huus.

For at opføre disse Bygninger skulde Jørgen von Friberg have 2500 gamle Daler, samt fri Kost for sin egen Person. Kalk, Steen, Tømmer og hvad dertil hørte, skulde leveres ham. For at afbryde en lang Stald og nogle mindre Huse, som stode paa Byggepladsen, skulde han desuden have 50 gamle Daler[1]).

Lysthuset var altsaa en temmelig stor Bygning, da det var omtrent halv saa langt som Kongefløien paa det nuværende Frederiksborg Slot, og 10 Alen længere end Badstuebygningen. Da det blev opført kort førend Kongen ombyggede Frederiksborg Slot, har han vistnok benyttet det som en midlertidig Bolig medens Slottet var under Opførelse. At Lysthuset laae ved Jægergaarden, anføres i Rentemesterregnskaberne, der tillige vise, at det indvendig var meget pragtfuldt udstyret. Men forøvrigt har man kun temmelig sparsomme Oplysninger om det.

I Aaret 1600 fik Billedhugger Albrecht Dithorn, Indvaaner i Dresden, 20 Dl. for en Dørgericht af Alabast og Marmorsteen, i det nye Lysthuus, der fra Grunden af opmuredes ved Frederiksborg, og 4 Dl. for hans Umage og Besværing med samme Gericht at føre til Frederiksborg. I Mai s. A. betaltes en Snedker for 51 nye Stole af Egetræ, bestemte til dette Lysthuus (Arbeidsløn 2½ ℔ for hver Stol). I Septb. s. A. fik Engelbrecht Melsted og Henrik Spegelberg 48 Dl. for Kongens og Dronningens Vaabener med tilhørende Fløie, udskaarne i Træ til Lysthuset ved Frederiksborg. S. A. den 13. Novbr. fik Billedsnider Abel Schrøder i Nestved 80 Dl. for Billedskjærerarbeide til Lysthuset. Kort efter udførte Abel Schrøder endeel mere Arbeide for Kongen, og dette var vistnok ogsaa bestemt til Lysthuset. Den 10. Januar 1601 blev der nemlig skrevet til Henrik Lykke, Befalingsmand paa Vordingborg Slot, at Kongen har gjort Fortingning om noget Arbeide hos Abel Billedsnider i Nestved, og skal give ham 500

---

[1]) Kontrakten er af Kammerraad Lassen meddeelt i Historisk Tidsskrift 4 B. IV, 567–69; jvf. samme Bd. S. 581.

Dl. for dette Arbeide, „hvilket han og efterhaanden skal forfærdige efter som en Udskrift mellem Peder Mundt, Befalingsmand paa Frederiksborg, og ham gjort er, ydermere formelder“. Henrik Lykke skulde derfor give Schrøder 100 Dl. at kjøbe Træ for, og senere betale ham Resten med Korn eller andre Varer af Slottets Indkomst. Den 23. September 1603 fik Henrik Lykke Befaling at sørge for nogle Vogne til at bringe det i Nestved bestilte Snedkerarbeide til Roskilde, hvor Peder Basse, Embedsmand paa Roskildegaard, skulde modtage det. Samme Dag blev der skrevet til Peder Basse, at naar dette Snedkerarbeide ankom, skulde han modtage det og foreløbig opbevare det i et af Kapellerne ved Domkirken. Den 29. April 1604 blev der skrevet til Henrik Lykke, at det Snedkerarbeide, der var forfærdiget til Kongen, hos afgangne Abel Billedsnider i Nestved, skulde sendes til Roskilde og hensættes i det Kapel, som Befalingsmanden Peder Basse dertil vilde anvise. Billedskjærerens Enke skulde sørge for, at Arbeidet ikke underveis blev sønderbrudt eller beskadiget. S. A. den 28. Mai fik Henrik Lykke Befaling at gjøre Afregning med Snedkerens Enke i Nestved og betale hvad der resterede. Enkedronning Sofies Snedker, der havde været tilstede da Arbeidet blev fortinget, skulde ligeledes være tilstede ved Afregningen. Kongen vilde sende nogle Rustvogne til Nestved, for at afhente Arbeidet.

I Aarene 1600 og 1601 fik Peter Steffensen 100 Dl. for at male et Loft i Dronningens Kammer i Lysthuset, og 200 Dl. for andet Arbeide, som han skulde udføre „i det nye Lysthuus i Jægergaarden ved Frederiksborg“. Af andre Malere, som arbeidede her, nævnes Elias Jørgensen, Mikkel Matthiesen, Jakob Christoffer Stemmer af Schaffhausen, med flere. — Kleinsmed Gotthard Rhan leverede Smedearbeide til Lysthuset for henved 800 Dl. — 1603 fik Seiermager Jørgen Eikeler 90 Dl. for Værker, forfærdigede i dette Lysthuus. — I Aaret 1601 fik Nikolaus Moss i Stralsund, Orgelmager, 250 Dl. for et Positiv, som var kommet til Frederiksborg.

Den 2. Juli 1600 fik Skifertækker Frants Hansen 107½ Dl. i Arbeidsløn „for Blytaget at gjøre paa den nye Stald, K. M. har af Grunden ladet opmure udi Jægergaarden ved Frederiksborg“. — Den 23 Juli 1601 fik Tolderen i Helsingør Ordre at betale Bernt Funke, Blytækker, for 113½ Sk℔ Bly, oplagt paa det nye Huus paa Frederiksborg.

Efter Fuldførelsen af Frederiksborg Slot blev Sparepenge

vistnok især anvendt som Gjemmested for mærkelige gamle Vaaben og allehaande Kuriositeter. — Fyrst Christian den Yngre af Anhalt, der var paa Frederiksborg den 7. og 8. Marts 1623, meddeler i sin nu udgivne Dagbog temmelig udførlig Underretning om hvad han saae her[1]). I Sparepenge fandtes den kongelige Sal, og et Rustkammer, der var fordeelt i flere Værelser og indeholdt en Mængde tildeels meget kostbare Ridetøier, Vaaben m. m. I Taffelstuen fandtes mange Malerier under Loftet, samt et Skjænkebord med 120 større og mindre Bægere, som Kong Christian den Fjerde i sin Ungdom havde vundet ved Ringrenden. Musikanterstuen var saaledes indrettet, at de Musicerende ikke kunde sees. Under Kongens Bord var en Dør, som han kunde aabne med Fødderne, saa at Musiken, der kom fra et Rum nedenunder, kunde høres, og uden at Fremmede kunde vide hvorfra den kom. — Der tilføies, at Stalden var hvælvet, at Sparepenge var tækket med Bly, og at man kunde gaae der ovenpaa.

Kong Frederik den Fjerde lod Sparepenge nedbryde 1719 og Materialet anvende ved Opførelsen af Fredensborg Slot. Nu kan man ikke engang med Bestemthed paavise Stedet hvor det har staaet. Slotshaven fik dengang en ny Skikkelse.

Christian den Fjerde, der var født paa Frederiksborg Slot den 12. April 1577, nærede stor Forkjærlighed for sit Fødested, og neppe var han naaet Manddomsalderen før han besluttede at give det en mere anseelig Skikkelse. Henimod Aarhundredets Slutning begyndte han at samle en stor Deel Materialier her, skjøndt han vel neppe endnu havde taget nogen endelig Bestemmelse om hvad eller hvor meget der skulde bygges. Den første større Bygning, Kongen lod opføre her, var det foran omtalte Lysthuus[2]). Men allerede nogle Aar førend dette Huus blev grundlagt havde Kongen begyndt at samle en stor Deel Materialier ved Frederiksborg.

Allerede den 16. Marts 1597 fik Tolderen i Helsingør Befaling at kjøbe 100,000 Muursteen til Bygningen paa Frederiksborg, og Bønderne skulde tilsiges at kjøre disse Steen dertil fra Hel-

---

[1]) Tagebuch Christians des Jüngeren, Fürst zu Anhalt. Nach dem Manuscripte der herzoglichen Bibliothek zu Cöthen herausg. v. G. Krause, Leipzig 1858.

[2]) Aar 1597 anskaffedes endeel huggen Steen til et Boldhuus, som skulde bygges her. I Aarene 1594—95 arbeidede en Maler og hans 4 Svende paa et Skib, som Kongen havde ladet bygge ved Frederiksborg.

singør. En stor Mængde Muursteen kjøbtes af Morten Jensen, Tolder i Helsingør, og han fik Tilladelse at tage sin Betaling derfor af Tolden i Helsingør, efterhaanden som Bygmesteren Jørgen von Friberg forlangte Stenene. Men den 18. Mai 1605 blev Morten Jensen dog underrettet om, at Kongen ikke vilde have flere Teglsteen af ham end de alt modtagne, da man kunde faae bedre og billigere Steen andetsteds.

Kalken fik man især fra Mariager, hvorfra der 1599 og de følgende Aar førtes en stor Mængde Kalk til Sundby Færge. Bønderne i de omliggende Len maatte kjøre den fra Sundby Færge til Frederiksborg.

Indkjøbet af Steen, Kalk, Tømmer og andet Materiale vedblev i mange Aar, og altsaa ligeledes Transporten. Det var vistnok en meget betydelig Byrde, der herved blev paatvungen de sjællandske Bønder. Vi skulle anføre nogle Befalinger herom.

Den 1. Febr. 1600 blev der skrevet til Lensmanden paa Dragsholm, at Bønderne i Odsherred rigtignok vare forskaanede for at gjøre Ægter fra Sundby Færge til Frederiksborg, men da der laae megen Kalk, Steen og andet, som nu med det første skulde fremsendes, og da Vandet var tilfrosset og Veien god, skulde han tilsige Bønderne at age dette Materiale til Frederiksborg, efterdi Kronens Tjenere i Landet vare besværede paa anden Maade. Den 23. Novbr. 1601 blev der skrevet til Arild Hvitfeld om at lade Bønderne i Dragsholm Len kjøre hver 1 Læst Kalk fra Sundby Færge til Frederiksborg. Den 16. Decb. 1602 blev der skrevet til Arild Hvitfeld, Peder Basse og Kapitlet i Roskilde om at lade deres Bønder age hver en Læst Kalk eller 3 Læs Muursteen fra Sundby Færge til Frederiksborg[1]).

Tolderen i Helsingør fik den 19. Novb. 1599 Befaling at forskaffe Peter Mundt saa meget fransk Glas, som behøvedes til Frederiksborg Slot.

Den 12. Marts 1600 fik Jakob Muus Bestilling som Steenhugger, „at skulle hugge nogen Kampsteen til vores forehavende Bygnings Behov ved vore Slotte Kjøbenhavn og Frederiksborg", og Lensmændene fik Befaling, overalt hvor Jakob Muus og hans

---

[1]) Lignende Tilsigelser gjentoges ofte, saaledes 23. Mai og 26. August 1604, 22. Januar og 20. Mai 1605; 7. Febr., 2. Mai og 11. Septb. 1606; 21. Mai 1607; 19. Mai 1608; 21. April 1609; 12. April 1610, 27. Febr. 1611 o. s. v. Heller ikke Universitetets Bønder fritoges; see Rørdam, Universitetets Historie IV, 566.

Folk kom til at arbeide, at forskaffe dem frit Huusly, Senge og Brændsel (Hist. Tidsskrift IV, 569). Fra denne Tid af og indtil i Aaret 1606 leverede Jakob Muus en stor Mængde kløvet og hugget Kampesteen til Frederiksborg, men derefter synes denne Levering foreløbig at være standset.

Kleinsmeden Gothard Rande (eller Rhanne), der fra 16. Decb. 1598 var ansat som Smed paa Kronborg, paatog sig at levere en stor Deel Kleinsmedarbeide til Frederiksborg. Herom blev der den 28. Oktober 1601 sluttet en Akkord med ham, i hvilken Priserne paa de forskjellige Arbeider anføres. (Den er trykt i Hist. Tidsskrift IV, 570).

Allerede 1598 havde Jesper Steenhugger, (uden Tvivl den samme som Casper Bougaard, Bougart eller Bogart, der var ansat som Steenhugger paa Kronborg) leveret endeel Steenhuggerarbeide til en ny Bygning paa Frederiksborg. Men den 16. Decb. 1601 blev der sluttet en ny Akkord med ham om Steenhuggerarbeide til Frederiksborg, for hvilket der blev tilsagt ham 11,500 Dl. (Historisk Tidsskrift IV, 572).

Man er neppe i Stand til at afgjøre naar Christian den Fjerde besluttede at ombygge Frederiksborg Slot. Men det første sikkre Beviis for Beslutningen har man i to Breve fra ham, af 30. August 1601, det ene til Peder Mundt om at Inventariesagerne paa Frederiksborg Slot, der var bestemt til Nedbrydelse, skulde sendes til Kronborg, og det andet til Mogens Ulfeld, Embedsmand paa Kronborg, om at modtage og gjemme disse Sager.

Bygmesteren Jørgen von Friborg paatog sig at nedbryde det gamle Slot, og en Kontrakt herom sluttedes med ham den 15. Januar 1602 (trykt i Hist. Tidsskrift IV, 572). I denne Akkord hedder det stedse, at han skal afbryde Blyet af Husene, nedbryde Tømmerværket og Muurværket og rense Stenene, saa at de kunne bruges paany. Han skulde nedbryde det store Steenhuus, som stod paa Volden, og alle Husene omkring samme Steenhuus, for 400 Dl., fremdeles de Huse, som begyndte fra Apotheket, Kirken og Fadebuurstuen for 300 Dl., Husene fra Kjøkkenet og til Sølvkammeret for 300 Dl., Husene fra Skrivestuen og ned til Fogedens Kammer for 200 Dl. og endelig Husene fra Slotsherrens Kammer og ned til den nederste Port, med Skolen, for 200 Dl. — Da Pengene skulde betales ham efterhaanden som Arbeidet skred frem, og da der nævnes forskjellige Summer for de forskjellige Deel af Slottet, maa man vel antage, at ikke alle Bygningerne skulde nedbrydes paa en Gang, ligesom de vistnok heller ikke

alle kunde undværes førend nogle af de nye bleve opførte. Begyndelsen er vistnok skeet med Nedbrydelsen af den gamle Hovedbygning og sammes nærmeste Omgivelser.

Nedbrydelsen af det gamle Slot har maaskee varet omtrent et Fjerdingaar, da Kongen først den 2. Mai 1602 sluttede Akkord med Jørgen von Friborg „at skulle af Grunden opmure og forfærdige hvis Huse og Bygning vi ville have opmuret og opsat der paa vort Slot Frederiksborg, eftersom den Skabelon udviser, vi hannem naadigst have over anvordet“. Herfor skulde Jørgen von Friborg, eller, som han her og andetsteds kaldes, Jørgen Muurmester, have ialt 15,000 Dl. (Hist. Tidsskrift IV, 575). At her er Tale om Frederiksborg Slots Hovedbygning, anføres vel ikke udtrykkelig, men det fremgaaer tydeligt nok af Betalingens Størrelse, af de følgende Akkorder og af hvad man ellers veed om Bygningernes Opførelse.

Resten af Aaret 1602 er formodentlig hengaaet med at udgrave Grunden til den midterste Fløi, saa at Bygningens Opførelse først er bleven paabegyndt det følgende Foraar. Den 15. Febr. 1603 blev der udbetalt Penge til en af Jakob Muus's Svende, som i 55 Dage havde hjulpet Jørgen Friborg at sætte og forlægge en stor Kampsteen i Grundvolden under Bygningen paa Frederiksborg. Grunden til Kirkefløien blev rimeligviis lagt omtrent ved samme Tid, og naar det anføres, at Jakob Muus den 10. Septb. 1606 fik Betaling for i 12 Dage at have hjulpet Jørgen von Friborg med at forkorte og udlægge Kampsteen til den nye Kirke paa Slottet, saa gjælder dette vistnok kun om ęt eller andet mindre Arbeide.

Allerede den 5. Marts 1603 fik Rentemesteren Befaling at sende saa mange gamle Seil som muligt, til at overlægge Taget med paa Frederiksborg, og ligeledes saa mange Sparrer, som behøvedes til at understøtte disse Seil med. Det er dog ikke sandsynligt, at Hovedfløiens Mure allerede saa tidligt vare opførte i deres hele Længde og Høide; men det maa erindres at Slottets Kjældere og nederste Etage ere hvælvede, og det har altsaa været nødvendigt at opføre Hvælvingerne og at beskytte dem mod Regnen førend man kom saa vidt, at man kunde anbringe det egentlige Tagværk paa Huset. Endnu var der ikke engang sluttet Akkord med Tømmermanden, hvilket først skete henved et Aar senere. Den 31. Januar 1604 blev der nemlig sluttet Akkord med Tømmermanden Hans von Anten, saaledes „at han paa al den foretagne Bygning paa vort Slot Frederiksborg skal ophugge og

fuldfærdige Spærværket, Spirene, Skillerum, Bjælkerne, Lofterne, og hvad andet Tømmerværk til den ganske Bygning kan behøves, efter den Skabelon, vi hannem naadigst haver ladet over anvorde". Han skulde selv holde sig med Blok og Toug og andet Redskab og selv give sine Folk Kost og Løn; men det fornødne Jernværk skulde Kongen levere. For dette Arbeide skulde Hans von Anten have 4500 Dl., hvilke Penge skulde betales ham af Statholderen i Kjøbenhavn, Breide Rantzov, efterhaanden som Arbeidet skred frem (Hist. Tidsskrift IV, 576). At der ved Udtrykket „al den foretagne Bygning paa Frederiksborg" skal forstaaes Hovedbygningens tre Fløie, sees tydeligt af en Antegnelse af 9. Juli 1604, om at Tømmermanden Hans von Anten fik Penge paa Regnskab for Sparreværket paa de tre nye Huse. Han fik nu oftere Penge for dette Tømmerarbeide, men han maa være død i August 1610 eller noget tidligere, og uden at have faaet det færdigt.

Der blev nu sluttet Akkord med Hans Petersen om at fuldføre Arbeidet for 250 Dl., og han fik senere et Tillæg af 300 Dl. for Arbeide, der ikke var omtalt i Kontrakten.

At Prindsessefløien først blev paabegyndt noget senere end de to andre Fløie, sees af et kgl. Brev af 7. April 1605. Heri siges, at der er afsluttet Kontrakt med Graver Morten von Køllen om Graven mellem den nye Bygning ved Frederiksborg Slot og Pladsen sammesteds, hvilken han paa sin egen Bekostning skal lade udgrave fra Apotheket og til Kjøkkenet, indtil den haarde Grund i Bunden, lade Jorden føre op i Lysthaven, lade Jorden af Gangen føre op over hele Haven, til at forhøie, denne med, og derimod Jorden fra Graven fylde i Gangene. Derfor skulde han have 300 Daler, der efterhaanden skulde betales ham af Rentemestrene Enevold Kruse og Sivert Beck; dog skulde den sidste Rest ikke betales ham før det hele var færdigt. (Originalen med paatrykt Segl findes i Geh. Arkivet).

Glarmester Jakob Hansen blev ansat ved Frederiksborg d. 25. Marts 1606. Han skulde forfærdige og vedligeholde Vinduerne paa Slottet og underliggende Ladegaarde. Herfor skulde han aarlig have 20 Dl., og for en Svend, indtil Slottet blev færdigt, 12. Dl. aarligt, samt frit Underhold til Mad og Øl. (Hist. Tidsskrift IV, 577).

Med Kobbertækkeren Baltzer Berner, der dog maaske tidligere havde paabegyndt sit Arbeide her, blev der sluttet Akkord den 5. Mai 1606. For hvert Skippund Kobber at tække og oplægge paa Huset, det være paa Taarnene, Renderen eller det slette Tag, skulde han have 3½ Rdl. i Arbeidsløn. (Hist. Tids-

skrift IV, 578). Han fik derefter jevnligt Betaling indtil i Aaret 1610, da han vel har været færdig med at tække de tre Huse og de tilhørende Taarne, og det synes, at der først et Par Aar senere atter blev Arbeide for ham. Aarstallet 1606 findes anbragt paa Kirkefløiens og Aarstallet 1608 paa Prindsessefløiens Gavl, og dette passer ret godt til hvad der overfor er sagt om Udgravningen og Grundlægningen.

Kirkefløien maa i al Fald have staaet tækket i Aaret 1606. Men først den 15. Februar 1608 blev der sluttet Akkord med Jesper Bogart om det betydelige Steen- og Billedhuggerarbeide til Kirken og til det mellem begge Sidefløiene anbragte Galleri med sit Porthuus. I Kongens aabne Brev herom siges, at Jesper Bogardt, Steenhugger i Helsingør, skal med første Leilighed, med Steenhugger- og Billedhuggerarbeide, baade af haard og af blød Steen, med største Flid og sirligste Arbeide færdiggjøre Slotskirken paa det nye Slot Frederiksborg, saavelsom det Galleri og Porthuus, vi her sammesteds ville lade opsætte, efter den Skabelon, ham derpaa naadigst overanvordet er. Skabelonen skulde han lade forblive paa Frederiksborg, og selv beholde en rigtig Kopi deraf, og for Arbeidet skulde han have 9000 Daler (Hist. Tidsskrift IV, 580). Det var et betydeligt Arbeide, der medtog flere Aar, og en stor Deel af det bleve vistnok udført i Helsingør. Den 8. Juni 1611 fik Tolderne i Helsingør Brev om at betale Jesper Bogart saa meget som han hidtil kunde antages at have fortjent, og i Mai 1613 blev der skrevet til Christen Hansen, Lensmand paa Kronborg, om at bestille Vogne til at føre Steen fra Steenhuggerne til Frederiksborg. Jesper Bogart maa være død inden den 12. Mai 1613, da Tolderne i Helsingør fik Brev om at betale Mette, Jesper Steenhuggers Kvinde, 500 Dl. Arbeidet, der var bestilt hos ham, var maaske blevet færdigt inden han døde, eller maaske har Enken paataget sig at lade fuldføre hvad der manglede. Galleriet blev formodentlig opreist i Aaret 1609, da dette Aarstal er anbragt over Porten, men det blev senere betydelig forandret, og Billedhuggerarbeidet til Kirkens Hvælvinger har i al Fald været færdigt i Sommeren 1613 eller maaske tidligere.

Paa hele Hovedbygningen var Arbeidet rykket vidt frem, saavel indvendig som udvendig, inden Kalmarkrigen udbrød, i Foraaret 1611. Denne Krig medførte en Standsning i flere af Kongens Byggeforetagender. Paa Frederiksborg ophørte Arbeidet dog ikke, men efter at der i Januar 1613 var sluttet Fred med

Sverig, fortsattes det med fornyet Kraft. Johan Bøgvad blev 1613 Skriver ved Frederiksborg Slot og modtog fra nu af aarlig betydelig Pengesummer til at betale Haandværkere og Arbeidsfolk med. Den 16. April 1621 fik han Bestilling at være Bygnings-Tilsynsmand ved Slottet. Han skulde have Opsyn med Arbeiderne og udbetale Penge til dem. Slotsfogeden skulde forskaffe ham de fornødne Heste, Vogne og Arbeidsfolk. Hans aarlige Løn var 100 Dl. og Foder til en Hest[1]). Indkjøbet af Materialier vedblev, og som en Følge deraf udgik atter en Mængde Breve om, at Bønderne skulle kjøre Kalk og Steen m. m. til Frederiksborg[2]). Lensmændene fik desuden flere Gange Befaling at sende Haandværksfolk og Arbeidere til Frederiksborg. Nogle Lensmænd fik saaledes den 12. Januar 1615 Brev om, til sidste Februar at sende til Frederiksborg endeel Murere, Kalkslagere, Tømmermænd og Pligtsfolk, dog saaledes, at de Folk, som havde arbeidet her forrige Aar, nu bleve fritagne. Den 3. Januar 1618 blev der skrevet til Lensmændene i Jylland, Sjælland, Fyen og Skaane om til 1. Marts at sende Murere, Kalkslagere og Pligtsfolk til Frederiksborg, dog ikke dem, der havde været udtagne forrige Aar. Lignende Breve udgik oftere[3]). Undertiden benyttedes ogsaa Fanger. Det hændtes ikke saa sjeldent, at de udskreve Folk løb bort. Saaledes blev der den 23. Marts 1613 sendt Breve til Færgestederne om at anholde de Pligtsfolk, som vilde undløbe fra deres Arbeide paa Frederiksborg Slot, og som kunde kjendes paa, at deres Haar og Skjæg var afraget. Den 8. Aug. 1618 blev der skrevet til Lensmændene, at 73 Arbeidsfolk, der vare

[1]) Sjæll. Registre 17,128. Om Bøgvad kan desuden sees Chr. IV's egenhændige Breve I, 87, 90, 95 og mange Optegnelser i Chr. IV's Almanakker; Wegener, Efterretninger om Abrahamstrup I, 130, 140—45, 151—52, 154—55, 158—60; Hofman, danske Adelsmænd III, 223.

[2]) Saaledes 21. Mai og 1. Sept. 1613; 2. Mai, 17. Juni og 7 Novb. 1614; 25. Januar og 29. Juni 1615; 1. Juni 1616; 15. April og 16. Juni 1617. 4. Feb. og 15. Dec. 1618; 7. Aug. og 20. Dec. 1619; 5. Jan. og 28. April 1621; 9 Juli 1622.

[3]) F. E. 13. Feb. 1619; 16. Feb. 1620; 7. Marts og 27. Aug. 1621; 23. Juni 1622 og oftere. Et lignende Brev af 5. Feb. 1617 er trykt i Aktst. om Aarhus, udg. af Hübertz, II. 35. I August 1622 blev Skibskapitain Christoffer Hansen sendt til Frederiksborg paa en Maaneds Tid for at tage Vare paa 150 Baadsmænd, som arbeidede der. S. A. maatte Lensmændene sende Brolæggere til Frederiksborg, og 1623 Folk til at grave.

løbne bort fra Frederiksborg, skulde anholdes og dømmes, og de, der ikke blevne paagrebne, skulde gjøres fredløse[1]).

Den 1. Juli 1613 blev der sluttet Akkord med Jørgen von Friberg angaaende flere betydelige Bygninger ved Slottet. Efter denne Akkord skulde han af Grunden opmure et Huus, hvori Befalingsmanden skulde have sin Værelse, samt gjøre en Kjælder langs under Huset og opgrave den gamle Grund, og for alt Muurarbeidet paa dette Huus blev der tilsagt ham 1400 Rd. Fremdeles skulde han „opbygge den Gang, som gaaer fra Slottet tværs over Graven, saa og det Porthuus, som skal være ved Enden af samme Gang, saavelsom og Gravene omkring Slottet at opmure med huggen Steen, og fuldfærdige alt hvad derpaa fornødent gjøres, efter som det er begyndt, saa vidt Muurmesterarbeide kan være“, og for disse Arbeider tilstodes ham 800 Rd. Videre skulde han afbryde Porten og Muren imellem det nye Lysthuus og Urtehaven og den igjen opmure fra Enden af Muren ved Urtehaven og op til det nævnte nye Huus. Fremdeles skulde han opføre en Muur fra Havemuren og ned til Vagthuset, og derfra over til Dyrehavens Plankeværk, med en Port og et Vagthuus. For disse sidste Arbeider skulde han have 130 Dl. Den hele Akkord lød altsaa paa 2330 Dl.[2]).

Det Huus, hvori Befalingsmanden skulde have sin Værelse, er den vestre Bygning i den mellemste Slotsgaard. Gangen, der gaaer fra Slottet tværs over Graven, er den nu saakaldte „Lønggang“, og Porthuset ved Enden af samme Gang er det nu saakaldte Audientshuus. De 800 Dl., der skulde gives for de sidstnævnte Arbeider, kunde maaske synes at være en altfor lav Betaling, men hertil kan bemærkes, at Arbeidet vistnok ikke indbefattede Hugningen af de Steen, der skulde bruges, at Slotsgraven kun strækker sig til de to Sider af Slottet, og at Arbeidet var paabegyndt og maaskee rykket vidt frem inden denne Akkord blev sluttet. I Decb. 1612 fik nemlig Jørgen von Friberg Penge for Arbeide paa en Muur omkring Graven ved det nye Huus paa Frederiksborg. I Juli 1611 havde Kongen befalet, at al den

---

1) Liguende Breve udgik oftere, f. Ex. 10. Mai 1619, 26. Sept. 1620; 2. Marts 1624.

2) Kontrakten er trykt i Hist. Tidsskrift IV, 580, efter Sjæll. Registre. Den var allerede indført med Dato 23. April 1612 i Rentemesterregnskaberne, men er her bleven overstreget, fordi Pengene skulde betales af Skriverstuen paa Frederiksborg.

hugne Steen, der fandtes ved Kronborg, og alt det udslagne Kobber, der fandtes ved Kobbermøllen, skulde føres til Frederiksborg.

Det var vistnok med Hensyn til Arbeidet paa Graven og Løngangen, at der i Aaret 1613 anskaffedes et Par Rambukke, og at der i Februar 1615 blev skrevet til Christian Friis om at lade hugge 200 Pæle i Hareskov til Brug paa Frederiksborg. 1616 nævnes Pæle forbrugte til til Slyngeværket. 1614 sendtes endeel Pumper til Frederiksborg; men kort efter indrettede Brøndmester Hans Reiman en Mølle eller et Kunsthjul til at male Vandet ud af Gravene med[1]).

En ny Kontrakt blev afsluttet med Jørgen von Friborg den 22. Juni 1614, nemlig om at udføre alt Muurarbeidet paa Cancelliet (den østre Bygning i den mellemste Slotsgaard), med Kjælder under hele Huset, for den Sum 1100 Rd. (Hist. Tidsskrift IV, 583).

Kort efter, nemlig den 27. Juni 1614, sluttedes Akkord med Hans Steenvinkel om at hugge og forfærdige en Port af Steen, ved Frederiksborg, til at rende igjennem til Rings, paa hans egen Omkostning, efter hans overgivne Afrids. For denne Port blev der lovet ham 1000 Rd., og naar den skulde opsættes, vilde Kongen forskaffe ham det nødvendige Jernarbeide til at gjøre den fast med, samt Muurmestre, som kunde opsætte samme Værk. (Akkorden er trykt i Hist. Tidsskrift IV, 583).

Denne Port var den saakaldte Carousselport, der blev opreist tværs over Ridebanen, omtrent lige for den sydlige Kirkegavl.

Det store Porttaarn ved den mellemste Slotsgaard blev vistnok, ligesom de øvrige nye Bygninger paa Slottet, opført af Jørgen von Friberg; men Kontrakten derom kjendes ikke. Den var formodentlig afsluttet 1617 eller 1618, da Aarstallet 1618 findes anbragt over Porten. Kongen har bemærket i sin Almanak, at den 1. Januar 1618 „blev noget Sirat over Porten til Frederiksborg fortinget med Herman Steenhugger, hvorfor han skal have 100 Dl.“[2]) Men den 16. Marts 1620 blev der gjort Akkord med Brøndmester Hans Reiman om at hugge og opsætte et Spir

---

[1]) I Rentemesterregnskaberne staaer, at Hans Reiman 1615 arbeidede paa en Mølle, og at nogle Snedkersvende endnu 1616 arbeidede hos ham paa „et Kunsthjul, til at male Vandet ud af Frederiksborg Sø med“.

[2]) 1618 fik Herman Rolfink 110 Dl. for et „Kreellement“ (maaske der menes créneau) af graa Steen, han havde hugget og opsat over Porten paa Frederiksborg.

paa det nye murede Taarn over Porten paa Frederiksborg. I Akkorden siges at Reiman skal „paa sin egen Bekostning og ved Hjælp af sine egne Folk og Redskaber tilhugge og opsætte Spiret, af den Skabelon, ham derpaa givet og tilstillet er, intet derpaa forandret, uden aleneste at der ikke skal være Gulv paa fornævnte Taarn, som paa Skabelonen er, men der forordnes eftersom vi ham naadigst befalet haver. Samme Taarn skal ikke heller korsviis med Tømmer forbindes, formedelst den Skorsteen midt igjennem det skal opføres, men dog vil haves i Agt, at han det ellers tilgavns og som fornøden er, forbinder.“ For dette Arbeide tilstodes der ham 1000 Daler Courant, og Kongen skulde paa Stedet lade levere det fornødne Tømmer og øvrige Materiale. (Historisk Tidsskrift IV, 585).

Spiret var hugget og opsat inden den 19. Juni 1621, da Reiman fik Resten af Betalingen. Men allerede i Aarene 1620—21 fik Jørgen Eiler 500 Dl. „for Spidsen over Porten paa Frederiksborg at overtække med Bly og Skifersteen“, og han maa altsaa have begyndt herpaa omtrent paa samme Tid som Reiman begyndte paa Spiret. Fra August til November 1623 fik Skiferdækker Valentin Picker 450 Dl. for Arbeide paa Taarnet over Porten. Sammenhængen hermed er ikke ret klar. Dog kan det bemærkes, at Taarnet uden Tvivl har havt et foreløbigt Skifertag inden Spiret blev opreist. 1621 arbeidede Hans Thorbrøgge, Snedker og Indvaaner i Helsingør, paa det nye Taarn paa den mellemste Plads.

Omtrent samtidigt med at Porttaarnet opførtes, anvendte Kongen store Bekostninger paa Slottets Fæstningsværker, hvis første Anlæg dog sikkert var fra en meget ældre Tid. I Aaret 1619 udbetalte Christian den Fjerde, ifølge sine egne Almanakoptegnelser, 1900 Dl. til Voldmesteren paa Frederiksborg, Jørgen Jansen. Mange af de Arbeidere, der til forskjellige Tider bleve sendte til Frederiksborg, skulde vistnok arbeide paa Befæstningen. Den 24. Febr. 1628 skrev Kongen til Lensmanden paa Frederiksborg om at lade Kronens og Geistlighedens Bønder i Kronborg, Frederiksborg, Holbæk, Roskilde og Dragsholm Len arbeide paa Befæstningen og „forfærdige deres Anpart af hvis som ved Frederiksborg afstukken er, saa at Slottet før Sædetiden kan komme i Defension, med Jorden at opkaste“. Den 16. Juni s. A. blev der skrevet til ham og de vedkommende Lensmænd, om at Bønderne, der forgangen Vinter havde arbeidet paa Voldene ved Frederiksborg, skulde møde igjen og gjøre deres Arbeide færdigt. Det er vistnok angaaende Skytset hertil, at Kongen har noteret

i sin Almanak ved den 4. Mai 1629: „Kom de smaa Stykker til Frederiksborg“.

Det store Porttaarn var saaledes den sidste af de store Bygninger, Kongen opførte paa Frederiksborg. Hovedbygningen var kommen under Tag omtrent en halv Snes Aar tidligere, men dens Ydre havde dog efterhaanden modtaget adskillige væsentlige Forandringer, som vi her skulle omtale i Sammenhæng.

Det er ovenfor bemærket, at Terrassen maa være opført i Aaret 1609, da dette Aarstal findes anbragt over Porten. Men Kongen maa senere have været utilfreds med den, eller i al Fald med den Deel af den, der vendte ind mod Slotsgaarden. Den 2. Febr. 1619 blev der nemlig sluttet en Akkord med Steenhugger Hans Steenvinkel, om, „at han den Galleri over Porten paa vort Slot Frederiksborg ind til Pladsen skal nedbryde og den renovere og igjen opsætte, og med nye Lister, Arkitrav og anden Behøring forbedre og tilfulde færdiggjøre; sammeledes skal han og hugge og forfærdige de Buer og Piller, som komme under samme Galleri, med al sin Tilbehøring, efter den Afrids, derpaa gjort er og ham er tilstillet; desligeste skal han indtil Pladsen en ny Port med Steenhuggerværk efter nævnte Afridses Udviisning gjøre og fuldfærdige, og samme Arbeide med yderste Flid paa sin egen Bekostning forfærdige, efter som han vil ansvare“. Betalingen herfor var 300 Dl. (Hist. Tidsskr. IV, 585). I et Brev til Kansleren Chr. Friis, dat. 24. Febr. 1621, skriver Kongen: „Hans Steenvinkel skal befales, at han gjør de Billeder færdig, som hører til Galleriet paa Siden ved Porten til Frederiksborg, saa og de som hører til Vesterport i Kjøbenhavn; og vil gives Agt paa, at han intet andet Arbeide tager sig for, som ellers vist skeer[1])“. Her menes vistnok de 12 Statuer, der staae i Buerne ud mod Slotsgraven. De bleve forgyldte af Poul Rumler 1621 eller i Foraaret 1622. — I Aaret 1622 fik Jørgen von Friborg, Muurmester, Raadmand i Slangerup, Penge „paa Regnskab af hans fortingede Arbeidsløn for et Taarn, saa og de Hvælvinger, Mure og Galleri, han har opmuret paa begge Sider af den øverste Slotsport“[2]). Terrassen har maaske først været belagt med Fliser, og uden at Fugerne have været tilstrækkelig tætte. Kongen skrev nemlig den 25. Marts 1630 til Lensmanden Frederik Urne, at han bl. A. skulde forhøre hvad Muurmester Jørgen Bæver forlangte

[1]) Chr. IVs Breve S. 89.

[2]) Johan Bøgvads Regnskaber ved Frederiksborg Lensregnskaber.

„for at dønnike og fli de Hvælvinger mellem Kirken og Kjøkkenet, som nu med Bly belægges, saa og Muren paa begge Sider at udstryge, som Vandet dem fordærvet haver“ [1]).

I August 1616 blev der sluttet Akkord med Steenhugger Hans Brochmand om at hugge to Gallerier af gullandsk Bloksteen til Frederiksborg, det ene 60 og det andet 124 Alen langt. Han skulde have 500 Dl. for dem begge; men da han døde førend de vare færdige, paatog Herman Rolfink sig at fuldføre dem, og da de afbetaltes den 2. Januar 1618, maa de vel dengang have været færdige. Men det er ikke let at afgjøre hvortil de vare bestemte. Paa Terrassen, der er omtrent 60 Alen lang, har der dog neppe været Plads til dem, men saa længe ingen nærmere Oplysning herom haves, kan man snarere formode, at de skulde opstilles ved Kongefløien, paa det Sted hvor senere Marmorgalleriet blev anbragt. I saa Fald maa man antage, at Galleriet paa 124 Alens Længde skulde deles i to Afdelinger og den ene opstilles ovenover den anden, og at Galleriet paa 60 Alens Længde har været en Slags Rækværk. Af flere gode Grunde maa man antage, at Marmorgalleriet ikke oprindelig har været paatænkt, i al Fald ikke i den Skikkelse, som det endelig fik. Det blev først opstillet 1621; men Tanken om at pryde Hovedfløien med et Galleri, kan dog let være opstaaet hos Kongen meget tidligere. Saaledes havde han allerede i Aaret 1610 ladet opføre et Galleri paa to Etager ved det lille Slot Ibstrup.

Om Marmorgalleriet har man heldigviis temmelig sikkre Oplysninger, og saaledes veed man, at det er opsat i Aaret 1621 af den samme Lorentz Peitersen Sweis fra Amsterdam, der ogsaa har forfærdiget Altertavlen til Christiansstads Kirke. I sin Almanak for 1621 har Kongen skrevet under 1. Oktober: „Gav jeg Lorentz, som haver forfærdiget Galleriet paa Frederiksborg, 2000 Dl. in Specie paa Regnskab“, og under 15. Oktb. „Gav jeg Lorentz, som satte Galleriet op, 1500 Dl. in Specie. Forærede jeg hans Svende 10 halve Kroner“. Men at det er Lorentz Sweis der menes, fremgaaer af en endnu opbevaret Kvittering fra ham, dat. Frederiksborg den 12. Oktober 1621, for endeel Bly m. m. som han havde modtaget og forbrugt til at lodde med, samt for endeel Søm, forbrugte til Stilladset[2]).

---

[1](Chr. IVs Breve S. 401.

[2]) Kvitteringen er trykt i: Frederiksborg Slot i det 17de Aarhundrede, af F. R. Friis, S. 81.

Paa den Side af Hovedfløien, der vender ud mod Søen, blev der nogle Aar senere anbragt to smaa Karnapper. Steenhuggerarbeidet hertil, hvoriblandt 4 lange Kampesteen, udførtes af Herman Rolfink. I Mai 1625 fik han Betaling for at have med to Svende arbeidet i 12 Dage paa Vinterstuen paa Frederiksborg, og da denne Stue netop laae ved den ene Karnap, har dette Arbeide maaske været en Følge af Karnappens Anbringelse. — Den 22. Decb. 1632 skrev Kongen fra Frederiksborg til Frederik Urne: „Blytækkeren paa Kronborg skal begive sig hid efter Helligdagene og gjøre nogle Render ud paa Siden eller ud paa Hjørnerne fortil paa det glatte Tag over Krydshuset, saa at Vandet kan have sit Løb over Muren og den ikke fordærve. De tvende Karnapper, som er bygget ud paa Siderne paa Huset, skal ogsaa flies med Render, saa at Vandet ikke falder paa Muren. De samme Render skal udaf Smeden paa Hammermøllen befæstiges, saa at Renderne derpaa kan ligge“[1]).

Paa Kongefløien var Arbeidet vistnok stedse under Slottets Opførelse rykket noget videre frem end paa de to andre Fløie, saavel indvendig som udvendig. Vi ville her give en Udsigt over Snedker-, Kalksnider- og Malerarbeidet m. m. i Kongefløien og Prindsessefløien, og dernæst omtale Kirken og den store Sal over samme, der var meget længe under Arbeide. Det maa dog her bemærkes, at naar der tales om „den store Sal“, saa er det nok muligt, at dette Udtryk betegner snart een Sal og snart en anden, nemlig en af dem, der til en vis Tid var under Arbeide.

I Aarene 1605—11 arbeidede Snedker Christoffer Graa paa Lofter, Vindueskarme, Døre og Dørgerichter til Slottet. Hans von der Brygge eller Thorbrøgge, der tjente under Krigsfolket paa Kronborg, fik i Februar 1608 430 Dl. for det „Dække“, (Loft) han havde gjort i H. Ms. Runddeel paa det nye Huus (vel altsaa Taarnværelset ved Sommerstuen). Desuden gjorde han endeel Friser m. m., hvoraf nogle bleve anbragte i „Krydshuset“ og Hvælvingen. Dørgerichterne til Kongens eget Kammer kostede hver 44 Dl. Han leverede endeel Friser og Lister af sit eget Tømmer, efter Tilsynsmand Poul Rumlers Beviis. En Dreier leverede nogle dreiede runde Lister og dreiede Gesimser.

---

[1]) Fr. Urnes Kopibog. Det er ikke klart hvad der menes med Krydshuset, som ogsaa nævnes i Rentemesterregnskaberne og i Inventarierne af 1650 og 1705; men det er maaske den firkantede Udbygning midt paa Kongefløien, ud mod Søen.

Snedkerarbeidet var i hine Tider ofte prydet med Billedskjærerarbeide, og det var vistnok ikke sjeldent, at en og samme Mester paatog sig at levere begge Dele. I September 1606 fik Engelbrecht Melsted udbetalt Resten af 93 Daler for endeel saakaldte „Skortosser“[1]), nemlig 12 store, à 2 Daler, 36 middelmaadige og smaa à 1½ Daler og 5 dobbelte à 3 Daler, han havde udskaaret i Billedsniderarbeide til det Snedkerarbeide, Gregers Greus udførte til Kjøbenhavns Slot og Frederiksborg. 1609 fik han 80 Dl. for 5 Dækker af Vognskud, forfærdigede i udskaaret Arbeide og indsatte over de 5 Vinduer i den Runddeel udenfor Kongens eget Gemak. I August 1607 fik Billedskjærer Stats Otto von Lüneburg 72 Dl. for at have udskaaret 16 Heste af Vognskud og Egetræ til at staffere Loftet med i Kongens eget Gemak (Sommerstuen). I Januar 1610 blev der skrevet til Joachim Bylow om at betale Frederik Billedsniders Enke[2]) 50 Dl. for Arbeide, hendes Mand havde gjort til Frederiksborg.

Snedker Hans Barchmand blev den 8. Mai 1616 ansat som Snedker ved Slottet, dog saaledes at Ansættelsen skulde regnes fra den 14. April 1611. Han fik i aarlig Løn 40 Dl. og en sædvanlig Hofklædning, og hver Maaned til Kostpenge for sig og en Dreng 8 Dl. Saalænge han arbeidede i Muskat og Ibenholt, fik han daglig for hver Svend, som arbeidede hos ham, 4 Skilling dansk[3]). Han begyndte allerede tilligemed sine Svende at arbeide paa Frederiksborg i Foraaret 1611, formodentlig den 14. April. Han havde selv udlagt Penge for adskillige Slags farvet Træ til Arbeidet der. (I Juni 1611 betaltes Fragt for 4 Kister med farvet Træ, som Claus von Stettin havde sendt fra Stettin til Frederiksborg). I Septb. 1610 fik Adam Corneliussen i Kjøbenhavn Betaling for 3 dreiede Piller, 4 Kapitæler, 4 Fodgesimser og 2 Spidser, altsammen udført af Kongens „Iffuentræ“ og leveret til Gregers Greus for at indsættes i Dronningens Smykkekammer paa Frederiksborg.

Hofsnedker Gregers Greus udførte i det Hele meget Snedkerarbeide paa Frederiksborg, især i Aarene 1606—13, og en

---

[1]) Dette Ord er formodentlig opstaaet ved en Fordreielse af det franske Cartouche (ital. cartozzo eller cartoccio), der bl. A. betyder en sirlig Indfatning om Portræter, Indskrifter o. s. v. Nogle „Skortosser“ anbragtes ligeledes paa Kronborg.

[2]) Maaske Fr. Kormanns Enke, der nævnes S. 42.

[3]) Historisk Tidsskrift IV, 584. — Hans Barchmand fik 19. Juli 1619 Skjøde paa en Grund ved Frederiksborg.

Mængde Snedkere og Billedskjærere arbeidede hos ham. Endeel af hans Arbeide var formodentlig til Loftet over Riddersalen, om hvilket Loft Adam Berg siger i sin Beskrivelse af Frederiksborg, at 26 Billedhuggere arbeidede paa det i 7 Aar.

Den ovennævnte Stads Otto, eller som han her kaldes, „Stachius Otto, Billedsnider i Malmø“, havde af Kongens eget Træ udskaaret 4 store Billeder, som skulde opsættes paa den store Sal paa Frederiksborg, hvorfor han i April 1612 fik 32 Dl. I August 1617 fik han atter 32 Dl. i Arbeidsløn for 4 Fyldinger af Træ, som han havde udskaret for Kongen, og som vare blevne indsatte i begge Enderne paa Dækket i den store Sal paa Frederiksborg. I Henhold til en Akkord af 2. Juli 1617 blev der den 30 Decb. 1618 afbetalt ham 100 Dl. „for 4 Træbilleder udi de 4 Planeters Skikkelse, som er Jupiter med 2 Adeler, Mars med 2 Hunde, Venus med 2 Svaner og Solen med 3 Heste, leverede til Peiter Meier for at udstafferes med Guld og Farve og siden forskikkes til Frederiksborg og opstilles udi Tækket under Loftet i det nye Huus, som stander paa Rendebanen sammesteds“. Her maa altsaa være meent Salen i Audientshuset, eller maaske Judiceerhuset. — I Marts 1619 fik han 50 Dl. „for tvende store udskaarne Fyldinger, det ene Merkurius med to Fugle foran, det andet Lunæ Gestalt med 2 Kvindes Personer, som kommer at stande paa Frederiksborg“.

Kalksniderarbeidet udførtes af Kalksnider Vilhelm Korffer eller Korffuer, til hvem der i Aarene 1607—11 udbetaltes betydelige Summer derfor. I Juni 1607 blev der gjort Akkord med ham om, at han skulde sire og staffere med udskaaret Kalkarbeide de Gemakker i det nye Huus paa Frederiksborg, med hans egne Folk og paa hans egen Kost, for 1500 Dl. og naar han var færdig, 60 Dl. i Tærepenge. Det var formodentlig for dette Arbeide, at den sidste Rest betaltes ham den 13. Octb. 1609, og paa samme Tid fik han Restbeløbet af 1300 Dl. for Kalksniderarbeide „paa det mellemste Loft“. Samme Aar fik han 100 Dl. for et Kammer i en Runddeel, 300 Dl. for et større og 50 Dl. for to mindre Værelser. Der anskaffedes efterhaanden en stor Deel Kalk til dette Arbeide; saaledes fik Ditlev Holk i Aaret 1609 Befaling at forskaffe 15 Læster Kalk til Dønnikemesteren paa Frederiksborg. Samme Aar blev der til Korffers Arbeide kjøbt Haar for omtrent 150 Dl.

Alt dette Kalksniderarbeide udførtes vistnok i den midterste Fløi. Senere arbeidede Korffer i den østre Fløi, og for Arbeidet

i denne maa han ialt have faaet 1600 Dl., hvilket sees af følgende Afregning i Rentemesterregnskaberne:

Eftersom K. M. naadigst er forenet med Vilhelm Korffer, Kalksnider, at han med Kalksniderarbeide skal staffere det Huus langs igjennem paa de Gemakker og Kammerse, som bliver over Kjøkkenet paa den nye Bygning paa Frederiksborg, hvorfor Kongen naadigst haver bevilget hannem 800 Dl. efter et hos Joachim Bylow til Hageløs, Høvedsmand paa Frederiksborg, hans Brev og Forskrivnings Formelding til ærlig og velbyrdig Mand Breide Rantzov til Rantzholm, K. M. Statholder, udskrevet den 18. Juni Anno 1610. Derefter haver høibemeldte K. M. paa ny igjen med fornævnte Kalksnider gjort Fortingning for fornævnte Huus at dønnike udi alle trende Lofter, undtagen 1 Gemak i den ene Ende, for kvilket forbemeldte Arbeide K. M. naadigst haver bevilget hannem 1500 Dl., og skal hermed den første Fortingning (anlangendes de 800 Dl.) som forskrevet staaer, intet giælde eller have paa sig, efter et andet Joachim Bylows Brevs Indhold til forbemeldte Breide Rantzov, Statholder, udskrevet, dateret den 19. Oktober udi samme fornævnte Aar 1610. Dernæst haver Joachim Bylow tilskrevet Statholderen, af Frederiksborg den 29. Marts næstforleden udi nærværendes Aar 1611, at høibemeldte K. M. naadigst haver bevilget fornævnte Mester Vilhelm Korffer 100 Dl. over den Fortingning, H. M. med hannem om fornævnte Arbeide var forenet, af den Aarsag, at han udi et Gemak ydermere fornævnte Arbeide haver stafferet end hannem tilforn var befalet. Gjør saa tilsammen, som fornævnte Kalksnider for fornævnte Arbeide af K. M. tilkommer, eftersom forskrevet staaer, 1600 Dl. Derimod er hannem paa underskedlige Tider, som var d. 7. Juli, 25. Oktb. Anno 1610, item 19. Januar, 3. April, 8. Mai, 19. Juni, 14. Aug. og 10. Sept. næstforleden udi nærværendes Aar 1611 bleven givet og fornøiet paa Regnskab her af K. Majs. Rentekammer 1200 Dl. efter hans derpaa udgivne Bevises Formelding. Og befindes saa, at K. M. bliver hannem paa dette Arbeide skyldig 400 Dl., som hannem nu er bleven fornøiet og afbetalt. Actum den 19. Octobris 1611.

Malerarbeidet udførtes af flere Malere, hvoraf nogle vistnok gave sig af baade med Malerkunsten og med Malerhaandværket.

Johannes von Wick fik allerede i Oktober 1604 Penge paa Regnskab „for det Loft over Salen udi det nye Huus paa Frederiksborg, han skal staffere og formale med Guld, Sølv og anden

kostelig Oliefarve". Endeel af Bygningen maa altsaa dengang have været under Tag, eller dog havt et foreløbigt Tag, hvis her ikke menes en Sal i det ovennævnte Lysthuus. Endnu i Decb. 1606 arbeidede Johannes Wick paa et Loft over en Sal paa Frederiksborg. Det maa ogsaa være om ham, at Kongen har noteret følgende i sin Skrivekalender, under 30. April 1607: „Fortingede jeg med Johan Maler, boende udi Kjøbenhavn, at han skal færdiggjøre de tvende aflange Stykker, som kommer udi Tækken i mit Kammer udi Frederiksborg, og skal have for Stykket 20 Dl." Ved en Afregning med ham 1607 fik han nemlig: „for to store Paneler under Loftet i Kongens eget Gemak 40 Dl; for 8 skjæve Paneler i Hjørnerne under Loftet 80 Dl., og for 24 smaa Paneler 124 Dl., i Alt 264 Dl. Han er maaske ogsaa den Johan Maler af Flensborg, der ifølge Kongens Almanakoptegnelse af 17. Novb. 1607 skulde male et Sengekammerloft for 89 Dl. I Aaret 1609 eller maaske tidligere begyndte han paa at gjøre „Patroner" hvorefter der skulde væves Tapeter, af hvilke nogle vare bestemte til Frederiksborg. Han maa være død inden 10. Decb. 1613, da Enke Voldborg Hansdatter nævnes.

I Kongens Skrivekalender for 1607 omtales flere Steder en Peter Maler af Helsingør, der udførte endeel Arbeide paa Frederiksborg, hvoriblandt en Karnap ved Kongens Stue. Denne Peter Maler var maaske den samme som Peter Meier den ældre, der i al Fald i Aaret 1607 paatog sig at male et Gemak paa Frederiksborg, med sit eget Guld, Sølv og Farve. Men Peter Meier den ældre er formodentlig død inden 25. April 1608, da Sønnen, Peter Meier den yngre, fik Penge paa Regnskab for dette Arbeide. Sidstnævnte havde i Oktober 1608 fuldført et Tække i Kongens eget Kammer, hvorfor han fik 500 Dl. samt 4 Dørgerichter, og nogle Friser og Vinduer, hvorfor han fik 200 Dl. Desuden malede han en Karnap ved Kongens Stue, hvilken formodentlig var det samme som den „Runddeel" ved Kongens eget Kammer, der var fuldført (med eget Guld, Sølv og Farve), i Februar 1609, og hvorfor han fik 200 Dl. S. A. malede han desuden 5 Dækker over Vinduerne i Runddelen ved Kongens Kammer, à 11 Dl., en Brønd og en Dør i Kongens Sovekammer m. m. — Den 26. September 1610 afbetaltes Peter Meier den yngre 700 Dl. „for et Kammer ovenover Dronningens Kammer, som de Skibe er forordnet udi, han har stafferet, formalet og forfærdiget, dog Skibene ikke indbefattede i denne Fortingning". Her er altsaa Tale om Skibssalen, det østligste Værelse i Kongefløiens tredie Etage. Skibene

bleve malede deels af Peter Meier og deels af Diderik Moll[1]), der forøvrigt i Aaret 1608 havde paataget sig at male et stort Loft paa Frederiksborg. I Aaret 1609 malede Diderik Moll og hans Svende „paa de Skibe, som skal hænge udi den nye Sal paa Frederiksborg"; ligeledes „paa de Skibe, som er udskaaren udi de Dørstykker, som skal forskikkes til Frederiksborg", samt „paa de Skibe, som skal staae udi Salen paa Frederiksborg". Alle disse Skibe synes at have været færdige i Begyndelsen af Marts 1610. I Novb. s. A. afbetaltes Peter Meier for at have malet 7 smaa Skibe under Loftet i Salen. (1623 malede han endeel større og mindre Billeder (maaske udskaarne), nogle Rammer, en Skorsteen og to store Billeder staaende ved den øverste Ende af Vindebroen ved Slottet).

Peder Staffensen malede Dronningens Smykkekammer med eget Guld, Sølv og Farve, og fik derfor 150 Dl. Han var færdig dermed i Decb. 1608.

Johan von Enem eller Enum fra Nyborg arbeidede ligeledes paa Frederiksborg, og i Januar 1612 afbetaltes ham 160 Dl. for 4 Kunststykker, han havde forfærdiget. I Rentemesterregnskaberne anføres under 19. August 1615: „givet Marine, afg. Johan von Enem, fôrrige Maler udi Nyborg, hans tilgodehavende Penge paa et Stykke Malværk med 3 Billeder og et Stykke med 1 Billede, han har gjort og forfærdiget for K. M. udi de nye Huse paa Frederiksborg".

Poul Rumler udførte vistnok den betydeligste Deel af Malerarbeidet. Den 17. Decb. 1608 fik han et Restbeløb udbetalt, og indtil den Tid havde han fortjent 810 Dl. efter en tidligere Akkord, nemlig: 1, for det lange Gemak at male og staffere med eget Guld, Sølv og Farve 530 Dl.; for 4 Historier i samme Gemak, med Farve og Arbeidsløn 40 Dl. for hver[2]); for 12 Ovidiske Historier, malede i Dronningens eget Kammer, for hver Historie 10 Dl. — Indtil midt i April 1611 havde han fremdeles fortjent henved 1400 Dl., nemlig for et Gemak over Kongens Kammer, han med egen Farve havde stafferet, 500 Dl., for adskillige Antikviteter, han havde gjort i Kongens Læsekammer 350 Dl., for 2 Skorstene og en udskaaren Ramme, 14 Alen lang og 4 Alen bred, 35 Dl., og Resten for Døre, Vinduer osv.

---

[1]) At Diderik Moll havde arbeidet for Kongen 1596, er omtalt S. 202. I 1606 var han med Kongen i England, og havde en Svend med sig.
[2]) Maaske dem, der nævnes i Kongens Almanak, ved 11. Januar 1608.

Det er foran omtalt, at Kongen den 15. Febr. 1608 sluttede Akkord med Jesper Bogart om Steen- og Billedhuggerarbeidet til Kirken og til Galleriet mellem Sidefløiene. Bogart maa have været færdig med Kirkens Hvælving i Sommeren 1613, om ikke tidligere. Kongen gjorde nemlig den 14. Sept. 1613 Akkord med Maleren Poul Rumler om „at staffere og forfærdige Hvælvingen i Kirken paa Frederiksborg, efter den Bue og Kryds, som allerede giort og forfærdiget er“. Rumler skulde med egne Folk, og med eget Guld og Farve staffere hele Hvælvingen, ned til de Steenpiller, som den er sluttet paa. For at male hele Hvælvingen, bestaaende af 6 Kryds eller Buer, skulde han have 2040 Rd. (som er 340 Rd. for hver Bue). Pengene skulde betales ham paa Rentekammeret i Kjøbenhavn efterhaanden som Arbeidet skred frem, og naar det var færdigt, skulde han have den sidste Rest og tillige en Silke-Æreklædning (Hist. Tidsskrift IV, 582). Poul Rumler havde altsaa malet den første Bue som Prøve, og det hele Arbeide maa have været færdigt inden 27. Mai 1616, da han fik den sidste Rest af de 2040 Rd.

En anden Deel af Steenhuggerarbeidet, som særskilt omtales, er endeel sorte „Dutzsteen“, med indætsede Bogstaver, hvilke Steen formodentlig ere de sorte Marmortavler med Skriftsprog, der ere anbragte i Galleriets Brystværn. En Peder Trellund maa have paataget sig at levere disse Steen. I Decb. 1612 betaltes der nemlig Penge paa Regnskab til Kirstine, Peder Trellunds Enke, „for det Arbeide han før Kg. Maj. har gjort udi de sorte Tudssteen, han har poleret, skrevet og ætset“, hvilket Arbeide skulde opsættes i den nye Kirke paa Frederiksborg. I Oktober 1613 fik hun atter Penge for endeel saadanne Steen (for 36 sorte Tudssteen, poleret, skrevet, ætset og forgyldt, à 6 Dl.) samt for 2 mindre og 1 stor Steen, alle slebne. I Mai 1617 fik Villads Pedersen Trellund (formodentlig hendes Søn) 144 Dl. for at have poleret og forgyldt 24 af Hs. Majs. Tudssteen, for hver Steen 6 Dl.[1])

Den pragtfulde og kostbare Altertavle er af Sølv og Ibenholt, og indlagt med Perlemoder og forskjellige Træsorter. Den er rigt prydet med fritstaaende Billeder og graverede Sølvplader, især med bibelske Fremstillinger. Men da et af Billederne fore-

---

[1]) Et Par andre Steentavler med indætset Skrift paa nævnes i Frederiksborg Slots Inventarium af 1650 (D. Saml. II, 146).

stiller den hellige Sebastians Martyrdød, og da der paa Altertavlen findes en stor Mængde smaa Skuffer, som formodentlig have været bestemte til at gjemme Relikvier i, maa man antage, at den først har været bestemt til et eller andet katholsk Kapel, og at den er bleven kjøbt af Kong Christian den Fjerde ved en eller anden Leilighed. Det er maaske denne Altertavle, hvorom der anføres i Rentemesterregnskaberne under 30. Septb. 1606: „Kjøbt et kosteligt Alter, med forgyldt og hvidt Sølv beslaget og stafferet, af Juvellerer Hans Mouridsen af Hamborg, for 9227 Rd.“ Den 12. Juni 1621 skrev Christian den Fjerde til Chr. Friis: „Hans Stenvinkel skal befales, at han gjør Alteret til Frederiksborg færdigt“ [1]). Den 3. Marts 1633 skrev Kongen fra Frederiksborg til Lensmanden Frederik Urne: „Du skal tale med den hollandske Resident og fornemme udaf hannem naar at den Mand, som jeg for nogle Aar siden lod gjøre adskilligt Arbeide for mig udaf Steen, vil komme hid. Thi jeg er tilsinds at lade forandre Altertavlen her udi Kirken, saa at den kan blive større, dog saa at Sølvet kan komme derudi igjen. Saafremt nu samme Mand, som hedder Lorentz, intet sig kunde indstille, da faaer jeg at see mig om en anden“ [2]). Den Mand, som Kongen omtaler, er formodentlig Lorentz Petersen Sweis af Amsterdam, der havde opsat Marmorgalleriet paa Frederiksborg.

Prædikestolen er ligeledes af Ibenholt og rigt prydet med Sølvfigurer; men hvor eller af hvem den er forfærdiget, vides ikke. Døbefonten er af sort Marmor, og da Frederik den Andens Navn staaer paa den, har den formodentlig staaet i den gamle Slotskirke. Hertil skal forhen have hørt et Sølv Døbefad, med et Laag af drevet Sølv, prydet med Englehoveder, men i Stedet for dette findes der nu kun et Messingbækken.

Den Deel af Kirkens Inventarium, hvis Oprindelse man bedst kjender, er Orgelerne. Kirken blev nemlig i sin Tid forsynet med ikke mindre end tre Orgeler.

Det store faststaaende Orgel, der havde sin Plads i Kirkens Nordende, blev forfærdiget af Nicolaus Maas, der paabegyndte det allerede 1606. Han skulde forfærdige det „efter den Afrids og Skabelon, som derpaa var overantvordet ham“, og derfor have

---

[1]) Christian den Fjerdes Breve I, 97.

[2]) Fr. Urnes Kopibog, Ms. i Geheimearkivet og i det kgl. Bibl. (g. k. S. 2621, 4to.)

1800 Dl. Det er formodentlig først blevet færdigt i Aaret 1616. Paa dets ene Side stod nemlig Kongens Valgsprog: *Regna firmat pietas*, og derunder Aarstallet 1616, og paa den anden Side stod det samme Aarstal og Ordene: *Spiritu sancto tuo.* Men Nicolaus Maas maa være død kort efter at det blev færdigt, da hans Enke Anne Pedersdatter i Aaret 1617 fik en Rest af Betalingen for et Orgel til Frederiksborg nye Kirke. Det var uden Tvivl til dette Orgel, at den ovenfor omtalte Stats Otto, „Billedsnider i Malmø", leverede Træværket. Ifølge Akkord af 6. Mai 1614 skulde han forfærdige et Orgelværk af eget Tømmer, paa egen Bekostning udi den nye Kirke paa Frederiksborg, saavidt som Billedsnider- og Snedkerarbeidet angik, hvorfor han skulde have 1400 Dl. Dette Orgel, der skal have været et af de bedste her i Landet, blev fuldstændig ødelagt ved Branden 1859, men er nu erstattet af et nyt.

I Aarene 1610—11 arbeidede Nicolaus Maas saavel paa dette Orgel som paa et „Sølv Positiv", hvortil Træværket blev gjort i Hamborg. Dette saakaldte Sølvorgel beskrives som meget pragtfuldt. Træværket bestod især af Ibenholt og var indlagt med forskjellige Træsorter, og det var rigt prydet med udstukne Sølvplader og Sølvbilleder. Men som musikalsk Instrument var det kun maadeligt, og det blev formodentlig ødelagt allerede i Slutningen af det 17. Aarhundrede. Det var maaske ikke oprindelig bestemt til Frederiksborg. (See herom Bruuns Danske Samlinger II, 124 fg.)

Om det andet løse Orgel bemærkes i Rentemesterregnskaberne under 3. April 1614 at Esaias Compenius, Orgelmager, fik Penge paa Regnskab „for et Orgelværk, han har indført fra Tydskland her ind i Riget, som kommer at staae udi Slotskirken paa Frederiksborg". Det kom senere op i Riddersalen. I Slutningen af forrige Aarhundrede blev det afgivet til Frederiksberg Slotskirke, og da Frederiksberg Slot i Aaret 1868 blev indrettet til Militæranstalt, kom Orgelet tilbage til Frederiksborg. Dette Orgel, paa hvilket sees det danske og det brandenborgske Vaaben, skal have været en Gave til Kong Christian den Fjerde fra hans Svigerfader Markgrev Joachim Frederik af Brandenburg. Det staaer nu paa Omgangen over Alteret, hvor det vistnok ogsaa forhen har staaet.

Kirkestolene, der findes paa Gulvet, under Omgangen, ere paa Forsiden prydede med indlagt Arbeide af Ibenholt, Muskattræ og andre kostbare Træsorter, der danne allehaande billedlige

Fremstillinger. Disse Stole og det øvrige Snedkerarbeide i Kirken ere rimeligviis udførte af den ovennævnte Hans Barchmand og hans Svende. Omtrent lige for Prædikestolen findes er større Kirkestol, som Christian den Fjerde skal have benyttet, og som forhen var meget prægtigt udstyret med Stukkatur i Loftet og Malerier og Tapeter paa Væggene. Vinduet ind til denne Stol vender ud mod Slotsgaarden, hvor det er omgivet af et kunstigt udarbeidet og forgyldt Jerngitter, hvori sees en Fugl og Aarstallet 1617. Det antages at være forfærdiget af den berømte Kunstsmed Kasper Finke fra Helsingør, der i Aaret 1618 smedede Dørene til Christian den Fjerdes Kapel i Roskilde.

Men Christian den Fjerde havde desuden en anden Stol i Kirken, nemlig det berømte Bedekammer, der var indrettet paa Omgangen og lige under Orgelet. Vinduet, der vendte ud mod Ridebanen, var af Speilglas, og hver Rude var indfattet med en smal Række Glasmalerier, udførte af Evert Crynss v. d. Maes. Ved Døre stod det i Forbindelse med Kirkens Omgang og med en Gang, der førte ind til Kongefløien. Loftet, Panelet og Dørene vare indlagte med Ibenholt, Muskattræ og andre kostbare Træarter. Loftet var inddeelt i Felter og i sin Tid prydet med Frugter og Løvværk af drevet Sølv, men Sølvornamenterne bleve allerede i Christian den Fjerdes Tid erstattede af Elfenbeens Rosetter, som han selv skal have dreiet. Under Loftet hang en Lysekrone af Sølv. I Panelet var indfattet 22 Malerier. hvortil Indholdet var taget deels af Jesu Liv og deels af hans Lignelser. I Vinduesfordybningen var desuden et Maleri, der forestillede Christian den Fjerdes Syn paa Slottet Rodenburg 1625. Det var malet af Reinhold Thim. De 22 bibelske Billeder vare af stort Kunstværd, malede paa lige høie Kobberplader og fordeelte i to Rækker, den ene over den anden. Paa enkelte af Billederne saaes Aarstallene 1619, 1620 og 1621; men kun et af dem var malet af en dansk Maler, Peter Isacz eller Isaksen, de øvrige vare malede i Holland. Formodentlig har Peter Isaksen besørget Indkjøbet af dem. Christian den Fjerde har noteret i sin Almanak, ved 17. Decb. 1620: „Gav jeg Peter Isak 1266 Rd. in Specie, som var den sidste Rest for det Malværk, som kom i mit Kammer i Kirken til Frederiksborg“. — I Aarene 1618—19 havde Peter Isaksen flere Gange faaet Penge af Kongen „for noget Malværk“, uden at det anføres hvortil det var bestemt, men en stor Deel af det var vistnok bestemt til Bedekammeret.

Peter Isaksen døde i Helsingør 1625. (Den 27. Juni 1626 skrev den udvalgte Prinds Christian til Borgemestre og Raadmænd i Helsingør: „Vi bede Eder og ville, at I afgangne Peiter Isaksens Døttre, som sig ud af Riget ville begive, lader med deres Gods og Arv ubehindret passere, og dennem om Sætte- eller Tiendepenge ikke molestere“ [1]). I August 1627 fik Snedker Anton Meiding 240 Rd. for en Dørgericht af Ibenholt. Den var maaske bestemt til Bedekammeret. Blandt de mærkelige Gjenstande, som fandtes i dette Kammer, maa nævnes et lille Alter af Sølv og Ibenholt. I Begyndelsen af dette Aarhundrede blev dette Alter og Marmorbordet, hvorpaa det stod, afgivet til Museet for nordiske Oldsager, hvor begge Dele endnu findes.

Under Orgelet var tillige et mindre Kammer, der var lidt mindre end det ovennævnte, men ifølge Adam Bergs Beskrivelse udstyret paa omtrent samme Maade som dette. Dog var Loftet her prydet med Stukkaturarbeide, medens Væggene vare beklædte med Malerier og vævede Tapeter. I Inventariet af 1650 kaldes dette Kammer: „Dronningens Kirkestol oven i Kirken“ (D. Saml. II, 123), og i Inventariet af 1705: „Prindsessernes Stol“. H. Gerner kalder det Prindsessens Stol[2]).

I Aaret 1617 anskaffedes en stor Mængde Fliser, hvoraf vistnok en betydelig Deel anvendtes i Kirken og i Riddersalen. Bl. A. fik Herman Rolfink Betaling for at skure og polere 1316 Alen Fliser til Frederiksborg (han fik 16 Sk. for Stk.). En Mængde sorte og hvide Marmorfliser anskaffedes s. A. fra Holland. I Novb. s. A. betaltes Fragt for 7 Kister Marmorsteen og 1 Fad Alabast, som førtes til Kjøbenhavn og derfra sendtes til Frederiksborg.

Slotskirken er uden Tvivl først bleven færdig henimod Aar 1620; men det vides ikke naar den først blev taget i Brug, eller hvor man i disse Aar holdt Gudstjeneste paa Slottet[3]). Nogle

---

1) Sjæll. Tegn. XXIII fol. 211. — Den 10. Novb. 1619 skrev Kongen i sin Almanak: „Fik jeg Guldsmeden til Freder. 12 Dl. til at gjøre en Krog til Lysekronen i Kirken“.

2) H. T. Gerners metriske Beskrivelse af Frederiksborg, Manuskript i det kgl. Bibl., Thotts Samling Nr. 1390, 4to).

3) Den 12. April 1615 fik Christoffer Basse Befaling at lade give Morten Nielsen, „som er antagen til en Kordegn og Klokker her paa vort Slot Frederiksborg,“ 3 Dl. om Maaneden til Kostpenge og 20 Dl. til aarlig Løn, men Betalingen skulde regnes fra 1. August 1614 (Sjæll. Tegn. XXI, 109). Den 30. April 1622 betaltes Venzel Bohl, Indvaaner

Aar senere var Slotskirken atter under Arbeide. Fra først af var den vistnok kun bestemt til Brug for Hoffet og de øvrige Beboere af Slottet. I Aaret 1620 fik Hillerød By nemlig sin egen Kirke, der dog kun var lille og opført af Bindingsværk. I Juni 1620 fik Tømmermand Galde Troels Betaling „for et Boldhuus, han skal forandre og omhugge til en Kirke, som kommer til at staae paa Frederiksborg.“ Af et Brev fra Christian den Fjerde, skrevet den 12. Febr. 1621, seer man at Kirken dengang var under Opførelse[1]). Nogle af de hollandske Murere og Steenhuggere, der havde været med at opsætte Marmorgalleriet paa Slottet, arbeidede ligeledes paa denne Kirke. Men den blæste om i den stærke Storm den 25. November 1625, og kort efter blev der til midlertidigt Brug indrettet en Kirke i en af Slottets Staldbygninger[2]). Saaledes omtales 1625—26 nogle Stole, „som er gjort i Stalden paa Slottet, som holdes Prædiken udi“. I Frederiksborg Almissebog findes ved Aar 1630 følgende Bemærkning: „Den gamle Blok, som tilforn stod i Stalden, haver dette Aar ikke været brugelig, eftersom Hans Kgl. Majestæt naadigst bevilgede Menigheden her paa Stedet at maatte holde deres Gudstjeneste udi Slotskirken“. Den 25. Decb. 1631 skrev Kongen til Frederik Urne:

„Vi bede dig og ville, at du strax efter at 3die Juledag er forbi, ordinerer enhver efter sin Condition og Vilkaar Stolestade her udi Slotskirken, saa nogle Stole blive paa den ene Side for Herremændene og paa den anden Side tvende Stole for Slotsfruen, og skal paa hver Stol gjøres en Seddel, hvorefter enhver sig kan vide at rette. Stolene skulle numeres, saa at de ikke tage Feil deraf. Fadeburskvinden og Meiersken med deres Medfølgere skulle blive i de Stole bagved Peblingerne, som dem forordnet ere“[3]).

---

i Hillerød, 7½ Dl. 2 Sk. for 50 Potter Rhinskviin, som Skolemesteren paa Frederiksborg havde hentet hos ham, og som var forbrugt til Messeviin i Slottets Kirke fra 1. Mai 1620 (Bilag 47 ved Lensregnskaberne).

[1]) Christian IV's Breve I, 87.

[2]) Danske Samlinger III, 391; sml. Nyt historisk Tidsskrift V, 168. — Gerner siger i sin Beskrivelse af Frederiksborg, at Kirken i Hillerød nedblæste St. Karens Nat 1627, og at der derefter blev holdt Gudstjeneste i en Stald, fordi Slotskirken ikke var færdig; men Aarstallet maa være urigtigt.

[3]) Geh.-Ar., Originale Kongebreve til Lensmændene paa Frederiksborg.

Den store Riddersal ovenover Kirken var maaske et af de Lokaler i Hovedbygningen, der senest kom i Stand, og dens Fuldførelse medtog en lang Aarrække. Loftet er rimeligviis udført af Hofsnedker Gregers Greus og hans Medhjælpere. En stor Mængde Billedskjærere og Snedkersvende arbeidede i mange Aar hos ham paa Frederiksborg, men det omtales i Reglen ikke hvad de arbeidede paa[1]). Gregers Greus maa imidlertid være død inden den 13. Oktober 1616[2]). Loftet har maaske været færdigt før den Tid; men i modsat Fald er det rimeligviis blevet fuldført af den ovennævnte Hans Barchmand, der netop samme Aar blev ansat som Snedker ved Slottet. Den 1. August 1616 fik Dreier Hans Lauridsen Betaling „for et Lampret, han har dreiet, som kommer at sidde udi den store Sal paa Frederiksborg".

Loftet i Riddersalen blev uden Tvivl malet af Poul Rumler, og der maa være sluttet en Kontrakt med ham derom, men den kjendes ikke. Den 30. April 1616 kvitterede Poul Rumler, „Maler og Opvarter paa Frederiksborg", for 1000 Sk. Orlofssøm, som han havde modtaget af Johan Bøgvad og forbrugt til „at opslaae og fastgjøre hvis Stykker, han havde nedtaget af Dækket paa den store Sal, medens han den havde formalet og stafferet". I November 1619 fik han 800 Dl. „paa Regnskab af de 2255 Dl. 33½ Sk., han skal have for 17¾ Alen Arbeide, han har malet og stafferet i den store Sal paa Frederiksborg videre end hans første Kontrakt formelder". I April 1620 fik han et Restbeløb af 700 Dl. for Arbeide til Kongen.

Væggene i Riddersalen vare betrukne med Guldlæders Tapeter. Christian den Fjerde har skrevet i sin Almanak, 25. Juni 1619: „Gav jeg nogle Skrædersvende 17½ Dl., hvilke som syede det forgyldte Læder sammen paa den store Sal"[3]). Den 7. November 1621 kvitterede Hans Mouridsen, Juvellerer af Hamborg, for 10 ubrugelige Hørgarns Lagen, forbrugte til at polere og renovere

[1]) See S. 11. — Den 26. Juni 1615 udbetaltes 19 Dl. 2 Sk. i Reisepenge til 6 Snedkersvende, som Kongen havde ladet antage i Hamborg til at arbeide paa Frederiksborg. — Den 29. August 1618 fik Palle Rosenkrands Befaling at forskaffe en Snedker (som ikke navngives) Bønder til Hjælp til at hugge Naurtræ til Brug paa Frederiksborg (Sjæll. Tegn. XXI, 336).

[2]) See S. 28.

[3]) Nyerup, Mag. for Reiseiagtt. IV, 462. — I et Brev af 5. Marts 1633 skriver Kongen: „Det forgyldte Læder til Frederiksborg skal være 170 Alen langt og 3 Alen dybt".

Sølvet med paa den store Sal, saa og som en Lysekrone var svøbt udi, der sammesteds er bleven ophængt[1]).

Riddersalen er altsaa bleven færdig omtrent ved denne Tid, men blev senere yderligere forskjønnet. Det var uden Tvivl langt tidligere bestemt, at Væggene ikke blot skulde have et fast Betræk, men at der ogsaa skulde udføres en Række vævede Tapeter til at ophænges her ved høitidelige Leiligheder. Kongen anskaffede flere Aar tidligere en stor Mængde Tapeter, hvoraf en meget betydelig Deel var bestemt til Frederiksborg, og mange af dem udførtes efter Tegninger af den ovennævnte Johan von Wick.

Fra den 15. August 1608 indtil den 27. Marts 1609 modtog Johan von Wick i Alt 401 Dl. 7 Sk. i Arbeidsløn for 6 hele Patroner med Lister, som han havde malet for Kongen. Han malede dem paa Papir, med sin egen Farve, og fik i Arbeidsløn for hver Alen 5 Mark danske „før gik“. De udgjorde tilsammen 331 Alen, og leveredes til Tapetmageren i Tugthuset ved Helliggeists Kirke i Kjøbenhavn, som skulde bruge dem til at væve Tapeter. efter. Den 25. April 1609 fik Johan Wick 36 Dl. 12 Sk. i Arbeidsløn, „for en heel Patron med Listerne omkring“, som indeholdt 30 Alen, og som blev leveret i Tugthuset, til samme Brug. Kort efter begyndte han paa 6 nye Patroner, og om disse gjordes følgende Afregning med ham 1609:

„Den 8. Septbr. givet Johannes von Wick, Maler, 55 Dl. 20 Sk., hvormed ham nu aldeles er bleven fornøiet og afbetalt 395 Dl. 20 Sk., hans bevilgede Betaling og fortjente Arbeidsløn, ham af K. Maj. underd. har tilkommet for 6 ganske Patroner, han for høibemeldte K. Maj. har malet og forfærdiget paa Realpapir, hvorefter skal væves det flamske Tapetseri, K. Maj. naadigst lader. gjøre og forfærdige, hvilke fornævnte Patroner have holdt tilsammen 336 Alen, beregnet hans Arbeidsløn for hver Alen af fornævnte Tapetseri at male og forfærdige 5 Mark danske, eftersom Hr. Statholder, velbyrdige Breide Rantzov til Rantzovsholm, paa K. Majs. Vegne med ham saaledes er fordragen og overeens kommen. Af hvilke fornævnte Patroner han efter H. Majs. egen naadigste Befaling har antvordet Isak Peitersen af Helsingør 3 Patroner, som have holdt 168 Alen og han har oversendt til Holland, hvor efter han endeel af fornævnte Tapetseri der sammesteds for Kgl. Maj. skal lade væve og forfærdige, efter hosliggende hans overgivne Bevises Formelding. Og hvis

[1]) Bilag 204 ved Frederiksborg Lensregnskaber for 1621.

de øvrige trende Patroner sig belanger, som ogsaa have holdt 168 Alen, dem har han selv til sig annammet, hvorefter han for K. Maj. i lige Maade skal lade væve en Part af samme flamske Tapetseri, efter den Kontraks Formelding, som forbemeldte Hr. Statholder paa K. Majs. Vegne derom med ham gjort og indgangen har. Og er ham tilforn her af K. Majs. Rentekammer paa adskillige Tider fra den 22. Mai og til den 2. September næst forleden udi nærværende Aar 1609 bleven givet og fornøiet paa Regning af samme hans Arbeidsløn 340 Dl., efter hans derpaa udgivne underskrevne Bevisers Formelding."

Det anføres ikke udtrykkelig, at disse Tapeter vare bestemte til Frederiksborg. Men den 7. Oktober 1610 og flere Gange senere fik Johan von Wick Penge paa Regnskab „for endeel adskillige Patroner at male paa Papir, hvorefter skal væves endeel flamsk Tapetseri, som skal opslaaes i den store Sal i det nye Huus paa Frederiksborg".

Omtrent paa samme Tid som Johan von Wick malede Patroner, har han saaledes ogsaa paataget sig at lade væve Tapeter efter nogle af disse, og Rentemesterregnskaberne vise, at det skete oftere. Den 7. September 1609 gjorde Breide Rantzov paa Kongens Vegne Akkord med Johan von Wick, boende i Kjøbenhavn, om at han for Kongen skulde „forfærdige nogle Stykker Tapetseri, efter den Viis og Maade som det Tapetseri paa Kronborg gjort er, og dem af hans eget Guld, Silke og „Gjørenn", saavel som anden des Tilbehøring paa sin egen Bekostning forfærdige". For hver sjællandske Alen af Tapeterne, som han leverede, blev der lovet ham 8 Dl. som efter Leiligheden skulde betales ham af Rentekammeret.

Den 13. Januar 1611 fik Johan von Wick, 30 Dl. paa Regnskab „for endeel flamske Tapetseri, han har under Hænderne at gjøre og forfærdige for K. Maj., af hans egen Silke, Guld og „Gjørenn", som siden skal opslaaes udi den store Sal udi det nye Huus paa Frederiksborg". Han vedblev nu i lang Tid at arbeide paa disse Tapeter, men, som ovenfor bemærket, er han vistnok død 1613. Det følgende Aar lod Kongen en Hollænder ved Navn Franz Spiering, der eiede en Tapetfabrik i Delft, komme til Danmark. Spiering medbragte endeel Prøver af sine Tapeter, men disse synes ikke at have vundet Kongens Bifald, da Fabrikanten atter skal være reist bort i September s. A., uden at have afsat noget. Dette kom vistnok især af, at Kongen nu havde besluttet at lade udføre nogle store Tapeter, der skulde frem-

stille de vigtigste Begivenheder i den sidste Krig mod Sverig. Han henvendte sig derfor til Carl (eller Karel) van Mander, der ikke blot eiede en stor Tapetfabrik i Delft, men tillige var en betydelig Kunstner. Denne Carl van Mander kan med Grund kaldes den mellemste, til Forskjel fra Faderen, den berømte hollandske Maler og Forfatter af samme Navn, og Sønnen, der bosatte sig i Danmark. I Anledning af Bestillingen kom den mellemste Carl van Mander til Danmark, og i Oktober 1616 afsluttedes følgende Akkord mellem ham og Kongen[1]):

Conditiones Wornach Wir
Christian der Vierdte In Dennemarcken
Wegen ein Anzahll Tapezereien mit Carl Wermander, schiller vnd einwohner In Delfft, gnädigst haben handlen vnd schliessen lassen.
Dat. Schanderburg Octobris Anno 1616.

1. Soll er erstes tages nebenst vnsern dazu committirten an die Örter, dar etwas besonders im jüngst verwichenem Schwedischen Krigs, zwischen vns vnd dem feinde fürgelauffen, verfuegen, Selbig gegendt vnd landtschafft in augenschein nehmen, vnd sambt denen ihm fürgebildeten Krigs geschichten mit fleisz abreissen, darnach die Patronen vfs zihrligste stellen, vnd die Tapezereien verfertigen; zu dieser Reise wollen wir ihme mit freyer Zehrung vnd Wagenfuhr gnedigst versehen, vnd wegen seiner angewanten mühe vnd fleisses vom 20 Octobris bisz er wieder an vnserm Königl. hofflager anlangen werde, techlich einen Reichsthaller gnedigst entrichten vnd bezahlen lassen.

2. Oberwehnte Tapezereien soll er vnterthenigst verpflichtet sein, von zwey feine Seiden, mit einerlei gewondener seide, durchzuarbeiten, vnd aufs reicheste auszustaffiren, vnd eben so gutt von seide, wolle, vnd werck, alsz die besten Tapeten, die Spiering is gemacht, zuverfertigen.

3. Zum Anfange soll obgedachter Wermander 10 stücke solcher Tapezereien vnter handen nehmen, vnd vnseümblich vflegen, jedes von 60½ ellen, mehr oder weniger, nach lenge vnd breite dess gemachs, dass wir ihm vff vnserm Schloss Friedrichsburg gnedigst anweisen lassen werden. Selbige 10 stücke wirt er seiner vnterth. Zusage nach, zu auszgang 1½ Jhars, von künftigen fastenacht abzurechnen vnfeilbar in unser Statt Copenhagen lief-

[1]) Geheimearkivet, Innländscher Reg. 1611—16, fol. 164.

fern müssen, vnd soll alszdan ihm für ieder Brabantische ellen, Siebenzehen Reichsthaller in Specie entrichtet vnd bezahlt werden.

4. Nachdem er vff die handt eine Summa von 5000 Reichsthaller in Specie vnterth. begehret, wollen wir ihm dieselbige vff geleisteter gnüchsahmer caution, was dieselbige vntertheniġst eingebracht, fürstrecken, vnd wieder nach geliefferter arbeidt kürtzen vnd abziehen lassen.

Wan er diese ihm anbefohlene Reise vollenzogen vnd sich bei vnsz vnterthenigst wieder eingestellet, soll er vmb weiter versicherung ferner bei vnsz vnterth. anhalten, sich auch hinwiederumb gegen vnsz gebührlich zu reversiren schuldig sein. Vhrk. vnter vnserm Königl. handtzeichen vnd Secret, Datum Schanderburg etc.

Kunstneren fik altsaa den fornødne Underretning om de Begivenheder, der skulde fremstilles, og blev ført omkring paa de Steder, hvor der var bleven kæmpet. Der forefandtes vistnok ogsaa Tegninger m. m., som kunde give ham brugbare Oplysninger[1]). En hollandsk Kjøbmand ved Navn Johan de Willem, der boede i Kjøbenhavn, gik i Caution for Carl van Mander, og en anden Kontrakt, der bestemte hvad Tapeterne skulde forestille, afsluttedes i Flensborg den 9. Decb. 1616. Skizzerne maatte være færdige i Mai 1617 og Tapeterne i Løbet af to Aar derefter, og hvis Kongen blev tilfreds med dem, vilde han derpaa bestille nogle flere. Carl van Mander havde Tapeterne færdige til rette Tid, og den 19. Oktober 1619 indbød Kongen ham til at komme til sig paa Koldinghuus og medbringe dem. Den 31. August 1619 udstedte Generalstaterne et Dokument, ifølge hvilket det

[1]) At Dirik Moll havde gjort Tegninger af Kroningsfesten 1596, er omtalt ovenfor (S. 203). — Følgende Antegnelse findes i Rentemesterregnskaberne for 1614: „Den 10. Septb. givet Jochim Rappost, Contrafeier og Indvaaner udi Helsingør, 80 Dl., som ham paa K. Majs. Vegne er bevilget for trende Kobberplader, hvorudi han haver udstukken den Beleiring, høibem. K. Maj. har lagt for Kalmar og Elszborge udi denne nu senesten forledne svenske Feide, hvilke fornævnte Kobberplader, med Persen dertil, er indkommen i H. Majs. eget Kammer her paa Kjøbenhavns Slot, Kgl. Maj. selver tilhænde; og hvis de 20 Dl. sig belanger, som ham er forstrakt her af Rentekammeret den 2. Juni Anno 1612 paa Regnskab, dem er ham i lige Maade bevilget mod hvis Pendinge han har udgiven til endeel Malere, for den første Afrids over samme Beleiring, de have illumineret, som ogsaa er indkommen i Kgl. Majs. eget Kammer."

tillodes Carel Vermander (sic) fra de forenede Nederlande at føre til Danmark: 18 Stykker Tapetserier, forfærdigede af ham for Kongen af Danmark og nedpakkede i tre Kasser, frit og uden Afgift, imod Caution, at han inden fire Maaneder skulde fremlægge Kongens Beviis for, at denne havde modtaget bemeldte 18 Stykker Tapeter til sit eget Brug. Det var en ikke ringe Opmærksomhed, som Staterne viste Kongen af Danmark, da Udførselsafgiften paa slige Gjenstande var meget høi. Kongen gav ogsaa under 31. Decb. 1619 sit Beviis for Modtagelsen til eget Brug[1]). Han var meget tilfreds med Tapeterne og tilintetgjorde Johan de Willems Cautionsbeviis, og han maa have bestilt endnu flere Tapeter, saa at der omtrent ved Slutningen af Aaret 1620 var leveret i Alt 22 Stykker. Den 19. Decb. 1620 skrev Kongen i sin Almanak: „Gav jeg Carl von Mander 6005½ Dl. in Specie, som var Resten af det Tapetseri, der er paa Salen til Freder. Dog resterer der nogle faa smalle Stykker, som hannem skal betales naar de blive leverede". (Paa to af Tapeterne, hvert forestillende en Soldat paa Vagt, stod Kongens Valgsprog: „Regnum firmat pietas", og Fabrikantens Navn: „Karel van der Mander fecit Anno 1620"). Alle disse Tapeter bleve, som bekjendt, tilintetgjorte ved Frederiksborg Slots Brand i December 1859. Dog har man endnu Tegninger efter nogle af dem[2]).

Den ovennævnte Poul Rumler har vistnok havt meget at gjøre med Anordningen af Værelsernes Dekoration, da Tapeter, Friser m. m. tidt bleve leverede til ham. Den 23. April 1614 skrev Kongen i sin Almanak: „Kjøbte jeg 9 Stykker Tapetseri af Silke og Guld, af Basilius, Alen til 35 Dl. Item 7 andre Stykker Tapetseri af Silke og Guld, Alen til 25 Dl. Paa hvilke Tapetseri han strax haver paa Haanden bekommet 5325 Dl." At endeel af disse Tapeter og nogle flere, som kjøbtes af samme Mand, bleve anvendte paa Frederiksborg, sees af følgende Afregning i Rentemesterregnskaberne for 1614:

„Den 1. Septb. givet Adam Basseler, Tapieterer og Indvaaner

---

[1]) Noget lignende skete vistnok oftere. Saaledes udstedte Chr. IV den 28. Mai 1617 et Beviis for, at Peter Isaksen havde paataget sig at forskaffe 12 Malerier i Holland, til Kongens eget Brug (Geheimearkivet, Innl. Reg. 1600—1624. fol. 252).

[2]) En udførlig Afhandling om Carl van Mander og Tapeterne paa Frederiksborg Slot, af Dr. I. G. Burman Becker, findes i Ugentlige Blade, udg. af H. Hertz, 1859, S. 236. — Sml. nærv. Skrift S. 148.

til Antwerpen udi Brabant, 12,308 Dl. ½ Ort, hvormed ham nu aldeles er bleven fornøiet og afbetalt 29,313½ Dl. ½ Ort, som er hans Betaling for endeel adskillige kostelige Tapetseri, K. Maj. af ham naadigst kjøbt og bekommet haver, som efter følger: Først for 9 Stykker Tapetseri udi romerske Historier, af Guld, Sølv og Silke, som holdt tilsammen 480 Alen, Brabants Maal, for hver Alen 53 Dl.; dernæst 7 Stykker Tapetseri udi Dianæ Historier, af Guld, Sølv og Silke, holdt tilsammen 261 brabantske Alen, hver Alen for 25 Dl. Fremdeles 1 Stykke Tapetseri af Guld, Sølv og Silke, som holdt udi Længden 8½ brabantske Alen, og udi Breden 5½ Alen, for hver Alen udi sin Fiirkant 35 Dl. Item 8 Stykker Tapetseri af Silke, udi Trojanske Historier, og holdt tilsammen 221 brabantske Alen 1 Kvarteer, hver Alen for 9½ Dl.; hvilket alt forskrevne Tapetseri han den 24. Augusti næstforleden udi nærværende Aar 1614 har leveret paa Frederiksborg, efter hosliggende Poul Rumlers, K. Majs. Maler og Kammertjener der sammesteds, hans underskrevne Bevises Formelding. Sammeledes hans Betaling for 2 Kammer Tapetseri, holdt hver Kammer 225 brabantske Alen, beregnet hans Betaling for hver Alen af det ene Kammer 5½ Dl., saa og for hver Alen af det andet Kammer 5 Dl., hvilke forskrevne 2 Kammers Tapeter han den 13. Augusti nu senesten forleden har leveret ind udi K. Majs. eget Kammers her paa Kjøbenhavns Slot, efter hoslagte Ulrik Bødker, Hs. Majs. Kammertjener, hans underskrevne Bevises Formelding; og haver K. Maj. naadigst tilforn ladet give og fornøie ham af K. Majs. eget Kammers, ved Villum Dop, forrige Kammertjener[1]), paa Regnskab af hans Betaling 5,275 Dl. Desligeste er ham given Skrivelser til ærlig og velbyrdig Mand Geert Rantzov til Breidenborg, Statholder udi Fyrstendømmerne Slesvig, Holsteen, og Høvedsmand paa Haderslevhuus, at han ham skal fornøie og betale 12,000 Dl., hvormed denne Afregning aldeles er afklaret".

Den 29. Decbr. 1614 udstedte Kongen et Beviis for, at Adam Baseler i Juni Maaned s. A. havde leveret ham 4 Kasser, og nu 3 Kasser Tapeter, efter en derom afsluttet Kontrakt[2]). Et lignende Beviis udstedtes den 1. Marts 1616, om at Adam Baseler, Indvaaner i Hamborg, havde indleveret 5 Kasser med Tapeter og

---

[1]) Om ham kan sees Resenii Inscript. Hafn. p. 169, 170—71. Sml. Chr. IVs Kalenderantegnelse 1620, 2. Februar; Suhms Samlinger I, 3, S. 124.
[2]) Geheimearkivet, Innländ. Reg. 1600—1624, fol. 197.

Skilderier, som han i Aarene 1615 og 1616 havde paataget sig at kjøbe og tilveiebringe i Antwerpen og nærliggende Steder, til Kongens eget Behov[1]). Den 30. Juni 1616 udstedte Kongen et Beviis til Adam Baselers Hustru, om at hun samme Maaned havde indleveret 3 Kasser Tapeter og 2 Kasser Skilderier, som hendes Mand havde indkjøbt i Brabant, til Kongens eget Forbrug[2]).

Vi have nylig seet, at Poul Rumler i Septbr. 1614 var Kongens Maler og Kammertjener. 1616 eller tidligere kaldes han „Opvarter paa Gemakkerne" paa Frederiksborg, og han har maaskee tillige havt Overopsyn over de derværende Kunstsager. Men han vedblev fremdeles at virke som Maler. Den 15. August 1616 fik han Brev paa 200 Dl. for at undervise 2 Drenge i Malerkunsten i 2 Aar, fra Juul 1615 at regne. Den 29. Marts 1620 fik han af Kongen Skjøde paa et Stykke Jord med en tilhørende Dam ved Hillerød, ved Siden af Skriveren Johan Bøgvads Eiendom. Samme Dag udstedte han et Brev til Kongen om, at da han havde modtaget det omtalte Stykke Jord, efter det Skjødebrev, Kongen havde givet ham, forpligtede han sig derimod til „at male og anstryge lade, med alle de Farver, som bliver befalet, Døre, Vindueskarme og Lister, som vil gjøres fornødent paa det ganske Huus, som Kancelliet er udi paa Frederiksborg, og det naar K. Maj. det saaledes naadigst for godt anseendes vorder". 1620—21 malede Poul Rumler bl. A. med eget Guld, Sølv og Farve, Fru Kirstines Smykkekammer paa Frederiksborg. Den 30. April 1624 har Poul Rumler, Opvarter paa Frederiksborg Slot, kvitteret for Søm, forbrugte til at slaae Klæde op med. Kvitteringen er underskrevet: „Paulus Rumler Mein Eygen Handt". En anden Kvittering af ubetydeligt Indhold, 30. April 1625, er underskreven paa samme Maade[3]). Den 14. Februar 1625 fik Poul Rumler Brev paa Kirkens Anpart af Slangerup Sogns Kirketiende, mod en aarlig Afgift til Slangerup Kirke af 8 Pund Rug og 10 Pund Byg[4]). Den 13. August 1629 fik Poul Rumler Bevilling paa Esrom Mølle, mod deraf at give halv Landskyld, „som er 8 Pund Meel aarligen". Han maa være død inden 25. Januar 1641, hvilken Dag hans Enke fik Brev om at maatte

[1]) Anf. St. 230. [2]) Anf. St. 241.

[3]) Bilag Nr. 236 og 272 ved Frederiksborg Lensregnskaber 1624—25.

[4]) Chr. IV's Breve I, 148. Jørgen von Friborg, der tidligere havde faaet Brev paa at beholde denne Tiende sin Livstid (Hist. Tidsskrift IV, 589), maa altsaa dengang have været død.

beholde Esrom Mølle. Den 10. April 1641 fik Christian Rumler Fæstebrev paa denne Mølle[1]).

Midt for Kirkefløien staaer det store Kirketaarn, der tilligemed det prægtige Spir har en Høide af noget over 100 Alen. Taarnet indeholder en rummelig Steenvindeltrappe, der fører op til Riddersalen og til Klokkerne. I Taarnet var ophængt 4 Ringeklokker, alle med Aarstal og Indskrifter. Paa to af dem stod Aarstallet 1512, og de vare altsaa komne andetsteds fra. De vare maaske komne fra Ebbelholt Kloster til den gamle Slotskirke paa Frederiksborg. To af Klokkerne vare fra 1613 og 1647[2]). Desuden var her en Klokke, om hvilken Christian den Fjerde har noteret i sin Almanak: „Den 20. Decbr. 1614 blev Timeklokken til Frederiksborg støbt udi Kronborg „Geethus“.“ Noget høiere oppe i Taarnet hang den berømte „Specieklokke“, der kaldtes saaledes fordi der i dens Rand var anbragt 30 forskjellige større og mindre Sølvmønter og Skuepenge fra Kong Christian den Fjerdes Tid. Den brugtes til at slaae det andet Fuldslag paa. Fuldslaget blev nemlig slaaet dobbelt, paa to forskjellige Klokker. Den havde en usædvanlig smuk Klang, og en vidtløftig tydsk Indskrift med Aarstallet 1618. Om denne Klokke har Christian den Fjerde anført i sin Almanak, under 3. April 1618: „Blev den store Timeklokke, som er til Frederiksborg, støbt i Kjøbenhavn“. Samme Dag forærede Kongen „Gethersvenden“ (Klokkestøberens Svend) 4 Rosenobler.

I Taarnet fandtes endvidere et berømt Sangværk eller Klokkespil, der var indrettet til hver Time at spille et Psalmevers. Det indeholdt 16 smaa Klokker, 2 saakaldte Trommer af Kobber, og 13 støbte Messingvalser. Om dette Sangværk beretter Niels Helvad i Sylva chronologica maris baltici II, 308: „In diesem Jahr (ɔ: 1621) haben Ihr königliche Mayestät Christianus IV in Dennemarck, zu Friederichsburg ein Uhrwerck mit Glocken zurichten vnd machen lassen, dasz bey Tag vnnd Nacht alle Stunden seine Psalmen spielet, vnnd mit solcher reichen Invention, dasz in einer Stunde 50 unterschiedliche Melodeyen, ohn alle Mühe, rein nach dem Choral können gespielet werden, Dessen Werckes Gleichen nimmer zuvor in Dennemarck gewesen. Der Meister, so

[1]) Han havde 1663 en Proces angaaende Landgildet (Geheimearkivet, Processer III, 5 a-d).

[2]) Indskrifterne paa disse 4 Klokker og paa Specieklokken ere aftrykte i Thurahs danske Vitruvius II, 51—55.

das Werck gemacht und verfertiget hat, heist Johan Heckelaur, ein Orgelmacher, von Northauseu bürtig". Kongen har noteret i sin Almanak, under 14. Juni 1619: „Contraherede jeg med Johannes Heckelauer, at han mig skal forfærdige et Sangværk, som kan slaae 100 underskedlige Psalmer, hvorfor han skal have 1000 Dl., hvorpaa han haver bekommet 300 Dl. paa Haanden". Kongen har fremdeles noteret under 21. Decbr. 1620: „Gav jeg ham, som gjør det Klokkeværk paa Taarnet paa Frederiksborg, 50 Dl. in Specie paa Haanden"[1]), og under 12. Februar 1621: „Gav jeg 70 Dl. in Specie den Klokkemager, som gjør det Sangværk paa Taarnet"[2]). I Rentemesterregnskaberne anføres, at den 26. April 1621 fik Johannes Heckelow, Orgelmager af Northusen, 380 enkelte Dl., „hvormed ham nu aldeles er bleven fornøiet og afbetalt 800 Rd., som ham paa Kongens Vegne er lovet og tilsagt for et Sangværk med 16 Klokker udi, han har gjort for Kongen, efter hans Kontrakts Formelding, som er bleven opsat i Kirketaarnet paa Frederiksborg, og hvad de øvrige 420 Dl. angaaer, dem er bleven ham givet af K. Majs. eget Kammer paa Frederiksborg". Det synes saaledes, at Kongen feilagtigt har skrevet 1000 Dl. i Stedet for 800 Dl. — 1626 fik Hans Medscher, Seiermager i Helsingør, Penge for en Krone, han havde forfærdiget paa Sangværket. Den 30. August 1629 udbetaltes Penge til nogle Tømmermænd, „som havde hjulpet Seiermageren at arbeide i Taarnet da Sangværket blev nedtaget". Formodentlig blev det dengang repareret, og det synes at en Mester Felix (Fuchs) i Aaret 1633 var beskjæftiget med at støbe 16 nye Klokker til det.

Udvendig paa Kirketaarnet blev der anbragt 3 Uhrskiver, og desuden 3 Solskiver, der viste Timer og Minutter. Disse Solskiver bleve forfærdigede af Herman Rolfinck 1617—18. Solskiver

---

1) Nyerup, Magazin for Reiseiagttagelser IV, 460, 508.

2) Schlegels Samlungen II, 1 S. 46. I Nyt historisk Tidsskrift IV, 237 staaer feilagtigt 12. Januar 1621, og Bemærkningen om de 50 Dl. Kongen udbetalte den 21. Decbr. 1620 gjentages under 21. Decbr. 1621. — I Sjæll. Tegn. XXIX, 22 forekommer følgende, under 6. Juli 1647: „Rentemestrene fik Brev anlangende at sende den Mester til Frederiksborg, som gjør Sangværk, saa og at erfare om det er sandt, at Orgelmesteren i Kjøbenhavn stemmer Sangværket sammesteds, saa og at forstendige M. Isak Muurmester, at han uden Ophold flere Muurmestersvende skal skikke til Frederiksborg, eftersom K. M. vil endelig have Grundvolden, de der arbeider paa, færdig i denne Maaned".

anbragtes i den Tid meget ofte paa og ved større Bygninger, og indrettedes snart paa lodrette, snart paa vandrette og snart paa skraatstillede Flader. Solskiver vare nødvendige til at stille Uhrene efter, hvorfor man gjerne havde en Klokkestiller. En saadan Mand var ogsaa ansat paa Frederiksborg, og af et Brev fra Christian den Fjerde til Lensmanden Frederik Urne seer man hvilke Ubehageligheder Klokkestilleren udsatte sig for, ved at forsømme sin Pligt. Brevet er følgende:

„Efterdi denne Klokkestiller her paa Frederiksborg udi sin Bestilling er ganske uflittig naar jeg er tilstede, saa er letteligen at eragte hvorledes han den forvalter naar jeg intet er tilstede; da skal du befale Fogeden her sammesteds, at han udi min Fraværelse skal give Agt paa ham, og ham for hver Gang, han intet forvalter sin Bestilling ret, sætte i den spanske Tønde paa en halv Dags Tid. For det at han forsømte at ringe udi Gaar, den Tid Klokken var fem, derfor skal han staae 6 Timer i den spanske Tønde i Morgen. Frederiksborg den 17. Oktober 1633“.

Det er bekjendt at Christian den Fjerde lod indrette en Mønt og et Skatkammer paa Frederiksborg. Skatkammeret var i Kjælderen i det nordvestlige Hjørnetaarn, ud imod Søen, altsaa i Nærheden af Kongens Værelser. Det omtales flere Gange i Regnskaberne og i Kongens Breve m. m. Steenhuggeren Gert Barckman fik saaledes i Februar 1622 Penge for endeel ølandske Fliser, han havde poleret og nedlagt i dette Skatkammer. S. A. udbetalte Johan Bøgvad Penge til Henrik Ou, Steenhugger i Helsingør, der havde indpasset Steen i Mønten og Skatkammeret, og lagt de brede hugne Steen i Vinduerne i Skatkammeret. Derimod er der forskjellige Meninger om hvor Mønten har været; men den var maaske ikke stedse paa samme Sted, og det er muligt at Smelteværkstedet var paa eet Sted og Prægeværkstedet paa et andet. Efter Resens Tegning var Mønten bagved den vestre Bygning i den mellemste Slotsgaard; Berg siger i sin Beskrivelse af Frederiksborg, at ved den ene Ende af Rendebanen ligger Judiceerhuset, og ved den anden en stor Kvadersteensbygning, der kaldes Mønten. Men i Slutningen af Bogen, hvor han nærmere beskriver denne Bygning, kalder han den Audientshuset, og siger at i den nederste Etage fandtes Kongens Dreierkammer med mange dertil hørende kunstige Instrumenter. Dreierkammeret kan altsaa have været ved den ene Side af Porten og Mønten ved den anden; men det synes snarere, at Kongen har ladet selve Dreierkammeret forandre til

Møntværksted. I April 1622 udbetalte Johan Bøgvad Penge til Muurmester Jørgen Bæver, for Arbeide, der var udført paa Frederiksborg, og heriblandt nævnes: „for Gulvet i Dreierkammeret ved Boldhuset at optage, saa og Skorstenen der sammesteds at nedbryde og paa en anden Maner opsat med en Smelteovn og en anden Ovn deri, som Møntmesteren skal bruge, og Gulvet lagt igjen med hugne Fliser i Kalk". (Den 7. Januar 1644 skrev Kongen atter, at der skulde gjøres en Smelteovn i Dreierkammeret paa Frederiksborg.) I Februar 1622 fik Herman Rolfinck 20 Dl. for to store ølandske „Ligsteen", der skulde føres til Frederiksborg og der nedlægges i Mønten. Omtrent ved samme Tid omtales Indretningen af et *nyt* Dreierkammer. I Septb. 1622 fik nemlig Rasmus Elertsen Betaling af Johan Bøgvad for at have „dønniket en Runddeel paa Slottet, som Dreierkammeret skal være, i Kalksniderarbeide under Loftet, med Roser og Stjerner besat". I Marts 1629 betaltes et Panel og et Skab ved et Vindue i Salen over Mønten. Det er uden Tvivl den saakaldte Løngang, der jevnlig kaldes Gangen ved Mønten. Den 30. April 1630 kvitterede Ridefoged Henrik Nielsen for 15 Potter Olie, 2½ L℔. 4 ℔ Blaar, 70 Stkr. 5 Tom. Søm og 630 Stkr. Orlofssøm, „som var forbrugt til Bøndernes Geværer, som af dem blev annammet og af tvende Bøsseskytter reengjorte og siden ophængte paa Gangen ud til Rendebanen mellem Kongens Gemak og Mønten"[1]). „Den lange Gang til Mønten", eller „til Salen over Mønten" nævnes i Inventariet af 1650[2]).

Christian den Fjerde har noteret i sin Almanak, at den 14. Novb. 1619 betalte han Penge til Hans Grittenfenger (Snedker), og til en Dønnikemester, hvilke begge havde arbeidet paa Kancelliet. At Poul Rumler havde overtaget Malerarbeidet sammesteds i Marts 1620, er ovenfor omtalt.

Den 18. Mai 1621 fik Henrik Ou, Steenhugger, Betaling for at have lagt huggen Steen paa den 132 Alen lange Muur, „som gaaer fra det Huus, som Kancelliet er udi, og ind til Skandsen ved Slotherrens Stald"[3]).

Midt i den forreste Slotsgaard, hvis Brolægning dannedes af et Slags grov Mosaik, lod Christian den Fjerde indrette den saakaldte Neptunsbrønd. Den ældre Brønd fra Frederik den Andens

---

1) Bilag Nr. 330 ved Lensregnskaberne.
2) Danske Samlinger II, 169, 175.
3) Bilag 24 ved Lensregnskaberne for 1621.

Tid havde maaske staaet paa samme Sted. Neptunsbrønden paa Frederiksborg kjendes nu kun af Adam Bergs Beskrivelse; den er rigtignok ogsaa angivet saavel paa Kobberet i denne Bog som paa et Kobber i Resens Atlas, men begge Steder er Tegningen meget lille og meget utydelig. Af den udførlige Beskrivelse hos Berg seer man, at Brønden havde en ikke ringe Lighed med Brønden paa Kronborg, der var bleven indrettet endeel Aar tidligere, og af hvilken man endnu har en Afbildning. Omkring Neptunsbrønden var et sexkantet Bassin, hvis Indfatning var af sort, poleret Marmor. Hjørnerne havde Form af Postamenter, og paa disse stode Metalbilleder. Paa de tre af dem stode tre Statuer, „hvis Aarer og Sener ikke alene kunde sees, men ogsaa føles", og paa de andre tre Postamenter stode 3 Løver, hver med en Figur ved Siden, forestillende Freden, der holdt en Laurbærkrands over den ene Løve, Merkurius, der holdt Christian den Fjerdes Navnetræk over den anden, og Fama eller Rygtets Gudinde, der støttede sig til den tredie Løve. Midt i Bassinet stod en trekantet Marmorsøile, paa hvis Hjørner sad tre Delfiner med Venus, Ceres og Bakkus paa Ryggen, og imellem disse saaes smaa Englebilleder med Fugle. Paa Søilen var foroven anbragt Frugter og deslige; her stode tre Mænd med Vandkander i Hænderne, og allerøverst et Neptunsbillede. Fra alle Billederne strømmede Vandet i mange bueformige Straaler ned i Bassinet.

Men efter Christian den Fjerdes første Bestemmelse skulde Brønden vistnok have havt en noget simplere Skikkelse. Under 8. Oktober 1608, da Kongen var i Kolding, har han noteret i sin Almanak: „Gjorde jeg Fortingning med Klausz Billedsnider, boende udi Kolding, at han skal af Træ skjære en Brønd, hvilken som skal siden støbes af Kobber, efter som Skabelunen af samme Brønd udviser, og skal [han] have for samme 200 Dl."[1]). Men i Rentemesterregnskaberne anføres, at den 29. Decbr. 1609 fik Claus Lauridsen, Billedsnider og Indvaaner i Kolding, 150 Dl., som Rest af 250 Dl. for „en Vandpost, han har udskaaren af Træ, hvorefter K. Maj. vil lade støbe en Post af Kobber, hvilken samme fornævnte Træpost han har opsat udi den tydske Kirke

---

[1]) Schlegel, Samlung zur dänischen Geschichte, II, 3, S. 79. — Den 21. Novbr. 1609 skrev Kongen: Gav jeg Klausz Billedsnieder 100 Dl. for noget Arbeide, han for mig skal gjøre. (Anf. St. S. 83). Claus Lauridsen omtales i Fyhns Efterretninger om Kolding, S. 18, 31.

i Helsingør, eftersom det ham saaledes af K. Maj. selv er befalet og angivet". Der tilføies, at der tidligere var betalt ham 100 Dl. af Kongens eget Kammer paa Skanderborg. — At Posten var bestemt til Frederiksborg, sees af følgende Brev:

Casper Miltnis, „Hopmandt" paa Kronborg, fik Brev en Billedsnider af Kolding anrørendes.

Christian 4tus.

Vor Gunst tilforn; viid at eftersom vi naadigst formærke, at en Billedsnider, udi vor Kjøbstad Kolding boendes, did til vor Kjøbstad Helsingør efter vor naadigste Befaling nyligen skal være ankommen, med hvis Billedsniderværk, vi hos ham have betinget, til den Post, vi paa vort Slot Frederiksborg ere tilsinds at lade opsætte. Thi bede vi dig og ville, at du med det allerførste lader udvise ham en beleilig Plads og Sted udi „Gyshussitt"[1]) der sammesteds, hvor han beleiligen samme Billedsniderværk kan lade opsætte, og siden hvis Feil og Mangel der enduu paa findes, aldeles forfærdige. Dermed (etc.). Hafniæ den 8. Novemb. Anno 1609[2]).

Kongen vilde maaske have ladet et Billede støbe efter Claus Lauridsens Model, til at anbringe paa den Marmorbrønd, som i Frederik den Andens Tid var bleven indrettet paa Frederiksborg. Men Krigen, der noget senere udbrød, har vel bevirket, at denne Sag indtil videre blev stillet i Bero. Støbningen af Metalfigurer til Brønden paatænktes atter i Foraaret 1614; men først et Par Aar senere blev der taget endelig Bestemmelse om det nye Marmorarbeide til Indfatningen.

Steenhugger Hans Brochmand i Kjøbenhavn fik den 9. Januar 1616 udbetalt 100 Dl., til en Reise til Emden, hvor han skulde bestille en Brønd af sort Marmorsteen. Han skulde formodentlig gjøre Aftale med en derværende Steenhugger om Udførelsen, hvorom der senere blev sluttet Akkord med ham selv. Den 30. Marts 1616 gjorde nemlig Statholderen i Kjøbenhavn, (Breide Rantzov), Akkord med Hans Brochmand, hvorefter sidstnævnte skulde forfærdige en Brønd til Frederiksborg Slot, af sort Tudssteen og blaa Nemsteen, efter den Skabelon, som Kongen havde leveret ham. Brønden skulde han hugge i Emden, af sin egen Steen og paa sin egen Bekostning, men Kongen

---

[1]) Støberiet. [2]) Sjæll. Tegn. XX, 296.

skulde betale Fragt og anden Omkostning ved Brøndens Transport fra Emden til Kjøbenhavn. For at hugge den skulde Brochmand have 2300 Rd. der skulde betales ham i 4 Terminer, den sidste ved Paasketid 1618, til hvilken Tid Arbeidet maatte være færdigt[1]). Men Brochmand døde allerede i Efteraaret 1616 eller i Foraaret 1617, inden Brønden var færdig, og hvad der endnu manglede, paatog Steenhugger Johan Baptista Schyrmand i Emden sig at fuldføre. Brønden blev færdig i Aaret 1618, vel altsaa til den fastsatte Tid, og Skipper Gert Tobias af Emden overførte den til Kronborg, hvortil han vistnok ankom med den i Begyndelsen af September s. A., da Fragten betaltes ham med 100 Dl. og 1 Rosenobel. Han fik et Tillæg af 66½ Dl., da han havde betalt Told i Helsingør og havt flere Udgifter ved at overføre Brønden og ved at lade den „opsætte i Land“.

Af den Sum, der var bleven tilsagt Hans Brochmand for Brønden, udbetaltes en stor Deel paa hans Vegne til Dr. Jonas Carisius. Men da Brønden var færdig, resterede endnu 400 Dl., hvilket sees af en Ansøgning fra Apotheker Hans Steen i Kjøbenhavn til Kongen[2]). Ansøgningen mangler Aarstal og Dato, men den maa være fra 1618, og Indholdet er i Korthed følgende: For rum Tid siden havde Kongen sendt Steenhugger Mester Hans Brochmand over til Emden og der bestilt en Brønd af Tudse- og Marmorsteen hos en Steenhugger ved Navn Johan Baptista Schyrmand, hvilken var fortinget for 2300 Rd. og er opsat paa Frederiksborg Slot. Af denne Sum er betalt 1900 Rd. og rester altsaa 400 Rd., hvilke Henrik Dinckelow af Bremen nu paa Johan Baptistas Vegne affordrer Hans Steen og hans Hustru. Da nu Steens Formand [altsaa Konens første Mand] Mester Brockmand er død 2 Aar før Brønden blev opsat, Johan Baptista ogsaa efter Kontrakten oversendte to Svende, som opsatte Brønden, men Byfogden nu har tildømt ham paa sin Hustrues Vegne at betale de 400 Rd. som det dengang ikke var Kongen beleiligt at betale, saa ansøger han nu om, at Kongen vil betale dem, saa at han kan blive fri for denne Tiltale. En Følge af denne

[1]) Kontrakten er trykt i Rasbechs Beskrivelse af Frederiksborg Slot, S. 78, hvor der bemærkes, at Tudssteen og Nemsteen vel er de samme som Mineralogerne kalde „Krötenstein og Nemolith“, hvilket sidste Navn især betegner en Steenart med naturlige Tegninger, der ligne Træer eller Planter. „Tudssteen“ betyder vistnok oftest sort Marmor.

[2]) Original i Geheimearkivet, Top. Saml. Frederiksborg Nr. 34.

Ansøgning var det vistnok, at Rentemesteren den 24. Septb. 1618 betalte Johan Baptista 400 Dl. paa Regnskab af den sidste Termin, for den Fontæn, som Brochmand havde lovet at forfærdige for Kongen „af Nemensche sorte Stene, med en poleret Pille af Tudzsteen", og som Brochmand havde bestilt hos Johan Baptista i Emden. Baptista fik med det samme 30 Dl., som Kongen havde bevilget ham for en senere Forandring ved Foden til Fontænen. Men han maa tillige have paataget sig at opstille den paa Frederiksborg, hvilket sees af en Skrivelse af 10. Juli 1619 fra Christian den Fjerde til Borgemester og Raad i Emden. Kongen meddeler dem, at han for længe siden har sluttet Akkord med Borger i deres Stad M. Johan Baptista, om at denne ikke alene skulde hugge et Fundament af Steen, til en Brønd, men tillige opstille dette i Danmark. Nu havde den nævnte Steenhugger rigtignok for længe siden leveret Stenene, til Kongens Tilfredshed, men til Dato ikke indfundet sig, for at opsætte dem. Kongen beder derfor om, at M. Johan maa blive opfordret til snarest muligt at indfinde sig paa Frederiksborg Slot, for at opsætte Fundamentet og saaledes opfylde sin Kontrakt[1]). Men denne Paamindelse har formodentlig ikke virket, da Kongen den 13. April 1619 skrev til Chr. Friis: „Stenvinkel skal befales at sanke den Brønd paa Frederiksborg, og forsøge om han samme Brønd kan hitte tilsammen"[2]). 1620 arbeidede et Par hollandske Murere paa Vandposten paa Borggaarden, efter Hans Stenvinkels Anviisning.

Broncefigurerne til denne Brønd vilde Kongen lade udføre af en eller anden udenlandsk Kunstner. Dette sees af følgende Antegnelse i Rentemesterregnskaberne: „Den 3. April (1614) er antvordet Nicolaus Suabe[3]), K. Majs. Møntmester og Indvaaner udi Kjøbenhavn, 100 Dl., som han efter høibemeldte K. Majs. egne naadigste Befaling skal med sig overføre til Auszburg eller Inszbruck udi Tydskland, og der sammesteds fornævnte Penninge fra sig igjen levere, til en Posserer, hvorsomhelst han hannem kan antræffe, og bestille for K. Maj., som skal begive sig her ind udi Riget, og han kan have under Hænderne at udgive til

---

[1]) Geheimearkivet, Ausländ. Reg. 1617—19, fol. 414.

[2]) Christian IVs Breve I, 72.

[3]) Nicolaus Schwabe fra Dresden var allerede 1596 eller tidligere i Kongens Tjeneste som „Isensnider" (ɔ: Stempelskjærer). 1601 var han „Contrafeier og Isensnider", og 1602 blev han Møntmester.

Fortæring og ellers anden Omkostning paa samme Reise, hvilken samme Posserer Hs. Maj. naadigst vil lade bruge til at forfærdige den Brønd og Waterkunst, som kommer at stande udi Pladsen af det nye Slot paa Frederiksborg, hvorfor han fremdeles skal gjøre Regnskab". Den 24. August 1614 fik Nicolaus Schwabe 100 Dl. „paa Regnskab af de Penge, han tilforn paa høibem. K. Majs. Vegne har forstrakt og udgivet til det Haandværksfolk, han for Hs. Maj. underd. har bestilt udi Høitydskland, at skulle indkomme her udi Riget og for K. Maj. skulle gjøre og forfærdige den kostelige Brønd, H. Maj. vil lade opsætte paa Frederiksborg".

I Aaret 1614, har Nicolaus Schwabe vistnok gjort en foreløbig Aftale med Adrian de Fries i Prag, angaaende Billederne til Brønden, men det følgende Aar maatte han atter reise udenlands, for at slutte en bestemt Akkord. Den 5. Mai 1615 blev der udbetalt ham 300 Dl. til en Reise til Prag, og hvad han skulde udrette, sees af følgende Instrux:

Vnser, Christian des vierdten, von Gottes gnaden (etc.).

Memorial

Auf den Ersamen, vnsern Müntzmeister, vnd lieben getrewen, Nicolaus Schwabenn, Sich darnach, auf seiner ietzo anbefolenenn Reise, nacher Prage, vnd Teutschlandt, vndertähnigst zuachtenn.

Esz soll ietzbemelter vnser Müntzmeister, sobald er zu Prage angelangt, sich zu Adrian de Frysz, ehister gelegenheit verfügen vnd mit ihme *Cantrahirn,* dasz er den Brunnen alhie, mit possieren vnd giessen verfertigen solle, dafür er ihme 5000 Taler zusagen mag, jedoch dessenn bedings, sich mit seinem Volgk anhero ins Reich, selbst zubegeben, vnd solchs wergk vnd arbeit zuuolnziehen, zu welcher behueff dann ihm notturftige Losamenter verschaffet werden sollen, vnnd aufn fall vnser Müntzmeister obgedachter gestalt mit ihme accordirn würde, hat er ihme zu seinem Zehrgelde vier hundert schwere gulden zuuersprechen.

Fürs ander soll vnnser Müntzmeister, Hansen Reycheln, zue Zeit sich zu Brixen ohngeferlich befindend, ernstlich dohin vermahnen vnd haltenn, dasz er seiner Zusage erlich nachkommenn, vnnd sich alhie fürderligst alsz muglich, einstelle.

Fürs dritte soll, zu vnserm behueff, vnser Müntzmeister, mit Johan Marin zu Dressden, etlicher Schornsteinen halben, deren

[1]) Geheimearkivet, Inländ. Reg. 1611—16, fol. 106.

einer etwah auf 1000 Taler, einer vf 800 Taler, einer auf 600 Tahler, vnnd einer auf 400 Tahler werd, sich vergleichenn, mit solcher Condition, dasz der Meister sie auf dem Elbstrom, bisz in vnnser Stadt Hamburgk, lieffere, mit welchem er auch zuhandelen, wass wir ihme denn fuess vngehawenen Marbersteins, bisz an ietz specificirten orth, zuuerschaffenn, entrichtenn sollenn, jedoch die sambtliche liefferunng auff des Meisters kosten.

Fürss vierte, dah vnser Müntzmeister etliche rundt vnd wolgemachte oder possierte bilder, wie nicht weniger, schöne auszbündige vnd extraordinari Gemälter, zuerlangen vnd zubekommen, soll für vns er dieselben auch erkauffen, vnd anhero mit sich bringenn.

Fürss fünffte, wurde vnser Müntzmeister einer oder mehr Metallinen Brunwercke, so von Importantz, vnd vngeferlich auff ein, zwei, oder drey Tausent Taler werd, ausfragen, soll er deroselben abrisse mit sich nehmen, vnd zu vnser gnedigisten ratification mit denn Meisternn sich einess gewisses kaufs, wass nemblich fürsz pfundt zubezalen, vereinbaren, zugleich auch fleissiglich sich erkundigen, wie solche wercke bester weise anhero vortzubringen, vnd hat sich ebener massenn, dah ihm einige zierliche Liechtkronen vndt Brandtruten fürkehmen, zuuerhalten oder auszufragenn.

Letzlich, wan vnser Müntzmeister, einen der arbeit *stuchadori* genant, erfarenen Meister, antreffen würde, soll er denselben dohinn behandelen, dass der entweder gestracks vnd in *Continenti* mit ihme auf seiner züruck Reise sich anhero mit begebenn, oder ohnlängt darnach erfolgen mochte. Zu welcher desz Meisters Reise er ihm eine billige summa geldes zuuersprechen, bemechtigt sein soll.

Obgesetztes alles wirdt vnnd soll vnserm Müntzmeister zuuerrichten, vnderthenigsten getrewen fleisses angelegen seinn, Welche verrichtung dann wir gnedigst für genehmb zuhaltenn vnnd zuerkennenn geneigt, Vhrkuntlich vnsers Königlichenn handtzeichens vnd Secrets, Gegeben auf vnserm Schlosse Friederichsburgk am ersten May Anno 1615.

Efter nogle Underhandlinger blev det overdraget den anseete Billedhugger eller „Statuarius“ Adrian de Fries i Prag at udføre Billederne til Neptunsbrønden, og en Kontrakt herom blev under-

skrevet i Prag den 26. Oktober 1616[1]). Billederne skulde koste 10,600 Rd., og Kontrakten viser, at Schwabe forhen havde gjort Aftale med Kunstneren, der allerede i September 1615 havde faaet et Forskud af 2000 Dl. Nicolaus Schwabe, der havde akkorderet med Fries, modtog efterhaanden Penge til ham for Billederne, men først i Aaret 1624 blev den sidste Rest betalt. Den ovennævnte Fyrst Christian af Anhalt, der i Foraaret 1623 var paa Frederiksborg, fortæller i sin Dagbog, at Brønden var prydet med 9 Metalbilleder i naturlig Størrelse, og at disse vare støbte i Prag og havde kostet 10,000 Rd. Billederne, eller i al Fald de fleste af dem, maa altsaa dengang have staaet paa deres Plads, men det synes forøvrigt, at man først omtrent ved den Tid er bleven færdig med Opstillingen. Endnu i Foraaret 1624 udbetaltes der Penge til Laurentz „Roettgeter“ (Metalstøber) for Tin og Kobber m. m., forbrugt til Billeder til Brønden paa Frederiksborg[2]).

Vandledningerne til Brøndene bestode deels af borede Trærender og deels af Blyrør. I Begyndelsen bleve de uden Tvivl blot nedgravede i Jorden, men senere blev der bygget murede Hvælvinger, saavel i den mellemste som i den inderste Slotsgaard, til at lægge Vandrørene i[3]). En Mængde Trærender til Brøndene anskaffedes til forskjellige Tider, og Brøndmesteren Hans Reiman leverede en Mængde støbte Blyrør. Ifølge hans Regning af 23. Novb. 1621 havde han bl. A. „omlagt alle de Blyrør i de nye Hvælvinger, som gaae over Borggaarden til Kjøkkenet, Viinkjælderen og Spisekjælderen; ført Vandet i det Billede, som staaer i Muren udenfor Kjøkkenet; arbeidet i 18 Dage ved den store Post paa Borggaarden, med Blyrender og Haner at indstøbe, at lede Vandet til Posten. Han havde ogsaa

---

1) Den er trykt i mit Skrift: Frederiksborg Slot i det 17de Aarhundrede, S. 28 fg. — Den nævnte „Statuarius“ er vistnok den Billedhugger Adrian de Vries, der omtales i Naglers Künstlerlexicon Bd. 21 S. 10—12. Han var født i Haag 1560, opholdt sig flere Aar i Italien og kom 1590 i Keiser Rudolf IIs Tjeneste. Senere udførte han betydelige Statuer, Springvandsfigurer m. m. i Prag, Augsburg og flere Steder.

2) Ved samme Tid fik Rendemester Peter Groes Penge for Harpix, Tjære, Pumpelæder og Søm, forbrugt 1623—24 til den nye Post paa Slotspladsen. I Juni 1628 fik en Maler Penge for at have overstrøget Posten paa den mellemste Slotsplads mod Oliefarve.

3) Disse underjordiske Hvælvinger omtales i Rasbechs Beskrivelse af Frederiksborg S. 77, 92. En lignende Hvælving fandtes under Ibstrup.

lagt Blyrør i Posten i Urtehaven ved Spárepenge, omgjort Blyrør til Posten i Kongens Kammer osv. Senere forbrugte han 3 Sk℔ Bly til Rør til Sølvbrønden i Kongens Gemak. (Han støbte ligeledes en Mængde Blyrør, som bleve nedlagte i Jorden i Ladegaardene, for at føre Vandet i Krybberne i Fæstaldene[1]). 1620 fik Jørgen Wolf 84 Courant Dl. for 39 Kobberrør, han havde forfærdiget til de 12 Kobberbilleder, som vare opsatte paa Brønden paa Frederiksborg. Den 10. Mai 1621 fik han 28 Dl. 12 Sk., „for det Arbeide, han med sine Svende har gjort paa de Messingbilleder, som staae paa Brønden paa Frederiksborg, efter Hans Stenvinkels Beviis“[2]).

Den 20 Mai 1622 fik Berendt Lambretsen Betaling for adskilligt Arbeide, hvoriblandt „for den nye Hvælving, han har muret fra den store Post paa den mellemste Borggaard, og lagt de gullandske Steen i Mønster, som Pladsen er lagt med“[3]). Men Brolæggerarbeidet har maaske ikke dengang været fuldført. Den 15. Oktober 1622 skrev Kongen: „Hans Stenvinkel skal befales at fremskikke de Steen, som skal til Pladsen her sammesteds“[4]). Samme Maaned fik Henrik Ou, Steenhugger, Betaling fordi han havde været med at lægge Gullands Steen paa den mellemste Borggaard[5]).

I Aarene 1629—31 blev der vistnok foretaget betydelige Reparationer og andre Arbeider paa Brønden og Pladsen omkring samme. Billederne maatte derfor nedtages. I Oktober 1629 blev der nemlig betalt Penge til en Mand, som havde „gjort Stilling omkring Posten paa den mellemste Slotsplads, som det store Kobberbillede blev nedtaget paa“. I et Brev fra Kongen til Frederik Urne, dateret den 12. April 1631, omtales flere Arbeider, som skulde udføres paa Frederiksborg, og deriblandt anføres som Nr. 3. „Statholderen er befalet at betinge med en Brøndmester, at lægge de Rør i Brønden paa Pladsen, hvilket at det

---

[1]) Bilag 41 ved Frederiksborg Lensregnskaber 1621.

[2]) Det var maaske ogsaa med Hensyn til Brønden, at Chr. IV skrev fra Frederiksborg den 14. Oktober 1623 til Kansleren: „Mesteren af Kobbertækkeren skal komme hid og gjøre nogle Kobberrender“ (Chr. IVs Breve, udg. af Molbech, I, 137; Brevet, der her har Nr. 132, er gjentaget under Nr. 243 med det urigtige Aarstal 1627, ligesom Nr. 177 er gjentaget i Nr. 278).

[3]) Johan Bøgvads Regnskaber.

[4]) Chr. IVs Breve I, 119.

[5]) Johan Bøgvads Regnskaber.

skeer, skal Frederik Urne have Agt paa, saa og at Steenhuggeren tilgavns opsætter den Steenpille, hvorpaa Billederne skal staae. Naar noget Billede skal løftes eller flyttes, da skal han paa et Ryk lade hente nogle af Bøsseskytterne fra Kronborg, som det forrette kan". Statholderen skulde desuden skaffe Steen til Pladsen, saa at Jørgen Bæver kunde lægge dem[1]).

Neptunsbrønden omtales af Gerner i hans metriske Beskrivelse af Frederiksborg. Han tilføier, at han har seet den for 30 Aar siden, men at den blev borttaget af de Svenske i Krigens Tid, og dette stemmer overeens med hvad der siges i en Synsforretning af 4. Februar 1661. Men naar Rasbech i sin Beskrivelse af Frederiksborg S. 77 bemærker, at Aar 1699 den 1. Juli siges Billedhugger Morten Grønvaldt at have ladet forstøbe en Haand til Neptuns Billede paa Slotsgaarden, saa maa han have anført et urigtigt Aarstal.

Løvebrønden, der stod ved Prindsessefløien, var indrettet omtrent samtidigt med Neptunsbrønden. Kongen skrev i. sin Almanak: „Den 1. Januar 1618 blev en Brønd fortinget med Hans Steenvinkel, som skal staae ved Kjøkkenet paa Frederiksborg, hvorfor han skal have 150 Dl". I Juni 1620 fik Peter de Meier 8 Courant Dl. „for en Brønd, han har formalet og stafferet med sin egen Farve og Guld paa Frederiksborg, ved Kjøkkenet sammesteds". Hvem der havde udført Metalbillederne til denne Brønd, vides ikke. Maaske vare de udførte af Jørgen Wulf, eller af Peter Husum, der havde modelleret den bekjendte Gruppe af Hesten og Løven, der blev fuldført af Jørgen Wulf og nu staaer i Rosenborg Have.

Endnu fandtes her et tredie Springvand, nemlig i Slotssøen, mellem Kongefløien og den gamle Slotshave. Figurerne forestillede en svømmende Hjort, forfulgt af Hunde; men naar eller af hvem de vare udførte, vides ikke.

Af de her meddeelte Efterretninger seer man, at hele Slottet først nogenlunde blev færdigt omtrent ved Aar 1625, eller omtrent ved den Tid, da Kongens Deeltagelse i Trediveaarskrigen begyndte. Senere lod Kongen vistnok endnu foretage endeel Arbeider ved Slottets Bygninger, men for det meste dog kun

---

[1]) Chr. IVs Breve I, 460. I samme Brev omtales adskillige Forandringer og Reparationer i Værelserne og andetsteds paa Slottet. Den Plads, der i Marts 1630 skulde belægges med ølandske Fliser (anf. St. 401), var formodentlig den indre Slotsgaard.

enkelte Forbedringer og Reparationer. Pengemidlerne vare ikke længer saa rigeligt tilstede som forhen, og det er bekjendt, at Kongen i sine senere Aar ikke engang var i Stand til at vedligeholde hvad der i hans egne og Landets Velmagtsdage var blevet frembragt.

Adam Berg siger i sin Beskrivelse af Frederiksborg, at Christian den Fjerde selv har bestemt Bygningens Anordning for Bygmesteren og dennes Medhjælpere, saa at de kunde udføre den derefter. Dette forholder sig vistnok ogsaa ganske rigtigt. Som Bygherre maatte Kongen tage de nødvendige Bestemmelser om hvad og hvorledes der skulde bygges; men de Oplysninger, der efterhaanden ere fremkomne, vise, at han er gaaet endeel videre end man i Reglen kunde vente af en Bygherre, i al Fald efter Nutidens Begreber. Han har for en meget stor Deel selv ledet Arbeidet, selv sluttet en Mængde Akkorder med Kunstnere og Haandværkere, selv sørget for Indkjøb af Materialier, Tapeter, Skorstene, (ɔ: Kaminindfatninger) osv. Som vi have seet, blev undertiden en Deel af et Arbeide udført som Prøve, og først naar denne Prøve var tifredstillende, blev der sluttet Akkord om hele Arbeidets Fuldførelse paa samme Maade. Vi have ligeledes seet, at Kongen undertiden var utilfreds med hvad der var udført, og derfor senere lod det gjøre om. Han har vistnok havt betydelig Indsigt i Bygningsvæsenet som i andre praktiske Fag. Men en nøiere Betragtning af Christian den Fjerde som Bygmester bør dog vistnok opsættes indtil endeel flere Oplysninger ere fremdragne.

I Reglen vides det ikke hvorfra Kongen erholdt de Modeller og Skabeloner, som bleve fulgte; kun om enkelte af Skabelonerne siges det udtrykkelig, at de vare udførte af de samme Mænd, som paatoge sig at udføre Arbeidet efter dem. Det er heller ikke let at afgjøre hvad der var originale Arbeider og hvad der var Efterligning af Gjenstande, som allerede fandtes i Danmark eller i Udlandet. Vi have seet enkelte Exempler paa, at man efterlignede hvad her forefandtes, og mange flere kunde man vistnok have anført, hvis flere Bygninger fra Frederik den Andens og Christian den Fjerdes Tid havde været bevarede i deres oprindlige Skikkelse. Man har vistnok flere Gange fundet brugbare Forbilleder paa Kronborg. Det kan ogsaa bemærkes, at Grundtegningerne af Kronborg Slot og Frederiksborg Slots Hovedbygning have en ikke ringe Lighed med hinanden. Denne Lighed vilde have viist sig tydeligere hvis Porten paa Kronborg Slot

havde været anbragt midt i den østlige Fløi i Stedet for i den nordlige. Den østlige Fløi paa Kronborg Slot er meget smallere og lavere end de tre andre, og svarer derved paa en Maade til Terrassen paa Frederiksborg. Der vil maaske senere blive Leilighed til at gaae nærmere ind paa denne Sag. Her skal dog bemærkes, at efter hvad Etatsraad Meldahl har oplyst er det meget sandsynligt, at Planen til Frederiksborg stammer fra det franske Slot Bury, der ligesom Frederiksborg er opført i Renaissancestiil med spidsbuede Kapelvinduer.

Endnu skulle vi tilføie et Par Bemærkninger om nogle af de Kunstnere og Haandværkere, som Christian den Fjerde benyttede ved Opførelsen af Frederiksborg Slot.

Den ældre Hans von Stenvinkel, der byggede Uraniborg for Tyge Brahe 1576—80, Slangerup Kirke 1588, og fra 1592 var Bygmester paa Fæstningerne Aggershuus, Varbjerg, Bahuus og Halmstad, har rimeligviis ikke havt meget Arbeide paa Frederiksborg. Han døde den 10. Mai 1601, som hans Gravskrift i Halmstad Kirke viser[1]). Men endnu levede her i Landet vistnok ikke een men to Mænd, der begge hed Hans von Stenvinkel, og hvoraf den ene var Steen- og Billedhugger og den anden Bygmester. Steenhuggeren var Broder til Lorents Stenvinkel, der bl. A. havde paataget sig at forfærdige en Brønd til Rosenborg Have og Portalet til Børsen, men døde 1619, hvorefter disse Arbeider fuldførtes af Broderen. Det er rimeligviis ogsaa denne Hans von Stenvinkel, der har udført Carousselporten og flere Arbeider paa Frederiksborg. Han er formodentlig død 1629, og den „Inger, S. M. Hans von Stenvinkels Efterleverske, boende i Halmstad“, der omtales i et Brev fra Kongen til Fr. Urne, 30. Mai 1630[2]), har vel været hans Enke. Bygmesteren Hans von Stenvinkel blev den 10. Decb. 1619 beskikke til at være Bygnings-Tilsynsmand ved alle Kongens Bygninger, og Ansættelsen skulde regnes fra Brevets Datum. Han skulde i saa Henseende reise hvorhen det behøvedes, og Kongen skulde forsyne ham med Pas, Heste og Vogne; men Fortæringen maatte han selv sørge for. Hans aarlige Løn var 400 Courant Daler[3]). Det Epitafium, som hans Enke, Trine, Villum Hyberts Datter, havde ladet sætte paa hans Grav i Nicolai Kirke

---

[1]) Historisk Tidsskrift IV, 590.
[2]) Hübertz, Aktstykker om Aarhus III, 71—72 Anm.
[3]) Sjæll. Regist. 16, 457.

i Kjøbenhavn viste, at han var født 1587 og døde som „General-Arkitekt og Bygmester“ den 6. August 1639[1]).

Den Bygmester, som Christian den Fjerde især benyttede ved Opførelsen af Frederiksborg, var unægtelig Jørgen von Friborg eller Friberg, der nedbrød det gamle Frederiksborg og opførte saa godt som alle de nye Bygninger paa Slottet. I Aaret 1607 byggede han en Bro ved Faurholms Ladegaard, hvorfor han fik 220 Rd.[2]). Han skal ogsaa have været Bygmester paa Slangerup Kirke; men da selve Kirken var bygget 1588 af den ældre Hans von Stenvinkel, har Jørgen von Friborg maaske tilføiet Taarnet[3]). Jørgen von Friborg, Indvaaner i Slangerup, fik den 28. April 1604 Brev paa Kirkens Anpart i Korntienden i Slangerup Sogn hans Livstid at beholde, mod aarlig at give til Slangerup Kirke 8 Pund Rug og 10 Pund Byg[4]). Det er allerede anført (S. 250), at han maa være død inden den 14. Februar 1625, da Poul Rumler fik denne Tiende for den nævnte Afgift.

David Balfour, der baade af N. H. Weinwich og af Ph. Weilbach nævnes som Christian den Fjerdes Bygmester, har vistnok ikke havt noget med Slotsbygningen at gjøre, eftersom han var Skibsbygmester. Han var fra St. Andrews i Skotland og byggede Skibe for Kongen allerede 1597 eller tidligere. I Aarene 1600 og 1601 byggede han Orlogsskibet Argo ved Bremerholm, og kort efter et Orlogsskib af samme Størrelse i Flensborg. Den 4. Juli 1612 udgik en tydsk Skrivelse fra Regeringsraaderne til Claus Weinkauff og M. David Balfour, resp. kgl. Capitain og Skibsbygger, om at det gik for langsomt med et Skib, som var under Bygning, og at det burde være færdigt inden 3 Uger fra Dato[5]). Senere var David Balfour sat i Fængsel paa Dragsholm. Den 13. Juni 1616 skrev Kongen til Oluf Rosensparre, Lensmand paa Dragsholm, at Skibsbygmester David Balfour, som en Tidlang havde siddet i Fængsel der paa Slottet, nu skulde frigives, og at det skulde paalægges ham, snarest muligt at indfinde sig i Kjøbenhavn[6]). 1626 byggede han to Skibe for Kongen, og den

---

1) Resenii Inscript. Hafn., 150, 151; sml. Hist. Tidsskrift IV, 590.
2) Historisk Tidsskrift IV, 579.
3) Nogle Efterretninger om Slangerup Kirke har jeg meddeelt i „Ude og Hjemme“ for 28. Oktober 1877.
4) Historisk Tidsskrift IV, 589.
5) Geheimearkivet, Ausländ Reg. 1611—13 fol. 195.
6) Sjæll. Tegn. XXI, 164.

24. September s. A. fik Christoffer Urne Brev om, hertil at forstrække ham med Penge efterhaanden som det behøvedes[1]).

Forsaavidt som Christian den Fjerde benyttede udenlandske Kunstnere og Haandværkere, fik han dem gjerne fra Tydskland eller Holland. Dog nævnes der, som Etatsraad Meldahl har bemærket, ogsaa en vis Peter Italiener, og ham skulle vi omtale lidt nærmere, skjøndt det rigtignok ikke endnu kan siges med Bestemthed hvorvidt han har arbeidet paa Frederiksborg. Vi have seet, at da Nicolaus Schwabe 1615 blev sendt til Tydskland, havde han bl. A. ogsaa faaet det Hverv at forhøre sig om en Stukkator, og det var uden Tvivl ved denne Leilighed, at den nævnte Italiener, der hed Peter Griffel, blev indkaldt. Den 24. December 1615 udbetaltes Peter Griffell, Stukkator og Billedhugger af Italien, 150 Dl., som Kongen havde bevilget ham „til Fortæring og anden Omkostning paa Reisen af Italien (hvor han er oprykt) til høibem. K. Maj. her ind i Riget“. Han var her dog allerede i Oktober 1615, og fik 25 Dl. om Maaneden. Den 14. Septb. 1622 modtog Nicolaus Schwabe „paa Peiter Griffuile, Posserer, hans Vegne, 91½ Rd. 16 Sk., som er ham bevilget for tvende Billeder, det ene siddendes, som holder begge Hænder paa een Fod, og det andet et Billede „af Matherie““[2]).

Jakob Adolf, boende i Hillerød, blev den 3. Januar 1649 af Frederik den Tredie beskikket til at have Opsyn med de Skilderier, som fandtes paa Slottene Frederiksborg, Kronborg og Kjøbenhavn, og dem aarlig renovere og vedligeholde. Han fik i Løn 100 Rd. om Aaret, samt en Hofklædning, og til Kostpenge 4 Rd. om Maaneden. Ansættelsen skulde regnes fra St. Hansdag sidst forleden[3]).

Kong Frederik den Tredie skrev den 19. April 1649 til Lensmanden Otto Povisk, at da der fandtes adskillig Brøstfældighed paa Badstuen, Dyrehaven og Slottet Frederiksborg, skulde han lade de nødvendige Reparationer ved Slottet udføre og lade indrette et Kammer til Hugo Lytzov, „vor Mand, Tjener og Kammerjunker“, og alt med den mindst mulige Bekostning[4]).

Den 3. Mai 1650 blev Carl Rytter ansat som „Tilsynsmand og Opvarter“ paa Frederiksborg. Han skulde føre Tilsyn med

---

[1]) Sjæll. Tegn. XXIII, 248.
[2]) Sml. S. 37 Anm. 1; Chr. IV's Breve I. 86, 217.
[3]) Sjæll. Regist. 22, 90.
[4]) Or. Kongebreve til Lensmændene paa Frederiksborg.

Bygninger, Møbler, Sengklæder, malede Stykker osv., samt med Kongens Dreierkammer, og der lade sig bruge naar det blev ham paalagt. Han fik i aarlig Løn 100 Rd., samt maanedlig 10 Rd. i Kostpenge, og skulde boe hvor Formanden havde boet. Ansættelsen skulde regnes fra 1. Mai s. A.[1]). I denne Anledning fik Otto Povisk følgende Brev[2]):

Frederik den Tredie (etc.) V. G. t. Eftersom vi naadigst have for godt anseet at forordne Karell Dreyer til Tilsynsmand her paa Slottet, da bede vi dig og naadigst ville, at du tvende dygtige Personer tilforordner, som *Inventarium* her paa Stedet kan gjennemsee og fra sig give beskrevet, under deres Hænder, hvorledes der forefindes; siden skal forskrevne Karell Dreyer en Kopi deraf tilstilles, og en anden udi vores Kancelli til Efterretning indleveres. Du haver og Adam Berch at tilholde, at han forbemeldte *Inventarium* strax fra sig leverer til forbemeldte Karell Dreyer, og hans Vaaning her for Slottet for ham ryddelig gjør. Dermed (etc.) Skrevet paa vort Slot Frederiksborg den 2. Mai Anno 1650. Under vort Zignett.

Frederik.

Efter denne Befaling optoges et Inventarium, hvori de forskjellige Rum i Slottet, og de Gjenstande, som her fandtes, ere udførligt omtalte[3]). Værelsernes Indretning og Fordeling er her angivet saaledes, at den nogenlunde svarer til Adam Bergs Beskrivelse.

Den 29. Septb. 1660 blev, efter Otto Poviskes Ordre af 27. s. M., optaget en Fortegnelse over K. Majs. og Slottets Inventarium, saavidt som nu er igjen af Svensken efterladt. Fortegnelsen, der begynder med Slotsherrens Losemente, hvori kun nævnes to Kakkelovne, omtaler kun endeel Sengklæder, nogle

---

[1]) Sjæl. Regist. 22, 333.

[2]) Ovennævnte Kongebreve. Adam Berg, der fratraadte sin Tjeneste, fik den 3. Mai 1650 Brev paa Øvre Mølle i Frederiksborg Len. Saalænge Enken, der havde Møllen, endnu levede, skulde Berg have Landgildet deraf, men efter hendes Død maatte han selv beholde Møllen med Tilliggende, som hans Formand havde havt den, mod at svare halv Landgilde. (S. Reg. 22, 334). Den 5. Januar 1649 havde Otto Povisk faaet Befaling at lade Adam Berg for Betaling erholde 4000 Muursteen og 2000 Tagsteen til sin Bygning i Hillerød.

[3]) Det er udgivet af A. Petersen, i Danske Samlinger II, 118 fg.

Jernkakkelovne, nogle Skiver og Bænke, nogle Kjøkkensager og endeel Værktøi i Smedien, samt et eneste Stykke Sølvtøi, nemlig en Sølvskee i Pigernes Kammer. Fortegnelsen omfatter alle Betjentenes Værelser, men derimod ikke Hovedbygningen.

Den 13. Decb. 1660 fik Niels Parsberg og Christian Daa Befaling om, i Stedet for Axel Juel og Oluf Rosenkrands, der først havde været udnævnte hertil, at besigtige endeel Len, Gaarde osv. i Sjælland og beskrive disses Tilstand, samt registrere hvad Inventarium der fandtes. De indsendte derefter følgende Beretning om Frederiksborg Slot:

Anno 1661 den 4. Februar have vi underskrevne efter ærlig og velb. Mand Niels Paszbierg til Eskilstrup og Christian Daa til Ravnstrup, deres Befaling, med dennem været paa Frederiksborg og Sparepenge og dets omkring liggende Huse og besigtiget hvis Brøstfældighed, som vi nu kunde eragte; da befindes, som følger:

Det øverste Slot

Findes brøstfældigt paa adskillige Steder, paa Tagene, Kobber Renderne, saa og Vinduerne mesten Deel brøstfældige, og Jernene nogensteds afbrudt, endeel Døre indeni Husene borte af Hængslerne og i sønder slagne, saa og mange Laase borte og fordærvede.

Udi Kjøkkenet er Dørene og Træværk borte og ellers meget ruineret, Hvælvingen under Kjøkkenet er af Vandet fordærvet og meget nedsunken;

Den lange Sal over Kirken er Stenene, som haver ligget paa Gulvet, de 3 Parter opbrudt, hvilke endnu findes paa Steden, dog nogle i Stykker;

Audientz Salen er Loftet meget ruineret, Skorstenen borte og fordærvet, og ellers er samme Sal meget ruineret.

Løngangen, som gaaer fra samme Sal, er 2 Fag borttagen, og alle Vinduerne borte paa samme Gang;

Steen Galleriet omkring samme Slot findes meget brøstfældigt, og nogen Steder borte;

Brønden paa den mellemste Plads er meget brøstfældig oven og neden, og alle Ornamenterne, som derpaa have været, ere borttagne af de Svenske.

Slotsherrens Losement haver været meget ruineret af de Svenske, og nu igjen nogenledes repareret, dog fattes der paa, saavel som paa Skriverstuen og Fadebuurstuen noget paa Taget og Vinduerne.

Bryggerset er meget brøstfældigt paa Tag, Tømmer, Mure og Vinduer.

Det Huus imellem Bryggerset og Fadebuurstuen er meget brøstfældigt paa Tag og Tømmer, og staaer paa Fald;

Det Huus, som kaldes Kancelliet, er noget brøstfældigt paa Taget, og Vinduerne alle derpaa brøstfældige.

Det mellemste Taarn er brøstfældigt paa Taget paa den østre Side, og Skiferstenene borte, og Vinduerne paa samme Taarn alle meget brøstfældige.

Grunden omkring Slottet, saavidt kan sees oven for Vandet, er paa nogle Steder brøstfældig.

Det Gullands Steen Galleri paa den mellemste Bro er noget borte, og det andet brøstfældigt.

Hofprædikantens Losemente er meget ruineret uden og inden, paa Tag, Muur og Tømmer, og en stor Deel af Blyet, som haver ligget paa Taget, borte, Porten og Dørene derfor ganske brøstfældige og mesten borte.

Kongens Tjeneres Losementer er noget brøstfældig paa Tag og Vinduer.

Arbeids Staldene er Blyet paa den vestre Side en Deel borte og en Deel afblæst, og ellers er samme Tag meget brøstfældigt;

Kongl. Majs. „Kudsch stalle“ findes brøstfældig paa Tagene og Spiltovene, Krybber og Hækker inden udi borte og ruineret;

Snedkerkammeret er brøstfældigt paa Tag og Vinduer, og Trapperne dertil øde og forraadnede.

De tvende Broer, som haver været fra det øverste Slot til Skandsen paa nordre Side, ere afbrudte og borte;

Sparepenge.

Blyet, som Huset haver været tagt med, er borte; Krybber og Hækker i den „geuelffte“ Stald er nogle borte, og ellers samme Stald ruineret;

Rustvogn Stalden er meget brøstfældig paa Taget; udi Staldfolkenes Kammer der sammesteds ere Vinduer og Døre borte.

Badstuen

Er noget brøstfældig paa Tag og Vinduer.

Lille Ladegaard

Befindes Taget paa begge Laderne brøstfældigt;

Kjøkkenhuset er meget brøstfældigt paa Tag, Tømmer og Murene;

Vinduer og Døre paa Husene ere brøstfældige.

Kongl. Majs. Urtehaver.

Plankeværkerne for Kgl. Majs. Lyst- og Kjøkkenhaver ere meget brøstfældige, forraadnede, borte og øde.

Slotsmøllen

Er Hvælvingen, som er over Vandet, som gaaer fra Slotsmøllen under Slagterhuset, meget brøstfældig.

Slagterhuset

Er meget brøstfældigt paa Tag, Tømmer og Muur;

Fiskergaarden

Er 2 Huse øde og næsten nedfaldne, og Stuehuset meget brøstfældigt.

Jægergaarden

Er brøstfældig paa Stuehuset paa Taget, og den ene Gavl staaer paa Fald;

Stalden og det vesterste Huus er noget brøstfældig paa Tag og Tømmer.

Kongl. Majs. „Krogh“

Er de 3 Huse meget brøstfældig paa Tømmer, Tag og Mure; det 4de Huus er og noget brøstfældigt.

Den liden Dyrehave

Er Plankeværket deromkring ganske ruineret og mesten borte.

Frydenborg

Er nogen Steds brøstfældig paa Taget, og Vinduerne mesten alle brøstfældige.

Actum Frederiksborg ut supra

Jacob Olsen. Søffren Jensen.
Egen Haand.

Christian Clausen Rhuman. Niels Hansen.
Egen Haand.

Denne forskrevne Brøstfældighed haver jeg underskrevne med været og sigtigede og befunden som forskrevet staaer.

Actum Frederiksborg d. 7. Februari 1661.

Jørgen Søffrensen.
Egen Haand.

At dette saaledes som forskrevet staaer udi vores Nærværelse brøstfældigt er befunden, bekræfter vi under vores egne Hænder.

Actum Frederiksborg d. 7. Februari 1661.

Niels Parsberg. Christian Daa.
M. p. **Egen Haand.**

Med denne Beretning fulgte Inventarier over hvad der fandtes paa Slottet og paa Sparepenge. Kirken omtales udførligt. Paa Alteret manglede nogle mindre Stykker, og paa Prædikestolen manglede 11 Stykker Sølv og en Sølvlist; men det var blevet sagt, at Lysestagerne til Alteret og de 5 store Billeder, der hørte til Prædikestolen, vare i Kjøbenhavn. De to Orgeler vare i Stand, men Sølvorgelet nævnes ikke[1]). I endeel af Værelserne paa Slottet fandtes adskillige Møbler og „Contrafeier"; men i de ringere Lokaler nævnes ikke meget andet end Kakkelovne og Senge.

En Fortegnelse af 7. Febr. 1661 over hvad Svenskerne havde efterladt paa Sparepenge nævner kun følgende høist ubetydelige Sager: „5 gamle Skiver, 2 store beslagne Kister, 1 grøn Kistebænk, 3 Skabe med Laas for". — Derunder findes denne Erklæring, vistnok af Forvalteren: „Dette foreskrevne er saaledes befunden som foreskrevet staaer. Det øvrige efter den forrige Inventarium (som nu ei findes i Kjøbenhavn, som mine Kvitteringer derpaa om formelder), er af de Svenske borttaget, eftersom Gud og alle Mennesker her ved Stedet veed, at der blev af de Svenske given Priis over bemeldte Sparepenge"[2]).

I Frederik den Tredies Tid afbrændte den Deel af Hovedbygningen, der undgik Branden 1859. Den svenske Resident Lilliecrona skrev, at den 9. Decbr. 1665 „opkom der en Vaadeild paa Frederiksborg Slot, hvorved den skjønne Audientssal med det lange Malerigalleri samt de andre Gemakker paa den Side afbrændte"[3]).

I Christian den Femtes Tid foretoges mange og store Forandringer paa Slottet, og Audientssalens Dekoration hidrører endnu fra hans Tid. Frederik den Fjerde lod endeel af Værelserne forandre og lod indrette et saakaldet „Speilgalleri", der

---

[1]) Gerner siger, (anf. St.) at Sølvorgelet, der forhen stod „midt udi Kirken", men var af Lyd ikke saa godt som de andre, blev bortranet af Svenskerne 1659. I en Reisedagbog fra 1663 siges, at før Krigen med Sverig var i Slotskirken et Orgelværk af Krystal og et af Sølv, men de Svenske sloge hiint itu og dette førte de bort med sig (Becker, Saml. til Frederik IIIs Historie II, 448; sml. Danske Samlinger II, 122—25 Anm. 2).

[2]) Synsforretningen og de tilhørende Fortegnelser findes i Geheimearkivet, iblandt „Synsvidner efter Svenskekrigen".

[3]) Beckers Saml. til Fr. IIIs Historie II, 114. Stalden ved Sparepenge var afbrændt først i Novb. 1648 (anf. Sk. I, 7).

paa den ene Side var beklædt med Speilglas og paa den anden behængt med kostbare Malerier, især Portræter. Men endnu større Forandringer skete i Christian den Sjettes Tid. Nye Skillerum bleve opførte, nye Gange anlagte, de fleste Værelser fik Trægulve og flade Gibslofter, og hele Dekorationen maatte altsaa forandres. Den vigtigste Grund hertil var maaske blot at Værelsernes Indretning og Prydelser vare tilforn i den gamle Smag, „meget kunstige, men ikke saadanne som denne Tids Levemaade udkræver“, som det hedder i Danske Atlas (II, 311). At Christian den Sjette lod Porttaarnets Spir ombygge i den gamle Form, og at han lod opføre et stort kinesisk Sommerhuus i Haven, maa det her være nok at nævne.

I Christian den Syvendes Tid foretoges atter nogle Forandringer, og der fremkom adskillige Forslag, som heldigviis ikke alle bleve udførte[1]).

I Aaret 1772, da S-Broen trængte til Ombygning eller Reparation, havde Hofbygmester G. D. Anthon foreslaaet, at den skulde erstattes af en lige Bro, som vilde træffe paa den vestre Side af Taarnet, hvis Portal han da vilde have lukket med et Stakitværk. Ifølge hans Overslag vilde S-Broen, opført paa sit gamle Fundament, koste 2002 Rd., medens en lige Bro, opført paa et nyt Fundament, vilde koste 2710 Rd. (Skr. til Hofintendant Wegener, i Bygn. Direkt. Kopibog for 1772 Nr. 115).

Men Harsdorff skulde heldigviis først erklære sig om Sagen, og den 8. April 1772 skrev han derom følgende[2]):

---

1) Nedenstaaende Efterretninger om Slottet i Tidsrummet 1772—1833 ere uddragne af A. Petersens Samlinger paa det kgl. Bibliothek (Ms. ny k. S. 863 k. b. 4to).

2) Samme Aar fremkom Hofbygmester Anthon med to andre omtrent lige saa snilde Forslag. Det ene af dem er omtalt foran (S 119); det andet gik ud paa at nedtage Børstaarnet og i dets Sted opsætte en Kuppel! Anthon blev ved Bestalling af 27. Juli 1761 beskikket til Hofbygmester og Bygmester i Sjælland og Falster. (Kgl. Resol. fra Kbhvns. Cont. Nr. 948). Den 23. Mai 1776 ansøgte Anthon Bygnings-Direktionen om Tilladelse til at gjøre en Søreise paa 4—6 Uger, for om muligt at gjenvinde sit Helbred. Af Passet, der er skrevet den 28. Mai 1776, seer man, at han efter Lægernes Raad vilde reise til Bergen, og at hans Hustru, en Skriver og 2 Domestiker skulde følge med ham. Passet blev efter Afbenyttelsen tilbagesendt den 3. Juli s. A. — Anthon maa være død mellem 30. Juni 1781 og 25. Januar 1782 (Bygn. Adm. indk. Sager 1782 Nr. 153). Harsdorff blev i Novbr. 1770 beskikket til Hofbygmester og Medlem af Bygningskommissionen.

„Efter Over-Bygnings-Direktionens Resolution haver jeg været paa Frederiksborg Slot, for der at undersøge de indkomne Projecter og Tegninger over S-Broen, og den dertil føiede lige Bro, som træffer paa venstre Side af Taarnet eller Hovedindgangen, og forefunden:

1, at Taarnet, som er det største og sirligste af Slottet, er Hoved Indgangen, og

2, at samme Indgang træffer lige i Midten paa den første og 2den Slotsgaard;

3, at S-Broen er efter den fordum værende gamle Fortifikations Maâde anlagt;

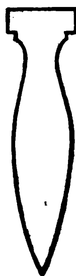
4, at igjennem hele Hillerød By kommer man *en zigzag* paa bemeldte S-Bro og til ovenmeldte Hoved Indgang eller Taarn.

Saa er mine Tanker, at samme S-Bro burde igjen paa samme Maade opføres som den haver været, thi helst vilde det Taarn, som forestiller Hoved Indgangen, ikke kunne *soutenere* sit Anlæg og Nødvendighed, uden at tale om, at der spares 1000 Rd. for den kgl. Cassa, saa vilde endog den lige Bro, om der endog blev anbragt inden paa den første Slotsgaard en ligedan Portal til Symmetri paa den anden Side, som den ved Broen, være Symmetrien imodstridende, som bør være i Facaden, vid. Vitruv. Dan Tab. 8 Tom. 2."

(Bygn. Adm. indk. Sager 1772 Nr. 165).

Den 18. Juni 1772 skriver Harsdorff, at da han ifølge Direktionens Ordre havde efterseet S-Broen, havde han tillige observeret, „at det vil være høist fornødent ved en Billedhugger at lade eftersee de udi Slotsgaarden ved Marmor-Arcaderne befindende Figurer, Basreliefs etc., som trænge høit til Reparation, ligesom Slotsforvalter Goos det i sit nedlagte P. M. melder". (Bygn. Adm. indk. Sager 1772 Nr. 266).

1776, den 22. Marts skrev Harsdorff til Bygnings-Direktionen, at han ifølge dens Ordre af 30. Juni 1775 havde indfundet sig paa Frederiksborg, for at eftersee de ved Taarnets (Klokketaarnets) 9de Etage afbrudte og bortstjaalne Sirater og adskilligt Kobber. Han skriver fremdeles: „Bemeldte Kobber og Sirater, som ere bortkomne, bestaae egentlig af 16 Stykker, enhver 20 Tommer lang og 4 Tommer circa bred, af vedfølgende Figur, som forhen i forrige Tider have været forgyldte og paa de opstaaende Stænder have været paanaglede, saa at der har været Kobber

paa bemeldte Stænder bag disse Sirater, og dets Aarsag ei behøves

igjen at anbringes, allerhelst da de for nærværende Tid ei ere forgyldte og aldeles ikke for Distancens Skyld falder i Øinene". (Bygn. Direkt. indk. Sager 1776 Nr. 223). I Rentekammerets Skrivelse af 27. April 1776 bifaldtes Harsdorffs Mening.

S. A. 26. Marts meldte Anthon og Dajon, at Frederiksborg Slots Klokketaarn ved Afdækningen af den nederste „Vetterboden" var befundet i høiere Grad brøstfældigt end man havde formodet, hvorfor de antoge, at der til Istandsættelsen vilde medgaae 900 Rd. mere end der efter Overslaget var bevilget. (B. D. indk. S. 1776 Nr. 148).

1778, 16. Januar fremsendte Harsdorff og Dajon en Regning fra Tømmermester Pfitzner for Arkadernes Afstivning paa Frederiksborg (B. D. indk. S. 1778 Nr. 61).

1779, 11. Febr. forlangte Harsdorff 230 Kubikfod norsk Marmor til Arkadernes Reparation. (B. D. indk. 1779 Nr. 42).

1782, 11. Oktb. lagdes Frederiksborg Slot under Meyns Opsyn.

1783, 10. Marts udgik en kgl. Resol. saalydende:

„Vi bifalde allernaadigst det foranstaltede Forsøg med Reparationen af nogle falmede vævede Tapeter fra Christiansborg og Frederiksborg Slotte, og tillade, at Franskmanden le Fevre for Renovationen af forbemeldte til disse Slottes Inventarium henhørende 32 ☐ Alen gamle vævede Tapeter maa udbetales de betingede 4 Rd. pr. ☐ Alen eller ialt 128 Rd., hvilken Sum passerer til Udgift af det, som ved Reglementet aarlig er anslagen til Møblers Anskaffelse og Reparation ved vore Slotte".

I le Fevres Regning angives Tapeterne saaledes: Af det fra Frederiksborg indsendte Tapet restaureret til en Prøve 19 ☐ Alen, samt H. M. Kongen af Frankrigs Portræt af *haute lice*, som er placeret i Forgemakket ved Riddersalen paa Christiansborg, 13 ☐ Alen.

1784, 11. August bevilgedes 275 Rd. til Istandsættelse af Kampesteensfoden under Slottet.

1793, 26. Juni bevilgedes, at Orgelværket i Slotskirken maatte istandsættes efter holdt Licitation.

1794, 20. August bestemtes at noget Tin og Bly af et Kammer i Badstuen maatte bortsælges ved Auktion. 1795, 9. Sept. bevilgedes, at Badstuen ved Frederiksborg maatte overlades Oberst Holten til Beboelse.

1829, 25. Novb. erindredes Kammeret om at indkomme med Forslag til Opmudring af Frederiksborg Slotssø. 1830, 10. Januar befaledes, at Major Qvade af Ingenieurkorpset skulde,

efter nærmere lokal Undersøgelse, indkomme med Forslag om Opmudringen af den vestlige Deel af Slotssøen.

1833, 4. Juni befaledes, at den i Slotskirken værende Throne og Trappe skulde borttages, og Kirken igjen sættes i dens oprindelige Tilstand.

I Frederik den Sjettes Tid blev der paa Frederiksborg indrettet en betydelig Samling af historiske Malerier, især Portræter[1]). Men ved Slottets Brand 1859 gik noget over Halvdelen af den tabt, og hvad der reddedes, saavel af Portræter som af de antike Møbler, findes nu paa Rosenborg.

Kong Frederik den Syvende, der ofte boede paa Frederiksborg, saavel om Sommeren som om Vinteren, lod foretage nogle Restaurationsarbeider her. I det Indre af Kongefløien og Prindsessefløien var der dengang ikke meget tilbage af den oprindelige Dekoration, undtagen i Rosen. Dog fandt man et smukt gammelt Stukkaturloft under Gibsdækket i det Værelse, der indeholdt Kongens Samling af Oldsager. Det var i dette Værelse at Ilden udbrød om Morgenen den 17. Decb. 1859, og hvorfra den i Løbet af nogle Timer udbredte sig over saagodtsom hele Hovedbygningen.

Efter Branden var der deelte Meninger om hvorvidt man burde tænke paa en Gjenopførelse af Slottet. Man frygtede bl. A. for, at Gjenopførelsen vilde kræve forholdsviis altfor store Summer, som vanskelig kunde skaffes tilveie. Men der indkom snart saa betydelige Bidrag, at Gjenopførelsen kunde besluttes og paabegyndes under Etatsraad Meldahls Ledelse. Først istandsattes Kirken, der blev indviet 1864. Hele Bygningens Ydre er for længe siden istandsat og Arbeidet fortsættes i det Indre. Skjøndt der unegtelig er gaaet meget tabt, som ikke paa nogen Maade kan erstattes, har det dog været muligt at give ikke alene Slottets Ydre, men ogsaa flere af de vigtigste Rum i det Indre en Skikkelse, der kommer den oprindelige meget nær.

---

[1]) See herom N. Høyens Skrifter I, 229 fg.; N. Høyens Levned, ved I. L. Ussing, I, 188 fg., 277 fg. — (I Humboldts Kosmos, Schumachers Oversættelse, II Bd. (1856) S. 79 siges, at i et Galleri paa Frederiksborg opbevares meget udmærkede, store Oliemalerier af Maleren Eckhout, som i Aaret 1641 opholdt sig paa den brasilianske Kyst hos Prinds Morits af Nassau. Palmer, Bananer, Melontræer og Helikonier ere afbildede overordentlig karakteristisk, ligesom ogsaa de Indfødtes Skikkelser, brogede Fugle og smaa fiirføddede Dyr).

Efterretninger om Kronborg Slot.

I Nærheden af Helsingør laae i ældre Tider det befæstede Slot Flynderborg, og man antager, at det er Voldstedet heraf, som endnu sees paa et høitliggende Sted ikke langt fra Banegaarden[1]). Flynderborg nævnes af Hvitfeld ved Aar 1288; det skal være nedlagt som Fæstning 1423, og omtrent paa samme Tid var det formodentlig, at Kong Erik af Pommern anlagte Krogen eller Ørekrog, heelt ude paa Pynten, nordost for det gamle Flynderborg, hvis Materialier uden Tvivl benyttedes til den nye Bygning.

Slottet Krogen laae netop paa samme Sted som nu Kronborg, og den første Grundplan var maaske netop den samme regelmæssige Fiirkant, som senere blev beholdt. Kong Christian den Tredie lod i sine sidste Aar Krogens Bygninger og Fæstningsværker forbedre. I et Brev fra ham til Magnus Gyldenstjerne, dateret den 26. Juli 1558, omtales, at Hans v. Diskow havde bifaldt den Befæstning, der var paabegyndt ved Krogen, hvorfor Kongen ønsker at Arbeidet fuldføres efter Hans von Diskows Forslag, „at samme Huus maatte blive færdig gjort og ikke være saa øde som det hidtil været har“[2]).

Hans von Diskow maa samme Aar være reist til Sachsen. I Rentemesterregnskaberne for 1559 anføres: „Den 27. August

---

[1]) Dette Voldsted, der forhen ansaaes for en Levning af Krogen, er beskrevet af Dr. Burman Becker, i T. A. Beckers Kvartalskrift Orion, II, 107.

[2]) Lassen, Dokumenter og Aktstykker til Kjøbenhavns Befæstnings Historie 97—98.

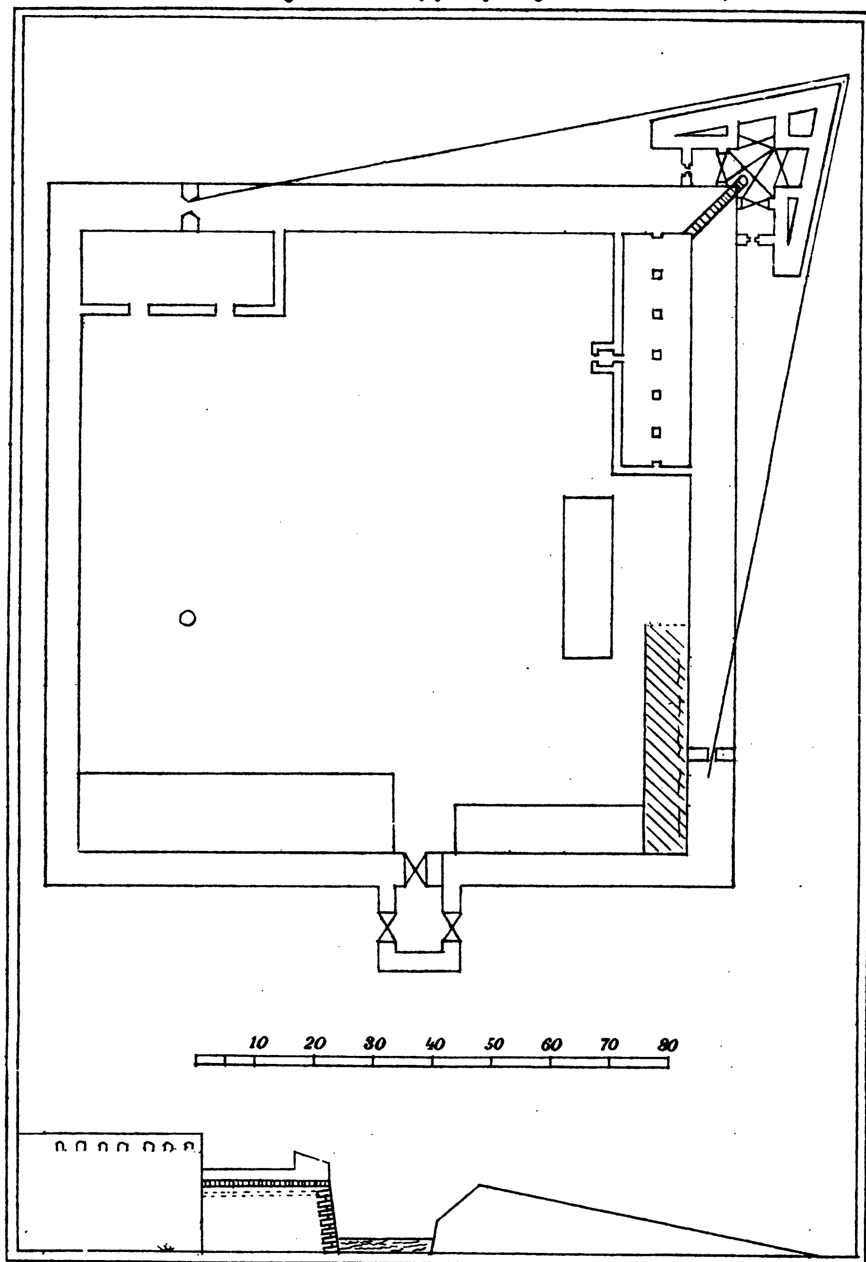
antvordet Werner Vitzthumb 200 Dl., som han efter K. Majs. Befaling forskikke skal til Hans van Discho, Bygmester udi Lanthomissen, som er hans Pension, og nu fik nye Bestilling". Fra Lochau skrev Hans von Diskow den 4. August (1559) til Statholderen, (Magnus Gyldenstjerne), at dennes Brev af 21. Decb. 1558 var ham overleveret i Dresden. Statholderen havde forlangt Besked om hvorledes en Runddeel paa „Kraka" (Krogen) burde være, og det synes at Diskow nu har sendt et Afrids til en saadan Runddeel. Senere havde Diskow faaet et Brev fra Statholderen om, at Vandkunstneren Mester Mathias var død og havde efterladt sig en Skabelon, hvorefter Ingen kunde rette sig, og at Kongen derfor ønskede en anden Vandkunstner. Diskow havde derfor talt med en saadan, som havde arbeidet for Biskoppen af Magdeburg og Halbestadt og ført Vand ind i Halle og Gebigenstein; men denne Mand havde nu paataget sig andet Arbeide og kunde derfor ikke drage til Danmark[1]). I Slutningen af 1559 maa Hans von Diskow være kommen tilbage til Danmark, da Frederik den Anden befalede, at han skulde besee og beskrive Slottet Krogen. Kort efter har han vistnok forfattet den Beskrivelse, der findes aftrykt foran (S. 167 fg.).

Efter denne Beskrivelse synes det, at Slottet har bestaaet af 4 sammenbyggede Fløie paa to Etager foruden Kjælderen. Af Hans von Diskow har man ligeledes en gammel Grundtegning eller „Skabelun af Krogen", som der staaer paa den. Den findes i Geheimearkivet, og en lille Kopi (¼ Maalestok) vedføies her. Tegningen stemmer kun tildeels med Beskrivelsen, og hvis Slottet nogensinde har været saaledes som Tegningen angiver, saa maa det kort efter være blevet ombygget. Men nogen Overeensstemmelse er der dog. Tegningen viser en kvadratisk Grundplan med omtrent 120 Alen lange Sider, og dette lader sig nogenlunde forene med Beskrivelsen, hvori siges, at Slotspladsen er 87 Alen lang og 86 Alen bred, og at Husene ere 18 Alen brede. Det stemmer endog tildeels med Grundplanen af det nuværende Kronborg Slot. I et Par Breve fra Frederik den Anden siges udtrykkelig, at Kronborg er bygget paa det Sted, hvor det gamle Solt Krogen har staaet, og til yderligere Beviis for, at dette er aldeles nøiagtigt, kan tilføies, at der i Kronborgs Bygning endnu kan paavises Levninger af ældre Bygninger. Indeni det store

---

[1]) Originalbrevet paa Plattydsk, meget beskadiget, findes i Geheimearkivet (Top. Saml. Kronborg).

F. R. Friis, Samlinger til d. Bygnings- og Kunsthistorie, S. 278.

fiirkantede Taarn staaer en middelalderlig Bygning, der har megen Lighed med Kærnen i Helsingborg, og ved at aftage Sandsteensbeklædningen har man fundet glasserede Muursteensprofiler, som tyde paa, at man her har en middelalderlig Taarnbygning, der har støttet sig til gamle Mure, som maa findes indeni Muurværket af den vestlige Fløi.

I den ovennævnte Beskrivelse af Krogen omtaler Hans von Diskow, at der endnu var adskillige Forbedringer at gjøre, og han vedblev uden Tvivl at have Arbeide der saa længe han levede. Saaledes anføres, at den 4. Marts 1560 fik Werner Maler Penge for at have malet i 8 Uger paa Krogens Skabelon, „eftersom Hans von Diskov havde tilsagt ham“. I Oktober 1562 fik Markus Hees, Borger i Kjøbenhavn, 30 Dl. for 100 store Vogenskud, som kom til Krogen. I Novb. 1563 fik Hans Skriver 300 Mark, at udgive paa Krogen til Snedkere og andre Arbeidsfolk. Men saa længe Krigen varede, blev her vist ikke bygget synderligt, undtagen paa Fæstningsværkerne. Under Krigen havde det viist sig, at Krogen ikke var i Stand til at forsvare Indløbet til Sundet. Fæstningsværkerne maatte altsaa udvides, og skjøndt Bygningerne allerede i Begyndelsen af Frederik den Andens Regeringstid havde modtaget store Forbedringer, lode de dog endnu meget tilbage at ønske. Paa en Tid da Kongen jevnlig maatte reise fra den ene Deel af Riget til den anden og opholde sig i kortere eller længere Tid snart paa eet Slot og snart paa et andet, kunde han med Grund ønske sig en prægtig og rummelig Bolig paa dette smukt beliggende og tillige i flere Henseender vigtige Sted. Ikke længe efter Fredslutningen blev der atter taget fat paa Arbeidet, som forsattes i en lang Aarrække, indtil Slottet var saa godt som fuldstændig ombygget.

Nedbrydelsen af de gamle Bygninger skal være paabegyndt den 11. Mai 1574 (efter Frederik den Andens Krønike, udg. af Resen, S. 276). Noget tidligere havde Kongen gjort Akkord med en Bygmester om Arbeide paa Slottet. Denne Bygmester kaldes overalt i danske Kilder Hans Paaske, men formodentlig var han en Udlænding, siden Kontrakten med ham, hvori han kaldes Hans von Pascha, er affattet paa Tydsk. Denne Kontrakt er følgende:

Wir Friderich der Ander (etc.) Bekennen vnd thun kundt hiemit offentlich vor jedermenniglichen, dasz wir vns mit gegenwertigen vnserm Bawmeister Hans von Pascha verglichen, alhier

auffm Schlosz vnser vnd vnserer freundtlichen hertzuilgeliebten Gemahlin Gemach, auch Irer L. Schlaff vnd Chammer Jungfrawen Kammer, wie auch die für derselbigen frawen Zimmer dermassen aufzubawen vnd zuuerferttigen, alsz wir Imhe solches personlichen gedeuttet, vnd endtlich mit Imhe abgeredt. Darzu sollen vnd wollen wir Ime alle notturft an Holtz, Stein, eisen vnd anders verschaffen lassen, auch auf zween klepper monatlich zwo thonnen hafern vnd frey hew verschaffen lassen, vnd für den Baue fünfhundert gute neue Thaler, krafft dieses, geben, jedoch mit dem bescheidt, dasz er nicht allein die Zimmer vnd Maurleutt, sondern auch die Kalckschleger, Pflichts vnd andere Kerlle, die handtreichung zuthun, auff sein eigen Kosten zuhalten vnd zubesolden, vnd von vnsz weitter nichts zufurdern, ohne geuherde, Vrkundtlich mit vnserm koninglichen Secret becrefftigt vnd geben auff vnserm Schloss Kracken zu Helsingør den 29. Aprilis Anno etc. Ihm vier vnd Siebentzigsten[1]).

De store Bekostninger, som Bygningsarbeidet krævede, bleve for den største Deel udredede af Øresundstolden, og hertil sigter uden Tvivl Fortællingen om, at Kong Frederik den Anden ikke vilde have en eneste Steen i Bygningen, der var bekostet for hans Undersaatters Penge. Henrik Mogensen, der var Tolder i Helsingør fra 1560 til 1583[2]), modtog i disse Aar en Mængde

---

[1]) Concept i Geheimearkivet, D. Saml. — Bygmester Hans Paaske fik den 24. Marts 1576 Skjøde paa en Grund ved Helsingør (Sj. Reg. 11, 210). Den 5. Novb. s. A. fik han Brev om at maatte indtage et Stykke Jord ved Helsingør til en Have; dog skulde han derpaa opføre en god Kjøbstadbygning med Tegltag (a. St. 249, Geheimearkivets Aarsberetninger III, Till. S. 62). Den 15. Novb. 1576 fik Bygmester Hans Paaske Forlening paa Kronens Gaard Borup, liggende i Krogens Len, med al Tilliggelse, kvit og frit, uden Landgilde, Ægt og Arbeide og anden Tynge og Besværing sin Livstid. Af Skovene fik han frit Gierdsel til Hegnene og nødtørftig Ildebrændsel af Vindfælderne, efter Udviisning af Lensmanden eller Skovridderen, samt fri Olden til 40 Sviin (Sj. Reg. 11, 252).

[2]) Om Tolder Henrik Mogensen har Justitsraad P. V. Jacobsen meddelt udførlige Efterretninger i Historisk Tidskrift V, 461 fg. Hertil kan endnu bemærkes, at den 8. Februar 1578 fik Henrik Mogensen, Tolder i Helsingør, Brev om, at da han selv har ladet gjøre to Stole til sig og sin Hustru Berete eller Birgitte Skult, i den tydske Kirke i Helsingør, som nu er anrettet, saa maa han og Hustruen samt deres Arvinger beholde disse Stole som Eiendom. (Sj. Reg. 11, 344). Ifølge den nævnte Afhandling blev han gift anden Gang 1572 med Birgitte Mortensdatter (Historisk Tidsskrift V, 476).

Befalinger om at udbetale Penge og besørge adskillige andre Ting med Hensyn til Bygningsarbeidet. Saaledes blev der skrevet til ham den 25. Mai 1574, at Kongen havde gjort Akkord med Hans Bygmester om noget Arbeide paa Krogen og derfor tilstaaet ham 500 nye Daler; Tolderen skulde derfor efterhaanden betale Hans Bygmester de 400 Dl., og Resten naar Arbeidet var færdigt. Akkorden lød paa 500 nye Daler, men da Tolderen kun modtog gamle Dalere, skulde han bruge disse til at betale med, og ved Beregningen tage behørigt Hensyn til at de gamle Dalere vare større end de nye. Men heri blev senere gjort en anden Bestemmelse, hvorefter Tolderen indsendte 500 gamle Dalere til Rentemesteren og i Stedet for disse modtog 500 nye Dalere, som han udbetalte til Bygmesteren.

Der udgik efterhaanden endeel Skrivelser om at indkjøbe Materialier. Saaledes blev der skrevet til Peder Oxe den 2. Juli 1574, at til Bygningen i Helsingør manglede nogle Bjælker, og at Kongen derfor ønskede at kjøbe nogle, som Hans Skougaard havde liggende. Samme Dag blev der skrevet om at sende nogle Deler fra Gulland. Den 4. Juli blev der skrevet til Morten Venstermand om, til Bygningen paa Krogen at kjøbe og nedsende 20,000 Muursteen. Samme Maaned blev der skrevet til Peder Oxe og til Christoffer Valkendorf om at forskaffe noget langt Tømmer til Krogen. Det skulde være 20—21 Alen langt, og skulde med et Skib afhentes ved Svansund i Bahuus Len. Fra Helsingborg sendtes i Aaret 1574 og fremdeles i endeel af de nærmest paafølgende Aar en betydelig Deel huggen Steen til Helsingør.

Gert Steenhugger udførte allerede samme Aar endeel Steenhuggerarbeide til Bygningen. Den 14. Juli 1574 blev der skrevet til Henrik Mogensen om at betale ham 100 Rd. paa Regnskab for Arbeide til Krogen, og den 6. Novb. s. A. fik Henrik Mogensen Brev om at betale Gert Stenhugger hvad han havde tilgode for det Arbeide, der nu var fuldført, nemlig en Brønd, en Vindeltrappe og nogle „Watterlister“, og der tilføiedes, at Kongen ikke vilde lade det Taarn bygge, hvortil Gert skulde have hugget Stenene, og at Gert ikke mere skulde bruges ved Arbeidet. Samme Aar betaltes Steenhuggeren endnu 100 Rd. for det nævnte Arbeide og for en Skorsteen, hvorom Henrik Mogensen havde akkorderet med ham. At Kongen ikke længer vilde bruge Gert Steenhugger, kom maaske deraf, at der var

paatænkt nogle Afvigelser fra den oprindelige Plan, da man seer, at der i Foraaret atter blev Arbeide nok for ham.

I Slutningen af Aaret 1574 maa Kongen have gjort Akkord med Hans Paaske om at sætte et nyt Spær over Kongens og Dronningens Kammer paa Krogen og noget mere Arbeide sammesteds, hvorfor der i Alt skulde betales 250 nye Daler. Kontrakten blev i Marts 1575 leveret til Henrik Mogensen, der paa samme Tid fik Ordre at betale med gamle Dalere efter disses Værdi. Pengene udbetaltes den 1. April, da Arbeidet, eller i al Fald den største Deel af det, vistnok var færdigt. Men noget tidligere var der sluttet en ny Akkord med Hans Paaske (der somoftest blot kaldes Hans Bygmester) om endeel Arbeide paa Krogen; nemlig om at opmure to „Rundele“ og bygge en Karnap af huggen Steen. Bygmesteren skulde selv lønne sine Arbeidsfolk, og for de nævnte Arbeider tilsagdes ham 4100 Dl. og 2 Klædninger.

Peder Oxe fik den 5. Marts 1575 Brev om, at Kongen var kommen overeens med Hans Bygmester om at lægge to Runddele ved Slottet Krogen, og at Kongen vilde lade Grunden lægge samme Aar, saa at Muurværket kunde blive færdigt det følgende Aar. Peder Oxe skulde derfor sige sin Mening om, hvor man kunde erholde saa megen Kalk og Steen, som hertil vilde behøves, og han skulde tillige forskaffe saa mange Muursteen, som kunde bringes tilveie, og forskaffe Hans Bygmester hvad han behøvede til Arbeidet. Et gammelt Skib paa 50 til 100 Læster skulde sendes til Krogen og nedsænkes udenfor Odden, for at forhindre at Isen gjorde Skade. Det Skyts, der havde staaet i Skandsen, hvor en af de nye Runddele skulde bygges, var blevet udslæbt, og derfor skulde der strax udrustes to Skibe til at lægge ved Kastrup, for at give Agt paa de Skibe, der løb gjennem Sundet. I Brevet tilføies, at det Tømmer, hvorom Kongen tidligere havde gjort Aftale med Peder Oxe, skulde snarest muligt skaffes tilveie.

Kongen kom tidt til Krogen, hvor han den 9. April 1575 leverede Henrik Mogensen den sidstnævnte Kontrakt og befalede ham efterhaanden at udbetale Pengene. Den hele Sum af 4100 gamle Daler udbetales fra denne Dag af og indtil den 22. Oktober s. A., da Arbeidet vel har været færdigt.

Til disse to Runddele og det øvrige Arbeide behøvedes en meget stor Deel huggen Steen. Den 24. Marts 1575, da Kongen var paa Krogen, blev der tilstaaet Gert Steenhugger 230 gamle

Dl. for endeel Arbeide, som indtil den Tid var udført, hvoriblandt 3 Skorstene af huggen Steen, hvoraf en var opsat i Kongens, en i Dronningens og en i Hofmesterindens Kammer, samt endeel huggen Steen, som var kommen i den nye Vindeltrappe, med Waterlister og andet Arbeide. Formodentlig har det Hele været færdigt inden 26. April 1575, da Henrik Mogensen bl. A. fik Ordre at betale de resterende 30 Dl. for det.

Den 7. April s. A. blev der sluttet Akkord med Gert Steenhugger om at forarbeide endeel huggen Steen til de to Runddele, samt enkelte og dobbelte Waterlister og nogle Skorstene. Fremdeles skulde han forarbeide saa mange Vindueskarme, som Kongen ønskede til Krogen, efter en Skabelon, han havde hos sig, og have 5 gl. Dl. for hver Karm. Desuden befalede Kongen ham at gjøre den Port færdig, som forhen havde været bestemt til Skanderborg, men som nu skulde opsættes paa Krogen, og den skulde betales i Henhold til den ældre Bestilling. Endelig skulde Gert Steenhugger forfærdige en Port til at sætte udenfor den Port paa Krogen, og derfor betales efter Billighed.

Da endeel af denne hugne Steen var indmuret, blev den efter Kongens skriftlige Befaling, (vistnok i Brevet af 6. Novbr. 1575, som nedenfor omtales), opmaalt af Hans Bygmester, Fogeden Claus Pommering, Jesper Snedker og Henrik Mogensen. Mester Gert havde da leveret følgende Arbeide:

I to Runddele ved begge Sider paa Krogen var kommet endeel huggen Muursteen; i den nederste Runddel var kommet 129 Alen dobbelte Waterlister øverst paa Muren; inde paa Slottet var paa de to Huse kommet 75½ Alen Fodlister à $\frac{1}{6}$ Dl. Alen, og 83½ Alen Waterlister et Skifte igjennem; fremdeles Waterlister paa den nye Vindeltrappe og paa Bryggerhuset, den øverste Skifte, 49 Alen à $\frac{1}{6}$ Dl.; en Dør af huggen Steen i den nye Vindeltrappe, 3 gl. Dl.; 5 smaa Vinduer i samme Vindeltrappe, 4 gl. Dl.; en Skorsteen af huggen Steen, opsat paa Karnappen, 20 gl. Dl.; 14 Vindueskarme af huggen Steen og 2 halve Karme, regnet begge for een Karm, opsatte i det nye Huus fra Porten og indtil Vindeltrappen, for hver Karm 5 gl. Dl. Hele Summen var 224½ gl. Dl. Gert Steenhugger fik desuden 104 gl. Dl. for huggen Steen, som var forarbeidet, og som Slotsfogden nu skulde lade indføre paa Slottet, nemlig: 42 Alen Fodlister, 99 Alen dobbelte Waterlister, 282 Alen Waterlister, 149½ Alen Taglister, altsammen à $\frac{1}{6}$ Dl. Alen, samt nogle dobbelte Waterlister til Runddelen à 8 Sk. Alen.

Gert Steenhugger skulde, ifølge et Brev til Henrik Mogensen af 21. Marts 1575, have fri Bolig saa længe han arbeidede for Kongen. Gerts Huusleie for de to sidste Aar skulde betales til Frederik Leiel, hos hvem han i den Tid havde boet.

Saa længe Ombygningen varede, sluttedes en Mængde særskilte Akkorder med Haandværkere og Andre, som paatoge sig at udføre endeel Arbeider for en bestemt Betaling og ved Hjælp af Folk, som de selv lønnede. Men paa samme Tid holdt Kongen desuden en Mængde Haandværkere og Arbeidsfolk, som Lensmanden førte Tilsyn med, og som arbeidede for en fast aarlig „Pension“ eller for Dagløn. Saaledes fik Henrik Mogensen den 26. April 1575 bl. A. Ordre at give Jesper Snedker et Tillæg af 6 Mark om Ugen paa sin egen Person, hvorimod hans Folk ikke fik noget Tillæg. (I samme Brev fik Henrik Mogensen Ordre at betale 147 Alen rødt Engelst, som Kongens Skræder Peter Brevig havde udtaget hos Borgerne i Helsingør, og som var blevet opslaget i de nye Kammere paa Slottet). Den næste Dag fik Henrik Mogensen Ordre at betale de „Embedsfolk“ (ɔ: Haandværkere), Tømmermænd og Pligtfolk, som arbeidede paa Krogen, dog kun dem som Lensmanden Jørgen Munk havde Befaling over, og ikke dem som Bygmesteren, ifølge den med ham sluttede Akkord, selv var pligtig at lønne. En Mængde Tømmermænd arbeidede dette Aar paa det store Steenkar, som blev sat for den nye Runddeel ved Krogen. I Aaret 1575 byggedes ligeledes en Skibsbro og en Hængebro ved Krogen.

Dønnikeren Hans Wyntrauch, der i Reglen blot kaldes Hans Dønniker, fik fast Løn, hvorfor det kun sjeldent omtales hvad han arbeidede paa. Det samme gjælder i Reglen ogsaa om Tømmermændene og Kobbertækkerne. I Oktober 1575 maa Henrik Mogensen dog have faaet Brev om, at Skifertækkerne Reinholt von Quall og Claus von Campen havde paataget sig at gjøre noget Arbeide paa Frederiksborg og at tække en Karnap og 4 Taarne paa Krogen med Bly. De skulde ogsaa selv støbe Blyet og have 300 gamle Dl. for hele Arbeidet.

Jesper Snedker arbeide i Reglen for Dagløn, men undertiden gjordes dog Akkord med ham om visse Arbeider. Saaledes paatog han sig „at fuldfærdige det lille Kammer, som kaldes Karnappen, paa Krogen, efter den Seddels Indhold, Henrik Mogensen er overantvordet“. Han skulde „pernille“ Værelset heelt omkring og under Loftet, og forsyne det med Kistebænke, 12 Stole, en smuk rund Skive, en Skjænkeskive og Vinduesbuer

med hvad dertil hørte. Alt dette udførte han paa egen Kost, og fik derfor 70 gamle Dl.

Et udførligt Brev fra Kongen om Byggearbeidet afsendtes til Henrik Mogensen den 6. November 1575. Kongen bifaldt hans Forslag om hvad der nu skulde udrettes og om hvad der skulde forskrives fra Nederlandene. Men det Astrag, Sement, Hornliim, Linolie og Fernis, som var nævnt paa Fortegnelsen, kunde det vente med indtil Kongen selv havde beseet Leiligheden. Det Huus, som skulde sættes ind mod Byen, skulde det vente med indtil den anden Bygning var færdig. Der skulde ikke nu bruges mere huggen Steen til Skorstene, og Mester Hans skulde heller ikke endnu opmure flere Skorstene paa den Bygning, der arbeidedes paa; men kun afmærke Stedet, hvor de skulde staae, indtil Kongen selv kom did. Steenhuggeren havde faaet .600 Dl. paa Haanden for de to Porte, som først vare bestemt til Skanderborg, men som ifølge en senere Kontrakt skulde opsættes paa Krogen. Hans øvrige Arbeide skulde opmaales af Henrik Mogensen i Forening med Hans Bygmester, Fogeden Claus Pommering og Jesper Snedker, og derefter betales. Kongen var tilfreds med, at Steenhuggeren og hans Svende, om fornødent, reiste over til Steengravene for at arbeide, at det Hele desto snarere kunde blive færdigt. Med Brevet maa være fulgt en af Kongen selv underskreven Fortegnelse over hvad der nu skulde udrettes af Steenhuggere og andre Haandværksfolk, maaske den samme Liste, som Henrik Mogensen havde sendt.

Som Følge af dette Brev fik Gert Steenhugger en Fortegnelse over det nye Arbeide, han skulde udføre, og det ældre, som Kongen nu ønskede fuldført. Der forlangtes: en Port med en Karnap, at sætte inde paa Krogen, med sine Vindueskarme; en Karnap over den yderste Port udenfor Slottet, hvilken Port tidligere var bestilt til Skanderborg; Fodlister, Middellister, Waterlister og Vindueskarme, saa mange som behøvedes til det Dreierkammer, der nu skulde opbygges; fem „Arkener“ til det nye Huus paa Slottet, og 20 store nye Vindueskarme med mere, som behøvedes til samme Bygning. Paa dette Arbeide havde Gert efter Kongens Befaling allerede faaet 601½ gl. Dl.

Til det, der blev bygget paa Krogen 1575, og især til det, der skulde bygges det følgende Aar, behøvedes mange Materialier, som samledes fra alle Kanter. Fra Karrebeksminde førtes mange Muursteen til Krogen, og da der blev sendt et Skib ned for at afhente endeel af denne Steen, blev der skrevet til Eggert Ulfeld

den 25. Marts 1575, at Borgerne i Nestved skulde med deres Skuder og Baade hjælpe til ved Udskibningen. Peder Oxe fik den 12. Marts Brev om at der skulde hentes en Ladning Muursteen ved Kjøge, og den 20. Juli blev der sendt ham en Fortegnelse over Steen, Tømmer, og Jern m. m. som han skulde forskaffe til Krogen. Den Kalk, der var samlet ved Studiegaarden i Kjøbenhavn, til en ny Bygning, som dog ikke nu kunde opføres, skulde Christoffer Valkendorf sende til Krogen, og de Høilærde skulde senere faae lige saa megen Kalk naar de fik Brug for den. I Januar 1576 fik Christen Munk, Befalingsmand paa Gulland, Brev om at lade hugge og sende endeel Tømmer til Krogen, nemlig 50 Bjælker, 27 Alen lange; 100 Sparrer, 20 Alen lange og 1 Fod tykke i den tykke Ende; 80 Bjælker, 12 Alen lange og 1 Fod tykke i den lille Ende; 100 Sparrer, 17 Alen lange; 20 Tylter større og mindre Tømmer til Hanebjælker, Løsholder m. m., samt 2000 Lægter. Nogle Dage senere fik Christoffer Valkendorf Befaling at fremsende dette Brev saa hurtigt som muligt, og at sørge for Skibe, der ved Paasketid kunne afhente Tømmeret.

Henrik Mogensen fik i Decb. 1575 Brev om at bestille 6 à 800,000 Muursteen i Emden eller andetsteds. Den 1. Febr. 1576 blev der paany skrevet til ham om hvad han skulde udrette med Hensyn til Bygningen. Fra Emden skulde han bestille al den Muursteen og Tagsteen som kunde faaes. I Sundet skulde han kjøbe saa meget Bly som behøvedes, og alt det Ege- og Fyrretømmer, der kom, og som Hans Bygmester ansaae for tjenligt til Slotsbygningen. I Sundet skulde han desuden kjøbe al den jydske og den skaanske Kalk, der kom, og betale Fragten saavel for denne Kalk som for al den Muursteen, der blev ført hid af Kongens Undersaatter. Endelig skulde han betale Haandværkere og Arbeidsfolk og give Jesper Snedkér 30. Daler for „at pernille“ det underste Kammer paa den lille Karnap. Allerede den 14. Marts s. A. fik Henrik Mogensen en ny Ordre om i Sundet at kjøbe saamegen Kalk, Klinker og andre Steen, som kunde faaes. En stor Deel Muursteen fik man ligeledes fra Teglovnene ved Kjøbenhavn.

I Aaret 1575 havde Kongen gjort Akkord med Bygmester Hans Paaske om at opmure to Huse paa Krogen, „fra det Huus, Kongens og Dronningens Kammer er udi.“ Først skulde han nemlig afbryde den gamle Port og igjen opbygge Huset hen til den gamle Sal, og paa sin egen Bekostning aldeles gjøre det i Stand saaledes som Kongen vilde angive det. Herfor skulde

han have 3400 Rd., som betaltes ham fra 4. Mai til 7. Novb. 1575. Ligeledes skulde han forlænge Kongens eget Kammer over Porten, saa langt som Kongen selv havde angivet det, og derunder opsætte en Pille fra Jorden og slaae en Bue derover, og siden opmure fire Skorstene og gjøre en Gang igjennem Muren ind i det lille Sølvkammer. For alt dette Arbeide skulde han have 100 Rd. Fremdeles skulde han paa det nævnte Kongens Kammer lade nedbryde 4 Vinduer paa Muren ud mod Stranden og færdiggjøre dem ligesom de andre Vinduer. Han skulde tilmure den ovennævnte Gang og afbryde Muren mellem Kongens Kammer og den store Karnap over Porten, og lade slaae en Bue ved Muren under Loftet, saa at Lyset kunde skinne ind i Kammeret. Endelig skulde han lade gjøre en Vindeltrappe i Kongens lille Kammer, saa at man herfra kunde gaae ind i Læsekammeret og op paa Vægtergangen. Alt dette skulde han ligeledes gjøre paa sin egen Bekostning, for 100 Rd. Disse Arbeider fuldførtes uden Tvivl i Sommeren 1576.

I et Brev af 26. Mai 1576 til Henrik Mogensen omtales, at Kongeu „nu senesten“ var kommen overeens med Bygmester Hans, saaledes at denne skulde udflytte den Runddeel sønden for Slottet Krogen 20 sjællandske Alen, paa sin egen Bekostning, undtagen den Sandbakke, der laae udenfor, hvilken Kongen vilde lade bortføre. De 400 Dl. som Kongen havde lovet Bygmesteren for dette Arbeide, skulde Henrik Mogensen udbetale. Meningen var dog formodentlig, at den sidste Rest ikke skulde betales før Arbeidet var færdigt, hvilket det vistnok først blev 1577.

Gert Steenhugger fik i Aaret 1576 Resten af sin Betaling for den yderste Port ved Slottet, da den nu var opsat, og ligeledes Betaling for en Brønd, der skulde have været opsat ved Skanderborg.

Steenhuggeren Gert Fadder leverede en stor Mængde huggen Muursteen til Krogen. Der blev ogsaa gjort Akkord med ham om, at han skulde begive sig til Gulland, og der hugge endeel Trappesteen til to Vindeltrapper, som skulde opsættes paa Krogen. Herefter leverede han: 75 Trappetrin, 3 Fod brede og 8 Fod lange, og senere 15 af samme Slags, samt 75 Trappetrin, 4 Fod brede og 9½ Fod lange. — Oluf Steenhugger leverede endeel huggen Kampensteen, der vel især forbrugtes til Runddelen.

I September 1576 gjorde Kongen Akkord med Herman Steenhugger, der skulde gjøre en dobbelt Port for Krogen, for

en Betaling af 600 Daler. Steenhuggeren skulde selv lønne sine Folk, men Kongen bevilgede, at de Redskaber, som behøvede til dette Arbeide, maatte leveres ham fra Smedien i Kjøbenhavn.

Omtrent ved samme Tid fratraadte Jørgen Munk Forleningen. Den 18. September 1576 fik nemlig Johan Taube til Kullebjerg i Øster Gjønge Herred i Skaane Forleningsbrev paa Krogen, Esrom, Holbo Herred og Tikjøb Sogn[1]). Johan Taube eller Due fik den 21. Mai 1576 Gavebrev paa et Gaardsmon udenfor Helsingør[2]), og den 5. Novb. s. A. fik han Tilladelse til at indtage et Stykke Jord i Helsingør ved Siden af sin egen Gaard[3]). Den 20 Mai 1578 fik Johan Due et nyt Forleningsbrev paa Kronborg, Frederiksborg og Hørsholm Len, og samme Dag fik han Skjøde og Gavebrev paa Kronens Gaard Hørbygaard i Sjælland, med tilliggende Gods, som Mogens Godskes Efterleverske, Fru Karen Blome, havde i Være. Naar hun døde, skulde han modtage Gaarden og Godset, men hvis han døde uden ægte Livsarvinger, eller hvis Eiendommen paa anden Maade kom i Udlændinges Hænder, skulde den gives tilbage til Kronen[4]). 1582, 25. Februar gjorde Kongen Johan Dues Bryllup med Jomfru Olive Skram, Peter Reetzes med Jomfru Karen Rostrup og Christian Vinds med Jomfru Maren Kruse[5]).

De meddelte Efterretninger vise, at der i Aarene 1574—76 var blevet bygget meget paa Krogen. Ombygningen var endnu langtfra fuldført; men man saae allerede at det nye Slot vilde blive langt prægtigere end det gamle, og vistnok tillige endeel

---

[1]) Han skulde hvert Aars 1. Mai gjøre Rentemesteren Regnskab for al vis og uvis Indtægt af Lenet, og selv have i aarlig Løn 100 gamle Daler, og en sædvanlig Hofklædning paa sig selv sjette, Aarsløn paa samme Personer, og frit Foder og Maal til 6 Heste, beregnet 1 Td. Havre om Ugen til hver Hest. Han skulde frede Jagten og selv beholde Tiendedelen af al den uvisse Rente, undtagen Told, Sise og Vrag, som Kongen forbeholdt sig (Sjæll. Reg. 11, 224. Samme Dag fik han Følgebrev til Bønderne, at skulle svare ham ad gratiam.

[2]) Sjæll. Regist. 11, 225. Paa denne Grund stod en Bygning, hvorom Johan Taube „vor Hofsinde" maatte handle med Gert Steenhugger, der havde opført den. Navnene Johan Taube og Johan Due brugtes i Flæng, og i dette og andre Breve i Sjæll. Reg. er det ene Navn brugt i Overskriften og det andet i selve Brevet.

[3]) Geheimearkivets Aarsberetninger III, Tillæg S. 62.

[4]) Sjæll. Regist. 11, 374—75 sml. A. Petersen, Vallø og Omegn S. 195.

[5]) Eiler Brokkenhuses Kalenderantegnelser, udg. af Johan Grundtvig. Olive Skram var en Datter af Hr. Peder Skram, og har beskrevet sin Faders Levnet, der er trykt i Danske Magazin 3 R. 3 B. S. 81 fg.

smukkere end man i Begyndelsen havde tænkt sig. Kongen fandt det derfor passende at give det et andet Navn, der kunde antyde, at der i Stedet for den gamle og uanseelige Fæstning var bleven reist en ny og prægtig Kongeborg. I Begyndelsen af Aaret 1577 bestemtes det, at Slottet ikke mere skulde hedde Krogen, men Kronborg, eller rettere Kroneborg, som man forhen skrev Navnet. Dette Navn synes første Gang at være brugt i et Kongebrev af 13. Januar 1577, hvorved Borgerne i Helsingør fik nye Privilegier i Anledning af, at der var bygget en ny Befæstning ved Helsingør „paa det Sted, som det gamle Slot Krogen haver standet, hvilken Befæstning vi have ladet kalde Kroneborg"[1]). Men kort efter udgik følgende Brev, hvorved det nye Navn fik offentlig Gyldighed:

K. Majs. aabne Brev udgangen, at Krogen herefter skal hedde Kroneborg, ut sequitur.

Vi Frederik den Anden (etc.) gjøre alle vitterligt, eftersom vi nu udi de hellige Trefoldigheds Navn og vore Riger og Lande til Gavn, Gode og Ihukommelse have ladet foretage en ny Befæstning ved Helsingør, paa det Sted som det gamle Slot Krogen tilforn haver standet, da ville vi hermed vore Undersaatter, Borgere og Bønder, alvorligen og strængeligen paalagt have, at de samme nye Befæstning herefter skulle kalde Kroneborg, og ikke med det gamle Navn Krogen. Findes Nogen der imod at gjøre, da skal vor Lensmand have Fuldmagt at dele den sit Faldsmaal af, hvilket skal være en god Oxe til hans Herskab; hvor efter sig hver kan vide at rette. Act. Kroneborg 24. Januar 1577[2]).

---

[1]) Brevet er trykt i Geheimearkivets Aarsberetninger III, Tillæg S. 58. Den 5. Juli 1574 blev der skrevet til Henrik Mogensen, David Hansen og Frederik Leiel, at Kongen vilde lade gjøre en ny Kiste, som skulde sættes paa Krogen og bruges til at gjemme Tolden i. Til denne Kiste skulde gjøres 3 Nøgler, hvoraf de nævnte Mænd skulde have hver en, og de skulde samtlig hver anden Dag gaae op paa Slottet med Pengene. Indtil Kisten blev færdig, skulde Tolden, som hidtil, opbevares paa Toldboden (Sjæll. Tegn. XII. 297 v.). I Brevet staaer Krogen, og ikke Kronborg, som det feilagtigt er angivet i et Par nyere Skrifter.

[2]) Geheimearkivets Aarsberetn. IV Tillæg S. 23. Den 17. April 1585 befalede Kongen, at Antvorskov ikke længer skulde kaldes et Kloster, men hedde Antvorskov Slot, og at enhver, der overtraadte Befalingen, skulde bøde en Oxe til sit Herskab (Bidrag til Antvorskovs Historie af F. R. Friis, S. 29).

I Aaret 1576 havde Kongen sluttet en Akkord med Hans Bygmester, hvorefter denne skulde lade afbryde Taget og Spæret over den store, gamle Sal paa Kronborg, og afbryde Muren fra det store Taarn og til det nye Bryggerhuus saa langt ned, at det var lige med Muren paa samme nye Huus. Bygmesteren maatte selv beholde Tagstenene og Spæret, og skulde desuden have 40 Dl. for Arbeidet. Fremdeles skulde han siden lade opmure paa samme Huus saa høit som til det nye Sparreværk, lægge Taglister og Waterlister af huggen Steen, samt lade hugge et nyt Spær og igjen behænge med Tagsteen, og lade Taget skelne og gjøre færdigt, alt paa sin egen Bekostning. Endelig skulde han lade bygge og opsætte en Krudtmølle paa Volden østen for Slotsmuren. For disse sidste Arbeider skulde han have 250 Dl., og den hele Sum, 290 Dl., betaltes ham i Aaret 1577.

Efter Kongens mundtlige Befaling, da han var paa Kronborg, havde Johan Due gjort Akkord med Hans Bygmester om endeel Arbeide paa Slottet, nemlig:

„Først en Dør skal opsættes for Kirken, af sort og hvid huggen Steen, og et Crucifix med K. Majs. og Dronningens Contrafeier ovenover Døren. Sammeledes berede 8 store Vinduer udi Kirken at sættes, af hvid huggen Steen. Og saa en Dør for den Vindeltrappe, som gaaer op til den store Sal, af allehaande Slags huggen Steen, og skal sættes K. Majs. og Dronningens Vaaben og „Ryem“ over Døren, og altingest vel at berede og forfærdige, saa det i alle Maader vel befalder K. Maj., efter de Patroner, han haver afleveret. End skal han lade gjøre tvende Døre af huggen Steen, den ene skal sættes for den lille Trappe, som man gaaer ind i den store Sal, og den anden mellem begge Trapper udi det underste Herregemak. Dette forskrevne Arbeide skal Mester Hans gjøre paa sin egen Bekostning, og vil K. Maj. holde ham færdigt for hvis Jernfang til Steenhuggerredskab Behov gjøres; og naar alting er beredt som forskrevet, har K. Maj. naadigst bevilget at give ham 450 Dl.“

Af disse Penge fik Hans Bygmester 1577 de 400 Dl.

Hans Bygmester paatog sig desuden at lade hugge Steen i Steengraven i Skaane. Han skulde lade hugge saa mange som Kongen ønskede, og paa sin egen Bekostning, men Kongen vilde lade dem overføre til Sjælland og give ham 1 gl. Dl. for hver 8 sjællandske Alen. Mester Hans leverede nu en stor Mængde huggen Muursteen og anden huggen Steen.

Men kort efter blev der Brug for Hans Paaske andetsteds,

hvorfor en ny Bygmester ansattes paa Kronborg. Hans Paaske blev nemlig sendt til Bahuus, hvis Fæstningsværket skulde forbedres. Den 6. Januar 1578 skrev Kongen til Henrik Gyldenstjerne, at han skulde lade Befæstningen paa Bahuus paabegynde „eftersom den afskabelunt og afmalet er.“ Gyldenstjerne havde nemlig skrevet til Kongen, at Hans Paaske havde været der og forfaret hvorledes Befæstningen der sammesteds bedst igjen kunde færdig gjøres, og derpaa udkastet en Skabelun. Den 14. Februar s. A. skrev Kongen til Gyldenstjerne, at eftersom Hans Bygmester var nu beskikket til Bygmester for Befæstningen paa Bahuus Slot, „da bede vi dig og ville, at du ham lader søge Disk og Dug med dig selv, og en hans Tjener med dit Folk, saa og at du forskaffer ham et Kammer der paa Slottet, han kan være udi.“ Men den 22. Oktober 1581 blev der skrevet til Gyldenstjerne, at „da Hans Paaske, som nu er der paa Slottet, tilforn, da han var Bygmester her paa Kronborg, har med den Bygning, som han her anrettet har, beviist sig meget utro, og samme Bygning Dag for Dag jo mere og mere befindes falsk og utilbørlig, saa vi derover er foraarsaget at lade igjen annamme og antage nogen Eiendom her i vor Kjøbstad Helsingør, som vi tilforn hannem givet haver, formodendes hos hannem anden Utroskab, —“ saa kan det befrygtes, at naar Hans Paaske faaer dette at vide og tillige seer, at hans Utroskab med Bygningen paa Kronborg er opdaget, vil han flygte bort fra Kongens Lande. Derfor skulde Gyldenstjerne enten tage nøiagtig Borgen af ham, at han blev tilstede, eller holde ham i sikker Forvaring[1]).

Den nye Bygmester, der ansattes paa Kronborg, var Antonius von Obergen, vistnok den samme som i Tolderregnskaberne for 1577 baade kaldes Anton von Obersten og Antonius Bygmester, men senere i Reglen blot Antonius Bygmester. Ved Brev af 30. Juli 1577 blev der tillagt ham i aarlig Pension 200 Dl. og en sædvanlig Hofklædning, og desuden ½ Daler om Dagen. Den paafølgende Vinter blev han sendt til Nederlandene, for at antage endeel Murere og Steenhuggere, og antog her 31 Personer, som fulgte med ham til Kronborg[2]). Den 19. Mai

---

[1]) Norske Rigsregistranter II, 256, 262, 430; jvf. D. Saml. V. 150.

[2]) Blandt endeel Muurmestre, der arbeidede paa Kronborg fra 16. Mai 1578 nævnes: Hans v. Andorf, Matthis v. Andorf, Christoffer von Andorf, Villum v. Andorf, Hans Lambritz, Melchior Worhauen, Hans v. Steinvinkel, Adrian von Andorf og Hans v. Bouil, og ved alle disse,

1578 blev hans aarlige Løn forhøiet med 100 Dl. 1579 indførte Antonius Bygmester atter 4 Murere. De havde været 27 Dage underveis.

Johan Floresen blev den 15. Marts 1577 antaget som Muurmester eller Bygmester paa Kronborg. Han fik i aarlig Løn 50 Dl., og desuden ½ Daler om Dagen. I de nærmest paafølgende Aar arbeidede han deels paa Kronborg og deels paa Frederiksborg.

Antonius Pupa blev ved Brev af 4. Juli 1577 antaget som Muurmester, med en aarlig Løn af 100 Dl. Men den 14. Mai 1578 blev har „aftakket", da Kongen ikke længer vilde have ham i Aars Besoldning, man betale ham særskilt for hvert Arbeide.

Herman Steenhugger fuldførte i Aaret 1577 den dobbelte Port, og leverede endeel Steenhuggerarbeide til Bygmester Antonius, nemlig:

Først 83 Alen huggen Muursteen, lagt i Kirken, 24 Alen Listesteen, er kommen i den middelste Port; en Dør af huggen Steen, opsat for Dronningens lille Kjøkken[1]); en hvid huggen Steen, er sat over Døren i Kongens Mølle, med udhugne Bogstaver; en hvid huggen Steen med Vaaben og F i sat; end en Steen med Vaaben i sat, Kgl. Majestæt har givet Marskalken; end „tuende suortte farffue steene, Dronningen bekom."

Steenhuggerarbeidet til Kirkegavlen udførtes af Herman Steenhugger. Johan Due gjorde Akkord med ham 1577 om dette og noget mere Arbeide, hvorfor der skulde gives 660 Dl. Steenhuggeren fik den sidste Rest af Betalingen 1578; dog manglede der endnu noget Arbeide paa Gavlen og Karnappen, men dette skulde gjøres saasnart Frosten tillod det, og til Sikkerhed pantsatte Herman Steenhugger sin Gaard, hvori han boede, til Kongen.

Herman Steenhugger fik den 1. Decb. 1577 Bestillingsbrev om at skulle reise op til Lyse Kloster i Norge, for der at afbryde endeel huggen Steen, som skulde sendes til Kronborg. Herfor tilsagdes ham 105 Dl. om Aaret, samt Kostpenge 4 Dl. maanedlig. Kort efter blev der skrevet til Hans Pedersen i Bergen, at „da Kongen har erfaret, at der ved Lyse Kloster i Norge skal findes et Steenbrud, af hvis Steen Bønderne gjøre Gry-

---

undtagen den første, er bemærket: Disse komme strax i Land. Ogsaa Villum og Henrik Steinwinckell arbeidede paa Kronborg den største Deel af Aaret 1578.

[1]) Det var en særskilt lille Bygning.

der og Potter, og tillige at en Hob Steen af samme Slags skal ligge der hvor Lyse Kloster har staaet," er Herman Steenhugger sendt derop for at bryde og hente denne Steen. Hans Pedersen skulde derfor lade Stenene føre til Ladestedet og fragte Skuder til at føre dem til Kronborg[1]). Herman Steenhugger afreiste til Norge den 4. Januar 1578 tilligemed de to Steenhuggersvende Peter Johansen og Tønnes von Brøssel. Herman Steenhugger kom tilbage den 13 Mai. s. A. og blev da aftakket og leverede sin Bestilling tilbage. Den førstnævnte Svend kom hjem tilligemed ham, og den anden nogle Uger senere.

Kongen havde den 5. Oktober 1576 akkorderet med Gert Fadder om at levere Trappestene m. m. fra Gulland. Indtil den 2. November 1577 var heraf indmuret: I „de Vindeltrapper, som gaae op til den store Sal", 52 Trin à 5 Dl., og i „den Vindeltrappe, som gaaer op til det store Taarn og ind til den lille Sal", 46 Trin à 4 Dl. 1 Ort. Johan Due havde akkorderet med ham om 20 Trappetrin à 3 Ort, og disse Trin vare nu indmurede i „den lille Vindeltrappe i Kirken, som gaaer op til Orgelværket." Indtil den 30te Decb. 1577 havde han fremdeles leveret: 33 store Trappetrin, „som skal med det første indmures i den store Vindeltrappe, som gaaer op til den store Sal"; 19 Trappetrin, „skal indmures i den lille Vindeltrappe, som skal indgaae under det første Loft", à 4 Dl. 1 Ort. Han leverede ligeledes en stor Mængde Blokstene, samt store runde Lister af huggen Steen, at opmures under Brystværnet paa Strækmuren.

Johan Due gjorde 1577 Akkord med Oluf Steenhugger om at hugge Kampesteen, at bruges i den nederste Skandse for Slottet, saaledes som Kongen selv havde ladet afvise, og at give ham for hver 4 Alen smaa og store Steen 1 Dl. „Dertil gav Kongen ham den store Sluffe, Lappesteen var paa". 1578 leverede han flere Steen til „den nørre Skandse".

Gert Fadder paatog sig 1578 at lade hugge endeel Trappesteen paa Gulland, à 4 Dl., nemlig: „til en Vindeltrappe, som gaaer op hos Johan Dues Kammer til Kancelliet," og „en Vindeltrappe, som skal opsættes til Kirken, som Dronningen opgaaer

---

[1]) **Brevet til Hans Pedersen, 29 Dec. 1577, er trykt i Danske Samlinger V, 142. Den omtalte Steenart er vistnok den saakaldte Veeg eller Fedtsteen, der er let at forarbeide og godt modstaaer Ildens Paavirkning. Om Lyse Klosters Ruiner kan sees: Lange, De norske Klostres Historie, 1. Udg. S. 227, 560; 2. Udg. S. 358 jvf. Nicolaysen, Norske Magasin II, 83, 466.**

i Kirken, og siden fremdeles til det Galleri der foroven.“ Desuden skulde han lade bryde Bloksteen for $\frac{1}{10}$ Dl. Alen, samt bryde Marmorsteen og deraf lade hugge 2000 firkantede Astrag, at lægge i Kirken, for 7 Sk. Stk. Endelig skulde han „lade hugge og bryde et Antal Marmorsteen, skal bruges til Piller i Kirken, saa lange og tykke at bekomme ere, at give ham for hver 5 Fod i Længden og Breden 1 Dl., og hvad under $\frac{1}{2}$ Fod er tykt, skal intet regnes.“ Han skulde som forhen, lade Stenen bryde paa sin egen Bekostning, men Kongen vilde lade den føre til Kronborg. I Henhold til de forskjellige Akkorder leverede han i Løbet af nogle Aar endeel huggen Steen. Da Slotsfoged Claus Pommering gjorde Overregning med ham 1578, havde han fremdeles leveret: 42 Trappetrin à 3 Ort, indmurede i „den lille Vindeltrappe, som K. Maj. for sig selv har ladet gjøre af Vægtergangen nnder Dreierkammeret, gaaer ned ud paa Volden;“ 46 Trappetrin à 4 Dl. 1 Ort, indmurede i „den Vindeltrappe, som gaaer op ud med den nye Borgestue inde paa Slottet og ind paa det store Taarn“; 32 store Trappetrin à 5 Dl., „som siden skal indmures med Enderne i den Vindeltrappe, som gaaer op til Kongens og Dronningens egne Kammere, naar Leiligheden begiver sig“.. I Anton Bygmesters Overværelse blev der s. A. regnet med ham om følgende Arbeider:

Først paa den store Sal baade inden- og uden til forarbeidet store Karme, hver med 2 Poster i Midten og 3 Vinduer høit i hvert Tavl, 15 Karme; til samme Sal nogle Karme af samme Høide, men med een Post. Det hele regnedes for 21 store Karme à 10 Dl. „Paa Dronningens Kammer og paa det øverste Loft, som Jesper Snedker arbeider“, var forarbeidet 24 Vindueskarme med een Post og 2 Vinduers Høide i hver, à 5 Dl.; paa de to Vindeltrapper, som gaae op til den store Sal, 9 smaa Vinduer à 1 Dl.; 3 Døre af huggen Steen, som er: 1, for den Vindeltrappe af huggen Steen, gaaer op til den store Sal; 2, en Dør fra den Trappe, der gaaer ned fra Dreierkammeret; 3, en Dør, som gaaer ind i Taarnet. Ligeledes havde Gert Fadder leveret 70 Trappetrin à 3 Ort, indmurede i „den lille Vindeltrappe, som gaaer op ved den store Sal over Kirken og ind i de 4 smaa Kammere i Karnappen.“

Gert Fadder leverede 1579 endnu: 29 Trappetrin à 4 Dl. 1 Ort, til „Vindeltrappen ved Borgestuen og ind paa det store Taarn“; 65 Trappetrin à 3 Ort, som er indmuret i den store Trappe hos den store Sal og gaaer op under Taget ind paa det

øverste Loft;“ 725 Fod Astrag af skaansk Steen, lagt udenfor Kongens og Dronningens Kammer; endeel Astrag til Kongens Viinkjælder: 8 Trappesteen af gullandsk Steen, à 3½ Dl. lagte i Kjælderhalsen til samme Kjælder. S. A. leverede han en stor Mængde huggen Steen fra Gulland, samt noget Arbeide til den nye Toldbod i Helsingør, efter Antonius Bygmesters Overslag.

Oluf Steenhugger betaltes 1579 bl. A. for „nogle Piller af huggen Kampesteen, blev sat i Viinkjælderen, og Hvælvingen blev hvalt paa“.

Johan Due havde 1577 handlet med Arent then Rade, boende i Helsingør, om at forskaffe endeel „formalet Astrag“ fra Deventer til Kronborgs Bygning. 1578 bestiltes 7000 af samme Slags. S. A. kjøbtes 2190 glasserede hollandsk Astrag til at lægge Gulvet med i Hofmesterindens Kammer, og af Antonius Bygmester kjøbtes en Vandsteen, som blev lagt udenfor Kongens Dreierkammer. Af Anton Bygmester kjøbtes 1579 noget Alabaster og Tutsteen til Brug paa Slottet.

Den berømte, store Klokke, der i en lang Aarrække havde hængt i Lunds Domkirke, men var bleven ødelagt ved uforsigtig Ringning, blev omstøbt til to mindre Klokker, der kom til Kronborg[1]). I Rentemesterregnskaberne anføres under 27. Januar 1577: Givet Gert Bøssestøbers Svende 6 Dl. til Drikkepenge for de to Klokker, de havde hjulpet deres Mester at støbe af den Lundske Klokke.

Det Graverarbeide, der forefaldt ved Slottet, blev i nogle Aar kun udført af Dagleiere, som tillige gravede Fiskedamme m. m. ved Ladegaarden og andetsteds i Omegnen. 1576 arbeidede de i en Grav ved Slottet og kastede Vandet ud af denne. Men senere blev en stor Deel af Graverarbeidet ved Kronborg overdraget Valentin Spangenberg. Saaledes anføres i Toldregnskaberne for 1578:

„Item haver Johan Due fortinget med Valentin Graver, at skulle kaste et Fundament i Graven vesten for Slottet, at kunne forfølges Muren i Graven derfra, som nu formures, og saa forfølge neder imod Stranden ved den yderste Port.“ Graven skulde han lade kaste saa bred og saa dyb som Johan Due havde anviist og føre Jorden ind paa Volden saa meget som behøvedes. Herfor betaltes 220 Dl. — Samme Sted tilføies:

---

[1]) Brunius, Lunds Domkyrka, 2. Udg. S. 241; samme, Skånes konsthistoria S. 580.

„Item har Johan Due fortinget med Valentin Graver at skulle oprense den Kjælder unden den store Sal, fra Kirkemuren og til det store Taarn, i Længde, Brede og Dybde som Bygmesteren afvisendes vorder. Sammeledes optage den Steen i den Brønd, i Kjælderen haver standet, og saa al anden stor Kampesteen, som findes i Grunden, og den opføre ud paa Pladsen, hvor det hannem afvisendes vorder, og lade opløbe al Jorden i den store Postei.“ Herfor havde Johan Due tilsagt ham 130 Dl. som betaltes til forskjellige Tider 1578.

Valentin Graver paatog sig i Aaret 1579 „at oprense Graven for Slottet, fra den nederste Port og til den store Postei, derfra tværs over imod det Hjørne i Graven, strækkende over imod den gamle Toldbod“. Herfor skulde han have 650 Dl. Den sidste Rest af Betalingen fik han den 3. Juli 1580, da han havde „oprenset Graven paa den søndre Side, paa hans egen Bekostning.“

Den 27. September 1579 havde Johan Due „fortinget med Valentin Graver at skulle sætte et Fundament af Kampesteen udi Slotsgraven ud med den østre Side udenfor Muren i samme Grav, Aarsagen at M. Hans Bygmester ikke lagde Fundamentet første Tid dybt nok, og det med Gruus og Sand vel forvare, at den Muur af Graven ikke bliver at skade, efter som Johan Due med ham fortinget har. Deslige hvad Gruus og Sand han oprenser af Slotsgraven, skal han udføre ovenpaa Hvælvingen paa den store Runddeel norden for Slottet, en Mand høit.“ For dette Arbeide skulde han have 200 Dl., og s. A. fik han heraf 150 Dl., „eftersom Posteien nu er færdig“. Det hele Arbeide fuldførtes 1580.

Den saakaldte Lappesteen, en meget stor Kampesteen, som fra de ældste Tider havde ligget paa Lappegrunden nordvest for Helsingør, lod Kongen i Foraaret 1577 føre henimod Kronborg. 1580 blev Arbeidet igjen optaget, og Stenen henlagt udenfor den sydøstlige Skandse[1]). En Indskrift blev anbragt paa den[2]).

---

[1]) Dr. Troels Lund, Historiske Skitser 124—27.

[2]) Biskop Jens Nielsen fra Oslo har i sine Optegnelser skrevet følgende, under 17. Juni 1584: „Visum est grande saxum prope fossam castri Croneburgensis hoc signo et hac inscriptione: F. Anno 1577 Fridericus 2, Daniæ Rex, curavit hoc saxum primo suo loco, ubi vicissim alius subrogatus est lapis, in hunc deuolui locum.“ Foran Ordet Anno staaer et F med Krone over (Nicolaysens norske Magasin II, 140). I Frederik den Andens Krønike, udg. af Resen, er Indskriften anført lidt anderledes, og med Aarstallet 1580 [S. 303—4, under 1577]. Allerede 1579 havde Mikkel Maler „lagt Farve paa Lappesteen“. Stenen er aftegnet paa et af Kniepers Tapeter, som senere skal omtales.

Allerede 1576 havde nogle brunsvigske Tømmermænd arbeidet paa Spær og Bjælker til den nye Kirke paa Slottet. Mesteren hed Hans Brandes. Det følgende Aar fik 6 brunsvigske Tømmermænd, som der ikke længer var Brug for, deres Afsked, og tilsammen 20 Dl. til Hjemreisen. Men hvad de mange andre Tømmermænd arbeidede paa, er i Reglen ikke optegnet.

Endeel Blytækkerarbeide forefaldt jevnligt. Saaledes havde Johan Due 1577 „fortinget med Hans Brytækker, boende i Roskilde, at skulle paa sin egen Bekostning tække over den Karnap, som staaer ved Johan Dues Kammer, og gjøre tvende Blyrender neder fra Taget." Dette betaltes med 20 Dl. Desuden havde Johan Due med ham fortinget „at skulle beklæde alle de Poster med Bly paa de øverste Vinduer over den Karnap, som man gaaer op til K. Majs. Kammer, ved de øverste Vinduer hos Seierværket. Og saa gjøre nogle Render, at Vandet kan have sit Løb ned paa Gaarden." Desuden skulde han gjøre en Rende paa den lille Karnap ved Dronningens Kammer. (Han tækkede ogsaa 4 smaa Karnapper i Kongens Ladegaard).

Johan Due havde ogsaa akkorderet med Tønnius Blytækker fra Husum, „at skulle tække Dronningens Kjøkken med Bly, som staaer nedenfor Slotsmuren paa den nørre Side, paa sin egen Bekostning." Tønnius havde ogsaa paa egen Bekostning tækket med Bly over det „Skru"[1]) paa den midterste Port, med 6 smaa Vinduer udenfor Slottet; han skulde ogsaa gjøre fire Render paa den yderste Port og tække et Skuur over Døren for Vindeltrappen i Kongens Ladegaard Teglstrup.

Berent von Campen, „Blygeter" arbeidede paa Kronborg og Frederiksborg 1578, og støbte Bly til Render m. m.

Hans Glarmester arbeidede paa Slottet fra 1576 eller tidligere og fik særskilt Betalig for hvert Arbeide. Indtil den 22. Juni 1577 havde han, siden der blev regnet med ham f. A. „gjort 381 Vinduer, regnet hvert til 3 Sk." Desuden fik han 3½ Dl. 1 Ort „for 40 Messingdøre, som han siger findes i K. Majs. eget Kammer og paa K. Majs. Karnap, regnet hver Dør for 3 Sk."

I flere Aar indkjøbtes jevnlig fransk Glas og hessisk Glas. 1579 betaltes M. Antonius Bygmester 1 Dl. „for 4 store røde Skiver Glas, som skal sættes i de Vindues Huller paa det Taarn op til Kirkegavlen, og han har bekommet hos den Glasbrænder i Herresvad." Af denne Glasbrænder, der hed Franciskus, kjøb-

---

[1]) Udbygning eller deslige (Videnskabernes Selskabs Ordbog).

tes s. A. endeel større og mindre Flasker, samt 115 Distillerglas „med Tecke over," til Dronningen. „Desuden har Doctorinden bekommet af ham alle Slags Glas, som er Flasker, Distillerglas og Glasskaaler." 1580 fik han af Tolderen Betaling for endeel Vandglas, som vare bestilte til Hertuginden af Meklenborg, og desuden 12 Dl., som han havde udgivet „at lade opsætte en ny Ovn, at brænde samme Glas udi, da den gamle var nederfalden"[1]).

Bonaventurus Streckfinger, Billedsnider eller Dønniker, fik fra 21. Oktober 1577 i aarlig Løn 80 Dl., samt Kostpenge 4 Dl. maanedlig. Han blev „aftakket" 1579, og Tolderen gjorde Afregning med ham 1580.

Den 19. April 1578 fik Tolder Henrik Mogensen Befaling at give Hans Billedstøber 600 Dl. paa Haanden, og Tapetmagersvendene 100 Dl., som Kongen forærede dem. Det er rimeligviis med Hensyn hertil, at der er noteret i Øresundstoldens Regnskaber for 1578: „Efter Kongens skriftlige Befaling er antvordet til M. Johan Gregorii, Billedsnider, paa de Contrefactur, han har for Haanden for K. Maj. og Dronningen, 600 Dl. — Har tilsagt Kongen at skulle være færdig om 4 Maaneder; de skulle afkortes med ham paa fornævnte Arbeide"[2]). Den 16. Novb. s. A. skrev Kongen bl. A. til Johan Due, at han forundrede sig over at han intet hørte om „hvor nær det Arbeide er færdigt, med Mester Hans Billedstøber er betinget, anseendes han tilsagde os, at det inden tre Maaneder efter vor Bortreise skulde blive fuldendt" (etc.)[3]). Herhen hører vistnok følgende

---

[1]) Steen Bille, der var Lensmand paa Herresvad Kloster i Skaane 1565 —1586, var efter Tyge Brahes Vidnesbyrd den første, der oprettede et Glasværk og en Papirmølle i Danmark. — Den 6. Januar 1572 blev der skrevet til Rasmus Hansen, Byfoged i Helsingør, at Kongen havde for nogen Tid siden befalet Tolderen Henrik Mogensen at skulle lade forfærdige de Huse i Lundegaard der udenfor Byen, med Loft og Tag, saa at de italienske Glasmagere der kunde have deres Værelse (Sjæll. Tegn. XII fol. 1). Den 5. April 1572 fik M. Anthonius de Castille, Venetian, Kongens Brev, at som han med sine Tjenere vilde bosætte sig i Skaane, for at forfærdige Glas efter den Methode, som i Venedig bruges, saa fritoges han for al Skat (Skaanske Regist).

[2]) Sammesteds anføres: „Efter Kongens Befaling betalt til Hs. Majs. Guldsmed Rafael P. . . . . ., Italiener, som Kongen havde skjænket ham, fordi han havde foræret Kongen et lidet Skib og en Gallei, gjort af Kunst, 30 Dl." — I et Brev fra Kongen til Henrik Mogensen, af 14. Febr. 1578, er tilføiet: „Sammeledes at du giver en Italiener, Guldsmed, som har foræret os med et Skib, 30 gl. Dl." (Sjæll Tegn. XIV, fol. 17).

[3]) Bruun, Danske Samlinger V, 146.

Brevuddrag: „Christoffer Valkendorf fik Brev, lydendes, at H. Maj. er den Italiener, som har støbt de Contrafeie udi Kobber, endnu 600 Dl. skyldig; thi beder K. Maj. ham, at han ham samme 600 Daler med det første betaler og udi Regnskabet indskriver.“ Actum Gierdtzgaard den 16. August 1579“[1]). Kort efter skrev Rentemesteren i sit Regnskab: „Givet Johan Gregorii, Billedsnider van der Zora, for tvende støbte Contrafeier af Messing, han havde gjort for K. Majestæt og min naadigste Frue, 600 Dl.“ Her er formodentlig Tale om de to smukke Broncebuster af Frederik den Anden og Dronning Sofie, som Frederik den Sjette bragte med sig tilbage fra Wien 1814, og som nu findes paa Rosenborg[2]).

Jesper Snedker forestod vistnok alt Snedkerarbeidet, og en Mængde Svende arbeidede hos ham. 1578 havde Lambret Pandemager af „Seyeberch“ (formodentlig Segeberg) indført 5 Snedkersvende. Samme eller følgende Aar sendtes Dreieren Løf Geridsen til Nederlandene, for at antage Snedkersvende i Kongens Tjeneste, og antog der 6 Snedkersvende, som kom til at arbeide paa Kronborg hos Jesper Snedker. Geridsen var 1578 bleven ansat som Dreier paa Kronborg, og fik i aarlig Pension 50 Dl. samt 20 Dl. til Huusleie. Han leverede s. A. endeel Arbeide til Bygningen, hvoriblandt 310 Lampretter à $\frac{1}{6}$ Dl., „kommet i det nye Tække i den Sal over Borgestuen.“ 1580 leverede han 1250 dobbelte Roser, à $\frac{1}{6}$ Dl., til Loftet i en af Salene. Han blev opsagt til 14. Juni 1581. Ved denne Tid arbeidedes især paa den store og den lille Sal. (Den store Sal fandtes uden Tvivl i den sydlige Fløi, over Kirken, og at den lille Sal fandtes i den vestlige Fløi, omtales i et Brev af 2. Decb. 1583). Ved det ovennævnte Brev af 16. Novb. 1578 bifalder Kongen, at den lille Sals Loft bliver indlagt med Træ, og at Johan Taube lader det gjøre som han selv bedst synes. Jesper Snedker havde 1580 kjøbt 6 store og smaa „yffuenn hoeltt“ (formodentlig Ibenholt), af Jesper Philippus af Kongelle i Norge, og derfor betalt 1 Dl. 1 Ort, og han kjøbte ofte Hornliim af Poul Thisen i Helsingør[3]). I Toldregnskabet fro 1580 bemærkes endvidere:

---

[1]) Sjæll. Tegn. XIV, 245.

[2]) Den Formodning, at disse Buster ere udførte af Labenwolf og have tilhørt Astronomen Tyge Brahe (C. Andersen, de danske Kongers kronologiske Samling, S. 4; P. Brock, den oldenborgske Kongeslægt, Side 6), er neppe rigtig.

[3]) Af denne Mand, der var Kjøbmand i Helsingør, kjøbtes jævnligt Søm Fernis, Salmiak, Pommerantser og mange andre Ting. I Øresunds-

„Item har Johan Due handlet med en Billedsnider, Berent Skotte v. Rostok, at skulle forarbeide 40 Stykker Snedkerværk udi Billeder, af hans egen Vognskud, paa hans egen Bekostning, efter den Patron, Jesper Snedker ham har overantvordet, betales ham naar han dem her overantvorder, efter Johan Dues og Snedkerens Beretning for Stykket 2½ ℳ lybsk". Indtil 31. Marts 1581 havde Berent Skotte von Rostok „forarbeidet 21 Tavler Snedkerværk hjemme hos sig, af Vognskud, paa sin egen Bekostning, at bruge her paa den lange Sal paa Slottet"; disse Tavler havde han nu fremsendt og fik efter Akkorden 1 Dl. 1 Ort for Stykket. De vare leverede til Jesper Snedker og „skulde sættes under Dækselet paa samme Sal". Samme Aar sendte han endnu 30 Tavler af samme Slags; men om de alle bleve anbragte i den store Sal, vides ikke. I alt Fald blev der ogsaa anbragt udskaaret Panel i Loftet i den lille Sal. 1582 fik Berent Skotte 20 Dl. for 16 udskaarne Paneler, som Jesper Snedker havde modtaget, „at sætte udi Dækselet under Loftet i den store Sal her paa Kronborg".

Der var efterhaanden bleven ført en stor Mængde „huggen Muursteen" til Kronborg, men her var vistnok arbeidet i længere Tid inden det blev bestemt, at Murene overalt skulde beklædes med Sandsteen. Herom faaer man nogen Oplysning af følgende Antegnelse i Øresundstoldens Regnskaber for 1580:

Den 4. Januar 1580 er Johan Due kommen overeens med nogle af Kongens Muurmestre om følgende Arbeide:

„Først skal begyndes paa den østre Gavl paa Kirken, fra det lille Pulverhuus[1]) og fremdeles paa Kirken der frem paa den store Sal neden fra Jorden op i den gamle Muur, og under den nye Muur, og saa alt hen paa det store Taarn, derfra paa den venstre[2]) Side af den lille Sal op under Taget, indtil Hjørnet under den grønne Karnap, kaldes Dreierkammeret."

„Item skal den gamle Muur udbrydes ½ Alen ind, saa dybt, at den skaanske hugne Muursteen kan indmures, udi Høiden trende Skift af den gamle Muur, i Længden overalt, og det fjerde

---

toldens Regnskaber hvor han tidt nævnes, kaldes han snart Poul Thisen og snart Poul Apotheker. Det er uden Tvivl denne Poul Apotheker, der flere Gange er nævnt i Tyge Brahes meteorologiske Dagbog; jvf. Geheimearkivets Aarsberetninger III, Tillæg S. 86.

[1]) Maaske den Krudtmølle, Hans Paaske byggede 1577 (S. 290).

[2]) Sic in Ms.; skal formodentlig være den vestre.

Skift skal være en heel Alen ind i Muren, at kunne indskyde „bondsteenne" af forskrevne huggen Steen."

„End skal de udbryde paa det øverste Loft paa Muren 4 store Vinduer paa Muren saa vide og høie som Bygmesteren dem afvisendes vorder, der som Hertug Ulriks og Hertugindens Kammer skal være."

For alt dette Arbeide betaltes s. A. 275 Dl.

Johan Due havde 1581 fortinget med Valentin Graver „at skulle oprense den Plads inde paa Slottet mellem Kirken og Dronningens Kammer, og grave til en Kjælder saa dybt neder, at Fundamentet kan nedlægges, og udi Længden og Breden som Huset skal være, der over bliver sat og ham af Bygmesteren bliver afviist. Desligeste Jord og Gruus lade udføre udenfor Porten, ved Stranden, det altsammen paa sin egen Bekostning, efter en Fortegnelse, Johan Due har overgivet, derfor at betales, naar Arbeidet er færdigt, 200 Dl." Fremdeles blev der „efter Johan Dues Befaling til Johan Berendsen i Kjøbenhavn, for han skal med Kunst lade udkaste Vandet af den sydøstlige Grav her for Slottet, paa hans egen Bekostning", i Mai, Juni og Juli samme Aar udbetalt 350 Dl.

I Aaret 1581 gjorde Kongen Akkord med Anton Bygmester om noget Arbeide paa Kronborg, hvorfor der skulde gives 1500 Dl., naar det var færdigt. Heraf betaltes s. A. 500 Dl. og det næste Aar 1. Mai og 12. Juni atter hver Gang 500 Dl. Arbeidet var dog endnu ikke ganske fuldført, men hvori det har bestaaet, vides ikke. Maaske har det bestaaet i Opførelsen af den østre Sidefløi, da det formodentlig var Kjælderen under denne, som Valentin Spangenberg omtrent ved samme Tid havde udgravet. Anton Bygmester og Johan Floresen fik fremdeles den ovennævnte faste Løn, og desuden hver ½ Dl. om Dagen, baade Søgnedage og Helligdage, „enten de arbeidede eller ikke". I Aaret 1580 var Bygmester Laurits Ouerdick kommen her ind i Landet, vistnok efter Kongens Ønske. Han var her tillige med endeel af sine Folk i 20 Dage, men Kongen havde nu ikke Brug for ham, og lod Tolderen give ham Penge til Hjemreisen.

Gert Fadder leverede atter 1580 endeel huggen Muursteen fra Steengravene ved Helsingborg. Her skulde han ogsaa hugge Steen til et „Decksel", som skulde „formures ovenpaa Muren omkring Slotsgraven," og have 1 Dl. for hver 4 sjællandske Alen. S. A. fik han Betaling for nogle Vindueskarme af skaansk huggen Steen, „som skal formures paa det øverste Loft over

Bryggerhuset; fremdeles for 162 Fod gullandsk Marmorsteen, „blev lagt i den Karnap paa den store Runddeel norden for Slottet,“ for hver Fod 7 Sk.; for 140 Fod hvid gullandsk Steen, „blev lagt udenfor K. Majs. Sovekammer“; for 150 Alen runde Lister af skaansk huggen Steen, blev lagt paa Muren mellem den store og lille Runddeel norden for Slottet til Brystværn,“ samt for 55 Trappesteen, „er formuret i den Vindeltrappe hos det store Kjøkken, som gaaer op til de Herre Kammere der ovenfor, og er Johan Due bleven enig med ham om for hver Steen 3 Dl.“ 1581 leverede han atter endeel Steen fra Gulland og Muursteen fra Steengravene ved Helsingborg; endeel gullandsk Marmor Astrag til Kirken, samt 94 Trappetrin, „som er kommen i den Vindeltrappe, som er formuret i det nye Huus, gaaer op til Dronningens Kammer,“ hvert Trin 3½ Dl., og 17 Trappetrin à 2½ Dl., „gaaer ned fra samme Trappe ned i Kjælderen i samme nye Huus.“ 1582 fik han Betaling for „endeel Astrag, lagt i Kirken, en Part af gullandsk Marmor og en Part af sort skaansk Steen, brudt ved Fuglsang“, samt for 3502 Fod Astrag, der var hugget i Skaane, og lagt udenfor den nye Badstue paa Frederiksborg. Saavel Gert Fadder som Herman Steenhugger leverede fremdeles gullandsk Bloksteen til Kronborg.

En stor Mængde Tagsteen forbrugtes i Løbet af nogle Aar paa Kronborg; men senere blev hele Tegltaget efterhaanden erstattet af Kobbertag. Den 18. Februar 1580 udgik Kongens aabne Brev om, at der var sluttet Akkord med Kongens Faktor i Lybek, Hans Rosenow, som havde lovet, hvert Aar at sende 100 Sk℔ Tækkekobber til Kronborg, og at overlade Kongen det til Indkjøbspriis. Kongen vilde derfor hvert Aar betale ham saa meget Kobber forud med Korn, Smør og andre Varer, der skulde overlades Rosenow til den Priis, som de kunde sælges for her i Landet[1]). Senere kjøbtes dog ogsaa endeel Tækkekobber i Hamborg og andetsteds. — Om Arent Kobbertækker er anført i Toldregnskaberne for 1580: „Johan Due er kommen overeens med M. Arent, som Hans Rosenow hidsendte, at skulle tække med Kobber den store Vindeltrappe hos den store Sal her paa Slottet, alle Vinduesposter, den store Stang, alle Fløie, og den store Fløiknap, vel beredet, sammeledes en Krone af Kobber, skal sættes nederst under Taget rundt om, at staae til en Siring,

---

[1]) Sjæll. Registre 12, 83. Den 15. Mai s. Aar blev der skrevet til Valkendorf angaaende Betalingen.

dertil at betække Muren med Kobber for Vand, Løb og Dryp; desuden tække med Bly det øverste Loft oven i Spæret, alt med eget Folk, og paa sin egen Bekostning". Derfor fik han 80 Dl. Desuden fik han Betaling for Reise fra Hamborg hid, fra 19. April til 13. Mai, med 2 Svende og en Dreng. Tolderen har fremdeles s. A. noteret: „End efter Johan Dues Skrivelse betalt Arent, først for 33 Tunger i de Dragehoveder udi det store Taarn og i den lille Vindeltrape, er tækket med Kobber, regnet hver 3 for 1 Dl., er 11 Dl. End for 8 „Løshoelt" med Kobber tækket, 3 Dl. End for en stor Stang, en stor Knap med 4 Stk. Kobber, slaget under Kronen, 6 Dl." I Alt 20 Dl. Kobbertækkeren fik s. A. „Tærepenge at reise tilbage til Hamborg", 8 Dl. Men i Foraaret kom Arent Kobbertækker tilbage, og blev ved Brev af 3. Marts 1581 ansat i Kongens Tjeneste. Han skulde tække med Bly, Kobber og Skifer paa Kronborg, Frederiksborg, Kolding, Skanderborg og Kongens øvrige Slotte, Klostre og Gaarde, og saavel udføre nyt Arbeide som reparere det gamle. Derfor vilde Kongen give ham aarligt, fra førstk. Paaske, 120 Dl., samt hver Maaned 5 Dl. til Kostpenge. Kongen vilde desuden give hans to Svende hver 12 Styver, og Drengen 8 Styver for hver Dag, de arbeidede. Han maatte ikke fordre anden Betaling for sit Arbeide, men skulde selv forsyne sig med Redskaber, undtagen en Blykjedel, som Kongen vilde forskaffe ham[1]). I Toldregnskaberne for 1581 kaldes han Arent von Munster.

Af Hans Rosenow i Lybek kjøbtes 1579 endeel Kobber, hvoriblandt „3 store Stykker udslaget Kobber, til en Flag, at sætte paa Kirkegavlen her paa Slottet". Adel Smed fik s. A. Betaling for „en Flagstang, er opsat paa den store Skorsteen her paa Slottet, med Løvværk og anden Staffering". 1582 fik han bl. A. Betaling for „en stor Jernstang med en Fløi af Kobber, blev opsat paa den lille Vindeltrappe hos det store Taarn".

I Aaret 1581 havde 3 Pligtskarle „lagt og drevet et Loft udaf tykke Egeplanker, dobbelt, paa det store Taarn, der Klokkerne hænge, og et andet Loft allerøverst paa Taarnet drevet med Drift og beget, saa det kan holde for Vand". Til dette Brug var der kjøbt nogle Pund og nogle Knipper Drift (ↄ: opplukket Tovværk)[2]).

---

[1]) Sjæll. Registre XII, 146.

[2]) At et Par Klokker vare støbte til Kronborg 1577, er omtalt S. 295. Et Par andre kjøbtes i Februar 1582 D. Saml. V. 148).

Mikkel Maler havde 1579 bl. A. malet to Knapper og Fløie over Kancelli Kammeret, malet paa Dronningens Kammer, malet den Fløi og Stang paa Kirkegavlen, malet med rød Farve i Skrivestuen. „Item efter K. Majs. egen Befaling har Mikkel Maler overstrøget med Linolie og Blyhvidt det store Huus, som kaldes den lange Sal, her paa Slottet, og K. Maj. selv ladet bestille og indkjøbe, men han selv niende gjort Arbeide og underholdt Folket til Løn, Mad og Øl, efter en Fortegnelse, Johan Due med egen Haand underskrevet, derfor givet for Arbeidsløn og Underholdning 251½ ℔ danske". Efter Overeenskomst med Johan Due havde Mikkel Maler 1579 paataget sig „at male Dækselet, som skulde sættes over den lille Sal". Han skulde „forfærdige det stykkeviis udi Tavler, som et Stykke nu er forfærdiget og formalet", og selv bekoste Guld, Sølv, Farve, Linolie, Fernis og andet hvad dertil behøvedes, og have 7 Dl. for hver Tavle. Desuden skulde han male de dertil hørende Liser, uden særskilt Betaling. S. A. fik han godtgjort 2½ ℔ 6 Sk., han havde udlagt „for 1 ℔ Zinnober og 2 ℔ Mønnie, han kjøbte og dermed anstrøg de Løvehoveder, som ligger under Taget paa den store Sal, som Vægtergangen er". 1580 malede han flere Tavler til Loftet i den lille Sal, og angaaende disse blev der gjort Afregning med ham 1582. Han havde nu paa sin egen Bekostning og med sit eget Guld, Sølv, Farve osv. malet 60 udskaarne Paneler og tilhørende Lister, som Jesper Snedker havde opsat under Loftet i den lille Sal. Men i Aarene 1579—80 havde han faaet 456 Dl., altsaa 36 Dl. mere end der tilkom ham. Hermed fik han Henstand indtil han havde udført mere Arbeide, og det afkvittedes 1582, da han havde „overstrøget Prædikestolen med Fernis og forgyldte Bogstaver, stafferet Orgelværket, alle Stole, Bænke og Paneler oven og neden i Kirken". Hans Bierbusch havde s. A. faaet 300 Dl. som Rest af sin Betaling for Orgelet til Slotskirken. S. A. gjorde Johan Due Overregning med Mikkel Maler om mere Arbeide, hvoriblandt: malet Jernfang og Axler til de 4 Klokker, der hænge paa det store Taarn, med rød Farve; malet Fløien paa den lille Vindeltrappe, med Farve og Guld; malet paa den lille Sal, med hans eget Guld, Sølv og Farve: „først for det Portal, Trommeterne skulle staa paa", 40 Dl.; „for Diske, Bænke og Grinder[1]), som Skjænken staaer, anstrøget", derfor 44 Dl.; anstrøget Vindueskarme uden og inden, og de

[1]) Tralværk, Led af Lægter odl.

Lister, Tapetet skal anheftes paa, derfor 8 Dl., 2 Døre udenfor samme Sal, 1 Dl. „Item den Gang ved Kirken, som Dronningen gaaer fra hendes Gemak, og for 14 Vindueskarme, 14 Dl. En Dør paa forskrevne Gang, og en Dør paa Badstuen, 1 Dl. 15 Stænger, anstrøgen, forgyldt og stafferet, og for 15 Vaabenfløie paa de 15 Tagvinduer, for hver Stang og Fløi 4 Dl.“ Fremdeles havde Kongen fortinget med Mikkel Maler „at skulle formale et Antal Roser, som skal sættes under „teckselitt“ paa den store Sal her paa Kronborg, med Guld, Sølv, Fernis og anden Farve, efter som han har underd. ladet K. Maj. 1 Rose besee, for hver Rose 11 Sk.“ Mikkel Maler havde s. A. malet 900 Roser og leveret dem til Jesper Snedker. 1583 fik Mikkel Maler 500 Dl. for at have malet, forgyldt og stafferet „Texelet“ paa den store Sal, med eget Guld, Sølv og Oliefarve, samt for at have „friseret rundt omkring paa Væggene under samme Texel, med Forgyldning og Farve“. Han udførte endnu noget mere Arbeide, men døde samme Aar, og hvad han havde tilgode, blev i forskjellige Afdrag betalt til hans Enke, Lisabet.

Efter Datidens Skik lod Frederik den Anden nogle af Salene paa Kronborg pryde med kostbare vævede Tapeter. Allerede 1577 lod Kongen en Tapetvæver indkalde fra Udlandet, og sendte i den Anledning Thomas Tenniker til Brabant. Her blev paa Kongens Vegne sluttet Akkord med Tapetvæveren Anthonius de Corte[1]) og Maleren Hans Knieper eller Kniper[2]). Thomas Tenniker fik for sin egen Person 100 Dl. for at reise til Brabant og derfra tilbage, og Bekostningen ved at indføre Tapetmageren Anthonius de Corte, selv tiende, med hans Svende, og Hans Maler selv anden, beløb sig desuden til 649 Dl. 3 Ort. Tenniker havde paa Reisen givet Mester Anthonius et Forskud af 260 Dl. til at kjøbe Silke, flamsk Garn og andet for, og Hans Maler havde faaet 30 Dl. af ham til at kjøbe Farve og stort Form-

¹) Saaledes har Voss læst Navnet i en tydsk Registrant, der nu ikke haves, (jvf. Nye D. Mag. II, 98); men i Øresundstoldens Regnskaber synes snarere at staae Anthonius de Goech.

²) I Toldregnskaberne kaldes han som oftest blot Hans Maler. Han var formodentlig den samme som den Johannes de Antwerpia, pictor regius Coronæburgensis, der 1586 malede et Landskab med Bjerge og Solnedgang paa Tyge Brahes store Kvadrant (T. Brahe, Astronomiae instauratae mechanica, i Beskrivelsen af det femte Instrument kaldet Quadrans muralis sive Tychonicus).

Papir i Andorf for, til at male Patroner paa. Maleren og Tapetmageren og hans Svende ankom til Helsingør i Slutningen af 1577. Det næste Aar udbetaltes nemlig 22½ Dl. 12 Sk. til Frederik Leiel, der i sit Huus havde underholdt M. Anthonius selv anden og M. Hans Maler selv anden, fra den 24. Decb. 1577 til den 8. Februar 1578. Til Jost Johansen i Helsingør betaltes i Kostpenge for 8 Tapetvæversvende 73½ Dl. 12 Sk., som de havde fortæret i Herberget hos ham fra 21. Decb. 1577 til 9. Febr. 1578, da de begyndte at arbeide. Tapetmageren fik en aarlig Pension af 100 Kroner, som han skulde nyde „efter den første Bestilling da han blev annammet i Nederlandene, i Kongens Tjeneste, dateret den 19. Juli 1577". Den 12. Februar 1578 blev der sluttet en Akkord med ham, hvorefter han desuden skulde have særskilt Betaling for de Tapeter, han leverede, nemlig 5 Dl. for hver sjællandske Alen i Længde og Brede.

Den 5. Januar 1578 blev Hans Knieper ansat som kongelig Maler paa Kronborg. Han skulde have i aarlig Pension 100 Daler og en Hofklædning, og desuden særskilt Betaling for hvert Arbeide, han udførte. Den første Kontrakt, som Kongen sees at have afsluttet med ham, er dateret Frederiksborg den 22. Februar 1578, og heri bestemtes atter, at han skulde have den tidligere fastsatte Pension og derimod være forpligtet til, at male saadanne Patroner, som enten af Kongen selv eller af dennes Tapetmager Anthonius de Corte maatte blive forlangte af ham. For hver Kvadratalen af disse malede Patroner skulde han endvidere have 3 Ort, og for at Arbeidet desto bedre kunde fremmes, maatte der gives ham Noget paa Haanden, imod at dette blev afkortet ved den endelige Betaling. Saalænge han arbeidede paa disse Patroner, der skulde overlades Kongen for den anførte Betaling, skulde han have fri Bolig, og være fri for Skatter og Afgifter (Nye danske Magazin II, 98).

Tapetmageren Anthonius døde allerede i Helsingør den 11. Marts 1578. Kort efter blev Hans Kniper, eller, som han i Reglen blot kaldes, Hans Maler, antaget til at forestaae Tapetvæveriet, og fik herfor en lignende Løn som Formanden havde havt, nemlig 100 Kroner aarlig. Brevet herom var dateret den 9. April 1578. Omtrent ved samme Tid blev Hans Kniper sendt til Nederlandene for at antage flere Tapetvævere, og desuden skulde han i Antwerpen kjøbe Silke og flamsk Garn til Tapeterne. Hertil blev leveret ham 500 Dl. som senere skulde afkortes i

Betalingen for det færøige Arbeide[1]). Derefter indførte han 7 Svende med deres 5 Hustruer, 4 Børn og 1 Dreng. Han fik nu flere Gange Penge til sig selv og de 20 Svende og Drenge, han havde i sin Tjeneste. Den 11. Mai 1579, da der blev gjort Afregning med ham i Lensmandens Overværelse, havde han saaledes modtaget henved 3000 Dl., og indtil denne Tid havde han til Johan Due afleveret 12 Tapeter med følgende Fremstillinger:

1. Kong Nebukadnezars („Nebugodonozzes“) Drøm.
2. „Han blev til et Beest, gik i Vildnis“.
3. Om de tre Personer i den glødende Ovn.
4. Om det store Træ, han drømte om.
5. At Daniel ikke vilde tilbede det Guldbillede.
6. Nebukadnezar kom til hans Regimente igjen.
7. At Daniel betyder Kongen sin Drøm.
8. Kongen bliver fordreven af Riget.
9. Kongen giver sin Drøm tilkjende.
10. Daniel udlægger det, der paa Væggen stod.
11. Kong Darii Fyrster optænke ondt Raad mod Daniel.
12. Susanne badede sig i sin Urtehave.

Disse Tapeter havde alle en Brede af 4½ Alen; Nr. 2 var lidt over 10 Alen langt, medens de øvrige vare fra 5 til 7 Alen lange. De udgjorde tilsammen lidt over 354 Kvadratalen og betaltes med 5 Dl. Alen. Men ved Afregningen blev Hans Knieper Kongen 187½ Dl. skyldig, som skulde godtgjøres det følgende Aar.

Indtil den 31. August 1579 havde Hans Knieper fremdeles afleveret 6 Tapeter til Johan Due, forestillende:

1. Kong Balthazar gjør sine Fyrster et „werdschaeff“.
2. „Susanne er indgangen i sin Lysthave, og tvende gamle Skalke havde skjult sig der udinden“.
3. Susanne bliver dømt til Døden formedelst de to Skalkes Vidnesbyrd.
4. De tvende Skalke, som vilde forkrænke Susanne og hende „offuerdictidtt“, bekjende deres onde Villie.

---

[1]) Den 24. April 1578 blev der skrevet til Henrik Mogensen: „Viid, eftersom Thomas Tenniker har bestilt hid ind af Nederlandene noget Silke til vort Tapetseri, som Tapetmageren ham tilforn har befalet, koster 125 Dl., da bede vi dig og ville, at du samme Silke annammer og udi god Forvaring holder tilstede til Tapetmageren igjen kommer, og hvis det koster, igjen lader opskrive paa Tolden iblandt hvis Gods han der igjennem Sundet førendes vorder“. (Sj. Tegn. XIV, 61 v.).

5. Susanne bliver formedelst Daniel befriet, og de tvende falske Vidner blive stenede ihjel.

6. Daniel blev kastet i Løvekulen, blev dog af Gud bevaret uskadt.

Disse Tapeter vare 4½ Alen brede og fra 3 til 10 Alen lange; de udgjorde tilsammen lidt over 144 Kvadratalen, og betaltes med 5 Dl. Alen.

Endnu 2 Tapeter bleve leverede til Johan Due den 24. Decb. s. A. nemlig:

1. Daniel anklages og Kongen befaler at kaste ham i Løvekulen.

2. Daniel bliver frelst, og de, der havde anklaget ham, kastes i Løvekulen.

Disse to Tapeter var omtrent 6 Alen lange og 4½ Alen brede og kostede 283 Dl. 4 Sk.

Hans Maler paatog sig endvidere 1579 at male Kongens Kammer paa Kronborg, „for hvad billigt og ret er“, og fik derfor 100 Dl. paa Regnskab. Dette Arbeide fuldførtes 1580, hvorefter Kongen lod det vurdere af Melchor Luerch von Flensborg[1]) og Johannes Marienborg.

I Aaret 1579 godtgjordes der Hans Maler henved 163 Dl., „som han havde udgivet til Fortæring og anden Omkostning for at indføre nogle Tapetvævere, som var 20 Personer, deriblandt var 4 Børn med Kvindfolk og en Dreng, som han havde antaget i Brüssel“.

Han vedblev fremdeles at faae 100 Dl. om Aaret for at male Patroner, samt 100 Kroner à 40 Styver (125 Dl.) om Aaret for at forestaae Tapetvæveriet. Men flere Gange blev der gjort enkelte nye Bestemmelser med Hensyn til hans Tjeneste. Saaledes blev der 1579, efter Kongens Befaling og i Overværelse af Chr. Valkendorf og Johan Due „handlet med M. Hans Maler, at alle de Abcontrafei Patroner, han her til Dags har forarbeidet og herefter overleverendes vorder, skal han selv beholde, og ikke tilregnes K. Maj. til nogen Bekostning, og intet at være ham derfor ydermere forpligtet, men aleneste naadigen bevilget derfor at give ham 100 Dl.“ — Den 18. Februar 1580 fik Hans Knieper en ny Bestilling, „dasz er die Tapeterei warten soll“, hvorfor han skulde have 100 Dl. om Aaret, og særskilt Betaling for det nye Arbeide, han leverede[2]). I Øresundstoldens Regnskaber

[1]) Vistnok den bekjendte Melchior Lorich. [2]) Nye D. Mag. II, 99.

for 1581 anføres, at han fik et Aars Besoldning, 100 Dl., og der tilføies: „Desuden er han pligtig at vare paa Kongens Tapeter her paa Slottet, at de ikke blive fordærvede af Orm". Det synes forøvrigt, at der i Aaret 1581 ikke blev vævet nye Tapeter, hvorimod der i Slutningen af Aaret blev gjort Akkord med Knieper om endeel Tapeter, forestillende de danske Konger. Dette Arbeide, hvormed han derefter var beskjæftiget i nogle Aar, skal nedenfor omtales.

Men Knieper malede 1581 nogle Billeder m. m. Saaledes fik han den 14. August 30 Dl. paa Regnskab, da han skulde male det lille Lysthuus paa den store Runddeel norden for Slottet. Han malede 4 Portræter, nemlig 2 af Kongen, et af Hertuginden af Meklenborg og et af Kong Christian den Første af Oldenborg, og for disse fik han 200 Dl.[1]). Endelig fik han 40 Dl. „for nogle Billeder over Kirken paa Slottet, og for nogle Contrafeier, overstrøget, [formodentlig med Fernis], paa Frederiksborg.

I Aaret 1582 betaltes Hans Knieper 200 Dl. for nogle særskilte Arbeider, nemlig: „for den Altertavle, han har malet, som er opsat her i Kirken paa Kronborg; end for en Kontrafei af den unge Herre og Prinds, endvidere for Kongens og Dronningens Vaaben, malet med Sølv og Guld paa Papir". S. A. betaltes Anton Bygmester 25 Dl. „for en sort „Thuett" Steen, er lagt paa Alteret i Slotskirken".

Kirken var nu saa vidt færdig, at den kunde tages i Brug, og blev s. A. indviet. Ved Kongens Brev af 2. April 1582 ansattes Hr. Johan Homann for en tydsk Prædikant, at gjøre Tjenste og prædike i Kirken paa Kronborg. Han fik i aarlig Løn 100 Dl. og en Hofklædning for ham selv, en Hofklædning for hans Dreng, og Kostpenge 10 Dl. maanedlig. Lønnen udbetaltes ham af Tolderen i Helsingør. Han var her til den 2. Decb. s. A. da han blev Præst ved den tydske Kirke i Kjøbenhavn. Tolderen havde ligeledes faaet Befaling at give 4 Skole-

---

[1]) I Portrætsamlingen paa Frederiksborg fandtes et fortrinligt Portræt af Ulrik af Meklenborg, malet af Knieper. Et lille Portræt, malet af Knieper, blev reddet ved Branden 1859, og findes nu paa Rosenborg (Høyens Skrifter I, 249). Den 19. August 1581 skrev Kongen til Landgrev Wilhelm af Hessen om nogle Portræter, som denne havde udbedet sig. Kongen sendte nu 5 Portræter, nemlig af Kongerne Chr. I, Hans, Fr. I, Chr. III og sit eget; men Chr. II's Portræt var endnu ikke færdigt.

personer, der skulde synge i Slotskirken, hver 4 Dl. maanedlig i Kostpenge, „og efter M. Christoffers Beretning begyndes Paaske Dag, som er den 15. April". (Christoffer er vistnok Hofpræsten Chr. Knopf). I Mai 1582 blev Laurits Nielsen ansat som Klokker paa Kronborg. Han fik aarligt en Hofklædning, og maanedlig 4 Dl. Kostpenge. — Om Slotskirkens Indvielse fortæller N. Helvaderus følgende i Sylva chronologica maris balthici II, 217, under 1582: „Am H. Ostertage, den 15. Aprilis, hat König Friederich in Dennemarck die newe Kirche auf der Festung Croneburg, mit herrlichen Ceremonien einweihen lassen. An demselbigen Tage seynd, wie der Gottesdienst solte angefangen werden, neben Geläut der Glocken zwölff Karthawen abgangen, und viel Frewden Schüsse geschehen. Der König liesz auch einen Beutel mit dreyhundert Reichs Thalern auff den Altar setzen, so der Hoff Prediger unter die armen Leute auszgetheilet". — At Frederik den Anden endnu lod udføre meget Arbeide i Kronborg Slotskirke, og at han lod forfærdige en ny Altertavle hertil, skal nedenfor omtales.

En Høitidelighed af en ganske anden Beskaffenhed end den ovennævnte fandt Sted paa Kronborg i August Maaned 1582, da Kong Frederik den Anden her modtog den engelske Hosebaandsorden, der overbragtes til ham af et engelsk Gesandtskab[1]). Johan Taube havde i den Anledning faaet Brev (af 23. Juli) om at lade gjøre ryddeligt paa det store Taarn, saa at Skytset, som stod der, kunde afskydes, og om at sørge for, at den lille Sal blev færdig til den 9. August, da Kongen vilde komme til Kronborg; dog skulde han ikke lade Tapetet opslaae, før han fik nærmere Besked[2]).

Flere Aar før denne Tid havde Kong Frederik den Anden bestilt den smukke Fontæne, som i Aaret 1583 blev opstillet i Kronborg Slotsgaard og stod der indtil 1659. Men hvorledes den har seet ud, veed man nu kun af et Kobberstik med tilhørende korte Beskrivelse[3]). Bassinet var sexkantet, og indfattet med sort Mar-

---

1) Nye Danske Magazin IV, 249 fg.

2) Bruuns Danske Samlinger V, 149. — (1581 blev der betalt Skadeserstatning til en Skipper, for den Skade, der uforvarende var gjort paa hans Skib, som laae paa Rheden „den Tid det grove Skjøt her paa Slottet gik af, der de fremmede Gesandter her vare og handlet imellem K. Maj. og Hertug Adolf, de forreiste herfra".

3) Doppelmayr, Nachrichten von den Nürnbergischen Mathematicis und Künstlern. Nürnberg 1730, Folio.

mor. Paa hvert Hjørne stod en Broncefigur i Form af en Skytte i knælende Stilling. I Midten af Bassinet stod en stor rund Søile, rigeligt besat med mythologiske Figurer, og øverst paa Søilen et Neptunsbillede mellem 3 Havheste. Vandets Tryk bevirkede, at den øverste Deel af Fontænen (vistnok Neptunsbilledet og Hestene) dreiede sig rundt.

Figurerne bleve uden Tvivl bestilte i Aaret 1576[1]). Kongen skrev nemlig den 28. Oktb. 1576 til Raadet i Nürnberg, at der var underhandlet med Georg Labenwolf, boende der i Byen, om at komme til Danmark, for at træffe nærmere Bestemmelse angaaende Brøndværket, og Raadet anmodes derfor om ikke at hindre Labenwolf i at reise, men heller at begunstige ham. At Labenwolf har været i Danmark i Anledning af Bestillingen, sees af en Skrivelse, hvori han omtaler sin Hjemkomst derfra ved Fastelavnstid 1577. Der blev sluttet en Kontrakt med ham, som dog ikke kjendes, og Kongen maa have lovet ham et Forskud af indtil 1000 Dl., der skulde udbetales efterhaanden som Arbeidet skred frem. Men det synes ikke at der blev gjort nogen fast Bestemmelse om Maaden, hvorpaa disse Penge skulde betales, og dette gav siden Anledning til en temmelig vidtløftig Brevvexling. Den 7. Juli 1577 skrev Kongen til Henrik Reuter i Nürnberg, at Labenwolf havde udbedet sig et Forskud paa Arbeidet; men det var ikke let for Kongen at sende Penge til Nürnberg, og Reuter bedes derfor om at forstrække Labenwolf med et Forskud paa indtil 1000 Dl. Kongen vilde da betale Pengene til H. Reuters Broder, Johan Reuter i Lybek, og desuden give 5 pCt. Den 1. Oktb. s. A. skrev Kongen atter til Henrik Reuter i Nürnberg, om at forstrække Labenwolf med 200 Dl., som da skulde blive betalte til Johan Reuter i Lybek, og til sidstnævnte blev der skrevet samme Dag om disse Penge. Men Johan Reuter fik dog først Pengene efter at han paany havde mindet derom, og efter at hans Broder i Nürnberg havde udlagt 200 Dl. til Labenwolf. Kongen skrev nu den 23. Dec. 1577 til Johan Reuter, at han havde modtaget hans Brev og befalet at de 200 Dl.

---

[1]) Endeel tydske Originalbreve om dette Brøndværk findes i Ministeriernes Arkiv, og jeg takker Hr. Fuldmægtig A. D. Jørgensen for at have henledet min Opmærksomhed paa dem. (Paa flere af Brevene er Modtagelsesdagen bemærket). De tilsvarende Breve fra Kongen findes i de udenlandske Registranter i Geheimearkivet, og nogle af Concepterne til dem i D. K. H. sammesteds.

skulde betales, hvilket dog ikke dengang var skeet; men nu var der skrevet til Hans Rosenow (Kongens Faktor i Lybek) om at betale ham de 200 Dl. og i det Hele at gjøre Udlæg paa indtil 1000 Dl. (de nævnte 200 Dl. medregnede). Samme Dag blev der skrevet til Hans Rosenow og sendte ham 200 Dl.

Med Forsendelse af Breve og Penge gik det i hine Tider meget langsomt. Kongens ovennævnte Brev, der var skrevet paa Antvorskov d. 1. Oktb. 1577, modtog H. Reuter i Nürnberg først 10. Marts 1578, og svarede den følgende Dag. Han havde udlagt 200 Dl. til Labenwolf, men da Kongen ikke havde sendt flere Penge, havde Labenwolf i nogle Maaneder været forhindret fra at arbeide paa Brøndværket; men Henrik Reuter havde nu af sin Broder i Lybek faaet at vide at Kongen havde givet Hans Rosenow Ordre at betale de udlagte 200 Dl. og efterhaanden som det behøvedes endnu 800 Dl., hvorfor han havde betalt Labenwolf endnu 100 gode Rigsdaler og alvorlig paalagt ham at fremme Arbeidet. Saasnart dette Brev var modtaget, blev der, den 20. April 1578, skrevet saavel til Henrik Reuter i Nürnberg som til Hans Rosenow i Lybek, og sendt 400 Dl., hvoraf Labenwolf skulde have de 300, og Henrik Reuter det ene 100, som Godtgjørelse for sit sidste Udlæg.

Noget senere ankom en Skrivelse fra Labenwolf til Kongen. Datoen mangler, men den blev modtaget den 24. Juni 1578. Labenwolf beklager sig over, at han ikke havde modtaget det lovede Forskud, uagtet han flere Gange havde anholdt derom. Han havde ogsaa skrevet derom til Tyge Brahe paa Hveen, som troolig havde taget sig af hans Sag, men uden Nytte. Derfor havde det heller ikke været muligt at faae Arbeidet færdigt til Pintse, hvilket ellers nok skulde være skeet. Kongens Skrivelse af 1. Oktb. 1577 var først kommen til Nürnberg den 10. Marts 1578 og havde altsaa været omtrent 6 Maaneder underveis. Hvad Grunden har været til dette lange Ophold, veed han ikke, men frygter næsten for at den maa tilskrives hans Uvenner. Henrik Reuter havde nu den 11. Marts 1578 betalt ham 100 Dl., men disse Penge vare allerede forbrugte til Udlæg, og da Reuter ikke vil gjøre videre Forskud, kan Arbeidet endnu ikke fortsættes. Han haaber derfor at Kongen ikke vil lægge ham Forsømmelsen til Last, men derimod drage Omsorg for, at det lovede Forskud bliver sendt. Den 16. Novb. 1578 skrev Labenwolf til Kongen, at Simon Steinhauser i Nürnberg havde leveret ham saavel Penge som 18 Centner Messing, alt efter Kongens Ordre.

Den 6. Oktober 1579 gav Labenwolf Kongen en temmelig udførlig Beretning om hvorledes det hidtil var gaaet med Arbeidet. Han skrev, at da han intet Svar havde faaet fra Kongen, vidste han ikke om han maaske var bleven bagtalt, som om han med Forsæt havde ladet Arbeidet ligge. Derfor finder han sig nu foranlediget til at meddele, at det især er Pengemangel, der har standset Arbeidet. Kongen havde rigtignok tilstillet Hans Rosenow 1000 Dl. til at anvende paa Brøndværket, men Pengene vare blevne Labenwolf saaledes tildryppede at dermed ikke kunde udrettes synderligt, og Rosenow kunde bevidne at dette forholdt sig rigtigt. Labenwolf havde ikke paa samme Tid havt andet Arbeide, undtagen et Brøndværk til Altorf, hvorfor han fik 90 Gylden, men Bestillingen var kommen fra hans Øvrighed, og derfor havde han ikke kunnet undslaae sig. Derimod havde han afslaaet andre Bestillinger paa nogle Tusind Gylden. Han haaber altsaa, at Kongen ikke vil lægge ham Forsømmelsen til Last. Desuden har han, trods den nævnte Hindring, allerede støbt og færdiggjort 50 Centner Metal, og hertil vil endnu komme 50 Centner. Han havde ikke fra først af troet at der vilde behøves saa meget Messing, men han vil kun levere godt Arbeide, og Messinget alene vil omtrent komme til at koste 1200 Gylden. Til samme Arbeide havde Kongen endvidere sendt 1000 Dl. til Handelsmand Simon Steinhauser i Nürnberg, ved sidstnævntes Medhjælper Casper Zoberer eller Zöberer i Hamborg[1]). Labenwolf havde derfor ogsaa faaet Penge af Steinhauser, og desuden 18 Centner Messing, til Beløb, af i Alt 525 Dl., men endnu var det nødvendigt at Kongen sendte flere Penge, enten til Steinhauser eller til Zoberer.

Denne Skrivelse modtog Kongen den 7. Decb. 1579. Anden Juledag blev der skrevet til Raadet i Nürnberg, at skjøndt Kongen havde betalt 2000 Rd. for Brøndværket og i lang Tid ventet paa at det skulde blive færdigt, var det dog hidtil blevet ved Løfter. Raadet anmodes derfor om at tilholde Labenwolf at gjøre Arbeidet færdigt og levere det her i Riget inden førstkommende St. Johannes Døbers Dag i det seneste. Skulde det

---

[1]) I Øresundstoldens Regnskaber for 1578 bemærkes, at efter Kongens skriftlige Befaling har Johan Due og Henrik Mogensen handlet med en Nürnbergs Kjøbmand Casper Oberer om noget Kobber- og Messingarbeide, især Kobberkjedler, Kander Messinglysestager med to eller flere Arme.

endnu ikke blive til Alvor, ønsker Kongen, at Labenwolf selv vil beholde sit Arbeide og betale de 2000 Rd. tilbage.

Raadet maa derefter have affordret Labenwolf en Erklæring og faaet det Svar, som blev sendt til Kongen, og hvoraf Indholdet er følgende:

I Gjensvar paa Kongens Skrivelse 1580 [ɔ: 1579, da Nytaar er regnet fra Julen] vil Labenwolf ikke undlade at meddele, hvorfor han ikke er kommen videre med Arbeidet, skjøndt han alt har modtaget 2000 Dl., deels i Penge og deels i Messing, hvorom Kvitteringerne kunne give Oplysning. I Aaret 1576 havde han været hos Kongen paa Slottet i Helsingør [som han kalder „Hällisch Nier"], og da han kom hjem ved Fastelavnstid 1577, var der strax mødt den Vanskelighed, at han ikke kunde erholde det fornødne Forskud. Derfor havde han sendt sin Søn til Danmark og medgivet ham et Brev til Tyge Brahe paa Hveen. Tyge Brahe svarede den 9. Juli 1577, og meddeelte Grunden til, at den unge Labenwolf var forbleven saa længe i Danmark, samt at Kongen havde anmodet Henrik Reuter i Nürnberg om at gjøre det nødvendige Udlæg. Reuter havde imidlertid undskyldt sig med, at han ikke kunde undvære saa mange Penge fra sin Handel, især da han tillige havde kjøbt Landgods. Men for at Labenwolf kunde begynde paa Arbeidet, havde Reuter efter Kongens Ønske forstrakt ham med 200 Dl., nemlig 100 Dl. den 14. August 1577, og Resten ved Mikkelsdagstid s. A., og dette var de første Penge, han havde faaet fra Kongen. Derefter havde han den 18. August 1577 paany skrevet til Tyge Brahe, som dog først svarede den 16. August 1578, at Kongen var i Jylland og først vilde komme tilbage ved Mikkelsdagstid s. A., og skulde da blive paamindet. De 200 Dl., som Labenwolf havde modtaget af Reuter, havde han for længe siden udgivet til Malere og Billedhuggere og til anden Omkostning, og havde derefter, meget imod sin Villie, været nødsaget til at lade Arbeidet ligge. Senere havde Kongen rigtignok sendt 1000 Dl. til Hans Rosenow i Lybek, men heraf havde Reuter faaet sin udlagte 200 Dl. og de øvrige 800 Dl. vare af Rosenow blevne ham „tildryppede" i Smaasummer paa 50 og 100 Dl., og den sidste Rest, som var paa 250 Dl., havde han faaet den 10. Januar 1579. Derpaa havde Simon Steinhauser, Borger og Raadmand Nürnberg, lereret ham Penge og Messing, til et Beløb af henved 1100 Dl. Saaledes var der blevet støbt 70 Stykker, der tilsammen udgjorde 70 Centner og kunde beregnes til $\frac{1}{3}$ Dl. pr. Pund, eller i Alt $2333\frac{1}{2}$

Dl. Fremdeles var der formet endnu 4 store Billeder, der tilsammen vilde veie omtrent 8 Centner; disse kunde i Løbet af nogle Dage have været støbte og Arbeidet fortsat, naar Steinhauser havde gjort videre Udlæg. Han havde heller ikke troet, at der vilde behøves saa stort Udlæg og saa meget Messing; men efter Overslag vilde der behøves endnu 30 Centner, saa at det Hele vilde udgjøre omtrent 100 Centner. Hvis de Herrer i Raadet ikke vilde tro ham, kunde de forhøre hos Mester Jan, den nederlandske Kontrafeier, som nu er hos Guldsmed Heinrich Han og har været hos Kongen i Danmark. Hvis Kongen fremdeles vil sende det fornødne Forskud til Steinhauser, vil Arbeidet kunne fuldføres i Løbet af et Aar.

Den 21. Mai 1581 blev der atter skrevet til Raadet i Nürnberg, at hvis det varede for længe med Arbeidet, skulde Labenwolf beholde hvad han havde gjort, og Kongen vilde da have de 2000 Rd. tilbage, enten med det Onde eller med det Gode. Brevet giver en alvorlig Paamindelse om at gjøre Alvor af Sagen, for at Kongen ikke skal blive nødsaget til at anvende andet Middel. Kongen ønsker Raadets Svar tilbage med Budet.

Labenwolf afgav herpaa et (udateret) Svar til Raadet, som sendte det til Kongen. Han refererer sig til sin forrige Beretning, hvoraf en Kopi vedlagdes, og tilføier blot, at heraf vil Kongen erfare, at Arbeidet standsede fordi hverken Henrik Reuter eller Simon Steinhauser vilde yde det nødvendige Forskud, uagtet Kongen havde anmodet dem derom. Endnu vil der behøves et Forskud paa omtrent 2000 Dl., og hvis dette skaffes tilveie, kan Arbeidet fuldføres i Løbet af et Aar.

Denne Erklæring blev sendt til Kongen, tilligemed en Skrivelse fra Raadet i Nürnberg. I Kongens Svar af 13. August 1581, siges, at han har modtaget Raadets Skrivelse af 21. Juni med tilhørende Bilag, og seer deraf, at Labenwolf endnu forlanger 1500 eller 2000 Dl. i Forskud og da vil gjøre Arbeidet færdigt i Løbet af et Aar. Skjøndt Kongen var misfornøiet med det lange Ophold, vilde han dog endnu paa Raadets Anmodning gjøre videre Udlæg, da Raadet havde tilbudt at sørge for, at Labenwolf ikke imidlertid paatog sig andet Arbeide. Han vilde derfor skrive til Simon Steinhauser om at forstrække Labenwolf med endnu 1500 Dl. Samme Dag blev der ogsaa skrevet til Steinhauser. Kongen takker ham fordi han har gjort Udlæg og beder ham om, endnu at forstrække Labenwolf med 1500 Dl. og noget Messing.

Steinhauser svarede den 30. Sept. 1581. Han var rigtignok ikke paa denne Tid i Stand til at gjøre det Udlæg, som Kongen havde forlangt, da han havde anlagt sine rede Penge i sin Handel, men derimod havde Raadet tilbudt at gjøre Udlægget og at tilholde Labenwolf at gjøre Arbeidet færdigt i Løbet af et Aar eller saa hurtigt som muligt. Hvad Steinhauser ellers kunde bidrage til Sagens Fremme, skulde han ikke undlade.

Denne Skrivelse blev besvaret den 10. Decb. 1581. Kongen var veltilfreds med hvad Raadet havde udrettet og med dettes Tilbud om at gjøre Udlæg. Han vilde derfor nu sende de 1500 Dl. til Johan Reuter, for at de derfra kunde sendes til Nürnberg. Samme Dag blev der skrevet til Johan Reuter derom, og meddelt ham, at han vilde faae Pengene af Statholderen i Holsteen Henrik Rantzow.

Raadet i Nürnberg havde af Kongen forlangt nogle Oplysninger, som Brøndmesteren behøvede, og disse bleve sendte den 26. Decb. 1581. Det meddeeltes da, at Brønden paa Kronborg gav 16 Tønder Vand i Timen, altsaa 384 Tønder i Døgnet, og skjøndt Straalen kunde naae en Høide af 18 Alen, forlangte Kongen dog ikke, at Vandet skulde hæve sig mere end til 6 Alens Høide. Budet fik et Maal med paa 6 sjællandske Alen, samt Tegninger af Kongens og Dronningens Vaabener, der ønskedes anbragte paa Brønden. Kongen ønskede at faae Brønden opstillet i den tilstundende Sommer, og vilde gjerne med Budet have et Afrids af den, med Angivelse af Høide, Vidde og Brede.

Steinhauser blev af Raadet i Nürnberg udvalgt til at føre Tilsyn med Labenwolfs Arbeide, og i et Brev af 1. Febr. 1582 underrettede han Kongen om, at han med Glæde havde paataget sig dette Hverv. Derimod var det just ikke med Glæde at han tilføiede, at Anton Preus, Apotheker i Kjøbenhavn, skyldte ham nogle Penge for Varer, der vare kjøbte 1578. Da Skrivelser til Preus havde været forgjæves, bedes Kongen nu at paalægge ham at betale Gjælden til Steinhausers Tjenere Casper Zoberer (eller Zøberer) og Gall Kusch i Hamborg.

Den 25. Sept. 1582 blev der atter skrevet til Raadet i Nürnberg. Kongen havde kort i Forveien modtaget Raadets Skrivelse af 20. Juli (som nu ikke haves) og takker for den Omsorg, der var viist med Hensyn til Arbeidet, og ønsker at denne maa vedvare. Skjøndt han kunde have god Grund til at være misfornøiet over at Arbeidet varede saa længe, vilde han dog ikke trække sig tilbage, da man var kommen saa vidt, men endnu anvende

de 800 Dl. derpaa, som Raadet meente at der vilde behøves foruden de 300 Gylden, som endnu vare tilbage af de sidst sendte Penge. Dog ønskede han at faae nøiagtigt Regnskab over alle de herpaa anvendte Summer, og tillige at Brønden kunde blive opstillet i Foraaret. Han beder om, at Raadet vil udlægge de 800 Dl., som da af Henrik Rantzov skulle blive betalte til Johan Reuter i Lybek. — I en Skrivelse af 5. Novb 1582 underrettes Raadet om, at Henrik Rantzow har faaet Befaling at betale de 800 Dl. til Johan Reuter i Lybek til Trium Regum (6. Januar). Men Kongen forlangte tillige at Labenwolf blev paamindet, saa at Brønden endelig i Foraaret kunde opstilles paa Kronborg. Johan Reuter fik 6. Novb. Brev i samme Anledning.

Henimod Slutningen af Aaret var Brønden næsten bleven færdig, men nu var ogsaa Kongens Taalmodighed forbi. Den 19. Decb. 1582 skrev han til Raadet i Nürnberg, at han rigtignok forhen havde skrevet om at faae Brønden opstillet i Foraaret, i det allerseneste; men da nu Labenwolf forsætlig trækker Arbeidet i Langdrag, saa at Kongen har maattet vente langt ud over den fastsatte Tid og anvende saa mange Penge derpaa forgjæves, saa har han nu affærdiget sit Bud, for at faae et bestemt Svar. Enten skal Labenwolf i Foraaret indfinde sig med Brønden paa Kronborg og opsætte den der, samt medbringe et nøiagtigt Regnskab over de modtagne Penge, eller ogsaa skal han tilbagebetale alt hvad han har modtaget, og selv beholde hvad han har forfærdiget. Desuden skal han med Budet sende en bestemt og endelig skriftlig Besked. De 800 Dl. skulle blive betalte saaledes som forhen skrevet.

Det lader til, at denne strænge Paamindelse ikke har været forgjæves. Forøvrigt havde Joachim Pomer den yngre allerede den 12. Novb. skrevet til Tyge Brahe, at Brønden nu var saavidt færdig, at den om faa Uger kunde opstilles i Nürnberg og prøves, for at mulige Mangler kunde afhjælpes før den blev afsendt. Med Brevet fulgte en Afskrift af nogle latinske og tydske Vers, som Joachim Pomer havde skrevet i Anledning af Arbeidets Fuldførelse, og han ønskede at vide Tyge Brahes Mening om hvorvidt disse Vers burde overleveres til Kongen. Vi ville her anføre Brevet og Versene.

Gestrenger, Edler vnd Ehrnuester, E. Gestr. seien mein willig geulissene dienst jederzeit zuuor. Gunstiger herr. E. Gestr. hab Ich bey diser furgefallenen gelegenheit dienstlich anzufuegen nit

vnterlassen wollen, dasz der Kön. May. in Dennemarckh etc., Meines genedigsten herrn, angehörig Prunnenverckh durch Maister Georgen Labenwolf, Rotschmiden alhie,. Gottlob nunmehr vnd fasst vor vier Wochen zum ende vnd so weit verfertigit ist, das dasselbige nur allein mit seinen Inngerichten, einschlufften, Roerwerckhen vnd andern (an welchem furnemblich nicht wenig gelegen) zusamen gebracht, aufgesetzt vnd Probiert werden soll, Vf den fall sich ainicher mangel daran eraignet, derselbig zuuor vnd ehe es von hinnen verschickht, gewendet werden konde, Welches vf die nechstkhunfftige wochen alssbalden beschehen, alssdann vf die fuher gedinget, vnd vermitelst göttlicher gnaden noch zwischen hie vnd schierst kommende Weinachten nach Lübeckh verschickht werden soll. Vnnd dieweil solch Prunnenwerckh seiner Zierd vnd herrlichen Ansehens halben dermassen beschaffen, das es nicht allein wol zuuerwundern, sonder auch *ad omnem posteritatem* rühmenswürdig, als hab ich zuuorderst der höchstgedachten Kön. May., meinem gnedisten herrn zu vnderthenigst ehrn, vnd dann zu Lob dess Werkhs, aufs vnderthenigster naigung, so ich zu Irer Kön. May. trage, etliche *Carmina* hegreiffen vnd gesangsweiss durch einen berühmbten Musicum alhie *componiren* lassen, Inmassen E. Gestr. ab beyligenden Copien vertreulich zu sehen haben, der mainung vnd vorhabens wouerrn es E. Gestr. also für rathsam ansehen wurde, dasselbig Irer Kön. May. neben Zufertigung dess Prunnenwerckhs vnderthenigst zukhommen zulassen. Da aber E. Gestr. villeicht ein anders bedenckhen darinn haben, vnd dasselbig nicht für thunlich ansehen würden, Bitt Ich E. Gestr. dienstlich mich desselben auch gunstig zuberichten, Welches E. G. ich dienstlich nit wollen verhalten, dero angeneme willige dienst zuerzaigen, Ich jederzeit guetwillig vnd genaigit bin. Datum Nürnnberg den 12 Nouembris 1582.

E. Gestr. vnd E.

Gantzdienstwilliger
Joachim Pomer der Jünger
dess Innern Raths
daselbsten.

Dominus *Paulus Melissus* Poeta lesst E. Gestr. seine gantzwillige dienst vermelden.

(Udskrift:) Dem Gestrengen, Edlen vnd Ehrenuesten herrn Tychonj Brahe, Kön. May. zu Dennemarckh gehaimen Rath vnd Meinem G. herrn.

In Fontem Regium.

Fontem perpetuis quem duxit ad æthera lymphis
   Plurimus ingenii, REX FRIDERICE labos;
Nymphæ cum Musis, Dryades, facilesque Napææ
   Vnanimi celebrem voce meloque canunt.
Adspice Neptunum; capita adspice lætus equina:
   Adspice, Delphines, quanta fluenta vomant.
Sirenum fundunt liquidissima mulctra mamillæ:
   Heic Venus, heic Pallas, Junoque regna gerit.
Ejaculatur aquas populorum Martia turba;
   Teuto, Thrax, Gallus, Sarmata, Maseus, Iber.
Omnia discutias; omnis simul undique et usque
   Constrepit in laudes unda susurra tuas.

In Nexvm Regiarvm Literarvm.

Quam bene conveniunt FRIDERICI grammata Regis
   ET SOPHIÆ dignos digna corona decet
Aduena quid sentis? Pax et Sapientia regnant,
   Heic ubi iuncta Fides, heic ubi iuncta Salus.

In Symbola Regis et Reginæ

Mein Hofnung zu Gott allain:

Auf wen solt Ich mich sonst verlassen?
Hilf suchst bey menschen, und wilt rath,
Dern du dich mögst anmassen;
Hilf ist gering, rath ist zu klain.

Treu ist Wildbrath:

Man forschen musz' ain' andre strassen,
Di gegen Himel sicht
Im glauben war und rain
Got verlest di seinen nicht.

Votum
JOACHIMI PŒMERI
Senatoris ac Patricij Norimbergensis.

Qvod tandem exactum, seraque coronide fixum
Exit opus FONTIS collatis sumptibus ingens,
Magnificæ ostentans regalia munera dextræ:

Ex animo lætor, mecumque Senatus adæque;
Consulto qui curam omnem mihi credidit uni
Artificem urgendi. Scatebræ velut agmine facto
Accumulant undis undas, laticemque perennem
Dulcibus eructant venis: ita rite precamur
Cuncta SECUNDA fluant, tibi, REX clarissime, semper
Ex voto. Pacem termes frundentis olivæ
Apportet novus: obtineat Sapientia Palmum
Spesque Fidesque ipsum Regem beet, auspice Jova;
Reginamque Salus: Subolesque fruatur eodem
Numinis auxilio, DANIÆQUE immobile regnum
Possideat, secura mali. Tibi denique, adoro,
Esse diu liceat Rex o FRIDERICE beato,
Coniuge cum SOPHIA; et laus inclita famaque vestri
Nominis ac splendor longum FLORESCAT IN ÆVŬM.

Tyge Brahe sendte Brevet og Versene til Kongen, men naar det skete, vides ikke, og det kan neppe afgjøres om det var dette eller maaske et andet Brev til Tyge Brahe, der først afsendtes fra Nürnherg henved et Par Maaneder senere, tilligemed Brønden[1]).

Joachim Pomer skrev nemlig den 3. Januar 1583 til Henrik Rantzov, at Brøndværket og to Svende nu snart vilde ankomme til Lybek, og han bad derfor om at Rantzov vilde sørge for, at Værket blev sendt til Kongen, og at en medfølgende Skrivelse blev leveret til Tyge Brahe. Den 4. Februar 1583 skrev Henrik Rantzov til Kongen, at Johan Reuter i Lybek havde leveret ham den hermed følgende Skrivelse, som var kommen fra Nürnberg (vistnok den ovennævte af 3. Jan.) og berettet, at Brøndværket nu var kommen til Lybek, tilligemed to Svende, som skulde opsætte det. Brevet til Tyge Brahe medsendtes ligeledes. Rantzov forespørger om Kongen vil sende et Skib til Lybek efter Brøndværket og Svendene, eller om Johan Reuter skal forskaffe et Skib der, og da Svendene ligge i Herberget og vente paa Kongens Besked, anmodes Kongen om at befale, at de skulle udkvitteres.

Kongen skrev derefter til Rantzov, at Brønden skulde blive

---

[1]) Labenwolf udførte ogsaa noget Arbeide til Tyge Brahe, og iblandt dette var formodentlig den Springvandsfigur, der stod i Korsgangen paa Uraniborg (saml. Tychonis Brahei ed ad eum doctorum virorum epistolae, ed. F. R. Friis, p. 58).

afhentet saasnart Søen blev aaben. Svendene skulde indtil videre forblive i Lybek, og Kongen vilde betale deres Fortæring i Herberget. Det samme blev den 13. Marts skrevet til Henrik Reuter, med Anmodning om, at han, naar Kongens Skib ankom, vilde sørge for at faae Brøndværket indskibet og afsendt snarest muligt.

Simon Steinhauser havde tidligere skrevet, at han ikke selv kunde gjøre Udlæg, men at Raadet havde paataget sig det, og den 27. Marts 1583 gjentog han omtrent det samme og tilføiede, at Raadet havde udvalgt ham og Joachim Pomer den yngre af deres Midte til at føre Tilsyn med Arbeidet og føre Regnskab over de dertil anvendte Penge. Raadet havde derfor leveret ham 1500 Dl. og kun regnet disse for 4000 Gylden à 15 Pazer. Han havde dog selv udlagt lidt over 559 Gylden til Omkostninger ved Forsendelsen, efter en vedlagt Regning, og dette Beløb ønskedes betalt til til Casper Zoberer og Gall Kusch i Hamborg. Han havde ikke ladet Mesteren mangle det nødvendige, skjøndt han rigtignok paa Kongens Vegne stedse havde ønsket at spare hvad der kunde spares, og han haaber, at Mesteren vil sige det samme.

Kongen skrev den 17. Marts 1583 til Raadet i Nürnberg, at han havde modtaget dettes Skrivelse af 5. Febr. og deraf med Tilfredshed seet hvormeget der var virket, og at Brønden var sendt til Lybek, og det yderligere Udlæg vilde han gjerne betale. Samme Dag blev der skrevet til Joachim Berner, der maa være den samme som Joachim Pomer, og som et Tegn paa sin Tilfredshed sendte Kongen ham en Guldkjæde med en deri hængende Portrætmedaillon. Forøvrigt beder Kongen ham om at kjøbe et Uhr i Nürnberg og sende det med Budet tilbage. Uhret skulde bruges til at føre med paa Reiser; det skulde være fiirkantet, halvandet Kvarteer eller i det høieste ½ Alen høit, det skulde være af simpel ydre Form, men godt, og indrettet til at slaae Time- og Kvarteerslag. To lignende Uhre skulde bestilles hos Uhrmagerne Jeremias Metscher og Hans Conraden, begge i Augsburg, og en Skrivelse til hver af disse Uhrmagere overbragtes dem af Budet. De skulde levere Uhrene til Berner i Nürnberg og modtage Betaling af ham. Hvad Kongen endnu skyldte Berner, skulde blive ham sendt ved Johan Reuter.

Joachim Pomer skrev den 18. Mai og takkede for Kongens Skrivelse og den dermed oversendte Guldkjæde, „med en vedhængende Groschen eller Skilling med Kongens Billede,“ som var

bleven ham leveret af Kongens Tjener, den ædle Hr. Mathias Rebar. Han var meget glad for denne kongelige Naade, som han tilføiede, at han aldeles ikke havde fortjent. Et saadant Uhr som Kongen ønskede havde han bestilt hos en berømt Mester, Hans Gruber; det vilde komme til at koste omtrent 100 Gylden og blive færdigt til Omnium Sanctorum (1. Novb.). Om Bestillingen af de to Uhre i Nürnberg kunde Kongens Sendebud selv fortælle, men Pomer skulde ikke forsømme, deels personlig og deels ved Bud og Breve at paaminde de tre Uhrmagere. (Den 11. Aug. 1585 blev der skrevet til Joachim Pomer om paa Kongens Vegne at betale Uhrmager Jeremias Metscher eller Metzger 200 Dl.[1]). En Skrivelse, som Jeremias Metzger i Nürnberg havde sendt til Kongen, blev modtaget den 25. Marts 1586 og besvaret den 28. s. M. Kongen venter, at Metzger vil holde sin Kontrakt, hvoraf en Kopi for en Sikkerheds Skyld medsendes. Kongen vil tage hans Undskyldninger for gyldige og modtage de to Uhre, hvorom han har skrevet, uagtet det ene af dem er noget mindre end forlangt. Men derimod kan der ikke gives yderligere Forskud foruden de alt betalte 200 Dl., før Uhrene ere færdige, og nogle andre store „Spiegel Uhren", hvoraf Metzger havde sendt et Afrids, har Kongen ikke Brug for[2]).

Raadet i Nürnberg havde atter den 23. Marts skrevet om et Udlæg, nemlig paa 400 Gylden, og den 6. October blev der skrevet tilbage, at Kongen vilde betale det.

Samme Dag skrev Kongen til Simon Steinhauser, der ifølge sit Brev af 27. Marts havde udlagt lidt over 559 Gylden. Brevet var først modtaget den 2. Oktb. Kongen vidste ikke om der skulde regnes efter Pazer, hvoraf der gik 15 paa hver Gylden, eller efter Silbergroschen. I det ene Tilfælde vilde Summer udgjøre 486, og i det andet 489 Daler; men for en Sikkerheds Skyld vilde Kongen sende ham 490 Dl. Pengene vilde blive sendte

---

[1]) Endog et Par Stegevendere bestiltes i Nürnberg. Den 1. Decb. 1585 blev der nemlig skrevet til Steinhauser om at bestille 3 „Bräter" til Kongens Jagtkjøkken, alle indrettede med Kjæder og Fjedre, saa at de kunde trækkes op som Uhre og derefter gaae mindst 3 Kvarteer. Det var angivet, at lignende Indretninger fandtes i Hertug Georg Frederiks fyrstelige Kjøkken i Ansbach.

[2]) Den 10. Mai 1588 fik Tolderen i Helsingør Brev om at betale 600 Dl., der endnu resterede paa et Seierværk, som for nogen Tid siden var bestilt i Augsburg (Sjæll. Tegn XVII, 39 v).

til Zoberer i Hamborg, tilligemed 50 Rosenobler[1]), som Kongen vilde forære Steinhauser for hans Uleilighed og hvormed det hele Regnskab antoges at være endelig opgjort. Det hele blev samme Dag sendt til Zoberer i Hamborg.

Zoberer skrev den 28. Mai 1583 til Kongen, at ifølge Johan Reuters Begjæring havde han endnu udlagt nogle Penge, som ikke vare anførte paa Hovedregningen fra Steinhauser, nemlig først til to Svende, som i 8 Uger havde ligget i Lybek, og senere til Mesteren selv, i Alt lidt over 65 Thaler, og dette Beløb samt en Rest paa Hovedregningen ønskedes betalt til ham selv i Hamborg eller til Johan Reuter i Lybek.

Den 20. Oktb. skrev Zoberer til Kongen. Han havde modtaget de 490 Dl. og en forseglet Æske med 50 Rosenobler, som han skulde sende til sin Fætter Steinhauser. Men han havde atter et yderligere Udlæg at fordre godtgjort. Han havde betalt for de to Svendes Kost og Tæring, samt Reisepenge til Jørgen Labenwolfs Søn, og paa hans Vegne havde Johan Reuter betalt Reisepenge til den gamle Labenwolf, da denne skulde reise til Kjøbenhavn. Alt dette beløb sig til 70 Dl. 6 Sk, som han ønskede sig godtgjort tilligemed hvad Kongen vilde forære ham. Kongen havde for 3 Aar siden paa Skanderborg tilsagt ham en Foræring for sine Reiser og Uleilighed, naar Brønden var færdig.

Den 11. Decb. 1583 skrev Steinhauser, at han nu havde modtaget de 490 Dl. og desuden den betydelige Foræring af 50 Rosenobler, hvorfor han var meget taknemmelig. Men da han i Hamborg ikke havde faaet Pengene i hele Dalere, maatte han tabe ½ Kreutzer paa hver Daler. — Labenwolf og hans Folk havde fortæret 63 Dl. 6 Sk. lybsk, som han haabede at faae godtgjort. — Zoberer sendte Skrivelsen videre, tilligemed en anden fra sig selv, af 15. Januar 1584, af samme Indhold. Han tilføier at Johan Taube havde gjort en foreløbig Aftale om 600 Messing-Brandsprøiter til Brug paa de kongelige Slotte, og hvis Kongen ønsker det, skulle de blive bestilte hos Labenwolf eller andetsteds.

Kongen svarede Steinhauser den 30. Januar 1584, at de udlagte 63 Rd. 6 Sk. lybsk skulde blive ham sendt i hele, gode Rigsdalere, og at de forleden sendte 490 Rd. havde været i samme Slags Mønt. Samme Dag blev der skrevet herom til Zoberer, som tillige underrettedes om, at af de omtalte Messing-Brandsprøiter

---

[1]) En Rosenobel var 4 Daler.

vilde Kongen kun have eet Hundrede. Zoberer svarede den 10. September s. A., at de bestilte Messing Sprøiter nu alle vare færdige og snart skulde blive sendte.

Der kom endnu engang fra Raadet i Nürnberg en Skrivelse om en Rest, som ikke var bleven betalt, nemlig paa 219 ½ Dl. Kongen svarede den 11. Oktober 1584 at han havde troet, at den var betalt, men seer nu, at det ikke er skeet, hvorfor Pengene nu blive sendte til Hamborg. Men da Brønden paa Grund af sine mange Rør ofte blev tilstoppet, ønskede Kongen, at en af de Svende, som havde været med at forfærdige den, blev sendt herind, for at have Opsyn med den, imod at erholde tilstrækkelig Godtgjørelse. I denne Anledning meldte en Christianus Holtzer, „Rotschmidt", sig hos Joachim Pomer, der ogsaa antog ham. Han afgav da en (udateret) Skrivelse til Raadet, hvori han siger, at han har havt stor Deel i Forfærdigelsen af Brønden, at Pomer har antaget ham og at han ogsaa først ved Labenwolf selv og senere ved dennes Søn Lienhart havde tilbudt Kongen sin Tjeneste, baade som Opsynsmand ved Brønden og som Bøssemester; han tilføier, at Pengemangel og Vinterkulden hidtil havde afholdt ham fra at reise, men i Tillid til, at Kongen vilde give ham det Nødvendige til Reisepenge og til Underholdning for ham selv og Familien, vilde han i Foraaret begive sig paa Reisen til Danmark.

Længe førend dette Brøndværk blev bestilt, havde man vistnok tænkt paa, at Byen Helsingørs og Slottets Vandforsyning kunde skee ved Hjælp af den samme Ledning. Allerede 1570 havde Borgerne i Helsingør givet Henrik Mogensen Fuldmagt til at forhandle med Kongen om Vands Indledning i Helsingør. Den 3. Oktober 1576 stadfæstede Kongen en Kontrakt om, at han vilde give Hans Vandmester 600 Dl. for at indlede Vand i Byen, og Borgerne lovede at betale Kongen 900 gl. Dl. naar Arbeidet var fuldført[1]). S. A. fik „Hans Wandkücher" 300 Dl. for at

[1]) Geheimearkivets Aarsberetninger IV, Tillæg S. 21—23. I Øresundstoldens Regnskaber for 1577 anføres, at Kongen nu havde modtaget de 900 Dl. og at han havde fortinget med Hans Metsche eller Meitzsche om at indlede Vandet fra Skoven til Helsingør, til en Kværn og 5 Poster. Gert Bøssestøber i Kjøbenhavn leverede hertil 7 Kobberhaner. — I Geheimearkivet (D. Saml. 241) findes en Concept til et tydsk Brev (egentlig et reenskrevet Brev med senere Forandringer) dat. Frederiksborg den 3. Mai 1575, om at Hans Meyscher skulde være „Rohrmeister" ved Frederiksborg og have særskilt Betaling for det Arbeide, han udførte andetsteds.

indlede Vand fra nogle Kildespring og ind paa Krogen. Den 10. Novb. s. A. gjorde Kongen Akkord med Henrik Kleinsmed, som skulde forfærdige 1500 „Bøsser“ af sit eget Jern, à $\frac{1}{5}$ Dl. Rørene skulde bruges til Vandledninger, og hvis Vandmesteren kasserede nogle af dem, skulde Kleinsmeden levere andre Rør i Stedet.

Men da det store Springvand skulde indrettes paa Kronborg, maa den gamle Vandforsyning have været utilstrækkelig. I Aaret 1582 var Kongen „kommen overeens med Mester Hans Vandmester, at han skal indlede en Spring med Ferskvand, liggendes her udi Marken, og samme Spring og Ferskvand indlede her paa Slottet, midt paa Borggaarden, der at sætte en Hane, og samme Vand at indlede udi Dronningens eget Kjøkken og Badstue her paa Kronborg, og desligeste udi det gemene Kjøkken og Bagers“ (etc.). Herfor skulde gives 900 Dl., hvoraf de 800 betaltes samme Aar og Resten 1583, da Arbeidet var færdigt. S. A. maatte han flytte nogle af Vandrenderne og nedlægge nogle flere, og fik herfor 30 Dl. S. A. fik Anders Kjedelsmed i Kjøbenhavn 2 Dl. 1 Ort for et Kobberbækken, som M. Hans Vandmester paa Kronborg bekom, veiede 12 Skaal℔. 1584 fik Hans Vandmester, efter Johan Taubes Beviis, 2 Dl. 1 Ort, „for en Messings Kobber Hane, som blev sat i Posten i Kjøkkenet paa Kronborg“.

Den 19. Januar 1583 skrev Kongen bl. A. til Johan Taube: „Og bede dig derfor og ville, at du for det første lader Steenhuggerne foretage at hugge Steen til den Brønd, som skal opsættes udi Borggaarden, og saasnart som samme Brønd ankommer, som vi nu med det første formoder, at du da lader den, som det fremfølger, uforsømmeligen foretage samme Brønd at opsætte, saa de kunde siden gjøre den Steenbrønd der omkring, og at du forhører hvis den, som forskrevne Brønd fremfølger og opsætter, skal have derfor, over hvis allerede derfor udlagt er, og os det tilbyder førend noget deraf forlægges, og at du efter samme Brønd bliver færdig, lader Pladsen gjøre ryddelig og indvendig med Steen belægge, eftersom vi tilforn derom befalet have.“ Han skulde ogsaa lade Vandkunsten indlede i Bryggerset og Stegerset. Den 11. Februar s. A. skrev Kongen, at Brønden paa Kronborg skulde være af Dutzesteen, og ikke af den blaa Steen fra Malmø, som Johan Taube havde foreslaaet. Den 8. August 1583 betaltes Anton Bygmester 50 Dl. for 4 sorte Ligsteen, som Kongen kjøbte af ham til Vandkunsten paa Kronborg.

I Marts eller April 1583 maa Labenwolf og hans Svende være ankomne til Kronborg med Brøndværket. Den 8. Mai blev der skrevet til Johan Taube, at han skulde skynde paa den nürnbergske Brøndmester, der var noget langsom, og i Forening med Christoffer Valkendorf og Tolderne slutte Akkord med ham om hvad han og hans Svende skulde have for deres Arbeide. Den 17. Juni fik Tolderen Ordre at betale Brøndmesterens Fortæring i Herberget, inden han fik Logement. Tolderen har anført i sit Regnskab for 1583, at efter Rentemesterens Bevilling har han givet Brøndmester Jørgen Labenwolf i Nürnberg, paa Regnskab for det Brøndværk, han opsatte paa Kronborg, 300 rhinske Gylden à 36 Sk. lybsk og 662½ Dl. og fremdeles for Arbeidsløn og Kostpenge 190½ Dl. 7 Sk. lybsk. Den 3. Juli betalte han Willum Smith i Helsingør for Brøndmesterens og hans Folks Fortæring, før de kom til at arbeide paa Brønden 65 Dl. 11 Sk. Den 4. August 1583, da Labenwolf næsten var færdig med at opsætte Brønden, blev der skrevet saavel til Valkendorf som til Johan Taube, at naar Arbeidet var tilende, skulde Johan Taube i Forening med Tolderen gjøre Afregning med Brøndmesteren, samt afbetale ham og give ham sin Afsked. 1584 blev der af Tolderen i Helsingør udbetalt 400 Dl. til Leonhard Labenwolf, Jørgen Labenwolfs Søn af Nürnberg, paa Regnskab af hvad der manglede paa Vandkunsten. Havde det varet længe inden Brøndværket blev færdigt, saa varede det ogsaa længe inden Kongen blev færdig med at betale de mange Extraregninger, som efterhaanden indløb. Saaledes blev der i April 1585 skrevet til Tolderen i Helsingør om at betale til Jørgen Labenwolfs Søn, der kom paa Faderens Vegne, hvad Kongen endnu skyldte for Brønden, og for den Reperation, som Gert Rantzov havde ladet foretage paa den[1]).

Der fandtes endnu flere kostbare „Brønde" og „Poster" paa Kronborg. Den 8. Oktb. 1584 blev der skrevet til Christoffer Valkendorf og sendt ham en Tegning (Skabelun), hvorefter Gert Bøssestøber i Kjøbenhavn skulde støbe en Kumme til en Post,

---

[1]) Danske Samlinger V, 171. 1585 betaltes nogle „Krattebøster", som den nürnbergske Brøndmester fik. Den 29. Januar 1586 fik Evert Sigvardsen, Kandestøber, Bestilling ved Kronborg, at have Tilsyn med Brøndværket samt støbe de fornødne Render (D. Saml. V. 174, 185). I Decb. 1586 fik han tillige Opsyn med Lysekronerne m. m. paa Kronborg.

„fra det, graat er anstreget, hvilket skal være Steenværk, og siden op og ud saa meget, som er med Guld farvet“ (etc)[1]). 1585 fik Morten Kjedelsmed i Helsingør ½ Dl. 2 Sk. for en Kobberskive, der veiede 3 Skaalpund og „kom til den forgyldte Post i Dronningens Kjøkken“. Den nysnævnte Kumme hørte formodentlig til den samme Post. — 1587 blev der „efter Gert Rantzovs Fortegnelse betalt til Anders Spunckh, Guldsmed, for den Sølvbrønd, som staaer her paa Kronborg, udi Dronningens eget Kammer, at han tvende Gange har aftaget samme Brønd og forbedret samme med Forgyldning og færdiggjort hvor Behov gjordes, 20½ Dl. 10 Sk.“

I Aaret 1582 blev der sluttet en Kontrakt med Antonius von Oberg om at fuldføre noget paabegyndt Arbeide paa Kronborg, for 2400 Dl. Heraf fik han s. A. 1400 Dl. (nemlig 1000 Dl. og 100 Rosenobler), 1583 de 600 Dl. og 1584 Resten 400 Dl. Men Kontrakten kjendes ikke, og hvori Arbeidet har bestaaet, lader sig næppe afgjøre.

Efter Kongens Befaling blev der i Johan Dues Overværelse handlet med Hans Dønniker den 29. Marts 1582, om at dønnike paa Kronborg „under Dronningens eget Kjøkken under i det nye Huus, sammeledes i det lille Kammer næst op til, udenfor Badstuen“. Herfor skulde han have 60 Dl. i Arbeidsløn, og selv betale Svende, Kalkslagere og Pligtsfolk, men Kongen vilde bekoste Spiger, Haar og Uld, der beløb sig til 44 Dl. Akkorden blev egenhændig underskrevet af Kongen, hvorefter Tolderen betalte de 104 Dl. Efter Kongens Befaling blev desuden handlet med Hans Dønniker fjerde Pintsedag 1582, „at skulle forarbeide og dønnike det ganske nye Huus under Loftet, fra Dronningens Kammer og til Kirken“. Han skulde selv lønne sine Folk, og have 300 Dl for Arbeidet. Heraf fik han 200 det samme og Resten det næste Aar. Han havde da tillige dønniket 7 Kammere paa Kronborg, og fik 35 Dl. for hvert. Den 21. Sept. 1583 fik han 105 Dl. for at have dønniket 3 Gemakker paa det store Taarn, à 35 Dl. 1584 fik han 115 Dl. for at have fordønniket Kongens Kjøkken, Kjøgemesterens Kammer, Posteikammeret for den Gang udenfor Hertug Ulriks Kammer, samt for 3 smaa Kammere mellem Posteikammeret og Hertugindens Kammer. 1585 fik han Betaling for adskilligt Arbeide, deriblandt 117 Dl. for at

[1]) Danske Samlinger V, 166.

have dønniket nogle Herregemakker og tillagt Uld og Haar, og 80 Dl. for 2 Herregemakker over det danske og tydske Kancelli.

I Efteraaret 1582 maa Stormen have gjort stor Skade paa Kronborg, især paa Fæstningsværkerne, der vare byggede medens Hans Paaske var Bygmester her. Kongen havde allerede 1581 fattet Mistanke om, at Hans Paaske havde bedraget ham og ikke bygget solidt nok, og Mistanken blev nu bestyrket. Men senere blev han dog tildeels beroliget i saa Henseende. Da Christoffer Valkendorf efter hans Befaling havde været paa Kronborg og derefter sendt ham en Beretning, som viste at Skaden ikke var saa stor som man først havde troet, skrev han nemlig den 24. Oktober 1582 til Valkendorf, at skjøndt Hans Bygmester rigtignok havde fortjent Straf for sin Forsømmelse, tillodes det dog, at han maatte komme løs paa en tilbørlig Orfred og Forskrivning[1]). Skaden maa dog have været temmelig betydelig, og Muurmestrene vidste at benytte sig heraf. Kongen forlangte nemlig at der strax skulde afkortes dem en Fjerdedeel af deres Dagløn, men herpaa vilde de aldeles ikke indlade sig. Johan Taube maatte love dem, at de skulde faae den fulde Dagløn indtil St. Mortens Dag, og først derefter en Fjerdeel mindre. Den 7. Novb. 1582 skrev Kongen til Johan Taube, at han bifaldt denne Akkord, da det var nødvendigt, at Voldmuren, der var bleven ødelagt af Vandet, snarest muligt blev sat i Stand. Af samme Brev seer man, at Steenhuggerne heller ikke vilde lade sig afkorte en Fjerdedeel af Daglønnen førend til St. Mortensdag, og at de derfor i nogen Tid havde ophørt at arbeide. Men dem trægte man nu ikke saa haardt til, og med Hensyn til dem skulde det derfor blive ved den tidligere Bestemmelse. Fra den Tid af, da Kongens Fordring var forkyndt dem, skulde desuden ingen anden en Rubbert[2]) og hans Selskab have Arbeidet, og Johan Taube skulde sørge for, at der blev hugget saa megen Steen som muligt. Brevet var skrevet i Haderslev, hvor det for nylig havde været stærk Storm, og Kongen ønskede derfor at vide om denne Storm ogsaa havde strakt sig til Kronborg og der gjort ydeligere Skade[3]).

En af Kongens Enspændere, ved Navn Daniel von Embeck, var 1582 bleven sat til „at have Opsyn med Steenhuggerne og

---

[1]) D. Saml. V, 150; jvf. ovenfor S. 291.
[2]) Vistnok Robert Jakobsen, der nedenfor skal omtales.
[3]) Danske Samlinger V, 150.

andet Embedsfolk paa Værkstederne paa Kronborg, og ligeledes med Rustvognene, som brugtes der.

I Mai 1583 blev Henrik Kleinsmed i Helsingør antaget i Kongens Tjeneste som Smed paa Slottene Kronborg, og Frederiksborg og Gaardene Hørsholm, Esrom, Faurholm, Teglstrup, samt ved Møllerne ved Kronborg og Hallore[1]). Han skulde vedligeholde de derværende Laase, Hængsler osv., samt Jernarbeidet paa Arkeliet paa Kronborg, naar dette blev fordærvet eller sønderskudt, og hertil skulde han selv forskaffe sig Kul og Jern. Naar han med sine Svende og egne Heste og Vogne blev foraarsaget at reise til noget af de nævnte Slotte eller Gaarde, for at arbeide, skulde han selv og Svendene have frit Underhold der, samt Hø, Havre og Foder til Hestene, saalænge Arbeidet varede. Saalænge han var i denne Tjeneste skulde han desuden have aarlig 100 gamle Daler og en sædvanlig Hofklædning, og hver Maaned 4 Dl. i Kostpenge, „efter som han til des havt haver", og Ansættelsen skulde regnes „fra St. Hansdag nu sidst forleden". Lønnen osv. skulde udbetales ham af Tolderen i Helsingør[2]).

Kobbertækkeren Arent von Mønster, der arbeidede paa Kronborg for fast Løn, døde den 26. Sept. 1583, og hvad han havde tilgode, betaltes til hans Enke, Anne. Hans Folk vedbleve dog at arbeide paa Kronborg, især paa det store Taarn, indtil i Begyndelsen af 1584. Hans Efterfølger var Hans von Deventer, der begyndte at arbeide paa Kronborg den 18. Novbr. 1583. Han var kommen hertil fra Hamborg tilligemed 2 Svende og 1 Dreng. De havde været 21 Dage underveis, og han fik 20 Dl. i Reisegodtgjørelse. En anden Kobbertækker, der blev ansat her omtrent ved samme Tid, var Villum von Utrecht. — Den 2. Decb. 1583 blev der skrevet til Johan Taube, at den Kobbertækker, der var kommen fra Hamborg, skulde arbeide paa det vestre Huus, over den lille Sal, medens den anden Kobbertækker arbeidede paa det andet Huus, over den store Sal. Saalænge der var Kobber nok, skulde ingen af dem afskediges, og Kongen

---

[1]) Hallore eller Hollere Mølle, der nævnes i D. Saml. V, 157 og tidt omtales i Toldregnskaberne, skal have ligget i den nuværende Hulerød By i Søborg Sogn ved Hornbæksbugten (Traps Beskrivelse af Danmark, 2. Udg. III, 17).

[2]) Sjæll. Regist. 14, 284 v.

ventede, at der snart vilde ankomme mere Kobber[1]). De vedbleve begge i længere Tid at arbeide paa Kronborg.

I et Brev fra Kongen til Johan Taube, dateret den 19. Januar 1583, omtales at Bygmesteren nylig havde været hos Kongen og foreviist ham et Udkast til Kronborgs Bygning, og at Kongen havde skrevet sit Navn paa den Deel af Tegningen, som der først skulde bygges efter. Johan Taube skulde derfor sørge for at lade hidføre Kampesteen til Grunden, saa at der i Foraaret kunde begyndes paa Muurarbeidet.

Det, der nu først skulde bygges, var uden Tvivl endeel af Fæstningsværkerne. Johan Taube, der havde sluttet Akkord med Valentin von Spangenberg om at udgrave Grunden, fik Brev den 12. Marts 1583, om at denne Akkord bifaldtes af Kongen[2]). Om Udgravningen bemærkes følgende i Øresundstoldens Regnskaber for 1583:

„Item er forhandlet paa K. Majs. Vegne udi velbyrdig Mand Johan Taubes Nærværelse med Valentin von Spangenberg, at han skal lade grave det nye Fundament her for Kronborg, fra den store Strandpostei ud til Graven, som den Ridder-Postei skal komme at staae, og skal samme Fundament være udi Længden 390 Alen, og udi Dybet der som den Ridder-Postei skal komme at staae, skal være under Vandet 3½ Alen, og bag ved Steenkisterne 5½ Alen dyb under Vandet, og siden til Strand Poste og[saa] 3½ Alen dyb under Vandet, og Breden i Grunden, som den hemmelig Gang skal blive, skal være 13 Alen bred i Grunden, og siden overalt 10 Alen bred, og alt forskrevne Arbeide at lade grave og „forfylte“ sig, at lade Vandet udøse, og at lade sit Folk med Muurmestrene forhjælpe det underste Lag Steen udi forskrevne Fundament at blive lagt, som det sig bør, paa sin egen Omkostning og Arbeidsløn, og for forskrevne Arbeide har K. Maj. naadigst tilsagt ham til Arbeidsløn, som ham skal betales, 900 Dl.“

„Er Falenthin betalt 900 Dl.“

„Paa forskrevne Arbeide hans Bekjendelse“.

„Forskrevne fortingede Arbeide kunde han ikke færdig gjøre paa hans egen Bekostning for forskrevne Sum, thi det var ham for nær betinget; der til med formedelst stor Storm og Uveir flød Stranden ham ind nogle Gange, saa det „rede“

---

[1]) Danske Samlinger V, 160.

[2]) Danske Samlinger, V, 156.

beløb mere til Arbeidsløn end han skulde have af K. Maj. Efter slig Leilighed med Hr. Rentemester Christoffer Valkendorfs og Johan Taubes Bevilling blev ham samtykt og efterladt forskrevne Sum, som forskrevet staaer".

I Johan Dues Nærværelse var desuden fortinget med Valentin von Spangenberg om at læsse Kampesteen paa Rustvognene i Marken og i Skoven og at aflæsse disse Steen ved Kronborg, samt om at udgrave saa mange Kampesteen, at Rustvognene stedse havde Arbeide nok med at føre dem til Kronborg. For dette Arbeide fik han hver Dag, Rustvognene kjørte Steen, 3 Dl. Det begyndte den 18. Februar 1583 og vedvarede ind i det næste Aar.

Den 2. August 1584 blev der skrevet til Johan Taube, at da den smitsomme Syge, der var udbrudt i Helsingør, greb mere og mere om sig, vilde det maaske blive nødvendigt at afskedige Arbeiderne; men i saa Fald skulde de have Befaling om at indfinde sig igjen saasnart Sygdommen ophørte. Men førend de droge bort, skulde der saavidt muligt sørges for, at Grunden og den Muur, der nylig var bleven paabegyndt, blev saaledes beskyttet, at den kunde staae Vinteren over uden at tage Skade[1]).

I flere Aar blev der arbeidet og undertiden gjort store Forandringer paa „det Huus, hvori Kongen havde sin Værelse", hvilket maa have været den nordlige Fløi eller endeel af denne. Det var vistnok et gammelt Huus, som det ikke var let at faae indrettet efter Ønske. Da Kongen havde ladet de andre Huse paa Slottet beklæde med Sandsteen, vilde han gjøre det samme med dette. Den 17. Januar 1584 skrev Kongen bl. A. til Johan Taube: „Vi have forfaret hvorledes du med vore Toldere der udi Byen har fortinget med fire Muurmestre om det Huus der paa vort Slot Kronborg, udi hvilket vi have vor Værelse, samme Huses Muur inden og uden til at afbryde, saa det kan derefter med huggen Steen formures, efter som de andre ere, med mere Arbeide, som den skriftlige Fortegnelse, du os tilstiller om samme Fortingning, ydermere indeholder." Kongen er tilfreds med den Akkord, som Johan Taube har sluttet, og paalægger ham at lade Arbeidet fuldføre saa hurtigt som muligt. Et Par Uger senere blev der skrevet til Anton Bygmester, at Kongen vilde have Loftet i Dronningens Gemak forandret og den Dønniken der sammesteds afskaffet, at Loftet derimod skulde paneles, ligesom

---

1) Danske Samlinger, V, 158.

Loftet var i Kongens eget Gemak; Bygmesteren skulde derfor lade udtage de dønnikede Bjælker og Bræder af Gemakket og lade indlægge andre, som til slig Panelen kunde være bekvemme. Johan Taube fik paa samme Tid en Forespørgsel om Uveiret den 30. Januar havde gjort nogen Skade paa Slottet, og om Muurmestrene havde begyndt at bryde paa Muren, hvor de hugne Steen skulde indmures, og hvor vidt de vare komne dermed. Den 5. Marts 1584 blev der skrevet til Johan Taube, at Kongen havde erfaret saavel af hans Skrivelse som af Anton Bygmesters Beretning „hvorledes at de Bjælker, som ere udi det Huus, vi have vor Værelse udi paa vort Slot Kronborg, befindes at være udi Enderne, som udi Muren er indlagt, paa det næste forraadnede, saa at de endelig vil aftages, og andre nye Bjælker udi det Sted indlægges, og at for den Skyld vil fornøden gjøres, at al den Panelværk, som er udi vor Gemak, vil nedtages“, samt at Bygmesteren havde faaet Underretning om, hvorledes hermed skulde forholdes, hvilket han igjen kunde meddele Taube. Kongen befaler derfor, at Panelværket skal nedtages med al mulig Forsigtighed og omhyggeligt opbevares, saa at det senere kan anbringes paany.

I Anledning af Nedbrydelse anføres i Øresundstoldens Regnskaber for 1584:

„Eftersom Muren paa det nørre Huus bliver udbrudt, have nogle Pligtskarle af Loftet nedbaaret en stor Deel Tørfisk heden paa det søndre Huus. Item af Volden ind i Gaarden i et Kammer baaret en ganske Hob Bly, som af den Spir ved Johan Taubes Kammer blev afbrudt. Sammeledes en stor Hob Stieved af samme Huus nedbaaren“. (Valentin Graver havde af Volden afbrudt nogle Kampesteen.) — Om Muurmestrenes Arbeide i Januar 1584 anføres bl. A.: „I Slotsherrens Kammer, eftersom de gamle Vinduer med Muren bliver nederbrudt, er ydermere i Stuen indmuret andre Vinduer. Saa og i det gamle Sølvkammer. I Skriverstuen indsat andre Vinduer“. — Fremdeles anføres:

„Efter den Fortingning, som velbyrdig Johan Taube paa K. Majs. Vegne har gjort med Dirik Tønnesen, Henrik Pettersen og Lambert Enock, Muurmestre, at de have paa deres egen Omkostning ladet afbrudt den Muur uden og inden, her paa Slottet, paa det Huus, K. Majs. og Dronningens Gemak var, med anden mere Fortingning, med dem er gjort, efter som den Fertegnelse, K. Maj. naadigst har undertegnet, ydermere indeholder, er dem for forskrevne Arbeide betalt 600 Daler.“

I de ovennævnte Breve fra Kongen forudsættes bestandig, at Huset blev staaende medens der blev brudt en Skal af Murene. Dette var jo tidligere skeet paa de andre Huse paa Slottet, under Johan Taubes og Bygmesterens Tilsyn, og det er saaledes ikke let at forstaae, at de kunde misforstaae Kongens Ordre, som om Meningen var, at Huset skulde heelt nedbrydes. Det var maaske nødvendigt at nedbryde hele Huset, men hvis de ikke havde troet, at dette var Kongens Mening, vilde de vistnok have indhentet nærmere Besked.

Men da Kongen fik at vide af Niels Kaas og Christoffer Valkendorf, at det meste af Muren paa det omtalte Huus var nedtaget, blev han meget vred derover, og sendte Bygmesteren en meget stræng Irettesættelse, dateret Haderslevhuus den 7. April 1584. Han beskylder Bygmesteren for at have ladet Muren afbryde for at gjøre Arbeidet langvarigt og for at faae saa meget mere at fortjene derved; han er ogsaa vred over, at Bygmesteren undertiden forbliver en eller to Dage nede i Byen, og ikke kommer for at føre Tilsyn med Arbeidet, samt over, at endeel huggen Steen og anden Steen af den afbrudte Bastion endnu henlaae i Graven. Han truede Bygmesteren med sin Unaade, hvis ikke baade det Huus, der nu arbeidedes paa, og det øvrige Arbeide paa Slottet blev færdigt i den tilstundende Sommer[1]). Kongen viste sig dog senere meget tilfreds med Bygmesteren, skjøndt det endnu varede længe inden Slottet blev færdigt.

Men Johan Taube maatte ved denne Tid afstaae Kronborg og Frederiksborg Len, uden Tvivl fordi Kongen ikke længer var tilfreds med ham. Den 7. April 1584, netop samme Dag som Bygmesteren fik den strænge Irettesættelse, blev der skrevet til Christoffer Valkendorf om at eftersee Johan Taubes Regnskaber. Kongen havde faaet at vide, at Slotsskriveren skulde have sagt til Valkendorf, at der forleden Aar var forbrugt 6000 Tdr. Havre paa Kronborg. Saameget meente Kongen, at der umulig kunde være forbrugt, og Valdendorf skulde derfor undersøge denne Sag. Johan Taube skulde desuden selv have sagt, „at der skulde restere og blive skyldig til os af hans Regnskab ved to eller tre Tusind Daler, hvilket os og selsomt forefalder.“ I denne Anledning skulde Valkendorf ogsaa omhyggeligt gjennemgaae Johan Taubes Regnskaber og derefter give Kongen Besked, „videndes det her hos, at hvis forskrevne Johan Taube af samme Regnskab

[1]) Danske Samlinger V, 162.

os noget skyldig bliver, ere vi ingenlunde tilsinds at tage hans Skriver derfore, men at ville vide og have det hos ham". Da Kronborgs og Frederiksborgs Lensregnskaber vare undersøgte, viste det sig, at Johan Taube skyldte Kongen en anseelig Sum. Kongen skrev derfor den 22. Decb. 1584 til Valkendorf, at han aldeles ikke var tilsinds at eftergive Johan Taube noget deraf, „ei heller at ville tage Skriveren for det ringeste derudinden." Men hvis Johan Taube vilde afstaa sin Gaard i Helsingør til Kongen, og derefter selv søge sin Ret hos Skriveren, vilde Kongen være tilfreds dermed og frafalde sin Fordring. I modsat Fald maatte Johan Taube være betænkt paa, med det første at betale sin Gjæld til Kongen, som ventede hans Svar herom[1]). Gaarden blev afstaaet til Kongen, men det varede længe inden Sagen blev endelig ordnet[2]).

Johan Taube efterfulgtes af Gert Rantzov, der var en Søn af Statholderen Henrik Rantzov, og kun henved 26 Aar gammel da han blev Lensmand paa Kronborg. Han havde allerede gjort to vidtløftige Udenlandsreiser, den ene igjennem en stor Deel af Europa, Asien og Afrika, og den anden igjennem Spanien, Frankrig og England. Den 9. Marts 1584 fik han Følgebrev til Kro-

---

1) Sjællandske Tegnelser XV, 447 v.

2) Den 28. Februar 1586 skrev Kongen til Chr. Valkendorf, at eftersom „os elskelige Johan Taube i hans Regnskab af Frederiksborg og Kronborg Len, som han var med forlenet, er regnet til Mangel en Sum Penge, og han for slig Mangel har opdraget til os og Kronen hans Gaard her udi vor Kjøbstad Helsingør, og herpaa ligevel ingen endelig Besked er gjort, saa han ikke har bekommet herpaa nogen endelig Kvittants", ligesom Kongen heller ikke har faaet Skjøde paa Gaarden, saa har Taube dog ønsket at faae en saadan Kvittants, og derimod tilbudt Kongen nøiagtig Skjøde og Forvaring. Valkendorf anmodes derfor om at ordne Sagen og udstede Kvittants. (Sjæll. Tegn. XVI, fol. 13). Johan Taube til Ønested tilskjødede den 7. Mai 1589 Kong Chr. IV og Kronen sin Gaard og Grund i Helsingør „tvært over fra Hs. Majs. Vævergaard der sammesteds og op til ærlig og velbyrdig Mand Henrik Ramel til Bokkeskovs Gaard liggendes," som han tidligere for nogen Brøst og Mangel, der var ham opskreven i hans Regnskab af Kronborg og Frederiksborg Len, havde „opdraget" Kong Frederik II, men endnu ikke givet Skjøde paa (Geheimearkivets Aarsberetninger III, Tillæg S. 76). — Den 1. Novb. 1576 tillodes, at Johan Taube efter hans Begjering maatte lade bryde saa mange Steen ved Søborg og Gurre som han behøvede til Skorstene i sit Huus i Helsingør; men han skulde selv lade dem bryde og fremføre, og maatte ikke besvære Bønderne dermed (Sjæll. Tegn. XIII, 356). — Johan Taube havde ogsaa Forleninger i Skaane.

nens Bønder i Kronborg Birk Hørsholm Birk og de i Holbo Herred. Den 5. April næstefter fik han Forleningsbrev paa Kronborg Slot og Len. I Novb. samme Aar fik han et nyt Forleningsbrev, hvorved det tillagdes ham en større Indtægt. Den 22. Februar 1590, blev han gift med Arild Ugerups Enke, Fru Tale Thott. Brylluppet stod paa Kronborg. Samme Aar blev han forflyttet til Flensborg og som Amtmand forlenet med Flensborghuus. Ikke længe efter blev han Amtmand i Haderslev. Han var Statholder i Hertugdømmerne fra 1599 til sin Død 1627[1]).

Wulf Maler fik 1583 Betaling for noget Arbeide paa Dronningens lange Galleri, nemlig: 6 Skabe fernisserede, 30 Dl., 19 Vindueskarme anstrøgne uden til grønne og inden til gule, 57 Dl., tilsammen 87 Dl. — Efter Kongens Befaling blev regnet med ham 1584 i Gert Rantzovs Nærværelse, om hvad han havde gjort fra Nytaarsdag 1584 og til Johan Taube kom fra Slottet. Det beløb sig efter Wulfs første Regnskab til 190 Dl., men der blev afkortet hvad han havde beregnet for dyrt, hvorefter det kun beløb sig til 150 Dl., som nu betaltes ham. Den 1. Juni 1584 fik han Betaling for 12 store Knapper og Fløie à 3½ Dl., han havde forgyldt og opsat paa det Huus over den store Sal, og for 18 mindre Knapper og Fløie, à 3 Dl., samt for 30 Tagvinduer à 3 Ort, tilsammen 118½ Dl. Han fik desuden 160 Dl. paa Regnskab for noget andet Arbeide, der i Alt kostede 352 Dl. 1 Ort; Resten af denne Sum fik han den 15. April 1585, og samme Dag betaltes han for følgende Arbeide: 18 smaa forgyldte Fløie og Knapper, à 3 Dl., 12 store Knapper og Fløie, forgyldte, à 3½ Dl., 9 forgyldte Fløie paa „Gaulenn", à 1½ Dl., 30 Tagvinduer, anstrøget grønne med Oliefarve, à ½ Dl., tilsammen 124½ Dl.

S. A. betaltes Carneliss Gretter, Maler, der i 7 Dage havde udkastet tydske „Rym" hos Steenhuggerne, og Hubert Leynnes, Maler, der i 5 Dage hos Steenhuggerne havde udkastet de latinske Bogstaver for Porten. De fik hver 1 ℔ (½ Dl.) om Dagen. — Frants Paulli, Tapetmager, hvis aarlige Løn var 50 Dl., fik Betaling for Tiden fra 1. Okt. til 31. Decb. 1585, da han blev aftakket.

---

[1]) Udførlige Efterretninger om Gert Rantzov findes i Danske Magazin IV, 97 fg., hvor ogsaa hans Forleningsbreve paa Kronborg ere aftrykte. Allerede den 15. Februar 1584 var det bestemt, at Gert Rantzov skulde være Lensmand paa Kronborg og Johan Leist paa Frederiksborg. (Historisk Tidsskrift 4 R. III, 558).

Claus Jansen fik den 17. August 1584 Bestilling som Maler paa Kronborg, med en aarlig Løn af 100 Dl., og 4½ Dl. maanedlig i Kostpenge. Den 24. August s. A. fik han 40 Dl. „for et Stykke Malværk", som Kongen kjøbte af ham. Den 2. Sept. s. A. fik han 120 Dl., for at reise til Holland at kjøbe Farve.

Peter Meyer, Maler paa Kronborg, fik 1584 til Fortæring paa en Reise her ind i Landet 40 Dl. Men naar eller hvorfra han kom, vides ikke. Han malede s. A. endeel Arbeide paa Kronborg, hvoriblandt: 1 stor og 8 smaa Bænke paa den store Sal; „et Thaffueluerch" under et Vindue paa denne Sal, gult anstrøget; „en Dørgericht, stafferede paa den store Sal, som Kjælderen er", for 40 Dl.; en Dør, nogle Vinduesposter m. m. paa Galleriet; 13 Rammer at forgylde paa Galleriet, som Contrafeierne paahænge, 13 Dl.; Dronningens Kjøkken med Oliefarve 2 Gange anstrøget og forgyldt, 30 Dl.; 2 Trævinduer ovenpaa det store Taarn, graat anstrøgne med Oliefarve, 6 Dl.; en „hemling" stafferet med Guld over Prædikestolen, 10 Dl.

Om Valentin von Spangenbergs Arbeide anføres i Toldregnskaberne for 1584:

„Efter Velb. Gert Rantzovs Fortegnelse at være kommen overeens med Valentin Graver, at han med sit Folk og egen Bekostning har gravet og udført Graven her for Kronborg, fra den store Lappesteen og til Hjørnet i Graven imod den gamle Toldbod 7 Fødder dybt og siden fra samme Hjørne og til den nye, store Postei 1 Fod dybt, med andet mere, forskrevne Fortegnelse indeholder; er ham derfor betalt 600 Dl." Det næste Aar arbeidede han bl. A. paa en ny Vei, der blev anlagt mellem Kronborg og Frederiksborg.

Efter Kongens skriftlige Bevis betaltes 1584 til Allert de Feer von Amsterdam „for en Vandkunst, han har angivet og gjort her for Kronborg, at udmale Vandet af Slotsgraven", 200 Dl. Han fik desuden 4 Dl. 1 Ort „for Redskab gjort paa en anden Kunst, om den første ikke vilde gaaet for sig". Kongen forærede ham over den betingede Sum 30 Dl.

Kongen længtes stærkt efter at faae Ende paa det vidtløftige og kostbare Byggearbeide, og det blev fremskyndet paa enhver Maade. Saaledes blev der den 11. Juli 1584 skrevet til endeel Kjøbstæder i alle de danske Provindser om at sende saa mange Muurmestre som muligt til Kronborg. De skulde reise uden Ophold Dag og Nat, og Kongen vilde give dem tilbørlig Arbeidsløn.

Den 16. Oktober 1584 var Kongen atter paa Kronborg, og sluttede her en Akkord med Anton von Oberg om at fuldføre alt Muurarbeidet paa Bygningen for en Sum af 6000 Daler. Bygmesteren skulde fuldføre alt hvad der endnu stod tilbage at mure og dønnike, udvendig og indvendig, paa Husene, Taarnene, Volden, Bastionerne, Hvælvingerne (Kasematterne) osv. Arbeidet skulde være færdigt til St. Hansdag 1585, i det seneste[1]). Af Betalingen fik han 1584 1000 Dl., samt et Tillæg af 50 Dl., som Kongen havde tilstaaet ham over Akkorden, og de øvrige 5000 Dl. fik han 1585, da Arbeidet var færdigt. Han fik fremdeles baade sin aarlige Løn og sin Dagløn, saavel Helligdage som Søgnedage, indtil den 16. Novb. 1585, da han blev aftakket. S. A. var der, „efter Gert Rantzovs Fortegnelse tinget med M. Antoni, Kongens Bygmester, at han skulde paa egen Omkostning forbedre og færdiggjøre den Lygte paa Kullen, og at skulle derfor have 575 Dl.“ Da han hertil af Gert Rantzov havde faaet Lægter, Savdeler, Klinker, Sement, graa Kalk, hvid Kalk, Tagsteen, Vraglinger (en Slags Søm) og Kalkballier til Beløb 130½ Dl. 2 Sk., blev Resten betalt ham af Tolderne i Helsingør[2]) — Den 29. Januar 1586 blev der skrevet til Tolderne i Helsingør om at give Bygmester Antonius von Obergen 100 Dl., som Kongen forærede ham, og Valentin Graver 100 Dl. fordi han havde fyldt de Huller, som vare imellem Brokarrene der for Slottet. — Antonius von Obergen blev senere Bygmester i Danzig[3]).

Kongen havde den 17. August 1584 „fortinget med Robert Jakobsen, Billedhugger, at han paa egen Bekostning skal lade gjøre og forfærdige en Skorsteen paa den store Sal paa Kron-

---

[1]) Akkorden er trykt i Nye danske Magazin VI, 158 fg. og atter i Danske Samlinger V, 166—67. I Historisk Tidsskrift 4 R. III, 567 kaldes Bygmesteren urigtigt Hans v. Oberg.

[2]) Kullen hørte dengang til Tyge Brahes Forleninger. Om Fyrets Ombygning kan sees mit Skrift: Tyge Brahe, S. 148—49. — I et Brev fra Kongen til Gert Rantzov, dateret Nykjøbing i Falster den 30. Juli 1585, staaer bl. A.: „Sammeledes bede vi dig og ville, at du vor Bygmester Antonius til os forskikker, saa han med det allerførste og uforsømmelig kan være her hos os tilstede. Vi skikke dig herhos vor Pasbord, derved han befordret kan fremkomme. (Sj. Tegn. XV, 532 v.)

[3]) Efter velvillig Meddelelse af Etatsraad Meldahl, der selv har undersøgt Stedet, er der ovenpaa Hohepforte i Danzig Kvistformer af Muursteen og Sandsteen, som have en paafaldende Lighed med Frederiksborg Slots Kvistformer, og kunne tyde paa, at Christian IV efter Obergers Bortreise har staaet i Forbindelse med ham.

borg, øverst udi samme Sal". Derfor skulde gives 2000 Dl., naar den var færdig. Heraf betaltes s. A. 700 Dl., og Resten det næste Aar.

Gert Rantzov fik den 28. Juli 1584 Befaling at handle med Steenhuggerne om den Steen, der behøvedes til det Taarn, hvor Kongen vilde have sit Dreierkammer og anden Værelse. Kunde han blive enig med dem om en Betaling af 1600 Dl., maatte han slutte Akkord og lade Arbeidet gjøre. — Rantzov maa have sluttet Akkord med Peter von Brøssel om at hugge Stenen til dette Taarn, „dertil Gavlen at færdiggjøre, som den Skabelun udviser, derpaa er gjort", for 1600 Dl. Heraf fik Peter von Brøssel 1584 de 1300 Dl. og det næste Aar Resten. 1584 fik han desuden 440 Dl. for adskilligt andet Arbeide efter Gert Rantzovs Fortegnelse, samt 545 Dl. for følgende Arbeide, gjort paa hans egen Bekostning: 12 Trappetrin til Kjælderhalsen til Saltkjælderen, à 12 Sk.; 82 store Trappetrin à 2 Dl.; 2 Døre op til Dronningens Gemak, 1 Dør for Fadebuurstuen og 1 Dør for Saltkjælderen, derfor i Alt 17 Dl.; end for „Fynsterwerch", „Dørpeels Poster" og „Meddelbrinck" 310 Dl., og 99 smaa Trappetrin à ½ Dl.

Den 1. Decb. 1584 sluttedes to forskjellige Akkorder om en betydelig Deel Steenhuggerarbeide til Kronborg[1]). Peter von Brøsel skulde forfærdige nogle Skorstene, endeel Vinduer til Taarnene, Lister, Astrag, to smaa Gavle til Kongens Taarn, med Lister under, et Lysthuus paa Ridderbastionen, med en Skorsteen i, og med Gulv af huggen Astrag, ligesom det Lysthuus, der stod paa den anden Rundeel, endeel Brystværn m. m.[2]). For alt dette Arbeide skulde Tolderen efterhaanden betale ham 2000 gamle Dl. Men heraf fik han s. A. kun 160 Dl., og det næste Aar 1640 Dl. Han havde nemlig ikke færdiggjort den Astrag, som han skulde have leveret, og man blev enig med ham om, at herfor skulde afkortes 200 Dl. Gert Rantzov havde endvidere gjort Akkord med ham om adskilligt Arbeide, der beløb sig til 229 Dl. 13 Sk., men 1585 blev Tolderen enig med ham om, at han

---

[1]) De ere trykte i Danske Samlinger V, 168—70.

[2]) I Øresundstoldens Regnskaber for 1586 bemærkes (i Afdelingen om Toldsalt): „End haver Gert Rantzov ladet annamme 9 Tdr. Salt, er forbrugt at lægge under en Skorsteen paa Dronningens eget Gemak. End ladet annamme 7 Tdr. Salt, er forbrugt iblandt Kalk paa det Lysthuus paa Volden. Er tilsammen 16 Tdr."

kun skulde have 200 Dl. for det. — Den anden Fortingning af 1. Decb. 1584 var med Herman Gertsen, der skulde hugge Steen til Kongens Taarn, nogle Tagvinduer, noget Arbeide paa Dronningens Taarn, ligesom paa det lille Taarn, der kaldtes Kakelborg, m. m. og herfor skulde betales 1800 gamle Dl. Arbeidet fuldførtes 1585, og desuden leverede han endeel gullandske Bloksteen og Trappesteen. — Nogle Muurmestre, der 1584—85 arbeidede for Dagløn, huggede Astrag til Dronningens Gemak paa hendes Taarn.

Med Herman Steenhugger var der 1586 sluttet Akkord om at levere endeel Astrag af gullandsk Marmor, som Kongen forærede Hertug Ulrik til at lægge i Slotskirken i Güstrow. Steenhuggeren skulde lade hugge paa Gulland 2600 Astrag af Marmor, og paa sin egen Eventyr og Omkostning levere dem i Warnemünde, samt lade dem lægge. Han skulde have 12 Sk. lybsk for Stykket, og fik Penge for dem i Aarene 1586—88. I Aaret 1587 lod Kongen ligeledes ved Fuglsang i Skaane hugge endeel sorte Astrag, som han forærede Hertug Ulrik af Meklenborg, til at lægge i Koret i Güstrow (i Toldrengskabet „Gøstrup") Slotskirke.

I Juli og August 1587 arbeidede 3 af Kongens Steenhuggere „paa det Epitafium, som skulde opsættes paa Stedet som salig Steen Bille døde". (Det var i Alt 33 Dages Arbeide)[1]).

1588 betaltes Magnus Jespersen i Malmø 70 Dl. for en „Disch Schiffue", indlagt med adskilligt Slags Træværk, „stander paa den lange Sal her paa Kronborg". S. A. fik Billedsnider Hans Gantzov 14 Dl. for to Hjortehoveder, han havde skaaret. — Nogle Kakkelovne, tildeels af Kakler, opsattes 1588—89 paa Dronningens Sal og paa Riddelsalen og andetsteds. En Kleinsmed fik 1589 Betaling for 19 ℔ Kobber, „er kommen til 5 smaa Kobberdøre paa en Skorsteen over Porten;" Anders Sned-

---

[1]) Steen Bille til Vandaas, Landsdommer i Skaane og Lensmand paa Herresvad Kloster, døde den 5. Januar 1586 ved Nivaa, paa Reisen fra Helsingør til Kjøbenhavn (T. Brahes meteorologiske Dagbog; Claus Billes Kalenderoptegnelser, nu trykte i D. Saml. 2 R. V.). I et Ms. i det kgl. Bill. (gl. kgl. Saml. 2571, 4to) anføres under 1586: „Steen Bille til Vandaas reiste Hellig tre Kongers Aften fra Kongen, fra Kronborg til Kjøbenhavn, blev syg paa Veien og døde strax". Han blev begravet den 17. Febr. s. A. i Helsingborg Kirke, hvor senere et prægtigt Monument opreistes over Graven. (Follin, Helsingborgs Historie (1851) S. 5, 65, 70, 103 107 fg.

ker fik s. A. Betaling for 4 „Schorsten speel" à $\frac{3}{4}$ Dl., og for 6 „Træspeel", indsatte i 6 Skorstene paa Kronborg.

Badstuen paa Kronborg er ovenfor nævnt. 1582 blev der gjort Akkord med Reinold v. Bommel, Kandestøber i Kjøbenhavn, om paa sin egen Bekostning at beklæde den nye Badstue paa Kronborg med Tin, som han ligeledes selv skulde levere. S. A. fik han endeel af Betalingen, og det næste Aar, da Arbeidet var færdigt, fik han Resten. Det Hele beløb sig til omtrent 962 Dl. I Juli 1582 fik Anders Kjedelsmed i Kjøbenhavn 20½ Dl. 5 Sk. for en Kobberkjedel, som skulde indsættes i Badstuen paa Kronborg, veiede 5 Lpd. 14 Skaalpd.[1])

Det er foran omtalt, at Kronborg Slotskirke blev indviet 1582[2]). Som anført blev der nogle Aar senere anbragt en ny

---

[1]) Af nogle Jernkakkelovne som s. A. kjøbtes af Henrik Masbek i Lybek, blev den ene opsat i Badstuen paa Kronborg, medens 3 af dem bleve opsatte „i den Gaard hos Hospitalet, Kongen kjøbte af Jørgen Brahe i Skaane, som H. Majs. Prædikant og Sognepræst skal have deres Vaaning i". Den nye Badstue paa Kronborg toges for første Gang i Brug af Kongen i Oktober 1584 (Historisk Tidsskrift 4 R. III, 567).

[2]) S. 309—10. Den 21. Decb. 1582 blev der skrevet til Johan Taube, at da han havde udbedet sig Underretning om hvorledes der skulde forholdes med Gudstjenesten paa Kronborg, efter at den Prædikant, som hidtil havde været der, skulde til Kjøbenhavn, „da bede vi dig og ville, at du paa vore Vegne handler med os elsk. hæderlige Mand Hr. Herman, tydsk Prædikant udi vor Kjøbstad Helsingør, at han herefter og gjør Tjeneste paa Slottet tvende Gange om Ugen, en Gang Søndagen og en Gang hver Fredag, og haver du til samme Kirketjeneste fremdeles herefter, som til des, at holde den Klokker og de 4 smaa Drenge, efter som de til des holdet er. Vi bede dig ogsaa og ville, at du forordner og bestiller, at forskrevne Hr. Hermand indrømmes og nu til Paaske indbekommer den Vaaning og Værelse udi vor Gaard sammesteds, som den anden Slotsprædikant tilforn iboede, saa vidt han det indehavde, vor Kapelmesters Værelse forbeholdent" (Sj. Tegn. XV, 152; jvf. foregaaende Anm.) I et Brev fra Kongen til Johan Taube, af 8. Febr. 1583, siges bl. A., at Slotspræsten Hr. Hermand havde berettet, at paa Grund af hans Børns og Huusfolks Mangfoldighed kunde han ikke behjælpe sig med „det Værelse", som Slotsprædikanten hidtil havde havt paa det Huus, der var overladt ham og Kapelmesteren i Helsingør, men vilde gjerne have hele Huset. Men dette vilde Kongen ikke indrømme ham (Sj. Tegn. XV, 181 v.). Herman Malthans, Slotspræst paa Kronborg, er, efter Indskriften paa hans Portræt i St. Mariæ Kirke i Helsingør, død 1583. (P. E. Fischer, Beretning om Kronborg Slotskirkes Indvielse 1844, S. 5).

Altertavle i Stedet for den, der var malet af Knieper. Der blev nemlig sluttet Akkord med Thomas Billedhugger den 13. Juni 1586, om at forfærdige en ny Altertavle til Kronborg Slotskirke, efter en „Patron", som blev leveret ham. Altertavlen skulde forfærdiges af Alabaster og Marmorsteen, med to udskaarne Fløie af Træ; den skulde være færdig inden Pintsedag 1587 og koste 1450 Dl. Aarstallet 1587, samt Frederik den Andens og Dronning Sofies tydske Valgsprog findes anbragte paa den[1]).

Den 28. Septb. 1585 blev der skrevet til Gert Rantzov, at han til Kirken skulde lade hugge Pillerne med „Rieffer" paa den bedste og sirligste Maade, og lade Snedkerne gjøre det Træværk til Kirken, saaledes som Kongen tidligere havde angivet det. Den næste Dag blev der atter skrevet til Rantzov om Byggearbeidet. Han havde nemlig underrette Kongen om, at Snedkernes, Murernes, Dønnikernes, Malernes og Kobbertækkernes Arbeide nu var næsten færdigt, og at han derfor havde aftakket nogle af Arbeiderne; han meente at der burde afskediges endnu flere og kun beholdes nogle faa, til at fuldføre hvad der manglede, samt at det Snedkerarbeide, der skulde gjøres til Slotskirken, bedst kunde bero til i Foraaret. Men Kongen skrev, at Snedkerne skulde forblive ved deres Arbeide, da han længtes efter af faae Kirken færdig og tillige frygtede for, at naar Snedkerne og Billedskjærerne nu bleve aftakkede, kunde man ikke til Foraaret faae de samme eller lige saa dygtige Folk. 1586 betalte Tolderen, efter Rantzovs Fortegnelse, til Henrik Kønneman og Albrit Gysse, Billedsnidere, for 26 runde Piller med deres Forsiring oven og neden, de paa deres egen Omkostning havde udskaaret i Kirken paa Kronborg, à 2 Dl. for 12 Oxehoveder og 6 „Schortoess", de havde udskaaret i 21 Paneler ogsaa udi Kirken, for hver 6 Paneler 2 Dl., i Alt 59 Dl.[2])

---

[1]) Kontrakten er trykt i Nye Danske Magazin VI, 161, i Danske Saml. V, 175 og i det nysnævnte Skrift af Fischer, i hvilket ogsaa Indskrifterne i Kronborg Slotskirke ere aftrykte. I et lille autograferet Skrift om Frederik den Andens Gravmonument (Sept. 1877) S. 7 har jeg omtalt, at Billedhuggeren formodentlig hed Thomas Frandsen.

[2]) Den af Gert Rantzov underskrevne „Fortegnelse" angaaende dette Arbeide af „Henrik Kønman" og „Albret Kiesze", findes i Geheimearkivet, og er dateret den 30. Decb. 1586. (I Danske Saml. V, 180 er den urigtigt henført til 1568). Jesper Snedker har tilføiet sin Kvittering paa Plattydsk.

De samme Billedskjærere fik s. A. Betaling for at have udskaaret noget „paa de Poste for Stolene og paa det Panel i Kongens Sal". Billedsnider Hans Gantzov fik 1588 Betaling „for en Arm af Been, han havne gjort paa en Stol paa Kronborg i Kirken, som var sønderbrudt".

Efter Kongens Befaling af 17. Decb. 1586 skulde Gert Rantzov fortinge med Malerne i Helsingør om, paa deres egen Omkostning at male og færdiggjøre Kirken paa Kronborg. Den 10. Mai 1587 skrev Kongen til Rantzov, at da Snedkerarbeidet i Kirken var næsten færdigt og Rantzov derfor ønskede at vide hvilke Personer eller Historier Kongen vilde have malet paa Dørene for Alteret, samt paa Dørene for Orgelværket inden og uden, „da stille vi det til dig selv, saa og bede dig og ville, at du lader dem formale med hvad Historier af den hellige Skrift eller anden Malning, du kan tænke og vide til hvert Sted og Leilighed er bekvemmelig og sømmelig og kan være sirligt. Saa bede vi dig og ville, at du og Kirkedøren paa det Smukkeste og herligst med Malning lader udstaffere, saa at det ene saavel som det andet kan være vel og sirligt tilflyet".

Peter de Meier havde 1586 faaet 150 Dl. paa Regnskab for noget Arbeide at male og forgylde i Kirken. Claus Maler havde ligeledes s. A. malet i Kirken, samt i Dronningens Kammer og i Hertug Ulriks Kammer, og faaet 80 Dl. for at have forgyldt Kongens og Dronningens Vaabener over Slotsporten. Efter Gert Rantzovs Fortegnelse blev der 1587 regnet med Peter de Meyer og Claus Jansen om endeel Arbeide, de havde malet i Kirken paa Kronborg, nemlig Prædikestolen, Galleriet og Dækket under Galleriet, samt 24 Stolerum, m. m. som de havde stafferet og fernisseret, samt for 19 „Poste" og Stolene i Kirken. Det Hele beløb sig til 1282 ½ Dl., og da de forrige Aar havde faaet 300 Dl. paa Regnskab heraf, fik de nu Resten. Fremdeles fik de „for Kirken, at de har malet og forgyldt under Hvælvingen, samt alle Vinduerne udi Kirken, og for Malingen rundt omkring udi Kirken, derfor 640 Dl., og for 2 „Sieger" Skiver, forgyldt og stafferet, 24 Dl." Ligeledes fik de „for Kirkedøren her paa Kronborg, forgyldt og stafferet, samt for Dronningens Gang udi Kirken, paa „Polpertuett". Stolene der sammesteds, med noget andet mere 213 Dl. 1 Ort. Paa en senere Forespørgsel fra Rantzov om hvorvidt Kirken skulde males under Hvælvingen og i Vinduesbuerne svarede Kongen den 18. Dcb. 1587, at Kirken ikke skulde males under Hvælvingen, men gjøres hvid, da man

kunde befrygte, at den ellers vilde blive for mørk, hvorimod Vinduesbuerne skulde males sirligt.

Med den ovenfor omtalte Hans Knieper sluttedes den 9. Dcb. 1581 en Kontrakt om Forfærdigelsen af Tapeter til den store Sal paa Kronborg[1]). Paa Tapeterne skulde han udføre Portræter af de 111 Konger, som havde regeret i Danmark før Frederik den Anden, samt af denne Konge selv og hans Søn Hertug Christian. Ovenover hver Konges Portræt skulde anbringes en Indskrift, som angav naar og hvorledes han havde regeret, og nedenunder Oplysninger om hans Herkomst, med en Fremstilling af Rigs-Insignierne. Tapeterne skulde være saa høie, at de kunde naae fra Buerne under Loftet og ned til Bænkene, der vare anbragte langs med Væggene, og Breden af Tapeterne skulde passe til Breden af Vinduespillerne. Hele Salen skulde beklædes med Tapeter, undtagen paa det Sted, hvor Kongens og Dronningens Bord skulde staae, hvor efter Sædvane skulde anbringes en Himmel med et Rygstykke. Til den Plads, der endnu maatte blive tilovers og ikke kunde udfyldes af de nævnte Tapeter, skulde Knieper levere andre Tapeter, forestillende Jagtscener eller hvad Kongen ellers maatte ønske. Knieper skulde selv levere Silke og flamsk Garn til Tapeterne og udføre dem ligesom de forhen leverede, og beflitte sig paa at gjøre Arbeidet saa kunstfærdigt og godt som muligt. Efter samme Kontrakt skulde han ligeledes forfærdige de „Patroner og Malværk", som behøvedes til at væve Tapeterne efter, og naar det hele var færdigt, skulde han aflevere baade Tapeterne og Patronerne til Kongen eller til hvem det maatte blive befalet. For at hele Arbeidet desto snarere kunde blive færdigt, maatte Knieper, saa længe han var beskjæftiget dermed, ikke paatage sig Arbeide for Andre. For disse Tapeter, med Arbeide, Materiale og anden Omkostning, skulde han have 9000 Dl., hvoraf endeel kunde udbetales ham efterhaanden som noget blev færdigt Vilde han med Kongens Tilladelse og i sine egne Anliggender paa nogen Tid reise ud af Landet, skulde han i saa Fald være pligtig at stille betryggende Sikkerhed for hvad han maatte have erholdt i Forskud og endnu ikke leveret Arbeide for.

---

[1]) Denne og de to følgende Kontrakter med Knieper ere trykte i D. Mag. II, 101 fg. De historiske Rim, der anbragtes paa Tapeterne, ere forfattede af Iver Bertelsen (Nye kirkehist. Saml. III, 550—51).

Efter Kongens Befaling fik Hans Knieper 1582 en Anviisning paa 1000 Dl., som han skulde modtage af Johan Gellissen Falckener i Amsterdam, til at kjøbe Silke, Garn og andet for, til Tapeterne. Den 20. Januar 1583 fik Tolderne Brev om at betale Mester Hans Contrafeier 1000 Dl. paa Regnskab „paa hvis Arbeide med ham fortinget er". Den 6. Juli 1583 fik Tolderne atter Brev om at betale „vor Contrafeier, Mester Hans," 1000 Dl. af Tolden. De nævnte Tapeter bleve færdige 1584, da Knieper fik de sidste 1900 Dl. af Betalingen og leverede Kontrakten tilbage. Den 2. Decb. s. A. blev der skrevet til Tolderne i Helsingør, at da „vor Contrafeier, Mester Hans, har under Hænderne nogen Contrafeier og Gemelte at skulle gjøre og forfærdige, som vi ham derom videre befalet have," skulde de efterhaanden af Tolden give ham saa mange Penge paa dette Arbeide, som de kunde antage at han havde fortjent. Efter Gert Rantzovs Fortegnelse fik han s. A. 114 Dl. for Arbeide til Kongen.

En ny Kontrakt om Tapeter og andet Arbeide til Kronborg blev sluttet med Hans Knieper den 2. Novb. 1584. I Kongens eget Værelse skulde Væggene fra Panelet til Loftet prydes med Gedeons Historie, malet paa Lærred, og Vinduesbuerne skulde forsires „som de tilforn havde været". I den store Sal skulde Væggene fra Friserne til Loftet beklædes med groteske Malerier paa Lærred; i den lille Sal skulde Væggene ovenover Listerne prydes med Jagtstykker og andre smukke Stykker, og i to Gjæstekammere skulde Væggene beklædes med Lærred og bemales med lutter Harer, saaledes som Kongen selv nærmere havde angivet det. Maleren skulde selv tilberede Lærredet og udføre Malerierne med Oliefarve, og derfor have i Alt 1600 Dl. af Øresundstolden, samt en Ærerklædning.

Som vi vide skulde der i den store Sal anbringes en Himmel med tilhørende Rygstykke. Efter en Kontrakt, som blev sluttet paa Kronborg den 5. Juli 1585, skulde Hans Knieper forfærdige en saadan Himmel med Rygstykke, i Overeensstemmelse med en Tegning eller et Udkast, som han havde forelagt Kongen. Himlen skulde være halvsyvende sjællandske Alen lang og halvfemte Alen bred, og den (eller snarere Rygstykket) skulde naae fra Friserne eller Listerne ned til Bænkene. Omhænget omkring Himlen skulde være en halv Alen bredt. Himlen med dens Omhæng og Rygstykke skulde udføres med Guld, Sølv og god Silke, og saaledes, at det, der paa Tegningen var

anlagt med gult, skulde gjøres med Guld, det hvide med Sølv og det røde med rød Silke. Dog maatte der bruges flamsk Garn til de Billeder, som ikke lode sig udføre med Silke. Materialet skulde Knieper selv levere, undtagen Fryndserne, som Kongen vilde forskaffe. For hele Arbeidet og de fornødne Materialier skulde Knieper have 2000 Daler af Øresundstolden, og heraf kunde han erholde endeel i Forskud. Betalingen fik han 1586, og Arbeidet maa da have været færdigt[1]).

Hans Knieper døde den 2. Novb. 1587, og derefter blev der gjort Afregning med hans Enke Marine Johansen om hvad han havde tilgode. Af den faste Løn havde han tilgode for 8½ Maaned (fra 18. Febr. 1587, til 2. Novb. 1588) 70½ Dl. 10 Sk.[2]). For at male Kongens egen Sal, den store og den lille Sal, samt to Gjæstekammere paa Kronborg var der, som vi vide, tilsagt ham 1600 Dl. Heraf havde han 1586 faaet 500 Dl; og den 27. April 1587 400 Dl., men da de to Gjæstekammere ikke vare malede, blev man enig om at herfor skulde afkortes 350 Dl. For „adskilligt Arbeide“, som Knieper havde udført, skulde desuden betales 346½ Dl. 1 Ort, saa at der for alt dette tilkom hende 696½ Dl. 1 Ort. — Endelig bemærkes i Toldregnskaberne for 1587: „End er M. Hans Hustru betalt for 22 Contrafeie, at salige Mester Hans havde gjort, som var høilovlige Kongens Contrafei[3]), Hertug Ulriks, Hertugindens af Meklenborg, Dronningens, Prindsens og de 4 Frøkeners, med nogle andre mere, efter Dronningens Fortegnelse, derfor betalt 200 Dl.“

Endeel af Kniepers Tapeter findes nu i Museet for nordiske Oldsager i Kjøbenhavn. I Nationalmuseet i Stokholm findes 2 Stk. Tapeter med Arabesker, samt Frederik den Andens og Dronning Sofies Navnetræk og det bekjendte T. I. W. De ere rimeligviis af Kniepers Arbeide og tagne paa Kronborg eller Frederiksborg 1658[4]).

Paa det Tapet, som indeholder Frederik den Andens Por-

---

[1]) 1587 betaltes Arent then Rade 2 Dl. 1 Ort for 9 Alen Duelick, forbrugt at fore under det Gyldenstykke paa den lange Sal.

[2]) Fra den 9. April 1578 til den 9. Oktb. 1579 havde Knieper en aarlig Løn af 100 Kroner for at forestaae Tapetvæveriet, foruden den Løn, han havde som Maler, men fra den 18. Febr. 1580 til hans Død var hans faste aarlige Løn vistnok kun 100 Dl. og en Hofklædning.

[3]) For 1587 og nogle af de følgende Aar er Toldregnskabet regnet fra 1. Mai det ene Aar til 1. Mai det næste.

[4]) Dr. I. G. Burman Becker, Beskrivelse af vævede Tapeter i Danmark, 2 Udg. (1878) S. 14 fg.

træt, findes ogsaa en interessant Afbildning af Kronborg Slot. Man seer hele Kirkefløien, og til Venstre det store sydvestlige Hjørnetaarn, hvis Kuppel og Spir passe godt til den øvrige Bygning, men er meget forskjellig fra den massive Bygning, som blev opført her i Christian den Fjerdes Tid, og som sees paa Dahlbergs Tegning. Hvis man kan stole paa Kniepers Afbildning, har Kirken paa hans Tid havt en takket Gavl mod Øst og den østlige Sidefløi lige saa mange Etager som de øvrige. Ved den sydøstlige Bastion sees den ovennævnte store Lappesteen[1]).

Ved de stærkt befæstede Kongeborge var der ikke altid Plads til at indrette en større Lysthave, og dette gjælder især om Kronborg. Frederik den Anden lod derimod paa det gamle Karmeliterklosters Grund, hvor nu Marienborg ligger, indrette en stor Have med et „Lysthuus," hvor han af og til kunde bo. Stedet kaldtes i hans Tid Lundegaard eller Lundehave, men Huset blev neppe heelt færdigt medens han levede[2]).

Allerede 1576 blev der gjort Akkord med Hans Paaske om at afbryde det gamle Steenhuus i Lundehave. Han maatte selv beholde Spærtømmeret og Tagstenene, og desuden vilde Kongen give ham 2½ Mk. danske for hvert Tusind Muursteen herfra, der leveredes hele, og 2 halve regnedes for en heel.

Den 5. Oktober 1587 fik Gert Rantzov et Brev om dette Lysthuus, der nu nærmede sig sin Fuldførelse[3]). Pillerne skulde gjøres af huggen Steen, ligesom Pillerne paa Lysthuset paa Volden. Gulvene i alle Værelserne skulde lægges med Deler, dog med Steen ved Skorstenene, og Pladsen ved Huset skulde belæg-

---

[1]) Flytningen af Stenen fra Lappen til Kronborg omtales i et gammelt Manuskript (under 1577), hvor der fremdeles bemærkes: „Denne Steen lod Kong Christian den Fjerde, der han siden var kommen til Regimentet, ophugge og deraf gjøre i Dyrehaven ved Frederiksborg over et flydendes Vand en stattlig vaarendes Bro, uden Kalk og Muurhammer (D Saml. V, 184 hvor det tillige omtales, at Stenen maaske blev ophugget 1608; men dette maa allerede være skeet 1597, see nedenfor, S. 350).

[2]) En lille Afbildning af Lundehave findes paa Kortet over Helsingør fra 1586, i Braunii Theatrum urbium T. IV. — I Frederik V's Tid kom Stedet i den Moltkeste Families Besiddelse og synes dengang at have faaet sin nuværende Form. K. Christian VII overlod det til Dronning Juliane Marie og kaldte det Marienlyst efter hende. I Frederik VII's Tid blev det kjøbt af Helsingørs Commune (Traps Beskrivelse af Danmark, 2 Udg. III, 18).

[3]) Trykt i D. Saml. V, 179.

ges med huggen Steen, ligesom der var ved Badestuehuset ved Frederiksborg.

Meget Steenhuggerarbeide udførtes til dette Lysthuus 1587. Gert Fadder i Helsingborg leverede 220 Astrag hertil, og fik 8 Dl. for hver 100 Stk., og han leverede endeel Steen, som blev lagt paa Pladsen og ved Kjøkkenet ved Lysthuset i Lundehave. Mikkel Christian, Steenhugger af Malmø, fik 28 Mark for 2 runde „Diisch Steen“, han havde hugget og vare opsatte paa dette Huus. S. A. betaltes Herman Steenhugger for 23 Vinduer, hugne af gullandske Steen, à 6½ Dl. 1 Ort. Steenhugger Berent von Campen fik 21 Dl. for en Kakkelovn, han havde hugget af Bergensk Steen og opsat paa Dronningens Kammer. Nogle Steenhuggere leverede 6 store Steenpiller à 3 Mk. 6 mindre à 2 Mk. 12 Sk. og 117 smaa à 28 Sk.; men hvorvidt alt dette Steenhuggerarbeide var bestemt til Kronborg eller til Lysthuset, vides ikke.

Peter de Meyer malede 1586 to Lofter m. m. i Lysthuset i Lundehave. Claus Maler fik 1588 Betaling „for 30 Rum med store forgyldte Bogstaver, gjort paa Lysthuset, og for den Post udi Lundegaard anstrøget“, for endeel Linolie, forbrugt til „Schotterne“ paa Volden m. m. To Dreiere fik s. A. Betaling for 149 Piller til Lysthuset.

Den 3. Februar 1588 fik Gert Rantzov Brev om at lade opføre et Badstuehuus ved Lysthuset, der nu næsten var færdigt[1]).

Endeel Steenhuggere opsatte 1588 en ny Post ved Lysthuset i Lundehave. De arbeidede for Dagløn, og en af dem, Thomas Billedhugger, fik 1589 Betaling for en Solskive paa Dronningens Kammer m. m. S. A. fik Evert Kandestøber 1 Dl. for en Kobberhane til Posten i Lundegaard. 1589 fik Jørgen Steder Betaling for 2 Kobberhaner hertil, samt 1¾ Dl. for 8 Messingbrikker, der veiede 7 Skaalpund, til en „Pylcken thaffell[2]).

Nogen Tid efter Hans Kniepers Død ansatte Christian den Fjerde en anden Tapetvæver, der ligeledes skulde sørge for Bevaringen af de vævede Tapeter. Dette sees af følgende Brev:

Wir Christian der Vierte (etc.) Thun kundt, das wir Heribrech Leymeyers vor einen Maler vnd Tapezirer gnedigt bestellet, thun auch solchs kraft dieses, das soll er vns, vnsern Reichen vnd Landen, trew, hold vnd gewertig seinn, vnsern vnd der-

---

[1]) D. Saml. V. 179.

[2]) Et dengang almindeligt Spil; sml. S. 143 og 350. Efter Braunii Theatrum urbium fandtes ogsaa en Pilkentafel paa Uraniborg.

selben Nutz vnd bestes wissen, Schaden aber vnd Nachteil seines Vermugens abwenden, auch die Arbeidt, als die durchlauchtigste Furstin Fraw Sophia zu Dennemarcken, Norwegen, der Wenden vnd gotten Königin Witwe, vnsere freundtliche hertzliebe Frau Mutter, Ime zuuerfertigen befolen werdt, imgleichen auch Ime von vnsernt wegen befolen werdt werden, vnstreflich auch hindangesetzt aller andern arbeit, machen. Er soll auch zu Verfertigung der Arbeidt nottorftige gesellen zu halten verpflichtet sein, bevoraus aber soll er vnsere Tapezerey als auff vnserm hause Croneburg auf den beiden Saalen seinn, wann es ihme befolen werdt, aufhengen, abnemen vnd wiederum beilegen vnd reinlich halten, damit sie vor Wurmen verwaret vnd vnvertorben pleiben mugen. Dagegen wollen wir ihme iehrlich, solange er in dieser vnser Bestallung seinn werdt, Hundert Taler zu Jargeldt geben, dass sol er auch das Hauss, welchs der vorige Maler Hans Kniper bewonet, in vnser Stadt Helsingör frey bewonen, die Arbeit aber, als entweder hochstgedachte vnsere freundtliche hertzliebe Fraw Mutter oder auch wir von ihme machen lassen werden, soll mit ihme bedingt, vnd ihme, dem gedinge nach, gebnrlicher weise bezalet werden. Wurde er aber Mangel auf seiner Seiten erscheinen lassen, vnd dieser Bestallung seines Theils nicht genugthun, alss soll er derselben verlustig seinn. Wir haben ihn auch gegonnet, wan er vor vielhochstgedachte vnsere freundtliche hertzliebe Fraw Mutter vnd vnns nicht zu arbeiten, das er alsdan vor andere, so seines Dienstes begeren, arbeiten muge. Vrkuntlich vndter vnserm Secret vnd vnserer zu der Regierung vorordneten Reichs Räthe handtzeichen. Geben auf vnserm Schlosse Copenhagen d. 12. Julij Anno 1588[1]).

Skjøndt Navnet skrives temmelig afvigende, synes det dog at Heribrech Leymeyer er den samme som den ovennævnte Hubert Leynnes, om hvem anføres i Øresundstoldens Regnskaber for 1588, at eftersom Hubert Leynertz havde til Pension for at vare Tapetseriet og andet, er ham betalt for 4 Maaneder 9 Dage, nemlig til den 20. Novb. 1588, 35½ Dl. 9 Sk. Han maa ved denne Tid have fratraadt Bestillingen, og Vævergaarden i Helsingør, som han vistnok havde beboet, blev 1590 og de følgende Aar indrettet til Bolig for Hak Ulfstand, i hvilken Anledning den undergik store Forandringer.

Kronborg Slot var, som vi vide, næsten blevet færdigt i

---

[1]) Efter G. F. Lassens Afskrift i det kgl. Bibl., ny k. S. 868 ka., 4to.

Frederik den Andens Tid; men i de nærmest paafølgende Aar foretoges her dog adskillige Forandringer. I Aaret 1590 forbrugtes en betydelig Deel Tin og Bly til at bedække Loftet med paa det store Taarn, hvor Klokkerne hængte. Der blev indlagt og dønniket nogle Bjælker paa Dronningens Galleri; der indlagdes nye Bjælker i Badstuehuset og i de to lange Huse under Galleriet. 1592 blev der opbrudt Steen over den store Sal og tilhugget „Prydske Planker", som skulde bruges til Loft over Salen. 1593 arbeidede Hans v. Andorf og flere paa Vægtergangen langsmed den store Sal, hvor det synes at de have opbrudt Gulvfliserne og igjen nedlagt dem i Sement. I Toldregnskaberne for s. A. anføres: „Eftersom Steen Maltesen har paa Prindsens, vor naadige Herres Vegne fortinget med Paaske Tømmermand[1]), at han paa hans egen Omkost, med Tømmermænd, Muurmestre, Kobbertækker, Pligtskarle kan færdiggjøre de øverste Loft og Spær over den lange Sal her paa Kronborg, Loftet at lægge, Bjælkerne at færdiggjøre hvor Behov gjøres, og Spæret „opschruffue", og Kobber at lade tække igjen hvor det optoges, og bemeldte Arbeide er færdiggjort, er derfor betalt 380 Dl. Herpaa hans Kvittants. Desligeste eftersom Steen Maltesen har paa Prindsens vor naadige Herres Vegne fortinget med Paaske Tømmermand, at han paa hans egen Omkost med Tømmermænd, Muurmestre og Pligtskarle skal færdiggjøre det øverste Loft over den lille Sal, og ovor Kjøkkenet her paa Slottet skal lade opbryde Loftet, som er lagt med Muursteen udi Kalk, og samme Steen og Grudt skal paa hans egen Omkost lade føre paa Volden, og siden skal med prutske Deler belægge Loftet over, og skal færdiggjøre Spæret og Plankerne over det ganske Loft, dernæst skal han opbryde det øverste Loft over Dronningens Galleri, som er lagt med Muursteen udi Kalk, og samme Steen og Grudt skal lade føre ned paa Pladsen udi Slotsgaarden, og siden færdiggjøre Spæret paa samme Galleri, og Loftet igjen at overlægge. Forskrevne tvende Arbeider er færdiggjort, derfor er Paaske betalt 320 Dl."

Endeel Jernbolte forbrugtes s. A. til Bjælkerne og Spærene

[1]) Paaske Tømmermand fik aarlig 80 Dl. og en Hofklædning, samt frit Huus, for at have Opsyn med Vandmøllerne i Kronborg Len og andetsteds. 1593 skulde han opbygge Vandmøllen ved Esrom, som den Sommer var afbrændt, og derfor have 300 Dl. I Toldregnskaberne for 1593 nævnes Paaske Bockhgeel, Tømmermand, blandt dem, der faae aarlig Løn.

over den store Sal, over den lille Sal og over Galleriet paa Gangen til Kirken.

1596 fik [Peter] de Meyer og Herman Maler i Kjøbenhavn 330 Dl. for at have med deres egen Farve malet nogle nye Historier paa den store Sal og færdiggjort nogle Stykker og Historier sammesteds, som vare affaldne, malet Kirken, malet og forgyldt Porten m. m. S. A. fik Hans v. Andorf 120 Dl. for at opmure en Port og et Porthuus ved Kronborg, ved den nederste Skriverstue. — I Toldregnskaberne for 1596 anføres: „Aper Jansen, K. Majs. Faktor i Danzig, har kjøbt og udsendt to Gange med K. Majs. Skib, som Niels Varberg er Skipper paa, 9 Skok 52 Egeplanker, end med samme Skipper 5 „Pilckenn thaffell“, som de ere savet af en stor Mast, koster forskrevne Egeplanker og Pilckentaffel med Omkost, efter hans Regnskabs Indhold 1043 Gylden 19 Gr. 7½ Pending, er udi Rigsdaler 897 Dl. 4 Sk.

1597 førtes endeel gullandsk Bloksteen og anden Steen til Kronborg, og der byggedes en Hvælving igjennem Volden. S. A. anføres i Toldregnskabet: „Betalt Bendt Mogensen og 5 andre Steenhuggersvende, som have kløvet og sønderslaget Lappesteen, som blev ført og lagt under den sønderste Runddeel ved Kronborg, til Dagløn fra den 23. Mai til den 23 Juni, beløber 31½ Dl. I Aarene 1600 og 1601 forbrugtes 153 Sk℔ Bly til at lægge paa Vægtergangene paa Kronborg, og 8 L℔ 2 Skaalpd. Tin til at lodde det med.

I Aaret 1600 blev der optaget en Fortegnelse over Kronborg Slots Inventarium, i Anledning af at Ditlev Holk fratraadte Forleningen[1]). Originalen findes i Ministeriernes Arkiv, ved Kronborg Lens Regnskaber for Aarene 1599, 1602—4, 1609. Den er dateret Kronborg den 9. Mai 1600 og underskreven af Jakob Vind og og Peder Basse, der havde faaet Kongens Befaling om at optage Fortegnelsen og at besee Slottet med Tilbehør, samt at være tilstede naar det blev overleveret fra Ditlev Holk til Mogens

[1]) Det er foran omtalt, at Gert Rantzov var Lensmand paa Kronborg 1584—90. Efter ham fulgte: Steen Maltesen Sehested 1590—95; Ditlev Holk 1595—1600; Mogens Ulfeld 1600—1604; Joachim Bülow 1604—12; Christen Hansen Baden 1612—19; Christoffer Basse 1619—23; Jørgen Urne 1623—27; Frederik Urne 1627—41; Hans Ulrik Gyldenløve 1641—45; Arent von der Kuhla 1645—58.

Ulfeld. Da dette Inventarium, der er det ældste for Kronborg, som kjendes, giver udførlig Oplysning om Slottet paa den Tid, skulle vi her meddele et udførligt Uddrag deraf. Inventariet angaaer Kronborg, Teglstrup, Hørsholm, Esrom m. m. Den første Deel af Fortegnelsen, der angaaer selve Kronborg Slot, er nedenfor aftrykt fuldstændigst, den sidste er derimod forkortet, og Listen over Korn og Kreaturer er udeladt.

Paa „Kronneborgh“.

Udi Hertug Henrik af Brunsvigs Kammer.

1 dobbelt Messing Lysekrone. — 1 Jern Kakkelovn. — 1 „vtrecken schiffue“. — 1 fiirkantet Skive. — 1 Kistebænk med 2 Laase. — 1 „parnelledt schermbredt“. — 5 „Gemelter“ paa Væggene, med Rammer. — 1 Ildskee.

Kammerset omdraget med rødt Klæde.

Udi Senge Kammerset.

1 stor „pernelledt“ Sengested med en Himmel. — 1 Skive.

Kammerset omdraget med rødt Klæde.

Udi Hertuginden af Brunsvigs Kammer.

1 dobbelt Messing Lysekrone med en forgyldt Arm. — 3 Kistebænke med Laas for. — 8 andre Bænke. — 2 Skiver. — 1 Ildskee.

Kammerset omdraget med rødt Klæde.

Udi Senge Kammerset.

1 fiirkantet Skive. — 1 Ildskee. — 1 Brandfork.

Paa Dronningens Gang ved den store Sal.

3 røde Fløils Skivedækkerne med sort Duelick underforet. — 1 rødt Fløils Skivedækken af blommet Fløil. — 2 røde Fløils Himle, som hænge 2 Kapper og 2 Rygstykker ved, hvilke findes opslagne over tvende Skiver, den ene paa Dronningens Kammer den anden paa Hertug Ulriks Kammer. — 3 nye røde blommede Fløils Himle, der hos deres Kapper og Rygstykker og „frenndtzer“ omkring. — 1 blaa Bliandts Himmel med sine Rygstykker og Guld „Frenndtzer“ omkring. — 1 rødt Bliandts Skive Dækken. — 4 røde blommede Fløils Bænkedyner med Guld „brixs“ Atlask under. — 12 Bliants Hynder. — 4 røde Fløils Hynder med Guld „brixs“ Atlask under. — 2 røde Bliants Hynder, det ene med rødt Fløil under. — 40 Par Hørgarns Lagen. — 49 fiirkantede Dreils „Dischlagen“. — 18 Dreils „Dische Lagenn“, som hører paa den lille Sal. — 13 lange Dreiels Diskelagen. — 23 Hørgarns Diskelagen. — 38 fiirkantede Hørgarns do. — 20 Dreils „hannduge“. — 13 Hørgarns

do. — 5 „Pudiswor“ med Knipling. — 24 slette Hørgarns Pudesvaar med 14 Snore. — 2 Gyldne Possement „boıer“. — 1 Dronningen af Englands Contrafei. — 1 Frøken Augustæ Contrafei. — 1 af Frøken Hedevigs Contrafei. — 1 „albast taffell“. — 1 grøn Stol. — 1 rød Stol. — 6 store „Parnellede schaffue, som ere fernidtzett“, det ene er lidet ved Døren. — 2 dobbelte Messing Kroner. — 2 store Jern Kakkelovne. — 1 Tresuer med Glarvinduer for. — 1 liden „bordt“ med 2 Stole, paa Enden guult anstrøgen. — 1 Kongen af Skotlands Contrafei. — 1 „lidenn albast Spegell“. — 1 lille trind Tavle med en Contrafei. — 1 af Hertug af Lanntesmis Contrafei. — 1 liden lang „bordt“. — 1 Fod til en Cantor. — 20 Stykker gammelt rødt Engelst, som berettes at høre til Riddersalen og begge Gjæstekamrene, at hænge omkring Væggene. — 21 Stykker nyt rødt Engelst, som siges at høre til nogle andre Kammere paa Slottet, at hænge paa Væggene, efter Jesper Snedkers[1]) Beretning, som haver det udi Antvortning, og skal være gjort af 3 Stykker rødt Engelst, der „Inuentariumedt“ er forbedret med udi Ditløf Holks Tid Anno 97. — 13 nye røde Skivedækkener, som berettes at være gjorte af det øvrige Klæde af forskrevne 9 Stykker Klæde. — 37 gamle engelske røde Skivedækkener, smaae og store, som bruges allevegne paa Kammerserne. — 55 smaa „Wandstolle“. — 33 Stole, „bedragenn“ med rødt Klæde og beslagen med Messingsøm. — 15 Stole med grønt Klæde og beslagen med Messingsøm. — 26 røde Bænkedyner og Hynder, lange og stakkede.

Nok Inventariet forbedret fra Philippi Jacobi Anno 96 og til Anno 97, udi Ditlev Holks Tid, som findes paa den lange Gang.

13½ Alen rødt Damask. — 3½ Alen rødt blommet „Saienn“. 16 Alen rødt Silke „frenndtzer“. — 19 Lod rød Silke. — 6½ Alen grønt Engelst, hvilket findes opslaget omkring Væggene udi Lysthuset paa den vestre Runddeel, paa Volden over Porten. — 12 Senges „røge“ Damaskes Sperlagen, hvoriblandt endeel (?) til 2 Senge. — 11 røde Damaskes Sengklæder. — 11 røde Damaskes Kapper med Silke „Frenndtzer“. — 13 sarnns (?) røde Taftes Sperlagen. — 11 Taftes Sengklæder. — 13 røde Taftes Kapper med Silkefryndser. — 8 Senges blommet „Saienns“

---

[1]) **Jesper Snedker blev den 29. Januar 1586 ansat paa Kronborg som Opsynsmand over Værelserne, Tapeterne osv.**

Sperlagen. — 8 blommet Saiens Kapper. — 4 blommet Saiens Sengklæder.

Paa den store Sal.

7 store Messingkroner med 7 forgyldte Arme. — Kongelig Majs. og Dronningens Contrafei, støbt udi Messing[1]). — 1 „Krann“ af Træ med Messing Skiver og Jernbolter udi, at forbruge hos Kronerne. — 2 Messing Brandjern med 2 Løver. — 2 andre Messing Brandjern. — 1 Skive, som er indlagt med allehaande Løvværk og Instrumenter. — 1 trind Skive, som er gjort med et Seierværk, at den kan gaae omkring. — 1 rødt Tapet med en Himmel, som er gjort og været af Guld og Sølv, hvilket Jesper Snedker haver udi Antvortning. — 1 Bænk rundt omkring Salen. — 1 Skjermbrædt.

Salen trindt omkring med Tapeter, som de danske Konger er væv et paa, hvilke Jesper Snedker haver udi Antvortning.

1 stort Skjermbredt af „Pernell“. — 8 „Maalle Støcker, som kallis Opperi Herculi“, hvilke findes opslagen paa Væggene paa Hertug Ulriks Kammers og paa det Kammer næst op til.

Udi den liden Sal.

1 tredobbelt Messing Lysekrone. — 1 Udtræksskive. — 5 fiirkantede Skiver. — 2 store Messing Brandjern.

Salen trindt omkring med Tapeter, som er vævet udi adskillige Historier, som Jesper Snedker haver udi hans Forvaring.

1 Brandfork. — 1 „Parnelledt“ Skjermbrædt.

Paa Kong Jakob af Skotlands Kammer[2]).

5 Rammer med „Gemeltter“, store og smaae. — 1 stor dobbelt Messing-Lysekrone med en Jernarm. — 2 store trinde Messing Brandjern, som Evert Kandestøber haver udi hans Forvaring. — 2 Jernkakkelovne. — 2 Udtrækskiver, som findes paa Hørsholm paa Dronningens Kammer. — 2 Skiver. — 1 Kistebænk med 2 Laase. — 3 Bænke.

Kammerset omdraget med rødt Engelst.

---

[1]) Formodentlig de S. 299 omtalte Broncebuster af Frederik II og Dronning Sofie, da Inventariet vel nærmest er en Afskrift af et ældre.

[2]) En engelsk Reisende ved Navn Fynes Moryson fortæller i sin Ten Yeers travell through Germany, Bohmerland, Sweitzerland, Netherland, Denmark etc. (London 1617, Fol.), at han i August 1593 var paa Kronborg. Han omtaler den smukke Udsigt fra Nordsiden og tilføier: On this side lie two chambers, which are called the King of Scotland his chambers, euer since his Majesty lodged there, when he wooed and married his Queene. The hangings thereof were of redde cloth, and the chaires and stooles couered with the same, but they said that the rich furniture was laid vp in the Kings absence.

1 Messingarm med 3 Piber, som Evert Kandestøber haver udi Forvaring.

Udi Senge Kammerset.

1 grønt „pernelledt“ Sengested med en Himmel. — 1 Skive. — 2 store Messing Brandjern, som Evert Kandestøber haver udi Forvaring. — 1 Kistebænk med 2 Laase. — Kammerset omdraget med rødt Engelst. — 1 trind Skive. — 2 smaae Stole.

Paa Dronningen af Skotlands Kammer.

1 stor dobbelt Messing Lysekrone. — 2 Messing Brandjern. — 1 Jern Kakkelovn, findes paa „Hopmanndens Kammer paa woldenn“. — 1 Udtrækskive med en Fod — 7 Bænke. — 1 „røgschammell“, ubrugelig. — 1 „bagstoell“. — 1 fiirkantet Skive. — 1 Ildskee.

Kammerset omdraget med rødt Klæde.

Udi Senge Kammerset.

1 Skab med 2 Døre, findes paa K. M. „leskamer“. — 1 Skive. — 2 Messing Brandjern. — 1 Ildskee. — 1 „fyrforck“. — 1 Kistebænk. — 1 gammel „bagstoell, bedragen med leer“[1]). — 1 liden Stol.

Kammerset omdraget med rødt Klæde.

Udi Pigernes Kammer.

1 Sengested med en Himmel. — 2 Skiver. — 3 Bænke. — 1 korffsenngh. — 1 Kistebænk med en Laas, findes udi Kongens Sengekammer.

Udi Fochis Kammer[2]).

2 „pernelledt“ Sengesteder med Himmel. — 2 Skiver. — 6 Bænke.

Udi Grevens Kammer.

1 dobbelt Messing Lysekrone. — 2 Messing Brandjern, Messinget er aftaget, som Evert Kandestøber haver udi Forvaring. — 1 Ildskee. — 1 Brandfork. — 3 Skiver. — 1 Skjermbredt. — 1 Kistebænk med 1 Laas. — 10 andre Bænke.

Kammerset omdraget med rødt Fløil.

Udi Senge Kammerset.

1 stort Sengested med en Himmel og 2 „snaredt“ Piber med en Fodskammel paa hver Side. — 8 Bænke.

---

[1]) Læder.

[2]) Maaske Phocas Staphrofskys Kammer; jvf. mine Bidrag til Antvorskovs Historie S. 36. I Toldregnskaberne for 1592 omtales, at noget Vox var leverede til Faucke Safoskrij. Uagtet Staphrofsky var død 1592, kunde Kammeret vel have beholdt Navnet: jvf. S. 353 Anm. 2.

Kammerset omdraget med rødt Klæde.

Paa det tydske Kancelli.

3 panelede Sengesteder med Himmel. — 1 grøn Skive. — 1 liden Skive. — 1 stor Jern Kakkelovn. — 5 grønne Kistebænke med Laag for. — 3 „slaug benncker“. — 1 Rygstol. — 5 Stykker rødt Engelst paa Væggene.

Paa det danske Kancelli.

Kammerset omdraget med rødt Engelst. — 1 dobbelt Lysekrone. — 2 Messing Brandjern, findes paa Hertuginden af Brunsvigs Kammer. — 1 Jern Kakkelovn, som nu findes udi Slotsherrens Kammer. — 5 fiirkantede Skiver. — 3 Kistebænke foruden Laas. — 3 Bænke.

Udi Senge Kammerset.

Kammerset omdraget med rødt Klæde.

1 Sengested med 1 Himmel. — 2 Kistebænke med Laas. — 1 lang grøn Skive med 3 Skuflader. — 1 Kistebænk foruden Laas. — 1 grøn Slagbænk.

Udi Kongens „leser Cammers“.

Kammerset omdraget med rødt Klæde.

2 Skiver, den ene med et rødt Skivedækken. — 2 Messing Brandjern. — 1 Lysekrone med 6 Arme og Piber, som hænger udenfor K. M. Gemak i Gangen. — 1 gammel Puster, duer aldeles intet.

Paa Kongens Kammer.

1 stor Messing Lysekrone med 11 Arme. — 1 Messing Arm med en Pibe. — 2 Messing Brandjern. — 1 trind indlagt Skive. — 1 Udtrækskive. — 1 Messingarm med 3 Piber, findes paa Hertug Henriks Kammer. — 2 andre Skiver. — 1 Rygskammel. — 1 Ildskee. — 1 Brandfork. — 1 lang „skenncke schiffue“.

Udi Senge Kammerset.

Kammerset omdraget med rødt Klæde.

1 Sengested med en Himmel. — 1 Slagbænk.

Paa Dronningens Kammer.

1 Jernkakkelovn. — 1 dobbelt Messing Lysekrone. — 1 Messing Arm med 3 Piber. — Kammerset omdraget med rødt Engelst. Det sorte Engelst, som Kammerset var omdragen tilforn med, haver Jesper Snedker udi Forvaring. — 1 stort „albasters Spegell“. — 2 Udtrækskiver. — 1 fiirkantet Skive. — 3 Skivedækkener af sort Klæde, hvilket Klæde Jesper Snedker haver udi hans Forvaring. — 1 Skjærmbrædt. — 1 Slagbænk. — 10 Kistebænke omkring Kammerset. — 1 Brandfork.

Udi Frøkens Kammers og Senge Kammers.

1 Jernkakkelovn. — 2 Skiver.

Kammerset omdraget med rødt Klæde.

Paa Kirken, som Dronningen staaer.

3 smaae Stole, omdragne med rødt Klæde og beslagne med Messingsøm. — 7 smaae Stole, som Jomfruer bruger, ere gult anstrøgne. — Bænke og Skammeler trinten omkring.

Neder udi Kirken.

1 rødt „Karmersins“ Fløils Alterklæde. — 1 Messehagel af det samme. — 2 Messe rocklening (?) af hollandsk Lærred. — 2 Alterduge af hollandsk Lærred. — 1 Alterklæde af rødt Sølv Bliandt med Sølv og Silkefryndser for. — 1 Messehagel af samme Slags. — 1 grønt Alterklæde af „gryngyllenn bliendt“ med Fryndser. — 1 Messehagel af samme Slags. — 1 forgyldt Kalk og Disk. — 1 „ammeleredt“ Kalk og Disk af Guld. — 1 liden Sølv Viinkande, forgyldt. — 2 Alter Sølvlysestager, forgyldte. — 1 rødt Fløils blommet Tapet til Dronningens Stol, med Silkefryndser. — 1 rødt Tapet af rødt Klæde til Dronningens Jomfruer, med uldne Fryndser. — 1 rødt Fløis blommet Tapet til K. M. Stol, med Silkefryndser. — 2 lange røde Fløils Bænkedyner til K. M. Stol. — 1 lang rød blommet Bænkedyne til Dronningens Stol. — 1 liden Bænkedyne af samme Slags. — 1 rød Fløils Pose til de Fattige. — Dette fornævnte findes udi en Fyrrekiste udi Fadebuurstuen.

Udi Axel Gyldenstjernes Kammer.

Kammerset omdraget med rødt Klæde.

1 Kakkelovn. — 2 Skiver. — Bænke omkring Kammerset.

Udi Senge Kammerset.

8 Stykker gammelt gult Engelst omkring Væggene. — 1 panelet Sengested med en Himmel. — 1 Slagbænk. — 1 Rygskammel. — 1 Kistebænk med 2 Laase. — 6 store og smaae Bænke. — 1 Skive. — 1 Brandfork.

Udi Apothekerens Kammer.

1 langt Bord. — 7 Bænke. — 1 panelet Sengested uden Slagbænk. — 1 Himmel. — 2 Slagbænke. — 1 Ildskee.

Udi Dronningens Vaskerhuus næst op til Viinkjælderen.

[Her nævnes Sengesteder, Borde, 1 Jernkakkelovn, som tilforn stod udi Slotsherrens Kammer, hvilken nu findes paa Taarnmandens Kammer paa Trommeter Taarnet.]

[Herefter omtales K. Majs. Viinkjælder og Viinkjældersvendens Kammer.]

Udi Gjæsternes Senge Kammer.

6 panelede Sengesteder med Himmel over. — Kammerset omdraget med rødt Klæde, hvilket Klæde findes udi Forvaring oplagt paa den lange Gang, som tilforn er omrørt paa samme Gang. — 2 Bænke. — 1 Skjærmbrædt.

Udi Forstuen næst Ridderstuen.

Kammerset omdraget med rødt Klæde, hvilket Klæde findes udi Forvaring oplagt paa den lange Gang, som tilforn er omrørt paa samme Gang. — 1 Kistebænk med 2 Laase for — 2 lange Bænke. — 1 gammelt Bord.

Udi Riderdstuen.

Kammerset omdraget med rødt Klæde, hvilket Klæde findes udi Forvaring oplagt paa den lange Gang, som tilforn er omrørt paa samme Gang. — 2 dobbelte Messing Lysekroner, hvilke Evert Kandestøber haver udi hans Forvaring. — 2 lange Skiver. — 8 fiirkantede Skiver. — 1 Kistebænk med 2 Laase. — Bænke trindt omkring Stuen. — 1 Kakkelovn af Leerpotter foruden Dør.

Udi Borgestuen

6 Skiver. — 13 Bænke. — 1 Jernkakkelovn foruden Dør. — 1 Almissetønde.

Herefter nævnes: K. Majs. Spisekjælder, som tilforn var under Borgestuen; Kongens Bagers; Spisekjælderen, Fadebuurstuen (med Fade, Duge, en stor Mængde Sengklæder osv.); Dronningens Hofmesterindes Kammer af Skotland, over Stegerset; Senge K. Kjøgemesterens K.; Kjøkkenet, Huuskokkens K., Slotsherrens Kammerforstue, „schorsten“ Kammer (omdraget med rødt Klæde) og Drenge Kammer; Rustkammeret; Skrivestuen, Fogdens Kammer; „under den øverste Port under Hvælvingen“; Hofmesterindens Kammer; Badstuen; Dronningens Kjøkken; Sølvkammeret; Glarmesterens K.; Trommetertaarnet; Taarnet over Dronningens Kammer; Kongens Kammer paa det grønne Taarn; Kjøkkenet paa det grønne Taarn. — Paa det store Taarn fandtes 2 større og 2 mindre Klokker, 1 stort Seierværk med 3 Kobberskiver og Lod. — Fremdeles nævnes Slotsherrens Ståld, Postvogn Stalden, Smedie, Bryggers, Bagers, Seiermagerens Kammer, Skriverstuen ved den nederste Port, Malthuset, Tapetmagerens Huus, Væverstuen, K. Majs. Prædikanters Huus, Sangmesterens Huus, Boldhuset her for Slottet. — I Kapelmesterens Huus i Kongensgade nævnes bl. A. en Badstue.

Angaaende de andre Steder, som Inventariet omtaler, ville vi anføre følgende korte Uddrag:

I Lundegaard nævnes: Staldmesters Kammer, Sengekammerset, Kromandens Huus og Jagtjunkers Kammer. — I Lysthuset i Lundehave anføres Kongens Kammer og Dronningens Kammer og Rustkammeret, og derefter Jægergaarden. — Paa „Thegelstrup“ nævnes: Kongens Kammer, K. Majs. „Lese-Cammers“, Drengekammeret, Dronningens Kammer, Dronningens „Lese-Cammer“ m. m. Dernæst omtales Kongens Mølle og Dronningens Mølle; (i sidstnævnte omtales Kongens Kammer). — Paa Hørsholm (der forøvrigt var ombygget i Frederik den Andens Tid), nævnes: Kongens og Dronningens Kammere, Prækammeret, Lensmandens Kammer, Jægermesterens Kammer, det danske Kancelli, Fremmede Folks Kammer, Gert Rantzovs Kammer osv. — Paa Esrom nævnes: Kongens Kammer, Dronningens Kammer, Slotsherrens Kammer og Abbedens Kammer.

Et andet Inventarium for Kronborg m. m. blev optaget den 1. Mai 1604, da Jakob eller Joachim Bylov til Wedendorff modtog Slottet og Lenet af Mogens Ulfeld til Selsø. Det findes ved de nævnte Regnskaber, og i to Exemplarer, og ved Slutningen anføres „Frederiksborgs Inventarium, som nu findes paa Kronborg“. (Frederiksborg Slot var dengang under Ombygning.)

Den ovennævnte Fyrst Christian af Anhalt var ligeledes paa Kronborg 1623, og skriver herom i sin Dagbog:

7. Martii. Haben wir das Castell alhier, Cronenburg genant, besichtiget. Dieses ist vom König Friedrich dem Andern erbauet worden, in die Vierung, hat 4 Bolwerck mit Steinwerck gefüttert, vnd mit groszen gewölben vnd *Casematten* auf die alte manier ausgemacht.

Man hat uns erstlich das Schlosz sehen lassen, ein schönes gebeüde gantz quadrat vnd mit schönen gemächern ansehlich geziert, sonderlich aber hat es darinnen einen schönen langen Saal von 101 Schritten vnd 25 breit, mit zwey Alabastern vnd Marmelsteinern Caminen. Ueber vnd neben den fenstern stehen in der höhe hübsche Kriegesthaten angemalet. Die Decke ist fein getäfelt, vnd sind die Tapezereien, so herein gehören, wol zu sehen, dan alle die Könige in Dennenmarck, deren 111 darauf gewürcket, vnd sol der erste, von welchem auch das land den namen behalten, Dan geheiszen, vnd zu König Davids Zeiten, inmaszen die Ueberschrift mit sich bringet, ohngefähr regieret haben. Es seind auch schöne Kronenleuchter darinnen in dem Saal, vnd König Friedrichs vnd seiner Gemahlin bildnisz. Darneben hat es einen kleinen Saal, in welchem auch gar hübsche gemälde sein.

Die Kirche ist mit Goldt vnd Taffelwerck gar hübsch gezieret.

Inwendig im Platz hat es einen schönen brunnen mit vielen gegoszenen metallen Bildnüszen.

Das Haus ist mit Kupfer gedeckt und hat oben gänge rings herumb, auch ist es mit artigen Thürmen geziret.

Auf den Bolwercken vnd Wall stehen viel grosze Metallene Stücke, so auf die 40 Pfd. schieszen. Wir haben auf die 50 grosze vnd kleine gezehlet. So seind auch in einem kleinen Zeughaus 6 grosze schwere Stücke, vnd liegen darbey drey lange Schlangen, deren eine gern nach dem Augenmasz ein 7 Ellen lang sein mag. Auf dem einen bolwerck ist ein Lusthäuslein, in welchem vieler Fursten vnd herren Namen die alda gewesen, vndter Andern Kaysers Matthiä vnd Meines Gn. hrn. Vattern Ihre mit güldenen Buchstaben verzeichnet stehen. Der gantze Wall ist invendig gewölbet, vnd kan man auch in dieselbe gewölb Pferde stellen; die Besatzung ist von 100 Soldaten starck vnd heiszt ihr haupstman Cap. Nolle, ein Curländer, so über die Festung das Commando, vnd der Amtman heiszet Basze, auch einer vom Adel.

Alsz wir wieder hinaus gewesen, haben sie uns mit 3 Schüszen aus Stücken begrüszet.

Næsten hele Slottet og det meste af hvad det indeholdt blev ødelagt af Ildebrand Natten mellem den 24. og 25. Septb. 1629. I et Brev fra den svenske Resident i Danmark, Johan Fegræus, dateret Helsingør den 26. Septb. 1629, forekommer herom følgende:[1]) Här åhr och i forgår om Natt skiedt en stor Olycka, i dett Eelden är kommen lös här på Croneborgh wedh Pass Klockan 12 om Natten, och haffuer strax aff det Starka Sudosten wädrett tagit öfverhanden, att ingen reddingh war mehr på färde, vthan Slottedt heelt och hållit i grundh förbrändt, och elden ennu icke aldeles väll vttschlächts. Fru Kirstin, som der lågh i Barnsengh, åhr medh sijne barn medh stor mødha vndan kombne hijt i Stadhen; Nägott aff godzett der på war, bleff salverat, dett andra allt sin koos, Så att många der medh en stor skada tagit hafua. Befästningen åhr allt bleffuen behållin; effter det Lyckan war att elden icke kom vthi Cruth

[1]) Adlersparres historiska Samlingar III (Stokholm 1797, 8vo) S. 134. Jvf. D. Saml. V, 191. (I Begyndelsen af 1628 havde Kongen befalet, at naar Bastian Muurmester havde færdiggjort en Rende, han arbeidede paa, skulde han alligevel sættes i Hullet, fordi han ikke før havde gjort den færdig. Ørnes Kopibog).

Cammaren, huilket om dett wåro skiedt, hadhe festninge noch een deel aff Staden gåådt sin koos; Styckien, klockor och annedt, som i Tornett och på Husett wåro, ähro alle försmälltne.

Om denne Ildebrand veed man forøvrigt ikke meget. I Begyndelsen turde man næppe tænke paa at faae Slottet sat i Stand paany, men ved Christian den Fjerdes ivrige Bestræbelser lykkedes det dog i Løbet af nogle Aar[1]). Med Hensyn hertil skulle vi foreløbig meddele nogle Uddrag af Christian den Fjerdes Breve til Frederik Urne.

1635 11. Novbr. skriver Kongen: „Mester Hans Stenvinkel har været hos mig og viist mig Fortegnelsen paa det, som fattes paa det store Taarn paa Kronborg, der hos hvad han begjerer for at reparere samme Taarn, og synes mig, at om han bekommer 3500 Rd. for samme Arbeide, eller 3700 Rd. udi det allerhøieste, da kan han noksom staae ved; hvad han nu bliver tilsinds at vil gjøre, det haver du at erfare og mig det ved første Leilighed at lade vide.“

S. A. 25. Novb. Da Urne har skrevet, at Hans Stenvinkel vil gjøre Arbeidet for 3700 Rd., er Kongen dermed tilfreds. Pengene skulle betales eftersom Arbeidet gaaer for sig.

1636, 23. Juli. *Ut moniantur homines, Corde sursum levare, me Christianus 4 fieri fecit Anno Christi 1636, ætatis 60, Regimenis 48, Coro. 40.* Dette skal M. Hans Rotgitter tilstilles, at han det lægger paa de store Klokker og bruger derhos den ganske Titel; hannem er befalet strax at begynde med den største at forme. Midt paa Klokken skal det ganske Vaaben ganske stort komme paa den ene Side; paa den anden Side skal det Hjerte komme under en Sky, hvorudi *Jehova* kommer, med hæbræiske Bogstaver, og skal der ingen andre Ord mere komme paa Siden af Hjertet, uden *dirige* paa den ene og *Meum* paa den anden Side; i Hjertet eller derpaa skal intet sættes. Hvort Bogstav, som skal bruges til dette, som skal være paa samme Klokke, skal være halvanden „Toll“ langt, som dette herhos føiede A B C udviser.

1637 17. August skriver Kongen bl. A.: Den store Klokke angaaende, da er det befalet, at M. Hans Annemøller skal see sig om Tømmer paa Holmen til Stolen til samme Klokke. Du skriver vel om Klokken at hænge, men du skriver intet om Loftet, den skal hænge paa, er lagt. Samme Klokke vil og beslaaes og fattes med Jern omkring, førend man kan gaae videre

[1]) Christian IV's Breve, udg. af Molbech, I, 410, 453.

dermed. M. Anders er befalet at besee samme Klokke, hvorledes den bedst kunde hænges, at man den let kunde regere, hvorom du ogsaa skal erfare M. Casper Finkes Mening, og hvad han begjere for den at beslaae, saavidt Tapperne og Panderne angaaer, som den kommer at gaae udi; det andet kan med mindre Bekostning gjøres paa Møllen. Han haver ikke heller saa stærk Ild, at han kan regere saa tungt Jern, som dertil vil være fornødent.

1638, 29. Decb. skriver Kongen: Af M. Hans Annemøllers Seddel, som fandtes ved det Brev, haver jeg fornummet hannem at ville sænke det Loft, som Klokkestolen kommer at staae paa, fordi Klokken ellers intet har Rum nok til at hænge, hvilket han vel veed at jeg det intet tilsteder; mens efterdi muligt Casper Finkes kunstige Maneer at hænge samme Klokke i, kunde have des bedre Rum at gaae udi, derfor skulde Loftet sænkes. Sig du Mester Hans Annemøller, at han skal først lægge de nederste Lofter i det store Taarn, førend han snakker om det Loft, som Klokkestolen kommer at staae paa. Samme Klokke skal hænges og beslaaes ligesom de største Klokker i Kjøbenhavn er hængt og beslagen, naar det alene agtes, at Jernet, som Lasten bærer, bliver noget stærkere, eftersom Folk, som Forstand haver, kan dømme hvor mange Skippund den ene er tungere end den anden. Vil siden han paa Hammermøllen intet undestaae sig at følge det Mønster, da skal Klokken føres hen ad Kjøbenhavn, hvor jeg nok vil komme til Rette dermed (etc.).

Endelig skulle vi anføre et Par Aktstykker angaaende et paatænkt og vistnok tillige paabegyndt meget betydeligt Dekorationsarbeide paa Kronborg, hvortil Kongen benyttede den bekjendte Kobberstikker Simon de Pas.

Wir Christian etc. thuen kundt, Nachdem wir Vnser vor diesem durch eine fewerbrunst sehr beschädigtes vnd verderbtes hauss Croneburg durch göttliche Verleihung wieder reparirt vnnd auffgebawet, dass wir anitzo ferner entschlossen sein, desselben zimmer vnd gemächer mit gemahlten Stücken vnd andern dazu gehörenden zierath Königlich wieder anzurichten vnd auszustaffiren. Weil wir dan zu den gemählten kein besser argument oder Subiectum gewust, als Vnser Vorfahren, der alten Könige von Dännemarck tapfere vnnd Heroische Thaten, als welche von der Vergessenheit errettet werden, sondern auch Vnss vnd Vnsern Nachkommen, die sie in ihren gemächern hatten, eine krefftige anmahung geben wurden, denselben nachzufolgen, vnd dieser

Cron hohe Reputation, die sie zu ihren zeiten durch die gantze Welt ausgebreitet, nicht allein in ihrem Splendore zu erhalten, sondern auch noch weiters zu vermehren; So haben wir mit dem Ehrsamen vnd kunstreichen Vnserm bestelten Kupferstecker vnd lieben getr. Simon de Pass dahin handeln vnd schliessen lassen, dass er vier vnd achtzig Stück von derselben Thaten vnd Verrichtungen, nach einer schriftlichen Information vnd verzeichnuss, die wir ihm auss den alten geschichtschreibern geben lassen, in klein Format, iedes nach der grösse eines gemeinen Bogen Papiers, von den besten, vnd zu solchen Wercken am tüchtigsten Meistern in den Vereinigten Niederlanden solle zeichnen lassen, welche die Mahler, die wir hernach weiter dazu verordnen würden, dilatiren vnd inss gross bringen künten. Es sollen aber vnter der zahl der obgedachen Vier vnd achtzig Stücken, eine Beschreibung oder landcharte des alten Dennemarckischen Reichs, imgleichen vnser Bildnuss zu Pferde, Vnser Wapen, vnd das Frontispicium oder Titul des gantzen werckes mit gerechnet, vnd also nur achtzig historische Stücke gezeichnet, vnd die modelle der grossesten Stücke, die oben an der decke in die Mitte kommen sollen, erstlig verfertiget werden. Damit auch die gedachtnuss solcher heldenthaten, dadurch Vnsere Vorfahren dieses Königreichs glori erhalten, vnd auf die Nachkomlinge propagiret haben, nicht in dem beschluss vnser zimmer verbleiben, sondern menniglich zu Theil werden müchten, haben wir ferners mit ihme contrahiren lassen, dass er dieselben 84 also wie obengemeldet, gezeichnete Stücke, in Kupferne Platen stechen, vnd dieselben, neben einer historischen Relation vnd Bericht, den wir ihm zu der Behuef aus den alten geschichtschreibern wollen auffsetzen vnd zu seinen handen stellen lassen, in offenen Truck innerhalb zweyer Jahren von vorstehenden ostern dieses eingetrettenen 1637 Jahres auszurechnen, verfertigen vnd ausgeben solle. Vor solche seine Mühe, arbeit vnd Kosten, die er darauff wenden wird, haben wir ihm einst vor alles fünff Tausent Reichsthaler versprochen, versprechen ihm auch dieselben hiemit vnd in Krafft dieses, worvon er die zeichnungen dergestelt, wie vorgemeldet, soll verfertigen lassen, die Platen stechen, das gantze Werck in Truck geben, vnd alles was darzu an Papier oder andern wirdt gehörig sein vnd erfordert werden, auf seinen Kosten verschaffen solle. Doch sollen ihm über die 5000 Rth. auch alle Exemplaria, so viel er dern trucken wirdt, ausserhalb funftzig, die er ohne Bezahlung in

Vnser Cammer lieffern soll, verbleiben, vnd seinen Nutzen seines gefallens damit zu schaffen, ihm vorbehalten sein. Vnd sollen die versprochene gelder folgender gestalt erlegt vnd bezahlet werden. Erstlich wollen wir ihme alssbaldt Ein Tausent Rth. auff die handt geben lassen, vnd ferner zu Abtragung des Restes sollen ihm von halben Jahren zu halben Jahren Tausent Rth., den ersten Termin auf Michaelis nechstkunfftig, vnd den letzten auf Ostern, venn man durch göttliche Verleihung 1639 schreiben wirdt, zu rechnen, auss Vnserm Zolle zu Hellsingör erlegt werden, vnd soll er immittels bey jedem Termin der bezalung, wie weit er mit der Arbeit verfaren, vor Vnss oder denen, die wir dazu verordnen werden, Beweiszthum auflegen, vnd das gantze Werck innerhalb zwey Jahren, wie vorgedacht, vnd also gegen die zeit, wenn der letzte Termin der versprochenen gelder wirdt fellig sein, gentzlich verfertiget lieffern, worüber er vnss seinen schrifftlichen Verpflicht vnd Revers hieraus (zu) geben hatt. Dass nun alles dergestalt, wie obstehet mit ihm behandelt vnd geschlossen worden, dessen zu Vrkundt haben wir diesen Contract mit Vnserm Königl. handtzeichen volzogen, vnd mit vnserm Insiegell bekräfftigen lassen. So geschehen etc. — Kopenhagen d. 4. Febr. 1637.

Revers, so von Simon de Pas desfalls ausgegeben worden. Copenhagen d. 22. April 1637.

Ich vnterbenanter vhrkunde vnd beschenige hiemit, alsz die zu Dennemarck, Norwegen etc. Königl Maytt. mit mir dahin handlen lassen, dasz ich vier vnd achtzig Stück von der verstorbenen Könige in Dennemarck etc. heroischen Verrichtungen vnd Heldenthaten, (worunter aber die Landcharte desz alten Dennemarckischen Reichs, imgleichen dasz Königl. Bildt zu Pferde, dasz Wapen, zusambt dem Frontispicio oder Titull dess gantzen Werckes mit gerechnet) nach der aus alten Geschichtschreibern mir zukommenen Information vnd Verzeichnusz, in klein Format, ihedes nach der grösse einesz gemeinen Bogen Papiers, durch die beste vnd darzu tüchtichste Meistern in den Niederlanden zeichnen lassen, dabenebenst die also gezeichnete Stück in kupferne Platen stechen, vnd neben einer historischen relation in offenen Truck auszgeben solte, allesz nach lenglicher Anweisung desz hirüber am 4 Februarij dieses iahrs alhie auszgefertigten schrifftlichen Contracts: dass ich demnach, bey meiner Trew, ehr vnd guthen glauben, crafft dieses gelobe vnd mich verbinde, selbiges werck innerhalb zwey Jahren, von iüngst verwichenen Ostern anzurechnen, gentzlich verfertiget zu liefern vnd obbeschriebenen

contract, dahin mich geliebter Kürtze referirende, in allen puncten, clausuln vnd periodis gehorsambst vnd vnverweiszlich nachzuleben. Zu mehrer Vhrkundt hab ich diesen reverss mit eigener handt vnd gewöhnlichen Pitschaft bekrefftiget. So geschehen zu Copenhagen am 22 Aprilis, Anno 1637 (L. S.) Simon de Pas.

Commission vnd Vollmacht auff Simon de Passen wegen Verfertigung etzlicher Schildereyen, in Teutschlandt, Holland vnd Brabandt, mit gewissen Meistern zu contrahiren. Copenhagen den 10. May 1639.

Wir Christian etc. thun kundt hiemit gegen menniglich, wasgestalt wir gegenwertig dem Ehrsamen vnd kunstreichen, vnserm Kupferstecher vnd lieben getrewen Simon de Pass gnedigste commision vnd Befehlich beygemessen, dass er sich fürderlichst nacher Teutschlandt, Hollandt vnd Brabant oder auch wo er die besten Meister in der Mahlkunst sonsten finden mag, sich erheben vnd mit ihnen wegen etzlicher gewissen Schiltereyen oder Stücken, worvon ihm die Höhe, Breite vnd lengte mitgegeben, auch sonsten die Rahmen alhie verfertiget, vnd zur Cronenburg werden geliefert werden, zu vnserer Behueff vmb ein gewisses accordiren vnd handeln soll. Gesinnen demnach an alle vnd iede Meistern hin vnd wieder, so er gehörter Massen berühren, oder mit welchen er in craftt dieser vnserer gnedigsten Königl. Volmacht in vnserm Nahmen wegen Verfertigung solcher Stücken contrahiren wirdt, hiemit gnedigst, dasz sie ihme darein vollenkommene glauben geben, vmb ein billiges sich behandlen lassen, vnd wegen der Bezahlung auff vns sehen wollen, gestalt dan nach vntadelhaffter Liefferung selbige ohnfehlbarlig zu eines jeden guten Satisfaction soll in acht genommen werden, sonder alle gefehrde. Verkundtl. etc.

Om Simon de Pas kan endnu bemærkes følgende:

Den 10. Septb. 1624 blev der i Kansler Chr. Friis's Navn skrevet til Agent Cornelius Vincken i Haag om at forskaffe en Kobberstikker, som især kunde arbeide for Universitetet. Om samme Sag var der ogsaa skrevet den 7. Sept. Den ene Skrivelse sendtes over Land, den anden tilsøes. Simon de Pas fik Bestalling den 17. Decb. 1624. og udstedte 3 Dage senere en Revers til Kongen[1]). Som Kobberstikker havde han en aarlig

[1]) Denne Revers er trykt i Nye D. Mag. V. 238. Originalen findes nu i det store kgl. Bibl. (Ms. nye k. S. 743 Fol.)

Løn af 100 Rd. Han døde den 6. Mai 1647, og havde da Løn tilgode for flere Aar. Paa Arvingernes Vegne fik Johan Lehn endeel heraf paa Regnskab den 22. Juni 1648, og i Rentemesterregnskaberne findes følgende Afregning, under 14. Januar 1652:

„Givet Gjordet Bramb, Indvaaner i Kjøbenhavn, paa Simon Pas's Arvingers Vegne 101 Rd. 25 Sk. hvormed de nu er aldeles fornøiet de 538 Rd. 44 Sk., hans resterende Besoldning for 5 Aar og 20 Uger, beregnet fra 17 Decb. 1641, han senesten er afbetalt, og til 6. Mai 1647, han ved Døden afgik, og er med ham kortet og afregnet 437 Rd. 19 Sk., som Johan Lehn, Viinhandler her i Kjøbenhan, paa Arvingernes Vegne efter Rigshovmesterens Ordre af 22. Juni 1648 har oppebaaret“.

De Høilærde i Kjøbenhavn fik den 5. Septb. 1647 Brev om at lade aabne Simon de Pas's Bo, som var under Forsegling, at registrere hvad der fandtes og tilstille den hollandske Resident en Kopi af denne Registrering og siden igjen lade Boet forsegle.[1]) Senere udgik følgende Befaling[2]):

De Høilærde i Kjøbenhavn fik Brev Simon de Passes Arv anlangende:

Chr. 4tus. V. s. G. t. Eftersom vi naadigst erfare en af afgangne Simon de Passes Arvinger at være hidkommen til at sælge og afhænde hans efterladte Formue, da efterdi den største Deel af de stukne Kobberplader, som der i Boet findes, efter vores naad. Befaling af de danske Historier ere gjorte og os tilkommer, bede vi Eder og naad. ville, at I forskrevne stukne Kobberplader, som der findes, saavel som Trykningen derefter, og hvis malede Stykker, os tilhørige, der kunde være at antræffe, straxen rigtigen lader registrere og med Registreringen udi vores Kancelli indleverer. Dat. Flensborg den 11. Januar 1648.

Hvor mange af de omtalte Billeder Simon de Pas havde stukket i Kobber, vides ikke. I det store kgl. Bibliothek findes endnu (i et Bind, som har udgjort første Bind af den gamle kgl. Kobberstiksamling), endeel herhen hørende Tegninger, af Crispis de Pas, Gerard Honthorst, Palamedesen og flere.

---

[1]) Sjæll. Tegn. XXIX. 243 v. [2]) Anf. St. 302.

Tillæg og Rettelser.

Side 6. Cort Axelsen anfører i sin Chronologi under 1604: „Hortus Regius prope urbem Hafn. cum palatio magnifico fundari coepit.“ Herfra hidrører formodentlig den urigtige Efterretning, der gjentages i flere nye Skrifter, at Rosenborg Slot blev grundlagt 1604, eller, som Andre anføre, 1606.

— 7. L. 3. Huset blev ikke heelt nedbrudt.

— 16. Rosenborg Slot omtales af Fyrst Christian den Yngre af Anhalt, i hans ovennævnte Dagbog (see S. 219). Han var paa Slottet den 4. Marts 1623, og skriver herom følgende:

Das lusthaus darinnen [nemlig i Kongens Have udenfor Byen] ist wol zu sehen, ein fein gebeu aus gebackenen steinen aufgeführet. Hat erstlich ein grosz gemach mit schwartzen vnd weiszen Marmel gepflastert, vnd einen Kamin von lauter Marmel mit alabastern bildern gezieret. In diesem gemach seind des Königs vnd seiner Geschwistern, auch theils vorfahren, *conterfecte,* darbey ist ein klein gemach, inwendig gantz verguldet vnd mit bunten farben gezieret.

Von dar auf einen groszen Saal, so in der Höhe des hauses vnd mit schönen Malwerck, das ganze menschliche leben *repraesentirende* vnd figuren von Gyps gegoszen, ausgemacht; dieser Saal ist oben gewölbet vnd ohne Säulen, mit zwey Marmelsteinern Kaminen.

Ein Altan auf dem Dache mit lustigem *prospect.* In des Königes Zimmer ist eine Winde, mit welcher Ihr. Mayst. selbsten die Zugbrücke des grabens aufziehen vnd niederlaszen können.

Item ein Kunststück, durch welches einer dem Andern

kann zureden, dz es die neher Umstehenden doch nicht hören, auf 15 Schritt *distantz; Item* ein steinern Offen, von norwegischen weichen weiszen steinen gemacht, so sehr grosze hitze von sich giebt, vnd nicht zerspringt.

Darneben ein klein Cabinet, in welchem etliche Japanische Säbel, Messer vnd Teppich, auch gemälde vnd bilder.

Die Badstube ist ganz verzinnet inwendig vnd artig gebauwet, mit aller Zugehör vnd Silber badzeug.

Die Küche hat einen feuerheerd, in welchem man durch ein sonderlich *compendium* das Eszen eher und bei geringem feuer sol gar kochen können.

Die Silberkammer zum gartenhaus gehörig ist zimlich versehen, damit diejenige im Schlosz nicht angetastet werde.

Im Heruntergehen haben wir ein Indianisch Tragzeug gesehen, fast geformet wie ein Bette, darinnen sie ihre Könige zu tragen pflegen.

Der garten ist schön, von zimlicher Grösze, vnd inwendig hin vnd wieder mit lustheusern vnd bildnüszen gezieret.

Ein rund Lustheuslein rings herumb mit fenstern, darinnen eine schöne Marmelsteinern taffel, 14 Spannen lang, mit andern steinen eingesetzt, daran auch die Füsze von buntem Marmel. Zwey leibfarbe vnd weisze Japonesische Tartschen von Lackwerck gemacht. Vor demselbigen heuslein stunden zwey Stücke auf einen Stock, ein jegliches auf seiner Laden, eines hinter sich, das andere vor sich gewendet, dermaszen, wan eines abgeschoszen, das Andere sich herumb kehren thette.

Sonst hatt es hin vnd wieder in dem garten vnd dem gartenheusern viel Stücke.

Unter andern haben wir auf einem lustheuslein gesehen eine aufgezogene brücke, welche Ihr. Mayst. durch einen Schlüszel, so sie an eine Stange schrauben, aufschlieszen können, vnd wan solches beschehen, fellet sie dem Könige entgegen nieder. Es hatt aber ein Eisern feder, welche, sobaldt Ihr Mayst. hinüber, sie die Zugbrücke wiederumb in die Höhe treibet, dz sie von sich selbsten ins Schlosz felt.

Item desjenigen Printzen behausung, welche von lauter steinen, so zu einer schwedischen Kirchen zu Colmar ausgehauwen gewesen, vnd in Dennenmarck anstatt des Schiffsballast geführet worden, aufgebauet ist.

Von dannen ins laboratorium oder distillirhaus, welches

mit vielen vnd mancherley köstlichen *extracten*, darzu der König grosze lust, versehen.

Side 49. Fyrst Christian skriver bl. A., under 5. Marts 1623: Ins Gieszhaus, darinnen schöne gegoszene Sachen, sonderlich aber ein Löwe, der ein Pferd anfällt, von Metall, in Lebensgrösze, darnach unterschiedliche metallene blumentöpfe. Es wird auch an einer groszen Krone, das ist ein hengender leüchter, gearbeitet, welche 16 Schiffpfund, dz ist 48 Centner des hiesigen gewichts, schwer sein, und nach Friedrichsburg auf den Saal kommen sol, Item ein schöner kupferner Brunnen.

Zum Wachsbossirer, alda wir kunstreiche abbildungen von Gips, auch ein entworfenes Pferd von Wachs in Lebensgrösze, gesehen.

— 63. Anm. 1. De samme 12 Portræter nævnes i Frederiksborg Slots Inventarium af 1650 (D. Saml. II, 143), hvor der tilføies, at Statholder Breide Rantzov skal have foræret Kongen dem.

— 72. Den Kalender, som her nævnes, er maaske Peter Fischers fra 1591, der nu findes paa Rosenborg og er beskrevet af P. Brock i „den oldenborgske Kongeslægt“ S. 12 fg. I Rentemesterregnskaberne for 1591 omtales under 13. October, at Peder Pedersen Fisker fik en Gave, fordi han havde skjænket Kongen et skrevet og med Guld og Sølv forfærdidiget Calendarium.

— 106. Jvf.: Det forrige Rustkammer paa Rosenborg Slot, af Dr. P. Brock, i D. Saml. 2. R. V, 367 fg.

— 122. I de sidst forløbne 20 Aar er Rosenborg Slot blevet fuldstændig restaureret udvendig og indvendig. Christian den Fjerdes Audientsværelse har faaet et prægtigt Gulv af belgisk Marmor, som er skjænket af en Privatmand. I Christian den Fjerdes Arbeidsværelse og i Rigsraadssalen er der lagt Marmorgulve, som man fik fra Frederiksberg Slot, da dette skulle forandres til Militærskole. I det mørke Værelse, der skal have været Christine Munks Soveværelse, er lagt et Marmorgulve fra to ved Roskilde Domkirkes Restauration nedbrudte Kapeller mellem Taarnene. I flere af Værelserne er der nu anbragt Parketgulve, Tapeter og Loftsmalerier, hvoraf endeel er afgivet fra Frederiksberg Slot. (En Artikel om Restaurationsarbeiderne findes i Dagbladet for 1. Februar 1878).

Side 144. Jægersborgs Inventarier af 1703 og 1717 findes i Ministeriernes Arkiv (i en Pakke forskjellige Inventarier).

— 146. Jvf. Optegnelser om Gjentofte Sogn, af F. R. Friis, S. 14 fg.

— 147. Om Abr. Wuchters kan endvidere sees: „Slagelse-posten" 1875 Nr. 172—74 (Feulleton). Reinhold Thim kom til Sorø den 1. Januar 1624 og døde den 12. Januar 1639. Abraham Wuchters kom til Sorø den 19. April 1639.

— 200. Herkules von Oberberg blev den 17. Juli 1557 ansat som Bygmester. Saalænge han var i Kongens Tjeneste skulde han have en vis aarlig Løn (som angives i Naturalier), og fri Bolig for sig selv og sin Hustru. Brevet herom findes i Geheimearkivet, R. o. a. L. 6, 128 v. I Overskriften og i Begyndelsen af Brevet kaldes han „Hercules v. Oberbers", men i Slutningen: „Hercules vonn Oberbergh", og i Registret „Herkules v. Oberberg". I Steenhugger Hans Barchmans „Bestilling den Kirkes Bygning paa Koldinghuus anlangende," dateret Haderslev den 4. Decb. 1601 (Jydske Reg. 6, 174), staaer, at han skal fuldføre dette Arbeide „med Bygmesterens Hercules Offuerberch hans Hjælp og Bistand, inden 2 Aar, beregnet fra Michaelis 1601 nu sidst forleden og til Michaelis 1603 førstkommende. Og dersom forskrevne Hecules Bygmester med Døden afgaaer, skal han være forpligtet, samme Arbeide paa forskrevne Kirke at fuldende som forskrevet staaer". Han skulde „forfærdige den Kirke, som nu er begyndt paa vort Slot Koldinghuus, efter den Skabelun, som han har afridset, og skal Stenen smuk sirlig hugges, og Kirken udi alle Maader fuldfærdiges, ligesom den Kirke her paa vort Slot Haderslevhuus". (Det er bekjendt, at Kolding Slotskirke havde megen Lighed med Frederiksborg Slotskirke, og de have maaske begge været Efterlignelse af Haderslev Slotskirke. I Frederik den Andens og Christian den Fjerdes Tid har man maaske flere Gange efterlignet hvad der fandtes paa Haderslevhuus). — Herkules Bygmester fik den 29. Januar 1598 „Bestilling at forestaae Koldinghuses Bygning", og skulde bygge det, efter den Skabelun, vi selv forordnet have" (jydske Registre 6, 75 v). — I en kortfattet Indberetning, som C. U. H. Amundin, der var Kapellan ved Fru Kirke i Kallundborg fra 1739 til 1753, og derefter Sognepræst sammesteds til sin Død 1773, har sendt til Oberst L. de Thurah, nævnes 6 Epita-

fier i og ved St. Maria Kirke i Kallundborg, og deriblandt anføres som Nr. 3: „Et af Træ, med noget Billedhuggerværk omkring, over Hercules Ouerbergh, opsat af hans Efterleverske, hvis Navn ikke vides, men er for Resten intet ved at mærke“. Men hvorvidt det er den samme Herkules Oberberg, der nævnes i disse Efterretninger, maa lades uafgjort.

Palmesøndag 1560 blev der skrevet til Statholderen Magnus Gyldenstjerne, at Kongen havde skjænket Bertram von Anefelt, Embedsmand paa Flensborg, alle de gullandske Astrag, der laae ved Slottet i Kjøbenhavn, og lovet at sende dem til Kiel. Endeel var sendt, og Magnus Gyldenstjerne skulde sende Resten. Originalbrev i Geheimearkivet (D. K. H. 40).

Side 203. Johannes von Wick fik den 1. Febr. 1598 Bestalling som Contrafeier, med en aarlig Løn af 60 Dl. og en sædvanlig Hofklædning. Desuden skulde der leveres ham den fornødne Farve.

— 210. I Rentemesterregnskaberne er anført under 29. Novb. 1577: Givet Peder Guldsmed for 1 Skrin, indlagt med Træ udi de 12 Maaneder, som K. Maj. kjøbte af ham og sendtes til Frederiksborg, 120 gl. Dl.

— 211. Den 14. Marts 1576 blev efter Kongens skriftlige Ordre betalt Gert Steenhugger „for de Vaaben med et Crucifix, blev sat over Kirkedøren paa Frederiksborg“ 20 Dl. End „for en Ligsteen, blev lagt paa K. Majs. Dreng Børge Skram i Frederiksborg Kirke,“ for Steen og Arbeidsløn 30 Dl. (Øresundstoldens Regnskaber.)

— 213. L. 2. f. n. en Blindramme, som — læs: en Blindramme til et Stykke, som

— 215. Reinoldt Kandestøber i Kjøbenhavn fik 1581 „paa Regnskab paa den Badstue, han har arbeidet i Dyrehaven paa Frederiksborg“, 200 Dl. Hans Tjener Evert Siverts fik paa samme Tid Betaling for 91 Pund Tin, støbt i Kander og leveret i Fadebuursstuen paa Kronborg (Øresundstoldens Regnskaber).

— 240. Om Glasmalerierne i Bedekammeret haves følgende 3 Skrivelser i det store kgl. Bibl. (Ms ny k. S. 868 ka 4to). Brevet af 22 Decb. 1621 er en Concept med Rettelser, skreven af Fr. Günther.

1.

Ich hadde uijt bevel van ij C. Mst. geschreuen aen den agent Strick weghen de gemaelde glasen te Frederrichsborg, dat den agent weghen u Mst. met den Meister soude ackkorderen het beste he conde; daer sein neghen pecken rontom bemaelt woern ider pack mackt negen mael 70 gulden. De Meister vorderde eerst 80 gouldens, dan doen heise heir in sondte was tefreden met 70 goulden hollantz, meitz dat hei de Teickkeningghen moet leuerren dei daer van op Pampeir sein gemackt, namentlicken 108 Stucken ofte heistorien uyt het olde Testement. Des Meisters Naem is Euert Kreinsen van der Maes.

Nedenunder har Günther tilføiet: „Zugedencken, das Adrian Strick Paul de Willem auisirn soll, was er mitt dem meister accordirt, so soll deselbe den Summe verschissen vndt I. M. zu rechnung bringen". Bagpaa har han tilføiet „Memorial Peter Isacksen wegen des Gläser Mahlers".

2.

Edler, Ernuester, hochgelahrter insonders gunstiger lieber her vndt wehrter freundt, demselben soll ich hiemitt nicht verhalten, das Königl. M. zu Dennem. Norwegen etc., mein gnedigster herr, befohlen an ihn zu schreiben, das er mitt dem Meister, welcher die Fenster gläser, so herein kommen, gemahlet, genandt Euert Kreinsen, accordiren vndt bedingen solle wie viell ihm vor ein ieder stücke zugeben. Der stücke seindt hundert vndt acht gewesen, vndt ist darbei in acht zunehmen, das mitt bedinget werden mus, das er die zeichnung der stücke mitt zu vbergeben verpflichtet sein solle. Welchem er den allso nachzukommen vndt I. M. furderlich was hierin verrichtet wirdt zu auisirn wissen. Gottlichem etc.

(Udenpaa:) An Adrian Stricken, meo nomine, Kopenhagen 22. Decb. 1621.

3.

Erntfeste, wyse hoochgeleerde seer discrete ghunstige Heere ende Vrundt.

Door beuel van hare Ko. Matt., onse gnedichste Conninck ende Heere by w an my gedaen hebbe ick by my gehadt Mr. Euert Crynss van der Maes, om met hem te accordiren van de geleuerde glas Fensteren. De welcke na de Rekeninge ende condicien van Pieter Isaacx het stuck beloopen 70

gl. tsamen bedragende zes hondert ses ende dertich gulden, de welcke hy my vertoont heeft bý hare Ko. Matt. door Pieter Isaacx gnedichst geaccordeert te wesen. Sulcx dat gemelte meester tot geenen minderen prijs heeft willen verstaen.

Vorders seijt hy gemackt te hebben een groot glas van Abel ende Cain, twelcke hy estimeert op 40 gl., dan ben met hem oversproken dat hy daervoir sal hebben 20 gl., ofte laet het selue staen tot het gnedichste belieuen van hare Ko. Matt.

Angaende de teckeningen sende ick hierby d'an en hebbe soo veele niet connen uytrichten dat d'selue souden begrepen worden onder de glas fensteren, maer buyten d'at betaelt teweten, met hondert goldens, alsoo hy verclaert dat het nasoucken van de historien ende het teeckenen van dien hem dierder ofte waerdiger staen d'an 200 gl. In het welcke hy rekeninge maeckt van synen tijt daerinne geconsumeert ende versuymenisse van andere wercken. In der vougen d'at de somme soude beloopen 736 gl. behaluen het groote glass van Abel ende Cain. Mits twelcke hy bidt dat hare Ko. Matt. gnedichst willen ordonnere dat hy syne betalinge mach erlangen. Ende bidde godt

Erntfeste wyse Hoohgeleerde Heere en Vrunt V. L. te nemen in syne bewaringe. Hage den 19(?) Febr. 1622 St. novo.

V. E. Dienstw.
Adrian Strick.

(Udskrift): A. Monsieur
Mons. Frederick Gunther, Secretaire de sa Royalle Mat. de Danemarque, Norvege etc.
à Koppenhagen.

(Paaskrift med en anden Haand): Die Fenstergläser, so zu Frederichsb. in die Kirche kommen, betreffendt, dat. 11 (sic) Feb. 1522.

Side 249. Ved et særeget Uheld i Trykkeriet er der L. 7 kommen til at staae 53 Dl. i Stedet for 35 Dl., og samme Side L. 22 den 31. August i Stedet for den 13. August.

— 250. Poul Rumler fik Bestalling som Contrafeier og Maler den 6. Septb. 1599, men den skulde regnes fra 16. April s. A. Han skulde male Historier og andet, hvad der blev ham befalet, og maatte ikke bortfjerne sig uden Kongens udtrykke-

lige Tilladelse. Han skulde have i aarlig Pension, saa længe Kongen vilde beholde ham i denne Stilling, 60 Dl. og en sædvanlig Hofklædning, og til Kostpenge 5 Dl. om Maaneden. Den Farve, han behøvede, vilde Kongen lade forskaffe. Senere udgik følgende

Verenderte Bestallung auf Pauln Romlern, Mahlern, Copenhagen den 13. Novemb. 1610.

Wir Christian (etc) Thun kundt vnd bekennen hiemit, dasz wir Paul Romlern zu vnsern Mahler vnd Contrafeyer gnedigst bestellet vnd angenommen, thun auch solches (etc) dess soll er vns (etc.) vnd dan auf vnser newgebawtes Hauss zu Fridrichsburg, mit höhestem Vnderthenigsten Fleiss wartten, vff desselbigen gemächern vnd darin verhanden seinde gemählte, damit kein Schade vnd Vnrath darzukomme, sonderliche acht vnd vffsicht geben vnd haben, vnd dafern ihnen einiger Mangel zustiesze, darzu in Zeit sehen, bessern, oder dass ihm vorgekommene von sich sagen. Wann ihme aber der Haubt-Schlüssel zu selbigem vnserm Hause zugestellet, oder andere Schlüssel vertrawet werden, soll er Niemande ohn vnsern gnedigsten Special Befehlig vfs Hausz oder in die gemächer kommen lassen, auch keine Nacht, er habe dann von vns, da wir zur Stelle, oder vnserm Amtmanne daselbst, desfals austrückliche Erlaubnusz, von Hause liegen oder absein, vnd sonsten sich aller wegen vnd allezeit trewlich vnd fleissig allermassen, wie wir ihme das zuträwen, verhalten vnd finden lassen. Da wir auch etwas newes ahn Mahlwerck, von vnd durch Ihnen würden machen lassen wollen, soll dasselbe absonderlich mit Ihme verdinget werden. Dagegen vnd für solche seine vnderthenigste Dienste wollen wir Ihm, so lange er in dieser vnser Bestallung (welches zu vnserm vnd seinem Gefallen stehet) sein vnd bleiben wirtt, zu järhlicher Pension 60 Thaler vnd eine gewöhnliche Hofkleidung geben vnd entrichten wollen. Vnd soll diese vnsere Bestallung den 8ten Monatstag Aprilis negstverschienen angehen. Wornach sich vnser Ambtman zu Friederichsburg zu richten. Verkundtlich (etc).

Side 258. „Nicolaus Schwauen von Dresden" blev den 1. Febr. 1596 ansat i Kongens Tjeneste som „Bildschneider". Han skulde indgrave Contrafeier, Billeder, Vaaben m. m. i Guld, Sølv, Staal, Jern og andre Metaller osv. Han fik i aarlig

Løn 100 Dl. og en sædvanlig Hofklædning, og maanedlig Kostpenge 10 Dl. De fornødne Materialier skulde leveres ham, og Farverne skulde han have fra Kongens Apothek, men ikke have særskilt Betaling for Arbeidet. Ansættelsen skulde regnes fra den 7. September 1595, „da er erstlich für vnsz an vnserm Befehlich angefangen zu arbeiten“. Den 3. Juni 1597 fik han en ny Bestilling af samme Indhold, kun med den Forskjel, at han nu fik 16 Dl. om Maaneden i Kostpenge.

Side 259 L. 25. Cantrahirn, l. Contrahirn.

— 273. 1731, 12 Novbr. blev der efter Cancelliraad Ramsøes Forslag bevilget 22,792 Rd. 6 Sk. til Slottets Reparation, samt yderligere 3200 Rd. til Slotsmuren at anstryge og Siraterne med Forgyldning og Farve at forsyne. 1732, den 29. August resolveredes, at 50 Favne Brændeved maatte udvises til det for Reparationen ved Frederiksborg Slot oprettede Kalkbrænderi.

— 284. „Hans Wandtrauch“ ansattes den 4. April 1575 som Dønniker paa Frederiksborg og hvor Kongen ellers behøvede ham, (Concept, i Geheimearkivets danske Samlinger).

— 287 L. 2. 1575, læs 1576.

— 288 L. 2. som, læs ham.

— — L. 12 f. n. 224 l. 144.

— 298 L. 2. „Doctorinden“ hed Barabra Thisen.

— 334 L. 13 f. n. fol 13, læs fol. 22.

— — — — 6 f. n. 1576, læs 1577.

— 335. Maler og Contrafeier Cornelius Gritter fik den 18. Januar 1590 Brev om at maatte blive boende i Kjøbenhavn uden at betale Skat (Kbh. Dipl. II, 448).

— 343, Anm. D. Mag. II, 101 fg., læs Nye D. Mag. II, 99 fg.

Register.

